

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dr. Mazhar Osman
Schlischl - Kopfschmerzmittel
celephod
شیدلی خسته مانده سی سر ایلی
درد پاوا خسته مانده سی امراد عینیه
وعقلیه
لغون نورده سی استانبول ۱۷۰۴
بالا اولقی ۱۸۶۴

MAZHAR OSMAN

Kapalı Kutudaki Fırtına

REMZİ KİTABEVİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2. BASIM

LİZ BEHMCARAS, İstanbul doğumlu. Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi mezunu. 1975'ten beri çeşitli yayınnevlerinde edebi eser çevirmeni, çeşitli yerli ve yabancı yayın kuruluşlarında serbest gazeteci olarak çalışıyor.

Daha önce yayınlanmış üç kitabı var: *Türkiye'de Aydınların Gözüyle Yahudiler* (Gözlem Yayın A.Ş., 1992); *Kimsin Jak Samanon?* (Sel Yayınları, 1997) ve *Yüzyıl Sonu Tanıklıkları* (Sel Yayınları, 1998).

LİZ BEHMOARAS

MAZHAR OSMAN

Kapalı Kutudaki Fırtına

2. Basım

Remzi Kitabevi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

MAZHAR OSMAN / Liz Behmoaras

Her hakkı saklıdır. Bu yapının aynen ya da
özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı
sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 975-14-0808-3

BİRİNCİ BASIM: Ağustos, 2001

İKİNCİ BASIM: Eylül, 2001

Remzi Kitabevi AŞ., Selvili Mescit Sok. 3, Cağaloğlu 34440, İstanbul.

Tel (212) 513 9424-25, 513 9474-75, Faks (212) 522 9055

WWW: <http://www.remzi.com.tr> E-POSTA: post@remzi.com.tr

Remzi Kitabevi A.Ş. tesislerinde basılmıştır. <http://rantey.org>

Babama...

Teşekkür

Mazhar Osman Uzman'ın büyük kızı Tuba Ulagay, oğulları Zeyn Nasut Uzman ve Azmi Cülmüt Uzman, torunlarından İbrahim Et-hem Ulagay, yeğenleri Mefkure ve Muammer Özsoy, bu kitap yazılırken hep yanımdaydılar. Verdikleri destek, gösterdikleri güven için candan teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca, kitabın oluşmasına değerli katkılarından dolayı, Dr. Faruk Bayülkem, Albert Anavi, Dr. Cem Baysal, Prof. Dr. Selçuk Erez, Prof. Dr. Ulviye Etaner, Dr. Suat Etaner, Prof. Dr. Arslan Terzioğlu, Psikolog Suna Tanaltay, Dr. Erdoğan Tanaltay, Prof. Dr. Metin Özek, Dr. Cem Mumcu, Dr. İsmail Ersevim, Dr. Beşir Doster, Dr. Şeref Etker, Prof. Zafer Toprak, Panayot Abacı, Herkül Milas, Sevim ve Pertev Apaydın, Yalçın İkizalp, Taha Toros, Sabri Koz, Dr. Alida Kamer, Prof. Soli Özel ve Mario Levi'ye minnetimi belirtmek isterim.

Mazhar Hoca öyle girift renklerle tersim edilmiş bir tablodur ki, derinliğine nüfuz etmeden onun hakkında hüküm verilemez. (...)

Onun resmi hayatı, ilmi biyografisi malumdur. Fakat onları nasıl hazırladı? Cidal sahasındaki başarılarını nasıl elde etti? Mazhar Osman'ın iç ve dış hayatındaki hususiyetler nelerdir? Bunları olduğu gibi tanımak ve tanıtmak lazımdır.

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay

Bir kişinin yaşamöyküsünü anlatmaya çalışırken, kendini zaman zaman onun yerine koyabilme yeteneği, bilgi aktarımındaki titizlik ve dürüstlük kadar gereklidir bence. Kahramanım hakkında tüm anlatılanları dinleyip tüm yazılanları okuduktan sonra, ona bazı duyguları ve bazı düşünceleri, sadece önsezilerimden hareket ederek yakıştırmış, boşlukları bu şekilde doldurmuşumdur. ()*

Pierre Assouline (*Kamondo'ların Sonuncusu*)

Bakırköy, 1933

Manisa'dan Bakırköy hastanesine üç ağır akıl hastası sevk edilecek. Trenle gelmişler. İki güllabıcının eşliğinde Bakırköy çarşısında- lar. Bir kamyonete bindirilip hastaneye götürülecekler. Ama 'sevkiyat' kolay olacağına benzemiyor. Üçü de debelenip duruyorlar. Hastalardan biri, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa olduğunu iddia ediyor. O özellikle huysuz davranıyor. "Asarım, keserim," gibi laflar ederken, bir yandan da etraftakilere tekmeler savuruyor, yumruğunu sıkıp tehdit edercesine sallıyor, dişlerini ürkütücü biçimde gıcırdatıyor...

Çarşıya kırmızı bir otomobil park ediyor. İçinden bir adam çıkıyor; iri yapılı, biraz göbekli, dolgun yüzlü, çatık kalın kaşlı, zaptu rapta gelmez gür saçlı... Üstünde siyah ceket ve çizgili gri pantolon, omuzlarında da siyah bir pelerin var.

"Neler oluyor burada? Baş edemediniz mi bunlarla?"

"Hocam, baş edilecek gibi değil! Manşonlar⁽¹⁾ da yok yanımızda! İkimizden biri gidip alacak da, öbürü tek başına bu azgınları nasıl zapt eder?"

"Durun hele, bir de ben deneyeyim! Hadi beyler, hadi bakalım, marş, marş arabaya! Güzel güzel tedavi edileceksiniz... Bir şeyiniz kalmayacak yakında! Hadi..."

Adamın güven verici tavırları, sesi, bakışı, üç hastayı epey etkilemiş olmalıydı ki, sakinleştiler, fazla ses çıkarmadan, birbirini peşi sıra kamyonete bindiler; ama son binen Mahmut Şevket Paşa, hâlâ tam ikna olmamıştı; kapılar üstüne kapandıktan sonra, pencereden sarkıp siyah pelerinli adama yine yumruk salladı ve avazı çıktığı bağırdı:

⁽¹⁾ Kollarını vücutlarına sabitleyen 'deli' gömleği.

“Sen ne karışıyorsun yahu! Deli misin, divane misin?... Git kendini MAZHAR OSMAN’a muayene ettir.”

12 Pelerinli adam güldü. İşte bunca yıllık emeğin karşılığı. İşte ün, şan ve şöhretin çarpıcı bir özeti. Yıllardan beri isminin akıl hastalıklarıyla, hastaneyle âdeta bir tutulduğunu biliyordu.

Fakat bunu bugün, yeniden yapılandırılan Tıp Fakültesi’nde Psikiyatri kürsüsü ordinaryüslüğüne atandığı tam da bugün, bu zavalıdan iştmesi, ne kadar anlamlıydı!

Kamyonetin içindeki hastalardan biri, şimdi de türkü söyler gibi tempo tutarak, tekrarlayıp duruyordu:

“Biz Mazhar Osman’a geldik. Mazhar Osman bizi iyi yapacak, heeeyt!...”

Pelerinli adam, arabasına rahatça kurulduğunda ve şoförüne, “Hastaneye,” dediğinde hâlâ için için gülüyordu.

Nereden nereye!

Nasıl olur da, değil ruh hastalıkları hekimliğini, doktorluğu bile aklının ucundan geçirmemiş olan biri, böyle bir zirveye ulaşmış olabilirdi?

Hangi güzergâhı izleyerek?

Hangi güçlüklerin üstesinden gelerek?

Belki de, hangi özlemleri ruhunun derinliklerine gömerek?

Otomobiliyle Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’ne doğru yol almakta olan Ordinaryüs Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman, hatıralarına dalma zamanını hiç tanımış mıydı kendine?...

I. BÖLÜM

Kader Çizgisi

“İrademizle kader çizgimiz, nerdeyse hiçbir zaman birbirine uyum sağlayamaz.”

VICTOR HUGO

Sofulu'da Bir İlkbahar Günü

Bahar aylarında Batı Trakya manzaraları, hatıralarla yüklü sis bulutlarının okşayışıyla sanki hayale dönüşür... Her şey, biraz hayali ve ipek kadar kaygandır. Yunanlıların “Evros” dedikleri Meriç’in, nazlı nazlı akan suyu gibi... Şirin Sofulu kasabasını boydan boya kaplamış dut ağaçlarının dallarını yalayan hafif esinti, ağaçların gölgesinde oturanların kulağına, ipekböcekli ve kelebekli hikâyeler fısıldar usulca.

Türkler’in ‘Küçük Yunan’ diye adlandırdıkları Sofulu’da, özellikle Mayıs ayı bir başka güzeldir; kasaba yeşilin bütün tonlarına bürünür, tırtıllar kozalarından fırlayıp dut ağaçlarının yapraklarını kemirmeye koyulur; Sofulu’nun zenginliği, başlıca geçim kaynağı olan ipeğin oluşumunun ilk adımı, bir daha, yeniden atılır. Mayıs ayı, Sofulu’nun bereketli, uğurlu ayıdır.

5 Mayıs 1884 günü, tan henüz ağarmamıştı ki, şehrin güneydoğusunda, istasyonun karşısında bulunan ahşap evde, Osman Zühtü Efendi, karısı Atiye Hamide Hanım’ın inlemeleriyle uyandı. Doğum zamanı gelmişti. Kalktı, giyindi, fenerinin mumunu yaktı, bir-iki sokak ötede oturan ebe hanımın evinin yolunu tuttu. Atiye’nin yanında, ablası Fahriye kaldı. Kadın, tecrübenin verdiği el çabukluğuyla ocağa su koyup ısıtmaya başlamış, kız kardeşinin doğum yapacağı sandalyeyi odanın ortasına yerleştirmiş, üstüne bir minder koymuştu. Ebe hanımla Osman Efendi, yirmi dakika geçmeden eve geldiler.

Ebe aptes alırken, Fahriye Hanım yan evdeki komşu ana-kıza haber vermeye gitti. Hemen kalkıp geliverdiler.

16

İki katlı ahşap ev, Müslüman mahallesinin hemen başındaydı; birkaç adım ötede yer alan, nakışlarla süslü demir parmaklıklı, mermer döşeme balkonlu, iki katlı taş evin sahibi 'Kiry'a' Melpomeni'yi de haberdar etmemek olmazdı. Bu arada ebe aptes almak için sıvadığı kolları indirmemiş, sandalyenin önündeki mindere bağdaş kurmuştu; komşu kadınlar ile Fahriye ise Atiye'yi sandalyeye oturttular. Bir yandan Müslüman kadınlar, ebeyle birlikte hep bir ağızdan selat-ü selam çekmeye koyulurken, 'Kiry'a' Melpomeni Meryem Ana'ya ve İsa'ya ilahiler okuyor, haç çıkarıyordu. Atiye'nin iniltileri artık avaza dönüşmüştü. "Hayriye, Sabriye, Mehmet!..." diye, kuşpalazından peş peşe kaybettiği çocuklarının adlarını haykırıyor, "Allah'ım bari bu evladımı bana bağışla," diye ağlıyordu. Karşısında bağdaş kurmuş ebe hanım da, "Ha şöyle, Allah diye bağıy yavrum, Allah da sana, nur topu gibi güzel bir evlat bağışlayacak," diyerek onu yüreklendiriyordu.

Sabahleyin saat onda, sağlıklı bir oğlan dünyaya geldi. Yanındaki kadınlar, Atiye'nin gür siyah saçlarının ucunu örüp ağzına soktular ve öğürtüp sonu getirttiler. Sonra da, bitkin düşmüş genç kadını ter yatağına yatırdılar. Küçük bebeği, teyzesi itinayla kundakladı, babası ise onu kollarına alıp kulağına üç kere, "Yusuf Mazhar," diye fısıldayıp annesinin yanına bıraktı.

Atiye Hanım evladına bakmaya, onu öpmeye, okşamaya doyamıyordu; ölü doğan dört ve küçük yaşta kuşpalazına yenik düşmüş üç çocuğunun kaybından sonra, dünyaya gelen bu bebek, onun gözünde her şeyden daha değerli, daha önemliydi.

"Bu bambaşka olacak abla, bu büyük adam olacak!" dedi, yastıklarının düzeltmekte olan Fahriye'ye.

Osman Zühtü Efendi, karısının solmuş yanağına bir buse kondurduktan sonra ceketini omzuna attı ve ıslık çala çala Rum arka daşlarıyla iki tek atmaya gitti. Atiye ona, kollarının arasında ölen küçük Mehmet'inin yerine gürbüz bir oğlan doğurmuştu, Sofulu'da Ziraat Bankası'nda iyice bir işi vardı Osman Zühtü Efendi'nin; dünyalar onundu artık. Allah kısmet ederse burada, bu şirin kasabada iki-üç yıl daha kalacak, sonra Dedeagaç, Edirne, belki de İstanbul gibi büyük şehirlere atanacaktı. Değişik yöreler gezmiş, yeni insanlar tanımış olacaktı.

Üç yıl sonra, aynı ebe hanım, istasyonun karşısındaki iki katlı ahşap eve bir daha geldi... Fahriye Hanım yine su ısıtıyor, komşular hep bir ağızdan dualar okuyor, Atiye Hanım ise yine feryat figan ediyordu. Ama bu defa, “Ah Osman Efendi, ah, öldüreceksin sen beni!” diye haykırıyor, sonra da hasta bir çocuk edasıyla, “Anneciğim ölüyorum,” diye inliyordu...

Niye böyle bağıırıyordu annesi, babası niye öldürecekmiş onu, neler oluyordu o odada?

Yusuf Mazhar, kapı aralığından, kocaman açılmış dehşet dolu gözlerle bakıyordu, sandalyede oturmuş, garip bir şekilde bağıırıp tepinen annesine. Oysa annesi, genelde neşeli, şakacı, şefkat dolu biriydi. Gerçi kafası kızdı mı, oğluna terliğini anında fırlatır, hedefini hiç şaşırılmazdı; eli de çok ağırdı, Yusuf’un kaba etine vurduğunda, çocuk gün boyu oturamazdı. Ama öfkeli olmadığında, masallar anlatmasını, şarkılar söylemesini ne de iyi bilirdi! Oğluna tapıyordu. Ondan çok büyük bir adam olmasını beklediğini hep söylüyor, sonra gülerek kucağına alıyor, öpüyordu.

Annesinin neşesini en çok bozan Osman Efendi’nin eve geç gelmesi idi. Garipti, Yusuf’un babası eve ne kadar geç gelse o kadar neşeli olur, annesi ise suratını o kadar çok asar, söylenirdi; odalarına kapandıklarında, sofada bir sedirde yatan çocuk, annesinin söylenmeye devam ettiğini duyardı, babasının da gevrek gevrek gülmeyi!...

Ama bugün Atiye söylenmiyor, avazı çıktığı kadar bağıırıyordu: “Ah Osman Efendi...” Osman Efendi ortalıkta yoktu.

Bir el, çocuğu omzundan hızla geri çekti. Komşulardan biri, “Burada işin nedir bre çocuk, gel seni evime götürüyüm, bir sıcak poğaç yedireyim de, şu kadıncağыз rahat rahat doğursun. Ayak altında çocukla doğum yapılır mı hiç, tövbe tövbe!...” diyerek, onu oradan uzaklaştırdı.

Ertesi sabah Yusuf’u annesinin yanına götürdüklerinde, Atiye solgun ve sakin, yatağında yatıyordu, yanında da buruş buruş kırmızı suratlı, kundaklı, çirkin bir yaratık vardı...

“Bak oğlum, bu kız kardeşin Fatma Pakize... Hele büyüsün biraz, beraberce güzel güzel oynarsınız.”

Yusuf Mazhar suratını ekşitti. Bu maymun suratlı kızla ne oyun oynayabilirdi ki! Ne top, ne bilye! Ama annesini kızdırmamak için

düşündüklerini söylemedi. Olur, anlamında kafa salladı. Annesi şefkatle gülümsedi: “Fakat senin yerin başkadır oğlum, seni ne kadar çok sevdiğimi bilirsin, değil mi? Herkesten, her şeyden çok...”

“Allah’tan da mı çok, anne?”

“Allah’tan çok, kimse sevilmez oğlum, büyük günahıdır, tövbe del! Seni bütün insanlardan çok seviyorum!”

Yusuf rahatladı, annesinin yanına sokuldu, onu öptü, sonra buruşuk suratlıya bir bakış bile atmaksızın, odadan, tek ayak üstüne seke seke uzaklaştı.

Kırkkilise’de de Rum evleri, iki ya da üç katlı balkonlu taş yapılarıydı ve hepsi bahçe duvarlarıyla çevriliydi. Bahçe duvarları üstünde, yola sarkan meyve ağaçlarıyla birlikte evin tavukları tünerdi. Müslüman evleri ise ahşaptı, kafeslerin gerisinde dışarıdan pek bir şey seçilmezdi; günün belli saatlerinde sadece gölgeler, karaltılar belirir, sonra odanın derinliğinde kaybolurlardı.

Ailenin üçüncü çocuğu Cazibe Hasna, Kırkkilise’de doğdu. Osman Efendi, oranın yeni açılmış olan Ziraat Bankası şubesine atanmıştı.

Yerleşir yerleşmez Yusuf Mazhar’ı İptidai’ye vermişlerdi. Çocuk elifbayı çok çabuk söktü; ilk günden itibaren en çalışkan, en başarılı öğrenci olarak, arkadaşları arasında sıvrıldı.

Küçük Cazibe’nin doğumunda komşular başka, ebe başkaydı, değişmeyen sadece Fahriye Teyze’ydi; yine Dede ağaç’tan kalkıp Atiye’ye yardım etmeye gelmişti.

Akşamleyin, Yusuf okuldan döndüğünde yeni kız kardeş doğmuştu, ama onu bu defa, annesinin yanına almadılar.

Komşuların fısıldaştıklarını duydu: “Çok hasta, kalbi yorgunmuş, beyi de rahat bırakmaz ki! Öldürecek kadını...”

Babası yine mi öldürecekti anasını?...

Yusuf Mazhar kendini sokağa attı, arkadaşlarıyla oynayacaktı... Vişne ağaçlarıyla dolu avlu kapısından tam dışarı çıkacakken, merakı onu eşikte tuttu:

Evlerinin önünden at sırtında bir adam geçiyordu. Tanıdığı ve birlikte top oynadığı iki-üç çocuk adamı taşa tutuyor, arkasından, “Geber, geber!” diye bağıryorlardı; adam başını öne eğdi, atı tırıs gidiyorken, onu önce süratli’ye, sonra dörtnala kaldırdı ve hızla sokağın köşesini dönüp gözden kayboldu. Taş yağmuru ve küfürler dinmemişti, çocuk kapıdan merakla sordu: “Ne yaptı bu adam?”

“Bekir Ağa’nın kızını öldürmüştür!”

“Öldürdü mü?”

“Ya öyle! Bu herif tabiptir, kız öksürürmüş, herif bir ilaç verdikten sonra büsbütün kötü olmuş, yataklara düşmüş, ölmüş işte. Babam söyler. Onu taşa tutmalı der!”

Üsküdar’a Göç ve Büyük Zelzele

Osman Efendi, Ziraat Bankası’nın Kırkkilise şubesinden İstanbul şubesine terfien tayin olduğunda, Yusuf Mazhar on yaşlarındaydı.

Üsküdar’da yaşayan akrabalarına haber yolladılar; bir süre onların yanında kalacaklardı.

Denkler ve bohçalar trene yüklendi. Bütün aile fertleri, büyük bir heyecan içinde bir kompartımana doluştular. Yemyeşil ovalardan geçerek, İstanbul denen gürültülü şehrin Sirkeci garına vardılar.

Yusuf Mazhar ailesiyle birlikte Galata Köprüsü’nden geçip Karaköyü denen iskeleye doğru ilerlerken, kendini âdeta bir tufana kapılmış gibi hissetti. Kokular, renkler, sesler birbirine karışıyor, onu âdeta sarhoş ediyordu. Hamallar, fesli beyefendiler, sarıklı ihtiyarlar, tulumbacılar, sakalar, simitçiler, limonatacılar... Yoğun bir kalabalık, köprünün her iki yönünde ilerliyor, onları âdeta beraberinde sürüklüyordu.

Denklerini bir eşek arabasına yüklediler. Köprüdeki kupa talika ve faytonları göz ucuyla ve hayranlıkla seyrederken, eşekçiye de gözden kaybetmemeye çalışarak peşine düştüler. Karaköy’üne ancak yatsı namazından sonra varabildiler. Karşı yakadaki Üsküdar’ın minareleri ve servileri gökyüzüne doğru karakalem çizimleri gibi uzanıyordu. Eşyalarıyla birlikte, kıyıda bekleyen büyük kayıklardan birine doluştular. Yarı yolda çıkan şiddetli rüzgârla kayık sallanmaya başlayınca, küçük kızlar ağlamaya koyuldu. Osman Efendi kayıkçının yanına oturup küreklerin birine yapışarak, onları susturmak için hafiften bir türkü tutturdı. Denizin yosun kokusu; dalgaların çalkantısı ve rüzgârın uğultusuyla başlarının döndüğü kısa bir yolculuktu bu... Yarı sersemlemiş bir halde Üsküdar’da boş ve karanlık bir meydana indiler. Burada, Karaköy’ünün kalabalığından ve canlılığından eser yoktu.

Parke taşlarına vuran ayak seslerinden ve uzaktaki köpek ulumalarından başka ses, başka hayat belirtisi yoktu.

Bereket, kısa bir süre kalacakları, Osman Efendi'nin amcaoğlunun ahşap, cumbalı evi deniz kıyısına inen küçük sokakların birinin hemen başındaydı. Yusuf o gecedен, sadece eve varınca içtiği çorbayı hatırlayacaktı ilerde. Ertesi sabah, nasıl soyunup da kendini yer yatağına attığı, hatırlından uçup gitmişti.

Yusuf ve kardeşleri için çok değişik bir yaşam başlamıştı. Evlerinin etrafı kır ve bahçe değil, tozlu topraklı sokaklardı. İnsanlar çok değişik bir şiveyle konuşuyorlardı. Hayat pahalıydı.

Yanlarına sığındıkları ailenin fertleriyle bir süre sonra kaçınılmaz olarak geçimsizlik başlayınca, Nuh Kuyusu'nda köhne bir eve geçtiler.

Sıcak ve bunaltıcı bir yaz gününün öğle vakti, yeni kiraladıkları bu evin sofasında, Yusuf, annesi ve kardeşleri yer sofrası kurmuş, karınlarını doyuruyorlardı. Birden, yerin altından korkunç bir uğultu yükseldi ve saniyesinde, duvarların hızla titreşmesiyle büyük bir gürültü, bir çatırtı koptu. Açık camlardan komşuların, "İmdat zelzele oluyor, imdat!" feryatları yükselince, Atiye Hanım'la oğlu telaş içinde küçük kızları kucaklayarak, bahçeye inmeye çalıştılar. Yusuf Mazhar'ın taşıdığı Cazibe, çocuğun zayıf kollarına göre çok ağır olduğundan, ikisi birden giriş kapısındaki on basamaktan aşağıya, birkaç takla atarak yuvarlandılar. Bereket, her ikisi de gayri ihtiyari elleriyle başlarını korumuşlardı. Nihayet kendilerini, komşu evle paylaştıkları küçük bahçeye atabildiler.

Sarsıntılar aralıklarla devam ediyordu. Üsküdar sokaklarını dolduran sivri kulaklı sarı sokak köpeklerinin güpegündüz ulumaları insanların tüylerini diken diken ediyordu. Nihayet sarsıntılar durdu. O geceyi hep birlikte bahçede geçirmeye karar verdiler. Yusuf, Cazibe ve Pakize için, ilk geçirdikleri korkudan sonra, olay eğlenceli bir macera halini almıştı. Hatta Pakize el çırpıyor, "Keşke hep zelzele olsa, hiç yataklarımıza yatmasak, hep böyle bahçede komşu çocuklarla oynasak!" diye neşeleniyordu.

Nitekim çocuğun istediği oldu. Komşularla birlikte keçelerden, kilimlerden çadırlar kuruldu ve bir hafta boyunca mahalleden hiç kimse evine girmeye cesaret edemedi. Yusuf da, kendini bu 'zelzele oyununa' kaptırmakla birlikte, tedbiri elden bırakmıyordu. Geceleyin, başında küçük fesi, ayağında eskimiş fotinleriyle yer yatağına uzanıyordu; ola ki, yer tekrar sarsılır, bir yerlere kaçmak lazım gelebilir diye, gafil avlanmamak için!

Zelzeleden en çok etkilenenlerden biri Atiye Hanım'dı; yüzü hep hembeyazdı, solgun dudaklarından da sürekli şu kelimeler dökülüyordu:

"İstanbul bize uğur getirmedi! Başımıza bir felaket daha gelecek..."

Oysa kimsenin burnu bile kanamamıştı! Ne Osman Efendi'nin ailesinin ne de diğer komşuların, kırılırsa yerine başkası konamayacak değerde herhangi bir eşyası vardı. Evleri ahşap olduğundan, çok sarsılmakla birlikte, resmi kâgir binaların gördüğü hasarı görmemişti.

Bir hafta sonra herkes evine döndü. Ama 'büyük zelzele', sonbaharın gelmesiyle toplanılan evlerde hâlâ konuşuluyor, bütün ayrıntılarıyla hatırlanıyordu. Yusuf Mazhar'ın ise, artık bunu düşünecek vakti yoktu. Üsküdar İdadisi'nde yatılı okuyacaktı o, bütün düşünceleri, bütün endişeleri, hayatındaki bu büyük değişiklikle ilgiliydi.

40 Numara Yusuf Mazhar Efendi

Eylül ayının ilk Pazartesi günü, puslu bir havada, Yusuf, bir elinde sınıf atlayarak bitirdiği rüştiye şahadetnamesi, diğer elinde bir torbada annesinin hazırlamış olduğu birkaç parça eşyasıyla, Üsküdar Paşakapısı'nda bulunan büyük ahşap bir konağın, 'Üsküdar Mülki İdadisi' yazılı büyük pirinç levhalı kapısının önünde put gibi duruyordu. Kapıya kadar kendisine eşlik eden babası, onu kolundan sarsıp sırtını sıvazladı: "Haydi göreyim seni oğul. Çok başarılı olarsın!"

"İnşallah!" diyebildi çocuk...

Ancak, heyecanlı, gergin ve sıkıntılıydı. Kırkkilise Rüştiyesi'nde nerdeyse evindeymiş gibiyken, burada, bu kocaman şehrin kocaman idadisinde, kendisini küçük ve müdafaasız hissetmemesi mümkün müydü? Evden çıkmadan önce annesiyle dertleşmişti: Acaba, şimdiye kadar mektepte öğrendikleri yeterli olacak mıydı?

"Bilemem oğlum, ama herkesten çok çalışmalısın... Şu şehirli çocuklara göstermelisin kim olduğunu!..." demişti Atiye Hanım.

Babasından ayrılıp çekingen adımlarla kapıdan içeri girdi, kayıtlarını yaptırmaya gelen daha küçük öğrencilerle birlikte, Müdürlük Dairesi'ne yöneldi. Büyük bir çalışma masasının arkasında oturan

Müdür Abdi Bey, çocuğun saygılı temennalarını babacan bir tavırla karşıladı, kaydını kendi eliyle yaptı, sonra onu şöyle bir süzdü: Yusuf on bir yaşına göre ufak tefek sayılırdı, hislerinin zor okunduğu beyaz, narin çehresinde uçları aşağıya doğru çekik gözleri, biraz şehla, ama kararlı ve ciddi bakıyordu.

“Oğlum, pek küçük görünüyorsun, fakat neyse... Rüштиye’de pek parlak bir talebeymişsin!... Seni ikinci sınıfa alacağız, muvaffak olursun inşallah! Hadi bakalım, hademe sana dershanenin yolunu gösterir. Hayırlı olsun!”

Yüksek tavanlı, yüksek pencereli, kocaman bir sınıfa girdi Yusuf Mazhar. Çocukların hepsi ondan büyük gibiydi. Müdürün elinden sonra, çatık kaşlı, ak sakallı, iriyarı hocanın da elini öptü. Hoca numarasını söyledi ona, işaretparmağıyla, boş bir yer gösterdi.

40 numara Yusuf Mazhar Efendi gidip, Cevdet Ferit adında, kalerler tipli, hafif patlak gözlü bir çocuğun yanına oturdu. Ders yeni başladığı için hoca yoklama yaptı ve böylece Yusuf etrafındakilerin isimlerini az çok öğrenmiş oldu.

“14 numara Kemal Efendi, 25 numara Ahmet Refik Efendi, 27 Necati Efendi, 40 Mazhar Efendi, 86 Cevdet Efendi...” Böylece sürüp gidiyordu. Ne kadar çok isim ve numara vardı! Sınıf arkadaşları olacak bu kocaman adamların hepsi, şimdi ona mı bakıyorlardı acaba? Kulaklarına kadar kızardığını görüyorlar mıydı? Belki de kıyafeti, konuşması, kısa boyu, narin yapısıyla için için alay ediyorlardı!

“Hazırlanın bakalım, cebir imtihanı olacaksınız.”

Neyse ki, sorular basitti. Çocuğun Kırkkilise Rüштиyesi’nde edindiği bilgiler de sağladı. Hep mantıklı, dikkatli, hafızası güçlü bir öğrenci olmuştu. Bir süre sonra, çatık kaşlı uzun sivri sakallıyı, 14 Kemal’i, 25 Refik’i, 27 Necati’yi, kimbilir kaç Cevdet’i, yüksek tavanlı, büyük pencereli buz gibi dershaneyi, her şeyi unutmuş, harıl harıl cebir alıştırmaolarını çözüyordu. İmtihan kâğıdını, ilk o teslim etti.

Ertesi gün neticeler açıklandığında, Yusuf Mazhar yirmi kişi arasında sınıf birincisi seçilmişti.

Derslere çabuk ayak uydurduysa da, önceleri pek kolay arkadaş edinemedi; teneffüslerde avluya çıkıp top oynamıyor, sırasının ardında, o küçücük, incecik haliyle âdeta kitaplarına gömülü kalıyordu. İlk günlerde pek az konuşuyordu. Zaman içinde, sıra arkadaşı,

şakacı, haşarı, ama oldukça çalışkan Cevdet Ferit ve hemen önünde oturan Ahmet Refik'le samimi oldu. İki genç, bu yeni arkadaşla ders çalışmanın ne kadar faydalı ve keyifli olduğunu çabuk keşfettiler. Yusuf dersleri çok hızlı kavıyor, kavradıklarını da arkadaşlarına çok iyi anlatıyordu.

Talebe, Perşembe günleri öğle vakti kapı arkasında sınıf sınıf sıraya sokulup, Müdür tarafından kılık kıyafet yoklaması yapıldıktan sonra sokağa salıverildiğinde, Yusuf, Nuh Kuyusu'ndaki evine yaya gidiyordu.

Cuma akşamları mektebe döndüğünde, bütün öğrencilerle birlikte, büyük giriş kapısının önünde, yasak gazete ve kitap sokulmaması için üst sınıfların çavuşları tarafından üstü başı aranılıyordu. Bu da, rüştiyede hiç rast gelmediği, yeni ve garip bir âdetti!

Yemekler kötüydü. Et yok gibiydi. Her gün önlerine çorba niyetine, bulanık suda yüzen sebze parçaları ve bql ekmekle, yağı kıt ve ağır kokulu bir pilav konuyordu. Tatlı ise pek enderdi; bazen haftada bir, bazen iki gün...

Mektebin en önemli şahsiyetlerinden biri kuşkusuz Arnavut bakkal'dı. Parası olanlar, eksiklerini ondan karşılardı. Neler bulunmazdı o bakkalda! Taze ekmek, fasulye piyazı, kaşar peyniri, zeytin, patlıcan kızartması, sütlaç, ekmek kadayıfı... Ama çocuğun bunlara verecek parası olmadığından, iştahla yiyenleri ağzının suyu aka aka seyretmekle yetiniyordu...

"Yusuf, ben sana sütlacımdan ikram edeyim, sen de benim için şu hendese davasını⁽¹⁾ hallet. Çizerek halledip anlattırsan, üstüne üstlük baklava da veririm. Sözüm söz!"

Bu cazip teklif, sınıfın tembellerinin birinden gelmişti; sürekli yarı aç dolaşan Yusuf, cömertçe ikram edilen baklavaya karşılık, aynı cömertlikle problemi çözmüş, hızını alamayıp arkadaşını edebiyat dersine hazırlamak için, uzun ve ağdalı bir divan şiirini yüksek sesle ve son derece hisli bir şekilde okuyup açıklamıştı.

Öğrencilerin arasında yemeğe en düşkününü ve en varlıklı Kenan Ömer olduğundan, ona ders anlatmak özellikle kazançlı oluyordu. Kenan karnını doyurmak için bakkalın dükkânıyla yetinmez, tatil günleri evinden, reçeller, meyveler, baklavalardan getirir, kutu kutu yatağının altına istiflerdi.

⁽¹⁾ Geometri problemi.

Yatakhanelerde de, dersanelerde olduğu gibi, ilk yakıldıklarında tüterek etrafı dumana boğan ve pek de fazla ısıtmayan yüksek font sobalar vardı. Petrol lambaları söndürülüp el-ayak çekildikten sonra, yatakları yakın olan Yusuf Mazhar ile Kenan Ömer, gecelik entarilerin üstüne hırka geçirmelerine rağmen, biraz korkudan, çokça soğuktan titreyerek, erzakı büyük bir iştahla paylaşırlardı.

“Kenan Efendi, bu koku ne böyle?”

“Bilmem efendim, dün buralarda fareler dolaşıyordu, ölmüş olabilirler! Ölmedilerse bile, bu hayvanlar fena kokarlar!”

Sabahleyin koğuşı dolaşan nöbetçi, Kenan Ömer’in, yatakhane fareleri hakkındaki uzun ve karmaşık açıklamalarına kulak vermezsiniz, yatağın altına eğilip baktı.

“Haklısın Kenan Efendi, bir dolu fare varmış, bütün erzakı yiyip bitirmişler, bıraka bıraka, birkaç çürük meyve bıramışlar. Koku onlardan geliyor.”

Adam bir yandan konuşuyor, öte yandan sağında ve solunda duran Kenan’la Yusuf’un kulaklarına yapışıp acımasızca büküyordu.

Mesele, her birinin tabanına vurulan beşer sopayla kapanmıştı, ama bu olaydan sonra, Kenan Ömer yiyecek istifçiliğinden vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Bir yandan yemeklerin azlığı, öte yandan soğuk ve rutubetli koğuşlar öğrencilerin birçoğunun vereme yakalanmasına neden oluyordu. Bunların arasında Yusuf’un çok sevdiği, çok iyi anlaştığı Necati adında bir arkadaşı da vardı. Necati’yi, pek çok kere avlunun bir köşesinde, omuzları çökük, kuru kuru öksürürken, tükürdüğü kandan kıpkırmızı olmuş bir mendili dudaklarına bastırırken görmüş, ne yapacağını, ne diyeceğini bilemeden başını çevirmiş, yolunu değiştirmişti...

Ahmet Refik, Cevdet Ferit ve Necati de Üsküdar’da oturduklarından, tatil günleri de Yusuf’la bir arada oluyor, zor dersleri birlikte çalışıyorlardı. Kimi zaman Ahmet’in, kimi zaman Cevdet’in evinde... Yusuf’un evine nedense hiçbir zaman gidilmezdi; çocuk, bakışlarını biraz mahcup bir edayla kaçırarak, “Sizde buluşalım birader, bizim ev müsait değil,” diyordu.

Zira Atiye İstanbul’a geldiklerinden beri nefes darlığı çekiyordu. Yusuf da artık, hemen hemen sürekli yatan, yatmadığı zaman ortalıkta, üstünde bir gecelik entarisiyle, kesik kesik nefes alarak dolaşan

ve abla, çocuk, komşu, her önüne gelene öfkeyle bağırıp çağırın annesini, kimselerin görmesini istemiyordu...

Bu yeniyetme gençler arasında ‘kadın’ denilen esrarengiz yaratıktan da çok söz ediliyordu. Manakyan’ın tiyatrosuna gidenler, orada boy gösteren sürmeli gözlü gayri müslim ‘matmazelleri’ hayran hayran tarif ediyor, bazen de yüksek sesle, onlarla birlikte olurlarsa neler yapacaklarının hayalini kuruyorlardı. Yusuf Mazhar böyle durumlarda, sesini çıkarmadan büyük bir ilgiyle dinlemeyi tercih ediyordu.

Biraz bu konudaki çekingen suskunluğundan, çokça da, ders yılı boyunca Ahmet Refik’le birlikte mektebin camiinde, imam Yenişehirli Hafız Hasan Efendi’nin arkasında ve ilk safta namaz kılmayı ihmal etmediği için, arkadaşları, ‘Sofulu’luyu, ‘Sofu’ lakabına çevirmişlerdi.

Edebiyat hocası, ilk tahririni, Yusuf’a, “Aferin çocuk, sözlerin pek güzel, pek hisli, hitabetin pek düzgün,” diye notlarla süslü olarak geri verdiğinde, dünyalar onun olmuştu. Hendese, cebir, tarih, Arapça, coğrafya gibi derslerde ilk günden itibaren parlamıştı, şimdi de Türkçesi beğeniliyordu. İlerde büyük bir şair ya da ünlü bir yazar olmaya karar verdi.

Böylece yarı gönüllü hocalıktan, hatip ve yazar adaylığına uzanan başarılar, bu biraz içine kapanık öğrencinin, arkadaşları arasında saygın bir yer edinmesine sebep olmuştu.

Ev ortamı ise, sıkıntılı ve kasvetliydi.

“Döv Beni!”

“Döv beni anacığım, biliyorum hata işledim! Sen de al şu sopayı, bir güzel döv de için rahat etsin. Vur, hadi vursana!”

Atiye, kendisine uzatılan sopayı hırsla aldı. Yusuf ise annesinin yattığı sedirin yanbaşı, arkasını dönmüş, hafifçe öne doğru eğilmiş, bekliyordu...

Hasta kadın bu manzara karşısında, sanki daha da çok öfkelenmişti. Elindeki sopayla, kısırtısız duran oğlunun kaba etine bir iki darbe vurdu, çocuğun sesi çıkmayınca bir daha, bir daha vurdu, bir daha... Yusuf’tan hâlâ ses çıkmıyordu.

Oysa on dakika kadar önce, ortam huzurlu sayılabilirdi: Ablasının kaşık kaşık içirdiği ıhlamur Atiye’nin içini ısıtmış, mangalın yay-

diği sıcaklık, onu âdeta sarıp sarmalamış, tatlı bir rehavete sürüklemişti... Ellerinden güç alarak yastıkların üzerine biraz doğrulmuştu; bu şekilde daha rahat nefes alabiliyordu; etraf sessizdi ve uykuya dalacaktı.

Aniden, kapının arkasındaki merdivenin basamaklarında bir gürültü kopmuştu... Küçük Cazibe'nin haykırışları yükselmişti, ardından Yusuf'un henüz tiz sesi:

"Merdivenlerde oynamayın demedim mi ben size? Pakize, sen mi ittin kardeşini?"

"Ağabey, valla bir şey yapmadım ben! Cazibe kovalamaca oynayalım, diye tutturdu, merdivenleri senden hızlı inerim, sen şişmansın, diye alay etti. Attı kendini aşağı, yuvarlanıverdi işte!"

Pakize'nin sesi kulak tırmalıyordu. Cazibe'nin haykırışları dinmek bilmiyordu. Atiye, biraz daha doğrulmayı denemiş, sesini yükseltip çocukları çağırmak istemişti. Boşuna. Yorgun kalbi hızlı atıyor, konuşması güçleşiyordu. Karnındaki bebek de kıpırdanmaya başlamıştı. Fahriye de yoktu ortalıkta, mutfakta akşam yemeğini hazırlıyor olmalıydı. Osman birazdan bankadan yorgun argın gelecekti, bu manzara karşısında bir bahane bulup kendini sokağa atacaktı, soluğu içki arkadaşlarıyla meyhanede alacaktı... Hasta kadın böyle endişelenirken, yattığı odanın kapısı hızla açılmış, Yusuf bir soğuk hava esintisiyle birlikte hızla içeri girmişti. Kucağında zorlukla taşıdığı, yüzü ağlamaktan mosmor olmuş Cazibe vardı, arkadan hantal yürüyüşüyle, söylene söylene Pakize geliyordu.

"Aman Allah'ım, Yusuf, kardeşine bir şey mi oldu?"

"Üç basamaktan aşağı yuvarlanmış anne, alını şişmiş. Pakize itti, itmedim diyor, ama ben gördüm."

"Sus! Bak konuşacak takatim yok... Hani göz kulak olacaktın onlara, ben öldükten sonra... Hani, hani? Şimdi bakamazsan, o zaman hiç bakmazsın! Söz vermiştin! İnsan böyle mi sözünde durur, ha!"

Soluğu iyice tıkanmıştı Atiye'nin, göğsünden bir hırıltı yükselmiş, susmuştu. Yüzü kıpkırmızıydı. Yusuf'unsa solgun yüzü daha da solmuş, gözlerindeki yaşları tutmuş, zorlukla taşıdığı ve ağlaması kesilen Cazibe'yi kucağından indirmişti. Sonra kararlılıkla sedire yaklaşmıştı; dudaklarını ısıırıyor, çenesi titriyordu. Yatağın yanında, yerde duran kızılıcak sopasını almış, nefes almakta zorlanan annesine uzatmıştı.

“Döv beni, anacığım!”

Annesi şimdi dövüyor, dövüyordu...

“Neler oluyor kuzum burada? Atiye delirdin mi sen, elinde so-
payla işin ne?”

Fahriye, elinde bir tas çorbayla içeri girdi; karşılaştığı manzara karşısında gözleri hayretten açıldı, elindeki tası nerdeyse düşürecek oldu: Sedirde yarı baygın duran kız kardeşi, elinden yorganın üzerine kayan o kocaman ürkütücü sopa, pantolonu yarı yarıya indirilmiş, âdeta taş kesilmiş ama gözleri dolu dolu olan genç Yusuf, yere çömelmiş, gözlerini ovuşturarak burnunu çeken Cazibe ve ağlamaklı, sinir bozucu bir sesle, “Ben bir şey yapmadım, bana ne, benim bir kabahatim yok, o düştü,” diye durmaksızın mızımızlanan, şişman Pakize.

“Zavallı kardeşim benim!”

Fahriye’nin gözlerinden yaşlar süzölmüştü.

Atiye Dedeagaç’ın, en güzel değilse de, en çekici kızıydı. Balık etinde, beyaz tenli, nüktedan ve son derece hamarattı. Babası Kafkasya’dan yeni göç etmiş, Çerkes soylusu asker, çiftçi Şubetko Beg ya da yeni Türk adıyla Süleyman Bey, bütün Dedeagaç’ın sevdiği ve saydığı bir kişiydi. Süleyman Bey karısının, oğlunun ve annesinin, Kafkasya’dan Balkan göçü sırasında Karadeniz’in azgın dalgalarında yüzlerce soydaşıyla birlikte can çekişerek öldüğünü gördükten sonra, iki kızıyla Dedeagaç yakınlarında bir araziye yerleşmiş, daha doğrusu Osmanlı hükümeti tarafından yerleştirilmişti... Kızlarını ikinci hanımı yetiştirmişti. Ferecikli Hurşidağazâde Osman Zühtü, Atiye’nin meziyetlerini duymuş, babalar arasındaki bir arsa hikâyesi yüzünden çıkan dargınlığı yok sayarak, Şubetko’ların evine görücü yollamıştı... Mavi gözlü, uzun boylu, yakışıklı, tatlı dilli Osman’ın, Atiye’yi daha önce bir köy düğününde görmüş olduğu ve ona tutulduğu da söyleniyordu. Ne var ki, Süleyman Bey bu gencin adını bile duymak istemedi; tavrını koydu: “Bu iş olmaz! Atiye, ya münasip gördüğüm soydan biriyle evlenir ya da evinde oturur!” Bunun üzerine, Osman Efendi Atiye’yi kaçırmıştı. Süleyman Bey de kızını bir daha görmemeye yemin etmişti.

İki genç, Sofulu’ya yerleşmişlerdi.

Sonra yıllar yılları kovalamıştı... Osman’ın içkiye düşkünlüğü, hafifmeşrep kadınlara ilgisi, zor durumlarda ortadan kaybolma huyu, bunca gebelik, doğum, ölüm, yoksulluk, Sofulu’dan, Kırkkili-

se'ye, oradan da Üsküdar'a göç, zelzele, şimdi de yeniden zamansız bir gebelik, Atiye'yi iyice yıpratmıştı...

Birkaç aylık hamile olan Atiye'nin artık yataktan kalkacak hali kalmayınca, büyük bir paraya kıyılarak eve kadar doktor getirilmişti. Doktor, Atiye'nin kalbini dinlemiş, umutsuz bir ifade takınmıştı:

"Dinlensin! Doğuma kadar hep yatsa, daha da iyi olur. Ama bu çocuklara kim bakar?"

Akşam vaktiydi. Osman Efendi bir köşeye çekilmiş, boş gözlerle doktoru dinliyordu. Doğruydu, başında üç çocukla nasıl yatar dinlenirdi Atiye? Yemeğe, bulaşığa, temizliğe kim bakacaktı? Ya doğumdan sonra... Yeni doğan bebeği emzirebilecek, altını değiştirebilecek miydi?

"Ben kardeşlerime bakarım," diye kahramanca atılmıştı Yusuf.

Babası ona bakmış bakmış, sonra da hafif bir gülümsemeyle: "Bre oğul, kayınpeder Süleyman Bey'e ne kadar da benzersin!" demişti. Sonunda çareyi, yine vefakâr ablayı hiç değilse doğuma kadar çağırmakta bulmuştu.

Yusuf annesinden bu son dayağı yediğinde, mevsimlerden sonbahar, günlerden Cuma'ydı. Dışarda, Üsküdar damlarına yağmur çiseliyordu. Atiye Hanım'ın yorgun, bezgin bakışları yattığı yerden, sedirin başucuna denk gelen pencereye yönelmişti. Soğuk camın gerisindeki koyu gri gökyüzünde Üsküdar camilerinin minareleri sipsivri yükseliyor ve Ekim ayının bu kasvetli son günlerinde bütün şekiller, durmaksızın yağan yağmurla sanki yumuşuyor, buğulanıyordu.

Annenin Ölümü

Ayşe Bedra'nın doğumundan sonra, Atiye'nin sağlığı daha da bozuldu. Genç kadın ara sıra kalkıyor, biraz ev işlerine bakmaya çalışıyor ama çok kısa bir sürede bitap düşüyordu. Ablası, Dedeoğaz ile Üsküdar arasında mekik dokur olmuştu. Dul ve çocuksuz olduğundan, kardeşinin bakımının yanı sıra, yeğenleri, ev işleri ve Osman Zühtü Efendi'nin hizmeti, artık onun omuzlarına yüklenmişti. Yusuf Mazhar, teyzesine elinden geldiğince yardım ediyordu; ne var ki, sadece haftada bir gün evdeydi ve giderek ağırlaşan derslerine de yetişmesi gerekiyordu.

Bedra üç aylıkken, ailenin başına bir felaket daha geldi: Bebek günün birinde ateşler içinde yanmaya başladı. Arkasından bütün

yüzü ve minik vücudu, içleri cerahatla dolu, kocaman sivilcelerle kaplandı. O sıralar Üsküdar'da salgın halinde yayılan çiçeğe yakalanmıştı. Bilinen bütün tedaviler tatbik edildi. Cerahatli sivilceler, sirkeli suyla gece gündüz silindi, üstlerine kâfur ve kükürt içeren bir pomat sürüldü. Bebek yüzünü kaşıyıp tenini delik deşik etmesin diye elleri sıkıca bağlandı, ateşini düşürmek için ıslak çarşaflara sarıldı. Evin diğer fertlerini hastalıktan korumak için alınabilecek fazla bir önlem yoktu; sadece ellerini sirkeli suyla çalkalayıp odada tütsü yakmak ve dua etmek! Zaten, Yusuf evine sadece perşembe günleri geliyordu. Küçük kızlar bebeğe yanaştırılmıyorlardı. Osman Efendi'den de pek bir yardım gelmiyordu. Asıl tehlikede olan bebeğin annesi ve teyzesiydi. Onlar da, büyük bir talih eseri sağ kalabildiler.

Yusuf, cuma sabahları yine erken kalkıyor, kız kardeşlerine birer tas çorba ve bol ekmekle kahvaltı ettiriyordu. Sonra, annesinin yanına gidiyor, sarılıp öpüyordu. Bu son yıl, annesine sürekli sarılır olmuştu. Kendine itiraf etmek istemese de, birlikte geçirecekleri zamanın kıstıtlı olduğunu galiba biliyordu ve ilerisi için, sanki hatıra biriktiriyordu.

Ardından, iki-üç parça eşyasını toplayıp Üsküdar'ın taşlı sokaklarından İdadi'ye doğru yola çıkıyordu.

İdadi'de, arkadaşlarından esirgemediği yardımdan başka, kendisinden küçük sınıftakilere de yol göstermeye başlamıştı: Anlamadıkları konuları hiç nazlanmadan anlatıyor, kâğıda çiziyor, gösteriyordu... Bunun karşılığı yine peynir, ekmek, reçel, sucuk gibi şeylerdi. Sonunda küçükler için, Yusuf Mazhar Efendi, sevilen ve takdir edilen, fiyatı makul bir tür hoca olup çıkmıştı.

Atiye Hanım'ın durumu, Bedra'nın hastalığından kısa bir süre sonra iyice ağırlaştı. Artık kendini bilmeden yatıyordu. Perşembe günü, eve yatsı namazı vakti ancak varabilen oğlu, her zaman yaptığı gibi gelir gelmez doğru annesinin yanına koştu.

Atiye Hanım, çocuğun ayak seslerini duyduğunda gözlerini açtı, derin sevgisini, onu bırakıp gitmenin hüznünü bütün yoğunluğuyla yansıtabilecek şekilde baktı, sonra, kadere çaresizce boyun eğen birinin edasıyla tekrar kapadı... Yusuf, bu bakışı hayatının sonuna kadar unutamayacağını hissetti.

Ertesi sabah mektebe gitmeden önce annesinin yattığı odaya girdi, o da, orada uzanmış yatan kadına, hiçbir zaman bakmadığı kadar uzun baktı: Hastanın yüzü kıpkırmızı, gözleri kapalıydı, hızlı hızlı ve

hırıltılı nefes alıyor, artık kimsenin kendisine ulaşamayacağı âleme doğru, ürkütücü yolculuğuna çıkmış görünüyordu.

Çocuk, aynı günün akşamüstü, zaten uzun süredir beklediği haberi, okuldayken Müdür'den aldı: Annesi ölmüştü. Evine gitmesi lazımdı.

Atiye'yi Üsküdar'da, Bülbül Deresi'ne gömdüler.

Defin sırasında mezarlığın yaşlı bekçisi, büyüklerin arasında pek ufak tefek kalan, bir köşeye sığınmış Yusuf'u süzüyordu. Sonunda ağır adımlarla yanına yaklaştı. Alçak sesle, âdeta huşu içinde konuştu:

"Evlad, burasına neden Bülbül Deresi derler bilir misin? Bülbüller 'O' gelinceye kadar ötecekler. İşte o zaman da, Basü-bad-el mevt zamanı olacaktır..."

"Ne zaman?"

Osman Efendi, çocuğu kolundan tutup kendine doğru çekti, sonra sinirli bir sesle:

"Baba, çocuğun kafasını karıştırmasana! Ne anlasın o böyle şeylerden!" diye çıktı.

Yaşlı adam, müdahaleyi hiç duymamış gibi devam etti:

"Sen dua et de, bülbüller hep ötsün. Çünkü 'O', onların sesine gelecektir..."

"'O' kim?"

"Mesih!... Sabetay Zvi."

Bu defa Osman Efendi, cidden öfkeli bir edayla adamı susturdu:

"Bunlar bizim inançlarımız değil baba, biz sizlerden değiliz..." diye sözünü kesti sert bir şekilde.

Küçük Yusuf, adamın söylediklerinden pek bir şey anlamamıştı, ama mezarlıktan ayrıldığında biraz daha huzurlu görünüyordu; bülbüller hep öterse... belki, kimbilir!

Fahriye Teyze, bir süre için Dedeagaç'a döndü. Evini satacak, sonra çocuklara bakmak için geri dönecekti. Başka çaresi yoktu.

Osman Zühtü Efendi ise başarısızlıklarını ve içini kemiren suçluluk hissini, miktarını giderek artırdığı alkolle bastırmaya çalışıyordu.

Kuran-ı Kerim Üzerine Yemin

Yusuf Mazhar'ın acısı öylesine derindi ki, günlerce, aylarca annesinden bahsedemedi. Mektepte arkadaşları ona başsağlığı dilemekten bile, nerdeyse çekindiler.

En yakın arkadaşları, Kenan Ömer, Cevdet Ferit ve Ahmet Refik ve Necati'nin dışında hiç kimseyle konuşmuyor, hiçbir oyuna, hiçbir şakaya, hiçbir sohbete katılmıyordu.

Asıl adı olan Yusuf'un yerine, Mazhar ya da Mazhar Osman diye çağırılması da o günlere rastladı.

Ona annesi 'Yusuf' derdi. Hep onun sesiyle duyduğu bu adı, artık hiç kimse söylemeyecekti. Arkadaşlarına, "Benim adım Mazhar, bana Mazhar deyiniz," dedi...

O günden sonra, hocalar dahil herkes onu 'Mazhar' diye çağırmaya başladı.

Henüz çok gençti; o yaşta bir delikanlının hayata olan bağlılığı yavaş yavaş baskın geliyordu. İlgisi başka konulara yöneldi: Ahmet Refik ve Cevdet Ferit ile birlikte, her biri ayrı ayrı olmak üzere, gazete çıkarmaya karar verdiler.

Oysa Üsküdar İdadisi'nde de, bütün imparatorlukta, bütün müesseselerde olduğu gibi sıkı bir baskı vardı. Yasakların haddi hesabı yoktu: Program dışı kitap okumak yasak, gazete okumak yasak, koşmak yasak, okulun bahçesini çevreleyen güzelim kıra çıkmak yasaktı.

İşte böyle bir dönemde, üç kafadar her hafta, dört sayfalık nüshalar halinde el yazısı gazeteler çıkarıp sınıf arkadaşları arasında dolaştırdılar. Bu ilk nüshalar çok beğenildi. Üç arkadaş hemen, ikinci sayılar için büyük bir hevesle kolları sıvadılar. Hatta, gazetelerini çoğaltıp diğer sınıflara dağıtmanın çarelerini de, ciddi ciddi düşünmeye başladılar.

Üçüncü ve dördüncü sayılara, daha çok emek verdiler; artık birbirleriyle âdeta bir matbuat kavgasına girmişlerdi. Hele, edebiyatçı olmaya kesinlikle karar vermiş Mazhar, yazdıkça yazıyordu. Hocalarının ve bazı arkadaşlarının portrelerini çiziyor, hayatlarıyla ilgili bazı bilgiler veriyor, mektepte meydana gelen bazı ufak tefek olayları mizahla anlatıyor, mektep idaresine bazı tenkitlerde bulunuyordu. Mesela, ecnebi lisan öğretiminin az olduğundan şikâyet ediyordu; ısınma ve beslenmenin yetersizliğinden yakınıyordu; bir de hocaların çoğunun fazlasıyla yaşlı oluşundan!

Çalışma temposu böyle hızlanınca, içindeki acı uyuşur gibi olmuştu; akşamları soğuk yatakhane, sert Amerikan bezinden yatak çarşaflarına uzanır uzanmaz, tavana asılı petrol lambaları daha sönmekten deliksiz bir uykuya dalyordu.

Evcı çıktığında da pek dinlendiği söylenemezdi: Gerçi kardeşlerine hafta boyunca, teyzeleri geri dönene kadar, kendilerinden de yoksul bir komşu kadın bakıyordu iki-üç kuruş karşılığında. Kadıncağız evdeki malzemeyle onlara basitinden bir yemek de hazırlıyordu; ama evine ayak basar basmaz, bütün mesuliyet yine genç Mazhar'ın omuzlarına yükleniyordu.

Bu arada, gazetelerinin beşinci sayısı, çocukların başına çok büyük bir bela açtı. Bir cuma akşamı, mektebe diğer arkadaşlarından biraz geç varmış olan Mazhar müdüriyete çağırıldı.

Sebebini biraz da tahmin ederek, heyecan ve korkudan titrer vaziyette Abdi Bey'in kapısını tıklattı. Yaşlı adam tüm heybetiyle çalışma masasının ardında duruyor, Mazhar'a öfkeyle bakıyordu. Elinde bir paçavra gibi, nerdeyse tiksintiyle tuttuğu kâğıdı delikanlıya uzattı:

“Bu ne böyle?”

“Gazete efendim!”

“Ne gazetesi Mazhar Efendi, yazacak neyin var senin, kimler için yazıyorsun, kimlere nerelerden havadisler yetiştiriyorsun? Öyle şey olur mu? Arkadaşların Ahmet ve Cevdet Efendi'leri, mektebin Askeri Rüştîye'den kalma hücrelerine kapattım, şimdi sen de onların yanına gideceksin. Ama önce şu sualime cevap ver bakalım: ‘Ş. A. Karacaahmet'in yolunu tuttu’ diye bir şeyler okuyorum ben bu sayfada. Kimmiş bakalım bu Ş. A?”

Ş.A., ‘Şamlı Ahmet’ diye anılan, edebiyat hocası Ahmet Bey'di; talebe ondan nefret ederdi ve Mazhar, gazetesinde onu mezarlığa yolcu etmekten büyük bir keyif duymuştu. Ne var ki, şimdi ne diyeceğini bilemeden, Müdür'ün karşısında sessizce duruyor, ona boş gözlerle bakıyordu!...

Kapıda bekleyen hademe, bir işaret üzerine, korkudan ve şaşkınlıktan hâlâ ağzını açmamış olan Mazhar'ı kolundan sıkıca tutup odadan dışarı sürükledi. Merdivenleri indirip bodruma götürdü, ağır bir kapıyı, kilit şangırtıları arasında araladı ve çocuğu bir tekmeyle içeri itiverdi.

Mazhar, atıldığı küf kokan hücrenin karanlığında, bir köşede ezik büzük duran arkadaşlarını zor bela seçebildi. İkisi de, yeni geleni, başlarına çöken bu felaketten mesul tuttular:

“Kim bu Ş.A. diye sorup duruyorlar. Başka işin mi yoktu birader, herifi yazacak? Ne yapacağız şimdi?”

Ne yapacaklarına dair, akşama kadar kafa yordular; herkes ortaya değişik bir fikir atıyor, bazen sille tokat birbirlerine girmelerine ramak kalıyordu.

Sonunda, akşama doğru hademe su ve ekmek getirmek için geldiğinde, kendilerini Müdür'ün huzuruna çıkarması için hep bir ağızdan ona yalvardılar. Onlar suçsuzdu; bu suçsuz, günahsız talebeye yardım etmezse, asıl kendisi büyük bir günaha girecek, belki de cehennemde yanacaktı. Sonunda cahil hademe korkup onları hücreden çıkardı ve tekrar Abdi Bey'in odasına götürdü. Ama ne anlattı-larsa boşuna... Yaşlı Müdür, dönüp dolaşıp Ş.A.'nın kim olduğunu soruyordu. Çocuklar önce, arkadaşlarından 'Şaşı Ali' diye biri olduğunu uydurmaya çalıştılsa da, mesele kapanmadı. Gittikçe öfke-lenen Müdür meydan dayağından, kırk beş günlük hapis cezasından bahsediyordu.

Sonunda mesele ancak, Cevdet'in epeyce önemli konumda olan bir akrabasının araya girmesiyle örtbas edilebildi.

Abdi Bey onları çağırıp uzun bir nutuk attı ve ardından: "Efendiler, ben şimdi buraya bir Kuran-ı Kerim getirmeceğim, Saye-i Şahane'de yüksek tahsilinizi bitirerek, resmi ruhsat alıncaya kadar gazete çıkarmayacağınıza ve bu hadiseyi kimseye söylemeyeceğinize dair yemin edeceksiniz. Tamam mı?"

Korkudan ve heyecandan bitap düşmüş üç arkadaş, başlarıyla evet işareti yaptılar.

Kuran-ı Kerim getirildi; sırayla üstüne el koydular ve Abdi Bey'in istediği yemini tekrarladılar.

Zaten gazete çıkarma sevdası yerine, başka heyecanların peşine düşmüşlerdi bile.

Tesalya Muharebesi'ne Kahraman Gönüllüler

Sene 1897 idi. Servet-i Fünun mecmuasında yayınlanan 'Vasiyet' adlı bir şiir, akşamüstleri koğuşlarda elden ele dolaşıyordu; yazarı, ünlü Namık Kemal'in oğlu, Ali Ekrem adında yenilikçi bir şairdi.

*Tüfek sustu, top sustu, hep süngüler
takılmıştı...a'daya eyne'i mefer?*

(...)

O, "Allaah Allah!" yine ber-devam

O "Allaah Allah!" ile ta-be-şam,

Göğüs göğse, can cana uğraştılar;

Firar etti düşman olup hak-sar

Bir Osmanlı etmez bunu ihtiyar,

Bir Osmanlı ettikçe azm-i sefer,

Zaferdir, zaferdir, zaferdir, zafer! ⁽¹⁾

(...)

Mazhar bu mısraları okudukça gözlerinden yaşlar geliyor, içindeki milli hisler coştukça coşuyordu; Yunanlılara karşı Tesalya Muharebesi başlamıştı... Delikanlı, okuldaki diğer Rumelili arkadaşları gibi, çocukluk yıllarının geçtiği o güzelim, yemyeşil Batı Trakya'nın elden gitmesine kahroluyordu; bir şeyler yapılmalıydı, oralara gidilmeliydi, savaşılmalıydı.

*"Bir Osmanlı ettikçe azm-i sefer,
Zaferdir, zaferdir, zaferdir, zafer!"*

Kelimeler kafasında yankılandıkça, kendisini ve arkadaşlarını savaş meydanında, ellerinde sancaklarla, "Allaah, Allah!" diye naralar ata ata, düşmanları ezip geçerken görüyor gibiydi.

Tercüman-ı *Hakikat*'in, Servet-i Fünun'la ortaklaşa çıkardığı bir sayıda okudukları, Tevfik Fikret'in 'Hasan'ın Gazası' şiiri ise heyecanını doruklara çıkartmıştı:

"Kovan, kaçan, boğuşan, öldüren; ölen; ezilen"

Sonunda, Kenan Ömer, Cevdet Ferit, Ahmet Refik, Mazhar Osman ve hastalığını unutmuş olan Necati, Abdi Bey'e başvurdular, hemen toparlanıp savaşa gitmeye hazır olduklarını bildirdiler.

⁽¹⁾ Tüfek sustu, top sustu, hep süngüler / takılmıştı... düşmana kaçacak yer yok muydu? / O, "Allah Allah!" yine devam etmekte / O "Allaah Allah!" ile akşam kadar / Göğüs göğüse can cana uğraştılar / Düşman ortalıktan yok olup kaçtı / Bir Osmanlı bunu uzun yaşatmaz / Bir Osmanlı savaşta azm etti mi / Zaferdir, zaferdir, zaferdir, zafer!

Yaşlı adam karşısında duran bu beş yeniyetmeyi seyre daldı. Bir taraftan tebessüm etmemek için kendini zor tutuyor, öte yandan gerçek bir heyecan duyuyordu.

“Evlatlarım sizler daha çok gençsiniz! Sizin yaşınızda, şu vatana faydalı olmanın tek yolu derslerinize çalışmaktan geçer. Hayır, gitmenize müsaade etmiyorum! Derslerinize çalışınız ve başka şeylerle meşgul olmayınız. Hadi bakalım şimdi, dershanelerinize!”

Ne var ki, çocukların içindeki bu aşk ve şevk bir türlü sönmek bilmiyordu; Ali Ekrem’in eserinden sonra, Mehmet Emin diye bir şairin, halk Türkçesiyle yazdığı bir başka şiir de coşturmuştu onları:

*“İşte vatan! İşte Tanrı kucağı
Ata yurdun evlad bulmaz; giderim”*

Tabii hiçbir yere gitmeleri söz konusu değildi. Sadece birbirlerine anlattıkları kahramanlık destanlarıyla sarhoş oluyorlardı, o kadar.

O üzücü gazete olayından sonra, Mazhar bir süre matbuattan uzak durmuş, sonra şiir yazmaya başlamıştı. Bu şiirleri okunsun diye değil, içindeki hüznü dışarı vurmak için yazıyordu. Bütün şiirleri birbirinden hüznünlüydü...

Edebiyat merakı Mazhar’ı sardıkça, *Servet-i Fünun* hareketiyle ilgili bütün bilgileri sürekli okuyor, dergiyi elinden düşürmüyor, dönemin tanınmış imzalarının ‘Hüzün mutlak mıdır, nispi midir?’ münakaşalarını takip ediyor, sonra arkadaşlarıyla, özellikle de Necati’yle bunları hararetle tartışıyordu; Ahmet Mithat ile Sait Bey’in, La Dame aux Camélias yazarı Alexandre Dumas ve Zola üzerine ateşli münakaşalara giriştikleri, bütün *Servet-i Fünun*’cuların, eski kelimeler kullandıkları için ‘dekadan’ damgasıyla, Ahmet Mithat’ın tenkidine uğradıkları devirdi...

Bir cuma sabahı Mazhar, Kenan, Cevdet ve Necati’yle buluştu; hep birlikte Üsküdar’dan kayığa bindiler, Eminönü’ne geçtiler, oradan da Beyazıt’taki Okçularbaşı Caddesi’ne kadar yürüdüler. Gittikleri yer, Mustafa Reşit Paşa türbesinin karşısında bulunan, ünlü mü ünlü ‘Sarafim’ kıraathanesiydi.

Mazhar yol boyu söylenip durmuştu:

“Birader, orada bir fincan kahveyi kırk paradan sayıyorlarmış.

Halbuki başka kiraathanelerde, en fazla on beş-yirmi paraya iki fincan kahve içebilirsin. Üstelik, dünyanın yolu!”

Kenan omuz silkmişti:

“Beğenmezsen bir daha gelmezsin, ama burada bulacağın hizmetleri, başka hiçbir yerde bulamazsın.”

Kenan haklıydı. Mazhar, ‘Sarafim’e adımını atar atmaz, oraya hâkim olan ciddi ve ağırbaşlı ortamdan, masadan masaya yapılan edebi sohbetlerden, yeni yazılan şiirlerden sunulan örneklerden, gün boyu süren yarı şaka yarı ciddi münakaşalardan âdeta büyülenmiş, kırk parasına kıymaya değdiğine inanmıştı. Sarafim’in, kendisi gibi okumaya meraklı gençlere ciddi hizmetleri vardı: Bütün süreli yayınlar ve kitaplar, cilt, tarih ve sıra numarasıyla, elinin altındaydı.

Burası tam bir okuma salonu, bir tür halk kütüphanesiydi.

Mazhar, ilk adımını attığı günden başlayan müdavimliğini, Ramazan’da kesmek zorunda kaldı. Sahura kadar süren fasıl heyetleri ve meddah gösterilerine akın akın gelen müşterinin kalitesini kontrol altında tutmak için, kahve fiyatı iki katına çıkarılmıştı. Genç edebiyat heveslisi, artık Sarafim’de olup bitenleri, Kenan gibi, daha varlıklı arkadaşlarından dinlemekle yetiniyordu.

Kenan ve Cevdet’le daha az görüşür olunca, Necati’yle çok yakınlaşmıştı.

Bu hasta arkadaşı da, onun gibi annesini genç yaşta kaybetmişti; ama babası, Osman Efendi gibi bekâr kalıp sağda solda çapkınlık yapacağına yeniden evlenmişti. Necati’nin bebek sayılacak yaşta kardeşleri vardı, ama o Mazhar gibi kardeşlerine bakmak zorunda değildi.

Necati’nin sıhhati her gün biraz daha bozuluyordu. İdadinin ikinci sınıfında başlamış olan hastalığı, zaten ince yapılı olan genci iyice zayıflatmıştı. Kuru kuru, kesik kesik öksürdüğünde, çıkık elmacık kemikleri iyice pembeleşiyor, gözleri kor gibi yanıyordu. Yakalanmış olduğu illetin adını kimse söylemeye cesaret edemese de, herkes biliyordu. Arkadaşları onu kırmamaya dikkat ederek, korunç öksürük nöbetlerine kapıldığında, ondan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışıyorlardı...

Zaten, iki yıllık bir beraberlikten sonra, birbirlerinden kopup başka başka yollara yönelecekleri zaman gelip çatmıştı bile.

1898’in Şeker Bayramı sonrası, on dört ile on beş yaşları arasındaki, yeni mezun olmuş bütün gençler, okulun büyük avlusunda toplanmışlardı. “Padişahım çok yaşa!” naraları attıktan sonra, yakında emekliye ayrılacak olan Abdi Bey’in uzun ve hisli nutkunu dinlediler.

Dört ayrılmaz arkadaş, Mazhar Osman, Cevdet Ferit, Kenan Ömer ve Ahmet Refik, Üsküdar İdadisi’nden, koltuklarında yaldızlı mükâfatlar, ellerinde kırmızı kordelalı şهادetnamelerle çıktılar. Mazhar’ınki ‘aliyyül’ala’ (pekiyi) dereceli şهادetnameydi; o, mektep birincisi olmuştu.

Necati onlara katılamamıştı. Yine şiddetli bir ateş nöbeti ve öksürükle evinde yatmaktaydı.

Fakat o gün, gençler öylesine mutluydular ki, keyiflerini hiç kimse ve hiçbir şey için bozmak istemediler. Hatta, çok da önemli bir karar aldılar: Fiyatı ne olursa olsun, bir fotoğraf çıkarttıracaklardı! Yaşça en büyükleri olan Kenan’ın, Bağlarbaşı’nda tanıdığı bir fotoğrafçı vardı. Zaten Kenan, bu son sene, zaman zaman mektebe getirdiği ve herkesin hayranlıkla seyrettiği fotoğraf makinesiyle ve motosiklet denen iki tekerlekli aracıyla, asrın bütün yeniliklerini takip eden biri diye biliniyordu. Fotoğrafçı adresini o bilmeyecek de, kim bilecekti? Hatta, her zaman yaptığı gibi, biraz kasılarak: “Adamla hukukumuz eskidir, bize iyi bir fiyat verir!” demişti.

Hep birlikte faytona bindiler. O güne kadar hiç fotoğraf çek-tirmemiş olan Mazhar’ın kalbi hızla çarpıyor, içi biraz sıkılıyordu. Adam onları uzunca bir süre beklettikten sonra, kalın bir perdeyi kaldırıp, iki duvarı siyah, biri ev ve bahçe desenli örtülerle kaplı, loş bir odaya soktu; desenli örtünün önünde, körüklü bir fotoğraf makinesinin karşısında poz vermelerini söyledi. Kenan Ömer şemsiyesiyle bir sandalyeye kuruldu, Ahmet Refik redingotu içinde, nerdeyse hazırol vaziyetinde duruyordu, Mazhar onun solunda yer aldı, Cevdet Ferit de, biraz kabadayı havalarında yere bağdaş kurdu.

Körüğün içine başını sokmuş adam, Mazhar’a, “Delikanlı başına bir fes koyuver, sübyan gibi duruyorsun,” diye takılınca, o, “Fes istemem! Sübyan falan da değilim!” diye cevap verdi. Arkadaşları da ne yapıp ettilerse, başını fesle örtmeye ikna edemediler onu.

Her ne kadar fotoğrafçı kıpırdamamalarını tembihlediyse de, flaş etrafa dumanlar salarak patlayıverince, her biri heyecan içinde sıçramaktan kendini alamadı...

Mazhar, hâlâ nemli olan kâğıt parçasını eline alınca, 'kendine' ve arkadaşlarına dikkatle baktı ve gördüğü hoşuna gitti: Arkadaşlarının biraz gerisinde dimdik poz vermişti. Arkaya doğru taranmış gür saçları, geniş ve çıkık alnını iyice ortaya çıkarmıştı; aşağıya doğru çekik gözlerinde her zamanki gibi, kararlılıkla karışık bir hüznü vardı; dudakları da ince bir çizgi şeklinde, biraz somurtkan bir ifadeyle birleşiyordu; alacak parası olmadığından, kravat denen o frenk boyun bağını takamamış, yakasını açık bırakmıştı. Elini Kenan Ömer'in omzuna, iriyarı ve kendinden emin delikanlıyı himaye etmek istemesine koymuş, çok uzaktaki bir noktaya, geleceğine bakıyor gibiydi.

Meslek Seçiminin Bin Bir Zorluğu

O günün akşamı, Osman Efendi ve oğlu, yemekten sonra kapının önünde oturup biraz sohbet ettiler.

"Oğlum mesleklerin en güzeli hekimlik," dedi birden Osman Efendi. "Hekim ol, hiç olmazsa aç kalmazsın, tedavi ettiğin köylü sana tavuk, horoz, yumurta, yağ, süt gibilerinden bir şeyler verir, parası yoksa... Eh, sen de böylece kendinin ve ailenin karnını doyurursun."

"Amaan baba! Hekimler hiçbir şey bilmezler, hiçbir işe faydaları dokunmaz! Bilselerdi, benden önce doğan kardeşlerimi ve anamı ölümden kurtarırlardı; Necati, habire saklana saklana mendiline kan tükürmezdi, Bedra'nın suratı da böyle delik değil olmazdı."

Delikanlı bunları söylerken, sesinin titremesini zorlukla engelliyordu. Bir süre sustuktan sonra, daha kararlı bir şekilde devam etti:

"Ben önce Mülkiye'ye başvuracağım, idare adamı olmak istiyorum. Alınmazsam da, mühendisliği düşünüyorum."

Osman Efendi derin bir iç çekti. 'İdare adamı' olup da ne yapacaktı? En küçükten en büyüğüne, devlet memurunun her an ayağı kayıp Fizan'a sürülebileceği ya da darağacında sallandırılabilceği bir dönemdi yaşadıkları dönem! Mühendislik de pek iyi bir fikir sayılmazdı. Bütün büyük elektrik ve inşaat şirketleri yabancıların elindeydi. Onlar da, mühendis olarak kendi adamlarını yerleştiriyorlar-

dı. Hiç, bir Müslümana yer açarlar mıydı? Ticaret de olmazdı, o Yahudi işiydi!...

Osman Efendi'nin bankadaki maaşıyla kıt kanaat geçiniyorlardı. Mazhar, Askeri Tıbbiye'ye girse, bari altı yıl bedava okur, sonra da saygın bir meslekle hayata atılıp onlara yardım edebilirdi.

Mazhar, bu konuşmanın hemen ertesi günü, babasının söylediklerini pek kaale almaksızın, Mülkiye-i Şahane'ye girme yollarını araştırdı. Kendi tabiriyle, 'idare adamı' olmak için yanıp tutuşuyordu. Mülkiye tam ona göre idi!

Ne yazık ki, bu hedefe sadece istek ve gayret sayesinde ulaşmak mümkün değildi. Mazhar'ın, imtihana girmek için yaşı tutmuyordu. Günlerce mahzun, boynu bükük, Maarif koridorlarında uğraşırdı. Sonunda kesin bir red cevabı aldığı anda, Osman Efendi'nin söyledikleri hatırına geldi, ailesine daha fazla yük olmamak için, hayatında ilk ve son defa babasının teşviklerine uyarak, çaresiz, doktor olmaya karar verdi ve... kendini yine bir çıkmazda buldu: Zengin çocuğu olmadığı için, Kadırğa'daki Mülki Tıbbiye'de⁽¹⁾ okumasının imkânsız olduğunu öğrendi. Tıbbiye-i Askeriye'ye giriş ise, Üsküdar İdadisi gibi sivil idadilerden mezun olanlara kapalı sayılırdı. Bunun mantıklı sebepleri yok değildi. Tıbbiye'de büyük önem taşıyan Fransızca ve topografya, bu idadilerde ya pek az okutuluyor ya da hiç okutulmuyordu... Mazhar'ın Fransızca için yapabileceği bir şey yoktu, ama günlerce evine kapanıp sağdan-soldan aldığı bütün topografya kitaplarını âdeta yutarcasına okuyarak, bu dersi ezberledi.

İmtihana 340 kişi iştirak etti, bu 340 kişiden, hariçten, yani Askeri İdadi mezunu olmayan yalnız iki kişi Tıbbiye-i Askeriye'ye kabul edildi. Bunların biri, Sofululu Mazhar Osman'dı.

İstibdat Döneminde Tıbbiye-i Askeriye

Tıbbiye'ye girdiği Mayıs'ın beşinci günü, Mazhar'ın doğum günüydü. Tıp öğrencilerinin süslü üniformasını ilk giydiğinde, evindeki duvara asılı küçük aynada kendini bölük pörçük seyretmiş ve görebildiği kadarıyla, halini çok beğenmişti.

Kıyafeti, yakası kapalı, arkası yırtmaçlı, etekleri dizkapağına kadar uzanan setre biçimi bir ceketten ve yanları kırmızı zırhlı panto-

⁽¹⁾ Sivil Tıbbiye.

londan oluşuyordu. Ceketin yaka ve kol kapakları fes rengi kadife-
dendi. Kol kapaklarının üstüne sınıf sayısını gösteren, bir santim ge-
nişliğinde kırmızı ipekten şerit çekilmişti. Düğmeler sarı parlak ma-
dendi ve üzerinde kabartma çift yılan figürü vardı. Hele o uzun kılıç!
Kabzasını tutarak sokakta yürürken, Mazhar'ın sevinçten ve gurur-
dan, âdeta içi içine sığmıyordu. 'Mektebi Tıbbiye-i Şahane'nin yolu-
nu tuttu.

Mektep, Saray içinde, Demirkapı'daydı. Gülhane Parkı'ndan, Sa-
rayburnu'na giderken sol tarafta kalan, büyük sarı bir kışla görünü-
mündeydi.

Sabahın erken saatlerinde vardığı mektebin kapısının önünde,
kırmızı ve lacivert üniformalı birkaç genç doktor konuşuyor ve gü-
lüşüyorlardı. Bunlardan bilhassa biri delikanlının dikkatini çekti.
Geniş pantolonlu, hafif paytak yürüyüşlü, kıvrıkcık uzun saçları kü-
çük fesinden yakasına taşmış, 'pince-nez'⁽¹⁾ gözlüklü, gözlüğünün
ardında mavi gözleri iki mavi boncuk gibi parıldayan bir genç ho-
caydı. Mazhar, onu önce hayranlıkla süzdü; sonra henüz tanımadı-
ğı, kendisiyle birlikte geniş kapıdan içeri giren başka bir gence, bu
dikkat çekici zatın kim olduğunu sordu. Sorusunu yönelttiği öğren-
cinin herkesi tanıyor, her şeyi biliyor gibi bir hali vardı. Bilgiç bilgiç
başını sallayarak, cevabını anında verdi: "Adı Besim Ömer, nisaıyye-
cidir kendisi."

Sonra da kendini tanıttı:

"Ben Mustafa Sami, nam-ı diğer 'Çörçöp Sami', bana sadece
Çörçöp desen de olur!"

Mazhar, bu tuhaf lakaplı yeni arkadaşına fazla önem vermedi. Be-
sim Ömer'e büyülenmiş gibi bakıyordu... Besbelli, onu çok yakışık-
lı, üstündeki kıyafeti de son derece havalı buluyordu. Onu tanımak,
onunla dost olmak, onun gibi olmak arzusuna kapılmıştı. Nisaıyye-
cilik çok yeni bir uzmanlık dalıydı. Sadece Avrupa görmüş paşalar
ve zengin ekalliyet, kadınlarını, doğururken erkek ellerine daha yeni
yeni teslim etmeye başlamışlardı... Nisaıyyeci olmak, yeni öğrenciye
o an çok cazip göründü.

Ama, ihtisas alanını seçeceği günler daha çok uzaklardaydı. Yük-
sek sesle konuşup gülüşen, şık kıyafetli genç doktor paşalar gözden
kayboldular.

⁽¹⁾ Burnun üzerine konan sapsız gözlük.

Mazhar, kendisi gibi yeni gelenlerle birlikte dış bahçe kapısından içeri girdi ve merakla etrafına baktı.

Talebe arasında daha şimdiden klanlar oluşmuştu; büyük çınar ağaçlarıyla gölgelenmiş iç bahçede, gençler birbirlerini selamlıyor, birbirleriyle kucaklaşıyor, birbirlerinin sırtlarını sıvazlıyorlardı. Mazhar ise, bu gruplar arasında nasıl bir tavır takınacağını bilmeksizin, ortalıkta dolanıp duruyordu. Gözü, biraz ötede duran, kendisinden de ufak tefek, âdeta küçük bir çocuğa benzeyen bir öğrenciye ilişti. Yanına yaklaştı. Mahcup tavırlı, ince sesli, on beş-on altı yaşlarında görünen çocuğun adı Servet'ti. Ayaküstü sohbet ettiler. O gün, çok sağlam bir dostluğun temelini atmaktan ziyade, beraber olmakla, karşılıklı yalnızlıklarını giderdiklerini hissetmişlerdi.

Osmanlı'nın dört bir yanındaki Askeri İdadî'lerden gelenlerle, mevcudu 354'ü geçen ilk sınıf, tek bir dershaneye sığmıyordu, bu yüzden iki kısma ayrılmıştı. Mazhar Osman Efendi'nin bulunduğu ikinci kısmın çavuşu, çiçekbozuğu yüzlü, parlak bakışlı, Rumeli şivesiyle konuşan bir gençti. Adı Mehmet Tevfik'ti. Kendini herkese, Selanikli Tevfik diye tanıttı...

İlk derse gelen jeoloji ve mineroloji hocası, talebe arasında 'Taşçı' diye anılan İbrahim Lütfü Paşa, altmışını geçkin, saç boyalı, yumuşak ve alçak sesle konuşan, nazik ve kırılgan görümlü, ufak tefek biriydi. Yanında, muavini olan, Sakızlı Ali adında uzun boylu ve zarif bir zat vardı. Dershaneye taşlar getirip talebeye gösterirken, adlarını ve hususiyetlerini anlattılar. Her muallim⁽¹⁾ ve muallim muavini⁽²⁾ için âdetten olduğu gibi, biri kürsüde, öteki aşağıda oturacaklarına, biri sağda, diğeri solda, yan yana oturuyorlardı. İbrahim Paşa, bir ara ders anlatmaktan sıkılır gibi oldu, dostu ve muavini Sakızlı Ali ile tatlı bir sohbe daldı. Sonra, hiçbir şey olmamış gibi derse bıraktığı yerden devam etti. Mazhar'ın yanında oturan Çörçöp, kulağına eğilip alaycı alaycı fısıldadı:

"Nasıl, kumruları beğendin mi?"

'Kumrular'dan sonra dershaneye yakışıklı, şık giyimli, zarif, bıyıklarının uçları kalkık biri girdi. Eskilerden bir öğrenci, derhal yeni gelenin yanına seğırtip avniyesini⁽³⁾ sırtından alarak sandalyeye koy-

(1) Doçent.

(2) Asistan.

(3) Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından ilk defa kullanılmış kolsuz asker kaputu.

du. Doktor İsmail Ali Bey, pince-nez gözlüğünü cebinden çıkardı, beyaz ve ütülü bir mendille uzun uzun sildi, “Hoş geldiniz efendiler,” dedikten sonra, ağdalı ve tumturaklı bir üslupla ilk hikmet-i tabiye⁽¹⁾ dersini verdi. Mazhar, hocanın kullandığı Fransızca kelimelerin çokluğu karşısında şaşırıp kaldı, dersi takip etmekte de epey zorlandı. Hadi Fransızcaya zaman içinde alışmak mümkün olabilirdi, ya hocanın konuşmasını süslediği Arap ve Farsça terimlerle nasıl baş edilecekti? İsmail Ali Bey dersi yarıladıktan sonra, birdenbire Fransızca bir kitap açtı ve büyük bir hayranlıkla:

“Bakınız efendiler, kitabın müellifi ne de güzel yazmış!” diyerek, talebenin anlayıp anlamadığını pek fazla önemsemeden, okumaya başladı.

Çörçöp derhal yeni gelen talebeyi bilgilendirdi: “Bu da ‘Voltaire’!”

Bu arada, arka sıralarda oturan bazı kıdemliler, Tıbbiye-i Askeriye’nin yıldızlarının adlarını etraftakilere fısıldamakla meşguldular: Nisaiye Bölümü’nde Besim Ömer Paşa, Cerrahi’de Cemil Paşa, Fizik’te Esat Feyzi... Değerli ders kitaplarının yazarları Kırımlı Aziz Bey ile Münir Paşa’dan, Bakteriyoloji mütehasısı Aristidi Bey’den ve ünlüler ünlüsü, Dahiliyecî Horasancıyan Efendi’den de bahsediliyordu.

Öğrettikleri derslerle birlikte anılan bu, Müslüman, Rum, Ermeni isimler, yeni gelenlerin kafasında birbirine karışıyordu!

Mazhar, Esat Feyzi’nin adını, o çok katılmak istediği Teselya muharebesi sırasında, daha Üsküdar İdadisi’ndeyken, hocalarından duymuştu. Birkaç yıl önce, ‘yüzbaşı tabip’ rütbesiyle okuldan yeni çıkmış genç Esat Feyzi, 1895’te Röntgen’in meşhur ışınları keşfinden sonra, derme çatma bobinler ve borularla, bir röntgen cihazı yapmış, bu cihazla, Yıldız’a gelen harp yaralılarının kırık ve çıkıklarının resimlerini çekmeyi başarmıştı. Bu sebeple, mektepten çıkar çıkmaz, fizik muallim muavinliğine tayin olmuştu. Uzun boylu, sarışın, yakışıklı biriydi. İkinci fizik dersini çok açık ve seçik anlattı, dershaneye, ‘hikmethane’ denen fizik laboratuvarından aletler getirtip deneyler yaptı. Laboratuvarın eksiklerini, bizzat kendi eliyle aletler yaparak tamamladığı da söyleniyordu.

El becerisi, Mazhar’ın en çok eksikliğini duyduğu yetenektir! Bu

(1) Fizik.

adama hayran olmasın da, kime olsun! Üstelik Esat Feyzi, talebeye bir hoca değil, daha çok bir ağabey gibi hitap ediyordu.

Son olarak dershaneye, pos bıyıklı, çatık kaşlı, esmer tenli, aslen Lübnanlı olduğu söylenen Vasil Naum adlı hoca girdi. Ağır bir şiveyle, fakat açık seçik, tane tane konuşmaya başladı:

“Efendiler, ben size anorganik kimya öğreteceğim, ama siz aslında buraya hekim olmak için geldiniz. Hekim olmak için, sadece çok çalışmanız yetmez. Ciddi, açık ve anlaşılır şekilde konuşacak ve yazacaksınız. İmtihanlarımda muğlak cevaplar istemem! Sizi açık cevap vermeye zorlarım. Veremezseniz de, dönersiniz,” diye, biraz sertçe bir giriş yaptıktan sonra, anorganik kimyanın ne olduğu hakkında malumat verdi, anlattıklarını, reaktifler, tüp, balon gibi aletleri kimyahaneden bir tabla içinde getirterek, bir-iki tecrübeyle gösterdi.

Mazhar’ın Tıbbiye’ye girdiğinin ilk günü, akşam yemeğinden sonra, büyük sınıflardan öğrenciler, altmış-yetmiş kişilik büyük bir koğuştan ibaret karanlık yatakhaneye âdeta baskın yaptılar; yere çömeldiler, yeni gelenlere, yataklarından çıkıp etraflarına toplanmalarını emrettiler; içlerinden biri, çok alçak, ama bir o kadar da tehditkâr bir ses tonuyla, teneffüshanede, yemekhanede ve hamamda oturacakları ve yıkanacakları yerleri söyleyip, büyük sınıflara mutlak itaat etme mecburiyetini bildirdi; sonra fazilet, hürriyetseverlik, istibdat düşmanlığı, talebe arasındaki kardeşlik üzerine konuşup uzun uzun nasihat verdi; sonunda da yenilerden birinin yastığını havaya fırlatıp:

“Hadi bakalım, şimdi biraz eğlenelim! Helada Karagöz oynatacağız, siz de seyredeceksiniz!” diye buyurdu.

Yatakhanenin yanında, oldukça geniş bir hela kısmı bulunuyordu.

Başdöndürücü bir hızla ve alışkanlığın verdiği sessizlik içinde, harekete geçildi. Koğuşun petrol lambası meşale olarak kullanıldı, yatak çarşaflarından perde kuruldu, İsmail Ali Hoca’nın genç kardeşi Saim Ali’nin, Mektep’in ‘açılış’ gecesi için, önceden kesip boyadığı Karagöz’ler ortaya çıkarıldı ve oyun başladı.

Mazhar taşlara bağdaş kurmuş, bir yandan soğuktan titrerken, bir yandan da hayatında o akşamki kadar hiç keyiflenmediğini, gülmediğini düşünüyordu. Gençler kimi ayakta, kimi çömelmiş, oyunu seyredereklerken, helanın kapısı açıldı ve zabıt gözüktü. Bir ses yükseldi:

“Kaçın, Arap Halil geliyor!”

Bu, zabitin adıydı.

Öğrencilerden biri lambayı söndürdü, sonra hepsi zifiri karanlıkta birer-ikişer dağılıverdiler; bazıları koğuşa koşup yataklarına girdiler, bazıları helaya kilitlendiler. Zabıt de besbelli, gençleri kovalamaya cesaret edemeyerek geri çekildi.

Ertesi gün, olayı incelemek üzere tetkik heyeti kuruldu. Üst sınıfın birincisi Kilisli Rıfat'ı çağırıp sıkıştırdılar, delikanlı, arkadaşlarını ele vermeyi kabul etmediği için hapse atıldı; Karagöz'leri yaptığı nasılsa anlaşılan Saim Ali, tabanlarına on sopa yedi. Rıfat da bir-iki gün sonra salıverilince, mesele kapandı.

“Padişahım Başaşağı!”

Mazhar'ın, çekingen ve oldukça isteksiz adımlarla girdiği Askeri Tıbbiye Mektebi ya da Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane, o sıralarda, II Abdülhamit'in adamı diye bilinen, Müşir⁽¹⁾ Zeki Paşa tarafından idare ediliyordu. Diğer idarecilerin de hemen hepsi, ‘jurnalci’ diye tanınıyorlardı. Özellikle, Müdür, Miralay⁽²⁾ İhsan'dan herkes nefret ediyor, onun ne kadar aşağılık bir herif olduğu, fısıltı halinde anlatılıyordu.

Miralay İhsan, durmadan talebeyle uğraşıyordu. Gençleri sürekli takip ediyor, sık sık üstlerini başlarını ve dolaplarını arıyor, en ufak bir şüphe uyandıracak bir yazı bulsa, genci derhal hapse göndermekten veya sürgün ettirmekten, sanki zevk duyuyordu. Çocukların üstlerini ararken, ceplerine, başlarını yakacak yazılar koyduğu söylenileri dolaştığından, herkes müdür İhsan'dan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışırdı...

Askeri Tıbbiye altı sınıflıydı. Her sınıfın iki zabiti vardı. Bunlardan pek zarar geldiği söylenemezdi. Zira bir yandan Müdür İhsan'dan ödleri kopar, öte yandan da talebenin elinden çekmedikleri kalmazdı. Bir olay çıktığı taktirde, kendi başlarının da yanacağını bildiklerinden, talebeye karşı anlayışlı davranmaya çalışırlardı.

Öğretim üyelerinin hepsi hekimdi; bunlar, en yaşlı hocalardan en genç muavinlere kadar, çoğunlukla idareye karşı diye bilinirdi.

⁽¹⁾ Mareşal.

⁽²⁾ Albay.

İçlerinde Saray'a mensup olan, Saray'la yakın ilişkisi bulunduğu bilinen hoca nispeten az sevilir, kendisine şüpheyle bakılırdı. Fakat genelde, talebe hocalarına güvenir, onları sayardı; hocalar da, bunca baskı altında bulunan gençlere manevi destek olmaya çalışırlardı.

Abdülhamit'in, Tıbbiyeliler'den özellikle korkup çekinmesinin ve en şiddetli baskıları onlara uygulamasının belli bir sebebi vardı:

Askeri Tıbbiye Mektebi, 1827 tarihinde, Sultan II. Mahmut tarafından, tam bir Batı müessesesi gibi kurulmuştu. Burada tıp yıllarca Fransızca olarak okutulmuştu. Mektebin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı âlemine açılmış ilk penceresi olduğu söylenebilirdi. Dolayısıyla, tıbbiyeli, Doğu ile Batı'nın farkının sonuna kadar bilincinde ve Osmanlı'nın geriliğinin acısını belki diğer öğrencilerden çok daha fazla duyan insandı. Zaman içinde, Tıbbiye Mektebi, vatanseverliğin, hürriyet aşkının, ilerlemenin, cehaletten kurtulma ve yüksek bir medeniyet düzeyine ulaşma isteğinin, bir tür yuvası haline gelmişti.

Terör rejimi tıbbiyeliyi yıldırmaz, aksine idareye karşı koymaya daha çok yüreklendirirdi. Bir sınıfta, bir öğrencinin jurnalciliğinden şüphelenilirse kimse onunla konuşmaz, bütün mektepte hayatı cehenneme dönüştürülür, âdeta tecrit edilirdi.

Tıbbiye'nin en küçük sınıflarından başlayarak, hiçbir önemli faaliyette bulunulmasa bile, Albülhamit'in istibdat rejimine karşı sessiz bir direnç söz konusuydu. Sessizce ve hissettirmeden, 'irade-i seniye'nin⁽¹⁾ aksini yapmaya gayret edilirdi.

"Bana baksana çaylak! Bu kıyafeti böyle düzgün taşıyıp şişine şişine Harbiyeliler gibi mi dolaşacaksın? Adam gibi giyinip hakiki tıbbiyeliye benzemeyi kimse öğretmedi mi sana?"

Mazhar, kendisiyle alaycı bir ses tonuyla konuşan, büyük sınıflardan yaka bağı açık, çam yarması gibi öğrencinin karşısında önce pancar gibi kızardı, sonra kavgaya hazır vaziyette, alt dudağını ısırıp yumruklarını sıktı. Yanında bulunan Çörçöp, anında koluna yapışıp uyarıverdi:

"Buna bulaşma sakın! İnsanı paramparça eder!"

Öğrencinin, askeri idareye tepki olarak, kıyafetini türlü türlü garip hallere sokması, Tıbbiye'de bir anane halini almıştı. Özellikle Harbiye talebesinin giydiğinin tam tersini giyip, yaptığının tam ter-

(1) Padişahın emri.

sini yapmak çok makbul sayılırdı. Büyükler, küçükleri bu konuda ikaz etmekten geri kalmazlardı. Tabii, Mazhar'ın bütün bunlardan haberi yoktu.

Çörçöp, arkadaşının karşısına geçerek ceketinin üst düğmelerini çözdü, yakalarını iki tarafa iyice açtı. Yakanın içine dikili, dışarıdan bir-iki milimetre kadar gözüken plastik düz yakalığa ve ceketin altındaki yakasız gömleğe, başını iki yana sallayarak, üzüntüyle baktı:

“Bu böyle olmaz birader! Cumadan tezi yok, bunun içine kolalı frenk gömleği giyeceksin, bir de kravat denen o boyun bağlarından takacaksın.”

“Frenk gömleği, boyun bağı falan alacak param yok benim, anladın mı!” diye kükredi Mazhar olanca ezikliği ve öfkesiyle.

Çörçöp Sami, hâlâ sallabaş gibi başını sallıyor, kızgınlıktan, önce kıpkırmızı sonra bembeyaz olan arkadaşını dikkatle inceliyordu:

“Dur hele, horozlanma hemen öyle! Hangimizde para var ki? Bak, saçın gür olduğu için, şu başındaki aziziye fesi yana doğru kayıyor! Pantolonun da üstünde bayağı bol duruyor. Tam lazım geldiği gibi! Bir de bağrın açık gezersen, külhanbeyden farkın olmaz, çok havalı durursun!”

Arkasından da, ünlü kahkahalarından birini patlattı. Çörçöp her zaman herkesle, en başta da kendisiyle alay etmeye hazırды.

Tıbbiye’de sınıflar her gün, akşam yemeğinden sonra bahçenin iki tarafına sırayla dizilirdi. Sınıf zabiti, sınıf nöbetçi çavuşuyla birlikte akşam yoklamasını yapardı. Sonra ‘ti’ borusu çalar, çavuşlar yoklama kâğıdını ortada duran nöbetçiye götürürler, yerlerine döndükten sonra selam borusu yankılanır, talebe üç defa, “Padişahım çok yaşa!” diye bağırır, tören böylece son bulurdu.

Mazhar bazılarının canla başla, “Padişahım başaşağı!” diye haykırıklarının ilk defa farkına vardığında, yer yarılrsa da içine girsem diye düşündü; ama sonraları o da alıştı; başkaldırmayı o kadar ileri götürmediyse de, çok kere hiçbir dilekte bulunmadan, ağzını açıp kapamakla yetindi.

Her Şeye Rağmen Eğlence

Mektedir hayatı çok katı disiplin kurallarına bağlıydı.

Teneffüs zamanlarında, öğrenciler, mektebin dört tarafı kapalı avlusunda dolaşıp durmaktan başka bir şey yapamazlardı.

Bazı şeyler, hiç değişmeyecek gibi gözüküyordu.

Tıpkı Üsküdar İdadisi'nde olduğu gibi, dershaneler kuytu, havasız, kış günlerinde de son derece soğuk mekânlardı. Yemekler yine yetersizdi. Cebi parayla dolu öğrenci, yine dışarıdaki bakkaldan yiyecek getirtirdi. Mazhar'ın hâlâ buna imkânı yoktu. Yemeğe gittikçe daha düşkün olan genç için, başkalarının tıkabasa sucuk, yumurta, peynir, reçel yiyişini seyredip yarı aç dolaşmak tam bir işkenceydi.

"Mazhar, bu gece meddahlık yapacak mısın?"

Mazhar evet anlamında kafasını salladı.

Gençlerin gece eğlencelerinden biri de, yat borusundan sonra 'meddah' gösterisi düzenlemektir. Güzel taklit yapan ve bol hikâye bilen Mazhar, kısa zamanda bu eğlencelerin yıldızı olmuştu. Kendisini büyük sınıflardan da çağırmaya başladılar. O da gider, yatakların başucundaki yüksek dolapların birinin üzerine oturur, meddahlık yapardı. Herhangi bir baskın durumunda içine girebilsin diye, dolabın hemen önündeki yatak boş bırakılırdı, diğer öğrenciler zaten soyunup yataklarına yatar, öyle dinlerlerdi. Gözcü genellikle Çörçöp Sami olurdu. Parola da, şiddetli bir öksürük nöbeti!...

Bir gece Mazhar, dolabın üstünde hikâyeler anlatır, diğerleri yataklarında keyfli keyfli dinlerken, Çörçöp Sami ciğerleri parçalanacakmış gibi öksürmeye başladı. Meddah, anında önündeki yatağa atladı. Birdenbire yatakhaneyi kaplayan sessizliği, artık sadece derin horultular bozuyordu. Gelen zabıt, şüphe dolu bakışlarını yataklara dikti, sonra şöyle bir dolanıp çaresiz uzaklaştı.

Mazhar'ın en çok şaşırdığı şey, bu eğlenceler sırasında onları basan zabıtların suskunluğu ve çekimserliği idi; sebebini, çok bilmiş Çörçöp anlatmıştı toy delikanlıya:

"'Bana tecavüz etti veya tecavüze kalkıştı,' gibi laflar ederiz diye ödleri kopuyor. Hiç olmamış şeyler değil ki bunlar!"

Edindiği ilk iki arkadaştan, Servet ne kadar çekingen ve içe dönükse, Çörçöp Sami o kadar 'fırlama', şakacı ve konuşkandı. Ayrıca, kendisi gibi edebiyata ve şiire merak duyar, şiir okur, şiir yazardı! Babası Teselya muharebesinde şehit düşmüştü. Çörçöp'ün, Gelibolu'da başlayıp, paşa kızı olan annesinin doğum yeri Priştine ve Üsküdar'dan geçerek, Galatasaray Sultanisi'nde devam eden eğitimi, verilen aralar yüzünden epey uzamıştı. Mazhar'dan yedi yaş kadar büyüktü. Mazhar, arkadaşının 'engin' hayat tecrübesine, her daim

şık ve havalı giyimine, her durumda sergilediği rahat tavırlara, mükemmel Fransızcasına hayrandı.

Kendisi ise Fransızcada çok zorlanıyordu. Zira bu dil, diğerlerine çok yoğun bir şekilde askeri idadilerde öğretilmişti. O da, elinden geldiğince kendi kendini yetiştirip bu açığını kapamaya karar verdi. Öğrenciler arasında elden ele dolaşan eski ‘gramer’, ‘lektür’, ‘resitasyon’ kitaplarını boş zamanlarında okuyor, avluyu arşınlayarak, birbirinden uzun cümleleri kendi kendine tekrarlıyordu. Yalnız Fransızca mı! Bir de Halepli İdris adındaki arkadaş, herkesin başına Çerkesçe sarmıştı... Gün olmazdı ki, ilksınıflardan birileri seslenmesin:

“Hadi gelin, Siblea bize Çerkesçe dersi verecek!”

Halepli İdris, Çerkes kökenli bir gençti. Tıpkı Mazhar’ınki gibi, İdris’in ailesi de, büyük Kafkasya göçü sırasında Osmanlı topraklarına sığınmış, ama Balkanlar’da bir süre kaldıktan sonra Halep’e göç etmişti. İdris, kültürüne merak sarmıştı. Mektebin küçük havuzlu bahçesinde bütün arkadaşlarını toplar, ana dilinin grameri hakkında herkesi bilgilendirirdi. Mazhar’ın, Prens Şobetko soyundan geldiğini öğrendiğinde heyecandan ve sevinçten âdeta havalara uçmuştu. Ailesinin geçmişine fazla ilgi duymayan Mazhar, arkadaşının coşkusunu pek paylaşmamakla birlikte havuzlu bahçede onu dikkatle dinlerdi. Zira İdris, gramer derslerinin yanı sıra Çerkes kahramanlık öyküleri anlatırdı. Arkadaşlarının her birine büyük bir ciddiyetle ‘Siblea’, yani Çerkesçe ‘azizim’ diye hitap ettiğinden, sonunda ona ‘Siblea’ diye bir lakap takılmıştı.

Belki Tıbbiye’ye girdiğinde ilk karşılaştığı kişi olduğu için, belki de ona karşı koruma hisleri beslediğinden, Mazhar, Servet’e de yakınlık duymaya devam ediyordu. Sohbetleri sırasında, çocuğun, İdadî’de iken motorlu kayıklar yaparak havuzda yüzdürdüğünü, bozulan fizik aletlerini tamir ettiğini öğrendikçe hayran kalıyordu. Ne çok isterdi böyle becerikli olmayı!

Servet’in annesi, Yüksekaldırım’da yaşayan bir terziydi: Servet, annesinin resim de yaptığını söylemişti. Servet’in evine daha önce gitmiş olan Çörçöp, kadının ‘farklı’ biri olduğunu, zengin levantenlere ve paşa hanımlarına diktiği elbiselerle çok iyi para kazandığını fısıldıyordu. Evlendiğinde Müslüman değilmiş, Yahudiymiş. Servet’in, Köstence Tatarlarından olan babası, Yahudilerin yaşadığı bir köyü basıp onu kaçırmış, evlenmişler, ama annesi hamile kaldıktan sonra, babası, kimbilir hangi seferde şehit düşmüştü.

Servet annesine, annesi de Servet'e tapardı. Bir cuma günü, Mazhar arkadaşının evine davet edildiğinde, o meşhur anneye nihayet tanıştı; güzel, alımlı, sefkat dolu, sarışın bir kadındı. Şivesi çok garipti. Sofraya, evde pişirdiği sıcak ekmekler, hem tatlı hem tuzlu balıklar, turşular, makarna çorbası gibi değişik yiyecekler koydu. Gençleri nerdeyse kendi eliyle besledi, bir ara da Mazhar'ın gür saçlarını hem anaç, hem de kadınca bir hareketle okşadı: "Çocuk, sen ilerde çok muvaffak olacak birine benziyorsun," dedi.

Mazhar kulaklarına kadar kızardı. Çörçöp'ün dediği gibi, ne kadar 'farklı' bir kadındı! Sevgisi insanın içini ısıtıyordu.

O cumanın ertesi günü, kendini derslere vermek için, nedense biraz zorlandı.

Aksi gibi, İsmail Bey'in karmakarışık cümlelerle ve içine bir sürü yabancı kelime katarak anlattığı fizik dersiyle başlamışlardı güne: Bir fanusun içine kuş konmuştu. Fanusun havası boşaltılınca hayvanın bayıldığını, sonra da öldüğünü gösterecek bir tecrübe yapılıyordu. Havayı boşaltacak alet, elle çevrilen koca bir makineydi. Hademe Nafiz, çarkın başına geçip çevirmeye başladı.

Kuşun halinde değişiklik yok.

İsmail Ali, "Çevir Nafiz," diye bağıyor.

Yine hiçbir vukuat yok! Kuş capcanlı. Ona merakla bakanlara meydan okuyormuş gibi, kanat çırpıp duruyor.

Sonunda hoca, Anadolu hademeye Fransızca, "Tournez Nafiz, tournez,"⁽¹⁾ diye gürledi, alet işledi, kuş nihayet öldü.

Gençler kahkahalarla gülmüşlerdi olaya... Hayal kurmakta olan Mazhar ise, olduğu yerde sıçramıştı.

İsmail Ali Bey kahkahaları duymazlıktan gelerek, dersine büyük bir rahatlıkla ara vermişti:

"Bu kadar hikmet yeter, size şimdi biraz Hazreti Corneille'den şiir okuyacağım," diyerek, ağır ağır okumaya başlamıştı:

"O rage o desepoir, o vieillesse ennemie!"⁽²⁾

Mazhar onu dinlerken, kendini klasik Fransız şiirinin kusursuzluğuna olduğu kadar, müziğine de kaptırmıştı. "Fransızca bilmeyen hekim olamaz," denen bir dönemde, bu dili, büyük çapta kendi gayretleri sayesinde biraz öğrenebildiğine şükrediyordu. İlerde Alman-

⁽¹⁾ Çevirin Nafiz, çevirin.

⁽²⁾ Ey öfke, ey umutsuzluk, ey hain yaşlılık!

cayı da, İngilizceyi de öğrenmeye karar verdi. Servet'in evindeki gibi Garp müziği dinleyerek şık sofralarda değişik yemekler yemek, kendi yapamazsa bile, ileride doğacak çocuklarına resim dersleri aldirtmak hayalleri kurdu...

Para Kazanmanın Yolları

Mazhar bir yandan birbirinden güzel hayaller kuruyor, öte yandan da, çektiği parasızlıktan nasıl kurtulacağını kara kara düşünüyordu.

Röntgen mütehassısı Esat Feyzi Hoca, Mazhar'ı çok sevmiş, bir iki ders sonra yanına çağırmişti:

“Senin kalemin kuvvetli mi Mazhar Efendi, hitabetin iyi mi? Bir jeoloji kitabı yazıyorum da, benim zayıf tarafım hitabettir; bana yardım edersen karşılığında küçük bir gelirin olur.”

Mazhar bir süre tereddüt etmişti. Teklif cazipti, ne var ki, kocaman bir hocanın imza atacağı bir kitabın yazılmasını üstlenmek onu biraz korkutuyordu; dersler kendisine çok ağır gelmemekle beraber epey zamanını alıyordu; hafta sonunda da kız kardeşleriyle ilgilenip Osman Efendi'ye yardım etmesi lazımdı. Bazen Mazhar, babasının bir daha evlenmeyi düşünüp düşünmediğini merak ediyordu, bazen bunu dilediği bile oluyordu; ama hemen ardından, isyan ve öfkeyle silkiniyordu: Annesinden sonra, hiçbir kadın o evin hanımı olamazdı. Hem bir üvey ana, kimbilir kız kardeşlerine ne işkenceler ederdi!

Bu düşünceler hızla kafasına hücum ederken, teklifi kabul ederse yükünün çok ağır olacağını idrak etmişti. Buruk bir şekilde, “Sağolun hocam, ama ben kendimi bu iş için pek acemi buluyorum, bizden bir üst sınıfta Kilisli Rifat diye bir ağabeyimiz vardır; o size lüzumlu yardımı layikiyle yapar,” demişti.

Kilisli Rifat, şu Karagöz oyunu baskınında hapis yatan delikanlı, mektepte göze çarpan bir şahsiyetti. Bir yıl önce Kilis'ten cübbesi ve sarığıyla gelmiş, Batı hayranı tıbbiyelilerin alaylarına maruz kalmıştı; ama kısa zamanda soğukkanlılığı, şaka kaldırma yeteneği, hele hele geniş kültürüyle herkeste saygı ve sevgi uyandırmayı başarmıştı; Arapçayı, Farsçayı bildiği kadar, Fransızca, Latince ve eski Yunanca da vakıftı; hitabeti de çok güçlüydü. Bu hasletleri sayesinde, geldiği günden beri hocalar için yabancı kitaplardan tercümeler yaparak

ve yazdıkları eserleri Osmanlıca okunur hale getirerek, ekmeğini kalemiyle kazanıyordu.

Esat Feyzi, “Kendisiyle görüşürüm, ama ben seninle çalışmayı tercih ederdim,” demişti.

Bu söz Mazhar’ın yüreğini daha da burkmuştu. Gencecik yaşında geri attığı ilk adımdı! Bir daha asla bunu yapmamaya yemin etti.

Bir süre sonra, Osman Efendi Ziraat Bankası’ndaki işinden kovuldu. Mazhar da, birkaç kuruş kazanma yollarını, yeniden ve ciddi bir şekilde düşünmeye koyuldu.

On-on bir yaşlarındayken, Üsküdar’daki komşular için, kuyudan su çekmek, kışın mangal göbeklerini ocağın başına taşımak, yazın bahçeleri, asmaları sulamak, mektuplar yazmak gibi ufak tefek işler yapmaya başlamıştı; ailenin durumunu bilen komşular da, bunun karşılığında, çocuğa dört-beş poğaça, birkaç para vermeyi ihmal etmezlerdi. Böyle bir şey aslında pek âdetten değildi; küçük Yusuf Mazhar bu yardımları karşılıksız yapabilmeyi çok isterdi, eline verilen her para için eziklik duyardı, ama bir “aferin” bir “sağol evladım”la karınları doyacak değildi elbette. Sonra İdadi’ de yiyecek karşılığında, tembel arkadaşlarına ve kendinden küçük öğrencilere ders anlatması hayatını birazcık kolaylaştırmıştı.

Şimdi ise, düzenli bir küçük işe ihtiyacı vardı. Hem de çok acilen!

Gidip Vasil Naum’a danıştı. Lübnanlı hoca, “Bak oğlum, dedi, artık evde veya hastanede ölüyü sabaha kadar beklemek diye, asri bir âdet çıktı. Bunu yaparsan, karşılığı beş kuruştur.”

Mazhar kabul etti. Bu işin, ilk seferinde pek kolay olmayacağını biliyordu, ama kendini zorlayıp sıkıntısını yenecekti.

Kasım ayının, yağmurlu ve kasvetli bir perşembe akşamı, üstünde babasının eski bir paltosu, elinde rüzgârla sallanan feneri, koltuğunun altında da anorganik kimya ders kitabı, Kadıköy’deki bir konağın yolunu tuttu. Kapıyı hizmetçi açtı; ölen kişi evin sahibesiymiş, bekâr oğlu pek üzgün olduğundan, ne annesinin başında beklemeye takatı varmış, ne de buralara kadar zahmet eden genci karşılamaya!

Mazhar, kendini çok yüksek tavanlı, buz gibi bir odada buldu; idare lambasının solgun ışığı, yatakta boylu boyunca uzanmış zayıf bedeni ancak aydınlatıyor, gencin gölgesini her hareket edişinde, ür-kütücü bulunduğu şekillere sokarak yağlıboya duvara yansıtıyordu. İy

ki, pirinç karyoladaki cesedin yüzü örtülüydü. Mazhar üstündeki paltoyu çıkarmadan, yatağa iyice yaklaşarak cesede doğru eğildi, yeşil örtünün altındaki vücudun hatlarına uzun uzun baktı... Alışacaktı, başka çaresi yoktu! Yatağın yanına çekilmiş sandalyenin üstüne çöküp, âdeta büzüldü, ufaldı; kitabını dizlerinin üstüne açtı; etrafın sessizliğini, sadece dışardaki rüzgârın uğultusu bozuyordu. Omuz silkti, kendini yüreklendirmek için, yüksek sesle: “Ölüden bana ne olur? Bari dersimi rahat rahat çalışayım!” diye konuştu. İdare lambasının ışığında, gün ağarana kadar kimya çalıştı. Sabaha karşı yorgunluktan başını dik tutamıyordu. Alnını yatağın kenarına dayadı ve oturduğu küçük sandalyenin üstünde dalıp gitti. Ezan sesiyle uyandı. Gün ışımış, fırtına dinmişti, kalın perdelerin arasından bir sonbahar sabahının griliği süzülüyordu. Gerindi, her tarafı uyuşmuş, bitap düşmüştü; ama korkusunu yenmişti.

Artık pek çok cumartesi sabahı, gece boyu ölü başında ders çalışmaktan gözleri kıpkırmızı halde, esneye esneye derse gelir oldu. Öğrenciler, Karacaahmet’ten torbalar dolusu kemik tedarik edip, el altından satan uyanık arkadaşları sayesinde, ikinci sınıfın anatomi derslerinde, insan vücudunun bütün kemiklerini, görerek öğrenebilmişlerdi. Bazı günler hocanın, elinin tersiyle, küçük kemikleri ve sayıca çok olan el veya ayak kemiklerini itip, “Bana büyük ‘bir şeyler’ getirin de, ne öğrendiğimizi görelim bari!” dediği oluyordu. Talebe hiç karşı çıkmadan, hocanın önüne büyük bir kalça kemiği koyuyor, hoca da fazla ayrıntıya girmeden dersini anlatıyordu.

Mazhar, cuma akşamları dış bahçe kapısından girip, oldukça uzun bir yolun sonundaki büyük sarı kışlaya yöneldiğinde, artık asıl evine döndüğünü hisseder olmuştı. Buranın her köşesini karış karış biliyordu artık: Alt katta, kapının iki yanında, zabıtların odalarıyla iki dershane vardı. İkinci katta müdür ve ders nâzırı odası, en üst katta ise müze, hikmethane ve talebe hastanesi...

Demiryoluna bakan cephede, alt katta dershaneler, üst katta yatakhaneler vardı. Bu cephenin ortasındaki kubbeli, minareli camiye Mazhar, İdadi’deki ‘dini bütün’lüğünden vazgeçerek, bayramdan bayrama gider olmuştı.

Diğer cephede yemekhaneler, mutfak, çamaşırhane ve en uçta fizyoloji laboratuvarı ile teşrihhane⁽¹⁾ yer alıyordu. İç bahçenin arka

(1) Otopsi odası.

kenarında yer alan kubbeli bir hamam, talebenin temizlik ihtiyacını karşılıyordu.

Dış bahçede, bir tarafta tek katlı pavyon halinde bakteriyolojihanesi, onun yanında da, ahşap ve harap barakalardan ibaret olan kulak-boğaz-burun ile deri ve zührevi hastalıkları, klinik ve poliklinikleri vardı. Karşı tarafta, Cemil Paşa'nın cerrahi kliniği bulunuyordu; ve kliniğin başında da, o efsanevi isim: Cemil Paşa!

Ne Pahasına Olursa Doğum Görmek

Cemil Paşa, bu uzun boylu, yakışıklı, gür sesli, nazik tavırlı cerrah, genç öğrencilerin gözünde âdeta başarıyı simgeleyen bir isimdi. Ününün doruğuna ulaşmış, şöhreti ülkenin her köşesine yayılmış, hatta sınırlarını aşmıştı. Şeyhülislam'ın damadı, Saray'ın tescilli cerrahıydı. Kırk yaşlarında müşir olmuştu. Paris'te okumuş olan Cemil Paşa'nın, Batılılığı iligine kadar sindirmiş biri olduğu da söylenebilirdi. En kanlı ve ağır ameliyatları, talebenin hayran bakışları altında, hızlı ve soğukkanlı bir şekilde yapardı, ama onun soğukkanlılığı, bazı gençlerin baygınlık geçirip yere yığılmalarına engel olmazdı. Cemil Paşa'nın en büyük tutkusu, türlü türlü ameliyat aletleri icat etmektir; ikinci büyük tutkusunun ise kadınlar olduğu, kulaktan kulağa fısıldanırdı.

Üçüncü sınıfta, sinir sistemi ve duyu organlarının okutulduğu, bir süre önce felç geçirmiş olan anatomi dersinin hocası Mazhar Paşa'nın, ayağını sürte sürte derslere gelmesi, adaşı genç Mazhar Efendi'yi nedense duygulandırıyor; adamın hantal yürüyüşüne düşünceli bir şekilde bakarak, Servet'e:

“Bak birader, ben eğer bir gün bu hallere düşersem, başkalarının nazarlarından gizlenirim, öyle sakat halimle ortalıkta dolaşmam,” demişti.

“Ayıp mı yani?”

“Ayıp değil de... Kimselerin bana acımasını istemem, zaafım varsa görsünler istemem!”

Mazhar Paşa'nın besbelli böyle endişeleri hiç yoktu ve kadavra üzerinde otopsi yaparken, önce alçak, sonra gittikçe yükselen bir sesle türkü söylediğini duyan öğrenciler hayrete düşerdi.

Kadavra bulmak en büyük sorundu. ‘Teşrihane’ denilen odunluk bozması yerde öğrencilerin eline bir kadavra geçti mi haftalarca

bırakmazlar, onu sineklerle paylaşırlardı. Kadavranın kokusundan hastalananlar, baygınlık geçirenler, günlerce, haftalarca iştahı kesilenler olurdu; Mazhar ilk otopside kendini dışarı zor atmıştı, sonra, eskilerin tavsiyelerine uyup lavantayla ıslattığı bir mendili burnuna bastırarak en ön safta yerini almış, o yeri de sene sonuna kadar kimsele bırakmamıştı. Otopsi dersinde ön sıralar hep Mazhar gibi ‘hafızlar’ tarafından kapıldığı için, ya da kokuya ve görüntüye asla dayanamayacaklarını anladıklarından, çoğu öğrenci hiçbir şey görmeden yıl sonunu bulur, anatomiye kadavra başında değil, hocanın derste anlattıklarından, kitaplardan ve resimlerden öğrenirdi.

Mazhar Paşa, talebenin çoğunun teşrihaneden ayrıldığının farkına bile varmaz, elinde, kokuyu biraz olsun örtmek için sürekli içtiği piposu, ders anlatmaya büyük bir keyifle devam ederdi. Mazhar, ilk kaçışından sonra, ağzından ayırmadığı lavantalı mendiliyle, hep en sona kalanlar arasında oldu.

Oysa delikanlı, bazen donuk bir yüz ifadesi altında saklamaya çalıştığı, duygusal bir yapıya sahipti.

Saatlerce orada kalıp bu yaşlı adamı dinlemesine bazen kendi de şaşardı. Neydi acaba kendisini, kasları, damarları ve sinirleri incelenmekte olan bu cansız ve soğuk et yığınının, bu kadar dikkatle bakmaya iten? Belki de bu görüntünün ardında gizlenenleri çözme ve yaşamla ölüm arasındaki o ince çizgiyi yakalayabilme isteği idi.

Uzunca boylu, kırçıl sakallı, gür kaşlı, sürekli uzaklara bir noktaya dikili patlak gözleriyle fizyoloji hocası Şakir Paşa ise, Mazhar’a göre, gelmiş geçmiş en yeteneksiz hocaydı. Oysa Paşa, zamanında fizyolojiyi Fransa’da Claude Bernard’ın yanında öğrenmişti, fakat Avrupa dönüşü kabiliyetlerini geliştirebileceği bir muhit bulamadığı söylenirdi. Oldukça dalgındı ve kendi bölümüyle ilgili olmayan bir sürü kitabı okumaya bayılırdı. Ne yazık ki, söylediklerinden pek bir şey anlaşılmazdı. Örneğin, ‘göz’ bahsini ele alıyor, günler aylar geçiyor, Şakir Paşa hâlâ gözü anlatıyor, kara tahtaya gözü çiziyordu; talebe buna rağmen göz hakkında hiçbir şey öğrenemediğinin farkına varıyordu. Zaten Şakir Paşa, bir gün bizzat:

“Efendiler, benim bütün bunları niçin yazdığımı biliyor musunuz? Siz öğrenesiniz diye değil, aklımda kalmıyor da, tekrarlamak için yazıyorum,” demişti.

İstanbul sokaklarını dolduran sarı köpekler, sanki Şakir Paşa’nın,

fizyolojihanedenilen laboratuvar bozması mekânda yapmaya çalıştığı esrarengiz deneyler için mevcuttular. Hademeler birkaçını torbalara doldurur, nebatat bahçesinden topladıkları kurbağalarla birlikte, tıpkı savaş rehinelerini kumandanına sunan askerler gibi, canlı canlı Şakir Paşa'nın önüne getirirlerdi. Şakir Paşa, köpeğe anestezi yaptırır, sonra gırtlaklarını açar, oradan geçirilen bir borudan körükle suni teneffüs uygulatır, ondan sonra istediği deneylere girişirdi. Çoğu zaman köpek, çalışmasının ortasında ölüverirdi ve Paşa da, "Ah efendiler, maalesef köpek öldü..." diye hayıflanırdı.

Tıbbiye talebesi, sadece anatomide değil, hemen hemen bütün uygulamalı derslerde sıkıntı çekiyordu. Örneğin mikroskoptan faydalanmak pek mümkün olmuyordu; değerli alet, hocayla birlikte sınıfa giriyor, masa üzerinde durduğu kısa süre içinde, değil ona el değdirmek, nerdeyse yanına yaklaşmak yasak oluyordu. Mikrotom⁽¹⁾ da, birkaç derste anlatılıyor, ne olduğu, ne işe yaradığı, bir defa olsun gösterilmeden ortadan kaldırılıyordu.

Genç efendiler, doğum da pek göremezlerdi; zira kadınların büyük çoğunluğu, evlerinde ebe kadınlarla doğum yapmaya devam ediyorlardı.

Mazhar buna rağmen, hâlâ nisaiyyeci olma isteğindeydi.

Arkadaşlarının konuşmalarına bakılırsa, nisaiyyeci olmak, gencecik kadınlar, sevimli bebekler, gülen yüzler görmek, mesut aile fertlerinin müteşekkir sözlerini işitmek demekti... Ayrıca, bu yepyeni şubede kendini göstermenin gururu ve iyi bir kazanç kapısı aralamanın saadeti...

Sahiden, doğuran kadınlar hep çok mutlu muydular? Bedenleri yorgun düşmüyor muydu hiç? Annesinin doğumlarını hatırladığı oluyordu, şikâyetlerini, gözyaşlarını, "Osman Efendi, beni öldüreceksiniz!" diye feryatlarını! Tanımamış olduğu kardeşleri gibi, doğarken ölen çocukların kabarık sayısını aklından geçiriyordu! Ama dünya oldu olalı da, bu böyleydi, kadınlar doğurmak için yaratılmışlardı, hem de acı çeke çeke, çok sayıda çocuk doğurmak için!

Öğrenciler doğum görebilmek için, küçük bir ahşap binaya sıkıştırılmış klinikte, sırayla gece ve gündüz nöbet tutarlardı. Fakat her öğrenciye yılda bir gün sıra gelirdi ve o gün hiçbir şey olmayabilirdi.

(1) Mikroskopla incelenmeleri için dokularda ince yapraklar kesmeye yarayan, 1890'da icat edilmiş alet.

Mazhar'ın şansına, nöbet sırası ona geldiğinde bir doğum vardı. Çok uzaktan, yatağın üstünde çığlık çığlığa kıvranan yarı çıplak bir yarıttık gördü...

Bildik, tanıdık görüntüler, sıraya giren hatıralar... Atiye Hanım! Anneciğim! Aynı feryatlar, kocaya aynı lanetler... İyice yaklaşabildi, açık bacakların arasından, üstü siyah kıllı, kanlı bir et parçası çıkıyordu.

Neden bu kadar çok istiyordu nisaıyyeci olmayı?

Oysa, Besim Ömer Paşa da, artık erişilmez bir ideal olmaktan çıkmıştı, şişmanca, az bıyıklı, oldukça iyi ve zaman zaman mizahi bir üslupla ders anlatan bir kişiydi; fazla bir özelliği olmayan, diğerleri gibi bir hoca işte!

Mazhar'ın talebelik hayatı sorgulamalar ve kararsızlıklar içinde sürüp giderken, özel hayatı da oldukça hareketsiz geçiyordu.

Bazı cumalar, Çörçöp Sami ve Selanikli Tevfık'le Üsküdar'dan faytona binerek, Küçük Çamlıca'daki kır kahvesine gidiyorlardı. Çörçöp'ün getirdiği bir mandolin elden ele dolaşıyor, Mazhar'ın onun eşliğinde, arkadaşlarının kulaklarını elleriyle tıkayıp gözlerini havaya kaldırmalarına aldırış etmeden, şarkı söylediği bile oluyordu. Mandolini ve mırıldandığı şarkılarla hayal kurmak güzeldi... İstanbul'u tepeden seyrediyordu: Şehir, ufalmış camileri, incelmış minareleri, küçülmüş binalarıyla önünde uzanıyordu.

Önce, ağaçların arasından Üsküdar'ın evleri beliriyordu, daha aşağıda, ortada, koyu mavi suları ile Boğaziçi bir firuze gibi parıldıyordu. Sağ tarafta, sahilleri evlerle örtülü ve sırtları hemen hemen boş Boğaziçi'nin bir kısmıyla, Yıldız ve Kuruçeşme'nin yeşil korulukları, ayrı ayrı kümeler halinde gözüküyordu. Marmara'nın bir kenarında irili ufaklı adalar, yine solda, daha yakında ise Karacaahmet'in ulu servileri...

Çamlıca tepesinden bakınca, eteklerinde mavi denizin dinlendiği ve üstünde sessizliğin tıttığı İstanbul'a seyre doyamayan Mazhar, arkadaşlarına hayallerinden söz etmek gafletinde bulunmuştu:

"Bir gün, bu tepenin üstünde benim de bir evim olsun isterim!"

Arkadaşları kahkahalarla gülmüşlerdi:

"Tabii! Her birimiz burada birer köşk yaptırır, güzel güzel komşu yaşıyoruz! O günleri görene kadar, buralara tırmanacağımıza kiraathaneye gidelim!"

Sarafim ile Arif, Güneş'le birlikte tıbbiyelilerin en sık uğradığı kıraathanelerdi. Mazhar, İdadi yıllarında yaptığı gibi, Sarafim'de sevdiği edipleri uzaktan hayranlıkla seyrediyor, konuşmalarını dinlemeye çalışıyordu. Haftada bir verilen, bedava İngilizce ve Fransızca derslerini de ihmal etmiyor, eline geçen bütün gazete ve dergileri, ilk satırından son satırına okumaya çalışıyordu.

Müdür İhsan'a Çılgın Bir Cenaze Merasimi!

"Mazhar, yine mi fotoğrafçıya gittin? Kendini seyre doyamıyorsun galiba!"

Cuma akşamı, Tıbbiye Mektebi'nin giriş kapısının önünde karşılaştıklarında, Çörçöp Sami, arkadaşının itina ile geriye doğru taranmış ucuz briyantın saçlarını işaret ediyor, gülüyordu.

Mazhar kızardı. Şu Çörçöp'ün gözünden de bir şey kaçmazdı!

Delikanlı, Üsküdar İdadisi'nden mezun olduğu gün 'çıkarttığı' fotoğraftan sonra, kendi görüntüsünü kâğıtta görmekten çok hoşlanmıştı. Önce tıbbiyeli formasıyla sonra da sivil kıyafetle, birkaç kere daha fotoğrafçıya uğramış, siyah-beyaz suretine büyük bir zevkle baktıktan sonra, onu evdekilere vermişti...

Arkadaşı şakada ısrar etmedi, vereceği çok daha önemli bir haber vardı:

"Müjdem i sterim! Müdür İhsan vurulmuş!"

Zeki Paşa'nın yardımcısı, Mazhar ve arkadaşlarının korkulu rüyası, başlarının belası olan, tescilli jurnalci diye bilinen okul müdürü İhsan Bey, bir bahçıvan çırağı tarafından Bahçekapısı'nda karından bıçaklanmıştı. Onu ağır yaralı olarak, Cemil Paşa'nın cerrahi kliniğine getirmişlerdi, ama yapılan müdahaleye rağmen kurtulamamıştı.

Ameliyatta bulunmuş olan, büyük sınıflardan birkaç cerrah adayı, diğerlerine heyecanla anlatıyorlardı:

"Senelerce zulüm altında inlett iği bizlere, 'Aman evlatlarım, beni kurtarın,' diye yalvarması, ne hazin, ne ibret verici bir tabloydu, bilseniz!"

Ertesi gün, İhsan Bey büyük bir cenaze alayıyla Sultan Mahmut türbesine götürüldü ve talebenin, "Aman ha, sıkı sıkı gömelim ki, dirilmesin!" türünden alçak sesli şakalaşmaları arasında toprağa verildi.

Akşamüstü Çörçöp Sami mektebin avlusunu bir aşağı, bir yukarı arşınıyor, abartılı el-kol hareketleriyle ve tumturaklı bir üslupla, nefret edilen müdürün ardından yazdığı mersiye ile kıt'ayı arkadaşlarına okuyordu.

*“Bu bendergehte kim söyle emelçini beka oldu
Gelen her biri bir derd ile mahvü heba oldu”* ⁽¹⁾

diye başlayan mersiye,

*“Sadakatten o rütbe hissemendi istifa di kim
Ölürken son sözü ‘Padişah’ım çok yaşa’ oldu”* ⁽²⁾

diye devam ediyordu. Kıt'a ise şöyle başlıyordu:

*“Cümlemiz kurtulduk ey ihvanı mektep vartadan
Namını bil ki, kaza sildi habisin haritadan”* ⁽³⁾

Cenazeden hemen sonraki perşembe günü, Mazhar'a, ne Çamlıca tepelerinde mandolin konserleri, ne de Sarafim'de şiir dinletileri cazip geldi.

Çörçöp'ün, “Hadi, Setli Kahve'ye,” demesiyle, Selanikli Tefvik, Yüksekaldırımli Sermet, Üsküdarlı Mazhar ve daha birkaç öğrenci, Sultanahmet'te bulunan Arif'in kiraathanesinin yolunu tuttular. Setli Kahve diye bilinen kiraathaneye varınca, önce efendi efendi oturup caddeyi seyrettiler; ardından meddah gösterisini izlediler, sonra da nihavent makamından şarkılar söyleyen fasıl heyetini dinlerken dalıp gittiler. Ama nedense, bu akşamda bir başkalık vardı. Sanki o akşam, hep birlikte Müdür İhsan'ı bir daha ve farklı bir şekilde ‘gömmeye’ bunca yılın baskısından kurtulmaya karar vermiş gibiydiler. Mazhar birden ayağa kalktı, gözleri parlıyordu, yanakları al al olmuştu. “Burada uyuşuk uyuşuk oturacağımıza, Direklerarası'na kañto dinlemeye gitsek!” dedi.

Ceplerinde kalan paraları sayıp birleştirdikten sonra, oraya pek yakın olan Direklerarası'na yaya gittiler.

(1) Bu limanda kim şöyle emeline kavuştu / Gelen her biri boşuna harcandı.

(2) Sadakati sayesinde rütbe alan kimse / Ölürken son sözü Padişahım çok yaşa oldu.

(3) Tehlikeden hepimiz kurtulduk ey mektep arkadaşları / Bilin ki bir kaza, bu fesatçının kaydını sildi bu dünyadan.

Matmazel Mari, ünlü ‘Bahar Kantosu’nu söylüyordu; sesi de, şarkısı da, kendi de cıvı cıvıldı...

Geceyarısına doğru, hava artık iyice boğucu olmaya başladı. Sahnedeki kadınların sürdüğü misk kokusu, ağır bir ter ve duman kokusuna karışıyor, bir bulut gibi orada bulunanların üzerine çöküyordu. O ana kadar eğlencenin başını çekmiş olan Mazhar’ın, birdenbire midesi bulandı. Biraz temiz hava almak istedi. Dışarı çıkıp soğuk ve sakın gecede düşüncelere daldı.

Neden içinde anlaşılmaz bir endişe yumağı vardı, kendini böyle sıkıntılı ve tatminsiz hissediyordu? Neden ancak ders çalışırken huzur bulabiliyordu?... Hele böyle eğlence yerlerinde boğulacak gibi oluyordu. Hayatına nasıl bir yön verecekti? Çörçöp ve daha başkaları gibi, zamanını her gün biraz daha düşüncesizce harcayarak mı? Belki de geldiği ortam, aldığı eğitim, çocukluğunda karşılaşmış olduğu zorluklar, içinde bulunduğu hayat şartları buna engeldi ve hep engel olacaktı; Allah ona rahat ve tasasız olma istidatını bahşetmemişti galiba; o gecenin serin karanlığında gözlerini uzaklara dikmiş olan Mazhar, henüz yaşamadığı gençlik yıllarının hızla uçup gittiğini hissediyor, kendine acıyordu. Oysa daha hayatının baharındaydı.

Kavga sesleri, onu hüzünlü düşüncelerinden koparıverdi. Ağaç dallarına asılı fenerlerin ışığında, iriyarı iki külhanbeyin, fesli ve oldukça şık giyimli cılızca bir adamı yakapaça bir köşeye sürüklediklerini gördü. O solgun ışıktaki seçebildiği kadar, adamın iki eline iki değişik renkte, sanki biri sarı, diğeri siyah eldivenler giydiğini hayretle fark etti.

Nefesini tutarak biraz yaklaştı. İki külhanbey, fesli adamın ellerini arkasına bağlayarak, onu etkisiz hale getirmeyi başarmışlardı. Elleri bağlı adamı diz çökmeye zorladılar. Mazhar taş kesilmiş, adamın hırpalanışını seyrediyor, müdahale etmesi gerektiğini düşünüyor, ama bir türlü de harekete geçemiyordu. Tam o sırada arkasında bir topuk tıkırtısı duydu, ağır yüzüklerle süslü ufak bir el omuzuna usulca kondu, az önce, içerdeyken büyüleyici bulduğu o ses, kulağına:

“Sus yakışıklı, sakın bir söz söyleme, peşimden gel,” diye fısıldadı.

Mazhar, tam o narin eli omuzundan itip, kavga edenlere doğru ilerlemeye hazırlanıyordu ki, birden fesli adamın çığlıklarının derin zevk iniltilerine dönüştüğünü duydu. Bunun üzerine, koruyucu melek rolünden vazgeçerek, kendisini sarhoş eden kokunun peşinden gitti. Bu arada, başı fesli adam da ayağa kalkmış, ona doğru geliyordu. Yalpayalarak Mazhar'ın yanından geçti. Tek camlı gözlüğünü takmaya çalışıyordu; ter, kırış kırış suratını kaplayan makyajın akmasına sebep olmuştu, bomboş bakan gözleriyle, gülünç olduğu kadar acınacak halde, yaşlı bir palyaçoğu andırıyordu.

Bir ağacın yanında bir fayton bekliyordu. Kadın:

"Hadi bin," dedi.

"Nereye gidiyoruz?"

"Kurtuluş'a, benim evime!"

Kadınla sarmaş dolaş yaptığı o uzun gece yolculuğunda, hayalle gerçek birbirine karışmıştı sanki; tıpkı bir süre sonra, Kurtuluş'taki evde yaşananlarda olduğu gibi.

Mari içeri girer girmez, ona yumuşacık bir şekilde sarılıverdi. Genç adamın vücuduna iyice yapışmış ince ve kaslı vücut, az önce sahnede yaptığı gibi, hayasızca bir profesyonellikle hareket ediyordu; ama bu defa gösteri, tek kişiye mahsustu...

Kadın, dans hareketlerini ustalıklı Mazhar için sürdürüyorken, bir yandan da becerikli eli delikanlıyı okşuyor, ondaki son irade kırıntılarını yok ediyordu.

Mazhar, kısa süren bir sevişmeden sonra, sakinleşmiş ve doymuş bir halde, sedirde yatıp hâlâ titremekte olan kantocu Mari'ye, arzusunun büyülü perdesinden kurtulmuş gözlerle baktı:

Bembeyaz, sıska bir vücut, tütün ve alkol kokan bir nefes, dümdüz bir göğüs, sivri çenesi, geniş alnıyla kalp şeklini andıran bir simada kor gibi yanan gözler. Büyü dağılmıştı. Genç adam ayağa kalktı, üstünü başını düzeltti, etrafına baktı. Dönemin alafranga modasına göre döşenmiş bir odayla bir salon, biraz tozlu yeşil saksılar, simli püsküllü kadife yastıklar, puflar, bronz taklidi heykeller ve duvara asılı ya da sehpaaların üzerine yerleştirilmiş, irili ufaklı çerçevelerde onlarca fotoğraf: Mari'nin, kocaman bir yastıkta çıplak yatarken bebeklik, saçlarında kurdeleyle, beyaz dantelli elbise içinde çocukluk ve değişik rollerde, değişik kıyafetlerle yetişkin hali... Bir de, fayans sobanın üstünde, en büyük çerçevede, herhalde annesi babası olan, beyazlar içinde, yüzü açık, gencecik bir gelinle fraklı bir damat...

Gün ışımaya başlıyordu, Mazhar cebindeki son kuruşlarla araba tutacak, Tıbbiye Mektebi'ne kalk borusundan önce dönecekti. Artık Müdür İhsan yoktu, zabıtlar büyük öğrencilerin tatil sonrası zaman zaman sabaha karşı dönmelerine göz yumuyorlardı. Çörçöp ve diğerleri, geceyi kimbilir nasıl, nerede ve kimlerle geçirmişlerdi! Belki, daha da tehlikeli eğlencelerin peşine pupa yelken gitmişlerdi.

Mari arkasından sesleniyordu:

"İstediğin zaman gel!"

Delikanlının başı ağrıyordu ve utanç doluydu. Arkadaşlarıyla buluştuklarında, o geceden hiç bahsetmediler.

Hangi Şubede İhtisas?

Mazhar beşinci sınıfa gelmişti, artık devam edeceği kliniği kendi seçebilirdi; bu da altıncı sınıfta ihtisas yapmasına bir hazırlık olacaktı. Delikanlı, Tıbbiye'ye girdiği ilk günkü hevesinden hâlâ vazgeçmemişti.

"Besim Ömer'in elinden düşmeyen, Auvard'ın klasik doğum kitabını ezberledim, sınıfın çavuşlarındanım, beni alacakları muhakkak!" diyordu bir akşamüstü, Setli Kahve'de Çörçöp'le karşılıklı otururken.

Öteki, yüzünü buruşturdu:

"O kadar emin olma birader!" dedi. "Hayal kırıklığın büyük olur sonra!"

Çörçöp'ün kendisinin hiçbir hırsı, hiçbir isteği yok gibiydi. Şöylece rahat bir memuriyet bulmak ve istediği kadar şiir yazmak... Bütün istediği buydu. Görünürde başka hiçbir şey ilgilendirmiyordu onu... Ne kadın, ne para, ne şan şöhret!...

Mazhar Osman, yanında çalışmak için Besim Ömer Paşa'ya başvurduğunda, adam gözlüğünün ardında parıldayan boncuk mavisi gözleriyle genç adamı süzmüş, sonra:

"Maalesef Mazhar Efendi, 'akuşman'ımda⁽¹⁾ şunun şurasında altı yatak var. Bana iki asistan yeterlidir. Onları da seçtim bile," demiş, o mutlu kişilerin isimlerini de söylemişti. Biri, ünlü bir doktor paşanın oğlu, sınıfın en genç öğrencilerinden Kenan Tevfik'ti.

(1) Doğumhane.

Paşa, delikanlının üzüntüsünü görünce elini onun omzuna koyarak, “En iyisi sen Zoeros Paşa’nın dahiliye kliniğine başvur, iyi bir dahiliyeci olursun!” diye eklediğinde, Mazhar öfkesini ve isyanını bastırmaya çalışarak kuru bir teşekkürle hocasının yanından ayrılmış, kendini boş bir dershaneye atıp hırsından duvarları yumruklamıştı.

Yine arzularına set çekiliyor, yine önüne engeller dikiliyordu! Ne sanmıştı yani Sofululu Osman Zühtüoğlu Mazhar Efendi? Paşazâdelerle yarıştığında, kazanma şansı olacağını mı?

Kimsesizlik, parasızlık, evet hele parasızlık yüzünden, hep gitmek istediği yoldan döndürülüyordu. Çaresiz, Zoeros Paşa’nın dahiliye kliniğine başvurdu.

Lübnan asıllı, Ferik⁽¹⁾ Zoeros Paşa, İtalya’da tahsil görmüştü, uzun yıllardan beri klinik hocalığı yapıyordu. Uzun boylu, iri yapılı, biraz öne eğik duruşlu, kır sakallı, siyah gözlü, öğrencilerin başka kimsede görmedikleri meşhur kırmızı çalışma gömleği içinde, bir piskopos gibi ciddi, vakur ve otoriter biriydi. O ciddiyetin altında, gerek talebeye, gerekse hastaya şefkat dolu bir yürek gizlendiğini, gençler zaman içinde öğreneceklerdi. Türkçesinin ağır bir İtalyan şivesiyle bozulmuş olmasına rağmen, tıbbi terimlerde Fransızca ve Latince kullanılmasına müsaade etmezdi.

“*Language macaronique*”⁽²⁾ diye bir şey duymak istemiyorum. Adam gibi Türkçe konuşunuz!” derdi hep.

Hasta başında, uzun uzun nasihat de verdiği olurdu:

“Hastasız hekim olmaz, bunu asla unutma Mazhar Efendi. İyi bir hekim hastalarına, bir bahçıvanın güllerine gösterdiği ihtimamla bakmalı. Bunun için de kafanı fazla bilgiyle doldurma sakın. Hep basit tedavi tatbik et, aman az ilaç kullan: İştah açmak için ‘demlenmiş acı otlar’, idrar söktürmek için ‘demlenmiş ayrıkotu’, müşhil olarak ‘Viyan suyu’, zatülcenp için de mutlaka pehlivan yakısı... Hemen her hastalıkta, müşhil ve idrar söktürücü ver, vücuttan suyla birlikte birçok zararlı madde gider! Sakın şunu unutma: Hastanın içi ne kadar boşalırsa, o kadar zararlı madde gidecek, o kadar da hızlı iyileşecek!”

Bazen hastaların klinikten çıkmak istemedikleri, her gün yeni bir şikâyet icat ettikleri olurdu. Zoeros Paşa’nın buna da çaresi vardı:

(1) General.

(2) Bozuk Latince kelimelerle dolu konuşma, anlamına gelen deyim.

“Efendiler, böyle adamlara bir gün, çok acı otlardan bir ilaç, bir gün de pis kokulu bir su vereceksiniz. Saat başı, hem de bir çorba kaşığı dolusu... Bu ilaçları bir-iki defa alan hasta, sizi temin ederim ki, buradan bir an evvel gitmek isteyecektir.”

Beşinci sınıfta, iki saat süren sabah müzakeresi esnasında bir boru çalar, talebe kliniğe gider ve hasta başında çalışırdı. Hastaların müşahedesini son sınıf talebesi alır, beşinci sınıftakiler onların yanında birer çömez gibi çalışırlardı. Eskiler, yeni gelenlere, bildikleri kadar hasta muayenesini ve müşahede almasını öğretirlerdi.

Klinikte yetişmiş hastabakıcı olmadığı için, Mazhar, beşinci sınıfta olan diğer arkadaşları gibi şırınga, lavman, hatta bazen hasta temizliği gibi işlere koşturuluyordu. Pehlivan yakısı açma, tentürdiyot sürme, pansuman yapma, sülük yapıştırma vs... gibi görevler de veriliyordu.

Delikanlının en nefret ettiği işlerdi bunlar. Hastalarla fiziksel temastan hoşlanmıyor, özellikle muayene ettiği adamın üstü başı pis ise, bit kapmaktan korkuyordu; üstelik tüpleri, şişeleri devirdiği, içindekileri etrafa döküp saçtığı da oluyordu.

Akıl Hastalıklarının Hepsı Birbirine Benzer

Mazhar'ın, yeni taşındıkları Haydarpaşa'da⁽¹⁾ son sınıftayken karşılaştığı bir manzara onu şaşkına çevirmişti: Kocaman gövdesinin üzerindeki küçücük başıyla uzaktan bile tanınan akliye dersi hocası Raşit Tahsin Hoca, büyük zorluklarla binanın giriş merdivenlerini tırmanmaya çalışıyordu; arkasından gelen iki hademe bir sandalye taşıyorlardı; iki-üç basamakta bir, bu sandalye basamaklara oturtuluyor, kocaman adam üstüne çöküyor, soluklanıyor, cebinden çıkardığı mendille terini siliyor, sonra tekrar çıkmaya koyuluyordu.

Tıbbiye'de, akliye dersleri son sınıfta dahiliye dersleriyle birlikte veriliyordu...

Raşit Tahsin çok konuşkandı, ders anlatmaya başladı mı durmak

⁽¹⁾ Tıbbiye Mektebi, büyük çapta Alman Profesör Robert Rieder'in gayretleri sayesinde Haydarpaşa'daki büyük binaya (bugünkü Marmara Üniversitesi) taşınmıştı. Hastane olarak da bu binanın karşısında yapılmış olan beş pavyon kullanılıyordu (bugünkü Nümune Hastanesi).

bilmezdi. Bazen de istediği kelimeyi bulmadığında, hiç tereddüt etmez, yenisini uydururdu. Bu garip alışkanlığın fazla bir önemi yoktu, çünkü zaten onu kimseler dinlemezdi. Talebe, akliye dersini hiç ilgi çekici bulmaz, bütün akıl hastalıklarının birbirine benzediğine inanırdı; hem her birini ayrı ayrı öğrenseler de ne olacaktı? Nasıl olsa hiçbirinin tedavisi mümkün değildi!

Mazhar'a, Raşit Tahsin Hoca'yla ilgili, birkaç yıl önce olmuş, son derece gülünç bir hikâye anlatmışlardı:

Sınıfta, topluca arka sıralarda oturan bir 'tembeller grubu' olurdu. Oturdıkları yere 'tekke' adını vermişlerdi. 'Tekke' mensupları, hiçbir derse doğru dürüst çalışmazlar, ancak sınıf geçecek asgari notu elde edebilmek için sınıfın çalışanlarından hazır özetler alırlar, bunları papağan gibi ezberlerlerdi. Buna da 'pilav yapmak' derlerdi.

Raşit Tahsin'in yapacağı imtihan gelip çatmış, ama 'tekke'de kimsenin bir tek kelime bildiği yok. Grubun elebaşları, telaşla sınıfın çalışanlarına gidip yardım isterler. Bunlar düşünüp taşınırlar. Her hastalık için ayrı birer 'pilav yapmaya' artık vakit kalmamış; çaresiz, bütün hastalıklara uyacak birkaç cümle hazırlayıp alelacele bir kâğıda çiziktirirler:

"Bu hastalık en çok orta yaşlarda görülür, ama çocuklarda ve ihtiyarlarda da olur. Verasetin bunda bir rol oynadığı muhakkaktır. Hastalığın başlıca arazları *illusion* ⁽¹⁾ ve *hallucination* ⁽²⁾dur. Hasta acayip sesler duyar, mevcut olmayan birtakım şeyler görür. Bu görüntüleri iyice tanıyamaz, köy imamını papaz, papazı köy imamı sanır. Hastalığın gelişmesi hakkındaki teşhis şüphelidir, akibeti çoğu zaman *exitus letalis* ⁽³⁾tir. Tedavisi iyodür, bromür, masaj, elektirik..."

Üstüne de, "Hoca sual sorarsa, sakın fazla lakırdı söyleyip işi bozmayınız..." diye sıkı sıkı tembih ederler.

Sonrası mı?

'Tekkeci'ler bu basit özeti derhal ezberler.

İmtihanda sıra onlara gelince, ilki, soruyu bile dinlemeden, ezberlediği özeti tekrarlar; tam cevap veremezse de, söylediklerinin bir

(1) Yanılsama.

(2) Sanrı.

(3) Ölüm.

kısmı doğru olduğu için asgari not alır. Bir süre sonra, bir tekkeci daha gelir, kendisine şizofreni sorulur, aynı sözleri aksatmadan söyler. Üçüncüsü ise ‘umumi felç’e cevaben bunları söyler... Ama bu kalıp şeklindeki cevaplar Raşit Tahsin Bey’i ciddi şekilde kuşkulan-dırmıştır. Dördüncü tekkeci –Salim Efendi diye biri– karşısına çıktığında, hoca ona hınzırca, “Elektroterapi nedir, anlat bakalım,” der; çocuk sorulan şeyi, şu birbirine benzeyen akıl hastalıklarından biri zanneder, derin bir nefes alır, bir süre düşünür gibi yapar, sonra baş-lar döktürmeye:

“Bu hastalık en çok orta yaşlarda...”

Raşit Tahsin bir daha sorar, Salim kendini iyice kaptırmıştır, ner-deyse noktasız, virgülsüz söylemeye devam eder: “Hallucination’lar, illusion’lar... akibeti exitus letalis...”

Hoca kükrer:

“Yıkıl karşımdan katır! Dönüyorsun!”

Salim şaşkın şaşkın odadan çıkar, dışardakilere durumu anlatır:

“Elektroterapi hastalığını sordu, ben de anlattım...” diye başla-yınca, etrafta kopan kahkahalarla sözü yarıda kesilir.

Sonunda öğrenciler durumu kurtarmak için, boğazına pek düş-kün olan hocaya, hademeyle mahalle manavından aldıkları iki okka üzümü bir tepside yollarlar ve mesele böylece kapanır.

İşte Mazhar, daha Raşit Tahsin’in kendisini tanımadan, adını bu hikâye sayesinde duymuştu.

Hocanın birkaç dersini dinledikten sonra, dayanamayıp sormuş-tu:

“Hocam, pek tuhaftır ki, siz hep teşhisten bahsediyorsunuz, bütün bu hastalıklara şifa bulundu mu? Bulunduysa nedir? Hiç söylemiyorsunuz.”

Raşit Tahsin’in küçük gözleri, etrafı kontrol edercesine, hafif korkulu bir ifadeyle, bir sağa bir sola kaydır:

“Daha derslerin pek başındasın oğlum, hele anlattıklarımı şöyle bir içine sindir, zamanı gelince devamını öğrenirsin, bana neyi, ne zaman öğreteceğimi sen söyleyecek değilsin herhalde!”

Mazhar, bu karmakarışık, muğlak cevaba bir anlam verememişti. Bir arkadaşının annesini poliklinikte tedavi ederken, hâlâ bu işe kafa yoruyordu ki, kadının attığı çığlıkla irkildi.

“Aman evladım ne yapıyorsun? İğneyi öyle bir vurdun ki, belimi sakatlayacaktın, zaten siyatik ağrılarından ölüyorum!”

Doğrulmaya çalışırken, bir çığlık daha attı.

“Belim, belim tutuldu, kıpırdayamıyorum...”

Mazhar, telaşa kapılmamaya çalışarak kadını sakinleştirdi.

“Dur hele hanım teyze, birazdan rahatlırsın, endişe etme!”

Ama kadın, “Belim, belim!” diye inlemeye devam ediyordu.

Zoeros Paşa birkaç gün sonra Mazhar’ı çağırdı:

“Bak oğlum,” dedi, “iyisin, akıllısın, hafızan kuvvetli ama, benim sana hoca nasihatim şu ki, ellerini fazla kullanacağın bir ihtisas dalı seçme. Geçenlerde iğne yaptığın hanım hareketsiz yatıyor, oğlu da tıbbiyeli olduğu için başımıza meseleler açacağı benziyor... Şu yeni açılmış Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi var ya... İşte Raşit Tahsin Hoca, orada bir Akliye ve Asabiye kürsüsü kurmuş, buradan mezun olduktan sonra neden gidip yanında çalışmazsın?”

Akliyecisi ve asabiyecisi olmak!

Günlerini akıl hastalarıyla, onları dinlemekle, onlarla uğraşmakla geçirecek, bilgiden, mantıktan, sağduyudan uzak, karanlık ve ür-kütücü bir dünyaya gömülecekti; Toptaşı Bimarhanesi’nin kalın taş duvarlarının ardında gizlenen ‘mecnunların’ın dünyasına...

‘Delilik’ ve deliler, halk arasında çok esrarengiz bir konuydu; akıl hastaları için hâlâ ‘cin çarptı’, ‘içine şeytan girdi’ gibi hurafelere inanılır, hastaları iyileştirmek için doktorun bilgisinden çok, hocanın nefesine güvenilirdi. Dolayısıyla, hastalıklarla savaşmaktan çok, insanların kafasının içine yerleşmiş hurafelerle, yanlış inançlarla mücadele etmesi lazım gelecekti.

Ayrıca tedavisinin sonucunu görmenin mutluluğunu hiçbir zaman yaşayamayacaktı; zira, ‘deli’lere ‘tedavi ve şifa’, sadece ilmen zor değildi, ‘siyasi’ olarak da yasaklanmıştı. Raşit Tahsin’in korku dolu bakışlarının ve muğlak cevabının nedenini öğrenmekte gecikmemişti Mazhar. Sultan Hamit, tahttan akıl hastası olduğu için indirttiği ağabeyi Sultan Murat’ı Çırağan Sarayı’na kapattırmıştı. Günlerini orada, kimselerle görüştürülmeden ve piyanosunun başında geçirdiği söylenen devrik padişahın, sürekli kendi kendine konuştuğu, papağanlarını evlendirip onlar için düğün merasimleri tertiplelediği, sonra birdenbire ‘cinnet’ geçirerek, avazı çıktığı kadar bağırıp etrafındaki her şeyi kırıp döktüğü söyleniyordu. Viyana’dan, Münih’ten doktorlar getirilmişti; bunlar Sultan Murat’a ‘asla iyileşmez’ teşhisi koymuşlar, bu teşhis de, Saray tarafından resmen halka açıklanmıştı. Bunun üze-

rine, Padişah, Tıbbiye öğrencilerine, “Hastalığının adı ne olursa olsun, bir mecnunun asla şifa göremeyeceğinin,” özellikle öğretilmesini buyurmuştu.

“*Mecnun iyileşemez, hep mecnun kalır.*” İstibdat döneminde akliye ve asabiye dersi bu cümleyle başlar, bu cümleyle biterdi.

Oysa bir cerrah için mesela, durum öyle miydi? Patlamış bir apandis için karnı yarar, uzvu alır, cerahati akıtır, karın boşluğunu temizler, dren koyar, ellerini yıkar, hasta iyileşince, yani cerahat tam kuruyup ateş düşünce, hastanın sancısı bitip iştahı yerine gelince, parasını alır, meseleyi unutturdu. Akliyecisi ise kimseyi iyileştiremez, kendisine emanet edilmiş hastayı, sadece topluma ve kendine zararsız hale getirmeye çalışırdı.

Ama gel gör ki, Mazhar’ın sakarlığı, akliyeden başka her şubede başına işler açacağa benziyordu.

Ayrıca, “Hastalarla nasıl konuşulacağını iyi biliyorsun Mazhar Efendi,” dememiş miydi bir keresinde Zoeros Paşa? Doğruydu, konuşmasını da, dinlemesini de biliyordu. Böyle bir istidat, bu gibi hastalıklarda önemli olmalıydı.

Bu şubeyi seçenler az olduğundan, rakiplerinin sayısı da pek fazla olmayacaktı; bu da iyi bir kazanç anlamına geliyordu.

Peki, istediği bu muydu? Kesinlikle hayır! Ama Mazhar artık bu hayatta, herhangi bir konuda, kendisine seçim hakkı tanınmayacağına inanır olmuştu.

Akliye ve Asabiye şubesine girme kararını verdi.

Zekâ İntiharına Doğru mu?

Yusuf Mazhar Osman, 1904 yılının Eylül ayında, Askeri Tıbbiye’yi ‘tabip yüzbaşı’ rütbesiyle, sınıfının dördüncüsü olarak bitirmişti.

Mutluluktan uçuyordu. Bir mesleği ve etkileyici bir unvanı vardı... Para kazanacaktı; artık ne o, ne ailesi, kimseden bir şey istemeyecekti.

Osman Efendi, bu altı yıl içinde, akrabalarından ve kendisine acıyıp matbaasında defter tutma işi veren Zeliç’ten defalarca borç para almaya mecbur kalmıştı. Babasının, ‘sadaka istemek’ gibi gördüğü bu davranışını hatırladıkça, oğlunun yüzü kızarıyordu. Ama o günler artık çok gerilerde kalmıştı. Mazhar, Atiye Hanım’a verdiği sözü tutacak, ailesine, kız kardeşlerine bizzat bakacak, onları kendi

eliyle evlendirecekti. Sonra kendi de evlenecek, bir refİKası, kızları, oğulları olacaktı! Bu düşünceler, bir türkÜ gibi kafasında ve yüreğinde çınılıyordu. Sokakta uçarcasına yürüyor, kaldırımında kılıç şaklatıyordu... İlk durağı, Üsküdar İdadisi'nden arkadaşı Ahmet Refik'in evi oldu. Kapıdan girer girmez, Ahmet'e ve orada tesadüfen bulunan Necati'ye sarıldı, arkadaşlarının tebriklerini gururla kabul etti.

"Ya şimdi birader, şimdi ne yapacaksın?"

"İhtisas yapacağım."

"Hangi şubede?"

Mazhar biraz tereddüt etti, sonra: "Akliye ve Asabiye şubesi," dedi

"Şaka mı bu yaptığın?" dedi şaşkınlıkla arkadaşı. Yeni hekim fazla umursamadı. Bir süreden beri, böyle tepkilere alışmıştı...

Birkaç ay önce, seçimini önce babasına, sonra sınıf arkadaşlarına bildirince, bunu bir tek kişi dahi onaylamamıştı. Osman Efendi, "Mecnunlarla uğraşmak için mi bunca yıl okudun, ah oğlum!" derken, dostlardan bazıları sessiz kalmış, diğerleri biraz küçümseyici bir edayla tebessüm etmişlerdi; şimdi de Ahmet Refik şaşkınlığını gizleyemiyordu. Ama Necati'nin lafı ise, Mazhar'a en çok dokunanı oldu:

"Mazhar, bu tamamı tamamına bir zekâ intiharıdır, yapma Allah aşkına!"

Delikanlı sıkıntısını gizlemeye çalışarak, yarı şaka yarı ciddi:

"Bakın görün, ilerde, memleket çapında bir asabiyeci olacağım, herkes adımı bilecek, sizler de arkadaşlarım olduğunuz için gururlanacaksınız!" dedi.

Necati acı acı güldü: "Öyle diyorsan mutlaka öyle olur. Olur da, benim bunu görmeye ömrüm yeter mi, orasını bilemem."

Necati'nin Ölümü

Necati, aynı yıl hukuk mektebini bitirmişti. Sanatoryuma muntazam aralarla girip dinlenmesi sonucunda, hastalığının seyrinin biraz durdurulduğu zannediliyordu. O da genelde hiçbir şey yokmuş gibi hareket ediyor, arkadaşlarıyla geleceğe yönelik planlar yapıyordu. Mazhar ünlü bir doktor, o da saygın bir hâkim olacaktı; avukat değil hâkim, hem de ceza hâkimi... Kimbilir neden! Özel hayatın-

dan hiç bahsetmiyordu, ama Mazhar, Necati'nin âşık olduğu bir genç kızın, her an nüksedebilecek hastalığı yüzünden evlilik teklifini kabul etmediğini, başkalarından duymuştu. Necati iyice ufalmış yüzünde parlayan koyu renk gözlerini zaman zaman Mazhar'a diyor, sesinde artık gizleyemediği bir endişeyle:

“Birader, Zoeros Paşa'nın servisinde size ince hastalık hakkında malumat veriyorlar mı? Bir yenilik var mı? Ciğer, dalak, yumurta yedirmekten, ballı eşek sütü içirtmekten başka bir tedavi usulü? Ameliyat diyorlar, pnömotoraks mı ne? Bilir misin bu işin nasıl olduğunu? Ciğerini balon gibi şişiriyorlarmış.”

Bunu duyduğunda Mazhar'ın yüreği burkulmuştu. Genç adam arkadaşını mümkün olduğunca sık görmeye, ona cesaret vermeye çalışıyordu. Necati zayıf düştükçe, sayılı boş zamanlarını onunla paylaşır olmuştu. Havalar güzel olduğunda, birlikte, Mazhar'ın hâlâ en çok sevdiği mesire yeri olan Küçük Çamlıca'ya, Üsküdar'dan araba tutup gidiyorlar, açık havada oturup sohbet ediyorlardı; bazı günler de, tıbbiyelilerin uğrak yeri olan, Sirkeci'deki Güneş Kiraathanesi'nde oturuyor, orada büyüleyici şekilde ney üfleyen ve sürekli içki içen, Tevfik adında, bağı açık, kıvrıkcık saçlı, yağız bir delikanlıyı dinliyorlardı. Neyden fışkıran rast, acemaşiran, hicaz, sultani-yegâh, iki gencin yüreğini bir mıknaş gibi bu tuhaf adama doğru çekiyordu. Fakat yine böyle ney dinledikleri, şişesi isli gaz lambasının kıraathaneyi esrarengiz bir loşluğa bürüdüğü bir gecede, Necati'nin gözlerinde birden yaşlar parlamıştı:

“Korkuyorum!” demişti, duyulması güç bir sesle.

Buna ne Mazhar'ın, ne kimsenin verebileceği bir cevap vardı.

Ailesi varlıklı olduğu için, Necati üzerinde bütün yeni çıkan tedavi şekilleri tecrübe edildi; günde yedi-sekiz yumurta, üstüne şeker serpilmiş kırmızı çiğ etli kocaman ekmek dilimleri yedirmekten, pnömotoraksa, yani plevra torbasını havayla doldurmaya kadar... Ama ne yazık ki, Necati bütün bu acıları boşuna çekti, bütün bu korkuları boşuna yaşadı. Sonunda ölümü hastalığından değil de, genç bir asistanın aptalca hatası yüzünden oldu; son çareyi hasta akciğerini serumla yıkamakta bulmuşlardı; serum şişesi bulunduğu buz kaplıplarından çıkarılıp içindeki sıvı, olduğu gibi, ılıtılmadan hastaya verilince, Necati'nin zaten zayıflamış bünyesi, şiddetli soğuk sıvının şokuna dayanamamıştı.

Necati bir kış günü öldü. Son günlerinde birlikte kararlaştırdık-

ları gibi, ailesi Mazhar'ı arkadaşının gözlerini bizzat kapasın diye eve çağırdı.

70

Delikanlıyı, karın lapa lapa yağdığı bir gün, Eyüp mezarlığına gömdüler. Tabutunu dört arkadaşı taşıdı. Hepsi üzgündü ama Mazhar âdeta kahrolmuştu. Necati, sahip olmayı arzuladığı erkek kardeşti, en yakın arkadaşı, sırdaşıydı...

Mazhar akşam evine döndüğünde, gaz lambasının fitilini alevledi, küçük çalışma masasının üstünde duran desteden bir kâğıt çekti, kalemini mürekkebe batırdı; solgun beyaz ışığın altında, önce kâğıdı yırtarcasına şunları karaladı:

*“Ben doğarken ağladım, mevtimde yâran ağlasın
Can verirken gözlerimden eşk-i şadi çağlasın.”*

Sonra üstüne kendi mısralarını ekledi:

*“Medid bir gecenin nısf-ı pür sükûnunda
Soğuk soğuk esiyordu nesim-i fasl-ı şita”⁽¹⁾*

diye başlayan manzume şöyle devam ediyordu:

*“On sekiz yıldır bu mihnethanede güldüm mü ben
Kırdı sarsar yal ü balım bir nihâl-i ter iken
Kalbim ağlar kısmetim hep giryeden efgaaneden
Ağlasın kabrinde varsa Mazhar-ı zar'ı seven”⁽²⁾*

Kendini mi yazmıştı, Necati'yi mi, artık bunu pek bilemiyordu. Galiba bildiği tek şey, kendini son derece bedbaht hissettiği ve bundan tuhaf bir zevk aldığıydı. Necati'nin ölümü, Akliye ve Asabiye Bölümü'ne yazılma kararını sanki daha da güçlendirdi. Bedensel hastalıkları iyileştirmek öyle güçtü ki, belki ruh hastalıklarının teşhis, tedavi ve şifası konusunda atılabilecek daha büyük adımlar olabildi.

(1) Uzun bir gecenin yarım durgunluğunda / Soğuk soğuk esiyordu kış zamanı rüzgârı.

(2) On sekiz yıldır bu eziyet yerinde güldüm mü ben / Taptaze bir fidanken, soğuk rüzgâr kolumu kanadımı kırdı / Kalbim ağlar kısmetim hep gözyaşı ve feryat'tan / Ağlasın kabrinde, varsa inleyen Mazhar'ı seven.

Tıbbiye'ye Alman Reformu: Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi⁽¹⁾

71

Raşit Tahsin Bey'in sayesinde Asabiye ve Akliye servisine sahip olan Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi, II. Abdülhamit'in doğum günü olan 30 Aralık 1898 tarihinde açılmıştı. Kuruluş amacının altında ise, Abdülhamit'in şüphecilüğünün yanı sıra, tıp dünyasına ve hekimliğe verdiği büyük önem yatıyordu.

Nitekim, padişah zekâ ve ustalığıyla sivrilen hekimleri rütbelere ve nişanlara boğmuş, çoğunu, Cemil Paşa misali daha kırkına varmadan hoca ve paşa yapmıştı. Bunların hemen hepsi, Askeri Tıbbiye'den yetişmişti. Bazı seneler içlerinden birkaçı seçilir, bilgi ve görgülerini geliştirmek üzere hükümet tarafından Avrupa'ya yollanırdı. Önce eğitimlerinin takviyesi için Fransa tercih ediliyordu. Ardından bir grup da Almanya'ya gönderilmisti: Gönderilenler arasında ilk akliye mütehassısı Raşit Tahsin de vardı.

Şahsi teşebbüslerle Batı biliminden yararlanmak isteyenlerin sayısı da az değildi; ne var ki, içlerinde bazılarının irade-i seniyyeye karşı gelmeleri ve etraftan yapılan bazı jurnaller, padişahın şüphelerini ve vehmini had safhaya çıkartmıştı. İşte biraz bu şahsi teşebbüslere son vermek, çokça da, İstanbul'da hekim yetiştiren Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'yi ıslah ve öğrenimini takviye için, Kaiser Wilhelm'in tavsiyesine uyularak, Almanya'dan hocalar getirtilmesine karar verilmişti.

Bunlar arasında ilk gelenler, Prusya Maarif Vekâleti'nin bizzat tavsiye ettiği, Bonn Üniversitesi'nden Prof. Dr. Robert Rieder ile Hamburg Eppendorf Hastanesi'nden Dr. Georg Deycke idi.

Her iki hekim, 1898'in Mayıs ayında Berlin Sefareti'nde imzalanan kontrat uyarınca İstanbul'a gelmişlerdi. Rieder, Mirliwa⁽²⁾ rütbesiyle Tıbbiye-i Şahane müfettişi ve Seririyat-ı Hariciye ve Dahiliye Profesörü unvanıyla, Deycke de onun yardımcısı olarak, göreve başladılar. Rieder'den istenen, İstanbul'daki tıp mekteplerinin Avrupa seviyesine çıkartılmasıydı.

Sultan Hamit'in çevresinden olan ve Mektep Nâzırı unvanını taşıyan Zeki Paşa, bu fikre en çok gönül verenlerdendi.

(1) Seririyat ya da seririyyat: Hastanelerde hasta yatakları yanında hekimler tarafından öğrencilere verilen hekimlik dersleri. Klinik.

(2) Fırka Komutanı.

Büyük ölçüde Zeki Paşa'nın çabalarıyla gelen Robert Rieder hem gayet bilgiliydi, hem de mükemmel bir teşkilatçıydı; gelir gelmez, o zamana kadar görülmemiş bir çalışma gücüyle işe koyuldu.

Rieder'in amacı, öncelikle Tıbbiye-i Askeriye'yi kökünden ıslah etmektir.

Bu niyeti duyulunca da, kızılca kıyamet koptu.

Türk hekimleri arasında, o günlerde kendi bilgileri düzeyinde Avrupa'da bile hekim bulunmadığı iddiasını tekrar etme modası yaygındı; Avrupa'dan hoca getirtmek kadar, Avrupa'ya talebe yollamanın lüzumsuzluğunu tekrarlayıp duranlar çoğunlukta idi.

Rieder bu durumda tıp mekteplerinde bir reform yapılmasının mümkün olmadığını anlamıştı. Hemen hemen herkes kendisine düşmandı; böyle insanlarla nasıl çalışılabilirdi? Rieder sonunda yetkililerden, hem Haydarpasha'daki yarım kalmış Tıbbiye Mektebi binasının inşaatının tamamlanmasını hem de emrine bir hastane verilmesini istedi. Kendisine Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde bulunan, eski Gülhane Rüştîyesi'nin binası tahsis edildi.

Gülhane Mektebi, ayrı bütçe, ayrı idareyle işe başladı; Rieder Paşa binayı tamir ettirerek 150 yataklı bir hastane haline getirdi. Almanya'dan getirtilen araç ve gereçlerle donatılan hastanede, Rieder iki ameliyathane ve bakteriyoloji laboratuvarı kurdu. Tercümanlığını ve muavinliğini, daha önce Almanya'ya gönderilmiş ve bir Almanla evli olan akliye mütehasısı, ünlü Alman psikiyatri Kraepelin'in eski öğrencisi, Raşit Tahsin Bey'e verilmişti.

Rieder Paşa'nın girişiminden sonra, genç mezunlar Gülhane Tıbbiye Mektebi ve Seririyatı'nda bir sene klinik ve pratik bilgilerini artıracaklar, hasta tedavisi ve hastane idaresi öğreneceklerdi; ayrıca orduya asker hastabakıcı yetiştirilmesi öngörülüyordu; öğrenciler tıbbiye görecekler; içlerinden bir kısmı daha fazla alıkonacaklar, mütehasıs ve hoca olacaklardı.

Gülhane'nin, 'Rieder ve Deycke dönemi' diye adlandırılacak ilk döneminde, Rieder müdürlük görevinin yanı sıra cerrahi okuturken, Deycke ise müdür yardımcılığına ek olarak cildiye, bakteriyoloji ve biyokimya dersleri veriyor, üstelik lepra, verem ve dizanteri konusunda da araştırma yapıyordu.

Julius Wieting'in 1902'den itibaren, Rieder Paşa'nın ikinci yardımcısı olarak görev alması, Gülhane'de bir tür Alman triumvirasının meydana gelmesini sağladı.

İlk gün Mazhar ve diğer stajyerler Gülhane Tatbikat Mektebi'nin tek dershanesine toplandıklarında, Deycke kırık Türkçeyle onlara kısa bir nutuk verdi:

“Efendiler adam olmanız için memleketiniz büyük fedakârlıklar yapmıştır; iyi çalışırsanız, bunu kendiniz ve memleketiniz için yapmış olursunuz, çalışmazsanız, onu da kendiniz bilirsiniz. Size hayırlı bir ders yılı diliyorum,” dedi.

Bu sözler, Mazhar'ın da kendisine söyleyeceği türden laflardı. Çaresizliğinden seçmiş olduğu şubede, canla başla çalışmaya koyuldu.

Gülhane'de Akliye Bölümü için ne klinik ne de teşkilat vardı; akıl hastalıklarını teşhis ve tedavi imkânları hemen hemen yok gibiydi. Raşit Tahsin Paşa'nın sorumluluğundaki 13 yataklı 3 numaralı kokuşa da, akıl hastalarından ziyade, beyin ve omurilik hastalıkları alınıyor, tek tük sara ve frengi vakalarına da rastlanıyordu. Ne var ki, Raşit Hoca'nın asistanlarına, büyük hayranlık duyduğu hocası Emil Kraepelin'den bahsetmesi, akıl hastalıklarına getirdiği yenilikleri anlatması, gençlere bu şubeyle ilgili yepyeni ufuklar açıyordu. Hoca sadece Kraepelin'in değil, Bleuer'in, Charcot'nun, Graft Eblin'in kitaplarını da hararetle tavsiye ediyor, öğrencilerine bu kitapları bulmaları için destek bile oluyordu. Ama, hoca ile Mazhar Osman'ın yıldızları, bir yığın karmaşık sebepten dolayı, daha ilk günden barışmamıştı.

Mazhar, hınzırca, melankolik hastalara striknin verilirse iyileşebileceklerini ima ettiğinde, Raşit Tahsin, “Sekizinci asistanım budur işte, sıfır, sıfır!...” diye bağırıyordu bir gün ulu orta, iki elinin baş ve işaretparmaklarını yuvarlayıp kavuşturarak.

Hocanın şakasına bütün öğrenciler gülmüşlerdi. Mazhar, o günü hiç unutmuyacaktı! Ne alaycı gülüşleri, ne de engel olamadığı ve kulaklarına kadar yayılan kızarıklığını.

Raşit Tahsin'in neşeli, keyifli, çalışkan dönemlerinden sonra, herkesten kaçtığı, başı öne eğik, suskun ve isteksiz dolaştığı dönemler oluyordu.

Mazhar, hocanın tavsiye ettiği ve Almancadan Türkçeye çevirmiş olduğu Kraepelin'in kitaplarını merakla karıştırmaya başladı: Önce şizofreni, hebefreni, katatoni, parafreni gibi tuhaf kelimelere alışma-

sı zaman aldı... Sonra, başlıca akıl hastalıklarını belirtileriyle incelemek ilgisini çekmeye başladı; kitaplarda yer alan bir hastalığın da, hocanın sürekli değişen haleti ruhiyesine uygun düştüğünü düşündü: O hastalığa, Kraepelin, 'mani-melankoli' ya da 'foli-sirküler' adını vermişti.

Ondan sonra, her fırsatta, derste, klinikte, Raşit Tahsin'in önünde, bir fırsatını bulup, bu mani-melankoli hastalığından, seyrinden, çeşitli şekillerinden bahsetmeye koyuldu. Hocanın gözlerinin içine bakarak, ısrarla ve bazen lüzumsuz yerde, tekrarlayıp duruyordu: Mani-melankoli, mani-melankoli...ta ki, bu uğursuz kelimeler, bir uğultu halinde hocanın beynine iyice işleyene, onda huzursuzluk yaratana ve hoca görünürde sebepsiz yere ya da sudan bir sebeple parlayana kadar!

Mazhar Osman, hocasını kızdırmaktan başka işler de yapıyordu tabii. Almancasını geliştirmek ve Raşit Tahsin'in bunca methettiği, ünlü üstat Emil Kraepelin'in eserlerini okuyup içine iyice sindirmek bunların başında geliyordu. O kitaplardan öğrendiklerini, Gülhane'de rastladığı sara, frengi ve isteri vakalarının müşahedeleriyle⁽¹⁾ birleştirerek, bizzat bir kitap yazmaya koyuldu.

Akşamları, dersler ve poliklinik bittiğinde, Üsküdar'daki köhne evinde, idare lambasının ışığında geceyarılarına kadar okuyor ve yazıyordu; hırsla, sabırla, sebatla, 'delilik' denen bu karmakarışık evreni çözmek için uğraşıyor, Kraepelin'in kategorize etmiş olduğu akıl hastalıklarının çeşitlerini kâğıda dökerken, her şey kafasında berraklaşıyor, netleşiyordu. Seçimini yaptığında arkadaşlarına şaka yollu söylediği şey, artık onun için çok ciddi olmuştu: Mademki kaderi, ruhu ve akli tedavi etmektir, bunu en iyi, en mükemmel şekilde yapacaktı. Almanya'da Kraepelin'in, Fransa'da Charcot'nun ve Pinel'in, Avusturya'da Freud'un isimleri ünlü olduğu kadar, Mazhar Osman adı da, bir gün Osmanlı'da deliliğin tedavisiyle birlikte anılacak, onunla bir tutulacaktı.

Bu üstün başarılarla ulaşmak için, okumak ve ders dinlemek yeterli değildi. Vaka görmeliydi. Oysa, şimdiye kadar, saralı, felçli, isterik ve birkaç 'umumi felçli'⁽²⁾ dışında, sadece cüzamlı görebilmişti.

⁽¹⁾ Gözlem.

⁽²⁾ Frenginin sinirlere yaptığı tahribat sonucunda ortaya çıkan akıl hastalığı.

Mazhar, öteden beri, Üsküdar'da Karacahmet Mezarlığı'nda 'Miskinler Tekkesi' denilen bir tekkenin olduğunu biliyordu. Çocukluğunda, teyzesi, kimbilir ne dilek tutmak için, onu bir tatil günü beraberinde getirmişti oraya. Karşılaştığı manzarayı günlerce unutamamıştı. Tekke, Karacaahmet'ten İbrahim Ağa çayırına ve Ayrılık Çeşmesi'ne giden yolun solunda, yoldan içeriye doğru, kara servilerin kanatları altında, harap mı harap bir binaydı. Nerden geldikleri belli olmayan, binanın etrafında dolanan yaralı bereli, dilenci kıyafetli bir sürü mahluk, onları yolda karşılamış, bir an içinde etraflarını sarmışlardı. Mazhar on iki yaşını geçmiş olmasına rağmen, korkuyla teyzesinin eline yapışmıştı; ikisi el ele, ürkekçe ilerlemişler, tekkeye girmişlerdi. Kırık camlı pencerelerinden ısırğanlar, sarmaşıklar, dikenler, eğri büğrü mezar taşları görünen viran bir odaydı bu. Yüksekçe bir yere konmuş değirmen taşına birkaç bakır onluk atmışlar, sonra teyze sapından tutarak taşı çevirmişti. Onluklar saçılınca da, bunu hayra yormuştu. Çıktıklarında peşlerine, ağızlarından anlaşılmaz haykırışlar, vahşi mırıltılar çıkaran, yine o kör, topal, yaralı, sakat iskeletler ordusu takılmıştı; teyze ve yeğen, bir yandan adımlarını iyice hızlandırırken, bir yandan da, âdettendir diye, oraya dikilmiş yosunlu taşlara biraz daha para bırakmışlardı.

Mazhar Osman Gülhane'ye girdikten sonra, bu tekkede lepralıların ya da Türkçe adıyla cüzamlıların yaşadığını öğrenmişti.

Deycke Bey ara sıra oradan gözkapığı düşmüş, parmakları dökmüş, suratları yumrularla dolmuş, kaşlarında tek kıl bile kalmamış beş-altı garibanı aldırıp Gülhane'ye getirtir; lazımsa boğazlarına birer ince borucuk taktırarak onlara mektebin bahçesinde bir barakada baktırırdı.

Bir gece nöbeti sırasında, 'schwester'lerin bölümünden gelen çığlıklar, Mazhar ve arkadaşı Selanikli Tevfik'i, dalmış oldukları tatlı rehavetten uyandırdı.

Hemen ayaklandılar, yasakları çiğneyerek, hastanede hizmet eden 'schwester'lerin dairesine koştular. Almanya'dan gelen, bu mükemmel yetiştirilmiş hemşirelerin yattıkları bölümün kapısını vurmada içeride daldıklarında, karşılaştıkları manzarayla, dehşetten gözleri yuvalarından fırlayacaktı:

İsmail adında bir lepra hastası, boğazında bir borucuk takılı ol-

duğu halde, gece karanlığında 'schwester'lerin dairesinin penceresine tırmanmıştı; şimdi de, daireye bitişik olan, idare lambasıyla aydınlanmış küçük çamaşırhanede, bir eliyle, korkudan kıpırtısız duran genç kızın boynunu sıkıyor, diğer elinde tuttuğu, usturayı andırır parlak madenden nesneyi göğsüne dayıyordu.

"Seni seviyorum, benim olmazsan seni öldürürüm..." diye konuşuyordu, oldukça ürkütücü, hırıltılı sesiyle... O ses, bir an için, genç nöbetçi hekime, çocukluğundaki Miskinler Tekkesi'ndeki kara servilerin rüzgârdaki hışıltısını, sanki mezarların derinliklerinden gelen uğultuyu, miskinlerin çığlıklarını hatırlattı. Silkindi, tekkede falan değildi... Gülhane'de nöbetteydi ve karşısındaki kadın bıçaklanma ya da boğulma tehlikesi geçiriyordu. Olduğu yerde kalarak, sert bir sesle:

"Saçmalama İsmail, o kızcağız nişanlı, sana daha güzelini buluruz!" diye bağırırdı.

"Nerden bulacaktıydın? Kim demiş nişanlı olduğunu?"

"Burada herkes biliyor, bir arkadaşımızla nişanlı, yakında evlenecekler. Hadi İsmail bırak onu da, ben seni yerine geri götüreyim! Buraya geldiğinden kimseye bahsetmeyeceğim! Anlaştık mı?"

Mazhar, zaman kazanmak için konuşuyordu, ama ne dediğinin pek farkında değildi; İsmail soru sormaya devam etseydi, zavallı 'schwester' ile esrarengiz arkadaşlarının, yakın evliliği hakkında bilgi uydurmaya hazırды.

İsmail'in elinin, kızın boynundan yavaş yavaş çekildiğini gördü.

"Soyunuyordu, çırlıçıplaktı, öyle güzeldi ki..." diye mırıldanıyordu şimdi adam ağlamaklı bir sesle.

"Tamam anlıyorum, güzeldir ama sana yâr olamaz. Nişanlı dedik ya! Hadi İsmail!..."

Adamın sakinleştiğini gören Mazhar, yavaş adımlarla yanına yaklaşmıştı. Çok tabii bir şekilde konuşup davranmaya çalışarak:

"Şu usturayı bana ver, yanlışlıkla bir yerini yaralarsan yazık olur sana," dedi.

Öbürü, âdeta hipnotize olmuş gibi, usturayı Mazhar'a verdi. Genç asistan onu beyaz gömleğinin cebine koydu ve İsmail'in dış görünüşünden duyduğu tiksinti ve korkuyu belli etmemeye çalışarak, ona odadan çıkmasını, arkadaşıyla peşinden geleceğini söyledi.

Hasta önde, iki doktor arkada, Gülhane'nin ana binasından çıktılar, lepralıların kaldığı barakaya yöneldiler:

Mazhar, İsmail'i oradaki nöbetçiye, "Adam hava almaya çıkmış, yolunu şaşırmış, biz de geri getirdik!" diye, pek mantıklı olmayan bir açıklama getirerek teslim etti.

Olayı rapor etmemeye kararlıydı, ama diğer nöbetçi Selanikli Tevfik, o gece olup bitenleri Rieder Paşa'ya bildirdi ve sonuçta bu cüzamlıların Gülhane'de barındırılmasına karşı olan Rieder, Deycke'nin kulağını çekti.

Deycke Bey ise, bu gibi ufak tefek aksaklıklara önem vermiyor, olanca hevesiyle araştırmalarına devam ediyordu.

Alman doktor, 'Hansen basili' diye adlandırılan lepra mikrobu-nun, verem mikrobu gibi, asitlere dayanıklı cinsten olduğunu müşahede etmişti; bundan yola çıkarak, her iki hastalığı da iyileştireceğine inandığı, 'nastin' adında bir madde içeren, yeni bir ilaç geliştirmişti.

Deycke Bey, bu araştırmasını sonuçlandıracak deneyler için, iki maymun seçmişti.

Japon-Rus muharebesinin sonrasıydı; Mazhar ve arkadaşları hayvanların birini Rus Generali'nin ismiyle, Lineviç, diye çağırıyorlardı; öteki de, Krapotkin'di. Profesör, her gün Lineviç ile Krapotkin'e sıringalar yapıyor, her gün bir asistanıyla beraber onları dikkatle muayene ediyor, istediğini bulamayınca, "Noch nicht, also..." diyerek, hayal kırıklığı içinde yanlarından ayrılıyordu.

Sonunda bir gün, Alman hocanın sevinç çılgınlıkları duyuldu. Bütün genç öğrencilerini yanına, laboratuvara çağırdı. Hepsi koştular. Deycke, Lineviç'in boynundaki uru gösteriyordu. Bu ur, tecrübenin olumlu bir sonuç verdiği anlamına geliyordu. Başarısının sevinciyle, 'nastin' üzerine konferans vermeye koyuldu. Maymunun boynundaki uru, birer birer bütün öğrencilerin yoklamasını ısrarla tavsiye etti.

Hayvancağız, bir süre sonra, boynunun bunca acemi el tarafından ellenmesinden sıkılmış olmalıydı ki, birdenbire, türüne has çeviklikle ağzından kocaman bir patates çıkardı, sonra işkencecisine ve asistanlarına nispet yaparmışçasına bakarak, büyük bir iştahla yemeye koyuldu.

Tabii urdan eser kalmamıştı, gençler de gülmekten katılıyorlardı.

Gülmeyen bir tek, Askeri Tıbbiye'nin âsi ruhlu eski başçavuşu, Mazhar'ın, cüzamlı İsmail'in olay çıkardığı gece nöbet arkadaşı olan Selanikli Tevfik'ti. Laboratuvardan kliniğe doğru yürürlerken, Mazhar'a asık bir suratla dert yanıyordu:

“Birader, bu gâvurların hepsi dediğim dedik herifler! Burayı babalarının evi gibi görüyorlar, akıllarına ne eserse onu yapıyorlar. Yok efendim, burunsuz, kulaksız insanları aramızda dolaştırmak, yok efendim maymunlara patatesler yutturtmak!... Daha neler icat edecekler? Yazıklar olsun! Görüyor musun, bir zamanın koca imparatorluğu ne hallere düşmüş?”

Mazhar’ın gerçekten üzüntü duyduğu, imparatorluğun halinden ziyade, arkadaşının lüzumsuz yerde saldırgan ve alıngan haliydi. Selanikli Tevfik’e Osmanlı’nın şan ve şerefiyle, bir maymun üzerinde yapılan tecrübeler arasında çok fazla bir alaka görmediğini anlatmaya çalıştıysa da, sözünü dinletemedi.

Selanikli Tevfik’in İsyanı

Bu konuşmadan birkaç gün sonra, herkesin yorgun ve telaşlı olduğu akşamüstü saatlerinde, Tevfik, eski binanın üst kat koridorunda bir servisten diğerine giderken, kendini, birlikte gezinip sohbet eden Deycke Bey ile Wieting Paşa’nın önünde yürürken buldu...

Genç adam, bu mecburiyet karşısında, yabancıların biraz alaycı biçimde ‘timidité d’Orient’⁽¹⁾ diye adlandıkları hisse kapılarak mı, kimbilir, adımlarını önce iyice hızlandırdı, sonra koşmaya başladı. Eskimiş pantolonunun kumaşı parlamış, fotinleri ise giyile giyile şekilsiz bir hale gelmiş, sabah akşam teptiği uzun yoldan toz toprak içinde kalmıştı. Belki de, bu iyice yıpranmış kıyafetini, beyaz kolalı gömlekleri, rugan fotinleri, sarı saçlarının üstüne konmuş aziziye fesleriyle, iki dirhem bir çekirdek yabancıların alaylı bakışlarından gizlemek istemişti. Aksi bir tesadüf eseri, röntgenci bir meslektaş, birkaç röntgen camını kurutmak için koridorun bir köşesinde duvara dayamıştı. Tevfik koşarken ayağı camlara takıldı ve onları düşürdü. Bu durumda ne yapacağını iyice şaşırıp, beceriksizliğini düzeltmeye çalışmaktansa yoluna aynı hızla devam etti.

Arkadan gelen Almanlar, yolunun üstündekileri devirip kırıp dökerek koşmakta olan bu stajyeri, önce şaşkınlıkla sonra öfkeyle izlediler, sonunda ona, “Efendi dur, efendi dur!” diye askerce emir verdiler. Tevfik ilk emri işitmezlikten geldiyse de, ikincisinde durmak zorunda kaldı. Deycke Bey onun yanına gelerek, sert bir ses tonuy-

(1) Doğu utangaçlığı.

la, "Neden düşürdüğün camları kaldırmadın?" diye sordu. Tevfik, heyecandan, ses tonunu epey yükselterek kendini müdafaa etmeye çalışırken, daha haşın yaradılışlı olan Wieting, öfkeyle araya girdi: "Sus, terbiyesiz!" diye bağırdı.

Tevfik'in artık gözü dönmüştü. Bir Alman, bir Türk yüzbaşısına böyle konuşacaktı ha! Bu kabul edilir şey değildi! Herhalde, "Bu gâvurların hepsinin canı cehenneme!" diye düşünerek:

"Terbiyesiz sözünü size aynen iade ederim!" diye kükredi.

Gülhane'de, dünya âdeta altüst olmuştu. Ertesi gün kurul toplandı. Tevfik askeri hapishaneye atıldı. Kendisi için en ağır ceza kararlaştırıldı.

Mazhar, dolaylı biçimde kazanın sorumlusu olan röntgenci meslektaşları ve daha birkaç arkadaş bir araya gelerek, Raşit Tahsin Hoca'nın odasına üşüştiler. Hoca'ya, tabii, meraklısı olduğu baklava ve kadayıf ikramında bulunmayı da ihmal etmeden, Almanlar'dan, Selanikli Tevfik'in affını istemesi için yalvardılar. Raşit Tahsin, gençleri epey yalvarttıktan sonra, istemeye istemeye araya girdi. Tevfik'i, bütün klinik personeli içinde Wieting'in huzuruna çıkarttılar: Genç stajyer, başı öne eğik, duyulması güç bir ses tonuyla özür diledi.

Wieting karşılığında elini uzattı: "Her şeyi unuttum Tevfik Efendi," diyerek affını belirtti.

Sonraki günlerde, Mazhar o gün yüzünün ifadesinden korktuğu Selanikli'yle konuşmaya, bu meseleyi bu kadar büyütmemesi gerektiğini anlatmaya çabaladıysa da, boşuna oldu. Genç adam, yaşadığı utançtan dolayı onulmaz bir yara almıştı. Sanki her şeye, herkese nefret duyar olmuştu, özellikle de yabancı olan, Türk olmayan herkese...

Esrar Tekkesinde

Mazhar, bu olaydan sonra Alman hocalarla Türklerin ilişkileri üzerinde kafa yormaya başladı; evet, bu son olayda Selanikli Tevfik, Wieting'e, "Terbiyesiz!" demekle büyük bir hata işlemişti, ama hakaret etmeye bizzat Wieting başlamıştı ve bu ilk olay değildi. Türk stajyerleri, asistanları, hatta muallimleri bile, Gülhane'de Tıbbiye'yi ıslahla görevlendirilmiş Almanlar tarafından küçümseniyorlardı. Elbette kusurlar, hatalar, tecrübesizlikler çoktu; hele, bu disiplinli Almanları özellikle çileden çıkaran 'laçkalık'tan kurtulmak zordu. Fa-

kat her şeye rağmen, Türk hekimleri bu kadar çok aşağılanmayı hak etmemişlerdi! Bir ara Mazhar, Almanların tercümanlığını yapan ve her fırsatta onlara yaranmaya çalışan biri gibi gördüğü Raşit Tahsin Paşa'nın, onların bu davranışlarında bir mesuliyet payı olup olmadığını sordu kendine.

Düşüncelerini, her zaman yaptığı gibi Çörçöp'a anlattı.

Arkadaşı omuz silkti:

"Birader, şu adama kafayı takma artık! Gel, seni değişik bir yere götüreyim de, biraz düşüncelerin değişsin!"

"Nereye?"

Çörçöp cevap vermeden, tebessüm etmekle yetindi. Gece vaktiydi ve Üsküdar'daydılar. Meydan'dan Ağahamamı'nın arkasına, Menzilhane yokuşuna doğru yürüdüler. Gecenin zifiri karanlığında, yokuşun alt başında, eski, viran bir kahvehane duruyordu. Kapıdan içeri girdiklerinde, halka halka, bayıltıcı bir kokuyla yayılan dumandan boğulacak gibi oldular... O kesif kokuya biraz alıştıktan sonra, etraflarına bakındılar: Dört-beş metre genişliğinde, han odası gibi bir yerdi. Sağda bir kahve ocağı duruyordu. Karşı duvarda, camları kırık bir gömme dolap. Dolabın raflarında bir sürü sukabağ, hindistancevizi kabuğu, cam şişeler, bir-iki de nargile şişesi. Gelişigüzel atılmış, kırık dökük lüleler. Kamış marpuçlar, meşin marpuçlar...

Kahvenin duvarları ve tavanı dumandan kapkara kesilmişti. Köşelerinde örümcek yuvaları oluşmuştu. Dört taraf tahta peykeydi. Bu peykenin bir-iki yerinde, kirden iyice keçeleşmiş üç-dört koyun postu seriliydi. Postların üzerine bağdaş kurmuş olan külahlı dervişler, yalınayak hamallar, beygir sürücüler, kürklü, hırkalı, entarili beyler, Mazhar ve Çörçöp Sami gibi gencecik mektepliler... Özetle, çeşit çeşit insanlar, hepsi efkârlı bakışlarını boşluğa dikmiş, marpuç yerine kamışlara yapışmış, nefesleri birbiri ardına çekmekteydiler...

İki genç, ürkek adımlarla bir koyun postuna yönelip üstüne çöküverdiler. Kahveci onlara yaklaştı, "Hoş geldiniz beyler, kabakları getireyim," diye fısıldadı. Çörçöp başıyla onaylarken, Mazhar reddetti. Su kabağını getiren kahveci, nargile başı üstündeki lüleye, kat kat, bir sıra tütün, bir sıra esrar yerleştirdi, cakalı bir hareketle ateşledi, kamışı üfleyerek öttürdü. Çörçöp'ün yanında bağdaş kurmuş yaşlıca bir beye sundu. Adam kamışa yapışıp birkaç nefes çektikten sonra, Çörçöp'a verdi. O da çekip kabağı Mazhar'a sessizce uzattı.

Genç adam çok kısa bir tereddüt anından sonra yine reddetti. Onun yanındaki hemencecik kabağa uzandı.

Kahve esrar dumanlarına iyice boğulmuştu. Esrarcılar, boğula boğula öksürüyorlardı.

“Mastor olmuşlar,” dedi Çörçöp, yine bir fısıltı halinde...

Oradakiler gittikçe gevşemeye başlıyorlardı. Mektepliler özellikle İmparatorluğu dillerine dolar olmuşlardı. Saraya, tahta, padişaha veritirip dalga geçmeye başladılar... Mazhar arkadaşını dürttü, kulağına eğildi:

“Bunlar hezeyan içinde; hadi, başımıza bir iş gelmeden, bir an evvel gidelim buradan.”

Öbürü onu duyacak halde değildi. Çektiği birkaç nefesle rengi solmuş, bakışları dalmıştı. Tam karşılarında duran kıvrıcık saçlı, Mazhar’a tanıdık gibi geliyordu. Kim olduğunu, adam birkaç nefes çektikten sonra ney üflemeye başladığı zaman hatırladı: Güneş Kırathanesi’nin kıdemlisi Neyzen Tefvik’ti bu...

Bir ara, Tefvik ney üflemeye ara verip Mazhar’a baktı:

“O zayıf suratlı arkadaşın nerede?” diye sordu. Necati’yi kastediyordu.

Bu soru, Mazhar için bardağı taşıran son damla oldu. Yerinden nerdeyse hışımla kalktı, külçe gibi ağırlaşan Çörçöp’ü de sürükleyerek, kahvecinin eline biraz para tutuşturduktan sonra, kendini dışarı atıverdi.

Dışarının erguvanlı bahar kokusunu derin derin soluduktan sonra, ona efkârlı efkârlı bakan Çörçöp’e çattı:

“Deli misin? Divane misin? İşimiz ne burada? Çok mu gıpta ediyorsun, şu serserilerin hem gülünecek, hem de ağlanacak haline? Beni esrar tekkesine götüreceğini söyleseydin, hayatta gelmezdim!”

Arkadaşı, gevrek gevrek gülüyordu şimdi:

“Fena mı birader! Mademki hezeyan içindeler, sen de hezeyanlarını inceler, kitabına yazarsın, al sana, senin şubenin alakadar eden bir konu!”

Gülmesi hiç durmayacak gibiydi. Mazhar ise burnundan soluyordu. Oysa, tekkeye ilk girdiğinde, kendini o tuhaf havaya neredeyse kaptırıyordu! İyi ki çabuk toparlanmış, şu zavallıların arasından hemencecik sıyrılmıştı. Faytona verecek paraları olmadığı için, Mazhar, Çörçöp’ü sürükleyerek, güç bela evine götürdü. O gece onu evinde misafir etmekten başka çaresi yoktu. Arkadaşı biraz daha gül-

dükten sonra derin bir uykuya dalmıştı. Mazhar'a gelince, o, nerdeyse bütün geceyi düşünerek geçirmişti. Esrar tekkelerinde kaybedecek ne vakti, ne de parası vardı. Hayatı yine bir dönüm noktasındaydı.

Hicaz'a Tayin Yerine, Muallim Muavinliği

Askeri Tıbbiye'yi bitirdiğinde askeri kurası Hicaz'a çıkmış, Gülhane'ye stajyer olarak girmesiyle, bir sene ertelenmişti. Şimdi, bu Hicaz'a tayin yeniden gündeme geliyor, onu kara kara düşündürüyordu.

Esrar tekkesi ziyaretinin ertesi günü Raşit Tahsin Paşa onu yanına çağırdı, biraz kem küm ettikten sonra söze girdi:

“Bak, Mazhar Efendi oğlum. Nazik bir vaziyetteyim. Nâzır Tevfik Paşa'nın hanımı felç geçirmiş, onu İsviçre'ye götürmemi istiyorlar. Belki de ameliyat lazım gelebilir. Burada, senden başka benim yerime hocalık yapacak insan göremiyorum. Muallim muavini sıfatıyla, vekâleten yerime ders vereceksin.”

Mazhar bir yandan nezaket gereği, “Fakat efendim, daha bir senelik asistanım, fazla sayıda hasta görmedim, bimarhane gezmedim, nasıl hocalık yaparım?” derken, öte yandan da, içini kaplayan müthiş sevince karşı koyamıyordu. Nasıl mı hocalık yapacaktı? Kendisinden çok daha kıdemlilerin yaptığı gibi, geceden mevzuları okuyup öğrenerek, öğrendiklerini de ertesi gün anlatarak! Bu kadar basitti, muvaffak olmaması için bir sebep yoktu!

Raşit Tahsin öksürdü, eliyle ağzını burnunu sildi, sonra boğazını temizlemiş gibi gülerek: “Yaparsın, yaparsın Mazhar Efendi, senin yapmayacağın iş yoktur; seni tanımadığımı mı zannediyorsun yoksa! Kabul et ki rahat gideyim, döndüğümde de koltuğumun kapıldığını görmeyeyim sakın!” dedi. Hoca bu son sözleri eklerken yine gülüyordu, ama üzüm tanesini andıran küçük siyah gözlerinde, Mazhar oldukça tehditkâr bir ifade yakalamıştı.

Bu hocalığı gerçekten Raşit Hoca mı istemişti? Mazhar'a güveni bu kadar çok muydu? Yoksa Deycke'nin baskısıyla, kendi yerine geçici olarak, ‘sıfır, sıfır’ olarak gördüğü, ‘sekizinci asistan’ını mı atamıştı şişman hoca? Mazhar ikinci seçeneğin doğruluğuna inanmıştı. Alman hocalar tarafından beğenilip takdir edildiğini bilmek de, ona çok gurur veriyordu. Üstelik, şans ilk defa yüzüne gülmüş, Hicaz'a tayininden, bu muallim muavinliği sayesinde vazgeçilmişti.

Genç Mazhar, yaşlı hocanın gidişinden sonra, Gülhane’de klinik şefi ve Askeri Tıbbiye’de vekâleten muallim muavini olmuştu. 21 yaşındaydı. İşte o zaman, hoca ve lider olmak için yaratılmış olduğunun, hem kendisi hem de diğerleri bilincine varmaya başladılar. O zamanlar çekilen ender grup fotoğraflarında, ince yapılı, hüznle otoritenin ve kararlılığın birleştiği bakışları, elmacık kemiklerine doğru kıvrık ‘Enver’ bıyıklarıyla, gencecik ‘Mazhar Osman Hoca’ hep ortada, merkezdeydi ve ‘asistanlarını’ etrafına topluyordu. Pek uzun boylu sayılmazdı, ama kolay kolay eğilmez, bükülmez, kopmaz bir hamurdan yoğrulmuş gibi duruyordu bastığı yerde.

Manastır’da Çetecilerle

Hocalığı pek uzun sürmedi. Bir süre sonra Deycke Bey onu çağırdı, küçücük gözlüklerinin ardından dikkatle inceledi:

“Hocalık nasıl gidiyor Herr Mazhar?”

Genç adam güldü: “Nasıl gitsin Herr Doktor! Raşit Tahsin Hoca beni yerine yerleştirip gitti, oysa ben ders vermeye hiç de hazırlıklı görmüyorum kendimi, daha benim bizzat, o kadar çok öğreneceğim şeyler var ki! Ben de akşamdan dersi öğreniyor, ertesi gün anlatıyorum. Başka çarem yok!”

“Herr Mazhar, hükümet sizi bir taburla Manastır’a yollamaya karar vermiş. Biz burada, Raşit Tahsin Hoca’nın derslerini verecek birilerini buluruz elbette!”

“Manastır?”

“Makedonya vilayetlerinde bildiğiniz gibi çete faaliyetleri var. Çetecilerin çoğu ciddi delilik arazları gösteriyormuş, yani harp nevrozları dediğimiz akıl hastalıklarından... Bir de, her yerde rastlanılan umumi felç ve sara vakalarının sayısı, orada özellikle çok kabarmış. Genelde Makedonya halkının da ruh sağlığı pek iyi değil galiba! Kendilerini içkiye verenler çok sayıdaymış. Hastanede vazifeli olacak, hastaları müşahede edecek, dertlerine çare arayacak, hastalıklarına şifa vereceksiniz. Müşahedelerinizi de, hazırlamakta olduğunuz kitapta kullanırsınız. Müşahede materyeli olmadan kitap yazılmaz, öyle değil mi? Müşahedesiz yazılanın adı, olsa olsa tercümedir.”

Mazhar kulaklarına kadar kızardığını hissetti, sinirli bir şekilde:

“Efendim, zaten ben kitabımı müşahedelerime dayanarak da ya-

zıyorum,” diye cevap verdi. Öylesine öfkelenmişti ki, biraz önce söyledikleriyle çelişkiye düşmeyi besbelli fazla umursamıyordu. Deycke gülümsedi, bir sağına bir soluna baktı sonra sesini biraz alçaltarak: “Elbette, bu delilik arazlarının çokluğu, Zât-ı Şahanelerinin de biraz işine geldiği için ortaya atılmış olabilir. Yine de, sizin gibi meraklı bir genç akliyecinin, yazdığı kitap için bundan daha uygun materyal olamaz!” diye ekledi.

Aralarında sürekli Almanca konuşmuşlardı. Mazhar her ne kadar zorlansa, yorulsa da, var gücüyle Almanca ve Fransızca'yı düzgün konuşabilmek için uğraşıyordu. Almancayı zaten müdürü Deycke Bey'le ve Julius Wieting ile ilerletirken, Askeri Tıbbiye'de başkalarının bir-iki adım gerisinden öğrendiği Fransızca'yı, hafta sonları görüştüğü kantocu Mari ile çalışıyordu. Genç kadından öğrendikleri, elbette Fransızcayla sınırlı kalmıyordu. Mazhar, bu ilişkiye biraz da, sağlığını muhafaza etmek için lüzumlu bir idman gibi bakıyordu. Değil bir aşk yaşamaya, aşkı hayal etmeye bile vakti yoktu. Bütün istediklerini yapabilmek için zamanı azdı, çok azdı! Acele etmeli, çok çalışmalı ve hele hele hiç kimseden hiçbir şey beklememeliydi.

Hocalıkla kendini gösterme, ispatlama şansını yakalamıştı. Şimdi de bu yeni tayin onun için çok faydalı olabilirdi.

Manastır'a gitmek!

Makedonya kendini bildi bileli hep savaş içindeydi. Savaşlar artık şaşılacak bir hadise olmaktan çıkmıştı, hele o yöreye yakın, benzer bir ortam içinde Rumeli'de doğmuş biri için. Balkan devletleri, ister barışsınlar, ister savaşsınlar, Makedonyalı, Bulgar, Rum, Arnavut, Türk çeteleri yıllardır vuruşup duruyorlardı kendi aralarında. Fakat genç hekim, Manastır'a siyasi inceleme yapmaya gitmeyecekti, hatta insanları bu şekilde gruplaşıp, birbirlerini vurmaya iten dürtüleri öğrenmek için de kafa yormayacaktı.

Mazhar, Sirkeci garından trene bindi; alabildiğine yeşil ovalar gözlerinin önünde serilirken, yıllar önce aksi istikamette, Dedeagaç'tan ailesiyle ve mütevazı denkleriyle gelen çocuğun bulanık anısı belirdi bir an gözlerinin önünde. Ufak tefek, Rumeli şivesiyle konuşan çekingen Yusuf Mazhar'ı hatırladı. O çocuğun geleceği, şimdi olduğundan çok daha belirsizdi, ama o zaman, insanoğlunun asla hazırlıklı olmadığı gerçeğe karşılaşmamıştı henüz: Annelerin bir gün ölebileceklerini bilmiyordu.

Tren, Dedeâğaç istasyonunu geçti ve Trakya'nın doğusuna, Makedonya denen cadı kazanına doğru yol aldı.

Manastır'da küçük bir seyyar hastane kurulmuştu.

Orada akliyeciler olarak çalışacak olan Mazhar'dan başka, bir dahiye uzmanı, bir de cerrah vardı.

Mazhar'ın Manastır'a gittiği dönem öyle bir dönemdi ki, sabah-tan akşama kimin ne olacağı, ertesi güne kimin sağ çıkıp kimin can vereceği belli değildi. Üstelik ölen öldüğüyle kalıyordu. Bir jandarmaya en azından beş katil ya da beş kaçak düşüyordu dağlarda. Çatışmalar, yangınlar, suikastlar, birbiri peşi sıra geliyordu. İşin hayret verici yönü, dağlarda ne kadar çok silah atılır, adam vurulursa, kentlerde o kadar çok içki şişesi açılıyor, gençler ise o kadar çok hora tepiyor, tambur, keman çalıyor, hızlı yaşıyor, sevişiyorlardı. Daha yaşlılara gelince, iki türlü meşgaleleri vardı: Mahalle kahvelerinde saatlerce siyasetten bahsetmek ve meyhanelerde rakı içmek. Bakkal dükânlarında bile, kadehle rakı satılıyordu.

Mazhar, bir gün hastanede bir Osmanlı subayını muayene ediyor, hastalığı sara mı, değil mi diye, bir türlü teşhis koyamıyordu. Adam Enver Paşa'nın ordusundandı.

"Sen akıl doktoruymuşsun birader! Belki şu soruma bir cevap bulursun, çünkü buna cevap için akıl ister," diye söyleniyordu adam. "Biz hep dinimiz, vatanımız, milletimiz için çarpışıyoruz. Peki ama vatan neresi? Millet kim? Dindaşlar hangileri? Bizim şimdi savaştığımız bu millet-i Osmaniye'nin bir unsuru değil mi yani? Din kardeşliği diyoruz da, Yemen'de, Arapla Türk birbirini boğazlamıyor mu? Bunlara cevap bulursan, akıllı bir adam, o vesileyle de, iyi bir tabip olduğuna kanaat getiririm."

Mazhar siyasetten pek hazzetmezdi. Fakat muhatabının içinde bulunduğu fikir karmaşası, ilgisini çekmişti.

Makedonyalı, Arnavut, Rum çeteleri bir ülkü adına çarpışıyorlardı. Oysa Osmanlı subayları kahramanca çarpışmalarına rağmen, neye karşı ve ne uğruna savaştıklarını şaşırılmış durumdaydılar. Mücadeleleri, sonunda padişah ve padişahın yönetim sistemine karşı savaşa dönüşüyordu. Milliyetçi çetelerin yanı sıra, hürriyet cemiyetinin tohumları atılmaktaydı. Bütün teşkilatların da sloganları biridi:

"Ya hürriyet ya ölüm!"

İnkılâp sevdalıları, bu 'hürriyet' idealinde birleşmiş gibiydiler.

Peki ya yörenin halkı? Yöre halkının nabzını tutmak için, pazar yerlerini gezmek yeterliydi.

Pazar yerleri, özellikle bütün Rumeli ve Makedonya kentleri gibi, her dinden, her dilden karışık insanlarla dolu olurdu. Müslüman, Ortodoks, Katolik, Yahudi, Türk, Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Gürcü...

Tepkilerine bakılacak olursa, bütün bu insanlar ait oldukları millete göre değil, yaşayış şekillerine göre karşılıyorlardı bu çete faaliyetlerini. Türk olsun, Bulgar olsun, sadece kendi dertleriyle ilgileniyorlardı. Bu durum, küçük köylü ve esnaf için geçerliydi. Yıllardır süren çatışmalardan ve çete baskınlarından bıkkındılar. Çetelerin kendilerinden ya da kendilerine karşı olmaları, sıkıntılarını değiştirmiyordu.

“Çeteler kapışıyor, biz de, istesek de istemesek de kavgalarına katılmak mecburiyetinde kalıyoruz,” diye yakınıyordu, Mazhar’ın hastalarından yaşlı bir Arnavut. “Hiçbir şeye karışmamak olmuyor. Hatırimızda hep yangın, ölüm, kadınlarımıza tecavüz hadiseleri var. Bu böyle geldi, galiba hep böyle gidecek. Halbuki biz rahat yaşamak istiyoruz.”

Mazhar’ın işi, hastaneye gelenleri, Kraepelin’in organistik psikiyatri kurallarına göre gözlemek, hastalıklarına teşhis koymak ve mümkünse tedavi uygulamaktı. Adam frengili mi, saralı mı, isterik mi, şizofreni belirtileri mi gösteriyor? Gelen bir suçluysa, suç işlediği zaman şuuru yerinde miydi, değil miydi vs... Raşit Tahsin’in Gülhane’de Kraepelin’den aktardıkları aklından çıkmıyordu:

“Harp psikopatı, efendiler, ölüm tehlikesi geçiren bir adamdır, bunu unutmayınız; onu her an, verem, bayılma, akciğer komplikasyonları yüzünden kaybedebilirsiniz; zaten hasta çok şiddetli bir sıkıntı yaşıyorsa, bu sıkıntı, beraberinde getirdiği üşütme, açlık yüzünden tek başına öldürücü olabilir... Hekim, ilaçları dikkatle vermesini bilebilmeli. Mesela lazım gelince dijitalin, kalomel... ama her zaman dikkatle ve miktarını iyi hesaplayarak. Fazla afyon, beyin zarında kan toplanması yapar, kafein onu tahriş eder, kloral miyokard için daima bir tehdittir, kan alınca da aman yavaş olunuz, zaten zayıf düşmüş hastanızı kansızlıktan kaybedersiniz! ‘Abse yaratmaya, sıcak ve ılık banyolara rağbet ediniz... Mütehassıs olmaktan ziyade, hekim olunuz. Ruh ile vücudu hiçbir zaman birbirinden ayırmayınız.”

Zaten, kimse ondan ruhlarının derinliklerine inmesini istememişti. Ama, o bir yandan teşhis ve tedaviyle uğraşırken, pür dikkat söylenenleri dinliyordu. Böylece Meşrutiyet'in ilanından birkaç yıl önce, Manastır'daki bu kısa görev süresi, Mazhar Osman için son derece öğretici oldu.

İki kadeh arasında ya da bir muayene sırasında dinlediği şikâyetler, ortaya atılmış ve cevapsız kalan sorular, onu kitle ruhu, imparatorluk, milliyetçilik gibi kavramlar üzerinde uzun uzun düşündürdü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Temmuzunda yaptığı inkılabın temelsizliğine ve yetersizliğine kanaat getirmesinin kökeninde de, belki Manastır'da geçen bu bir-iki ay yatacağı.

İstanbul'a döndüğünde, Emraz-ı Asabiye ve Akliye asistanı ve hocası olarak vekâleten üstlendiği görevine bir süre daha başarıyla devam etti.

Rieder Paşa, Fakülte'yi taşımak istediği Haydarpaşa Hastanesi'nin şantiyesinde geçirdiği bir kaza sonucunda yarı kötürüm kalmış, Gülhane'den bir 'schwester' ile evlendikten sonra memleketine yollanmıştı.

Rieder'in gitmesiyle, idare Wieting Paşa'ya ve Deycke Bey'e kalmıştı. Bunlar, Türkçe bilmesine rağmen, bir tercüman aracılığıyla konuşmakta ısrar eden Rieder'e benzemedikleri için, Raşit Tahsin Hoca'nın bu alanda oynadığı rol önemini kaybetmişti.

Mazhar ise, hocanın yerine ders verdiği süre içinde öğrencilerinin sevgi ve saygısını kazanmıştı; bundan aldığı gücü sergilemekten de geri kalmıyordu. Hoca da, asistanını gittikçe daha ukala, daha kendini beğenmiş görüyor, zaman zaman dershane ve seririyatta varlığına tahammül etmekte zorlanıyordu.

Beklenmedik Manevi Babalık

Raşit Tahsin, Eliza von Hildebrand adında, asil bir Alman kıızıyla evlenmişti, 1900 yılında da Esat adını verdiği bir oğlu oldu.

Akliye hocası coşkulu mizacına uygun bir şekilde, oğlunu taparcasına seviyor, onu bin bir ihtimamla büyütüyordu. Çocuk biraz öksürse, hafif ishal olsa, sadece 'neşesiz' gibi dursa, hemen tanıdığı bütün hekimleri etrafına topluyor, konsültasyonlar istiyor, çeşit çeşit ilaçlar denenmesini istiyordu. Bu şartlar altında, Esat, armut sapı gibi ince boynunun üstünde koca kafasını zor taşıyor görünen, cılız,

hep biraz hastalıklı, ama sevgi dolu bakışları ve tatlı tebessümüyle, dikkat çeken bir çocuk olmuştı. Yaşının üstünde bir zekâyâ sahipti, Almanca ve Türkçeyi daha üç yaşındayken gayet akıcı bir şekilde konuşuyor, kendisinden istenildi mi, hiç nazlanmadan Almanca ninniler, Türkçe türküler söylüyordu.

Bir gün, çocuğu apar topar Gülhane'ye getirdiler. Esat, difteri geçiriyordu. Raşit Tahsin'in aklı başından gitmiş gibiydi. Memleketin en büyük hekimleri diye bilinen meslektaşlarını oğlunun başında toplamıştı, ama onlara güveni pek yoktu ki, Gülhane koridorlarında, başını iki eli arasında tutarak, telaş içinde gidip geliyor, ilahi bir yardım beklercesine, sık sık bakışlarını yukarıya doğru kaldırıyordu.

İlahi yardım yerine, oradan geçen Mazhar'a rastladığında, asistanını kolundan yakaladığı gibi, çocuğun yattığı yatağın başucuna sürükledi...

"Mazhar, oğlum elden gidiyor! Ben anlamıyor muyum sanıyorsun? Ne yapayım, hâlâ serum verelim mi? Ne olursun, bana akıl ver!" dedi ağlamaklı bir sesle.

Babanın telaşı, korkusu, yardım çağrısı karşısında, Mazhar daha önce aralarında geçmiş olan bütün çatışmaları unuttu. Çocuğun üzerine eğildi, alnını okşadı, sonra güven veren bir sesle:

"Üzülmeyiniz hocam, Esat'çık yaşayacak. Bakınız, hararet şimdiden azalmış gibi, bence serum vermeye devam edelim, bir zararı olmaz."

"Bitkinim Mazhar, baksana, elim ayağım titriyor! Çocuğun başında kim duracak? Benim takatim kalmadı, kimseye de itimadım yok!"

Mazhar Osman, bir elini küçüğün alnında tutmaya devam ediyor, diğeriyle yanağını okşuyordu:

"Hocam, bu gece ben başında beklerim, serumunu da lazım geldiğinde değiştiririm, hiç endişe etmeyiniz. Her şey yolunda gidecektir," dedi.

Raşit Hoca, bu genç ve hırslı asistanını ne kadar sevmese, dikkatine ve sorumluluk hissine sonsuz güveni vardı. Dediği gibi bitkin, gözü yaşlı, ama biraz da sakinleşmiş bir halde evinin yolunu tuttu.

Mazhar ise, aldığı büyük riskin bilincindeydi. Difteri çok ağır bir hastalıktı. Çocuk her an elden gidebilirdi ve Raşit Tahsin'in böyle bir durumda, en başta onu suçlayacağından emindi. Ama öte yandan, çocuğa karşı anlaşılmasa da bir şefkatle karışık, büyük bir acıma hissi

duyuyordu. Genç yaştan beri öksüz kardeşlerine kol kanat germeye alışmış olduğundan, küçük çocuklara nasıl davranılacağını da iyi biliyordu.

Gece boyunca Esat'ın başında bekledi, serumunu değiştirdi, çocuk ağlayarak uyanıp anasını ve babasını çağırdığında, kollarının arasına aldı ve tekrar uyuyana kadar bırakmadı. Sabaha karşı ateş tamamen düşmüştü. Esat gülümseyerek gözlerini açtı, küçük kollarını genç adamın boynuna doladı:

“Ağabey, sen hep burada yanımda kal!” diye mırıldandı.

Mazhar'ın boynuna, oğuldan sonra, sabahın erken saatlerinde hastaneye koşan gelen baba da minnetle sarıldı.

“Allah senden razı olsun! Bundan böyle, kendini onun manevi babası bil,” dedi heyecandan titreyen bir sesle.

Mazhar, şimdi onu bağrına basan Raşit Tahsin'le çekişmelerinin, çok yakında yeniden başlayacağını biliyordu; ama bu ince boyunlu, parlak ve zeki bakışlı çocuğun kurtulması, onu sandığından fazla sevindirmişti. Onun da, hocası gibi gözleri doldu, başını öne eğdi.

“Şeref duyarım hocam,” dedi.

Bu ‘ateşkes’ten faydalanıp, bir an önce muallim muavinliği müsabakasına girmeye karar verdi.

Manastır'da tuttuğu notları derlemişti. ‘Tababet-i Ruhiye’ adını verdiği eserini de, güç bela tamamlamaya çalışıyordu.

Gülhane’de çoğunlukla, sara vakaları ve felçlilerle karşılaşılıyor, saralıları sakinleştirici ilaçlar veriyor, felçlileri de elektroterapi⁽¹⁾ ile tedavi ediyordu. Ayrıca Raşit Tahsin’in tavsiyesiyle okuduğu kitaplarda bahsi geçen hastalıklardan bazılarını, birkaç histeri, frenginin beyinde yarattığı hasardan kaynaklanan birkaç umumi felç vakası görüyordu. Manastır'da, alkolün insan beyinde yaptığı tahribatı incelemişti. Eserinde, hem karşılaştığı vakaları hatırlayarak, hem de özellikle Kraepelin’in, Graft Ebing’in ve Bleuer’in yazdıklarını toparlayarak, insanoğlunun, alkol dahil, müptelası olabileceği bütün uyuşturucu çeşitlerini, bütün cinsel sapkınlıkları, içine düşebileceği bütün delilik çeşitlerini sıralamıştı.

Her şey iyi güzeldi de, parasızlıktan bıkmış usanmıştı. Muayenehane açacak beş kuruşu bile yoktu. Bütün kazancı, hocalarının bir

(1) Elektrikle felç tedavisi.

lütuf yapar gibi yolladıkları, teşhisi yapılmaz, tedavisi güç ya da imkânsız bir rahatsızlığı olan, uzaklarda oturup, hekimleri ayaklarına çağırmaya meraklı, kimsenin istemediği hastalardandı...

Deliler Asla İyileşmezler

Oysa muallim muavini olsaydı, düzenli ve dolgunca bir maaş alabilecekti. Belki de bir gün yazdığı kitabı yayınlayabilir, ondan da ciddi bir gelir elde edebilirdi.

Mazhar, var gücüyle imtihana hazırlanmaya koyuldu: Raşit Tahsin adaylara sıkı sıkı tembihlemişti: Asla ‘cinnet, deli, mecnun ve ihtilali şuur’⁽¹⁾ sözleri kullanılmamalıydı. Bunun cezası Fizan’a sürgün olabilirdi... Sultan Murat ölmüştü fakat ‘deli’ diye zindanlara atılanların sayısı hâlâ pek çoktu.

Mazhar da duyduklarına uyarak, sözlü ve yazılı imtihanda, ‘cinnet’ yerine ‘hezeyan’, ‘deli’ yerine ‘dimağ hastası’ tabirlerini kullandı. Teşhisler de, bilimsel olmaktan ziyade, siyasi olmalıydı: Hezeyan-ı itisafî⁽²⁾ denilirse, bu ‘bimarhaneden hayatı boyunca çıkarılmaması lazım’ demektir; buna karşılık efkâr-itisafîye⁽³⁾ ile mütefarık-i malihulya⁽⁴⁾ terimleri kullanılırsa, bunun belli bir zamandan sonra hastanın hürriyetine kavuşmasına müsaade edebileceği anlamına geliyordu.

1906’da Osmanlı devletinde, bir muallim muavini adayının, akliye şubesiyle ilgili bilgisinin bu kadarla sınırlı olması kâfiydi; hatta daha fazlasını bilmesi hiç de makbul değildi...

Mazhar’ın, imtihana hazırlanırken, kendine acı acı güldüğü olmuştu. Ne kaderdi onunki! Şifasının asla mümkün olmadığını kabul etmek zorunda kaldığı bir rahatsızlığın ihtisasını yapmıştı; şimdi de, bu ihtisas dalını eksik ve yanlış şekilde öğretmek üzere, hoca olmak için çaba veriyordu.

Bütün bu olumsuz ve karamsar hislerine rağmen, müsabakaya katıldığında, çocukluk yıllarından beri yaptığı gibi, birinciliği kimseye kaptırmadı.

(1) Bilinç bozukluğu.

(2) Hezeyan sapması.

(3) Düşünce sapması.

(4) Karışık kuruntu.

Artık resmi unvanı ‘Emraz-ı Asabiye Muallim Muavini’ olmuştu.

Mazhar, Raşit Tahsin’in yerine ders verdiği günlerden beri, gençliği, enerjisi ve ileriye dönüklüğüyle, kendisinden sadece birkaç yaş genç öğrencilerinin saygı, takdir ve sempatisini kazanmıştı. Ama ne gariptir ki, taşıdığı unvana rağmen, o güne kadar, üç-dört akıl hastasını bir arada görmemiş, onları dinlememiş, arazlarını müşahade edememişti.

Oysa tatbikat derslerinin üstünlüğüne gittikçe daha çok inanıyordu. Bilgilerini sağlamlaştırmak için malzeme, yani ‘insan malzemesi’ istiyordu, dahası bunu, olmazsa olmaz bir şart görüyordu!

Önce Raşit Tahsin’e başvurarak, Toptaşı Bimarhanesi’nde gayri resmi olarak çalışma müsaadesi istedi. Hoca, “Hiç vakti değil, Padişah Hazretleri birkaç ay önce oraya bir nâzırı yatırmış, şimdi kim orayı gezmek istese, arkasında, o nâzırı kurtarma niyetini görüyor,” diyerek, yardımcı olmayı reddetti.

Raşit Hoca’dan yardım gelmeyince, Deycke’ye başvurdu Mazhar.

“Çaresine bakacağız!” diye söz verdi, Gülhane’nin Alman müdürü.

Bir-iki gün sonra, Mazhar’ı yanına çağırdı:

“Size, Alman Sefiri bizzat arka çıkmayı kabul etti Bay Mazhar. Şimdi gidip Şehremaneti’nden⁽¹⁾ Ömer Paşa’ya başvurup, resmi müsaade alacaksınız!”

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde, Mazhar Osman, yarısı şehremaneti, yarısı zaptiye nezareti⁽²⁾ olan köhne binanın kapısında idi.

O dönemde, Şehremini ve Askeri Sıhhiye Reisi görevlerini şahsında birleştiren Ömer Paşa, Mazhar Osman’ı güler yüzle karşıladı. Genç adamı, bu araştırma sevdasından vazgeçirmek için de, epey dil döktü:

“Mazhar Efendi, bimarhane gezip de ne yapacaksın? Gel, seni saray erkânıyla tanıştıralım, şöyle felçli paşaları, sinirli paşazâdeleri tedavi edersin, genç yaşta ferikliğe terfi edersin, dolgun maaşla Gülhane’de hocalık da yaptın mı, maşallah keyfine diyecek olmaz! Fena mı? Bak, bimarhane hükümet işidir, oraya karışma!”

(1) Belediye.

(2) Karakol.

Paşa, bu güzel sözlerin işe yaramayacağını görünce, karşısında duran meraklı asistana soğuk bir bakış attı:

“Sen bilirsin Doktor Efendi, ama tavsiye-i şayan değildir, benden söylemesi!” dedi. Ardından, derin bir iç çekiş ve asık bir suratla izin kâğıdını imzalayıp uzattı...

Toptaşı’nı İlk Ziyaret

Üsküdar’ın dik yokuşu tırmanılarak, o zamanın tek beygirli arabalarıyla erişilen, kalın duvarlı, kubbeli, ağır demir parmaklıklı Toptaş Bimarhanesi, Nurbanu Sultan tarafından yaptırılmış, önce kışla, sonra da hastane olarak kullanılmıştı. İstanbul’da çıkan bir kolera salgınından sonra, hastalar Haseki’den buraya nakledildiğinde, ‘şifahane’ adını almıştı. Zaman içinde, sadece, ‘mecnun’ların yollandığı bir bina haline gelmişti.

Toptaşı’na ilk tayin olunan başhekim, Osmanlı’nın Pinel’i⁽¹⁾ adını kazanmış Dr. Monceri ‘Pere’⁽²⁾ olmuştu. Onun sayesinde, zamanın ‘yegâne’ tedavi yöntemleri olan, hastalara işkence, dayak ve zincirle bağlama, nispeten azaltılmıştı. Monceri’den sonra, Toptaş Bimarhanesi, kırk yıl kadar Dr. Kastro tarafından idare edilmişti, hâlâ da ediliyordu. Ama Kastro Bey artık epey yaşlanmış, dizginleri muavini Avni Mahmut Bey’in eline bırakmıştı.

Büyük giriş kapısı, önünde bir şangırıtıyla açıldığında, Mazhar’ın aklına, Dante’nin *Kutsal Komedyası*’nın ünlü dizeleri geldi: “*Buraya giren siz/her ümidinizi kesiniz.*” Ürperdi.

Elinde bunca zorlukla elde ettiği değerli izin kâğıdıyla içeri girdiğinde, kendisini beklemekte olan, iriyarı, pos bıyıklı bir güllabici, onu, büyük bir kubbenin gölgelediği, kaldırım taşlı, karanlık denecek kadar loş bir avludan geçirerek, dik bir merdivenden, başhekim odasına çıkardı. Burası genişçe, az eşyalı bir odaydı. Mazhar’ın ilk gözüne çarpan, büyük yazı masasının yanında, duvarın tavana yakın bölümündeki kalın demir parmaklıklar oldu.

⁽¹⁾ Philippe Pinel 1745-1826 tarihleri arasında yaşamış bir asabiyecidir. Modern Fransız psikiyatrisinin babası diye bilinir. Fransız devrimi sırasında Bicetre Hastanesi’nde zincire bağlı delilerin zincirlerini çözmekle, bir mitos haline gelmiştir.

⁽²⁾ Baba Monceri.

“Hoş geldiniz Mazhar Bey oğlum! Demir parmaklıklara mı bakıyorsunuz? Hastalar odama alındıklarında, ahbap ve akrabaları, onları bu bölmeden görebilsinler diye, konmuştur buraya.”

Masa başında duran siyah redingotlu, sivri sakallı zat, genç hekimin biraz şaşkın bakışını yakalamış olmalıydı ki, onu mesafeli bir şekilde selamladıktan sonra hemen bu açıklamayı getirmişti. Ayağa kalktı. Uzun boylu ve zayıftı.

“Bendeniz Avni Mahmut, başhekim muavini. ‘Cerrah’ Mehmet Efendi, size erkekler koğuşunu gezdirecek, nisa⁽¹⁾ bölümünü gezmeniz münasip değil. Hususi müsaade lazımdır. Bu müsaadeyi aldıktan sonra da, sizinle birlikte, Avramino Kastro Bey’in veya benim, nisa bölümü şefi olan biraderimin, başmubassıra hanımın ve sağ kolum, başmubassır⁽²⁾ Cerrah Mehmet’in hep birlikte orada bulunmamız lazımdır. Bir başka sefere inşallah!”

O anda, en son bahsi geçen kişi, kapının arkasında durup söylenenleri dinlemiş gibi içeri giriverdi. Meğerse Cerrah Mehmet, Mazhar’ı girişte karşılayan pehlivan yapılı adammış.

Cerrah Mehmet aksi bir ses tonuyla:

“Hadi bakalım Doktor Efendi! Bu kadar hevesliysen buraları gezmeye, düş bakalım önüme!” diye konuştu.

Mazhar, ne nisa kısmını ziyaretin bir hekime yasaklanmasına, ne de bu adamın laubaliliğine itiraz edecek vaziyette değildi. Öfkeden alt dudağını nerdeyse kanatana kadar ısırды ve güllabiciyle birlikte çıktı. Avni Mahmut Bey tekrar yerine oturmuş, arkasından bakakalmıştı. Bu gencin, neyi, niçin gezmek istediğini bir türlü anlayamıyor gibi bir hali vardı.

“Başhekim odasını gördün, ha şura Eczane, şura da Kalem ve İdare bölümü!”

‘Cerrah’ Mehmet, sözünü ettiği bölümleri, kocaman işaretparmağını sallayarak gösterdi Mazhar’a. Sonra onu acayip bir dehlizden geçirerek, iç bölüme götürdü. Orası, Erkekler Kısmı ve ‘Nisa’ Kısmı ya da ‘Harem’ olarak isimlendirilen, eski hamam halvetleri gibi genişçe, karanlık denecek kadar loş odalardan ibaretti. İki bölüm arasında, yine hamamlarda olduğu gibi mermer döşenmiş bir meydan vardı. Erkekler bölümüne girdiler.

(1) Kadınlar.

(2) Başhademe.

İlk anda, Mazhar'ın burun deliklerini kesif bir koku doldurdu. Nerdeyse bir bulut gibi koğuşlara çökmüş, yoğun, iğrenç bir kokuydu bu!...

Hemen bütün hastalar anadan doğma çıplak, her türlü pislikle dışkıların karıştığı yorganlar üzerinde, dörder-beşer seriliydiler.

"Bunlar yatakları," diye bilgilendirdi başmubassır. "Ayağa kalkacak kudretleri yok!"

İki kişinin koğuşa girdiğini gördüklerinde, bazıları, "Açız, açız!" gibi bir şeyler söyleyerek inlemeye başladılar; bazıları ise, sanki toprağın derinliklerinden yükseliyormuş gibi gelen korkunç hırıltılar çıkarıyorlardı sadece.

Mazhar derin bir nefes aldı, dişlerini sıktı, yatanların yanına yaklaştı, üzerlerine eğilip koğuşun loşluğu izin verdiğince onlara daha yakından bakmaya zorladı kendini. Hekimler bu garibanları, ne biten, ne de uyuzdan korumanın mümkün olduğunu düşündükleri için ve tabii güllabici eksikliğinden, onları tamamen kendi hallerine bırakmışlardı. Ciltleri pislik ve uyuzdan özel bir renk almış, sanki kabuk bağlamıştı.

"Gördün işte Doktor, için rahat etti mi?"

"Ne yerler bunlar?"

Mazhar'ın bu soruyu sormasının sebebi, birkaçının elinde çiğ kabak benzeyen bir şeyler olmasıydı.

"İşte, fazla zırlamasınlar diye, ellerine bir çiğ kabak veriyoruz."

Mubassır pis pis sırttı:

"Takatları olmadığı için, böyle şeylere bunlarda pek rastlanmaz... Ama başka koğuşlarda bir yerlerine sokarlar. Yalnız kabaklarını, daha neleri neleri!..."

"Ne yerler, diye sormuştum!"

"Günde bir-iki öğün işte... Çorba ekmek, bir de şu gördüğün çiğ kabaklardan! Çoğu zaten fazla yaşamıyor, amel olup geberiyor."

Adam çenesini ileri uzatarak, içinden yırtıcı hayvan seslerini andıran bağırtiların yükseldiği yan koğuşu işaret etti:

"Şimdi de 'mücrim'⁽¹⁾lere gideceğiz... Elini hiçbir yere sürme sakın, her taraf bitle dolu..."

Tehlikeli hastalar, bellerini sıkkan ağır bir demir halkaya bağlı demir zincirlerle, nemli duvara âdeta çakılmışlardı. Elleri ve ayakları

(1) Katiller.

da bağılı olduğundan kıpırdamaları imkânsızdı. Tek yapabildikleri şey bağırmaktı.

Genç hekim böyle koğuştan koğuşa gezdikçe, dehşetin sanki, soluduğu havanın her zerreciğine sinmiş, elle tutulacak kadar yoğunlaşmış olduğunu hissediyordu. Duyduğu her çığlıkta, her kahkahada, sanki bulanık bakışlarıyla kendisini takip eden yüzler, gözünün önünde şeytani bir dansa başlıyor, kasılıp gerilerek türlü türlü şekillere giriyordu.

Nefesi tıkanmış, boğazı kurumuştı, şakakları zonkluyordu; yine de pis kokularla ve çaresizlik dolu bir öfkeyle yüklü bu ortamda, bir idam mahkûmu gibi, başı öne eğik ilerlemeye devam ediyordu.

“Nasıl Mazhar Bey oğlum, merakınızı giderebildiniz mi?”

Avni Mahmut Bey, Toptaşı’ndan ayrılmadan önce kendisine veda etmeye gelen Mazhar’a, yerinden kalkmadan, nazik bir veda işaretiyle sormuştu bu cevabını bile beklemediği soruyu.

Hayır, Mazhar merakını giderememişti! Kraepelin’de okuduğu delilik çeşitlerini birbirinden ayırt edebilmek için, bu vahşi hayvan gibi zincirlerle duvarlara bağlanmış mücrimlerden ve bitli sedirlerinde sonlarını bekleyen canlı cenazelerden başka, daha insanca şartlarda yaşayan akıl hastalarıyla konuşmak, onları dinlemek, incelemek, müşahedelerini de yazmak istiyordu.

Öbürünün zaten beklemediği cevabı vermeyi, lüzumlu görmedi. Kuru bir teşekkür etmekle yetindi.

Ertesi sabah uyandığında, kafası hâlâ zonkluyordu. Bir gün önce kulaklarına hücum eden, anlaşılmaz iniltileri, gevelemeleri, hıçkırıkları, çığlıkları, kahkahaları, bazan kocaman bir kalabalığın tek ve müthiş feryadı, bazen de binlerce çingırağın küçük, nerdeyse gülünç tınısı gibi tekrar ve tekrar duyuyordu.

Boş bakışlı, sarkık ve titrek dudaklı, iğrenç ya da acındırıcı yüzler birbirine karışıp, deliliğin korkunç karanlığıyla gölgelenmiş, şekilsiz, kocaman tek bir sima gibi gözünün önünde belirliyordu.

Yeryüzünde bir cehennemin kapıları onun için aralanmış, orada olup bitenleri görmüştü.

‘Bekâretini’ kaybetmiş sayılabilirdi.

Artık hayatı boyunca, gün be gün neyle yaşayacağını, neye karşı savaşacağını gözleriyle görmüş, onun kokusunu solumuştu.

Gülhane'den erken çıkıp, bir faytona bindi ve kendini Mari'nin evine attı. Kadının o gün sahneye çıkmadığını biliyordu.

"Haydi gel, çıkıyoruz!"

Oysa Mari, genç hekim sevgilisi kapısını çaldığında onu ipekli bir sabahlıkla karşılamış, güzel bir sofraya kurup mükellef bir ziyafet vermeye hazırlanıyordu.

"Nereye?"

"Nereye olursa olsun! Ha bak, *Cinema Théâtre Pathé Frere's*, diye bir yer varmış, yeni açılmış. Birileri piyano çalarken, beyaz bir perdede resim oynatıyorlarmış. Karagöz'ün âlâsı anlayacağın! Haydi gel gidelim!"

Küçük karanlık salonda, elinde Mari'nin eli, beyazperdede beliren zarif silüetlere, piyanodaki valsler ve polkalar eşliğinde bakarken, bir hayal âlemine daldığını, dünden beri sıkıntıdan gerilmiş adalelerinin nihayet yavaş yavaş gevşediğini hissediyordu.

Işıklar yandığında, gülümseyerek Mari'ye döndü.

"Şarap gibi bir şey bu, üstelik, şarap gibi zararlı da değil!"

Kadın, sevgilisinin yüzünü, nerdeyse bir ana şefkatiyle okşadı, duygulanmış bir hali vardı:

"Bu resimler, senin için şarabın yerini tutuyorsa, ne mutlu sana!"

"Alkol gibi aptala, mecnuna çevirmiyor bunlar insanı hiç olmazsa! Sen de, elini yüzümden çek! Müslüman değilsen de, böyle ortalık yerde münasebetsizce davranmak için sebep teşkil etmez bu."

Tıbbiye'nin Mizancı Murat'ı⁽¹⁾

Sinemamanın büyüsunü keşfettiğinin ertesi günü, yeniden mesleki kaygılarla kuşatıldı.

Toptaşı'ndan sonra, Rum, Musevi ve Ermeni azınlıkların özel hastanelerine gitmeye karar verdi. Orada, belki daha medeni şartlar-

⁽¹⁾ Mizancı Murat (1854-1917): politikacı, tarihçi, gazeteci ve yazar. Tanzimat-tan sonraki Türk fikir hareketlerinin önde gelen isimlerinden biri olan Mizancı Murat, gerek Mekteb-i Mülkiye'deki hocalığı sırasında, gerekse gazetesi *Mizan*'da yazdığı yazılarla, hürriyet ve meşrutiyet özlemi içindeki bir nesle rehber olmuş, onlara tarih bilinci aşlamış bir eylem adamıdır.

da yaşayan sakin hastalarla oturup konuşabilecek, iç dünyalarına bir adım dahi olsa atabilecekti...

Heyhat! Şişli'de Saint Vincent de Paul rahibelerinin kurmuş olduğu, La Paix Fransız sı'nın kapısını çaldığında, pek iyi karşılandığı söylenemezdi.

Toptaşı'yla birlikte La Paix'nin başhekimliğini yürüten Dr. Kastro, bu davetsiz misafiri istemeye istemeye kabul etti; gayet soğuk ve kurumlu bir edayla:

"Hoş geldiniz Monsieur Mazhar, pek hevesli bir gence benziyorsunuz maşallah!" dedikten sonra, yanında duran 'Soeur Supérieure'⁽¹⁾ dönerek:

"*Ma soeur, faites-lui visiter quelques chambres de malades, mais surtout veillez bien a ce qu'il n'adresse la parole a aucun d'eux!*"⁽²⁾ dedi yüksek sesle...

Mazhar irkildi.

Ya başhekim, kendisini hiç Fransızca bilmez zannediordu yahut da kaba bir tarzda küçümsemek istiyordu. Kendisine lütfen gösterilen hasta odalarını, alt dudağını öfkeyle ısırarak şöyle bir gezdi, ama hastaların hiçbirisiyle konuşmaya tenezzül etmedi. Zaten, 'Soeur Supérieure' yanından bir saniye bile ayrılmaksızın, onu adım adım takip ediyordu. Yine de, gördükleri Toptaşı'ndan daha farklı, daha üstün bir seviyedeydi. Mekânlar ve hastalar temiz sayılırdı, koğuşlar aydınlıktı, 'soeur'ler beyaz kıyafetleri içinde koruyucu melekler gibi hastaların hizmetine koşuyor, sakin ve zararsız olanlara, bir tebesüm etme, birkaç tatlı söz söyleme vaktini buluyorlardı.

Ardından Rum ve Ermeni lerine başvurdu. Orada pek sorun yaşamadı. Araya Zılanaki⁽³⁾ ile Horasancıyan⁽⁴⁾ girdikten sonra, kendisine büyük bir misafirperverlik gösterildi, bütün servisler gezdirildi. Fakat hastalarla iletişim kurmak imkânsızdı; zira ya anadillerinden başka bir dil bilmiyorlardı ya da konuşmayı reddediyorlardı.

Mazhar çaresizlik içindeydi. Adlarını öğrenmiş ve kitabına yazmış olduğu bütün rahatsızlıklar, hâlâ, sadece birer kelimeydi kafa-

(1) Başrahibe.

(2) Birkaç hasta odası ve koğuşu gezdirin, ama dikkat edin, hiçbir hastayla konuşmayın!

(3) Rum kökenli ünlü dahiliyeci.

(4) Ermeni kökenli ünlü dahiliyeci.

sında ve bir insanda ne gibi bir şekil alacağını tam olarak görebilmiş değildi.

Bir gün bu bimarhanelerin birini idare edecek olursa, bütün kapılarını ardına kadar açacağını ve bütün genç hekimlere, tedavi edecekleri hastaları rahatça müşahede etme şansını tanıyacağına dair and içti.

Bütün bu arayışların yanı sıra, gündelik seririyat vardı, verilecek dersler, Gülhane’de elektrikle tedavi edilecek hastalar, gece nöbetleri...

Nöbette olmadığı zamanları bazen Mari’de, bazen de babasıyla ve kız kardeşleriyle evinde geçiriyordu.

Üsküdar’daki köhne evde, kız kardeşlerinin hayatlarına da yön vermeye çalışıyordu.

Pakize ile Cazibe iptidai mektebini bitirdikten sonra, Pakize evi idare etmeye ve yaşlanan babasına bakmaya karar vermişti; Cazibe ise ‘muallime mektebi’ne girmişti. Mazhar, Nevzad adlı bir öğrencisini, yumuşak huylu, kendini kolay ezdiren ortanca kız kardeşine çok uygun buluyordu... Bu meseleyi ona açtığında Cazibe kızarmış, başını önüne eğmişti.

“Siz bilirsiniz ağabey, ama ben mektebi bitirdikten sonra biraz çalışmak istiyorum, beni belki bir yerlere tayin ederler.”

“Nevzad da şu anda evlenecek durumda değil. Oku, çalış bakalım, ama aşırıya kaçma sakın! Kadının fazla okuyanı da, çalışanı da makbul değildir!”

Köşesinde her zamanki gibi sessiz sedasız oturmakta olan Osman Efendi, usulca araya girmişti:

“Sen daha iyi bilirsin elbette oğlum, ama devir değişiyor, geçenlerde Rumeli’den akrabalar geldiler de, dediler ki...”

Mazhar kestirip atmıştı:

“Bir bildiğim vardır herhalde!” Sonra babasına yanaşmış, hızlı ama dikkatli bir şekilde muayene etmişti.

“Dalağın büyümüş, dilin paslı, kalbin de pek intizamsız atıyor, şu içkiyi azaltsan iyi olur...”

“Oğlum, birkaç kadeh rakıdan ne çıkar?”

Mazhar evden derin bir iç çekerek ayrılmıştı, ailesiyle birlikteyken boğulduğunu hisseder olmuştu. Başka ufuklara yönelebilmek için yanıp tutuşuyordu. Mesela psikiyatrinin kâbesi durumunda olan Almanya’ya, ünlü mü ünlü Münih Ekolü’ne...

Kraepelin'i yakından tanıyabilirdi o zaman!

Ama nerede! En büyük engeli parasızlıktı. Parası olsaydı bile, Padişah artık, hem vehminden, hem de hazinenin berbat durumundan dolayı, kimseleri dışarı yollamıyordu. Kendi imkânlarıyla gidenlere de şüpheyile bakılıyordu. Ne demişti Osman Efendi? Bir şeyler mi değişiyordu?...

Ertesi gün Gülhane'de, Deycke'nin yanına çağrıldı:

"Size kötü bir haberim var Herr Mazhar! Hakkınızda ihbar olmuş, Toptaşı'nı dolaşmak için bu kadar ısrar etmeniz, bazıları tarafından hoş karşılanmamış. Ne yapmak istediğiniz, neyin peşinde olduğunuz merak ediliyormuş. Padişah Hazretleri'nin oraya kapattığı nâzıra haber ulaştırdığınız bile düşünülmüş. Zaten epey zamandır, 'deliler pekâlâ iyi olabilirler,' diye tuhaf lakırdılar da ediyormuşsunuz..."

Önüne eğilip masasının üzerinde duran bir kâğıda baktı:

"Size Tıbbiye'nin..." (Deycke bilmediği bu ismi okurken zorlandı) "...Mizancı Murat'ı gözüyle bakıyorlarmış, haberiniz olsun!"

Mazhar buna verecek cevap bulamadığından, selam verip müsaade istedi.

Koridorlarda yürürken, zihnine bin bir düşünce üşüşüyordu:

Tıbbiye'nin Mizancı Murat'ı ha! Kimin başının altından çıkmıştı, böyle adi ve saçma bir suçlama? Avni Mahmut'un mu, Şehremi-ni'nin mi, yoksa, gün geçtikçe kendisini çekemediğine daha fazla inandığı hocası Raşit Tahsin'in mi?

Böyle sıkıntılı ve dalgın yürürken, derse girmeye hazırlanan Raşit Tahsin Hoca'yla karşılaştı. Hoca da pek iyi bir gününde değildi herhalde ki, başı öne eğik, etrafıyla ilgisiz, ağır ağır ilerliyordu.

Mazhar'ın içindeki taşmaya hazır öfke, nedense o an yaşlı adama yöneldi. Hırsından titreyen bir sesle:

"Tıbbiye'nin Mizancı Murat'ıymışım ben! Bunu daha önce duymuş muydunuz hocam! Benimle fazla konuşmayınız, bakarsınız, dostum, suç ortağım diye, sizi de jurnal ederler."

"Neler söylüyorsun sen oğlum?"

"Hiç! Sadece, mani-melankoli hastalığı çeken kişilerin, bazen ağızlarından çıkanı duymadıkları için, sağa sola, bunun gibi saçma lakırdılar ettiklerini söylemek istedim!"

Hoca'nın üzüm tanesi gibi gözlerindeki pırıltı, hiç de hayra alamet değildi, kesik kesik konuştu:

“Kim kimin için lakırdı söylemiş, söyleyen mi olmuş, yoksa bunu Padişah Efendimizin hafiyeleri kendilerinden mi öğrenmişler, orası belli değil... Hem lafı uzatmanın bir manası yok Mazhar Efendi, ben sana, lafazanlık etmeden açıkça bir şey söyleyeyim: Benim eteğimden çekil, hasta masta, diye de tanıtmaya çalışma elâleme! Bak ben de senin ‘pasif pederast’ olduğunu söylerim, pek fena olur!”

Mazhar dondu kaldı. Böyle bir iftiranın ortaya atılması, kariyerinin sonu olabilirdi.

“Esağfurullah hocam, ben sizinle niçin uğraşayım ki! Size öyle gelmiştir,” diyerek alttan aldı. Öyle yapmak zorundaydı şimdilik. Sadece şimdilik!

Zaten kendisini ihbar eden kim olursa olsun, ne fark ederdi! Bir insanın en masum hareketinin Padişah Hazretleri için tehlike arzettiği, herkesin herkesi jurnal ettiği bu kahrolası dönem, hiç son bulmayacak mıydı?

Meşrutiyet’in İlanıyla Gelen Değişiklikler İlk Konferans

İstibdat, 23 Temmuz 1908 sabahı, Meşrutiyet’in yeniden ilan edildiği gün son buldu. O gün her yere bayraklar asıldı, marşlar söylendi. Gökyüzüne rengârenk havai fişekler yayıldı, ardı ardına toplar patladı, her sokak köşesinde nutuklar okundu, fesler, şapkalar, serpuşlar havaya atıldı, insanlar birbirleriyle kucaklaştılar...

Her yere hâkim olan o genel sarhoşluk ortamına kendini pek fazla kaptırmayan Mazhar, aylardan beri hayalini kurduğu projeyi gerçekleştirmek üzere harekete geçti: ‘Tababet-i Ruhiye’ adlı hazır duran eserinin, 558 sayfalık ilk bölümünü bastırmak üzere ‘İstanbul Matbaası Hayriye ve Şürekası’na verdi, bunun karşılığında da, küçük bir avans aldı. İkinci cildi ilerde basılmak üzere matbaaya bırakarak, eline geçen parayla Almanya’ya gitmeye karar verdi. Bu konuda, daha önce de Deycke ve Wieting ile görüşmüştü. Deycke, Berlin’deki ‘Charité’ kliniğinde Profesör Ziehen ve Münih’teki ünlü üstat Kraepelin ile yazışmış, kendilerine, müsait bir zamanda, bilgisini artırmak isteyen çok parlak bir eleman yollayacağını bildirmişti. Her iki üstattan da, “İsteddiği zaman gelsin, istediği sürece yanımızda çalışsın,” şeklinde cevap gelmişti. Muallim muavini maaşı da Konsoosluk yoluyla kendisine muntazaman yollanacaktı.

Mazhar, Almanya yolculuğundan hemen önce, Wieting önderliğinde başlatılan Gülhane konferanslarının ilkini verme şerefine nail oldu:

Konferansının konusu ‘İnkılâp Cinnetleri’ idi:

Genç muallim muavini, Gülhane’nin bu işe ayrılmış büyük salonunda, hatırı sayılır bir kalabalığın karşısında, heyecanını bastırma-ya çalışarak, gür bir sesle:

“Biz değıştik, büsbütün başka bir âlem olduk,” diye söze başladığı an, bu işin tam ona göre olduğunu hissetti. Zaten dinleyenler pür dikkat kesilmişlerdi.

Manastır deneyimlerinden sonra, inkılâbın ardından da müşahe-
de ettiği davranışlar, onun geleceğe iyimserce bakmamasına neden oluyordu; bütün söyledikleri, hemen hemen bu noktanın etrafında dönecekti:

“...Mecnun muyuz, sarhoş muyuz? Belli değil. Biz istibdatı devirdik, hürriyeti zorla aldık. Ne idi o meskenet. Hakaret görürdük, susardık. Dayak yerdik, yerlere kapanırdık. Sürülürdük, dua ederdik. Bugün kabına sığmayan şampanyalara döndük. O kadar mesuduz ki, dünya bize gıpta ediyor, herkes bize imreniyor sanıyoruz. (...) Bir daha istibdat dönmez, diyoruz, olgun milletiz, içimizde kara kuvvet yaşamaz sanıyoruz, öyle değil mi? İşte bu da inkılâbın psikolojisi. (...) Biz, tarihte emsalsiz bir milletiz, biz tarihin yürüyüşünü değıştirdik. Başka milletlere benzemeyiz. (...)”

“Zahmet edip, benimle Toptaşı Bimarhanesi’ne kadar gelerseniz, bize benzeyen ne kadar çok deli var, görürsünüz. (...)”

“İnkılâplar, ihtilaller ne kahramanlarıyla ne de kurbanlarıyla övün-
nebilirler. İnkılapta şahıslar, belki ayrı ayrı daha makuldur. Lakin to-
pu birden, zekâ ve terbiye seviyelerinden çok aşağı inerler. Onun için,
cemiyetin ruhiyeti, fertten çok aşağıdır. Cemiyet, bu gibi inkılâplarda,
bazan kurt sürüsü manzarası alır. Muhakemesiz, vicdansız, benliğin-
den uzaklaşmış bir önderin telkiniyle, rastgeldiğine saldırır. Yalnız-
ken, fikrinden geçirmeye utandığı şeyleri, kütle halindeyken benimser.
Halkın bu psikolojisini bilenler, bilhassa önderler, bundan çok istifade
ederler.

“(...) İnsanın ruhunda gizli bir vahşet zevki vardır. Bunu terbiye
ve tahsil uyuşturuyor, gizliyor. Lakin cemiyetle olunca, bu vahşi zevk
canlanıyor, akla, mantıka, terbiyeye omuz silkip geçiyor.

"(...) Biz ne tatlı bir inkılâbın balayındayız. Temenni edelim ki, bu balayı böyle mesut, bahtiyar devam etsin. Lakin tarih, bu halin devamına asla inanmıyor, her aksiyonun bir reaksiyonu, her inkılâbın bir irticai beklenmeli, diyor.

"Bir kere bir inkılâbın yerleşmesi için, halkın onu samimi surette benimsemesi, hepsinin arzusuna uygun olması şarttır. Zaten öylesi inkılâp değil, tekamüldür. "Revolution" değil "évolution" dur. Halbuki, yeniliğe doğru atılan her adım, daima gayri memnun bir kütle ile karşılaşılır.

"(...) Aynı iman ile hepimiz hürriyeti kavradık mı? Bizim, bugünkü anladığımız hürriyet mefhumu ile, hakiki hürriyet arasında ne kadar mesafe, ne kadar uçurumlar var.

"(...) Mazinin bağlarından sıyrılmak kolay mı?

"Her ihtilalde, eski rejimin nimetiyle yaşamış bir kütle var ki, geçmiş hasretle anmakta ve yeniye dış bilemektedir.

"(...) Değil bizim gibi irfanca pek geri memleketlerde, ileri olanlarda bile, her yeniliğin varlığına kasteden bir kara kuvvetin gizli yaşadığını görüyoruz. Mateessüf, hükümetler, hükümdarlar, muttasıl değişen rejimler, bu kara kuvvetin tesirinden kurtulmak şöyle dursun, ona dalkavukluk etmekten, boyun eğmekten kurtulamıyor. İnkılâpçılar, hükümdarlar o kuvvetten ürkerler, onun kuvvetine güvenerek hükmederler. Hakiki hürriyet bunun neresinde? Dalkavuklukta kusur ettiği gün, kara kuvvetin yumruğu tepesindedir.

"Muhterem efendilerim, tatlı günlerinizde keyfinizi kaçırdım, değil mi? Siz aldırmayınız. Bunlar kitap sözüdür... Bizim inkılâbımız buna benzemez, kitaba uymaz, nitekim, bize cihan hayretle ve takdirle bakıyor. Bu işe kansız, güzel başladık, hepimiz hürriyeti sevdik, benimsedik, umumi kaidenin niçin istisnası olmasın..."

Alkışlar patladı. Mazhar beyaz mendiliyle alınının terini silip kürsüden indi.

Büyük takdir toplayan konferansından sonra, Mazhar Osman, elinde küçük bavuluyla kendini tekrar Sirkeci garında buldu. Yanında, Dedeâğaç'a kadar birlikte gideceği, ortanca kız kardeşi de vardı. Cazibe'nin, Dedeâğaç'a muallime olarak o ders yılı için tayini çıkmıştı. Genç kız çocukluğunun geçtiği yöreye dönüp kendisini büyüten teyzesine kavuşacağı için mutlu, ilk defa ailesinden ayrılacağı için heyecanlıydı. Mazhar ile Cazibe'yi uğurlamaya, her gün biraz

dlaha çaptan düşen Osman Efendi, Pakize ve Bedra gelmişlerdi. Bedra artık büyümüştü. Upuzun boyu, kocaman el ve ayakları, çiçekbozuğu yusuvarlak yüzü, yumuşak, saf ve sevgi dolu bakan güzel yeşil gözleriyle, garip bir tezat teşkil ediyordu. Mazhar'la vedalaşırken, kız birdenbire hıçkırıklara boğuldu.

“Ağabey, ne olursunuz gitmeyiniz! Siz olmadan ne yaparım ben? Sizden başka kimim var ki” diye, içini çeke çeke ağlıyordu. Mazhar onu güçlkle teselli etti. Saçını okşayarak, kendisine sık sık yazacağını defalarca tekrarladı, asık suratlı Pakize'ye de sarıldı, babasıyla tokalaşıp arkasına bakmadan trene bindi.

Mari'yle bir gün evvel vedalaşmıştı.

“Benim ne zaman döneceğim belli olmaz! Dönüp dönmeyeceğim bile kesin değil!... Benden sakın haber bekleme güzelim, keyfine bak! Haydi bana eyvallah!” diyerek, gözü yaşlı kantocuya bir daha görüşmeyeceklerini, münasip bir dille anlatmaya çalışmıştı.

Çörçöp Sami, Gülhane'deki stajını dahiliyeci olarak Süleyman Paşa'nın yanında tamamlamıştı. Esrar tekkesi ziyaretinden sonra, bir süre arkadaşından uzak duran Mazhar, gitmeden önce onunla bir kıraathanede buluşmuştu:

“Mecidiye Kruvazörü Tabipliğine tayinim geldi. Ben de haftaya denizlere açılıyorum. Bundan sonra pek sık görüşemeyeceğiz birader. Hakkını helal et!” demişti Sami. Gülüyordu, ama ayrılmadan önce son bir kere kucaklaştıklarında gözlerinde yaşlar parıldamıştı.

Artık, herkesin kendi yoluna gitme zamanı gelmişti.

II. BÖLÜM

Hekimlik

*Bir daha asla dünyaya gelmek istemem,
zira hayat bir sırat köprüsüdür...*

MAZHAR OSMAN UZMAN

Almanya Serüveni

Cazibe Dedeagaç'ta indiğinde, aynı dokunaklı sahne tekrar yaşandı. Mazhar, peronda kendisine mendil sallayan genç kızın görüntüsü yok olduğunda, annesinin ölümünden sonra, birbirlerine ne kadar bağlı büyümüş olduklarını düşündü. Bir yumak misali ve kimselere muhtaç olmamaya çalışarak!... Kız kardeşlerinin kendisine hayranlığı, sevgi ve saygısı, hayatında, hatırı sayılır bir mutluluk kaynağı teşkil ediyordu.

Babasına gelince...

Babasını şimdi düşünmek istemiyordu.

Üç günlük bir yolculuktan sonra, Berlin'de trenden indiğinde, gar gündüzmüş gibi apaydınlıktı; oysa, saat akşamın sekizini geçiyordu.

"Tanrım, bunu yapan insanlar nasıl insanlarmış, bir göreyim!" diye geçirdi aklından. Kalbi hızla çarpıyor, çok heyecanlanınca hep olduğu gibi gözleri doluyordu. Sinirli bir hareketle, yumruğunu gözlerine bastırdı. Sırası mıydı, şimdi bunun! Yanına, mavi üniformalı bir adamcağız yaklaşıyor, eliyle bavulunu işaret ediyordu. Polis ya da gümrük memuru olmadığına göre, bu bir hamal olmalıydı. Üniformalı bir hamal! "Hangi otel bayım?" diye soruyordu şimdi, bu hilkat garibesi hamal...

Kendini hiçbir zaman, içindeki her şey kendisine yabancı görünen, farklı gelen bu kocaman garda olduğu kadar çekingen ve ürkek hissetmemişti. "Ucuz bir otel olsun!" dedi, nerdeyse kekeleye-

rek. Hamal, elinde Mazhar'ın mütevazı valiziyle genç adamın önüne düştü. Garın içinden geçerek, o önde, müşterisi arkada, yarım saate yakın bir yol yürüdüler; Mazhar, kalabalıktan, gürültüden ve ışıktan âdeta sarhoş gibiydi. Sonunda istasyonun yakınında, kırmızı tuğlalı yüksek bir binanın önünde durdular. Kapının üstünde parıldayan madeni tabelada 'Hotel Alexandra' yazılıydı. Adam, topuklarını birleştirdi, valizi yere bıraktı; Mazhar, nerdeyse elini alnına götürüp selam durmasını beklerken, o, avucu göğşe doğru, beş parmağı açık elini uzattı, bir rakam söyledi. Genç hekimin, İstanbul'dan getirdiği madeni paraları kemerinin içindeki cepten, bir bir, ihtiyatla çıkardığını görünce biraz müstehzi şekilde gülümsedi, teşekkür edip uzaklaştı.

Mazhar otelin resepsiyonuna gitti. Birinci katta geniş bir odaya götürüldü. Odaya girer girmez, etrafına bir göz gezdirdi: Kar beyazı kuştüyü yorganlar, keten çarşafli tertemiz bir yatak... Elektrik lambalarının hepsini açtı. Kendini âdeta bir rüya da sanıyordu. Sofululu Yusuf Mazhar, koca Almanya'nın en büyük şehrinin bir otelindeydi. Ertesi sabah Charité Kliniği'nde Dr. Adnan'la buluşacak, Dr. Ziehen ile tanışacaktı.⁽¹⁾ Sonra trenle Münih'e geçerek, aylardır yazıştığı, kitaplarını okuyup ezberlediği Herr Doktor Kraepelin'in kliniğine gidecek, ders dinleyecek, hasta bakacak, istediği kadar vaka görecekti; memleketinin kemikleşmiş yöntemlerini aşan yepyeni tedavi şekilleri öğrenecek, döndüğünde de hastalarına tatbik edecekti.

"Zekâ intiharı ha!" Necati'nin o yaralayıcı sözlerinin yanı sıra, bazı sınıf arkadaşlarının küçümseyen tavırlarını hatırladı. Gösterecekti o zengin çocuklarına, o kolaycılara, o iltimaslılara!... Sadece onlara değil, herkese gösterecekti Mazhar Osman'ın kim olduğunu!

Elâlem, kadın doğum, cerrahi, dahiliye gibi şubelere akın ediyordu, akıl hastalıkları şubesine hiç kimse rağbet etmiyordu. Daha iyi ya! O da tek olacaktı. İhtisas alanında 'tek', en parlak, en başarılı olanı... Birden gülmeye başladı; "Ey Türk oğlu, yaşıyorsun, ölmedin! Cennette değilsin! İnsanoğlunun yaptığı orta sınıf bir oteldesin," diye haykırdı.

(1) Berlin Üniversitesi'nde bütün kliniklerin bir araya toplandığı hastaneye, 1710'dan beri Charité Kliniği deniyordu... O dönemlerde, Üniversite'nin psikiyatri kürsüsünün başında bulunan Georg Théodore Ziehen ellili yaşlarda, oldukça renkli bir şahsiyetti.

Duyan olsa ne fark eder, yabancı bir dilde söyledikleri anlaşıl-mayacak, olsa olsa, onu hastalarından biri sanacaklardı. Hastaları... Delileri! Tanrı şahidiydi, bundan böyle onları sevecek, onlara alaka duyacak, kafalarının içinden geçenleri anlamaya, anladıkça da tamir etmeye çalışacaktı, başka yolu yoktu bu işin.

Birden içini bir sıkıntı kapladı: “Eyvah! Hamal beni en lüks otele getirdi de, bir gecede altı aylık paramı vermeye ve yarın, eşyamı satarak İstanbul’a dönmeye mecbur olursam!” diye düşünmeye başladı. Bu endişeyle gözleri kapandı, sabahleyin otomobil, elektrikli tram-vay gürültüleriyle uyandı. O zamana kadar, ne elektrikli tramvay, ne otomobil görmüştü, ne de telefonun faydalarını biliyordu. Pencere-den, bu gürültülü şehri saatlerce seyretti durdu. Halk tertemiz kıya-fetli, itişen kakışan yok, herkes hızlı adımlarla yürüyor. Ne terbiyeli insanlar!... Kimse kimseye göğüs çarpmıyor... Sokak ortasında du-rup konuşan yok... Ama bunları seyrederken, zihni hâlâ otelin fiya-tıyla meşguldu. “Niçin sormadan girdim?” diye hayıflandı. Sonunda aşağıya indi, sokağa çıkacak, ucuz bir otel arayacaktı. Merdiven ba-şında, bir askeri mektepli gibi tertemiz giyinmiş, saçı itinaayla taran-mış on iki-on üç yaşında bir çocuk, kahvaltı odası, diye, onu yuka-rısı camekânlı, palmyelerle süslenmiş bir şık salona soktu. “Eyvah, battık!” diye düşünüyordu hâlâ Mazhar. Porselen ve kristal tabak-larda, tereyağlar, ballar, reçeller, kendisini çok şaşırtan, kulplu, bü-yük bir fincanda mis gibi çay, fırından yeni çıkmış, kurabiye bü-yüklüğünde İstanbul’da benzerine hiç rastlamadığı küçük küçük franca-lalar geldi. Herkes, kendi masasında kahvaltısını ediyordu. Kimse-nin kimseye baktığı yoktu. O koca salonda, gidip gelen garsonların, alçak sesle verilen siparişlere karşılık söyledikleri, “Başüstüne, rica ederim,” sözleri işitiliyordu sadece.

Kahvaltı salonundan çıkıp, utana sıkıla idare odasına giderek borcunu sordu. Türk parasıyla yemeği de oteli de dahil, 22 kuruş de-diler. Hatta, sokak üzerinde bir oda istemez ve bir kat daha yukarı çıkmayı kabul ederse, 18 kuruş ödeyeceğini eklediler.

Rahatlamış halde sokağa çıktı. Berlin’de kimseyi tanımıyordu, her şehirde değişen Almanca lisanının şivesine de henüz kulağı alış-mamıştı. Polislere sora sora, Berlin civarında Riksdorf Hastanesi’ni ve orada da Doktor Adnan’ı buldu... Charité Kliniği’nde Prof. Zie-hen’le tanıştı, Gülhane’den Deycke ve Wieting’in saygı ve selamları-nı ilettiler...

Konsolosluğa uğrayıp muallim muavini maaşını ne zaman alacağını sorduğunda, ertesi gün gideceği Münih'teki konsolosluğa her ay başı uğramasını söylediler. Bir de kendisini çok heyecanlandıran bir haber verdiler: Berlin Ataşemiliteri Enver Bey, onu Konsolosluk'ta verilen gece ziyafetine davet ediyordu; zira vatandaşlarından oldukça önemli bir heyet gelmişti. Heyette Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet ve dönemin fikir dünyasını etkileyen birçok kişi vardı. Mazhar, Hüseyin Cahit'in Tevfik Fikret ve daha bir-iki kişiyle beraber *Tanin*'i çıkardığını biliyordu. Bu üç arkadaşın arasından, inkılâbın daha ilk günlerinde kara kedi geçtiğini duymuştu. Bu efsanevi kişilerden bir kaçının yanında bulunmak, gün boyu tıp konusunda dinlediği ve gördüğü yenilikler kadar heyecan veriyordu ona.

Davette, Almanya'da müzik çalışan bir bey piyano başına geçti. Önce Strauss'un valslerini çaldı. Fakat bir süre sonra oradakilerin hepsinin, yudumladıkları kanyanın da dürtüsüyle, milli hisleri kabarmaya başladı. Türk parçaları istendi. Piyaniist, Dede Efendi'den besteler yorumladı.

O sırada herkes biraz da şiir istedi. "Fikret'ten, Sis!" diye bağrışıldı. Birileri ayağa kalktı, ahenkli bir sesle 'Sis'i dinletti. Coşkunluk ve alkışlar bitmek bilmiyordu. Arkadan 'Tarih-i Kadim' istendi... O da okunuyorken, birdenbire bir ses yükseldi.

Biri, "Burası Almanya'dır; bu eser din ve cemiyet aleyhindedir, sosyalistlik telkin eden böyle bir manzume, burada okunamaz!" diye bağırdı. Şiiri okuyan kişi telâşla susturuldu.

Kimsede neşe kalmamış, ortalıkta soğuk bir hava esmişti. Mazhar Osman özellikle çok sinirlendi. Tevfik Fikret'e hayranlığı, İdadi yıllarında Sarafim de şiirlerini keşfettiğinden beri hiç azalmamıştı.

Avrupa toplantılarına has bir âdetten de bahsedilmişti ona: Sofrada dostlara hatıra olsun diye manzaralı kartlar dolaştırılarak, orada bulunanların imzası attırılırdı. O da Tevfik Fikret'e 'mütevazı bir okurunun hayranlığını' ifade ettiği bir kart yazdı. Şair'in yakını diye, Hüseyin Cahit'e uzattı. Cahit: "Beni mazur görünüz, dargınız!" dedi. Neyse ki, sofrada bulunan diğerlerinin hepsi imzalarını attılar. Yine de Mazhar, bunca hayran olduğu şair, Cahit'in o toplantıda bulunduğunu duyup imzasının eksikliğini fark eder, diye üzülyordu.

“Siyaset, aynı düşüncede, bu kadar akıllı iki dostun arasını da bozmuş ha!” diye düşündü ve siyasetten biraz daha soğudu.

Bir gün sonra trene binerek, Münih’e Herr Profesör Kraepelin’in yanında, ünlü kliniğinde çalışmaya gitti.

Almanya’ya ayak bastığı andan itibaren geride bıraktıklarının he-men hepsini unutmuştu. İstanbul, ailesi, Gülhane, entrikalar, aşklar, sorgulamalar, hepsi ama hepsi, buğulu bir sis perdesinin ardında kalıp, bilincinden günden güne silinip sonunda yok oldular.

Yapılacak o kadar çok işi, sarf etmesi gereken öyle büyük bir enerjiye ihtiyacı vardı ki! Almanca konuşacak, kullanmakta çok zorlandığı Latin harfleriyle Almanca yazacak, Alman dilinde, yeniden tıp eğitimi görecekti... Yabancılarla tanışacak, kendisini hem onlara kabul ettirecek, hem de onlardan mümkün olduğunca bilgi alacaktı.

Emil Kraepelin ile İlk Karşılaşma

Emil Kraepelin o dönemde, Alman İmparatorluk Psikiyatrisi diye adlandırılan ekolün başı ve simgesiydi: Psikiyatriyi maddi bir bilim gibi görmek isteyen Alman profesörü, psikozları, ilk belirtileri, gelişmeleri ve son safhalarına göre, iki büyük gruba ayırmıştı. Bir tarafta, diğer adları ‘foli-sirküler’ ve ‘mani-melankoli’ olan, ‘psikoz maniakodepresif’ vardı ona göre, öte yanda da, ‘erken bunama’ ya da ‘şizofreni’ ki bunun içine katatoniyi, hebefreniyi ve de tedavisini mümkün görmediği ‘demans paranoid’i dahil etmişti.

Kraepelin’in ünü, memleketinde olduğu kadar milletlerarası da yayılmaya başlamıştı. Hekimliği ile olduğu kadar sportif yaradılışıyla da tanınıyordu. Daha o tarihlerde, yüklü çalışmalarının yanı sıra, uzun seyahatlere çok zaman ayırıyordu. Yaşadığı şehirlerin çevresinden başlayarak, yeryüzünün, gücü ve vakti yettiğince çok bölgesini, bir gezgin merakıyla tanımaya çalışıyordu. Günler boyu yürüyerek, bisikletle, salaşpur teknelerle, usandırıcı demiryolu taşıtlarıyla bütün Avrupa’yı, Balkanlar’ı, Kuzey Afrika’nın bazı bölümlerini, hatta Java Adası’nı dolaşıp, iki defa da Osmanlı topraklarına uğramıştı. Bu yolculuklarında, özellikle mesleği ve araştırmalarıyla ilgili müşahedeler toplamaya gayret ediyordu.

Mazhar’ı, Nusbaum sokağındaki Asabiye kliniğinin mütevazı çalışma odasında karşıladı. Adam uzun boyu, çıkık elmacık kemikleri,

kalın kaşlarının altında kor gibi parlayan gözleri ve kar beyazı saçlarıyla gerçekten etkileyiciydi.

Karşısında saygılı ve biraz utangaç bir tavır içinde duran, bu yeni çömezi bir süre süzdü, sonra akıl hastalarıyla ve de yabancılarla konuşurken özellikle tercih ettiği gibi, ağır ağır ve tane tane konuştu:

“Aramıza hoş geldiniz aziz meslektaş, İstanbul’daki deliler nasıl?”

Mazhar şaşırdı, o ne biçim soruydu:

“Bilmem efendim!”

“Bilmiyorsunuz, bütün mesele burada yatıyor zaten. Bakın, ben ilk defa 1900 yılında Kostantinopl’a uzun bir gezi yapmıştım. Osmanlı İmparatorluğu’nda, ruh hastalarının nasıl tedavi edildiğini de merak ediyordum. Acaba İslam geleneğine uygun şekilde, müzikle mi tedavi ediliyorlardı? Monceri ile uzun uzun görüştüm. Hastaları, Toptaş denilen bir hastanede tuttuklarını öğrendim. 1905 tarihlerinde, transkültürel psikiyatri konusunda bir çalışma yapıyordum ve sırf bu sebeple, kalkıp Konstantinopl’a yeniden gitmiştim. Ama ne yazık ki burayı ne ilk, ne de ikinci defada gezebildim. Yabancı doktorlara ziyaret yasakmış, oranın hekimlerine ve tıp öğrencilerine de yasakmış... Kimlere yasak değil, sadece akıl hastalarına mı?”

Mazhar’ın buna verebileceği bir cevap yoktu. Aynı yıllarda, Toptaş’na girme çabalarını, karşısına dikilen engelleri, işittiği üstü kapalı tehditleri, girebilme iznini alınca da, karşılaştığı tüyler ürpertici manzarayı hatırlıyor, sanki bir el, yüreğini acımasızca burkuyordu.

“Memleketimizdeki inkılâpla her şey değişecek diyorlar. Artık, akıl hastanelerini, meslekten olanlar serbestçe ziyaret edeceklermiş!” diye cevap verebildi ancak.

Emil Kraepelin, daha sonra Raşit Tahsin sayesinde, Fransız La Paix Hastanesi’yle, Yedikule Surp Agop Bimarhanesi’ni tetkik edebildiğini, hatta La Paix’de bir hastayla ‘Estonca’ da konuşabildiğini, her iki hastaneyi de oldukça pis ve bakımsız bulduğunu ekledi. Buna rağmen, tedavi şekillerinin Almanya’dakilerden pek farklı olmadığını kanaat getirdiğini söyledi.

“Sizden dakik olmanızı, az konuşup çok çalışmanızı ve benim yanımda, hatta bu kliniğin dört duvarı arasında asla sigara içmemenizi isteyeceğim. Alkollü içki kullanılmasına da karşıyım!” diye noktaladı konuşmasını.

Tüm heybetiyle ayağa kalktı! Bu konuşma tarzına, bu ödünsüz di-

sipline, bu nezaketin altında yatan katılığa, Mazhar, 1904'ten bu yana, Rieder'ler, Deycke'ler, Wieting'ler sayesinde iyice alışmıştı. Gülhane'de öğrendiği gibi, hazırol vaziyetinde topuklarını birleştirip vurarak Alman usulü bir selam verip Emil Kraepelin'in yanından ayrıldı.

Münih Asabiye Kliniği'nde odalar küçüktü, ama etrafın temizliği ve düzeni, Mazhar'ın hayal edebileceğinin çok ötesindeydi.

Artık her gün, sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar, burada bir çömez olarak çalışacaktı.

Kraepelin, ders verdiği zaman ve klinikte, net ve sakın konuşuyordu.

Temel inancı şuydu ki, klinik arazların tafsilatlı müşahedesi ve düzenli tasviri her şeyden çok önemliydi.

Mazhar'ın gözünde, ilk kez maddi ve manevi arazları bir arada inceleyen, yani ruhun ve vücudun birbirini nasıl etkilediğini göstermeyi başaran adamdı Kraepelin.

Yine o mektepten, Nissl, Alzheimer, Spielmeyer gibi araştırmacı hekimler, histopatoloji⁽¹⁾ yoluyla, hasta ve hastalığı hakkında çok önemli bilgilere ulaşmanın mümkün olduğunu ispat ediyorlardı.

Askeri Tıbbiye'nin tersine, burada sürekli otopsi yapılıyordu ve bu otopsiler sayesinde, önemli buluşlara giden yollar açılacağına inanılıyordu.

Kraepelin'in tedavi sistemi, hastayı sarsmadan ve yıkmadan, görülen arazlara göre, kendisinin geliştirdiği bazı mekanik ve tıbbi çarelere başvurmaya dayalıydı. Mesela tecrit usulüne çok önem verirdi. Hastalar, ilk yatırıldıklarında, birer kişilik odalarda kendi hallerine bırakılırlardı.

"Bu suretle," diyordu üstat Kraepelin, "diğer hastaların rahatsız edici davranışlarından kurtulurlar, kendileri de kimseye dokunmazlar, onları kızdıran olmaz, nefret ettikleri veya sevdikleri insanlarla karşılaşmazlar." Tedavi için kullanılan ilaçlardan, zaten büyük netice alınmadığını, hastayı kendi haline bırakmaktan daha çok yarar görüldüğünü eklerdi.

Özellikle umumi felç vakalarında, 'palyatif tedavi'ye, yani tam iyileştirmese de, hastalığın belirtilerini ortadan kaldıran bir yöntemeye çok önem veriyordu.

"Frengi yapacağını yapmış, bünyeyi değiştirmiş, artık frenginin

⁽¹⁾ Doku tanısı.

ilaçla tedavisi hastalığı kamçulamaktan, hastaların zaten zayıf olan kalplerini, böbreklerini, karaciğerlerini, hatta beyinlerini bir an evvel bozmaktan başka bir şey yapmaz. Bırakınız tabii seyrini takip et-sin; azarsa bromürler, uykusuzluğa paraldehitler verirsiniz. Yara açıl-ırsa daimi banyo iyi gelir,” diyordu.

Kraepelin’in kliniğinde araştırma, teşhis ve tedavi birbirine ters düşmüyor, aksine birbirini tamamlıyordu.

Mazhar, zaten daha önce üstadın kitaplarında okumuş olduğu bu konuları gayet iyi anlıyor ve sindiriyordu. Ne var ki, en çok tatbi-kat derslerinde ve yazı yazarken zorlanıyordu. Kendini, her zaman-kindenden daha da sakar hissediyordu, Latin harfleriyle güzel ve düzenli yazamıyordu, eli zihninin hızına yetişemiyordu.

Ama genç adam öğrenmeye öylesine açtı, kendini çalışmalara öy-lesine kaptırıyordu ki, hocalarının, özellikle de Herr Profesör Krae-pelin’in dikkatini çekip, sempatisini kazanmakta gecikmedi.

Mazhar, Nusbaum sokağındaki asabiye kliniğine birkaç aydır de-vam ediyordu; tahsil parası, güçlkle biriktirdiği birkaç kuruştan ve İstanbul’dan düzensiz biçimde gelen bir maaştan ibaret olduğu için, bir günün içine bir hafta sokmak istercesine çalışıyordu....

Yalnızlık ve yabancılık zor gelse de, bu müthiş öğrenme tutkusu sayesinde, hiç sıkılmadan günlerini geçiriyordu.

Mesleğini tam istediği şartlar altında tatbik ettiği bir ortamdaydı ve bu şartları, bir gün Osmanlı devletine taşımayı hayal ediyordu.

Münih’te bulunduğu dönemde yabancı hekimlere kurslar açıl-mıştı. Dünyanın her tarafından, Münih’in ünlü mütehassıslarını dinlemeye pek çok önemli simalar gelmişti.

Mazhar, İtalyan Cerletti, Spaatz, Jacobs, Macar von Meduna ile dostluğunu ilerletti. Onlardan öğreneceği o kadar çok şey vardı ki! Çoğu meslek hayatlarının zirvesinde bulunan bu hekimler, bu çalış-kan, iddialı, gururlu, her şeyi çabuk kavrayan ve şakalara biraz zor-lanarak da olsa karşılık vermesini bilen Türk’e, genellikle sempatiyle yaklaşıyorlardı.

Bir Alman meslektaş, kendisine oldukça kaba bir komplimanda bulunmuştu. Adam, “Aziz meslektaşım, siz bu çalışkanlığınızla, âde-ta bizim ‘Türk gibi tembel’ deyimimizi yalanlıyorsunuz,” dediğinde, Mazhar içindeki öfke ve aşağılanma duygusunu zor bastırmış, teşekkür etme lüzumunu bile duymamıştı.

Bir akşamüstü, Alman ve yabancı hekimler hep birlikte, Münih'in en ünlü lokantasına gitmeye karar verdiler. Mazhar bir yandan cebindeki paranın endişesini, öte yandan da, kendisinden hem yaşlı hem de bilgili bu Avrupalılarla, onlardan biriymiş gibi yemeğe çıkmanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyordu. Sonunda mutluluk baskın çıktı; endişe uçup gitti. Bir hafta boyunca peynir ekmekle beslenir, olur biterdi!

Duvarları ahşap lambriden, yuvarlak masalarının üstünde kırmızı beyaz kareli örtülerle, kalın kulplu kocaman madeni sürahiler bulunan sevimli bir yere girdiler. Oturur oturmaz, âdet olduğu gibi, etrafındaki masaların müşterilerini selamladılar. Her zamanki gibi Mazhar'ın karnı çok acıkmıştı: Elinde kâğıdı ve kalemiyle yanına yaklaşan, Baviera kıyafetli, al yanaklı, örgülü sarı saçlı şişman kıza, içinde domuz eti bulunup bulunmadığını sorduktan sonra, patatesli, lahanalı, dana sosisli bir 'şukrut' ısmarladı ve tabii yanına, siyah Münih birası istedi.

Tam, ağır bardağı kulpundan kavrayıp kaldırıyor, dudaklarına götürüyordu ki, biraz ötedeki masada, arkadaşlarıyla yemek yiyen anatomi hocası Alzheimer'in kendisini dikkatle izlediğinin farkına vardı; hoca eliyle otoriter bir 'dur' işaretinde bulundu ve ayağa kalkıp Mazhar'ın yanına yaklaştı, kulağına eğilerek alçak sesle, "Aziz meslektaş, aman ha, şu önünüzdeki bira kadehini görürse, üstat Kraepelin çok müteessir olur. Biliyor musunuz, klinikte, ikide bir sizden bahsediyor: 'Şu Türk'ü görüyor musunuz? Ne sağlam beyni, ne güçlü vücudu var... Sabahın sekizinde kliniğe giriyor, akşamın dokuzunda çıkıyor. On üç saat mesai yapıyor! Bazen, öğle yemeğine bile çıkmıyor. İşte, içki içmemenin faydası!' Sizi bu halde görürse, ne kadar üzüleceğini düşünün!"

Mazhar, Alzheimer'in bu uzun ve azarlayıcı konuşmasını dinlerken, gerçekten utanç verici bir 'halde' yakalanmış gibi kızardı; sonunda af dilemeye benzeyen bir şeyler mırıldandı: O, sadece âdâb-ı muaşerete uymak istemişti, zaten içkiyle arası pek hoş değildi, bir kadeh biranın hocayı bu kadar kızdıracağını nereden bilebilirdi?

Derhal kalın bardağı masaya bıraktı, Cerletti ve diğerlerinin hafif alaycı bakışlarına aldırmaksızın, maden suyu ısmarladı.

Bütün akşam boyunca meslektaşları bira, o maden suyu içti. Cerletti'nin anlatıklarını büyük bir ilgiyle dinledi.

Cerletti, Mazhar'dan beş-altı yaş büyük, şişmanca ve konuşkan bir zattı. Söyledikleri çok da ilgi çekiciydi:

“Tıp tarihine dönüp bir göz atarsak, Romalı İmparator Klodius’un doktoru Skribonus’un, İmparator’un dinmek bilmeyen başağrılarına, ‘elektrik tedavisi’ne benzer bir şey kullandığını görürüz. Başına canlı bir yayın balığı koyarmış, ta ki ağrıyan bölge balığın yaydığı elektriğin şokuyla uyuşana ve kriz geçene kadar...”

Yandaki masada, Alois Alzheimer keyifle sigara üstüne sigara tütürüyor, üstat Kraepelin’in her yasağına kendisinin hiç de körü körüne itaat etmediğini gösteriyordu.

Yeni Tıp Fakültesi’nde, Mazhar Osman Kadro Dışı

Mazhar ertesi gün, maaşını almak için Konsolosluğa uğradı. Puslu, gri, soğuk bir gündü. Daha önce görüşmüş olduğu kâtip, kendisini masasının arkasından biraz alaycı bir gülümsemeyle süzdü:

“Para mı? Maalesef para yok Doktor Efendi!” diye cevap verdi.

Mazhar, bu gülümseme ve bu ‘efendi’ lafına öfkelenmemeye çalışarak:

“Maaşın gecikti demek istiyorsun herhalde, birader!... Ne zaman geleyim?” diye sordu.

“Ne zaman istersen gel, ben hep buradayım, yârenlik ederiz!”

“Maaşımı almaya, diyorum.”

“Artık maaş yok, dedik ya! Dün İstanbul’dan Harbiye Nezareti’nden bir telgraf geldi, muallim kadrosunu küçültmüşler mi, ne olmuş? Her neyse! Sana artık maaş yokmuş, öyle diyorlar!”

Mazhar donup kaldı. Karşısındaki adamın, alaycı bulduğu bakışlarına daha fazla hedef olmamak için, kısaca: “Peki anladım!” diyerek kendini dışarı attı.

Ne olmuştu, nasıl olmuştu? Biriktirdiği para suyunu çekiyordu. Maaşsız ne yapardı, nasıl geçinirdi? En yakın telgrafhaneye koştu, mümkün olduğu kadar az kelime kullanmaya çalışarak, iki telgraf çekti: Biri Harbiye Nezareti’ne, diğeri de Gülhane’ye, çok güvendiği Julius Wieting’e. Sonra bir lokma yemek yemekten bile âdeta korkarak, aç karnına, koşar adımlarla kliniğe gitti ve akşamın geç saatlerine kadar, geleceğini düşünmemeye gayret ederek çalıştı.

İki hafta geçmeden iki telgraf aldı:

Biri kuru, resmi ve kısıbır yazıydı; doğrudan Nezaret’ten geliyordu ve, “Yüzbaşı Tabip Mazhar Osman Efendi’ye, Haydarpaşa’da kurulan yeni Tıp Fakültesi’nin artık âzâsı olmadığını, bundan dolayı

muallim muavinliği maaşının kesildiğini, ayrıca kendisinin Yemen'e tayin olunduğunu, kısa vadede tayin yerine gitmek için hazırlık yapmasını" bildiriyordu.

İkincisi uzun ve ayrıntılıydı ve Wieting Paşa tarafından yollanmıştı:

Meşrutiyetin ilanından sonra, İstanbul'daki bütün tıp hocaları toplanıp Harbiye Nezaret'ine, Tıbbiye Mektebi'nin ıslahı ve noksanları hakkında tezkereler yollamışlardı... Alınan en önemli iki karar, iki Tıbbiye Mektebi'nin bir yerde toplanması ve muallim kadrosunun yeniden düzenlenmesi olmuştu. Muallim sayısının, bütün Avrupa tıp fakültelerinde olduğu gibi, 185'ten 27'ye düşürülmesi karara varılmıştı, 'muallim muavinliği'ne tayin edilecek seviyede kimse bulunmadığından da, bu görev geçici olarak kaldırılmıştı.

Julius Wieting Paşa uzun telgrafına, yakında Münih'e geleceği haberiyle son veriyordu.

Mazhar bu haberleri aldıktan sonra, kendini, sokakta sakın sakın yürürken aniden saldırıya uğrayıp yara bere içinde yere yığılan biri gibi hissetti.

Birkaç aydan beri talih birazcık yüzüne gülüyor gibiyken, aniden her şey tepetlak olmuştu.

Artık öyle bir noktaya varmıştı ki, kendini, "Boş versene şu Fakülte'ye! Doktor diploman var, Almanya'da bir süre staj da görmüşsün, artık bir devlet dairesine kapılanır, her ay maaşını tıkr tıkr alır, mesut, rahat geçinir gidersin," gibi sözlerle avutmasına imkân yoktu. O, Tıbbiye-i Askeriye'nin son yıllarından itibaren, kendini çok parlak bir geleceğe layık görmeye alışmış, hocalarını, ailesini, arkadaşlarını da buna alıştırmıştı. Gitmeden önce verdiği ilk ve tek konferansla, dinleyenlerinde uyandırdığı hayranlığı unutmamıştı. Bir tesadüfler zinciri sayesinde, daha yirmi yaşlarındayken hocalık yaptığında, bu işten ne kadar zevk aldığıнын, zevk aldığı kadar da, bunu ne kadar iyi başardığının bilincindeydi. Şimdi de, Münih'te, Asabiye kliniğinde, modern psikiyatrinin 'babası' sayılan bir Kraepelin'in yanında, ülkesine döneceği zaman saygıdeğer bir mütehassıs, parlak bir askeri tabip, herkesin takdir ettiği bir muallim olarak getireceği yenilikleri hevesle tasarlarken, kendisine lüzumsuz yere maaş alan birine yapılacak muamele reva görülüyordu. Bir fazlalık, bir yük, bir...çöp tenekesi gibi, kapının önüne konuluyordu!...

Ya şu Yemen'e tayin meselesi... Kâbus muydu bu? Yemen çölle-

rinde, herkes tarafından unutulmuş bir şekilde, kimbilir hangi hastalıktan genç yaşta ölmeye mahkûm ediliyordu. Yemen’de hekimlik yapmak bu demekti!

Bu meselede de Raşit Tahsin’in parmağı var mıydı? Böyle bir ihtimali aklından geçirdiyse de, üstünde fazla durmadı. Darbe öylesine ağırdı ki, sebebi ne olursa olsun, bu sebep önemini kaybediyordu.

Mazhar’ın genç yaşında aldığı kaçınıcı darbeydi bu?

Acaba kendini çok yükseklerde bir yerde görmesinden mi kaynaklanıyordu, haksızlık gibi gördüğü bu olaylar zinciri? Acaba, Çör-çöp gibi, Servet gibi, Selanikli Tevfik ve daha niceleri gibi daha mütevazı hedefler edinmiş olsaydı, hayatı menfi güçlerle savaşıarak geçeceğine, daha mı huzurlu akıp gidecekti?

Bir de işin maddi yönü vardı. Dönüp dolaşıp nasıl geçineceğini düşünüyordu kara kara! Bütün emellerinden vazgeçerek hemen İstanbul’a dönse bile, sorunlarını halletmesi imkânsız gibi gözüküyordu. Muayenehane açacak beş kuruşu yoktu, hem hastayı nasıl, nereden bulacaktı? Bir devlet dairesinde gün boyu ayağını altına alarak gazete okuyan ve ay sonu maaşını bekleyen o doktorlardan olmayı, henüz reddediyordu. Ayrıca hiçbir devlet dairesi de, kollarını açmış onu beklemiyordu. Öyleyse ne yapacaktı?

Bütün yorgunluğuna rağmen, Mazhar, gece boyunca uykusuz kalıp bu soruları kafasında evirip çevirdi; ama hiçbirine tatmin edici bir cevap bulamadı.

Ertesi sabah tıraş olurken, aynadaki görüntüsüne bakarak, solgun yüzünde uykusuzluktan kızarmış ve boş bakan gözleriyle, matemdeki birine benzediğini düşündü ve ne olursa olsun silkinmeye, bu kadar çabuk yılmamaya karar verdi. Gün doğmadan neler doğardı!

Mazhar’a ilk teselli, Julius Wieting’in, telgrafının üstünden henüz bir hafta geçmeden, Bayan Wieting ile birlikte Münih’e gelmesi oldu. Eski müdürüyle birkaç defa görüştü. Wieting Paşa, Fakülte’nin çalkalandığı olayları daha da ayrıntılı anlattı. Hesaplar yapılmıştı, 185 askeri muallimin maaşlarının toplamı 80.000 altını geçiyormuş, birçok paşa ve bey doktorlar, mektebin semtine bile uğramadan maaşlarını tıkr tıkr alıyorlarmış, ‘muallim muavini’ olacak seviyede kimse görülmediğinden, yerine ‘Avrupai’ anlamda ‘asistanlık’ getirilmesi de, bu yeni düzenlemenin içindeymiş.

“Size haksızlık yapıldığını düşünüyorum, Sizde, memleketine ve öğrencilerine çok faydası dokunabilecek bir hoca yaradılışı var, fa-

kat... bu meselede bazı kararlar doğruysa, bazıları da, beni aşan makamlarda, bilmediğim entrikaların sonucunda alınmış,” diye konuşmuştu Gülhane’nin Alman müdürü. Ayrılmadan önce de, Mazhar’ın elini defalarca sıkmış ve teskin edici sözlerini ısrarla tekrarlamıştı:

“Siz, yine geleceğe güvenin Herr Mazhar! Burada kalabildiğiniz kadar kalınız, kendinizi daha da iyi yetiştiriniz, sonra İstanbul’a Gülhane’ye geliniz. Orada yeriniz daima hazır olacaktır! Eğer ben Nezaret’e Gülhane’de size ihtiyacım olduğunu bildirirsem, özel sözleşme imzalarız, Yemen’e tayin meselesinden de vazgeçerler.”

‘Azgın’ Alman Kadınları...

Mazhar’ın ruhuna yeniden ümit kırıntıları yerleşmişti. Elindeki parayla, büyük kısıtlamalar sayesinde birkaç ay daha idare edebiliyordu. Ama Almanya’da daha uzun bir süre kalacaksa, Almancasını mutlaka ilerletmesi lazımdı.

Bazı kitapları okumakta, bazı açıklamaları anlamakta ciddi şekilde zorlanıyordu. Masraf etmeden Almanca öğrenmenin çarelerini aradı durdu, sonunda, kendisinden önce buralarda okumuş bir hekimin bu yönetime başvurduğunu hatırlayarak, gazeteye bir ilan verdi.

İlan şöyleydi:

“Genç bir Türk askeri hekim, Almanca dersi karşılığında, Türkçe lisanını öğretmeye hazırdır.”

Bu cümlemin altına da, kaldığı pansiyonun adresini yazdırmıştı.

Hangi Alman o dönemde Türkçe öğrenmek isteyebilirdi. Mazhar bunu pek düşünmemişti açıkçası, çünkü Türkçeden başka öğretebileceği bir şey yoktu. Daha doğrusu olmadığını sanıyordu. Oysa, kısa bir süre içinde, pansiyona ilanla ilgili mektuplar geldi. Bunlardan birkaçı, ‘genç Türk askeri hekim’e, ‘yakın arkadaşlık, can yoldaşlığı’ gibi tekliflerde bulunuyordu ve kadın imzaları taşıyordu.

“Vay gidi azgınlar! Bu Alman kadınları, dedikleri kadar azgın ve edepsizmiş,” diye homurdandı önce, ama ‘Mitzi’ imzalı, bir tek satır dikkatini çekti:

“Birbirimize yardım edebiliriz.....”

Nedense bu mektuba cevap vermekten kendini alamadı. Kendi-

ne itiraf etmek istemese bile, bir kadın vücudunun özlemiyle yanıp tutuşuyor ve bu durum, dertlerine tuz biber ekerek, onu son derece sinirli ve huzursuz hale getiriyordu.

Bir-iki mektuptan sonra, iki genç birbirleriyle bir pastanede buluşmayı kararlaştırdılar.

Randevu günü, Mazhar'ın tek tatil günü olan bir pazar öğleden sonrasındı. Pantolonunu ütöletti, ayakkabılarını ayna gibi parlattı, saçlarına bol briyantın sürüp ortadan ayırdı, uzun ve gür bıyıklarının uçlarını her zamankinden daha çok kıvırdı, sonra, heyecandan ve utançtan etrafına bile bakınmadan pastaneye girdi. Üstü köpüklü, bol kremalı bir kahve ısmarladı, bacak bacak üstüne atıp yanında getirdiği bir Almanca gazeteyi açarak, kafasını gazeteye gömdü.

"Günaydın, Türk doktoru siz olmalısınız!" diyen, neşeli bir sesle yerinden sıçradı.

Mitzi, uzun boylu, kıvılcı çalan saçlı, pek güzel sayılmasa da güler-yüzlü bir hemşireydi; Münih'te, Fakülte Hastanesi'nde çalışıyordu; şehirde bulunduğu süre içinde, Julius Wieting, kendisine İstanbul'da Gülhane'ye 'schwester'lik teklifinde bulunmuştu. Kız, yüzde yüz kabul etmiş değildi ama her ihtimale karşı, Türkçe öğrenmek ona cazip geliyordu. Kliniğe yakın o pastanede buluştukları ilk günden itibaren iki genç, birbirlerine dil öğretmekle yetinmeyeceklerini hissettiler.

Mazhar, geleceği için bunca endişelendiği bir dönemde, bunu hiç beklemiyorken, birdenbire kendini, oldukça heyecan verici bir aşk hikâyesi içinde buluvermişti.

Mitzi ile, kaldığı mütevazı pansiyon odasında, ateşli geceler geçirmekle kalmadılar; yan yana bitkin ve mutlu yatarken, uzun sohbetler sırasında birbirlerine hayat hikâyelerini anlattılar; şehrin merkezindeki büyük parkta birlikte paten kaydılar; daha doğrusu genç kadın, sevgilisine paten kaymayı öğretmeye çalıştı; Mazhar da, Strauss vals eşliğinde, âdeta gökyüzünün tonlarını yansıtır mavi mavi parıltıyan bir buz satıhta düşer kalker birkaç tur attığında, mutluluğun doruğuna eriştiğini hissetti. İkisinin akşamüstleri buluşup küçük bir tavernada Kraepelin'in ikazlarını rafa kaldırarak bira içtikleri de oldu, Barok tarzının bütün şatafatını sergileyen bir çay salonunda, sıcak çikolata yudumlayıp bol kremalı bir pastayı paylaştıkları da... Hatta bir-iki öğün yemeği atlayarak para biriktirip bir akşam Opera'ya, *Çingene Baron*'u seyretmeye gittiler.

Münih'te lapa lapa kar yağmaya başlamış, vitrinlerin önü yaldızlı

süslerle kaplanmıştı. Sokaklarda boy boy Noel ağaçları taşıyan faytonların sayısı artmıştı.

Mitzi, sevgilisini, Noel gecesini annesinin ve babasının evinde kutlamaya davet etti. Şehrin yakınlarında, bir koruluk içinde büyük bir malikânenin bekçiliğini yapan mütevazı insanlardı. Türk hekimini mesafeli bir nezaketle karşıladılar. Mazhar yine de kendisini, koyu renk saçları, kapkara bıyıkları, ağır Türk şivesiyle, bu insanlar arasında iğreti hissediyordu. Sofradayken, gözü sürekli, başköşede yıldızlarla parılayan çam ağacının ayağında kümelenmiş, irili ufaklı paketler ve içi çikolatayla doldurulmuş yün çoraplara kayıyor, aile fertlerine, küçük dahi olsa bir armağan almayı düşünmemiş olduğuna hayıflanıyordu.

Gülhane’de hocalarında, Beyoğlu’ndaki Levanten tanıdıklarında, Noel kutlamalarına rastlamıştı. Ama bu yortuyu ilk defa böylesine sıcak ve nerdeyse büyümlü bir ortamda geçiriyordu. Kestaneli hindi ve çikolatalı pasta yendikten sonra, hep bir ağızdan, Noel’in vazgeçilmez şarkısı ‘Stille Nacht’ söylendi, sonra Mitzi: “Bakalım Santa Klaus bize neler getirmiş!” diyerek ağacın yanına gitti. Sevgilisine bir paket uzattı; içinden bir pipo çıktı. Zaten kimseye hiçbir hediye alamadığı için ezik ve utanç dolu olan Mazhar, tütün kullanmadığını söylemeye cesaret edemedi. Mitzi’nin babasının direktiflerine uyarak piposunu yaktı ve dumanın ballı kokusuyla tatlı bir sarhoşluğa yenik düştüğünü hissetti.

Bir rüyaydı galiba bütün bu yaşadıkları. Başka bir dünyada, belki de başka bir gezegende dolaşıyordu.

Ama bir taraftan âşık olmanın mutluluğunu doya doya tadarken, öte yandan cevapsız sorular yine kafasına üşüşüp duruyor, onu uykusuz gecelere gark ediyordu.

Nasıl bir kadındı bu Mitzi? Elbette Mari gibi, bir ‘kantocu parçası’ değildi, Mazhar onun hayatına ilk giren erkek olmuştu, ilk seviştiklerinde, Mazhar büyük bir sevinçle bâkire olduğunun farkına varmıştı... Ama nasıl olur da, evlenmeden sevişmeyi kabul etmişti? Hangi sınıfa sokmalıydı onu? ‘Azgınlık’, ‘fahişeler’ sınıfında değil idiyse de, evlenilebilecek, namuslu bir genç kız da denemezdi ona. En iyisi, Mitzi’ye, zaten yakında aralarına katılacağı, Gülhane’nin schwester’leri gibi, ‘değişik bir mahluk’ olarak bakmaktı.

Ama, hocası Raşit Tahsin, Elizabeth adındaki o soylu genç kızla evlenip onu İstanbul’a getirmemiş miydi? Belki aynı şeyi o da yap-

bilirdi... Mitzi ile öyle mutluydu ki, zaman zaman en çılgın projeler bile gerçekleştirilebilir gibi gözüküyordu ona!

Âdeta pembe bulutların üstünde dolaştığı o dönem, bir süre daha devam etti. Gündüzleri klinik ve laboratuvar çalışmalarıyla önüne geniş ufuklar açılıyor, araştırmanın sonsuz zevkini doyasıya tadıyordu. Geceleri ise, ikisinden biri nöbetçi olmadığı zamanlar, Mitzi'ye aitti.

Yine de, sıkıntıları bir an bile aklından çıkmıyordu. En kısa zamanda İstanbul'a dönmeliydi. Orada da, kendisini kısa vadede, ancak parasızlık ve işsizliğin beklediği aklına geldikçe çıldıracak gibi oluyordu... İyi ki Mitzi vardı hayatında! Kıza, ülkesine birlikte dönmelerini teklif etmeyi, giderek daha çok düşünüyordu.

Klinikten çıkıyordu... Saat akşamın dokuzuydu. Kendisini almaya gelen Mitzi'yle buluşacak, ekmek ve sosisten ibaret yemeklerini Mazhar'ın pansiyonunda yiyeceklerdi. Zira, genç kadının kaldığı hemşire yurduna erkek sinek bile giremezdi. Mazhar, hastalıkla iç içe geçen bir günden sonra, açık havaya çıktığında hep yaptığı gibi, derin bir soluk aldı. Kar dinmişti artık. Kaldırımlar sürekli yağın yağmurla yıkanmış, sokak fenerlerinin sarımtırak ışığı altında ayna gibi parlıyordu.

Hiç beklemediği bir anda karşılaştığı manzarayla, olduğu yerde donup kaldı. Mitzi, yakası siyah kürklü beyaz paltosu içinde, karşı kaldırımda, Mazhar'ın klinikte uzaktan tanıyıp selamlaştığı iki genç doktorla gülüşüp sohbet etmekteydi. Uzaktan ve yağmur perdesinin ardından seçebildiği kadarıyla doktorlardan biri, elini genç kadının omzuna koydu. Mitzi gülmeye devam ediyordu.

Hışım ile caddeyi geçti, sevgilisini kolundan yakaladı ve sert bir biçimde sarstı:

"Ne oluyorsun sen, kim bu adamlar?"

Kadın yüzünde korku ve öfke dolu bir ifadeyle, kolunu geri çekti:

"Mazhar ne sarsıyorsun beni? Bunlar benim arkadaşlarım, Fakülte'de birlikte çalışıyoruz!"

"Ne arkadaş, neler söylüyorsun sen? Bir kadına erkekten arkadaş mı olur? Bunlar sadece seninle sevişme arzusu içinde, sen de onlara cilve yapıyorsun, seni pis orospu!"

Hâlâ doğru dürüst öğrenemediği Almanca haykırdığı bu sözlerin ardından, attığı tokat Mitzi'nin yanağında ani bir şiddetle patladı. Genç kadın ne diyeceğini şaşırır oldu.

İki Alman hekim ise, bu nerdeyse ağzından köpükler gelen öfkeli Türke hayretle bakıyorlardı. Ne oluyordu böyle, bu deliye? Aralarından biri, genç kadına yardım teklif etti. Bu sözler, biraz olsun yatışmakta olan Mazhar'ı, daha da çılgına çevirdi. Mitzi'nin üzerine yürümek için tekrar davrandı. O da iyice geri çekildi, gözleri yaşlıydı, sırtını dönüp aksi istikamete doğru koşmaya başladı. Mazhar ise, o müthiş kızgınlık nöbetinden sıyrılmış, artık hiç kıpırdamıyor, yağmurun altında hızla uzaklaşan sevgilisine bakıyordu.

“Çok yanıyorsun Mazhar, ama anlatsam da anlayamazsın ki!” diye bağırды Mitzi, son bir kere ona doğru dönerek.

Çok yanıyormuş! Anlayamazmış! Neyi? Zaten evlenmeden önce bir erkekle sevişmeyi kabul eden bir kadından, namuslu olması beklenebilir miydi!

Uzun süre bakakaldı. Genç kadının sırtı hafif kamburdu, beyaz paltosu ocak ayının soğuk yelinde uçuşuyordu. Caddeyi boydan boya geçti ve bir süre sonra kalabalığın içinde sadece beyaz bir lekeye dönüştü. Sonunda onu gözden kaybetti Mazhar, açık şemsiyeler ve faytonlar, kadını, hiçbir zaman varolmamış gibi aniden siliverdi.

Bu hadiseden sonra Mazhar, bir an önce ülkesine dönmeye karar verdi. Orada kendisini bekleyen zorluklarla yüzleşmekten daha fazla kaçamazdı.

Almanya'da kalmış olduğu bu kısacık süre içinde akıl hastalıkları konusunda bilgi ve görgüsünü ilerlettirse de, Alman kadınları, kafasında, sadece ve sadece ‘azgın orospular, adi fahişeler’ damgasıyla yer etti.

Vatana Hüzünlü Dönüş

Dönüş biletini Viyana üzerinden kestirmişti ve Viyana'da iki gün kalacaktı. Viyana'da, Kraepelin'in tavsiye ettiği iki akıl hastanesini gezdi.

Bütün parasından kala kala, elinde 100 Mark kalmıştı. Viyana'da istasyon gişesinde çalışan memur, “Dönüş biletiniz zaten ödenmiş, bu parayı bozmayın, İstanbul ile Viyana borsası arasında iki kuruş fark var, İstanbul'da bozarsanız daha kazançlı çıkarsınız,” diye nazikçe uyarmıştı. Tavsiyesine uydu. Cebinde, hemen hemen bütün servetini oluşturan 100 Markı, elinde küçük valizi, yüreğinde karşı koyamadığı bir heyecanla trene bindi.

İlk durağı Dedeâğaç olacaktı. Orada, muallimelik dönemi son bulmakta olan kız kardeşi Cazibe'yi, Fahriye teyzesini ve anne tarafından uzak, yakın birçok akrabayı görecekti.

Terslikler Belgrat'ta başladı. Pasaportunu muayene için alan memur vize edip getireceğine, on dakika sonra mahcup bir şekilde Mazhar'ın karşısına dikilip:

"Doktor Bey pasaportunuzu bir yerlere düşürdüm galiba, bulamıyorum, kusura bakmayın!" deyince, Mazhar şaşkınlıktan ve öfkeden küçük dilini yutacak gibi oldu...

Bereket, vagonunu paylaştığı, Viyana'dan Dedeâğaç'a dönen hemşehrisi iki subayla yaşlı bir tüccar, kendisinin kim olduğuna şahadet edeceklerini söylediler. Onlar sayesinde, Bulgar ve Türk sınırlarını pasaportsuz geçebildi.

Cezrimustafapaşa'ya yatsı namazına doğru vardı.

Orada, o kıymetli kâğıt parasını bozdurmak için sarraf aramaya koyuldu. Sonunda kendisine, köşedeki kahvede bir Yahudi'nin bu işle meşgul olduğu söylendi. Heyhat! Adam, 100 Mark karşılığında 600 değil de, ancak 400 kuruş verebileceğini söyledi ...

"Avrupa'dan yeni gelen adamı, böyle ilk adımda aldatmaya çalışıyorlar," diye düşündü öfkeyle Mazhar. Suratı asık, cebinde 100 Markı tekrar trene bindi, artık şansını Kuleliburgaz'da deneyecekti. Balkanlar'a tipi halinde kar yağıyordu. Mazhar, vagona deri banketin üzerine iyice büzüldü ve pencereden, yeşil ovalara fırtına halinde yağın kara bakmaya daldı. Yanındaki yaşlı tüccar mırıldandı: "Bu fırtınalar hiç de hayra alamet değil. Dünyaya gelecek sene bir kuyruklu yıldız çarpacakmış, kıyamet olacakmış, bu kadar kar yağması da ondandır!"

Mazhar, Tıbbiye'de yıllardan beri edinmiş olduğu müspet bilimler ışığında, yaşlı adamı yatıştırmaya çalıştı:

"Korkma beybaba! Bu yağın karın yıldızla mıldızla alakası yoktur. Buna, soğuk hava akımı sebep oluyor," dediyse de, öteki, kafasını inanmaz bir tavırla salladı:

"Sen gençsin, bilmezsin! Bu kadar soğuk, tipi, kar uğursuzluktur. Zaten bu ülkede uğursuzluktan başka ne görüyoruz ki!"

Kuleliburgaz'da indiler.

Mazhar, elinde sinirle buruşturduğu kâğıt parasıyla sarrafa koştu. Şivesinden Karamanlı olduğu anlaşılan adam, bu parayı ancak, genç hekim otelinde konaklarsa bozabileceğini söyledi.

Mazhar, “Ne konaklaması, tren kırk beş dakikaya kalmaz gelir!” diye itiraz edince, öteki bilgiç bilgiç başını salladı:

“Sen yazılı olanlara bakma! O tren, dört-beş saat gecikir.”

Mazhar çaresiz kabul etti. Elinde solgun ışıklı bir fener tutan, on dört-on beş yaşlarında bir çocuk önüne düştü. İstasyondan çıktılar, dize kadar kara gömüle gömüle bir tepeye doğru çıktılar. Çocuk çenesiyle, tepede bir barakayı işaret etti:

“Ha şura otelin!” dedi. Biri önde elinde feneri, öbürü arkada, kaputuna sarılmış, birkaç basamağı gıcırdatarak çıktılar. Barakada, sadece daracık bir sofaya açılan iki küçük oda vardı. Birinde bir zabıt, demir bir karyolaya boylu boyunca uzanmış, horluyordu. İkinci odaya Mazhar girdi. Çocuk, masanın üzerindeki kulplu küçük lambayı yaktı. Aylardır silinmemiş sisli şişenin yaydığı ışıktaki, Amerikan bezinden çarşaf serili bir şilteden ibaret bir yatak, kaba hasırdan bir kahve iskemlesi, bir de küçük tahta masa seçiliyordu. Zoraki misafir, “Hadi bakalım, Türkoğlu, hoş geldin memlekete!” diye söylendi sıkıntıyla. Soğuktan titremeye başlamıştı. Önce bavulunu açmadan, üstündeki elbiselerle yatağa uzanıp biraz uyumayı düşündü; ama elinde lambayla yatağın üzerine eğilince, üstünde kaynaştığını gördüğü bit, pire ya da tahtakurusu türünden haşarat, onu bu fikirten caydırdı...

Çaresiz sandalyenin üzerinde oturdu. Soğuk dehşetti. Ayaklarının donduğunu hissetti. Fotinlerini çıkardı. Sırayla bir sol, bir sağ ayağını altına alarak, sandalyenin üzerine pineklemekten başka çaresi yoktu.

Bütün vücudu sinirli kasılmalarla sarsılıyor, titremesini bir türlü durduramıyordu.

Yapayalnızdı, işsizdi, parasızdı. Altı ay önce, bunca umutla gitmiş olduğu Almanya’dan, hemen her şeyi kaybetmiş halde dönüyordu. Dedeagaç’taki akrabalarına, İstanbul’daki arkadaşlarına ne diyecekti şimdi, ne yüzle karşılarına çıkacaktı?

Kapı açıldı, bir ses: “Tren geldi,” diye haber verdi.

Uyanık Karamanlı parasını bozmuş, ama karşılığında, miktardan da ‘otel odası’ fiyatını düşmüştü. Mazhar, Kuleliburgaz’dan Dedeagaç’a uzanan yolu, biraz uyuklayarak, biraz da ‘memleketin efendileri kesilip vatandaşı kazıklayan şu azınlıklara’ için için küfrederek katetti...

Dedeagaç’a vardığında kar dinmişti. Trakya’nın bu şirin kasabası

henüz uykudaydı. İstasyondan teyzesinin evine kadar yürümeye cesaret edemeyen Mazhar, faytona bindi. Evin önünde durduklarında, arabacı uzattığı bakır paralara şöyle bakıp elinin tersiyle itti:

“Beyim, senin ecnebi bir ülkeden yeni geldiğin belli! Bunlar tedavülден kalkalı aylar oldu.”

Bu defa, Mazhar’ın sinirleri iyice gevşedi ve kapının önünde, arabacının şaşkın ve de biraz şüpheli bakışı altında, katıla katıla gülmeye başladı. Artık bir tek kuruşu kalmadı dense yeri yidi. Kapıyı çaldı. Fahriye Teyze onu daha dün görmüş gibi, sakın ve mesafeli karşıladı, fazla soru sormadan arabacının parasını ödedi ve genç adamı içeri buyur etti.

“Hoş gelmişsin yeğenim, Cazibe birazdan uyanır, sana kahvaltı hazırlayayım, hamamı da yakayım,” demekle yetindi.

Ev sıcacıktı, Fahriye Teyze’nin dudaklarında, Mazhar’a çocukluk yıllarını hatırlatan bir türkü dolaşıyordu. Uzun bir hamamdan sonra, gecelik entarisiyle kahvaltı sofrasına oturduğunda, dünyaya ve geleceğine daha umutlu bakmaya başladı. Cazibe kapının çalışıyla uyanmış, gözyaşları içinde Mazhar’ın boynuna sarılmıştı. Ağabeyi, Cazibe’nin serpilip güzelleştiğini fark etti. Daha sonra, ‘enişte’ dediği, annesinin uzak akrabası Fikret Bey geldi. Karşılıklı biraz sohbet ettikten sonra, yaşlı adam, ondan ertesi gün için İttihat ve Terakki Kulübü’nde bir konferans vermesini istedi.

“Şöyle basit bir şey olsun yeğenim! İstersen politikadan da bahsedebilirsin, bugünlerde herkes politikayla pek alakadar oluyor!” diye tavsiyede bulundu.

Ertesi gün, Mazhar Osman, İttihat ve Terakki Kulübü’nde hayatının ikinci konferansını veriyordu. Politikadan bahsetmeye hiç niyeti yoktu, keza tıptan da! Politikayı kendisi sevmiyor, tıbbi konuların da, dinleyicilerinin canını sıkacağını düşünüyordu. Basit bir seyahat anlatısına karar verdi: Bütün samimiyetiyle, altı ay önce İstanbul’dan gidişini, Almanya’da geçirdiği ilk günleri, ilk defa Batı kültürüyle karşılaştığında duyduğu hayranlığı anlattı ve memleketine avdetle, rastladığı bütün çirkinliklerden dolayı, bütün eksikliklerden dolayı uğramış olduğu hayal kırıklıklarından, herkesin anlayabileceği kelimelerle bahsetti.

Alkışlar dinmek bilmedi.

Teyzesinde kaldığı bir hafta süreyle, kapıyı hemen her gün, hastalar çalmaya başladı. Bazılarının hastalıkları, daha çok dahiliye şu-

besiyle ilgiliydi. Mazhar, o zaman Zoeros Paşa'nın derslerini hatırlıyor, hatırladığı basit tedavi şekillerini tatbik ediyordu. Böylece, cebini biraz olsun doldurdu.

Bir hafta sonra, kız kardeşini de yanına alarak İstanbul'a döndü.

Wieting Paşa'nın Yardımı

Sirkeci'de trenden inip bir faytona binerek Karaköy'e gittiler. Kayıkla Üsküdar'a geçerlerken, Mazhar, camileri, kubbeleri, zarif minareleri, Boğaz'ı süsleyen ahşap yalılarıyla İstanbul'u ne kadar özlemiş olduğunu ilk kez fark etti. Üsküdar iskelesinde, alışılmış katran ve ıslak deri kokularını soludu; kulaklarına araba atlarının kişneme-leri, hamalların haykırışları, çımacıların naraları, vapur düdükları, kaynaşan bir kalabalığın uğultusu doluştu...

Nuh Kuyusu'nda yaşadıkları evi, hatırladığından daha da küçük ve köhne buldu.

Babası yaşlanmış, çökmüştü. Pakize her zamankinden daha asık suratıyla, Dedeâğaç'ta muallimelik yapmış olan Cazibe'yi kıskanıyor, en küçükleri olan Bedra'nın ise canına okuyordu.

Mazhar Osman, hiç vakit kaybetmeden Wieting ile görüşmeye gitti.

Alman müdür de bir yol ayrımındaydı:

"Fakülte oluştuktan sonra, bir süre için son sınıf öğrencilerini Gülhane'ye, 'tatbikat sınıfı' diye yollamaya devam ettiler. Fakat, aziz meslektaşım, maalesef, Haydarpaşa'da fakülte yapılırken, sonunda Gülhane'yi de bozdular. Hocaları, muallimleri, hep bizden çekip kadrolarına aldılar. Benim Gülhane için mühim planlarım var. Gülhane'yi tamamiyle Fakülte'den ayırmak ve Askeri Tıp için müstakil bir mektep haline getirmek istiyorum. Ayrıca, içinde hastabakıcılık mektebi, sargıcılık, harp paketleri ve komprime ilaç fabrikaları bulunan bir müessese haline getirmeyi düşünüyorum."

Wieting bir ara soluklandı, karşısında duran solgun, keyifsiz genç adama baktı:

"Münih'te görüştüğümüzde de söylemiştim: Size haksızlık yapıldı. İsim söylemek istemiyorum, ama bence bu işin altında, ikimizin de iyi tanıdığı insanlar var! Neyse! Şimdi maziye bırakalım ve geleceğe bakalım. Gülhane'de iş başında yalnız kaldım ve yeni elemanlara ihtiyacım var. Sizin adınız, ilk aklıma gelenler arasında. Size Gülhane'de

akliye, asabiye ve elektroterapi hocalığı teklif ediyorum. Kabulünüzü Nezaret'e bildirdiğimde Yemen'e tayininizden derhal vazgeçilir..."

Sonuçta ya Yemen'e sürülecekti ya da Gülhane'de çalışacaktı. Mazhar, belki kendisine Wieting'in bahsettiği, 'haksızlık'ı yeniden aklına getirdiğinden, belki Münih'teki öğrenimini kısa kesmiş olmaktan üzüntü duyduğu için, alt dudağını olanca hırsıyla ısırıyordu. Kendisini bir sürgünden kurtarmış olmasına rağmen, teklifi büyük bir sevinç ve minnet belirtmeksizin kabul etti ve hemen işe koyulmaya hazır olduğunu ekledi. Wieting'le el sıkıştılar. Mazhar'a ilk defa 'aziz meslektaşım' diye hitap eden Alman, ona kapıya kadar refakat etti. Bu davranış, Mazhar Osman'ın yüreğine biraz olsun su serpti. Son aylarda maruz kaldığı aşağılanmalara rağmen, konumunda bir şeyler değişiyor, kariyerinde bazı ilerlemeler kaydediyordu galiba! Hiç değilse, ezeli korkusu olan para sıkıntısı korkusundan kurtulmuştu. Düzenli bir maaşı olacaktı.

Gülhane'den Eminönü'ne doğru inerken, sokaklarda gördüklerini, ister istemez Almanya'daki görüntülerle kıyaslamaktan kendi alamadı.

Kaldırımlar dilencilerle doluydu, hemen her köşe başında çocuklar, sakatlar avuç açmış, 'Allah rızası için' gelen geçenden para diliyorlardı. Mazhar, yağlı sarıklı, kirli poşulu, kalıbı bozulmuş fesıyla sokaklara üşüşen bu erkek kalabalığının, saman arabalarının, eskimiş faytonların ve seyyar satıcılarının arasından geçmeye çalışıyor; "Heyhat! İnkılap buralarda neyi değiştirdi ki!" diye hayıflanıyordu. Karnını doyurmak için girdiği mahallebici dükkânında sinekler uçuşuyordu, mide bulantısını bastırarak, bir su muhallebisiyle limonata ısmarladı, garsonun müstehzi gülümsemesine hiç aldırmaz etmeden de, sıkı sıkı tembihledi:

"Biraz fazla para ödemeye hazırım, aman bardağımı yıkayıp da veriniz!"

Galatasaray'da Tevfik Fikret'le...

Altı ay arayla verilen iki konferans, Mazhar Osman'ın az çok tanınmasına ve sempati toplamasına yaramıştı.

Belki de bu konferanslar sayesinde ki, Almanya'da tanışmış olduğu Dr. Abdülhak Adnan, Üsküdar'daki evine kadar gelip kendisine hatırı sayılır bir başka teklifte bulundu: Dr. Adnan, Galata

Sultanisi'nin doktorluğunu yapıyordu; şimdi o da Fakülte'ye çağırılmış, kendisine orada görev verilmişti. Mazhar'a, vekâleten Galatasaray Sultanisi hekimliği teklif ediyordu... Genç psikiyatr, bu teklifi biraz buruk bir memnuniyetle, 'Kaderde, Fakülte'ye her girenin boş bıraktığı yeri doldurmak varmış!' diye düşünerek kabul etti. Yine de işin olumlu yönleri çoktu. Hem cebine fazladan birkaç kuruş girecek, hem de, bunca hayranlık duyduğu Tevfik Fikret'i tanıyacak, onunla aynı dam altında çalışacak, ona yardım edecekti... Bekâr olduğuna göre, geceleri çalışmasına hiçbir engel yoktu.

Dr. Adnan'la konuşmasının ertesi günü, tek düzgün kıyafetini giyerek heyecan içinde Galatasaray Sultanisi'nin yolunu tuttu. Mektepte, 'ders nâzırı' unvanını taşıyan, Salih Keramet diye bir yaşıtı tarafından karşılandı. Hemen kanının ısındığı Salih Bey, ona muayene odasını ve gece yatacağı odayı gösterdi.

"Herhangi bir eksiğiniz varsa, lütfen bana başvurmaktan çekinmeyiniz, ben de burada yatıp kalkıyorum," dedi. Biraz acı bir tebesümle de: "Zaten hayatım yazı makinesinin başında, dersler ve nizamnameler hazırlamakla geçiyor!..." diye ekledi. Sonra birlikte yemekhaneye indiler. Sohbetleri koyulaştı. Mazhar, Salih'in Almanca, Fransızca ve hatta İngilizceye, nerdeyse ana lisanı gibi vakıf olduğunu öğrenince, genç adama sempatisi daha da arttı. 'Ecnebi dil bilmek' en çok önem verdiği hasletlerdendi; bu haslete sahip insanlarla dost olmakta fayda vardı. Karşılıklı yemek yemeye koyuldular. Yemeği ağır, itinalı, âdetâ bir eksik çiğnememeye özen göstererek yiyen Salih'in karşısında, Mazhar oburluğundan, kıtlıktan çıkarcasına şapur şupur yiyişinden, önündeki yemeği bir dakikada silip süpürşünden utanıyor, ama müthiş iştahını bir türlü engelleyemiyordu.

"Tevfik Bey ne zaman teşrif ederler?" diye sordu, biraz soluklanınca.

"Her gün gelirler, haftada birkaç gece de mektepte kalırlar."

Bu iyi bir haberdî! İlk gençliğinde, kâh coşarak, kâh gözyaşları dökerek hemen hemen bütün şiirlerini ezberlediği büyük şairle tanışmayı sabırsızlıkla bekliyordu.

Şair deyince nedense, saçı sakalına karışmış, dalgın, ihmalkâr birilerini bekliyordu biraz safça, ki bu özellikler, bir mektep müdürüne has olması gereken titizlik, dikkat, ciddiyet ve sırasında katılık gibi hasletlerle pek bağdaşmıyordu.

Bir yandan 'şair bir mektep müdürü'ne dair merakını gidermeyi

beklerken, öte yandan da vazifeye koyulmak üzere kollarını sıvamıştı.

“Avrupa’dan yeni gelmiş bir hekim, Galatasaray Sultanisi gibi yüksek seviyeli bir mektepte, diğerlerine örnek olacak bir mektep hekimliği yapmalı,” diye düşünüyordu.

İlk gece büyük bir tetkikle geçti. Mazhar talebenin sayısını, ders programlarını, kahvaltılarını, öğlen ve akşam yemeklerini, sabah ve akşam müzakerelerini öğrendi. Okulun hastanesini, eczanesini gözden geçirdi, dershaneleri, yatakhaneleri dolaştı. Öğreneceği şeyleri öğrenmiş, şimdi de öğreteceği ve yapacağı şeylere sıra gelmişti.

O geceyi zihninde planlar yapmakla geçirdi. Faydalı olmayı öyle çok istiyordu ki! “Lakin şu Fikret’i bir görsem, nasıl adam olduğunu anlasam... Acaba yaptıklarını anlayabilecek kabiliyette miyim,” diye endişeleniyordu.

Ertesi sabah Gülhane’deki vizitesine yetişmek üzere çıkmaya hazırlandı. Kendisine yardımcı olarak tahsis edilen, Luigi adlı bir levanten eczacıya talimatlarını verdi: “Ameli olan, ateşi 37’yi geçen, boğazından şikâyet eden her genci, doğru yalan demeyecek, dershaneye girmekten menedeceksiniz, ben gelinceye kadar hastanede tutacaksınız,” diye sıkı sıkı tembih etti. Çıkış kapısına doğru yürüyordu. Sabahın çok erken bir saatiydi, hizmetliler bahçeyi süpürüyorlardı. Beyoğlu sokaklarına has, gürültü ve kalabalıktan henüz eser yoktu. Kapının önünde, gayet temiz giyinmiş, orta yaşlı, muntazam hatlı bir bey, bir hizmetliye nasıl süpürüleceğini tarif etmekteydi. Resimlerinden hemen tanıdı, bu mutlak Tevfik Fikret Bey’di. Muntazam hatlı beyin de, Mazhar’ı görünce yüzü aydınladı: “Hiç şüphesiz, mektebimizin muhterem doktoru olmalısınız... Hakkınızda, Adnan Bey’le Salih Bey’den pek güzel şeyler işittim, bizimle beraber çalışmayı kabul ettiğiniz için de pek sevindim,” dedi. Mazhar çok heyecanlanmıştı, yıllardan beri şiirlerini şevkle okuduğu adamla karşı karşıyaydı... Rüya mı görüyordu!

“Sizi tanımak benim için büyük bir şereftir, bir ideale doğru beraber çalışmak, size yardım edebilmek en büyük saadettir,” gibilerinden bir şeyler söylemeye çalıştı, sonra sözlerini nedense biraz anlamsız ve fazlasıyla tumturaklı bularak, kulaklarına kadar kızardı.

Ve böylece ünlü şairi, yıldızlara bakarken, denize nâzır hayaller kurarken ya da masa başında mısralar yazarken değil, iş başında, köylü bir hademeye süpürgeyi nasıl tutacağını, yerleri nasıl toz kal-

dırmaksızın süpüreceğini, süpürge eşliğinde tarif ederken tanıması oldu.

Tevfik Fikret, birlikte çalıştıkları o üç ayda, Mazhar Osman ve Salih Keramet'le sohbet edebilmek için, mektepte daha çok kalmaya başladı; evine döndüğü günler de, ancak geceyarısına doğru gittiği çok oluyordu.

Talebe, müzakeresini bitirip yemeğini yiyip yatakhaneye çekildikten sonra, mektep müdürü, mektep hekimi ve ders nâzırı, yemek sofrasına ancak geçebiliyorlardı. Hem yiyor, hem saatlerce konuşuyorlardı. Salih Keramet'in ağır yemek yiyişine uymak mecburiyeti de sohbeti uzatmak için bir fırsattı. Nedense edebiyattan pek bahsedilmiyordu. Konuşulan daha çok gündelik işlerdi... Gençlerin sindirim bozuklukları, ateşleri ve boğaz ağrıları, Mazhar tarafından tespit edilip Fikret'e söylendiği an, hemen lazım gelen önlemler alınırdı. Bu sayede öğrencilerin yarısından fazlası yatılı olmasına rağmen, dışarda başgösteren salgınların hiçbirisi Galatasaray duvarlarını aşmamıştı. Mesela bir gençte kızamık görüldüğünde, gayet sıkı bir tecritle diğerlerine yayılmasının önü alınırdı.

Mazhar Osman bu göreve atandığı zaman, çocukların çoğunun mide-bağırsak bozukluğu vardı. İçilen Hamidiye suyunu, usul dairesinde cam şişelere doldurarak tahlile yolladı. İçinde yüz binlerce 'saprofit' çıktı, iyi diye içilen bu su, pek çok kuyu suyundan kirliymiş meğerse! Çaresini, suyu kaynatıp soğutarak içirmekte buldu. Diğer taraftan, Fikret ile Keramet, bağlı bulundukları makamlara müracaatla, suyu bizzat kaynağında temizlettirdiler. Böylece İstanbul halkı, Galatasaray Sultanisi sayesinde temiz bir suya kavuşmuş oldu. Bu, Mazhar'ın az gurur duyduğu bir olay değildi, kamuya hizmet etme keyfini ilk defa tadıyordu; halkına, vatandaşına, kendi çapında temizlik ve medeniyet dersi verebilme imkânını yakalamıştı. Bundan böyle, bu imkânı olabildiğince çok kullanmaya kararlıydı. Hem doktor, hem de biraz 'idare adamı' olunabiliyormuş meğerse!

Almanya'da geçirdiği altı ay zarfında, 'dengeli beslenme'nin önemini öğrenmişti.

Öğrencilerin beslenmesiyle ilgili çalışmalara olağanüstü bir titizlikle eğildi ve yemekleri düzene soktu.

Öğrenciler, gündüzleri fasulye, nohut, börek pilav gibi hazmı zor yemekleri yiyor, ardından futbola koşarak hazmediyorlardı. Akşam yemeğinde sığuş et, mercimek çorbası, salata, meyve gibi hafif ye-

mekler veriliyor, böylece onlara rahat ve deliksiz bir uyku temin ediliyordu.

Mazhar hızını alamayıp geceleyin hademelerle beraber, elinde fener dolaşmayı âdet edinmişti. Hangi çocuk horluyor, hangisi sayıklıyor ve inliyordu? Bunları tespit ettikten sonra, hemen ertesi sabah, gençlerin burunları, boğazları tekrar adamakıllı muayene ediliyor, icap ederse çocuk boğaz mütehassısına gönderiliyordu.

Acaba mastürbasyon yapan, hatta daha da ileri gidip birlikte tuvaletlere kapananlar var mıydı?

Öyle bir olaya rastgelindiğinde, kulaklar acımasızca çekiliyordu. Ama Mazhar da pekâlâ biliyordu ki, yatılı erkek okullarında hemen hemen kaçınılmaz şeylerdi bunlar.

Mazhar'a sadece isteklerini söylemek düşüyordu, ertesi gün bütün dediklerinin yapıldığını görünce mutluluktan uçuyordu.

Daha ilk günden, her talebe için sıhhi dosya tutmaya başlamıştı.

Doktor Adnan, ruh hastalıkları mütehassısı değildi, ama Charité Kliniği'nde hocası Profesör Ziehen'in derslerinden, zekâ ve dikkat testleri hakkında esaslı bilgi sahibi olmuş kültürlü bir meslektaştı. Mazhar, bu 'test' usulüne Galatasaray Sultanisi'nde öneyak olmayı teklif etti. Arkasından bütün mektepler, 'Sultani'yi mutlaka takip ederdi ve memleketin eğitimine faydalı bir katkı olurdu.

Mazhar her akşam küçük odasında, en az on talebenin dosyasını yapıyordu. Bu yeni çalışma kendisine o kadar zevk vermişti ki, Gülhane'den çıkar çıkmaz mektebe koşarak işe başlıyordu: Her talebenin boyu, ağırlığı, göğsünün nefes alırken ve verirken genişliği kaydedildikten sonra, bütün uzuvları muayene ediliyor, kalbi, ciğerleri, böbrekleri, karnındaki organlar iyice ölçülüyordu; ayrıca kaç dişi çürük, bademciği var mı, gibi noktalara dikkat ediliyordu.

Bütün bunlar muayene sırasında tespit ediliyor, büyük bir itinayla öğrencinin dosyasına kaydolunuyordu. Sonuç da idareye gidiyordu. İdarece hemen dişlerinin tamir edilmesi, bademciğine ameliyat yapılması yazılıyordu. Mazhar, ilerlemiş kalp hastalığı olan birçok gençin maçlara girdiğini görmüştü, bunu gözlerinin yaşına bakmaksızın kesinlikle yasakladı, böylece de, birçok hayat kurtarmış olduğunu düşündü.

Salih Keramet ile de dostluğunu iyice ilerletti. Tevfik Fikret'in gelmediği akşamlar, el ayak çekildikten sonra, iki genç birbirlerine hayat hikâyelerini anlatıyorlardı. Salih, ünlü şair Nigâr Hanım'ın en küçük

oğluydu. Annesi ve babası, kendisi çok genç yaştaayken ayrılmışlardı. Salih'in bütün çocukluğu, Galatasaray'da parasız yatılı olarak geçmişti. Aşırı hassas ve içine kapalı bir gençti. Kendisine verilen ders nâzırlığı ve müdür muavinliği vazifesini yerine getirmekle, mektebine borcunu ödemiş oluyordu.

Mazhar Osman'ın keyifli çalışmasına, Maarif Vekâleti'nin bir emri son verdi. Derse gelmeyen hocalara, hastalık gibi bir mazeret de olsa maaş verilmez, diye bir kararname uygulandı. Bu emri haksız bulan Keramet istifaya kalktı, Fikret de çok sevdiği yardımcısını takip etti. Ardından da vekil doktor Mahzar ayrılmak zorunda kaldı.

Mazhar'ın, işini bırakırken yüreği gerçekten çok buruktu. Yerine, Tıbbiye'den az tanıdığı bir doktor geldiğinde, işlerini ona devretti, ne yaptıklarını anlattı, sekiz yüz talebenin her birinin sıhhi dosyasını teslim etti... Sonra üzüntüsünü gizlemeye çalışarak, başarılar diledi.

"Ümit ederim ki, zatıâliniz bu iptidai mesaimizi daha da ilerleterek güzel bir mektep doktorluğu kurarsınız," diyerek çalışma odasından ayrıldı.

Mektepten çıkmadan önce biraz oyalandı; bu mütevazı işini, Fikret'le birlikte çalışmayı, Keramet'le geliştirdiği dostluğu, bunca genç erkeğe kol kanat germeyi çok sevmişti... Galatasaray Sultanisi'nde geçen gecelerini çok arayacağını biliyordu. Büyük çıkış kapısına yönelirken kapıcıyı selamladı; adam elini öperken söyleniyordu:

"Doktor Bey, şu halefiniz var ya! Siz kapıdan çıkar çıkmaz yanındaki kâtibe ne dedi biliyor musunuz? 'İşim mi yok bunca şeyle uğraşacağım, on liralık maaşa!... Haftada bir-iki saat gelirim, hastalığından şikâyet eden varsa şöylece bakıveririm!...' Sonra da kendisine teslim ettiğiniz dosyaları buruşturup bir köşeye atıverdi. Gözümle gördüm Doktor Beyciğim."

Mazhar, adama, "Boş ver Sakıp Efendi, haydi eyvallah," derken, bir yandan da:

"Bari, 'al da başına çal!' diye bana verseydin dosyalarımı, elimde işe yarayacak bir istatistik malzemesi kalırdı, a hain adam!" diye düşünmekten de kendini alamıyordu.

Çok sevdiği bu işten ayrılmak aslında ağırına gitse de, onu artık Gülhane'yle birlikte yürütmek imkânsız gibiydi.

Galatasaray'dan ayrıldıktan bir ay kadar sonra, 31 Mart vakası patlak verdi.

Mazhar Osman'ın, Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra vermiş olduğu 'İnkılap Cinnetleri' konferansı, hâlâ pek çok kişinin hatırındaydı. Konferans, içindeki 'kehanet'ler sayesinde, insanların, akliye ve asabiye şubesiyle, bu şubeyi okumuş olanlara bakışını epeyce değiştirdi. Psikiyatri bilimi demek ki, politika gibi çok ayrı görünen bir alana tatbik edilirse, sayesinde çok doğru görüşlere varılabiliyordu. Psikiyatrist ya da akliyecisi ve asabiyecisi denen kişi de, şubesinde, insanın ruhunu böylesine iyi tanımayı öğreniyor, bir ihtilali başarıp başaramayacağını önceden görebiliyordu. Bu durum, adalet, aşk, savaş, edebiyat vs... için de geçerli olabilirdi.

Evlilik Hayalleri

Düzenli bir işe ve bir maaşa sahip olduktan sonra, Mazhar artık ciddi bir şekilde evlenmeyi düşünür oldu. Babası ve kız kardeşleriyle aynı evi paylaşmak ona sıkıntı veriyordu. Yeni edindiği hastaların birinden bir isim duymuştu: Bostancı'daki Rıza Paşa'nın Meliha adlı kızı. Genç kız, o dönemde ünlü, 'Madam'ın Okulu' denen bir yabancı okulda, elifbe ile birlikte piyano ve Fransızca öğrenmişti. Çok zarif olduğu söyleniyordu...

Genç hekime böyle bir zevceye sahip olma fikri çok cazip geldi. Derhal aileyi tanıyan ve kendisini himaye eden bir hocadan, arabuluculuk yapmasını ısrarla rica etti. Ne yazık ki gelen, kesin bir red cevabıydı...

Mazhar'a kim olduğu bir kere daha hatırlatılıyordu.

Paşazâde olarak doğmamış, Saray'la bir ilişkisi olmamış, doğduğu günden itibaren el bebek gül bebek, ecnebi mürebbiyeler ve hususi hocalarla yetişmemiş, 'Sultani'de okumamış, Paris'lere, Berlin'lere, Viyana'lara gönderilmemişti.

Bazı ünlü cerrahlar gibi hastasını ameliyat masasında baygın ve karnı açık bırakıp, asistanlarına cakalı bir edayla, "Siz bitiriverin, beni Saray'dan filanca paşa acele olarak yanına çağırıyor, gitmezsem olmaz!" deme fırsatını hiç bulmamıştı.

O sadece, Hurşid Ağazâde komisyoncu Osman Efendi'nin oğlu, Tıbbiye'yi, ders vererek, ölü bekleyerek, hocalar için tercümeler yaparak bitirmiş, Almanya'daki stajını parasızlıktan dolayı tamamlamamış mütevazı bir deli doktoruydu.

Kimbilir belki de, bu, kimsenin istemediği garip ihtisas dalı genç

hanımı rahatsız etmiş, “Deli doktoru da, hastalarına baka baka biraz deli olur,” diye düşünmüş ve korkmuştu...

İlk Hekimlik Tecrübeleri ve Nedime

Günleri dopdolu ama oldukça güç şartlar altında geçiyordu. Bir taraftan Gülhane’de dersler, nöbetler, hastalar ve diğer asistanlarla paylaştığı idari işler, öte yandan hasta ziyaretleri.

“Çoğunlukla geceyarıları, dağ başındaki bir köşkte bulunan hasta-ya beraberlerinde götürüp, işleri bittikten sonra, elinize tek mecdiyeyi sıkıştırıp sizi kılavuzsuz, fenersiz sokakta bırakan hocalar... Düşe kal-ka çamurlara batarak, karanlıkta yol arayarak, köpeklerin hücumuna uğrayarak, yol sormak için korka korka kapısını çaldığınız evlerde so-ğuk karşılanarak, çile doldurulan günler geceler,” diye tasvir ediyor-du not defterinde Mazhar, bir genç hekimin hasta ziyaretlerini.

Karlı bir kış gününde Küçük Çamlıca’ya gitmesi gerekti. Öğren-cilik yıllarında mandolin çaldığı mesire yerine yakın bir konağa, Sa-ray erkânından bir paşaya... Gülhane’den bildirdiklerine göre, du-rum çok acılmış. Ne var ki, bu aciliyete rağmen, ‘ağabey’lerinin hiçbirinin, akşamüstü başlayan kar tipisinde rahatsız olmaya niyeti yoktu.

“Mazhar, sen gençsin, bekârsın, bekleyenin yok, hem cebin de biraz para görür, hadi arslanım!...”

Alışık olduğu laflardı bunlar. Üsküdar’da kayıktan indiğinde, is-kelenin yanında bekleyen kira faytonlarının birine bindi, arabacıya yolu tarif etti.

“Cehennemin dibi desene şuna doktor!” diye söylendi adam.

Giderek hızlanan kar yağışının altında uzun bir yolu güç bela ka-tettikten sonra, arabacı bir tümsekte atları öylesine ani bir şekilde durdurdu ki, Mazhar arabadan fırlamamak için tutunmak zorunda kaldı.

“Bak işte köşk görünüyor, yayan yarım saatte varırsın.”

Genç hekim soğuktan titriyordu; boynu bükük, “Gel bari de, bi-raz yolu göster,” dedi.

Arabacı isteksizce, “Atlarımı bırakamam, kurt yer...” diye ho-murdanınca, Mazhar ona hayretle baktı:

“Ya beni?”

“Orasını bilmem!”

O da çaresiz, kara bata çıka yürümeye koyuldu. Kar taneleri kaputunun omuzlarında ve fesinin üstünde birikiyor, ıslaklık içine ge-
 çip onu ürpertiyordu. Uzun bir yokuşu tırmandı. Uzaktan köpek
 ulumaları duyuluyordu... Yoksa bunlar arabacının bahsettiği kurt-
 lar mıydı? Yaklaşık yarım saat içinde, büyükçe köşkün kapısına ka-
 dar güç bela gelebildi. Bahçe kapısının tokmağını soğuktan donmuş
 parmaklarıyla kavrayarak, sabırsızca birkaç kere vurdu. Kapıyı uzun
 boylu, ince yapılı bir haremağası açtı, somurtkan bir ifadeyle içeri
 buyur etti. Genç adam, uzun siyah siluetin peşinden yürüyüp ka-
 ranlıklar içinde kalmış bir bahçeyi geçerek köşke girdi, geniş bir so-
 fada, iki taraftan yükselen merdivenlerin birini tırmandı, büyükçe
 bir odaya alındı. Karşılaştığı manzara onu öylesine hayretlere düşür-
 dü ki, dışardaki kar tipisini ve arabacıya göre pusuda bekleyen kurt-
 ları anında unuttu.

Orta boylu, tıknaz, beyaz takkeli, beyaz sakallı, beyaz gecelik en-
 tarili bir adamcağız, saç saça baş başa dövüşmekte olan iki kadını
 büyük bir telaş içinde ayırmaya çalışıyordu. Hanımlardan biri epey
 şıman ve orta yaşlı, diğeri, Mazhar'ın idare lambası ışığında ve ha-
 reket halindeyken seçebildiği kadarıyla, uzun boylu, ince, beyaz ten-
 li ve çok daha gençti. Kestane rengindeki saçları omuzlarına dökül-
 müştü. Şişman olanı, son bir hamlede, bu saçlardan kalın bir tutamı
 olanca gücüyle çekti. O an, kapıdaki kaynaşma dikkatini çekti kadı-
 nın. Dönüp de, başında hâlâ kar taneleriyle kaplı fesi, sırtında asker
 kaputu, elinde doktor çantasıyla, eşikte put gibi duran Mazhar'ı gö-
 rünce, kanı donduran bir çığlık attı, ağzından köpükler geldi ve ken-
 dini yere atıp öylece kıpırtısız kalakaldı.

Mazhar bir ara neye uğradığını şaşırdı: Bir yandan, bir süre çığlık
 çığlığa debelendikten sonra, etekliği belinde, yerde baygın gibi yatan
 kadın, öte yandan kendini hıçkırıklar içinde sedire atmış, kestane
 saçlı genç hatun, ortada çaresiz duran yaşlı paşa... Bir köşede de, ha-
 nımlarının bu mahrem hali yabancı bir erkek tarafından görüldüğü
 için, suratı asık, kendi kendine homurdanan haremağası.

Sonunda kendini topladı, Fransız aklıyecisi Charcot'nun, isteri
 üzerine yazdıkları hatırına geldi; yüksek ama sakın ve kendinden
 emin bir ses tonuyla:

“Paşam, sizden ricam, yerde yatan muhterem hanımefendiye
 doğru yürümeniz ve ayağınızla boğazının üstüne basmanız!” diye
 konuştu.

Paşanın tereddüt ettiğini görünce, hızla ekledi: “İstirham ederim paşam, hemen basınız, hemen!”

Paşanın kararlı bir şekilde kendisine doğru yürüdüğünü duyan, belki de gözkapaklarını tam kapamadığı için gören kadın, anında doğruldu.

“Hayır, yapmayın!” diye yalvardı.

Mazhar çantasını açtı, her zaman yanında taşıdığı bir bromür şişesini, genç haremağasına uzattı.

“Oğlum, derhal bir kaşık ve bir bardak su getir, hanımefendiye şundan içireceğiz ki, açılsın,” dedi, adamın sitemkâr ifadesini görmezlikten gelerek.

Heyecan ve korku dolu gelişini çoktan unutmuş olan Mazhar, artık dizginleri ele almıştı. Kadına bromür içirtti, zevcelerinin kavgasından dolayı şiddetli kalp çarpıntısı geçiren yaşlı paşaya gereken tedaviyi tatbik etti; sedirde ağlayan kadına gelince, bir erkekte tek bir istek uyandırabilirdi ancak: O da, onu kollarının arasına alıp teselli etmek, sonra da dudaklarından doyasıya öpmek.

Tabii Mazhar, bunu yapmak yerine, Lala’ya sirkeli su getirmesini emretti, sonra bir bezi ıslatıp kadının alnına koydu, yumuşak bir sesle derin nefes almasını tavsiye etti. Genç kadının durumu diğerinki kadar kötü değildi, sadece içini çeke çeke, çocuklar gibi ağlıyordu.

Ortalık biraz yatıştıktan ve kadınlar harem bölümüne çekildikten sonra, paşa Mazhar’a dert yandı:

“Oğlum, bunu benden sana nasihat bil, asla birden fazla zevce alayım deme. Bunların hepsi mecnun, hepsi tuhaf! Bizim gibi değil-ler, ha bire baş ağrısı, karın ağrısı, bayılmalar, ayılmalar, çılgınlıklar, çırpınmalar... Alimallah, adamı ya öldürürler, ya katil ederler!”

Mazhar hiç de bu fikirde değildi; taaddüdü zevcat⁽¹⁾, ona hem çok mantıklı, hem de oldukça keyifli gibi görünüyordu, ama bu konuyu, gecenin bu saatinde, geceliği içinde yüzü heyecandan bembeyaz olmuş, dudakları morarmış, kalp krizinin eşiğine gelmiş yaşlı paşayla tartışmaya hiç de niyetli değildi.

“Ben artık müsaade isteyeyim. ...” demekle yetindi.

Paşa, bir çekmecedan yarım mecdiye çıkarıp oflaya puflaya Mazhar’a uzattı:

⁽¹⁾ Çokeşlilik.

“Sağolasın Doktor Bey oğlum! Buraya kadar zahmet etmişsin...” diyerek yolcu etti.

Dışarı çıktığında tipi durmuş, lapa lapa bir kar yağışına dönüşmüştü. Kaputunun içinde soğuktan âdeta büzülerek, arabayı bıraktığı yere kadar yürüdü. Yerinde duruyordu. Genç hekim öfkeliydi, arabacı, aldığı bu gülünç paranın iki mislini isteyecekti şimdi, ne için gelmişti yani buralara kadar? Şu şımarık, zengin ve de nekes insanların uşağı mıydı? “Topunun canı cehenneme!” diye haykırmak istedi.

Arabada öfkesi biraz olsun yatıştı, o güzel kadını düşünmeye koyuldu. Köşkten ayrılırken, her ihtimale karşı, hem ev adresini hem de Gülhane’deki çalışma saatlerini bir kâğıda çiziktirmiş, paşaya uzatmıştı. Her şeye rağmen, müşteri velinimetli!

O gecedен sonra, olaylar inanılmaz bir hızla gelişerek, Mazhar’ın hayatının epeyce değişmesine sebep oldu.

Paşanın hanımlarından Nedime adlı genç olanı, bir ay kadar sonra Gülhane polikliniğine, siyatik ağrıları çeken ve yüzünün sol tarafına hafif bir felç inmiş annesiyle geldi. Yaşlı paşanın, iki zevceli hayatın çekilmez olduğuna kanaat getirerek kendisini boşadığını, Mazhar’a yaşlı gözlerle anlattı.

Mazhar Osman annesini elektrikle tedavi ederken, Nedime ile sık sık görüşme fırsatına kavuşmuş oldu. Onu güzel, akıllı, görgülü ve cilveli buluyordu. Yalnız ve çaresiz görünüşü, ondaki koruma ve kollama isteklerini kaçınılmaz olarak harekete geçiriyordu. Nedime’nin annesine, şimdiye kadar hiçbir hastasına göstermediği ihtimamla bakmaya başladı. En yeni tedavileri tatbik ediyor, herhangi bir mesele çıkarsa, önemsiz bile olsa, hiç tereddüt etmeden aramalarını, gelmelerini Nedime’ye sıkı sıkı tembihliyordu.

“Valideniz en ufak bir rahatsızlık duysa, lütfen saat kaç olursa olsun beni haberdar ediniz. Siz gelemezseniz, ben evinize koşar gelirim.”

Hem de seve seve geleceğini özellikle belirtmese de, bu her halinden belli oluyordu.

Nedime ile annesi, onlara hizmet eden bir kadınla birlikte Kadıköy’de Halit Ağa Camii yakınlarında Zambaoğlu Mahallesi’nde beyaza boyalı, üç katlı, büyükçe bir ahşap evde oturuyorlardı.

Mazhar buraya ilk gelişinde, misafir odasının başköşesinde duran piyanoya büyülenmiş gibi baktı:

“Bu aleti siz mi çalıyorsunuz Nedime Hanım?”

“Küçüklüğümden beri. İsterseniz biraz çalayım da, ruhunuz dinlensin!”

Dinlenmek mi! Hastanede bekleyen sürüyle hastaya rağmen, dinlenmekten nasıl bahsedebilirdi! Ama Nedime, cevabını dinlemeden, uzun saçlarını bir yana savurup piyano başına geçmişti bile; çaldığı *Mavi Tuna* valsinin nağmeleri, Mazhar’ı başka bir diyara götürüp, ona her şeyi unutturdu. Usulca genç kadına yaklaştı, lavanta kolonyasıyla pudra karışımı kokusunu içine çeke çeke soludu. Vals name-leri durmuştu. Mazhar Nedime’ye doğru eğilip dudaklarına ateşli bir buse kondurdu, sonra kadının elini tutup, yavaşça ama kararlı bir şekilde, bacaklarının arasına, sertleşmiş uzvuna götürdü. Bu hareketinin nasıl bir karşılık göreceğini düşünemeyecek kadar akıllı ba-şından gitmişti. Genç kadın kendisinden isteneni ustalıklı yerine getirdi, öyle bir ustalıklı ki, Mazhar, onu elinden tutup sürüklediği ya-tak odasına bile yetişmeden boşaldı.

“Yarın akşam yine gelin, her şey bugünden de güzel olacak, bin kere daha güzel,” diye vaat etti Nedime, oldukça mahcup ve boynu bükük erkeğe, kapıda bir buseyle vedalaştıklarında...

Mazhar Osman bundan böyle, nöbette kalmadığı hemen her geceyi Nedime’nin evinde geçirmeye başladı. Akşam son hastasını bü-yük bir sabırsızlıkla uğurladıktan sonra, koşar adımlarla Zambaoğlu Mahallesi’nin yolunu tutuyordu. Kendisini orada, lezzetli bir akşam yemeği, bir müzik ziyafeti ve sabaha kadar süren sevişmeler bekli-yordu. Çoğu zaman yemek ya da piyano dinletisi yarıda kesiliyor, Mazhar, arzunun verdiği bir tür hoyratlıkla kadını odasına sürüklü-yor, aceleyle üstündekileri çıkarıyor, yatağa atıyordu. Nedime seviş-me konusundaki becerilerini açıkça sergilemeyecek kadar akıllıydı. Bu konuda bütün bildiklerini, adam nerdeyse farkına varmaksızın öğretti ona. Mazhar hayatında ilk defa böyle bir haz alıyor, buna hiç doyamayacak hissine kapılıyordu.

Nedime yine akıllı davranıp, Mazhar’ın, evine yerleşmesini asla istememişti... Ama Mazhar her akşam, ertesi gün giyeceği eşyasıyla gelmeye başlayınca, ertesi gün, çıkardığı kirli çamaşırların yıkanmış ve ütülenmiş olduğunu görüyor, gömleklerinin yakalarını kusursuz-ca kolalanmış buluyordu. Evinde böyle bir düzene asla alışmamıştı. Arada bir gelip giden Fahriye Teyze, evin her işine koşturan Pakize, daha çocuk sayılan Bedra, ne Osman Efendi’yi ne de Mazhar’ı böyle

itinalı bir hizmete alıştırmışlardı. İki erkeğin, zaman zaman yemeği kendileri ocağa sürüp masanın bir kenarında yedikleri olurdu.

Mazhar sonunda, iki günde bir Zambaoğlu'na eşya taşımaktan bıktı. Bir sandığa bütün elbiselerini koyup, Nedime'nin evine hamalla yolladı.

Kadının evi, üç kişinin barınmasına müsaitti. Yaşlı anne âşıklara hiçbir rahatsızlık vermiyordu. Gün boyu pencere kenarında oturuyor, sonra hizmetçi tarafından yatağına yatırılıyordu. Mazhar, her akşam yanıp tutuştuğu cinsel arzulara gem vurarak, önce hastasının nabzını, tansiyonunu, ateşini ölçüyor, birkaç tatlı sözle onu rahatlatıyordu. Sonra da bütün gece onlara kalıyordu. İki ateşli sevişme arasında, Nedime Mazhar'a hayat hikâyesini bölük pörçük anlatmıştı:

Babası subaydı, şehit düşmüştü. Dul kalan annesi, genç âşığıyla rahat yaşayabilmek için, onu yaşlı ve zengin paşayla evlendirmişti. Ne var ki, annenin âşığı onu bırakıp gidince kadın üzüntüsünden felç geçirmişti. Paşa onu kovduğunda eve dönünce, Nedime annesine bakmak durumunda kalmıştı. Babanın şehit maaşıyla, iyi kötü geçiniyorlardı.

Bir süre sonra Mazhar, kirayı ödemeyi teklif etti. Her sabah da hastaneye gitmeden, yüksek pirinç yatağın karşısında duran zarif tuvalet masasının üzerine bir miktar para bırakmayı âdet edindi. Nedime kendisinden hiçbir şey istememişti, ama bütün bu yaptıklarını minnetle kabul etti...

Zaten pek az konuşurdu. Mutlu olduğunda tatlı tatlı gülümser, uzun saçlarını bir o yana, bir bu yana hızla savururdu. Sevgilisine her şeyini anlatmıştı, ama yaşını bir türlü söylemek istememişti. Yaşı bir muammaydı. Yirmi altı yaşındaki Mazhar, kadının küçük kalkık burnunun kanatlarından dudak kenarlarına inen iki ince ama derin çizgiye ve gözlerinin kenarından şakaklarına yelpaze gibi yayılan kırışıklıklarla, kınanın gizleyemediği tek tük gümüşü saç tellerine bakarak, otuzun epey üzerinde olduğunu tahmin ediyordu. Nedime bazen ona karşı bir anne kadar şefkatli ve koruyucu, bazense bir küçük kız kadar saf, neşeli ve de savunmasız olabiliyordu.

Genç hekimin mutluluktan ayakları yerden kesilmiş gibiydi... Osman Efendi'nin kendisinden yaşlı bir dulla birlikte yaşamasına itirazları boşuna olmuştu. Zaten Mazhar, kimsenin hayatına karışmasına müsaade edecek değildi. Nedime'nin, kötü kaderi yüzünden mütemadiyen acı çekmesi için hiçbir sebep yoktu. Resmen de olmasa,

refikası, hanımı, hayat arkadaşıydı. Bundan böyle, ne kimse ona yan gözle bakabilecek, ne de o, bir erkekle ilgilenenecekti. Bundan emindi. Babasını ve kız kardeşlerini oldukça sert bir şekilde ikaz etti:

“Nedime Hanım’a gelininiz, görümceniz gibi davranın. Zaten öyle sayılır.”

Zambaoğlu’ndaki Eve Bir Kişi Daha Katılıyor

Yaşlı paşanın evinde çalışan Tevfik Lala da efendisinin hışmına uğrayarak kovulmuştu. Aç ve sefil vaziyette, Göztepe’de, kader birliği ettiği birkaç ağayla birlikte, köhne bir konağa sığınmıştı. Fakat geçinmek için iş bulmalıydı. Bir akşamüstü, kendisine belki yardımcı olur diye, paşanın konağındayken iyi geçindiği, hatta özellikle kayırdığı Nedime’nin evine uğradı. Orada yemekten yeni kalkmış Mazhar’la karşılaştı, eğilip ellerini öptü.

“Hayırdır Lala, ne istiyorsun?”

“Efendim, iş arıyorum, paşa hazretleri beni kovdular...”

“Ne iş gelir elinden?”

“Evde hizmetçiye göz kulak olmak, çarşı pazar alışverişinde hanıma rafakat etmek, Allah kısmet eylerse doğacak çocuklara bakmak gibi işler yaparım...”

“İyi öyleyse, burada kal; Nedime Hanım’a refakat edersin, ilerde de inşallah, doğacak çocuklarımıza bakarsın.”

Nedime’nin yüzü bu sözleri duyunca apaydınlık olmuştu. Lala tekrar eğilip Mazhar’ın elini öptü, alnına koydu.

“Allah sizden razı olsun Doktor Beyim, ama bir istirahatım daha olacak!”

“Neymiş bakalım, söyle...”

“Benimle aynı kaderi paylaşan kan kardeşlerim var, Göztepe’deki konakta, bir tanesi galiba birazcık aklını kaybetmiş, acaba...”

“Tamam, tamam, Gülhane’de bakarız ona.”

Gülhane’de Genç Mazhar Hoca

Mazhar Osman bir yandan özel hayatını kendince düzene sokarken, öte yandan meslek yaşamında büyük aşamalar kaydediyordu.

On beş yataklı mütevazı Gülhane Asabiye ve Akliye Kliniği, yeni

atanan hocanın direktifleri altında memleketin yegâne modern kliniği olmakta devam edebiliyordu.

Kullanılan yöntemler, ‘asri’ ve Avrupai’ydi. Her hastanın takibi ve laboratuvar muayeneleri eksiksiz yapılıyor, müşahedeler titizce hazırlanıyordu.

Her hastaya kan, hemen hepsine omurilik muayenesi tatbik ediyor, beyin, omurilik ve damar ameliyatları yapılıyordu. Frengi tedavisi, neosalvarsan ilacının omuriliğe zerkiyle oluyordu, umumi felç ve ansefalitlerde uyandırma tedavisi, manide bromür damlası ile tedavi, melankolide yüksek doz striknin ve pilokarpın, felçlerde elektrik, masaj ve mekanoterapi tatbik ediliyor, Parkinson hastalarına ise, skopolamin veriliyordu.

Genç hoca Mazhar Osman, sabahın erken saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar Gülhane’de bir fırtına gibi esiyor, her şeyi, herkesi beraberinde sürüklüyordu. Biraz kilo almış, o narin halinden sıyrılmıştı. Almanya dönüşünden bu yana saçlarını ortadan ayırıp bol briyantin sürüyordu. Kara kalın kaşlarının altındaki bakışlarında yol gösteren, emir veren, ders öğreten, sorumlu bir meydan okuyuş ışıldıyordu.

Hastanede yoğun çalışma temposuna rağmen, hasta muayenelerini de aksatmıyor, çağrıldığı yere yüksünmeden koşmaya devam ediyordu. Ama eline de hatırı sayılır miktarda para geçiyordu.

“İhtiyar ve meşhur bir doktor olacağım vakit, hastalarımı ayağıma kadar getirtirim,” diyordu gülererek Nedime’ye. “Ama şimdilik nazlanacak halim yok. Güzel yaşamak için çok para sahibi olmalıyım. Bu benim hakkım!”

Hem Şifa Bulur, Hem Bize Malumat Sağlar

“Hocam, eyvahlar olsun, bir felakete uğradık!”

“Ne felaketi?”

Mazhar hastanede, her zaman yaptığı gibi ayakta, öğrencilerine şizofreni hakkında bilgi verirken, o zamanki asistanı, yakışıklı Nâzım Şakir hızla içeri dalmıştı; hocanın sorusuna, heyecandan neredeyse kelimeleri yutarcasına hızla konuşarak cevap verdi:

“Efendim, bir stajyerimiz depresyondaki bir hastaya striknin şırınga ederken işi aceleye getirmiş, bir kerede elli miligram zerk etmiş; hasta zehirlendi. Tetanoza benzer arazlar gösteriyor, hastayı kaybediyoruz hocam!”

“Nâzım sakın olsana! Hastayı öyle kolay kaybetmeyiz! Getirin bakalım dershaneye, arazlarını görelim!”

Otuz yaşlarında bir eczacı olan hasta, sedye üzerinde hastabakıcılar tarafından getirildi. Kaskatı kesilmişti. Mazhar Osman hastanın yanına yaklaştı, üstüne eğildi, güçlü, beyaz elini bir tür garip şefkatle yüzünün ve uzuvlarının üzerinde bir süre gezdirdi, sonra başını kaldırdı ve anlatmaya koyuldu:

“Efendiler, bu zat buraya getirilene kadar şizofreniden bahsediyorduk; şizofreni bekleyebilir, o hep var, hep olacak; ama, öyle kolay kolay strikninle zehirlenen depresyonlu bir hasta geçmez elimize; şimdi onu inceleyeceğiz, ümit edelim ki, hem hayatta kalır, hem şifa bulur, hem bizlere malumat sağlar.”

Sonra etraftakilere, sesini yükseltmeden ama hızlı ve kararlı bir şekilde: “Derhal sıcak banyoya sokulsun, sonra kâfur şırıngaları, bol bromür ve kloral lavmanı yapacağız, çabuk olunuz!”

Akşama doğru, hastanın durumu, tatbik edilen bütün tedavilere rağmen ciddiyetini koruyordu. Mazhar, gaz lambasının sarı, yumuşak bir ışık yaydığı, duvarları beyaz badanalı koğuştaki bütün gece onun başında beklemeye karar verdi. Tek derdi, Nedime’ye haber verebilmektir; neyse ki, asistanlarından biri Kadıköy’ünde Zambaoğlu Mahallesi’ne yakın oturuyordu. Kendisinden rica etti: Acaba bu gece eve dönmeyeceğini ailesine haber verebilir miydi? Bir de, ertesi sabah hastaneye gelirken beraberinde temiz çamaşır ve gömlek getirebilir miydi?

Mazhar Hoca, geceleri hastanede kalmamaya çalışıyordu. Nedime’nin yalnızlıktan ne kadar nefret ettiğini biliyor, bu kadar hassas ve kendisine muhtaç olması hoşuna gidiyor, onu üzmemeye gayret ediyordu. Ama bu durumda, bizzat kalmaktan başka çare yoktu. Bu hastayı kimselere emanet edemezdi! Ayrıca neler olup biteceğine duyduğu yoğun merak, ondaki her türlü hissi bastırıyor, ona mesleğinden başka her şeyi unuttuyordu.

Sabah temiz gömleğini giyip Gülhane’nin lavabolarından birinde alalecele tıraş olurken, hastanın nihayet açıldığı haberi geldi. Güne bundan güzel bir başlangıç olabilir miydi?

Bir başka gün, bizzat eczacının yanlışı, yine bir zehirlenme vakasına ve beklenmedik ayaküstü bir ders konusuna neden oldu. Hasta melankolikti ve kendisine, miktarı sürekli artırılan pilokarpin şırın-

gaları yapıyordu. Yanlışlıkla 5 mg yerine 25 mg verilmişti. Mazhar bu defa, sadece kendi öğrencilerini değil, diğer polikliniklerde olanları da dershanede topladı ve pilokarpin zehirlenmesi hakkında ders verdi. İşler rast gitti ve hasta bu defa da, yoğun çabalar sayesinde kurtuldu.

Bu iki vakayı kaydedip, Gülhane'nin gece toplantılarında anlattığında, çoğu meslektaşının tenkidine uğradı; ama Mazhar, tenkitlere eskisi gibi fazla aldırış etmiyor, bu tür sözlerle hedef olduğunda uykusuz geceler geçirmiyordu. Bu tutumunun kendisine yararları olduğu kadar, zararları da pek çoktu aslında.

Striknin ve pilokarpinle zehirlenme olayları, Gülhane'de müthiş bir gürültü koparmıştı. Mazhar Hoca hiç çekinmeden çoğu hocaları karşısına almış, hatalı stajyeri ve eczacıyı cezalandırmayı kabul etmemişti. Sonunda münakaşalardan bezmiş vaziyette, gözleri öfkeden alev alev, bir toplantıda kendisini eleştirenlere bağırarak konuşmuştu:

"Evet efendiler, ben bu hataların mesuliyetini üstleniyorum, ceza verilecekse bana verilsin!"

Akşam bu tartışmayı heyecanla Nedime'ye anlattı. Ona hastanede olup bitenleri anlatmaktan hoşlanırdı; zira genç kadın, hayranlık ve alakayla dinler, çoğu zaman çok doğru ve akıllı sözlerle karşılık verirdi. Ama bu son olayları dinlerken, hiç de hayran görünmüyordu; olanları duyunca irkildi: "Mazhar Bey siz neler söylüyorsunuz kuzum, bu insanlar hata işledi, bu hata hastaların canına mal olabiliirdi, o kadar mı ehemniyetsiz sizin gözünüzde insan canı? Varsa yoksa ders, öğrencileriniz, onlara öğrettikleriniz!" Ses tonu giderek yükseliyordu: "Hiç eve gelmeyin, onlarla birlikte yaşayın bari! Mesele şu Nâzım Şakir'le!" Asistanın ismini nerdeyse bağırarak söylemişti.

Mazhar şaşırdı, tedirgin oldu. Zaten Nedime onu gittikçe daha fazla huzursuz ediyordu; tam olarak ne istediğini anlamak çok zordu. Belki de kadınları anlamak zordu! Belki de anlamak için uğraşmaya değmezdi... Âdetti, hormondur, gebeliktir... Bu yaratıkların, hep bir yerleri arazlı oluyordu nedense!

Akşamları genç kadınla yatağa girdiğinde de huzursuzluğu dağılmıyordu artık. Bir şeyler onu rahatsız ediyordu, kadına sarılırken onda bir... acı, bir umutsuzluk sezinliyordu, ama·sebebini de çözemiyordu.

Ayrıca Nedime onu ikna edememişti. Bu zehirlenme olaylarında en doğru şekilde hareket etmiş olduğuna inanıyordu. Meslektaşlarının tenkit ve itirazlarını anında susturdu, etrafındakiler susunca da kendisini tamamen haklı buldu. Artık insanları giderek daha az dinlemeye ve kendini daha az sorgulamaya başlamıştı.

Bir toplantı sırasında, yine strikinle zehirlenme olayı üzerinde tartışırken, yaşlı bir hocanın, 'tetanoz' kelimesi yerine 'güzaz'ı kullanmasına karşı çıktı. Hoca 'güzaz'da, sesi sinirden titreyecek vaziyete gelene kadar ısrar edince Mazhar sabırsızlıkla kestirip attı:

"Muhterem Paşa hocamı temin edebilirim ki, istikbalde Türk doktorları bu hastalığa ya tetanoz ya da kazıklı humma diyecekler, çünkü güzaz, ne milletlerarası ne de Türkçe bir tabirdir."

Almanya'da yaşadığı kısa dönem, Mazhar'ı çalışmada düzen âşığı yapmıştı. Müşahedelerin eksiksiz, müşahede kâğıtlarının temiz ve bir bakışta, muayene ve tedavi şekilleriyle birlikte, hastalığın seyrini kavratacak şekilde olmasını şart koşuyordu.

Servisin, hastaların, hastabakıcıların temizliğine, talebenin giyiş ve konuşma şekillerine çok dikkat ediyor, bazen düzgünce tıraş olmayanları hastaneye almaz oluyordu. Cebinden para vererek hastabakıcılara gömlek yaptırdığı oluyordu. Etrafında kimseyi, pis, yırtık pırtık kılıklı, bakımsız görmek istemiyordu.

Artık sürekli hastanın ayağına koştuktan bıkmış, biriktirdiği parayla Divanyolu'nda mütevazı bir muayenehane de tutmuştu. Nüzhet Eczanesi'nin üstünde iki odacık, içinde bir sedir, bir sandalye, bir çalışma masası, bir koltuk... Şimdilik bu kadar yeterdi; hiç olmazsa, yürüyebilecek durumda olan özel hastayı orada kabul edebilecekti.

Kadıköy vapurundan çıkarak, Divanyolu'ndaki muayenehanesine geldiğinde, sivil elbiselerini çıkarıp Gülhane gibi bir askeri tatbikat mektebine uygun asker elbisesini giyyordu. Gülhane'ye tam vaktinde yetişebilmek için ise, bazen acelesi yüzünden pantolonunun düğmelerini iliklemeye bile fırsat bulamadan, koş koş gittiği oluyordu.

Yine sisin yoğun olduğu bir günde, bütün gayretlerine rağmen epeyce gecikmiş olan Mazhar Osman Hoca, basit bir öğrenci gibi, Wieting Paşa'dan uluorta azar işitmişti:

"Vapurunuz, sisiniz beni hiç alakadar etmez! Eğer vazifenize vaktinde gelemiyorsanız, evinizin yerini değiştiriniz! Bir daha olursa cezalandırırım!"

Mazhar, o an Selanikli Tevfik'in başına gelenleri mi hatırladı,

yoksa Julius Wieting'e olan büyük minnet borcunu mu? Dişlerini sıktı, öfkesini bastırdı, cevap vermedi. Hıncını başka zaman, başka şekilde alırdı nasılsa!

Asistanlarından, kendisine özellikle hayranlık duyan Nâzım Şakir'in bir yıllık asistanlık süresi bitince, Wieting Paşa'nın huzuruna çıkarak bu süreyi üç yıl daha uzatmak istediğini bildirdi. Wieting, Almanya dönüşü çaresiz, yitik, gözleri sürekli dolan ve bu zaafından çok utanan, himayesine alıp Gülhane'de iş verdiği genç hekimi hayretle süzdü. Kararından asla pişman değildi: Mazhar gerçekten de çok değerli bir elemandı; ama zaman zaman, hiçbir gücün durduramayacağı, toprağı sulayıp bereketli kıldığı kadar, sırasında önünde duran her engeli yıkan, her şeyi beraberinde sürükleyen bir çağlayanı hatırlatıyordu Wieting'e. Mazhar'ın asistanı ile ilgili isteğine karşı çıkmadı. Zira genç adam, imalı bir şekilde, isteği kabul edilmezse her şeyi yüzüstü bırakıp gitmekle tehdit ediyordu. Wieting, Fakülte'nin iyice daralmış kadrosuyla, bu değerli elemanı kaybetme riskine giremezdi.

Sonuçta Nâzım Şakir, Gülhane'de Mazhar'ın yanında çalışmaya devam etti. Bu, Mazhar'ın asistan alıp almama konusunda ilk keyfi davranışı olmuştu; tavırlarından, sonuncusu olmayacağı da belliydi.

Damat Nevzad Eşref'in Hatası

Cuma sabahları Mazhar, Gülhane'ye biraz daha geç gider, birkaç özel hastaya uğrar, şöyle bir muayenehanesine göz atar, eve erkence dönmeye çalışırdı. O cuma da, Nedime ile yataktan geç kalkmışlardı, kahvaltı sofrasında oyalanıyorlardı; kapının birkaç kere hızla vurulmasıyla irkildiler.

"Hayrola, böyle sabah sabah!" diyerek kapıyı açmaya giden Mazhar, karşısında yeni nişanlamış olduğu ortanca kız kardeşi Cazibe'yi görünce şaşırdı.

Genç kızın yüzü bembeyazdı ve heyecandan titriyordu. Ağabeyi onu içeri aldı, oturttu, hizmetçiye bir kahve getirmesini söyledi... Bir yandan da söylenip duruyordu:

"Yakışır mı sana böyle, sabahın köründe sokaklarda tek başına dolaşmak? Sana sahip çıkan yok mu? Babamız bir şey söylemedi mi? Ya nişanlın?"

Cazibe biraz soluklanıp titrek bir sesle söze girdi:

“Ağabeyciğim, inanmak istemedim! Nevzad imtihanda yaptığı ehemmiyetsiz bir hata yüzünden Gülhane’de asistan olamayacakmış. Buna siz müsaade etmiyormuşsunuz!”

Mazhar’ın zaten asık olan suratı bu sefer öfkeli bir ifade aldı:

“Hatanın ehemmiyetsiz olduğunu nereden biliyorsun Cazibe, bilmediğin işe ne sokuyorsun burnunu? Bunun için mi geldin ağabeyini ziyarete? Hem de, doğru dürüst bile örtünmeden! Teessüf ederim! Nevzad muvaffak olamadıysa, sakın ha, benden iltimas bekleyeyim deme!”

Bu sert çıkış karşısında Cazibe başını önüne eğdi, söyleyecek söz bulamadı, gözlerinden yanaklarına iki ince gözyaşı damlası süzülüyordu. Dedeâğaç’ta muallimeliğinden döndükten sonra İstanbul’da vazife bulamamıştı. Yakında ağabeyinin kendisine uygun gördüğü Nevzad’la evleneceklerdi, genç adamın asistan maaşına çok ihtiyaçları vardı, ama Mazhar’ı da iyi tanırды; bu durumda tartışmak, karşı çıkmak mümkün değildi.

Kahvesinin getirilmesini bile beklemeden ayağa kalktı, müsaade istedi, bir köşede sessiz duran Nedime’nin yanağına bir buse kondu; sonra öfkesini ve isyanını bastırarak çıkıp gitti. Arkasından Mazhar hâlâ söyleniyordu:

“Çocukluğunda da böyle saçma sapan davranırdın! Senin yüzünden anamdan yediğim dayakları unuttum mu zannediyorsun?”

Sonra hışımla Nedime’ye döndü: “İltimasmış! Bana iltimas yapıldı mı ki bu dünyada, ben de başkasına yapayım?”

Nedime’nin bu söze karşı söyleyeceği çok şey vardı elbette, en başta da Nâzım Şakir’in asistanlık müddetinin dört yıla çıkartılması konusu. Ama Nedime, çoğu zaman yaptığı gibi, susmayı tercih etti.

Raşit Tahsin Bey’le Komşuluk

Zambaoğlu Mahallesi’ndeki, Halit Ağa Camii sokağına, yeni komşular gelmişti: Mazhar’ın eski hocası Raşit Tahsin Bey, Alman hanımı Elizabeth ve oğulları Esat.

Küçük Esat on yaşını doldurmuştu. Babası hâlâ üzerine titriyor, beslenmesinden eğitimine kadar her şeyiyle bizzat ve abartılı bir titizlikle ilgileniyordu. Sakanın kapıya getirip küplere doldurduğu iyi sudan değil, mutlak maden suyu verdirtiyordu çocukcağıza; köftesi- nin etini kasapta kendi seçiyor, yağını ayırttırıyor, pişirilirken aşçı-

nın başında duruyordu. Yumurta vermeden önce kırk yıl düşünüy-
yor, sonra yakınlarda bir çiftlik var mı diye araştırıyor, kümesinden
günlük yumurtayı aldirtıyor, elinde saati, tam üç buçuk dakika pişir-
tiyordu, hazmı kolay olsun diye...

Tabii bu şartlar altında büyüyen Esat cılız, kolay hastalanan, bir
hayli de huysuz bir çocuk olmuştu. Yüzü, şöyle rahatça sokağa çı-
kıp güneş görmemekten bembeyazdı, diğer yaşlıları gibi top peşinde
koşturması da yasaklandığından, iştahı yoktu. Rüştüye bir gün gi-
diyor, ardından nerdeyse bir hafta boyunca evinde, nezle ya da mide
bulantısı gibi önemsiz rahatsızlıklarla yatıyordu.

Yine çocuğun hastalandığı bir gündü. Mazhar kendi evine gir-
meden, bir hastanın ailesinin ricası üzerine konsültasyona çağırarak
için, istemeye istemeye hocasına uğramıştı ki, içler acısı bir manza-
rayla karşılaştı: Oğlunun zafiyet geçirdiğine iyice inanmış olan ho-
ca, ona dayakla kötekle hint yağı içirtmişti, çocukcağız da zorla yut-
turulan o acı hint yağını, kollarını ellerini tutan, ağzını açsın diye
burnunu sıkarak babasının üstüne olduğu gibi kusmuştu. Raşit Ho-
ca'nın yüzü, bıyığı, top sakalı, kadife yeleği kusmuk içindeydi. Baba
çocuğun huysuzluğundan sinirlenmiş, çocuk da babanın hiddetin-
den ürkmüş, ortaya küçük çapta bir felaket çıkmıştı.

İkisi de titriyorlardı; biri hiddetten, diğeri korkudan. Küçük Esat,
Mazhar'ı görür görmez koşup boynuna sarıldı:

“Mazhar ağabeyciğim...”

Genç adam hiçbir tiksinti göstermeksizin çocuğu kucakladı, ya-
tıştırdı, hizmetçiden yeni bir şişe hint yağı alıp balla karıştırmasını
istedi, sonra büyük bir sabırla Esat'a kaşık kaşık içirdi. Bunu yapar-
ken de hocasına, birlikte gidecekleri konsültasyondan bahsetti.

Bu olaydan bir-iki gün sonra, Eliza Hanım geç satte Mazhar'ların
kapısını çaldı: Yüzü solgun, ama ifadesi son derece kararlıydı. İçeri
alındıktan sonra, bir bardak suyla bir fincan kahve bile içmeyi kabul
etmeden, kırık Türkçesiyle:

“Ben gidiyorum artık, memleketime dönüyorum. Raşit Bey'e ta-
hammül kalmadı...” dedi, sonra Mazhar'a güven ve heyecanla baka-
rak:

“Mazhar Bey, evladımı siz çok seviyorsunuz, ben görüyorum,
onu önce sizin Allah'a, sonra sana emanet ediyorum,” diye ekledi.

Mazhar bu habere pek şaşırılmamıştı. Hoca'nın, durmadan, bir
neşenin doruklarına çıkıp bir derin hüznün uçurumlarına yuvarlan-

ması, onu, birlikte yaşanması nerdeyse imkânsız biri haline getirmişti, bu aşikârdı. Ayrıca Eliza'nın kafeste bir kuş misali hapsedildiği tutucu ortamı da iyi biliyordu, ama... Bu Alman asilzâdesinin genel kültürüne, müzik ve sanat bilgisine saygı ve hayranlık duymakla birlikte, Almanya'daki kadınların 'azgın'lığı hatırından çıkmamıştı! Mesela, Eliza'nın yaptığı doğru muydu şimdi? Nerdeyse gece vakti, bir başına, aileye yabancı bir erkeğin evine teklifsizce gelmesi, evin hanımıyla bir köşede terbiyeli terbiyeli oturup dertleşeceği yerde, bizzat Mazhar'a, gözünün içine baka baka aile hayatının mahremiyetinden bahsetmesi... Bütün bu tuhaf davranışlar, örf ve âdetlerine ne kadar ters düşüyordu!

Kadın gittikten sonra, Nedime arkasından büyük bir acıma duygusuyla bakakaldı, sonra:

"Vah, zavallı kadıncağız!" diye fısıldadı...

Mazhar sebebini galiba kendisinin de pek anlayamadığı bir öfkeye kapılmıştı, Eliza'ya karşı duyduğu ufak anlayış kırıntıları da uçup gitmiş gibiydi, lüzumsuz yere sesini yükseltti:

"Ne zavallısı! Oropuluk yapmadığı ne malum? Bu Alman karılarını bilmezsın sen! Nesine acıyorsun?"

Sonra, nerdeyse sadistçe bir edayla ekledi:

"Ona acıyacağına kendine acı! Onun hiç olmazsa bir erkek evladı var! Kaç zamandır bekliyoruz, hanımefendi lütfetsinler de, bize bir çocuk doğursunlar!"

Nedime suskun ve ezik bir halde, başını önüne eğdi.

Ertesi gün Eliza bavullarını topladı ve arkasına bakmadan evini terk etti. Daha sonra kocasının mal varlığının büyük bir bölümünü beraberinde götürdüğü ve henüz hocayla evliken bir Alman'la ilişki kurmuş olduğu dedikoduları yayıldı. Mazhar da, öfkesinde ne kadar haklı olduğunu düşündü. Alman kadınlardan mutlaka uzak durmak lazımdı!

Raşit Tahsin Hoca ile küçük Esat, hizmetçiler ve bir kâhya kadın ile birlikte başbaşa kaldılar. Baba çocuğuna hâlâ tapmakla birlikte, dönem dönem aşırı hiddetleniyor, oğlunun bakışlarında, ifadesinde, gülümsemesinde, annesini hatırlatan bir şeyler yakalıyor, sudan bir sebeple kıyasıya dövüyordu onu. Bir akşam, hocanın hiddeti sınırı ciddi şekilde aşmış olmalıydı ki, yine geç bir saatte kâhya Mazhar'ın kapısını çaldı, gelip baba-oğulu yatıştırması için âdeta yalvarırdı. Mazhar bütün yorgunluğuna rağmen, ısrarlara dayanamayıp yan

eve geçti. Hoca yine bağıyor, çocuk bir köşeye büzülmüş ağlıyordu. Doğru Esat'a yöneldi, sükûnetle başını okşadı.

"Haydi yavrum, kes şu ağlamayı artık!" dedi en yumuşak, en şefkatli sesiyle. Çocuk anında sustu.

Hoca da sakinleşmiş, Mazhar'ın oğlunun başını okşayışını, Esat'ın da ağlamayı kesip başını ona doğru hayranlıkla kaldırışını, bakışlarında hafif bir haset ifadesiyle seyrediyordu.

Odaya çöken ağır sessizliği bozmak yine Mazhar'a düştü:

"Haydi bakalım evladım, bir türkü söyle de baban seni affetsin!"

Bu tuhaf istek, kimbilir aklına nerden gelmişti.

Çocuk da, bütün saflığıyla anasından öğrendiği şarkılardan birini söylemeye koyuldu. Bu bütün Alman çocuklarının bildiği bir niniydi:

"*Meine kleine mandoline...*" ⁽¹⁾

Esat şarkının nakaratını tekrar ettikçe, ince ve hüzünlü sesinin babasında yarattığı izlenimlere ister istemez şahit oldu Mazhar. Hocanın yanakları pembeleşti, yüzünü sanki bir sis bulutu kapladı, gözleri doldu.

Raşit Tahsin'in eski asistanı, kendini orada artık bir fazlalık gibi hissediyordu, usulca odayı terk etti. Nedense kendi de hüzün doluydu. Acaba kadınlara olan güvensizliğine, Nedime'yle yeni başlamış ama hızla yıpranmakta olan ilişkisine, Mitzi'nin kalbinde bıraktığı acı-tatlı anılara mı yanıyordu? Bir erkek evlat özlemini mi duyuyordu? Ama onun oğlu, bir hanım evladı, bir muhallebi çocuk olmayacaktı, o arslanlar gibi güçlü, akıllı, başarılı, yakışıklı biri olacaktı, herkes onu kıskanacaktı, adını dünyaya duyuracaktı.

O günleri görene kadar, çok ama pek çok çalışmalıydı.

Tevfik Lala'nın Hazin Hikâyesi

Mazhar Osman, her sabah Gülhane'de, sarı saçlı, mavi gözlü bir 'schwester' ile hasta ziyaretine çıktığında, Tevfik Lala'nın arkadaşı yatağında onları öfkeden nerdeyse köpürerek karşılıyordu. Adam bir mani nöbeti geçiriyor ve avazı çıktığı kadar bağıyordu: "Mazhar Osman, gelip de benim keyfimi sormaya utanmıyor musun? Senin her gece keyfinin yerinde olduğu belli!... Şu mavi gözlü sarışınla

⁽¹⁾ Benim küçük mandolinim.

neler yaptığını biliyorum ben! Seni gidi utanmaz! Edepsiz!” Adam bir yandan konuşuyor, bir yandan da mintanını kaldırıp iğdiş edilmiş uzuvlarını gösteriyordu. Bazı sabahlar daha da coşup bacaklarının arasına bir yastık alıp, onunla sevişir gibi yapıyordu. Hareketlerinin ustalığı, bu işe pek de yabancı olmadığını gösteriyordu. Bu halleri, sonunda Mazhar’ın ilgisini çekti, adamı daha da büyük bir dikkatle izleyip dinlemeye koyuldu. Evinde Tevfik Lala, klinikte bu adamcağız ve bunun gibi birkaç vaka üzerinde çalışarak, çok ilginç bir araştırma yapabileceğini düşündü. Adamın fotoğrafının çekilmesini emretti. Bunu yaparken de, ilerde haremağası olsun, şizofren olsun, manik-melankolik olsun, hastanede, muayenehanesinde ya da bizzat evlerinde karşılaşacağı hastaların fotoğraflarından bir koleksiyon oluşturmaının son derece ilginç olabileceğini düşünüyordu. Kraepelin’le birlikte çalışırken, akıl hastalıklarında tasvirin ehemmiyetini iyice anlamıştı.

Artık her akşam eve döndüğünde, Lala’yı bir başka ilgiyle süzüyordu: Hizmetkârının kolları uzun, vücudu incecik ve kıvrak, sesi ince, yürüyüşü ağırdı. Ayaklarında daima rujan fotin ve galoş bulunuyor, üstüne siyah bir pantolonla çok uzun bir redingot giyiyor, uzun siyah bir kravat takıyordu. Sokağa çıktığında, kıvrıcık saçlarının üzerinden, itinayla kalıplanmış fesini eksik etmiyordu. Paşanın evinden böyle bir kıyafetle gelmiş, eskidiğinde de, yeni efendisinin aynısını yaptırtmasını rica etmişti. Kıyafetini, yakasından sarkan kırmızı ya da beyaz bir mendille tamamlıyor, uzun siyah parmaklarında birkaç tane gümüş yüzük parlıyordu.

Tevfik Lala, paşanın evinden Mazhar’inkine taşındığından bu yana, yeni efendisinin âdeta kulu kölesi olmuştu. Nedime’ye göz kulak oluyor, hizmetçiyle birlikte evin işlerine bakıyor, Mazhar ya da Nedime hastalandığında başlarında uykusuz bekliyordu. Lala’nın bunların dışında tek eğlencesi, tek uğraşı, çay ve sigara içmektir. Evde belli saatlerde içilen çaylar kâfi gelmez, kendine köşedeki çay ocağından bardak bardak demli çaylar taşıttırırdı... Sigaraya gelince, Mazhar, bütün tehditlerine, bütün azarlarına rağmen, onu bu kötü huyundan vazgeçirememiş, sonunda da çaresiz pes etmişti.

“Yeter ki ben görmeyeyim! Yeter ki tütün kokusu evin hiçbir yerine yayılsın!”

“Başüstüne efendim.”

Gülhane dönüşü bir akşam, Mazhar, utangaç ama samimi gü-

lümsemesi ve çocuksu bakışlarıyla karşısında ayakta duran adama, alışılmışın çok dışında yumuşak, nerdeyse şefkatli bir sesle konuştu:

“Tevfik Lala, bak ne söyleyeceğim sana: Bilirsin ben tabibim, benim gözümde ayıp, yasak diye bir şey yok, her şeyi görebilirim. Bir fotoğraf makinesiyle, senin şu bedredilmiş kısımlarının suretini alacağım. Size yapılan fenalık nasıl bir şey, insanlar görsün istiyorum...”

Kelimelerini dikkatle seçiyor, karşısındakinin anlayabileceği bir lisan kullanmaya çalışıyordu, Lala’ya inceleme ‘tıbbi araştırma’ gibi laflar etseydi, zavallının kafası büsbütün karışacaktı.

Bir süre bekledi, sonra umutla, “Tamam mı? Anlaştık mı?” diye sordu.

Lala’nın dudağındaki gülümseme anında silindi, biraz patlak ve sevgi dolu gözleri yaşardı:

“Efendim, öl deyiniz öleyim, ama çok rica ederim, benden bunu istemeyiniz!”

Mazhar sabırsızlığını göstermemeye gayret ediyordu: Hem elinin altında, araştırması için böylesine değerli bir örnek bulunacak, hem de ondan faydalanamayacak... Bu olacak iş değildi!...

“Lala, sen bana hiç buralara nasıl geldiğini anlatmamıştın. Şöyle şu mindere çöküver de, anlat bakalım...”

“Ne söyleyeyim efendim? Cahilliğin ebedi kurbanı, dünyanın garibi bizler... Ne ana ne baba... ne aile... Siz velinimetime duadan başka, dünyada işi olmayan gölgeleriz.”

“Haydi anlat Lala.”

Tevfik Lala, kesik kesik anlatmaya koyuldu; o böyle konuşurken, Mazhar kendisini birçok kez dürtmek, rica etmek, ısrar göstermek zorunda kaldı. Adamcağız yaşadıklarını kısa geçmek istiyor, mutsuz hayatıyla ilgilenilmesinden besbelli rahatsız oluyordu. İçinden geldiği karanlık geçmişi, acıdan çok utançla anlattı:

“Henüz çocuk denecek yaşıyordum, ana babamın, kardaşlarımın, hemşirelerimin yanında, memleketim Habeşistan’ın bir köyünde rahat yaşıyordum. Bir gün, birdenbire, düşman kabilenin hücumuna maruz kaldık, erkeklerimiz de çiftte çubuktaydı. Anam zavallı, ne yapacağını şaşırdı. Bizi büyük bir küfenin içine yerleştirdi, tavana astı. Korkumuzdan sesimiz çıkmıyor, nefes bile alamıyorduk. Düşman, kulübernizin her tarafını aradı, bir şey bulamadı, annemi sıkıştırdı, tehditleri bile anama bir şey söylettirmedi. O sırada haydut-

lardan biri, aslı sepetten şüphelendi; içindekini anlamak için oraya mızrağını soktu. Tabii vücuduna mızrak batan kardaşımın feryadı, yerimizi tanıttı. Memleketimizde âdet olduğu üzere, kızlara dokunmadılar...”

Sustu Lala, siyah başını önüne eğdi...

Mazhar da eğildi, elini adamın omuzuna koydu, sesini iyice yumuşattı:

“Sonra Lala, haydi anlat!”

“Sonra efendim, erkek çocukların hayalarını ve edeplerini kılıncıla kesiverdiler, bizi kan içinde bir köşeye fırlatıp attılar. Maksat, kabilenin neslini kurutmak ve tahkir etmektir. Birçok günler yatakta kaldık, nihayet yaramız iyi oldu. Artık ‘tavaşi’⁽¹⁾ idim, lakin memlekette anamın babamın yanında çobanlık ediyordum, koyunlarımızı köy dışındaki çayırlarda otlatıyordum. Bir gün yine birdenbire, birçok atlılar gördük. Bizi kuşattılar. Kaçtık, bağırarak, çırpındık olmadık. Bunlar zenci kaçakçıları idi. Çete bizi aldı götürdü...”

Lala şimdi hıçkırarak hıçkırarak, çocuk gibi burnunu çeke çeke ağlıyordu...

Mazhar, adamın çok daha önemsiz sebeplerden dolayı sık sık geçirdiği bu sinir krizlerine alışkındı. Sessiz kalıp, sakinleşmesini sabırla bekledi; hazin öykünün devamını, derin iç çekişlerle anlattı Lala:

“Çete bizleri gece götürüyor, gündüzleri saklıyordu. Uzun bir seyahatten sonra, Bahri Ahmer’in⁽²⁾ kenarına indik. Çete bizleri zenci tacirlerine sattı, onlar da Hicaz valisine... Bir müddet sonra Hicaz valisi, aralarında bu kulunuzun da bulunduğu birkaç çocuğu Saray’a gönderdi.”

Tevfik Lala gencecik yaşında Saray’da şehzâdelerin, sultanların hizmetine girmiş, hatta Hamit’in odasını temizleyen kızları kontrol etmek ve oda anahtarını Padişah’a takdim etmek gibi, çok itimat edilenlere verilen işlerde bulunmuş; hürriyetten sonra, bir şehzâde ile Almanya’ya gitmiş, sonra şehzâde onu paşaya vermiş, ardından da paşa ikinci karısını, yani Nedime’yi boşayınca, Tevfik’i de kapıya koymuştu. O da Mazhar Osman’a sığınmıştı...

Mazhar’ın elini alıp alnına koydu:

“Efendim, artık anam babam, vatanım, her şeyim sizsiniz. Müsa-

(1) Hadım edilmiş kimse.

(2) Kızıldeniz.

ade ederseniz, şu bedbaht hayatımın sonuna kadar yanınızda kalayım.”

“Tabii kalırsın Lala, ben seni asla bırakmam, ömrünün artan kısmını burada geçirirsin,” dedi Mazhar, güven telkin eden bir sesle, sonra gizleyemediği ve giderek artan bir sabırsızlıkla devam etti.

“Fakat sen de beni üzme, bir isteğim var, reddetme... Bırak da edep yerlerinin fotosunu çıkarayım. Seni bir de güzel muayene edeyim... Bak, mesleğim için lazım diyorum sana! Böyle mi söz dinliyorsun sen, bu mu bana duyduğun minnet, seni inatçı katır!”

Mesleği söz konusu olduğunda, her zamanki gibi, Mazhar önündeki engelleri silip süpürme dürtüsüyle, ses tonunu iyice sertleştirmiş, sonunda öfkeyle ayağa kalkmış, adamı yakasından hırsıyla silkelemişti.

Tevfik Lala bir çığlık attı, efendisinin elinden bir maymun çevikliğiyle kurtularak sokak kapısına doğru seğirtti, kapıyı hızla açtı ve gecenin karanlığında gözden kayboldu...

Hâlâ öfkeli olan Mazhar omuz silkti ve homurdanarak yatmaya gitti.

Lala bir hafta boyunca eve dönmedi. Ertesi gün yaptığından çok büyük pişmanlık duyan Mazhar, adamcağızın birkaç haremağasıyla birlikte kurmuş olduğu cemiyete haber yolladı, ama Lala oraya hiç uğramamıştı. Aradan üç-dört gün daha geçti, Mazhar'ın endişesi ve vicdan azabı iyice arttı. Bu adam yeni doğmuş bir bebek kadar savunmasızdı. Onu, sığındığı sıcak yuvadan, lüzumsuz ısrarı ve öfkesiyle kaçırdığı için kahroluyordu. Tevfik Lala ağlamaktan şişmiş gözlerle bir hafta sonra döndüğünde, onun bu zavallı halini görünce, fotoğraf çekme konusunu bir daha hiç açmamak üzere kapatmaya karar verdi... Zaten bir-iki gün sonra Lala olup bitenleri unutmuş gözüküyor ve hizmetçiye çocuksu şakalar yaparak, meşhur kahkahalarını patlatıp duruyordu.

Mazhar ise çalışmalarını Gülhane'de yatan öbür haremağası üzerinde yoğunlaştırmakla yetindi. Haremağalarının psikolojik ve fizyolojik özelliklerini anlatan, fotoğraflarla desteklenmiş bir çalışma hazırlamaya koyuldu...

Onları, iç dünyalarını, ruhlarında kopan fırtınaları, çektikleri acı ve hasretleri, içinde kıvrandıkları bitmek bilmeyen utanç ve eziklik hislerini ne kadar incelemiş ve ne kadar anlayabilmişti Mazhar? Osmanlı devletinin 19'uncu yüzyılda hâlâ süregelen bu oldukça vahşi

âdetine ne kadar karşı çıkıyordu? Aslında Mazhar, Tevfik Lala'yı, mesul ve acı çekebilen bir yetişkin olarak değil de, hayatı boyunca bakıp kollayacağı ve karşılığında kendisine hizmet edecek, evcil hayvandan belki bir kademe üstün bir yaratık olarak görüyordu.

Bu sıralarda Mazhar Osman'ın ilgi alanı, iğdiş edilen haremağalarının yanı sıra esrar ve uyuşturucu alışkanlığına da yönelmeye başlamış, bu konuda araştırmalara başlamıştı. Aynı dönemde, çoktan beri üstünde çalıştığı ve esasen yabancı metinlerden bir derleme olan *Spiritizma Üzerine* kitabını da yayınladı.

İzmir'deki Morfinman Aile

Bir kurban bayramı arifesiydi. O günlerde Trablus Harbi başlamıştı. Mazhar'ın evine geç vakit bir telgraf geldi. Bayramda, İzmir eşrafından bir hastaya bakmak için çağrılıyordu. Telgrafın kısacık metninden anladığı kadarıyla durum acılmış, rahatsızlık morfin alışkanlığıymış. Aileyi ismen tanıyordu, çok varlıklı insanlardı. Böyle bir fırsat kaçırılmazdı. Gitmeyi kabul etti.

Nedime, "Ama bayram günü beni yapayalnız mı bırakacaksınız?" demedi; sadece, sayısını iyice artırdığı sigaralarından bir tane daha sarmaya içeri gitti!

Mazhar bundan dolayı sitem etmek istediye de vazgeçti. Zaten zihni yine bin bir soruyla meşguldü: Nasıl gitmeliydi? Denizden gitmek tehlikeli olacaktı, Çanakkale Boğazı mayınla doluydu, bineceği geminin İtalyan harp gemileri tarafından kontrol edilmesi, içindeki bütün genç erkeklerin harp müddetince bir kışlaya kapatılmaları tehlikesi vardı. Kara yolunu tercih etti.

Sabahleyin, Nedime derin uykudayken evden çıkıp Haydarpaşa'dan kalkan ilk trene bindi. Tren, dört-beş saat sonra oflaya puflaya Eskişehir'e vardı. Mazhar, geceyi bir Alman kadının idare ettiği küçücük otelde geçirirken, bir kere daha, bu milletin temizlik ve düzen aşkına hayran kaldı. Ertesi sabah bindiği tren, yine dört-beş saat sürdü. Banketlere yayılmış, çarıklarını çıkarmış, bohçalarını açmış, dolmalarını böreklerini büyük bir iştahla yiyip, aralarında iğreti oturan, jaketataylı, kolalı gömleklili, briyantınlı saçlı genç hekime, yediklerinden dostça ikram eden bir insan kalabalığı arasında geçen sarıntılı bir yolculuktan sonra, Afyonkarahisar'a vardı. Demiryolları şirketinin, şehrin dışından istasyona kadar uzanan tozlu yolun iki

kenarına dikmiş olduğu cılız akasyalar dışında, ne bir çiçek, ne bir ağaç vardı etrafta...

Bayramın ilk gününü, Nedime'den, babasından ve kız kardeşlerinden uzakta, birbirine yaslanmış, bahçesiz ve tozdan rengi belirsizleşmiş ahşap evlerle dolu bu şehirde geçirmek, ona dayanılmaz bir sıkıntı veriyordu... Ellerinde rakı şişeleri, baldırları çıplak, kısa şalvarlı ve cepkenli adamlar, sokaklarda bağırsıp duruyordu. Gülhane' de kendisiyle birlikte asistanlık yapmış olan bir arkadaşının, şehirde, şahsi imkânlarıyla bir özel hastane açtığını duymuştu; oraya uğrayıp biraz vakit geçirmek istedi. Sora sora bulduğu o hastaneye vardığında gördükleri, sıkıntısını daha da artıracak türdendi: Viran bir ahşap ev, sararmış Amerikan bezinden çarşaf ve örtüleriyle birkaç köhne yatak, başlarındaki feslerin üzerine yemeniler sarmış, uzun siyah donlu birkaç hastabakıcı... Söylediklerine göre, cerrah arkadaşı da oradaki işsizlikten bunalıp hasta bulmak için Konya'ya gitmişti...

Mazhar o kırık dökük hastaneden kendini dışarı atıp, Uşak'a gidecek treni beklerken amaçsızca bir-iki saat dolandı. Geceyi Uşak'ta geçirdikten sonra, ertesi sabah İzmir'e doğru yola çıktı...

Akşamın dokuzunda Çarşıyaka istasyonuna vardığında, genç ve yakışıklı bir adamı, hasta ailesi adına kendisini beklerken buldu. Adamın endişeli yüzü bembeyazdı.

"Hoşgeldiniz doktor bey! Müsaade ederseniz sizi hemen eve götürüyüm, bu gece bizde misafir kalacaksınız!"

"Hay hay efendim, hastamız nasıllar?"

Adam acı acı gülümsedi:

" 'Hastalar' deseniz daha doğru olur doktor bey..."

Zengin Müslüman tüccarların yaşadığı Göztepe semtine doğru faytonla yol alırlarken, adının Emin olduğunu öğrendiği bu bey, Mazhar Osman'a, hekimlikte her gün biraz daha artan tecrübesine rağmen, onu bile hayrete düşüren bir hikâye anlattı:

Paşa kızı olan annesi, yani evin büyük hanımı, genç yaşından beri böbrek taşı sancıları çekiyormuş, sonunda doktoru ona morfin iğneleri yapmaya başlamış, ama gel gör ki, sonunda bu morfin iğnelerine hasta iyice alışmış. Doktor, "Artık lüzumu yok hanımefendi," demesine rağmen morfine devam etmiş, iğne bulamayınca fitil kullanmaya başlamış. Çocukları, yani Emin Bey ve kız kardeşi, daha yeniyetmeyken evdeki bu iğne ve fitil trafiğini, annelerinin önce huzursuz, sinirli, öfkeli, sonra da âdeta pembe bulutların üstünde gezinir gibi

halini gördükçe, bu morfin denen sihirli tozu kendileri de denemek istemişler, onlar da iğne yaptırtmışlar, sonra bizzat iğne yapmayı öğrenmişler ve... olanlar olmuş.

“Hemşirem az alıştı; bense üç-dört senedir tam bir morfinman oldum, fakat ara da verebiliyorum, çok şükür! Kendimi çok kötü hissettiğimde gidip İsviçre’de bir sanatoryuma kapanıyorum, orada her gün çok az miktarda morfin vererek tedavi ediyorlar; oradan, bu zehrin miktarını ciddi şekilde azaltmış, iştahı açılmış, biraz kilo almış bir insan olarak çıkıyorum.”

Fakat en kötü durumda olanları, Emin Bey’in zevcesiymiş. Zamanında o da kocasına uymuş; şimdi hepsinden betermiş; dozu nerdeyse yirmiye katlayıp kullanıyormuş, bulamadığında, hizmetçilere yüklüce para verip tanıdık bazı eczanelerden temin ediyormuş.

“Eline para verilmiyor, o da gizlice mücevherlerini birer birer sattırarak morfin alıyor. Can sıkıntısından gittiği sinemalarda, sokak köşelerinde, daha bilmem nerelerde satıcılarla buluşuyor, elinin altında sürekli bulunduracak kadar morfin tedarik ediyor,” diye şikâyet ediyordu Emin Bey.

Eve vardığında, Mazhar’ın, bu toplu bağımlılık vakasına duyduğu merak doruk noktasındaydı; kimi, nasıl, nerede tedavi edebileceğini de kara kara düşünüyordu. Aileden sadece birini tedavi etmenin işe yaramayacağı belliydi; diğer müptelaları da iyileştirmeye çalışmalıydı.

Emin Bey’in ‘evimiz’ diye adlandırdığı, oldukça görkemli ahşap bir konaktı, ama fertlerin kokuşmuşluğu, çürümüşlüğü sanki oraya da yansımış, duvarlarından, içindeki bütün eşyaya kadar her yere sinmişti; günlerce suyu değiştirilmemiş vazolardaki bayat, boynu bükük çiçeklerin ağır kokusu her tarafa yayılıyordu; ağır atlas perdeler sımsıkı kapalıydı; elini her sürdüğü yerdeki kalın toz tabakasına nerdeyse yazı yazılabiliyordu, aynalar buğuluydu, kristal avizelerde örümcekler ağ bağlamıştı... Mazhar kendisine gösterilen küf kokulu odada, son derece huzursuz, kâbuslarla dolu bir gece geçirdi.

Ertesi gün, ailenin bütün fertleriyle yüz yüze görüştüktan sonra, zaten sağlık durumu giderek bozulan yaşlı hanımı kendi haline bırakmaya karar verdi. Morfin alışkanlığından önce, böbrekleri başına dertti, kalbi de pek zayıftı. Onun fazla uzun yaşayacağına inanmıyordu, bari bu dünyayı rahat ve sıkıntısız terk etsindi.

Ailenin diğer üç ferdine gelince, onları İstanbul’a getirtip kendi

kontrolü altında, yeni yeni hasta yollamaya başladığı Şişli La Paix'de tedavi ettirmeyi tasarladı... Emin Bey'le ciddi bir şekilde konuştu:

“Bakınız, biz hastalarımıza her gün az miktarda morfin vererek tedavi etme yanlısı değiliz. Bizim tercihimiz, hastayı hastaneye yatırır yatırmaz vücuttan bu zehri tamamiyle kesmek, kişiyi biraz kloral ve bromürle rahatlatmak, iyi besle...”

Emin Bey büyük bir telaş ve heyecan içinde, Mazhar'ın sözünü kesiverdi:

“Olmaz öyle şey doktor, ben o sıkıntıya katlanamam! Her gün biraz morfin vermelisiniz!”

Mazhar Osman, böyle uydurma bir tedavinin asla işe yaramaya-
cağını anlatmak için ne kadar dil döktüyse, boşuna oldu. Adam ga-
yet kibar bir şekilde, bu herkesi tedavi edip iyileştirmeye hevesli dok-
tora yüklü bir para verip kapıyı gösterdi.

Mazhar oradan, hiçbir işe yaramamış olmanın burukluğu ve öf-
kesiyle ayrıldı. Bir an önce İstanbul'a dönmek istiyordu.

Dönüşünü, her türlü tehlikeyi göze alarak gemiyle gerçekleştiri-
di. O bayramın, birçok sebepten dolayı asla hatırından silinmeyece-
ğini düşündü... Batı Anadolu'nun birkaç kasabasının perişanlığıyla,
İzmir'in zengin kozmopolitizmini karşılaştırma fırsatını bulmuş-
tu. Afyonkarahisar gibi Allah'ın unuttuğu bir şehir bozmasında rakı
içen Müslümanlar, sonra da İzmir'de morfin bağımlısı, Batı kültürü
almış saraylı bir büyük hanım ve paşazâdeler görmüştü. Bütün bun-
lar, elbette meslek yaşamında ilkler değildi, Gülhane'de daha gence-
cik asistan iken, Çörçöp'le beraber bir esrar tekkesini ziyaret edişleri
aklına geldi, daha sonra Münih'te, Toptaşı'nda, Gülhane'de, Şişli'de
gördüğü morfinmanlar, alkolikler, esrarkeşler... Ahlaksızlık, kokuş-
muşluk her yerdeydi! Ne kolaydı böyle zehirlerle keyfe dalmak, yan
gelip yatmak!

O bayramdan sonra, uzun zamandan beri gönlünde yatan, alkol,
tütün, esrar gibi maddelere karşı mücadele etme isteği, vatandaşlarını
eğitme hırsıyla birlikte iyice arttı.

Dönüş yolculuğu boyunca, vapurdaki yolcuları seyretti hep: Pek
şık giyinmiş 'mösyö'lerin ve 'madam'ların yanı sıra, inkılâbı sanki
yeni yaşayan, Avrupa âdetlerine henüz ayak uyduramamış kişiler
güvertede gecelik entarisi ve terlikle dolaşıyorlardı. Bu durum değiş-
meliydi.

Dönüşünde, Gülhane’de iki hasta muayenesi arasında, Nâzım Şakir’e o kasvetli bayramda karşılaştıklarını anlattıktan sonra, yarı ciddi, yarı gülerek, “Ne yapayım, susamam, ‘adam sen de, neme lazım!’ diyemem, aklımın erdiğini düzeltmek vazifemdir!” deyip sözlerini noktaladı.

Çok çalkantılı bir dönem yaşıyorlardı. Her an her şey değişiyor, dün yerleşik bilinen değerler, ertesi gün altüst oluyordu. Mazhar da kendi değerlerini tartıp biçmekte zorlanıyordu. Kesin olarak inandığı tek şey, Batı medeniyetine yetişmek zorunda olduklarıydı...

Berlin’de Birkaç Ay...

Tekrar Almanya’nın yolunu tuttu.

Bu defa sadece Berlin’de, Charité Kliniği’nde Profesör Ziehen ile bir süre çalışmakla yetinecekti.

Nedime’ye bu kararını bildirdiğinde, kadının gözleri dolmuş ama itiraz etmemişti.

“Vazifeniz icap ettiriyorsa gidiniz Mazhar Bey; ben burada evimin işleriyle meşgul olur, biraz da Hilal-i Ahmer’in⁽¹⁾ hanımlar heyetinde çalışırım. Sıkılmam, sizi beklerim.”

Gideceği günün gecesi, sevişmelerinde, anlam veremediği bir hüznle karışık bir tutku hissetmişti Mazhar.

Nedime sabaha karşı, “Sizi çok ama pek çok seviyorum,” diye fısıldamıştı. “Çok rica ediyorum, bunu ne olursa olsun unutmayınız...” Sonra gereksiz yere trajik bir sesle tekrar etmişti: “Ne olursa olsun!” Mazhar’ın aklı ise daha şimdiden Prof. Ziehen’in derslerinde, Charité Kliniği’nin geniş anfilerinde, Berlin’in pırıl pırıl sokaklarında ve caddelerinde serbestçe gezinen beyaz tenli, sarışın ve ‘azgın’ Alman kadınlarındaydı... Berlin’in o yıllarda büyük sosyal çalkantıların yanı sıra, müzik, felsefe ve edebiyatın en önemli merkezlerinden biri olduğunu da bilmiyor değildi... Dalgın dalgın kafa salladı: “Ben de seviyorum seni güzelim, ben de...”

Mazhar Osman, bu ikinci Almanya yolculuğunda, parasına, bilgisine, ülkesinde bıraktığı oldukça kalabalık hasta sayısına güvenen, eskisine nazaran çok daha kendinden emin bir genç hekimdi. Yine

⁽¹⁾ Kızılay.

de Charité’de, Ziehen’in yanında basit bir stajyer olarak çalışmakta bir mahzur görmüyordu.

Mazhar orada kaldığı kısa sürede Ziehen’le sıkı dostluk bağları kurdu. Adam Kraepelin’in çömezi olmuştu ve servisinde organistik psikiyatri tatbik ediliyordu. Ama Ziehen’in ilgisi yavaş yavaş başka alanlara kayıyordu:

“Ben seneye psikiyatriyi bırakıp felsefeye ve psikolojiye yönelmeyi düşünüyorum... Psikiyatride söylenecek her şey söylendi gibi geliyor bana, oysa felsefe sonsuz bir umman gibi, psikoloji de öyle...” diyordu Türk meslektaşına. Mazhar onu anlayışla dinliyor, fakat öte yandan, Osmanlı’da psikiyatride söylenecek her şeyi söylemekten, hele hele yapılacak her şeyi yapmaktan daha çok uzak olduğunu düşünüyor, gelecekte İstanbul’da tatbik etmek istediklerini şimdiden kafasında sıralıyordu.

Ziehen ona, akıl hastanesinde ölen ünlü şair Hölderlin’in eserlerini okumasını tavsiye etmişti. Mazhar da, zaman zaman yorucu bir çalışma gününün bitiminde, onun, “*Pek işsiz pek korkulu çevrem, her şey/ parçalanıp dağılmakta, nereye baksam*” ya da “*Çünkü onlar, bize köklü ateşi ödünç veren /Tanrılar, kutsal acıyı da bağışladılar bize*” gibi mısralarını dikkatle okuyarak, şairin hastalığını anlamaya çalışıyordu. Melankoli mi, depresyon mu, şizofreni mi?

Bazen de Almanlar’dan, Almancadan, ruhsal hastalıkları belirsiz Alman şairlerinden, gelip geçici maceralar yaşayıp adlarını bile öğrenmeye lüzum görmediği sarışın kadınlardan bunalıyordu. O zaman Berlin’deki, çoğu Enver Paşa’nın adamları olan Türkler’e sığınyordu.

İki ay sonra döndüğünde, hayretle karışık bir sevinçle, yokluğunda ününün artmış olduğunu gördü. Kadıköy’ünde, Üsküdar’da, Moda’da, Şişli’de, hatta paşaların semti İhlamuryolu ve Nişantaşı’nda herkes, “Almanya’ya giden ve orada bilgi ve görgüsünü artıran” şu hekime muayene olmak istiyordu. Sinirliler, felçliler, melankolikler, baş ağrısı, bel ağrısı çekenler... O da hâlâ, yaz kış, uzak yakın demiyor, üşenmeden çağrıldığı yere gidiyordu. Nüzhet Eczanesi’nin üst katındaki küçük muayenehane de dolup taşmaya başlamıştı.

Bu son Almanya seyahatinin, ufkunu daha da genişlettiğine iyice inanmıştı. Ziehen kendisinde psikolojiye ve felsefeye merak uyardırmıştı. Hep hayranı olduğu Almanya’daki disiplinli hayat tarzı,

onda sadece iyileştirme değil, eğitime isteğini de güçlendirmişti. Et-rafında o kadar yanlıs, çarpık, bozuk davranışlar, olaylar görüyordu ki, bunları düzeltmek için, işe nerden başlayacağını bilemiyordu. Nedime onun bu çabasını biraz da alaycı bir tavırla izliyor, “Bu kadar yormayın kendinizi Mazhar Bey, size mi düştü elâlemin huyunu suyunu düzeltmek Allah aşkınıza!” diye sitem ediyordu.

“Sen de bana böyle terbiyesizce konuşacağına, sigaradan, kahve-den likörlerden vazgeç, tütün kokusu ağzına fena sinmiş!”

“Öyle mi Mazhar Bey, gelin de öpün bakalım, belki hoşunuza gider!”

Kavga, çoğu zaman yatakta son buluyordu.

Mazhar, Nedime’ye sarıldığında endişe etmekten kendini alamı-yordu. Kadın bir deri bir kemik olmuştu. Hiçbir şey yemiyor, sanki sadece kahve ve sigarayla ayakta duruyordu; bir de akşam vakti, kü-çük süslü kristal kadehlere doldurduğu likörle. Mazhar ise, ‘zehir’ diye adlandırdığı bütün bu keyif maddeleri arasında, özellikle içki-den iyice tiksitmeye başlamıştı. İçki, Osman Efendi’nin yatak oda-sındaki gevrek gevrek gülüşlerinin, akşamüstleri Nedime’nin gözle-rine yerleşen biraz çılgın ifadenin sebebiydi; içki, kendini bırakmış, kontrolden çıkmış, dürtülerine yenilmiş insanlar demekti.

Kraepelin haklıydı, içki zarardı, içki zavallılıktı, insanın hayvana dönüşmesiydi... İnsanların içki içmemesi için mutlaka bir şeyler yapılmalıydı.

1912 Balkan Savaşı Cehenneminde...

“Harp isteriz, harp!”

Uzun direklere takılmış Osmanlı bayrakları dalgalanıyor, mey-dan, nümayişçilerin sesleriyle çınılıyordu.

Darülfünun-u Osmani öğrencileri, Sırbistan’a, Karadağ’a ve Yu-nanlılar’la birleşen Bulgarlar’a karşı savaşılmaya can atanlar arasında en heyecanlı, en ateşli olanlarıydı, her yerde nümayiş yapıyorlardı.

O gün Divanyolu’ndan evine dönmekte olan Mazhar, kendini, Babiâli’de naralar ata ata ilerleyen bir güruhun içinde bulmuştu. Sa-ğında solunda, arkasında önünde, “Harp isteriz, Filibe’ye hücum, Sofya’ya hücum! Filibe, Sofya, Filibe, Sofya!...” diye feryat eden gözü dönmüşler vardı; kalabalık, birbirinin üstüne yığılarak ilerliyordu.

Mazhar Osman çaresiz, siyah çantasını koltuğunun altına sıkıştı-

rıp onlarla birlikte yürüdü. Zira, böylesi yoğun bir kalabalığı yarıp kendisini Eminönü iskelesine götürecek bir faytona binmesi mümkün değildi, zaten ortada fayton filan da yoktu.

Sonunda eve dönmekten vazgeçip kendini bir kiraathaneye attı. Orada, onun gibi muayenehanelerinden çıkıp kalabalığın içinde sıkışıp kaldığı için buraya sığınmış birkaç arkadaşını gördü. Onlar nara atmıyorlardı ama, girişilecek savaş konusunda, en az nümayişçiler kadar 'iyimser' diler.

"Hele Osmanlı bayrağı Filibe'de bir dalgalansın da, alsınlar boy-larının ölçüsünü!" diyorlardı.

Mazhar ise daha çekimser, daha gerçekçiydi:

"Kim ister Trakya'nın elden gitmesini! Hele benim gibi orada doğup büyümüş olanlar için bunu kabul etmek çok zor! Fakat harp edecek kudrette miyiz acaba? Ordumuzun da, sıhhiye teşkilatımızın da, Hazine'nin de durumu ortada!"

Kahvesinden bir yudum alıp, bu bozgunculuğundan dolayı kendisine yöneltilen sitem dolu bakışlara aldırış etmeksizin devam etti:

"Bana öyle geliyor ki hükümet, bu nümayiş eden çocukları Zât-ı Şahanelerini ikna için kullanıyor! Sarayın bahçesine de doluşmuşlar, yarın Hamidiye Camii'nde de nümayiş yapacaklarmış."

"Yapsınlar! Yapsınlar da, şu Bulgarlara iyi bir ders verelim!"

Kiraathanede tartışmalar o kadar yoğunlaştı ki, Mazhar kendini kaptırıp, o gece evine çok geç saatte dönebildi.

Sonunda, kendisi gibi savaş karşıtlarının seslerini, "Filibe'ye hü-cum!" haykırırları bastırdı.

Balkan Savaşı, 1912 yılının 28 Eylül'ünde, Doğu Trakya ve Batı Makedonya olmak üzere iki cephede birden başladı. 9 Ekim akşamı top ve mitralyöz ateşiyle saldırıya geçen Bulgarlar, Osmanlı ordusu-nu darmadağın etti.

Yüzbaşı Tabip Mazhar Osman Efendi ise, Ekim ayının başlarında, Sıhhiye Dairesi Seferberlik Müdüriyeti imzalı, "*Lüleburgaz fırka-sının birinci seyyar hastanesine tayin olduğunuzdan, hemen hareketi-niz tavsiye olunur,*" diye bir emir almıştı.

Arkadaşlarının hemen hepsine buna benzer emirler gelmişti.

Seferberlik emri genç asistanları şaşırttı. Hiç asker hekimliği yapmamış, klinikte yetişmişlerdi, hastanelerde çalışmayı ümit ediyorlardı. Oysa sıhhiye bölüğünde, seyyar hastanede, kıtada görev alacaklardı.

Mantıksızca gerçekleştirilen bu seferberlik, Osmanlı ordularının bu savaşa ne kadar hazırlıksız olduklarının göstergelerinden sadece bir tanesiydi.

Söylene söylene, yolculuk hazırlığına başladılar. Kimse ne yapacağını pek bilmiyordu. Birbirlerine sora sora, manevra kayışı, harita çantası, muşamba, tabanca gibi araç gereç edindiler.

“Önümüz kış, kalın çamaşır alınız,” diyordu Nedime, gözyaşları içinde Mazhar’ın çantasını hazırlarken.

On günlük bir sefer hazırlığından sonra, Mazhar ve diğer hekim arkadaşları Sirkeci garından uğurlandılar.

Ne var ki, Mazhar fırkasına vardığında, Osmanlı Şark Ordusu Bulgar Ordusu’na çoktan yenilmiş, Çatalca’ya doğru geri çekilmeye başlamıştı.

Bu geri çekilme, korkunç hava şartları içinde gerçekleşiyordu. Ordunun üzerine önce yağmur, sonra kar yağmaya başlamıştı. Hava dayanılmaz derecede soğuktu. Rüzgâr durmadan esiyordu. Açlık ürkütücü boyutlara ulaşmıştı; çaresiz, askerlere ölmüş atların etleri yediriliyor, pis sular içiriliyordu.

Geldiğinin ilk akşamı, Çatalca yolunda bir karargâhta çadırlar kurulduğunda, Mazhar’a bir haber ulaştı:

“Otuz sekizinci alaydan bir yüzbaşı, tabancasını şakağına dayayıp intihar etmiş!”

Genç hekim çaresiz olduğunu göstermek istercesine iki kolunu yanına açtığında, haberi getiren nefer sözüne devam etti:

“Yüzbaşım, burada herkes intihar etmek istiyor!”

Mazhar bir ruh hekimi değil sıradan bir vatandaş olarak, “Haklılar!” dememek için kendini zor tuttu.

Niçin harp oluyordu sanki? Balkan hükümetlerinin istediklerini verdikten sonra, harbe ne hacet vardı. Ordunun ne kadar hazırlıksız olduğunu her aklı başında insan gibi daha savaş başlamadan tahmin etmişti, şimdi ise gözleriyle görüyordu. Askerin hemen hepsi ace-miydi. Aralarında silah doldurmasını bile bilmeyenler vardı. Her tarafta intizamsızlık, başıbozukluk, perişanlık hüküm sürüyordu. Şaşırmış koyun sürüleri misali, kurşun ve gülle yağmuru altında, kar, çamur ve hastalıkla mahvolan kolordular, bir kâbus gibi gözlerinin önünden geçti.

Ertesi gün bulundukları karargâha tren geldi ve sağlam askerler vagonlara doluştu.

İlk günlerde çatışmalar sürerken, Bulgarlar ve Türkler birbirlerine gülleler savurduklarında, hekimler, kurtulma şansı olan yaralıları kendi canları pahasına sırtlarında taşımak zorunda kalmışlardı. Oysa şimdi, Bulgar'dan kurtarmış oldukları bu zavallılar, arabaların üstünde, yerlerde, karların ve çamurların içinde kıvranarak can veriyor ya da sağlam askerlerin trene binişini gördüklerinde inleyip duruyorlardı:

“Nereye gidiyorsunuz, bizi kimlere bırakıyorsunuz?”

Sıhhiye bölümünün hekimleri, gelen vagonlara can havliyle binen yaralı olmayan askerleri zor kullanarak indirip öncelikle yaralıları trene bindirmeye karar verdiler...

Ölüler alelacele gömülmüş, üstlerine kireç dökülmüştü.

Çatalca hattına varıldığında, başka bir felaketle karşı karşıya kalındı: Kolera salgını başlamıştı.

Mazhar, diğer hekim arkadaşları ile, iki-üç vakayı tespit ettikten sonra, soluk soluğa, görevli olduğu fırkanın başhekim kumandanına durumu haber vermeye koştu. Başhekim omuz silktilti:

“Öyle bir şey yok, bunu aklınızdan bile geçirmeyiniz!”

Mazhar hayretler içinde kaldı. Anlamsız bir tartışmayla vakit kaybedeceğine, yanına iki arkadaşını alarak fırkayı yeniden dolaştı; çadırları tek tek tetkik etti: İshal, kusmalar, hastaların ten rengi, derilerinin kuruluşu, kısaca hastalığın seyrindeki her belirti, kolerayı düşündürüyordu. Tetkik sırasında başını çadırdan dışarı çıkaran bir hasta Mazhar'ın üzerine kusunca, genç hekim, önce telaş içinde olan zavallıyı sakinleştirdi, sonra yüzünü, gözünü, ağzını suyla, ardından da süblime ile yıkamak zorunda kaldı. Tekrar başhekime gitti, tafsilatlı bir rapor verdi. Bu defa cevap oldukça sert geldi:

“Siz Gülhane’de hoca olabilirsiniz, ama idari bilginiz sıfırdır. Bu hastalık kolera değil, dizanteri, adi ishal... Kötü beslenme şartlarından ileri gelen zafiyet. Bu kadar!”

Mazhar, “Bizce kolera salgını var kumandanım ve böyle bir durumda her ishal vakası kolera sayılmalıdır diye öğrendik biz Gülhane’de,” dediyse de, karşısındaki hakikati inkâra devam ediyordu. Ama bu devekuşu zihniyeti yüzünden bir-iki gün içinde kolera Çatalca’ya yayılınca, durumun inkâr edilecek tarafı kalmamıştı.

Hastalık yıldırım gibi çarpyordu. Yarım saat önce ayakta olan bir asker, birden iki büklüm eğiliyor, kusuyor, yere yığılıyordu... İlaç olarak lavdanomlu asit laktik limonatası veriliyordu. Beslenebi-

lecek durumda olanlara ise, ocaklarda zar zor ısıtılmış, bulanık su görünümünde sıcak çay ile çorba içiriliyordu.

Çatalca'da mevcut olanlarla, ateş hattından trenle sürekli gelen yaralı ve hastaları barındırmak için barakalar, çadırlar kurulmuştu... Çadırlara yerleştirdikleri hastaları, sabah kalktıklarında çadır dışında, harp kaçağı askerleri ise çadır içinde buldukları oluyordu. Bunların birçoğu cezalarını görüyor, koleraya tutuluyorlardı. Hastalar çadırların içinde, bazen üçer-dörder, döşeklerin üzerine yığılmışlardı. Çıplak vücutlarını örtecek bir bez parçası bile bulunmadığından, doktorlar hastaların üzerine gazete atıyorlardı. Çadırların iç ve dış tarafları taze söndürülmüş kireç tozu ve sütüyle dezenfekte edilmeye çalışılıyordu.

Bir süre sonra, hastalar için yer sıkıntısı çekilmeye başlandı. Artık onları İstanbul'a sevk etmek gerekiyordu; ama öte yandan, o zamanın Şehremini Cemil Paşa'dan, hastaların İstanbul'a yollanmamasını emreden telgraflar geliyordu. Hastaların İstanbul'a sevk edilmesi şehri ciddi şekilde salgın tehlikesiyle yüz yüze bırakırdı.

Ateş hattından hâlâ trenler geliyor, hastaları indiriyor, ölüleri çuval gibi atıp bırakıyor ve geçip gidiyordu.

Hekimler, ayaklarında lastik çizme, sırtlarında siyah muşambadan birer gömlek ve kollarında birer Kızılay koluğu, sabah şafak sökerken işe başlıyor, gece geç vakitlere kadar, yarı aç yarı tok, gündür tıraş yüzü görmemiş sakallar ve uçuk benizlerle çalışıyorlardı. Seyyar hastanede görev alan hastabakıcıların birçoğu gayretli ve yurtsever askerlerdi. Ama yetişmiş, mektepli hastabakıcı yoktu. Cephedeki hekim ve hastabakıcı sayısı tamamen yetersizdi. Mazhar'ın en yakın çalışma arkadaşı, Muhittin Celal adlı, çalışkan, cesur, koyu milliyetçi, hiçbir zorluktan yılmayan bir gençti.

Kızılay'ın elemanları pek bir işe yaramıyordu, zira genç gönüllüler, alışıktı olmadıkları bu kolera manzaraları karşısında ürkek davranıyorlardı. Bir vagonda hastalara çay hazırlama ve dağıtma vazifesini almakla yetinmişlerdi.

Sonunda hastalığın daha fazla yayılmasını önlemek için, Çatalca'dan gönderilen hastaların, İstanbul'a girmeden, Yeşilköy'deki, 'sarı hastalıklar hastanesi' ilan edilen bir Rum mektebine yatırılmaları kararlaştırıldı. Şehir merkezine daha uzak bir yer bulunamamıştı.

Hekimler aynı hızla çalışmaya devam ediyordu.

Yattıkları evde, kış olmasına rağmen soba yanmıyordu. Vakit bu-

lurlarsa, güne, Kızılay çay istasyonunda kuru ve sert bir peksimet yiyip bir çay içerek başlıyorlardı. Öğlenleri tabldotla iyi kötü karınlarını doyuruyorlardı.

Yaşanan bütün dehşete rağmen, o güne kadar Osmanlı'nın gördüğü en büyük kolera salgınının, orduya ucundan da olsa bir faydası dokunmadığı söylenemezdi. Hastalık, yayıldıktan birkaç gün sonra Bulgar ordusuna da bulaşmıştı. Hatta Kral Ferdinand'ın bile cephe gerisine çekildiği duyulmuştu!

Böylece, Çatalca sirtlarında zaman zaman devam eden hücumlar tamamen son buldu.

Gece yarılarına kadar çalıştıktan sonra oturup biraz olsun dinlenen doktorlar birbirlerine, Fransızların ünlü atasözünü hatırlatıyorlardı: "Felaketler, bazen iyilikler de doğurur."

Tam kolera salgını sönmeye yüz tutmuştu ki, bu sefer de dizanteri vakaları başgöstermeye başladı. Tek tük zatülcenp ve menenjit vakaları da görülüyordu. Doktorlar, koleralılardan sonra onlarla da uğraştılar.

Mazhar, tek psikiyatri uzmanı olarak da, harp nevrozuna yakalanmış birkaç askere bakmak durumunda kaldı. Bunlardan biri, çadırdaki yıldızların uçuştüğünü iddia ediyor, güneş ışınlarını yakalayıp çantasına koymak istiyordu. Bir-iki gün içinde, bütün arkadaşlarının kendisine açık saçık şeyler söylediklerini iddia eder oldu, hatta 'namusunu korumak için' bir tanesinin boğazına yapışverdi. Hasta, 'hezeyan nöbetleri geçiriyor' raporuyla İstanbul'a yollandı.

Yine, hekimlerin buz gibi odalarında, incecik şiltelerine uzanmış, üstlerine küf kokan battaniyeler örtüp yorgun vücutlarını dinlendirmeye çalıştıkları bir akşamdı. Mazhar öylesine bitkindi ki, gergin kaslarını bir türlü gevşetemiyor, uykuya dalamıyordu. Ağır nezleydi, ayakları soğuktan donmuştu, dilinde yediği sert peksimetlerin açtığı yaraların sızısı, kollarını ensesinin altına kavuşturmuş, dalgın dalgın konuşuyordu:

"Gencecik bir idadi öğrencisiyken, Tesalya Muharebesi'ne katılmaya can atıyordum. O zamanlar harbi nutuklar, hitabeler, heyecanlar, alkışlarla dolu bir şey zannediyordum; hayır efendim, harp dediğin şey, çamurda, yağmurda, karda, kana ve b...ka batarak yapılıyormuş. Şu şairlerimiz bizleri, hele hele gençlerimizi böyle kandıracaklarına, harbi hakiki yüzüyle anlatsalar ya!..."

Mazhar Osman Çatalca'dan sonra Edirne'ye yollandı. Şehrin

kurtuluşu sırasında, yine ‘harp nevrozu’ çeken askerlerin tedavisiyle meşgul oldu.

Görevi Birinci Balkan Savaşı’nın bitmesiyle son buldu.

Sivil hayata döndüğünde, o güne kadar hiç olmadığı kadar etkilendi. Ne bunca yıllık tıp eğitiminde rastladığı vakalar, üstünde çalıştığı kadavralar, ne Toptaşı Bimarhanesi’ne ilk ziyaretinde karşılaştığı ürkünç manzaralar... Hiçbir şey, Çatalca ve Lüleburgaz’da yaralılar ve koleralılarla geçirdiği şu günler kadar hafızasında yer etmeyecekti. Top seslerini nerdeyse bastıran, “Nereye gidiyorsunuz, bizi kimlere bırakıyorsunuz!” feryatları ve gazetelerle güç bela örtükleri, o iskeleti andıran çıplak vücutların görüntüleri uzun zaman uykularını bölecek, gecenin bir vakti kan ter içinde sıçrayarak uyanmasına neden olacaktı.

Mazhar Osman Gülhane’den Ayrılıyor

Balkan Savaşı dönüşü, Tıp Fakültesi’nde ‘şefler hadisesi’ denen olay patlak verdi; ardından Askeri Sıhhiye reisliğine atanan Süleyman Numan Paşa, Gülhane’den, akliye ve asabiye, kadın doğum ve anatomi derslerini ‘askeri tıbbı yaramaz’ gerekçesiyle kaldırdı ve bu derslerin hocalarını başka hastanelere veya taşraya mütehasşis olarak gönderme kararını aldı. Wieting Paşa ülkesine döndü.

Artık Gülhane basit bir askeri hastane haline getiriliyordu. Raşit Tahsin Bey, Haydarpaşa’da gümbür gümbür asabiye ve akliye dersi verirken, Mazhar Osman, değil hocalık yapmak, yıllardan beri canla başla çalıştığı Gülhane’de, ihtisas şubesini ilgilendiren hasta bile bulamayacaktı.

Yıllardan sonra, kendini yeniden bir yol ayrımında bulmuştu: Ya Gülhane’de askeri hekim olarak dahiliye şubesinde çalışacak ya da asabiye ve akliyede kalacak, ama askeri hayata ve rütbelere veda edecekti.

Tereddütü uzun sürmedi: Seçtiği şubede o kadar yol almıştı ki, orduda kalma uğruna bundan vazgeçmek yazık olurdu. Yine de, apoletli kaputuyla setresinden, Enver Paşa fesinden ve kılıcından ayrılacağı için buruktu. Disiplinine ve ilericiliğine hayran olduğu Gülhane’de, Müşirliğe kadar yükselen bir kariyer hayal etmişti. Heyhat! Şimdiye kadar kurduğu bütün hayaller gibi, bu da mahvolmuştu. Bir zamanlar o kadar hayranlık duyduğu Süleyman Numan Paşa başta olmak üzere, nerdeyse bütün dünyaya küskün gibiydi.

İstibdat döneminde hastalar, Toptaşı'na alınmadan önce Sultanahmet Meydanı'na bakan hapishanede yatarlardı. Ancak 'mecnun' oldukları anlaşılmınca Toptaşı'na götürülürlerdi. Başhekim Avni Bey, Meşrutiyet'ten sonra, bir tür 'bekleme yeri' olarak kullanmak üzere bir müşahedehane açmıştı; bu Haseki Hastanesi'ne yakın, aynı cadde bulunan, 'medrese artığı' gibi bir şeydi.

Mazhar Osman, Gülhane'den ayrıldıktan sonra, 1914 yılının Haziran ayında, buraya, Tevfik Paşa tarafından ilk başhekim ve müdür olarak tayin edildi. Unvanı klinik şefiydi; hocalık yapıyor, ama muallim muavinliği maaşı almıyordu. Ayda bin kuruşla yetinmek zorundaydı.

İlk Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi

1914 yılının Ekim ayında, Avni Mahmut Bey, İstanbul'da vazifeli bütün emraz-ı akliye ve asabiye mütehassıslarını Toptaşı'na bir toplantıya çağırdı.

Amaç bir cemiyet kurmaktı.

Mazhar Osman kendini, Toptaşı Bimarhanesi'nin loş toplantı salonunda, on bir asabiye mütehassısıyla bir arada buldu.

Raşit Tahsin Hoca, kendisini her gördüğünde yaptığı gibi, kucaklarcasına, kısa kollarını iki yana açarak, dev bir pengueni andıran haliyle yalpalayarak ona doğru yürüdü.

Avni Bey'in kardeşi Ali Muhlis, Mazhar'ı, "*Bonjour, mon cher, comment allez-vous?*"⁽¹⁾ diyerek ve yerlere kadar eğilerek selamladı.

Tartışmalar, Mazhar'ı bir süre sonra esnetecek kadar can sıkıcı bir hal almıştı.

Bir saati aşkın bir süre boyunca, kurulacak olan cemiyetin adı üzerinde duruldu. Avni Bey, ya Tababet-i Akliye ya da Tababet-i Asabiye Cemiyeti olmasından yanaydı.

Ardından Raşit Tahsin sazı eline aldı, bir daha da bırakmadı. Almanya yıllarından bahsederken –Almanya'da birkaç ay değil de, yıllarca kaldığını Mazhar'a ısrarla bakarak birkaç kere tekrar etti– orada kurulan derneklerden örnekler verdi; kurmayı amaçladıkları cemiyet, hem ruh hem de sinir hastalıkları mütehassıslarını bünyesinde

⁽¹⁾ Merhaba azizim, nasılsınız?

de toplayacağına göre, adının Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti olmasını teklif etti. Toplantılar on beş günde bir yapılacak ve konular Fransızca tartışılacaktı. Bu hususa, Mazhar Osman oldukça sert bir şekilde karşı çıktı:

“Efendiler, artık tıp terimlerini dilimize uyarlamaya çalışsak da, bize gelecek hasta da, hastalığının ne olduğunu, hangi ilacı alacağını anlasa!” diye konuştu...

Kısa bir sessizlikten sonra, sağdan soldan, biraz küçümseyici bakışlar, tebessümlerle karşılık verildi bu çıkışına. Almanca ve Fransızca’yı ana dilleri gibi bildikleri kanaatinde olan bu İstanbullulara, Türkçe tıp terimi ve ilaç adı kullanma gibi ‘absürd’ bir teklif, ancak onlar gibi Tıbbiye İdadisi’nde yetişmemiş, orada Fransız hocalar sayesinde Corneille ve Rousseau’yla tanışmamış, parasızlık yüzünden Almanya’da ancak birkaç ay kalabilmiş, şimdi de Toptaşı’nın ‘bekleme yeri’ olan mütevazı Haseki’nin mütevazı başhekimlik mevkiine zar zor ulaşabilmiş bir Mazhar Osman tarafından getirilebilirdi.

Mazhar, etrafındakilerin böyle düşündüğüne kanaat getirerek yumruklarını sıktı, hırsla dudaklarını ısırды ve bir gün bu düşüncesini mutlaka uygulayacağına ant içip ısrar etmekten vazgeçti.

Bu adamlar Fransızca konuşulacak ‘Cemiyetler’ kurmakla meşgulken, Toptaşı’nda Mahmut Avni Bey’in ve Kastro’nun yetersiz idaresinin yetkili makamlarda tartışma konusu olduğu kulağına çalınmıştı genç hekimin. Bu kemikleşmiş zihniyetli adamların yerine genç, dinamik, üretken, değişikliklere açık birileri getirilmeliydi. Mazhar, kendi adının birkaç kere gündeme geldiğini biliyordu.

Haseki’de çalışmakla, hiç değilse, hükümete adını unutturmamış oluyordu. Akşamüstleri muayenehanesi de hiç boş kalmıyordu. Nedime’yle beraberliği ise çalkantılı bir şekilde devam ediyordu.

İşte tam bu sıralarda, Avusturya-Macaristan Arşidükü Ferdinand, Saraybosna’da öldürüldü.

Birinci Cihan Harbi

1914 yılında patlak veren Birinci Cihan Harbi’ne Osmanlı devleti de katıldı ve umumi seferberlik ilan edildi.

Mazhar Osman bunca üzüntüyle veda ettiği askerliğe yeniden alındı ve binbaşı rütbesiyle, Haydarpaşa Askeri Hastanesi’ne başhekim olarak tayin edildi.

Savaşın başlangıcından kısa bir süre sonra, peşpeşe iki-üç gece boyunca, sırtlarında siyah pelerinlerle iriyarı adamlar, ayakları ve elleri zincirli, üstleri başları yırtık zavallı yaratıkları, âdeta bir koyun sürüsü gibi sopayla güderek, Taşkasap'ta tramvaylara dolduruyor, Şişli'ye kadar getiriyor, orada geniş büyük bir binanın kapısından içeri sokuyorlardı.

Şişli'deki o büyük taş bina, Fransız La Paix Hastanesi'ydi. Hastaneye, savaşın başlamasından bir süre sonra, Türk hükümeti el koymuş ve burası 'Şişli Şehremaneti Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müessesesi' adını almıştı. Ayrıca, Haseki'den iki yüz elliye yakın hastanın ve Toptaşı'nın had vakalarının, hiç vakit geçirmeksizin oraya nakledilmesine karar verilmişti...

Bu nakil, böyle birkaç gecede, sessiz sedasız gerçekleşmişti. Hastaları La Paix'ye taşınınca, Mazhar Osman, Haydarpaşa'daki görevinin, Haseki'nin başhekimliğinin yanı sıra, oranın hekimliğini de üstlenmiş oldu.

Akliye ve asabiye mütehasısı olarak sesini artık iyice duyurmaya başlayan yeni başhekim, yıllardan beri canla başla akıl hastalarına bakan Fransız St. Vincent de Paul rahibeleri kovulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarında, hükümete, "Doğru dürüst hemşirelerimiz yok; bunlar gidecek de yerlerine daha iyilerini mi koyacağız!" diye bir dilekçe yazarak, onların İstanbul'da kalmalarını sağlamıştı.

Akıl Sağlığı Konusunda İlk Konferanslar

Mazhar Osman, aynı dönemde, hükümetin isteği üzerine düzenli olarak 'Şişli Konferansları' diye adlandırılan akşam konuşmalarına başlamıştı. Bu konferansların amacı, ruh sağlığı ve hastalıkları konusunda bilgi vermek, halkın delilik ve delilerle ilgili eski hurafelerden kurtulmasını temin etmektir. Konferanslara hekimler ve tıbbiye öğrencilerinin yanı sıra, Mazhar'ın özel daveti üzerine, ülkenin pek çok yazar ve şairi de iştirak ediyordu. Bunların arasında, Süleyman Nazif, Cenap Şahabettin, filozof Rıza Tevfik, Abdülhak Hamit, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem en sık rastlananlardı. Mazhar, dönemin düşünce hayatına tesiri büyük olan bu kişilerin, duyduklarını, anladıklarını, öğrendiklerini elit ortamlarda yayacaklarına ve sayelerinde konferanslarının giderek daha büyük bir kitle tarafından dinleneceğine inanmıştı.

Yanılmamıştı. Bu parlak isimler sayesinde, Şişli Konferansları'nı İstanbul'da duymayan kalmamıştı.

İşin en kayda değer yönü, konferansların aynı zamanda sıradan halkın da ilgisini çekmesiydi. Bir taraftan aydınların merakını uyardırırken, öte yandan da cahil kalmış halkı sıkmamayı başarabilmek... İşte gittikçe popülerleşen hekimin en büyük özelliklerinden biri de buydu: O, her şeyi anlaşılır, ulaşılır hâle getirtmekte ustaydı, her geçen gün de, bunda biraz daha ustalaşıyordu!

Mazhar Osman'ın konferansları bir 'ilk' teşkil ediyordu. Akıl hastalığı –Mazhar, delilik, mecnunluk gibi terimleri kullanmayı artık reddediyordu– nedir, nasıl anlaşılır, tedavisi mümkün müdür, nasıl tedavi edilir, akıl sağlığını korumak için nasıl yaşamalı, nelerden kaçınmalı?... İslam'ın ve Batı dünyasının akıl hastalıklarına karşı tutumu asırlar boyunca ne olmuştu, şimdi neydi?... Türk halkı, bütün bunları ilk defa, bu genç, enerjik ve güven verici doktordan, hayret ve merakla dinleyerek öğreniyordu.

Tevfik Fikret ile Aşîyan'da Bir Akşamüstü

Galatasaray günlerinde mesafeli bir dostluk kurduğu Tevfik Fikret, ısrarlı davetlere rağmen konferanslara en az rağbet edenlerdendi. Oysa Mazhar onu hiç unutmamış, kendisine hayranlığı hiç azalmamıştı. İşlerinin nispeten daha hafif olduğu bir akşamüstü, Aşîyan'da ziyaretine gitti.

Şair buna çok sevinmişti. O gün yanında Namık Kemalzâde Ali Ekrem, Rıza Tevfik, şair Nigâr'ın oğlu Salih Keramet de vardı. Mazhar'a usulca sitem etti:

“Doktor, neden daha sık gelmezsin, şöyle alelusul! Seni görmek beni her zaman sevindirir, bilirsin!”

“Üstat,” dedi Mazhar, “sitime hakkınız yok, nakil vasıtaları azaldı, harp yüzünden işler çoğaldı, sizse, dostlarınız gelmesin diye olacak, Bebek tepelerine, Aşîyan'ınıza çekilmişsiniz, âdeta sılaya, hacca gider gibi!”

“Dostlarımdan kaçmadım, onlar beni nerede olsa arayacaklar mı bakalım diye buraya geldim. Çok şükür birkaç dostum beni her zaman ziyaret ediyor. Rıza Tevfik yarın mektep talebelerini de getirecekmiş, ne saadet,” diye cevap verdi şair, sonra daha titrek bir sesle ekledi:

“Dostlarım beni buluyor, ama maalesef düşmanlarım beni daha da kolay buluyor. Bak doktor, işi nereye vardırıdılar. İmzasız mektuplarla hakaret edenler bile var. Ben protestanlara zangoçluk ediyormuşum... Bir adamın imanına dil uzatmaya dinleri nasıl müsaade eder?... Sen de biliyorsun, ecnebi bir irfan müessesesinde gençliğe Türkçe edebiyatı öğretiyorum, bütün suçum, kabahatim budur, ne dersin?”

Mazhar susuyor, sadece dinliyordu.

Fikret, oradakilere, kendisine yöneltilen bütün hakaretlere karşı yazmış olduğu ‘Molla Sırat’ı okudu... Âdeta cehaletten ve taasuptan intikam alır gibi gülümsüyordu... Birdenbire, tekrar Mazhar’a döndü:

“Doktor, senin bu kadar bildiğin var, sevenlerin pek çok... Niye bu adamlara harp etmeyelim, delilik ediyorsunuz demiyorsunuz? Hiç, çelik et ile dövüşebilir mi?... Ölenlere yazık değil mi? Şunun şurasında, ne kadar nüfus kaldık, Balkan harbini yaptık, İtalya harbini... Bunlar bitmeden, biz çoktan bittik...Şimdi de, bu harbe Allah aşkına girmişiz...”

Bir ara susup etrafına bakındı, sonra âdeta cevap verilmesini emreder bir sesle sordu:

“Ben mi yanlış düşünüyorum, neye susuyorsunuz?”

İnatla suskunluğunu sürdürdü Mazhar. Siyasi görüşlerini kendine saklama isteğinden başka, galiba düşüncelerinin karışıklığından da kaynaklanıyordu suskunluğu. Fikret’i dikkatle süzdü: Ünlü şair, üstündeki kadife ceket ve pantolonla bir artist gibi yakışıklı ve şıktı, sağ eli ise bir eşarpla boynuna bağlıydı.

Mazhar’ın sargılı eline baktığını fark edince, “Flegmon⁽¹⁾ diyorlar,” diye izahat veren Fikret, ortaya attığı soruya cevap alamayacağını görüp konuyu değiştirdi:

“Yeni cereyan, ‘Rübab-ı Şikeste’yi pek beğenmiyormuş, içinde arabî-farisî terkipler çok diyormuş. Bakın! Ben de Türkçe yazabildiğimi göstermek için, çocuklara bir şiir mecmuası çıkardım. Adı *Şermin*.”

Mecmuayı Mazhar’a, yaralı eliyle imzaladı. Hemen arkasından, kendisini her zaman çok ilgilendirmiş olan çocuk terbiyesinden söz açarak, yeni bir usulle, bir torba içine çeşit çeşit eşyalar dolduruldu-

(1) Bağdokusu yangısı.

ğunu, bunların neler olduğunu çocuğa el yordamıyla keşfettirdiklerini anlattı.

“Biz böyle mi öğrendik? Çocuğun bunlara ne ihtiyacı var? Bunu münakaşa ediyorduk, sen geldin. Bu işte hepimizden fazla salahiyet sahibi sensin, ne dersin?”

“Bu konularda, ben her zaman yeniliklerden yanayım üstat,” diye cevap verdi Mazhar, bütün samimiyetiyle.

Şair, sonunda şairliğini de, vatanı kurtarma çabalarını da bir yana bırakarak, karşısında dost bir hekimi gören her insan gibi, sağlık sorunlarından bahsetmeye koyuldu: Çoktan beri aşırı iştahla yiyor, çok su içiyor, buna rağmen şişmanlamıyordu. İdrarında şeker bulunmuş ve tedaviye başlanmıştı. Muayene teklifini fazla nazlanmadan kabul etti. Yatak odasına geçtiler. Ayrılmadan önce Galata Sultanisi’ndeki günleri yâd ettiler ve şair son bir soru yöneltti Mazhar’a:

“Doktor, siz sinir hekimleri normal adam az görürsünüz, ben de asabiyim, hırçınım, benim de sinirliler kadrosunda yerim var mı?”

Mazhar güldü:

“Var üstadım, hastalığınızın adını da müsaade buyurun hemen söyleyeyim: ‘ıffeti maraziye’, yani Fransızların deyimiyle ‘honnêteté pathologique’. Bu kadar namuslu olmak, bu kadar doğru olmak da bir hastalıktır. Lakin bu hastalık ancak size yakışır. Esasen birer ‘hiç’ olanlar sizin bu halinize benzemeye kalkarlarsa, hem gülünç olurlar, hem de çok ezilirler. Siz bir granitsiniz, sizi kimseler ezemez. Onlara baş eğdiğiniz gün ‘siz Fikret’likten çıkar, nihayet ötekiler gibi yalnız bir şair kalırsınız...” Mazhar kendi konuşmasına kendini iyice kaptırmıştı, artık sorular sorulan, muayene eden, teşhis koyan doktor kimliğinden çıkmış, kendi düşüncelerini açıkça anlatmaya koyulmuştu:

“Lakin biz sizin gibi olmamalıyız... Evet, biz de menfi kuvvetlerle çarpışmalıyız, fakat ezildiğimiz, takdir edilmediğimiz zaman ne yapalım, bir saz gibi rüzgâra boynumuzu eğeriz, mücadelemize o şekilde devam ederiz. Biz olurumuzdan fazla görünmeye kalkarsak, bir şey yapamadan, bir şey olmadan kanadımız kırılır.” İyice heyecanlanmıştı:

“Bizim gibi hayatını iyiliğe vakfeden, nankörlükten yılmayan, memlekete ne pahasına olursa olsun sadık bir hizmetkâr kalan olmazsa, bu halka kim acır, bu millet nasıl yürür?”

Asabiyecei artık bütün samimiyetiyle şaire içini döküyor, kendini, sıkıntılarını, çelişkilerini maskesiz ortaya koyuyordu. Ama büyük şair onu dinliyor muydu? Acaba gerçekten gözü dalmış, ifadesi donuklaşmış mıydı, yoksa Mazhar'a mı öyle geliyordu? Mazhar niha-yet sustu, derin bir iç çekti:

"Artık müsaadenizi isteyeyim!"

Hekimlerin, özellikle ruh ve akıl hastalıklarıyla uğraşanların ka-deri bu olmalıydı herhalde! Dert dinlemek ve asla başkalarının, se-nin dertlerini dinlemesini beklememek!

Dönüş yolunda faytonda, hemen not defterini çıkarıp Fikret hak-kında düşündüklerini yazıverdi:

"Siklotimik mizaçlı bir adam. Çabuk müteessir olur, çabuk neşele-nir, hem güler yüzlü ve sempatik, hem vakur ve ağırbaşlı... Mütevazı ve nazik, gururlu ve yüksek izzetinefisli... Freud mektebinde psikoanaliz yapılsa, tam bir narsisist, kendini beğenir, belki de aradıkları arasında öpülecek eli, yalnız kendinde bulur. Lakin bu yaradılıştır ki, Fikret'i Fikret yapıyor..."

Zamanın en ünlü şairlerinden biriyle, oldukça samimi bir ilişki kurma şerefine nail olmuştu. Tarihe mal olacak bir kişiydi Tevfik Fikret. Mazhar, tanıdığı diğer bütün ediplerden, hem yeteneği, hem de ülkenin çalkalandığı siyasi olaylara duruşuyla çok farklı bir ko-numda gördüğü, çok üstünde tuttuğu bu insanı bir daha görmeye-ceği hissine kapılmıştı nedense; hiç olmazsa, yazdığı satırlar müstak-bel nesillere bu büyük adamı biraz olsun anlatabilirdi belki.

Bir başka ünlünün kendisine başvurması da, işte bu döneme rastladı.

Şair-i Âzam'ın Doktoru Olmanın Gururu

Abdülhak Hamit, Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a dönmüştü. Mazhar Osman'la tanıştığında, evlenmiş olduğu iki kadın, Fatma Hanım ile İngiliz asıllı Nelly Clower hayata veda etmişlerdi. Paris'te-ki görevinden uzaklaştırılmasına sebep olan 'Nesteren'le, Fatma Ha-nım'ın ölümünün ardından yazdığı 'Makber'le iyice ünlenmişti. Brüksel orta-elçiliğinden, bir gece kulübünde çıkardığı hadise yüzün-den ayrılmak zorunda kaldığı fısıltıları dolaşıyordu.

Mazhar'la tanıştığında 62 yaşında, uzun boylu, ince yapılı, aristokrat tavırlı bir adamdı. Kendisinden kırk yaş kadar genç Belçikalı Lüsyan Hanım'la yeni evlenmiş ve Âyan Meclisi üyeliğine seçilmişti.

Abdülhak Hamit, birkaç kere Şişli Konferansları'nı dinledikten sonra, bu genç doktorun insan vücudunu tedavi edebildiği kadar, insan ruhunda kopabilecek fırtınalardan da pekâlâ anlayabileceği kanaatine varmıştı.

İlk görüştüklerinde konuşmaktan çok, Mazhar Osman'ı konuşturdu. Güvenebileceğini anladığında, sıkıntılarını birer birer saydı.

Mazhar, Hamit'i dinlerken, kafasını pek fazla kurcalamamış ya da kurcalamasına müsaade etmemiş meselelerle tanışıyordu.

Hamit'in hayattaki en büyük tutkusu kadınlardı. Onları sevmeye, onlar tarafından sevmeye doyamıyordu. Ne var ki, yaşı ilerledikçe sevmek, hele onları tatmin edebilmek, gittikçe zorlaşan bir mesele haline geliyordu.

Bu konuda, yeni tanıştığı hekimden yardım istedi.

Bir başka derdi ise, bir türlü vazgeçemediği viskiydi. Oysa içkiye hiç dayanıklı değildi; Mazhar'a, içkiden vazgeçmek için değil de, içkiyi daha iyi kaldırabilmek için, neler yapabileceğini sordu.

"Yazı, içki ve kadınlar, benim için ölüm korkusuna en iyi üç çaredir doktor!" diyordu. Sonra karşısında, biraz utangaçça duran, iri yapılı, güçlü adama bakıyor:

"Aynı fikirde değil misin? Saray'ın hekimbaşısı dedem Abdülhak Molla ne derdi biliyor musun? *Âşıkı olmayan güzel bir dilber/ Hastası olmayan tabip gibidir...* Kanlı canlı bir adamsın doktor, hastan bol, dilberler de sıradadır herhalde!" diye soruyordu, yüzünde ironik bir gülümseme, sol kaşı hafifçe kalkık.

Mazhar hafifçe kızarıyor, bu gibi durumlarda yapmayı âdet edindiği üzere suskun kalarak tebessüm ediyor, aklından da: "Aşk mecnunu bir ihtiyar ne kadar da acındırıcı oluyor!" diye geçiriyordu.

Yine de Hamit'i, benzeri diğer hastalarına yaptığı gibi, ilk günden 'hususî' bir konuma yerleştirmişti. Bu konumdakilere karşı, kendine bile pek itiraf edemediği bir çekingenlik duyuyordu; onlarla konuşurken, itiraz kabul etmeyen hitap tarzını kullanmıyor, onlara, herkese 'kesin' diye sunduğu değerleri kabul ettirmeye çalışmıyordu.

Önem verdiği, sohbetlerinden feyz aldığı ya da merakını, ilgisini çeken bu gibi hastalar, zaman zaman uğraşmak zorunda kaldığı saçma sapan insanlara ve vakalara bir teselliydi.

Daha önceki gün, kendisine bir dosya yollanmıştı. Polisin de, adli tıbbın da uğraşmaktan bıkmış olduğu, aklından bir zoru var mı, diye müşahede altına alınmış bir adamdı söz konusu. Hastanın adı Çamyar'dı. Dosyasında yazıldığına göre, diplomasız olduğu halde, Beyoğlu'nda muayenehane açmış, hekimlik ediyormuş. Hükümet, diplomasını sormuş, olmadığını görünce, bu muayenehaneyi kapatmıştı. Lakin adam, bu uygulamayı haksız görmüş, başka bir yere yeniden bir muayenehane açarak, ne hikmetse arkasından akın akın koşan müşterilerini tedaviye yeniden başlamıştı. Hükümet adama haddini bildirip cezasını vermezden önce, deli olup olmadığını anlamak istemişti...

Mazhar, dosya eline geçmeden önce de, adamın şöhretini işitişmişti: Diğer doktorlardan iki misli fazla ücret alması, en büyük hekimlere hâlâ beş lirayı çok gören gazetecilerin de buna ses çıkarmayışları, onu bu işte en çok sinirlendiren unsurlardan biriydi. Hakkı gördüğü paranın çok bulunması konusunda, gün geçtikçe titizleniyor, tahammülünü kaybediyordu. O kadar ki, Çamyar'ın insanlara verebileceği zarar, Mazhar'ın gözünde nerdeyse ikinci planda kalıyordu.

İnsanlığın Baş Belası: Sahte Hekimler

'Doktor' Çamyar muayene odasına girdiğinde, Mazhar onu uzun uzun süzdü: Kırk beşlik, iriyarı bir adam; yanakları kıpkırmızı, dudakları ve burnu şiş, gözleri mahmur, ağır ve kaba biri... "Tam bir alkolik!" diye geçirdi aklından. Koltuğuna yaslandı, karşısındakine eliyle yer gösterdi.

"Teşerrüfe vesile ne oldu, Çamyar Efendi? Başınızdan geçenleri anlatır mısınız?"

"Efendim, kısacası çekememezlik!... Kıskançlık!... Benim gibi bir köylü adamın muvaffakiyetini çekemeyen doktorlar!... Ben Merzifonlu'yum, oradan padişaha bir telgraf çektim, seratanın⁽¹⁾ ve veremin ilacını bulduğumu, saraya davet buyururlarsa, tecrübelerimi huzurlarında yapacağımı arz ettim; cevap bile verilmedi."

"Pardon doktor, siz hangi darülfünundan diplomalsınız?"

"Merzifon'da tettebbu ettim."

"Merzifon'da mı? Orada Tıbbiye var mıydı?"

⁽¹⁾ Kanserin.

“Yok, ama babam dağlardan otlar toplar, ilaç yapar, herkese dağıtırdı. Ben bu sırrı ondan öğrendim ve ilerlettim.”

“Bu otların isimleri neydi?”

“İsimlerini ben de bilmiyorum, lakin dağlarda onlardan arasam çok bulurum. Bunlar sade veremi, kanseri değil, her hastalığı yok ediyor. İstanbul’a geldim. Saraya arz ettim, olmadı. Taksim’de muayenehane açtım. O kadar çok hasta geliyordu ki, tarif edemem. Kimleri tedavi etmedim ki! Ecnebi bir jandarma miralayı vardı mesela, La Paix Hastanesi’ne yatırmışlar, bir netice alınamamış ... Ben tedavi ettim, adamcağızın aklı başına geldi.”

“Tehşisi başka doktor koyuyor, siz de tedavi ediyorsunuz, öyle mi?”

“Hayır! Ben hem teşhisi koyar, hem tedavi ederim.”

“Peki, size anatomi ve fizyolojiden birkaç sorayım bari: Göğsün içinde neler var?”

Adam kendinden emin sırıttı:

“Yürek, kalp, ciğer, ak da kara da!”

“Olmadı doktor, olmadı! O göğüs pek olmadı! Daha çok paçacı dükkânı oldu, peki, karaciğer ne yapar?”

“Kan yapar.”

“Ya böbrek?”

“Ne yapacak? Taş yapar, yemekleri hazmettirir.”

Mazhar, bu yaratığın bunca zamandır doktor yerine geçip birçok insana sözde şifa dağıtacağını diye, mutlaka zarar vermiş olmasına artık kızıyor, ama bir yandan da gülmemek için kendini zor tutuyordu.

“Yine olmadı! İmtihani kazanamıyorsunuz!”

“Siz bana hastalık sorunuz. Ben bu kadar kişiyi iyi etmişim, fayda görmeseler gelirler miydi?”

“Peki tifoyu anlat bana.”

“Yüz fırın gibi yanar, ben tifoyum der.”

“Deliliğin çeşitleri?”

“Kimi güler, kimi ağlar, kimisi düşünür, kimisi sıçrar.”

“Ben sana bir başka delilik çeşidini anlatayım: Delinin o türlü, okumak yazmak bilmediği halde kendini doktor diye tanıtır.”

“Ben deli değilim, doktor bey.”

“Yoksa aptal mısın?”

“Aptal adam bu kadar kişiyi kandırabilir mi?”

“Tabii, daha aptallarını, hatta kendisini bile kandırabilir.”

Adam muayenehaneden çıktığında, Mazhar'ın gülme isteği de uçup gitmişti; öfkeyle, adamın şuurunun yerinde olduğunu ve kendisine, 'sahte doktorluktan' ceza verilmesi lazım geldiğini yazarken, bir yandan hayıflanıp duruyordu... Bu halk öylesine cahildi ki, fareli köyün kavalcısını takip eden çocuklar gibi, Çamyân'ların peşine düşmeye hazırdı.

Kendisinin buna karşı yapabileceği pek bir şey yoktu. Ancak dik-katli davranıp böyle durumlarda hileyi, yalanı, düzmeceyi yakalayabilir, hilekârın daha fazla zarar vermesini engelleyebilir, cezasını çekmemek için deliliğe sığınmasına müsaade etmeyebilirdi.

Haydarpaşa'da Hareketli Günler

Deliliğe sığınmak! Yaşanan dönemde bunu yapanların sayısı oldukça kabarıktı. Artık Mazhar Osman'ın güzergâhının ilk etabı, La Paix ve Divanyolu'ndaki muayenehanesinden önce, Haydarpaşa Askeri Hastanesi olmuştu. Hastanenin koğuşları, savaş başladığından beri Çanakkale ve Bağdat cephelerinden gelen hasta ve yaralılarla tıklım tıklımdı. Özellikle, akliye şubesi, savaştan 'postu kurtarmak' için saralı diye geçinmeye çalışanlarla dolup taşıyordu. Kaçmak değilse bile, birazcık dinlenmek isteyen de soluğu o koğuşta alıyordu. Başhekim ve yardımcılarına düşen en önemli görev, gerçek akıl hastalarını sahtelerinden ayırmaktı. Bu da kolay iş değildi.

İngilizler'in Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nin çok yakınına bomba attıkları gün, sıradan bir gün gibi, Mazhar Osman'ın hastanedeki sabah vizitesiyle başlamıştı.

Başhekim koğuşları geziyor, yatakların üzerine eğiliyor, bazen bir şaka yapıyor, bazen bir asistanını azarlıyor, hastaların kimini teselli edip cesaret veriyor, kiminin hasta numaralarını yutmadığını belli ederek, onu iyice öfkeliendiriyordu. Her şey, her gün olduğu gibiydi ki, birdenbire korkunç bir gürlemeyle bütün camlar titreşti, bazıları büyük bir şangırtıyla pervazlarından aşağı inip, tuzla buz oldu. Hastalardan, çok ağır durumda olmayanlar yataklarında dehşetle doğruldular, asistanlar ve hastabakıcılar korku içinde sağa sola koşuşturmaya başladılar. Pencereden dışarı bakıldığında, gökyüzü kıpkırmızı bir hal almıştı.

"Zelzele oluyor!... Yoo hayır, bombalandık, bina başımıza yıkılacak!... İmdaat! Koşuun!"

Her taraftan feryatlar yükseliyor, bağrışmalar birbirine karışıp Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nin koşuşlarında yankılanıp duruyordu. Mazhar Osman, hikâyesini dinlediği hastanın başucundan ayrılp yanındakine geçti... Oldukları yerde âdeta tepinip kapıya doğru koşmak için hocanın bir işaretini bekleyen telaş içindeki iki asistanına döndü:

"Hastanın adı, rahatsızlığı..."

"Doktor Bey, burada kalmak acaba doğru olur mu?..."

"Sizleri dinliyorum! Hastanın adı?"

Biraz karışık şekilde ve titrek seslerle de olsa kendisine sunulan bilgileri dikkatle dinledi, sonra adamı muayene etti, konuşturdu, teşhisini koydu, tedavisini yazdırttı. Bu arada, binanın başlarına yıkılmayacağını anlamış olan hastane personeli vazife başına dönmüştü.

Olayın vehametini hastaneden çıktığında, insanların sokaklara döküldüğünü, ambulansların birbiri üstüne yığılı cesetleri taşıdığını, bazı ailelerin Haydarpaşa'daki evlerini terk edip başka semtlere göç ettiklerini gördüğünde, ancak anladı Mazhar Osman.

Tevfik Fikret'in sözleri aklına geldi: "İtalya harbi, Balkan harbi bitti, biz de bittik! Şimdi niye savaşıyoruz? Hiç et, çelikle dövüşür mü?" Korkunç bir savaşın ortasındaydılar, felaketler peşpeşe Osmanlı devletinin üzerine yağıyordu, bunun sadece bir başlangıç olduğunun farkındaydı. Kendini çaresiz, umutsuz ve bunca erkek cepheye dövüşürken işe yaramaz hissediyordu. Ona düşen vazife, savaştan kaçmaya çalışanları ateş hattına geri yollamak, savaşta olup aklını gerçekten kaybedenleri ise tedavi etmeye çalışmak ya da evlerine, ailelerine teslim etmektir. Nasıl bir vazifeye bu!

Bin Okka Rakı, Üç-Dört Ton Esrar...

Ertesi gün, Haydarpaşa'ya bu karamsar düşünceler içinde geldi. Yüzü gülmüyor, çok lüzumlu olmadıkça konuşmuyordu. Etrafındakiler de, Başhekim'in, alt dudağını ısırıp ısrarla susmasının neye alamet olduğunu iyi bildikleri için, seslerini pek çıkarmıyorlardı; herkes mümkün olduğu kadar kısa, öz ve doğru malumat verip bir an önce Mazhar Osman'ın gözünün önünden kaybolmaya bakıyordu.

Öğlene doğru vizite tamamlanmak üzereyken, yan koğuştan bir ney sesi geldi. Galiba Dede Efendi'nin sultani yegâh bestesiydi. Mazhar Osman durdu:

“Bu ne böyle, kim ney üflüyor?”

Asistanlardan biri atıldı:

“Neyzen Tevfik diye bir ayyaş, Doktor Bey. Her zaman, Tıp Fakültesi’ne yatırılır. Orada hususi koğuşı, hususi yatağı bile varmış. O yatak dolu diye, dün gece bize zil zurna sarhoş halde yolladılar. Ayılınca neyini istedi, sabahtan beri üflüyor...”

Neyzen Tevfik! Bu isim Mazhar’a hiç yabancı gelmiyordu. Eski günlere dalıp gitti! Gülhane’de staj gördüğü ilk yıl, Necati’yle ve öteki arkadaşlarıyla ara sıra gittikleri Güneş Kıraathanesi’ni hatırladı... Orada ney üfleyen, üflemediğinde bol bol içki içen ve pervasız konuşmaları, dilinden düşürmediği hicivleriyle aranan, zevkle ve biraz korkuyla dinlenen, kıvrır kıvrır saçlı, karayağız delikanlıyı... Daha sonra, Çörçöp’le gittikleri esrar tekkesinde de karşılırlarına dikilmiş, artık hayatta olmayan Necati’nin hatırını sormuştu...

Zaman içinde, Neyzen’in istibdat aleyhinde atıp tutmaları öyle bir hale gelmişti ki, özellikle genç öğrenciler ona fazla yanaşmama-ya çalışıyorlardı. Ne var ki, Neyzen Tevfik gözlerini kapayıp neyini üflemeye başladığında herkes suskunlaşır, her şey durulur, her genç, kendini başka âlemlere gitmiş hissedirdi. O neyin çıkardığı ses başka, demler başka, tizler başkaydı.

Neyzen, 1904 yılının sonlarına doğru ortadan kaybolmuştu. Mısır’a gittiği söyleniyordu.

Mazhar Osman’ın şimdi işitmekte olduğu bu ney sesi, nağmelerin oluşması, melodinin mimarisi, üslubun asaletiyle, Güneş Kıraathanesi’ndekinin aynısı gibiydi. İnsanoğlunun değil, sanki meleklerin nefesiyle çıkıyordu bu ses...

Hemen yan koğuşa geçti.

Evet, orada, yatakta, beyaz ve kaba hastane gömleği içinde yatan oydu. Yıpranmış yüz hatları kıvrırcık saçlarıyla halelenmiş, gözlerini yummuş, neyini üflüyordu...

“Hayrola Neyzen!” diye böldü müziği Mazhar...

Neyzen’in, neyini üflemeyi kesip gözlerini açması biraz zaman aldı.

“Oo, merhaba yakışıklı doktor, nasılsın, iyi misin?”

“Hâlâ içki içiyor musun Neyzen?”

“Niye sordun bunu doktorum? Tedavi mi edeceğin, yoksa yemeğe mi davet edeceğin?”

Mazhar Osman ne cevap vereceğini bilemedi.

Diğer hastalara söylenenler, Neyzen Tevfik için hiçbir anlam taşı-mıyordu. O da Mazhar'ın, 'hususiler'i kervanında yer almaya aday-dı. Bir an suskun kaldıktan sonra:

"Seni görmeyeli neler yaptın?" diye, soruya soruyla cevap verme-yi tercih etti.

"Ben mi? Umumi harbe kadar, galiba bin sekiz yüz okka rakı iç-tim... Ondan sonrasını artık hesap etmedim. Ama bak, bir okka rakı-yı, sadece bir mandalina, bir dilim portakalla içtiğim çok olmuştur. Aylarca değil yemek, bir lokma ekmek bile ağzıma koymamışımdır."

Durdu durdu, kolalı beyaz gömleği içinde, ifadesiz bir yüzle pür dikkat onu dinleyen iri yapılı adama baktı:

"Daha merak ediyorsan söyleyeyim: Üç-dört ton esrar içtim, bir o kadar da afyon yuttum. Sürttüm, sefil oldum, serserilerle gezdim. Sokaklarda köpeklerle koyun koyuna yattım. Velhasıl, kaç türlü ha-yat şekli varsa, hepsinin üstüne çadır kurup oturdum."

Neyzen, bu kadar çok konuşmaktan yorulmuş ve sıkılmış gibiy-di. Mazhar Osman'a beni rahatsız etme der gibi, gözlerini tekrar yumdu, neyi dudaklarına götürdü.

Başhekim, bir an tereddüt ettikten sonra, yanındakilere döndü: "İyi beslensin, bol sıvı alsın, istediği kadar da ney üflesin," demekle yetindi.

"Ama efendim, bazı hastalar uyuyamadıklarından şikâyet edi-yorlar."

"Müzikten kimseye zarar gelmez!"

Vizite bitmişti, Mazhar düşünceli bir şekilde çalışma odasına yö-neliyordu ki, arkasından bir nefer yetişti.

"Doktor Bey, size bir telgraf var!"

Açtı. Sıhhiye Umum Müfettişi Tevfik Bey'in isteği üzerine, Hay-darpaşa Askeri Hastanesi Sertabibi Mazhar Osman Bey, Edirne Da-rüşşifası Bimarhanesi'ndeki hastaları, Kıyık'ta bulunan Fransız Has-tanesi'ne sevk etmekle görevlendiriliyordu.

Edirne'de 'Deli'lerin Zincirlerini Çözerken

Tren istasyonundan buraya kadar vesait bulamadığı için yaya gelmişti.

Hastaların çoğu, duvarlara, bir ucu ayaklarındaki halkalara bağlı zincirlerle tutturulmuşlar, kendi pislikleri içinde yüzüyorlardı.

Tunca nehri taşıtıkça bodrumları su bastığından, nem demirleri paslandırmış, duvarlarda kocaman lekeler meydana getirmişti. Hastaların sayısı kırk kadardı; bunların beşi kadındı ve ayrı bir bölmede tutuluyorlardı.

Hepsinin başında, beline enli kuşağını dolamış, elinde koca sopasıyla, tek gözü kör bir güllabici vardı; ondan başka, doktor olmayan bir müdür, bir de hoca karşıladı kapıda Mazhar Osman'ı.

Hep birlikte bimarhaneyi hızla dolaştılar. Hastaların her koğuştaki bulunan, tüten büyük font sobalarla ısınması imkânsızdı; hela namına bir şey yoktu; ne çarşaf ne de çamaşır temin edilebiliyordu.

Mazhar Osman, ilk Osmanlı bimarhanesi olarak Yıldırım Bayezit tarafından Edirne'de Tunca nehri kenarında inşa edilen Darüşşifa'yı 1915'te ziyaret ettiğinde, karşılaştığı işte bu yürekler acısı manzaraydı.

Toptaşı'ndan sonra Edirne'de de, aynı korkunç, aynı iç burkan görüntülerle karşılaşp dehşete düşmek, bir kaderdi sanki onun için... Ne var ki Toptaş'ı gezdiğinde gencecik ve tecrübesiz bir hekim olarak hiçbir şey yapamamış, sadece geceler boyunca kâbuslar görmüştü. Burada ise tam tersine, istediği gibi değişiklik yapacak, bu zavallıları zindandan kurtarıp daha havadar, daha aydınlık bir yere taşıyacaktı.

Hastaneye girer girmez, hastaların en kısa zamanda taşınması için kafasında bir plan yapmıştı bile. Önce müdürden birkaç tane araba temin etmesini istedi, sonra da güllabiciye döndü:

“Gel bakalım buraya, senle ben, bu adamların ayaklarından zincirleri çezeceğiz, manşonlarını giydireceğiz ve onları arabalara bindirip Kıyık'a yollayacağız.”

“Doktor Bey, biz ikimiz nasıl başederiz bunlarla? Gücümüz yetmez!”

Mazhar Osman, beyaz sakallı ufak tefek hocaya ve ondan da yaşlı görünen müdüre yan gözle bir baktı, için için gülerken, gayet ciddi bir ifadeyle:

“Hoca efendi ile Müdür bey lütfedip bize bir el verirler,” dedi.

İki yaşlı adamın dehşet dolu bakışlarını görünce şakasınca ısrar etmedi ve çareyi, bir-iki kuruş karşılığında, yoldan birkaç güçlü adam çevirmekte buldu.

Akşama kadar aralıksız çalıştılar.

Önce hastalara damardan, tam uyuyup külçe gibi olmalarını sağ-

layacak kadar değil de, hafifçe uyuşturup sakinleştirecek kadar bromür ve morfin karışımı veriyorlar, sonra zincirlerini çözüyorlar, ardından birçoğuna manşon giydirip arabalara bindiriyorlardı.

Daha hafif olan kadınları ise, güllabici ve diğerleri, kirli çamaşır torbası gibi yüklenip omuzlarına atıyorlardı.

Hoca efendi bir kenara çekilmiş, dualar mırıldanıp tespih çekerek bu sahneyi izliyordu.

Mazhar birden dayanamadı: Yapmakta olduğu iş tarihi bir önem taşıyordu, bunu ölümsüzleştirmek lazımdı. Güllabiciye seslendi:

“Gelirken sokağın köşesinde bir seyyar fotoğrafçı görmüştük ya! Koş ona haber ver! Buraya gelsin de bir fotoğrafımızı çıkartsın!”

Sonra tekrar, çöp gibi bacakların, kirden nasır tutmuş çıplak ayakların üzerine eğildi...

“*Osmanlı’nın Pinel’i*”

Bir gazeteye, ne kadar hoş bir manşet olurdu bu!

Görevini tamamlayıp İstanbul’a döndüğünde, Kıyık Hastanesi’ne tayinleri için, kız kardeşinin kocası Doktor Nevzad Eşref’le, Raşit Tahsin’in sevgili asistanı Rüştü Recep’in adlarını bir tezkereye yazarak ilgili makamlara ulaştırdı...

Nevzad cephede tifüse yakalanmış, döndüğünden bu yana bir türlü toparlanamamıştı. Hem havası temiz bir yerde dinlenmeye, hem de çalışıp geçimini sağlamaya ihtiyacı vardı. Rüştü Recep’e gelince... Mazhar Osman, Raşit Tahsin’in onu uzun süreden beri kayırdığına inanıyordu. Kendine güveni olup da muallim muavinliği müsabakasına katılsaydı, kazanacağı muhakkaktı. Ama nedense çekimser duruyordu. İstanbul’dan biraz uzaklaşmasında fayda vardı. Mademki Mazhar Osman’ın şu sıralar hükümetle arası iyiydi, biraz bundan faydalanıp istediği insanları, istediği yerlere göndermenin keyfini sürmek istiyordu. Nasılsa bu durum uzun sürmezdi! Zira Mazhar Osman, ne bir saray ne de bir hükümet adamı olmaya adaydı...

Académie Impériale De Medecine’de Azınlıklarla...

‘Académie Impériale de Medecine de Constantinople’, çoğu Levanten, Rum, Musevi hekimlerden oluşan bir cemiyetti. 1916 yılında, La Paix’de birlikte çalıştığı Dr. Konos’un desteğiyle o cemiyete üye olduğunda, Mazhar, kendi başına bir dünya sayılabilecek Osmanlı azınlıklarının ortasında buluverdi kendini.

Azınlıklara bir yandan, Osmanlı devletinin geleneğinde yer ettiği gibi Müslüman olmayana karşı hafif bir küçümseme hatta bir tür acıma duygusuyla bakıyor, öte yandan, Batılı âdetlerde bir adım ilerde oldukları, çok dil bildikleri için kıskançlık ve hayranlık karışımı hisler besliyordu. Ekalliyete çocukluğundan beri, sağdan soldan işittiği önyargıların merceğinden bakmıştı şimdiye kadar. Hatta, bu önyargıları, birer “ilmi hakikat” olarak, iki yıllık çalışma ürünü olan *Tababet-i Ruhiye*’de kaleme almakta hiç tereddüt etmemişti: Yahudiler’in hepsi ticarete yatkın, paraya düşkün, savaştan ve silahlardan nefret eden, hatta korkan, müzikten iyi anlayan insanlardı; Rumlar geveze, şamatacı ve uşak ruhluydu vs...

Şimdi ise Konos’lar, Alazraki’ler, Barbut’lar, Zilanaki’lerle, ‘Académie’de omuz omza çalışırken, ekalliyetin çok faydalı bir yönünü keşfetmişti: Hem Şişli Hastanesi’nde hem cemiyet toplantılarında konuşulan dil, çoğunlukla Fransızca idi. Bu da lisanını daha da ilerletmesine, Askeri Tıbbiye’de kendisine bu kadar sıkıntı veren o açığı, tamamen kapamasına yaradı...

Konferanslar sayesinde adını aydınlara ve halka duyurmuştu. Şimdi de Şişli’de, birlikte çalıştığı meslektaşlarının takdirini kazanmak istiyordu.

İpnotizma ile Tedavi Denemeleri...

Hastaneye tedaviye gelen Bekir adında bir genç subayın sağ eli, zaman zaman bir pençe gibi kasılıyor ve birçok işini görmesine ciddi şekilde engel oluyordu. Mazhar Osman, ona isteri teşhisi koydu ve tedavi olarak, o dönemde Avrupa’da hâlâ gündemde olan ipnotizmayı denemeye karar verdi. Yani, uyuttuktan sonra, telkinle bazı hareketler yaptırtmayı denedi. Genç adam buna meyilli bir mizaca sahip olduğu için, Mazhar tedaviden hayret verici sonuçlar elde etti. Önceleri hastasına, “Elini kaldır! Sağ ayağını altına al!” gibilerinden çok basit telkinlerde bulunmakla işe başlamıştı. Sonra daha ileri gitti: Hastaya, vücudunda acı duyacağı ve acı duymayacağı bölgeleri, yine telkinle tespit etti.

“Elinde şiddetli bir yanma hissi duyuyorsun,” dediğinde Bekir, hastalıklı elini ateşten çeker gibi yaparak avaz avaz bağırmaya başlıyordu. Mazhar ondan sonra, “Şimdi bacağına iğneler batıracağım ve hiçbir şey duymayacaksın,” deyip Bekir’in sol bacağına, hafif kana-

tacak kadar bir iğne batırıyor, Bekir buna hiçbir tepki göstermiyordu.

Mazhar Osman, Bekir vakasını, ‘Académie Impériale de Médecine’in, 8 Mayıs 1917 yılında toplanan celsesinde tanıtmaya karar verdi.

İpnotizma seansından bütün doktorlar haberdar edilmişti ve sabırsızlıkla bekliyorlardı:

Mazhar, toplantı salonuna genç subay ile birlikte girdi. Önce rahatsızlığını, kısaca ana hatlarıyla anlattı, sonra gence döndü ve yavaş bir sesle uyumasını emretti. Sandalyede dimdik oturan Bekir’in gözleri önce kapandı, sonra açıldı.

“Bekir, şimdi şiddetli bir karın ağrısı çekiyorsun.”

Bekir çılgınlık içinde çırpınmaya başladı, iki eliyle karnını tutuyordu.

“Tamam, ağrın geçti, açıldın.”

Bekir’in yüzü anında sakinleşti, ellerini karnının üzerinden çekti, vücudunun iki yanına sarkıttı...

“Şimdi karşında bir savaş sahnesi var, ölümler, yaralılar görüyor, top tüfek sesleri duyuyorsun!”

Bekir’in yüz çizgileri dehşetle gerildi; ellerini, sanki top ve tüfek seslerini duymamak için kulaklarına götürdü, sandalyeden kalktı, kaçmaya hazırlanıyordu ki, Mazhar’ın hafif ama etkileyici sesi, onu durdurdu.

“Şimdi düğündesin Bekir, oynuyorsun.”

Genç adam kollarını iki yana açtı, parmaklarını şaklattı, öne doğru bir adım attı.

“Bence bu kadar gösteri yeterli beyler! Teşekkürler Mazhar Osman Bey!” dedi Dr. Konos.

Mazhar delikanlıyı uyandırırken, celseye başkanlık eden Dr. Konos yeniden söz aldı:

“İlginç bir vaka, diyebiliriz. Özellikle Charcot⁽¹⁾ tecrübelerinden kalma bu tür vakalara pek ender rastlandığı düşünülürse!... Charcot

(1) Jean Martin Charcot, 1825-1893 yılları arasında yaşamış Fransız nöroloji uzmanıdır. Nöroloji alanında multipl skleroz hastalığının belirtilerini tarif eden Charcot, saralı ile isterikleri birbirinden ayırt etmiş, isteriklere ipnotizma tedavisi uygulamıştır. Charcot’nun isteri üzerine teorileri çok tartışılmıştır, hâlâ da tartışılmaktadır. Nöroloji alanındaki buluşları ise halen geçerlidir.

döneminde isteriye büyük önem verilirdi. Ne var ki günümüzde, isterikler, bir zamanlar Profesör Charcot'nun servisinde olduğu gibi el üstünde tutulup şımartılmıyorlar..." diye söze girip, isterinin yüzde seksen şuurlu ve yüzde yirmi şuur altına bağlı bir araz olduğunu ekledi ve şöyle devam etti:

"İsteri hastası hipnotize olsa da, aslında etrafında olup bitenlerden haberdardır. İpnotizma altındayken tehlikeli ya da gayri ahlaki faaliyetlere sürükleyemezsiniz onu. Mesela bu hastamız, Mazhar Osman Bey'in telkinleri altında her şeyi yapmaya hazır görünse de, doktoru ona su yerine striknin içmesini emretseydi, eminim içmezdi."

Mazhar Osman'ın, bu ipnotizma ile tedavi edilen isteri vakasını teşhir etmekten duymuş olduğu memnuniyete, Konos'un biraz şüpheli yaklaşımı gölge düşürmüştü. Ama yine de tedavisinin faydasına inanmaya devam ediyor, bu tedavi şeklini, isteriden başka hangi arazlara tabik edebileceğini araştırıyordu.

Frengi İyileşir mi?

Bu toplantıdan altı ay kadar sonra, Kraepelin'in öğrettiklerinin etkisiyle çok inandığı bir davayı savunurken, 'Académie Impériale de Médecine'in birçok doktorunu karşısında bulacaktı.

Ekim ayının celsesinde iki umumi felç vakası tanıttı.

"On yıl kadar önce frengiye yakalanan bir hasta evlenip hamile kalınca, 'neosalvarsan' iğne, iyot ve cıva bazlı bir tedavi görmüş. Sağlıklı bir çocuk doğurmuş. 'Neosalvarsan' tedavisi, dört iğne şeklinde devam ediyor! Buna rağmen, bir süre sonra, hastamız nörasteni belirtileri gösteriyor. Tedaviye aynen devam ediliyor. İki-üç ay içinde kadın sara nöbetleri geçirmeye başlıyor. Son çare olarak, kendisine yeniden, son derece ağır bir 'neosalvarsan' tedavisi tatbik ediliyor. Bu yoğun tedaviye rağmen, şu anda kendisinde umumi felç tespit etmiş bulunuyoruz."

Arkasından, ikincisini daha kısa şekilde anlattı:

"Balkan savaşı zamanında frengiye yakalanan bir subay, 'neosalvarsan' ve cıva ile tedavi oldu. Bir tek gün tedavisini aksatmayan subayın önce bacaklarına felç indi, şimdi ise komada."

Mazhar Osman, bu vakalardan yola çıkarak şu sonuca varıyordu: "Çok yoğun tedavilere rağmen hiç gerilemeyen frengi çeşitleri var-

dır. Hatta neosalvarsan dozu artırıldıkça, sinirsel komplikasyonlar o oranda artış gösterirler...”

Ortaya attığı soru da şuydu: “Niçin tedavi, bütün vakalarda aynı sonucu vermiyor? Zira tecrübelerimize göre, bazıları tamamiyle iyileşiyor, diğerleri ise sadece biraz şifa buluyor, bir başka gruba da tedavi hiçbir tesir yapmıyor ve hastalık ilerlemeye devam ediyor.”

Arkasından sorduğu sorunun cevabını veriyordu: İnancı şuydu ki, frengi hastalığına sebep olan ‘burgu mikrop’ların farklı çeşitleri vardı. Dolayısıyla tedavi şekli, kişiden kişiye değiştirilmeliydi. Ayrıca frenginin şimdiki safhada, kesin tedavisinin hemen hemen mümkün olmadığı düşüncesindeydi.

Buna cevaben meslektaşlarından biri, ilk anlatılan vakada frenginin ‘kötü huylu’ olduğunu, ikincisinde ise hastanın tedavisinin başlangıç tarihi belirsiz olduğu için, başarısızlığın sebebinin bir gecikme olabileceğini söyledi.

Mazhar Osman, neosalvarsan’ı yüksek dozda kullanmanın yanlış olduğu, eğer kullanılırsa sinir sisteminde hasarlar yapabileceği düşüncesinde ısrarlıydı.

Sonuçta, çoğu doktor Mazhar Osman’ın görüşüne katılırken, yine de sunduğu istatistiklerinin yetersiz olduğu iddia edildi. Daha çok istatistik istendi. Fakat hekimlerin bu tutumu, Mazhar’ın düşüncesini değiştirmede.

O, frengiyi, tedavisi mümkün olmayan bir hastalık olarak görmekte ısrar ediyor ve ‘neosalvarsan’ı bütün vücudu tahrip eden, faydadan çok zarar getiren bir ilaç olarak değerlendiriyordu...

Aslında bütün bu teorilerin arkasında, aklından çıkmayan ve onu ürperten bir olay yatıyordu: Celsede sunduğu ilk vaka!

Mari’nin Ölümü

Meslektaşlarına sözünü ettiği kadın, Tıbbiye yıllarında kendisine lisan ve aşk hocalığı yapan Mari’den başkası değildi! Mari’yi Şişli La Paix’de karşısında bulduğunda tanımakta güçlük çekmişti. İğne ipliğe dönmüş, ten rengi grileşmiş, iki adım atmaktan aciz, yaşından on yıl yaşlı gösteren zavallı bir yaratık haline gelmişti Mari. Onu koğuşa yatırdılar.

Mazhar, vizite sırasında Mari’yi muayene ederken elleri hafiften titriyor, sürekli olarak bakışlarını ondan kaçırıyordu. “İnşallah ka-

dın beni tanımaz,” diye içinden dualar ediyordu. Ama Mari tanıdı onu. Bir ara, eski şuhluğunu, neşesini hatırlatan bir ses tonuyla:

“*Mazhar, tu as grossi, je vois que tu es bien soigné!*”⁽¹⁾ dedi.

Mazhar Osman, yanındaki asistanların anlamlı gülümsemelerine dikkat etmemeye çalışarak, kadını itina ve ciddiyetle muayene etti. Göğsü ve kalçaları pembe ve kabarık lekelerle kaplıydı. Beyaz gerdanında kocaman bir beze vardı. Yapılacak pek bir şey yoktu ve ne yazık ki Mari bunu biliyordu. Acı acı güldü:

“Sen Almanya’ya gittikten sonra evlendim, bir de çocuğum oldu. Artık muntazam bir hayat sürebileceğimi, uslu bir ev hanımı olabileceğimi zannediyordum... Ama gördün işte, bu pisliğe nerden yakalandıysam, vücudumu kemirmeye başladı, sonunda beni mezara götürecek!” diye mırıldandı. Sonra bütün dünyayı, bütün insanlığı suçlayan bir edayla konuşmaya devam etti:

“Neler neler tavsiye etmediler, şu ‘neosalvarsan’ denen ilaçtan ve cıva kürlerinden başka! Yok kalomelli pomadlar sürecekmışim, yok efendim, her gün kilolarca çiğ havuç ve turp yiyecekmişim. Elde avuçta ne var ne yoksa tükettik kocamla, çocuğumuzun hakkını bile yedik. Hepsi nafi! Benim Tanrım beni zaten çoktan terk etmişti Mazhar!”

Durdu durdu, mazide kalan günleri hatırlatan kopkoyu bakışlarını, rahatsız edici bir ısrarla Mazhar’a dikti:

“Sizinki daha mı bağışlayıcı olurdu acaba? Ama artık çok geç, her şey için çok geç!”

“Ne oldu, neler hissettin? Hastalık nasıl gelişti?”

Genç kadın kesik kesik anlatmaya koyuldu: Hiçbir zaman hastalanmazken, birdenbire gözlerinin önüne perdeler inmeye, başı feci halde zonklamaya başlamıştı. Sonraları, zaman zaman hafızasını kaybetmeye başladığının farkına varmıştı, ardından bacakları onu artık taşımaz olmuştu...

Mazhar, onunla bir an başbaşa kalmasını fırsat bilerek, karyolanın yanındaki komodinin çekmecesine, telaş içinde, bir tomar para koydu:

“Kocan geldiğinde verirsin, çocuk için!” dedi nerdeyse kekeleyerek, kadının boş gözlerle baktığını fark edince, yavaşça Fransızca tekrar etti:

(1) Mazhar şişmanlamışsın, iyi bakıyorlar galiba sana!

Odadan çıktığında, laboratuvara, koşar adımlarla bir Wasserman testi⁽²⁾ yaptırmaya gitti... Mari’yle görüşmediği bunca yıldan sonra, ‘ne anlamı var bunun’ diye de düşünüyordu aynı anda... Fakat, tedbiri elden bırakmamak lazımdı.

Mazhar, Mari’nin ölümünü ertesi gün öğrendi. Asistanlarının biri korkunç acılar içinde kıvranarak can verdiğini anlattı. Bazı umumi felç vakalarında çok ender rastlanan ‘doğurma’ sendromuna kapılmış kadın. Böyle durumlarda, hasta zor bir doğumun sancılarını hatırlatan ağrılar çekermiş. Vücudunun içinden bir çocuk başının çıkacağı hissiyle, giderek daha çok kasılmaya ve ıkmaya zorlanırmış, ta ki çocuğun başı çıkmış gibi, sakinleşene, rahatlayana kadar.

Mari’nin kalbi, tam o rahatlama sırasında durmuş.

Mari’nin ölümü Mazhar’ın üzerinde tuhaf bir etki yarattı. Hafif-meşrep kadınlara, kolay ve anlık ilişkilere karşı duyduğu istek ve tiksinti karışımında, tiksinti daha ağır basmaya başladı.

Cemiyet üyelerinin şüpheli yaklaşımları ipnotizmaya duyduğu hevesi azaltmamıştı. Ünlü Şişli Konferanslarında genç subayı ve daha başka hastaları teşhire devam ediyor, muayenehanesine gelen ve ‘isteri’ teşisi koyduğu hastalarına bu yöntemi tavsiye ediyordu; ve bunda ciddi başarılar sağladığına candan inanıyordu.

Dur durak demeden evinden Haydarpaşa’ya, oradan Şişli’ye, Şişli’den de Divanyolu’na koşturuyordu. İstanbul halkı kıtlık, yoksulluk ve çeşitli hastalıklardan kırılrken, o kendini bir dokunulmazlık zırhı içinde zannediyordu.

Tifüs ya da Lekeli Humma

Sirkeci-Bebek tramvayına binmiş, Bebek’e bir hasta ziyaretine gidiyordu. Kalabalıkta iyice sıkışmış, güçlkle nefes alabiliyordu. Beşiktaş’tan binen biri, tramvayın sarsıntısıyla nerdeyse üstüne çullandığında, adamın üstünün başının bit içinde olduğunu fark etti dehşetle. Derhal ‘konduktöre’ seslendi:

(1) Çocuk için.

(2) Onu ilk bulup uygulamış Alman doktorun adıyla anılan, kanda frengi mikrobu tespit etmeye yarayan test.

“Bu adamı çabuk tramvaydan indir, hepimiz bitleneceğiz burada!”

Bunun üzerine bir itiraz tufanı yükseldi:

“Niye insin efendim! Fukaralık ayıp mı? Fakir diye yaya mı git-sin? Böyle her şeyden iğrenenler, otomobile, arabaya binsinler!”

Mazhar Osman elbette cevabını sakınacak değildi, sesini iyice yükseltti:

“Tramvaya vereceği parayla sabun alsın da, temizlensin! Bitleriyle tramvaya bineceğine, biraz yürümeye katlansın!”

Bu sefer, etrafındakilerden ona hak veren bir koro duyuldu:

“Bir pisin hatırı için biz de ya bitlenecek ya hastalanacak mıyız yani? Yoksa otomobil mi kapatacağız? Hadi oradan! Tramvaylar bit-lileri taşımaya mahsus araba değil!”

Sonunda adam indirildi. Fakat bu hareketi zalim ve gaddarca gö-renlerin protestoları köprünün öte yanına kadar devam etti.

Mazhar, bu olaydan iki gün sonra sabah uyandığında ateşinin yükselmiş olduğunu fark etti. Birbiri ardına devirdiği küçük likör kadehlerinin etkisiyle derin derin uyuyan Nedime’ yi rahatsız etmeden, her zamanki gibi sessizce kalkmaya çalıştı. Ama kolunu bile kaldırmaktan aciz olduğunun farkına varınca, korkarak onu hafifçe dürttü.

Nedime sıçrayarak uyandı, önce üstlerini örten yorganı, sonra da Mazhar’ın gecelik entarisini kaldırıp dehşetle bağırdı:

“Aman Allahım! Her tarafınız kırmızı lekelerle dolmuş. Bu ne böyle?”

Mazhar da bakışlarını çıplak vücuduna indirdi ve ne olduğunu anlamakta gecikmedi: Lekeli hummaya, yani tifüse yakalanmıştı.

“Eyvah! Bitli...” diye mırıldandı.

Nedime onun sayıkladığını zannederek telaş içinde sirkeli su kompresi hazırlamaya gitmişti bile.

Bitle bulaşan ve o dönemde, yer yer salgın şeklinde yayılan bu hastalık Mazhar’ı o denli yıpratmış ki, bir ay içinde bir deri-bir kemik kalacak kadar zayıfladı. Hiçbir şey yiyemiyor, sadece su içebiliyordu. Nedime ile Lala yatağının etrafına yer yatakları sermişler, onu nöbet-leşe bekliyor, ateşi çok yükseldiği zaman ıslak çarşaflara sarıyorlardı.

Mazhar güçlü bünyesi sayesinde hastalıktan nispeten çabuk kurtulduysa da, uzun bir süre, ilk savaş yıllarının çalışma temposunu yakalayamayacak kadar bitkin kaldı.

Bunun üzerine, Şişli Hastanesi'nde yanına yardımcı olarak, Hüseyin Kenan adında, Romanya'dan kaçmış bir genç doktor verildi. Hüseyin Kenan'a derhal kanı ısınan Mazhar, beş parasız ve zayıf bünyeli olan gence elinden geldiği kadar yardım etti: Başını sokacak bir oda buldu ve sık sık evine bir kap sıcak yemek yemeğe davet etmeye başladı. Karşılığında Hüseyin'in sarsılmaz sadakatini ve sınırsız hayranlığını kazandı. Genç adam, başhekim 'öl' dese ölmeye hazırdı ve bunu da her davranışıyla belli ediyordu.

Fahri Hocalık

Hastalar, viziteler, yine hastalar, Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nin asabiye koğuşunda, sahte akıl hastalarını bulup cepheye geri yollamak... Tekdüze bir özel hayat...

Mazhar, Gülhane'deki hocalık yıllarını ciddi şekilde özlemeye başlamıştı. Askeri Hastane'nin yanı başındaki Tıp Fakültesi'nden saf dışı edilişi, işi biraz hafiflediğinde yeniden aklına geliyor, bu düşünce onu yiyip bitiriyordu.

Şişli'de ve Haydarpaşa'da, yanında çalışan birkaç son sınıf öğrencisinin anlattıklarıyla daha da tahrik oluyordu:

"Emin olunuz Doktor Bey, Fakülte'deki derslerden pek fayda göremiyoruz. Akliye derslerinde, Raşit Tahsin Hoca malum! Bir gün durmak bilmez, ertesi gün ağzını bıçak açmaz, 'Açın kitabınızı, ne haliniz varsa görün de, beni rahat bırakın,' der. Nöroloji hocamız Pepo Akşiyote Bey de, yaşlı ve sürekli hasta bir adamcağız! Hani, varla yok arası gibi bir şey... Son zamanlarda, derse gelmesi pek ender oldu."

Mazhar bunları duya duya dayanamayıp Askeri Tıbbiye Müdürü'ne başvurdu:

"Pepo Akşiyote Bey hastaymış, derse hiç gelmiyormuş, çocuklar şikâyetçi..."

Dönemin müdürü Salih Bey, Mazhar Osman'ın nereye varmak istediğini pek iyi anlamıştı. Aslında o da, Mazhar Osman'a fahri nöroloji hocalığı yapmasını teklif etmeyi düşünüyordu. Hemen atıldı:

"Azizim, bu çocuklar zaten asıl dersi senin yanında görüyorlar. Gel, haftada bir gün onlara nöroloji öğret!"

Mazhar Osman bu teklifi kabul etmekte hiç nazlanmadı. Hiçbir zorluktan yılmayarak, gece karanlığında birçok hastayı dershaneye

getirir oldu. Öğrenciler, bu ders gecelerini büyük bir sabırsızlıkla bekliyorlardı. Zira 'fahri hoca'nın ayakta, hastanın yanında ders anlatışı, hasta üzerindeki en önemli klinik belirtileri 'kabartma' gibi ortaya koyması, öğrencilerin dikkat ve ilgisini mıknatıs gibi çekiyordu.

Mazhar Osman da talebenin ilgisini, hayranlığını ta içinde, iliklerini ısıtan güneş ışınları gibi duyuyordu. Bir gün mutlaka şu Fakülte'ye büyük kapıdan girecek, bir kürsü sahibi olacak ve sürekli hocalık edecekti. Buna yeminliydi!

Tekrar yoğunlaşan iş temposu yüzünden, Üsküdar'da yaşayan ailesine pek az uğrar olmuştu.

Baba'nın Ölümü...

Osman Efendi, Üsküdar'da kızlarıyla birlikte oturuyordu. Pakize ve Bedra henüz evlenmemişlerdi, Cazibe'nin kocası Dr. Nevzad Eşref de Edirne'deydi.

Bedra, ağabeyinin baskısıyla öğrenmiş olduğu ecnebi lisanslar sayesinde, telefon idaresinde işe alınan ilk Müslüman kızlardan olmuştu.

İşe alındıktan sonra heyecan içinde Mazhar Osman'a danışmıştı:

"Ağabey başörtüsüyle telefon kulaklığı kullanmak mümkün değilmiş. Başımı açmalıymışım. Müsaade eder misiniz? Etmezseniz işi reddedeyim!"

"Lazımsa açarsın! Ben kadınların devlet memuriyetinde çalışmalarından yanayım. Azınlıktan matmazeller yerine, dil bilen uslu akıllı Müslüman kadınlar çalışırsa bu dairelerde, hem ceplerine para girer hem de daireler daha bir namuslu havaya kavuşur."

Bedra'nın arkasından, Nedime'nin arkadaşının kızı olan, Bedia⁽¹⁾ adında, çok güzel bir kız da girmişti oraya; ne var ki Bedia'nın akıllı fikri sadece tiyatro yapmaktaydı. Bedra, arkadaşının bu tuhaf düşünceleri sayesinde, yakın bir gelecekte kötü yola düşeceğinden emindi. Kendisi ise, vazifesiyle çok gurur duyuyordu. Kısa zamanda 'müfettiş' olmaya layık bulundu. Mazhar Ağabeyi de, telefon idaresine uğradığı bir gün başını okşamış, bir yanak almış: "Aferin kardeşime!

(1) Bedia Muvahhit.

“Şimdi de müfettişe olup herkesi idare edecek!” diye onu yüreklen-
dirmişti. Aynı anda esmer güzeli Bedia’ya hayranlıkla bakıyordu.

Zavallı Bedra her türlü çekicilikten yoksundu, ecnebi lisan ve
umumi malumat isteyen bir memuriyette vazife alabilmesi, Allah’ın
bir lütfu sayılabilirdi. Kim evlenirdi onunla! Pakize’ye gelince, Edir-
ne’de vazifede olan kocasını bekleyen Cazibe’yle birlikte evi çekip
çeviriyordu. Doğrusu o da pek güzel sayılmazdı; yine de, Mazhar’ın
Balkan savaşında tanıyıp huyunu suyunu öğrendiği Muhittin Celal
ona talipti. Ne var ki, Mevlevi tarikatına mensup, mason da olduğu
söylenen genç doktorun henüz aile geçindirecek parası yoktu. Dü-
zenli bir iş bulur bulmaz, Pakize’yi resmen ağabeyinden isteyecekti.

Osman Efendi, Zeliç Biraderler matbaasındaki işini yeni bırak-
mıştı. Artık hep evdeydi. Kendini hâlâ bir şeylere faydalı hissedebil-
mek için, büyük kızına ev işlerinde yardım etmeye çalışıyordu, ama
çoğu zaman, eline aldığı tabak çanağı düşürüp kırıyor ve azar işiti-
yordu.

O gece Pakize, ona kahve değirmenini uzatmış,

“Hadi baba, bize şu kahveyi öğütüver, bari bunu yaparken bir
yerleri kirletmezsin,” diye de çıkmıştı.

Osman Efendi, özür diler gibi gülümsemişti:

“Peki kızım, baş üstüne,” deyip pencereden, lapa lapa yağan kara,
birilerini bekliyordusuna umutla bakmış, derin bir iç çekmişti:

“Mazhar’ı pek göreceğim geldi! Kaç gündür bize hiç uğramı-
yor.”

“Baba, Mazhar ağabeyimin uğrayacak vakti mi var, Allahaşkına?
Konferansları, hastaları, Haydarpaşa’nın, Şişli Hastanesi’nin idare-
si... Bak, şimdi, belki de Toptaşı’na sertabip seçilecek diyorlar. Kim-
bilir ne kadar yoruluyordur!”

Yaşlı adamın gözlerinde bir gurur pırıltısı belirdi:

“Muvaffak olamayacağı iş yoktur Mazhar’ımın!” dedi, sonra ba-
şını hüznle sallayarak ekledi:

“Haklısın kızım, işi çoktur bugünlerde! Fakat nedense pek çok
özledim. Bir gelse! Ona söyleyeceklerim var...”

“Ne söyleyeceksin baba?”

“Hani şu banka meselesiyle alakalı...”

Osman Efendi’nin, ‘banka meselesi’ dediği, bütün ailenin kana-
yan yarasıydı.

Yıllar önce, Ziraat Bankası’nda çalışırken, Osmanlı hanedanının-

dan bir prence, büyük miktarlarda para verdirtmişti; oysa prensin babası haşarı oğluna kızdığı için çoktan parayı kesmiş, prensin her ay çektiği bu paralar bankanın kasasından çıkmıştı.

Osman Efendi'nin bu kredinin geri dönmeyeceğini önceden bildiği, rüşvet yediği için buna göz yumduğu ileri sürülmüştü ve adamcağız, yıllarını verdiği, memuru olmaktan o kadar gurur duyduğu Ziraat Bankası'ndan iki gün içinde kovulmuştu. Ardından, utanç ve sıkıntı dolu günler, aylar yaşanmıştı.

Mazhar, o zaman Tıbbiye'de talebeydi, Pakize evde koca bekliyordu, Cazibe Muallime Mektebi'ne yeni girmişti, küçük Bedra da henüz iptidaide elifbeyi öğreniyordu. Zaten, kıt kanaat geçiniyor-ken, tam bir yoksulluk içine düşmüşlerdi. Aç kalmamaları için, hemen bir şeyler yapılması gerekiyordu. İşte Mazhar, o sıralarda geceleri ölü beklemeye başlamıştı. Bu vazife için, önce beş kuruş, sonra işe pek rağbet olmadığını gördüğünde, fiyatını artırarak gecede on kuruş alıyordu. Ayrıca, ünlü Kilisli Rıfat'ı sonunda örnek almıştı; istidatlı dostunun vakti olmadığında, kalemini, bazı hocalara, yazmak istedikleri ders kitaplarını toparlamak için ödünç veriyor, ondan da küçük bir gelir elde ediyordu. Ama yine de yokluk kendini ciddi boyutlarda göstermeye başlamıştı; gün geliyor, kuru ekmek ve soğan-dan başka bir şey yiyemiyorlardı. Kızlar, ailenin yıllanmış elbiselerine yama üstüne yama yapıyorlardı.

Bu acıklı durum üç ay kadar sürmüştü. Bu arada, Osman Efendi kapı kapı dolaşıp iş arıyor, her başvurduğu yerden geri çevriliyordu. Sonunda Levanten matbaacı Zeliç haline acıyıp, yeterli sayılabilecek bir maaşla matbaasında ona muhasebe işi vermiş, aile biraz olsun düzlüğe çıkmıştı. Ama oğlunun, babasını, onlara yaşattığı bu sefaleti ve hele hele bu utancı ne kadar affetmiş olduğu meçhuldü. Zira o akşama kadar, bu mevzu aile içinde hiç açılmamıştı. Osman Efendi de hiçbir zaman kendini müdafaa etmemiş, sadece bir-iki kere, onu dinlemek isteyene, suçsuz olduğunu söylemekle yetinmişti. Ama eski neşesini, şakacılığını, durup dururken türkü söyleme alışkanlığını kaybetmiş, gittikçe mahzunlaşmış, boynu bükük dolaşmaya başlamıştı.

Osman Efendi'nin o kış akşamı, oğluna 'banka meselesiyle' ilgili söylemek istedikleri asla bilinemeyecekti. Cümlesi yarıda kesildi, başı yana kaydı, dudaklarında o hâlâ af dileyen gülümsemesi donup kaldı. Pakize, telaş içinde kız kardeşlerine seslendi... Üçü de yaşlı

adamin başına üşüştülse de, hiçbirisi ona çok yaklaşımaya, dokunmaya cesaret edemedi. Durumu çoktan anlamışlardı.

Sonunda komşulara gidildi. En eski komşularından biri, kızların, ‘amca’ diye hitap ettikleri bir bey, sedire yığılmış, kıpırtısız duran Osman Efendi’nin nabzını yokladıktan sonra, başını üzüntüyle salladı:

“Maalesef rahmetli olmuş, başınız sağolsun! Doktor Mazhar Bey’e haber vermeli. Fayton tutup Kadıköyü’ne gideyim bari.”

Kızları gözyaşları içinde bırakıp karanlık ve soğuk gecede kayboldu...

Yaklaşık bir buçuk saat sonra, Mazhar fırtına gibi içeri daldı:

“Baba!...”

Pakize, bu arada bütün cesaretini toplayarak kız kardeşlerinin yardımıyla Osman Efendi’yi sedire boylu boyunca uzatmış, gözlerini kapamıştı. Mazhar, Osman Efendi’nin üzerine usulca eğildi, uzun bir süre baktı, soğumaya başlayan elini, elinin içine aldı. “Baba, baba,” diye tekrarlamaktan başka bir şey yapamıyordu. Sonunda Pakize çekinerek yanına yaklaştı:

“Ağabey, babam size o banka meselesiyle ilgili bir şey söyleyecekti. Yetişemedi zavallı!...”

Mazhar, babasının yattığı sedirin yanına diz çökmüş, hâlâ elini tutuyordu:

“Merak etme Pakize, ben onu temize çıkarttıracağım, kırk yıl uğraşacağımı bilsem de! Babam kendini müdafaa edemeden gittiyse, onu müdafaa etmek, onun günahsız olduğunu ispat etmek, boynunun borcudur,” diye konuştu, kelimelerin üstüne basa basa.

Yeni Bir Asistan: İhsan Şükrü ⁽¹⁾

Bir gün sonra, o akşamdan beri hiç dinmemiş kar yağışı altında, Osman Efendi’yi Karacaahmet mezarlığına gömdüler. Cenazenin hemen arkasında, gür kaşları çatık, yüz adaleleri gergin Mazhar Osman yürüyordu.

Birden yanına, uzunca boylu, yakışıklı bir genç yaklaştı.

“Hocam başınız sağolsun!...”

Genç, hiç sırası olmadığı halde hafifçe gülümsüyordu ama ne ga-

(1) Aksel.

riptir ki, bu gülümsemesi hiç de rahatsız edici değildi. Aynı rahatlıkla konuşmaya devam etti:

“Hocam, bendeniz İhsan Şükrü! Tıbbiye’nin son sınıfında talebeyim.”

Mazhar Osman onu süzdü, ne fütursuz bir gençti böyle, ne kadar da sevimli ve rahattı. Kendisinin asla olmayacağı kadar rahat!

Elini uzattı:

“Müşerref oldum, ben de Mazhar Osman,” dedi, biraz anlamsızca. İhsan Şükrü devam ediyordu:

“Şişli’de verdiğiniz konferansların birçoğunu dinlemek nasip oldu. Haftada bir gece, Akşiyote Bey’in yerine verdiğiniz nöroloji derslerini de takip ediyorum. En zor bahisleri, herkesin anlayacağı şekilde, açık bir ifadeyle anlatıyorsunuz. Sizi her dinlediğimde, hakkınızda, ‘İşte tam ve mükemmel bir hoca,’ diye düşünüyorum. Hele o ipnotizma ile tedaviniz aklımdan hiç çıkmıyor!”

Tıbbiye’nin son sınıfında öğrenci olduğunu söylemişti bu çocuk! Bitirenler hemen askere alındığı için doktor kıtlığı çekiliyordu. Mazhar’ın ise, Haydarpasa’da ve Şişli’de yardımcıya ihtiyacı vardı, hem de acilen!

Definden sonra, hâlâ birkaç gençle birlikte bekleyen ve besbelli kendisiyle konuşmak isteyen İhsan Şükrü’yü, bir işaretle yanına çağırdı.

“Bak oğlum, Şişli Şehremaneti Asabiye Müessesesi, son sınıf talebesini imtihanla stajyer olarak alıyor. Bazıları imtihanı kazanıp yanımda çalışıyorlar. Sen de talihini dene bakalım! Benimle birlikte çalışırsın, asistanım olursun. Akliye ve asabiyeye meraklı başka arkadaşların varsa, onlar da gelsinler! Fakat bilesin, şartlar kolay değil! Adamı çok çalıştırırım ben, tembelliğe, derbederliğe de hiç tahammülüm yoktur!”

“Efendim, yanınızda çalışmak için her şeye razıyım. Ayrıca, sayenizde bu şubeyi çok seveceğimden eminim.”

“İyi öyleyse! Bir an önce bekliyorum!”

Savaş onu yardımcısız bıraktığı için, Mazhar Osman her yere yetismeye fena halde zorlanıyordu. İstanbul’daki bütün hekimler gibi, onun da mesaisi her gün biraz daha artıyordu. Artık payına düşenler sadece savaştan kaçmak isteyip hasta taklidi yapanlar değildi. Konvoylarla gelip hastanelere yığılan beyin ve omurilik yaralılarının, savaş psikozları geçirenlerin haddi hesabı yoktu.

Hastanedeki hastalarıyla sabahın erken saatinden geç vakitlerine kadar meşgul olup, muayenehanesine fırsat düştükçe akşamüzeri ya da geceleyin uğruyordu Mazhar Osman. Boğazına olduğu kadar, giyimine düşkünlüğü de giderek arttığından, biraz et almak için yüz yirmi kuruşuna kıyıyor, Papa Corci'den ayağına iyi kötü uydurduğu ayakkabıları bin bir zorlukla ediniyordu. Bu hayat pahalılığında, cebine bir miktar para gireceğini düşünerek, kendisini eve çağıran hastaya asla hayır demiyordu. Hele ailenin varlığının savaşıla tamamen eriyip gitmediğini, hâlâ elde avuçta bir şeyleri kaldığını öğrendiğinde ne yapıp edip gidiyordu.

Bir akşamüzeri, yakından tanıdığı bir paşa ailesinden telefon geldi. Ahizenin öbür ucundaki ses ağlamaklıydı.

“Doktor Mazhar Osman Bey siz misiniz?... Aman doktorcuğum, bir kızcağızımız var. Çok hasta, hiç yemek yemiyor, iğne ipliğe döndü. Aile doktorumuz, sizinle birlikte dahiliye hekimi Süleyman Numan Paşa'nın da teşriflerini rica ediyor. Yalvarırız geliniz! Sizin tatil gününüzdür. Cuma günü mutlaka bekliyoruz.”

Memlekette nakil vasıtaları, artık hemen hiç yok gibiydi; Boğaziçi vapurları odunla işliyor, bir saatlik yolu iki saatte alıyor, iskelelerin çoğuna uğramıyordu. Otomobil ancak Saray'a mahsustu... Arabalar ise ateş pahasına... Tünelin ve tramvayın işlemediği günler pek çoktu. Memurların, Bostancı'dan Kadıköy'ne, Şişli'den Aksaray'a yayan gitmeleri artık olağan sayılıyordu...

Mazhar, gidişi epey zor olacağı için, zaman mazeretini öne sürmeye çalıştıysa da başaramadı. Artık epey yaşlanıp kendini iyice ağırdan atmaya başlayan, Gülhane'den ayrılışına sebep olmuş olan Süleyman Numan Paşa'yı da, biraz isteksizce bu hasta ziyaretine ikna etti. Bayramın ikinci günü olan cuma günü, 'bonjur'uyla son derece şık Süleyman Numan ile Mazhar Osman, söz verdikleri saatte hastanın kapısında idiler. Kapıyı açan uşak onları biraz şaşkın, biraz da mahcup bir şekilde süzerek:

“Gelecek olan doktorlar sizler misiniz? Keşke zahmet etmeseydiniz, hastamız maalesef dün gece öldü!” diyerek kibarca geri çevirdi.

Dönüş yolunda, Süleyman Numan söylenip duruyordu:

“Büyükada'da hastam vardı, ısrarına dayanamayıp burası için bırakıp geldim. Azizim Mazhar, bu senin hastandı, böyle boynun bü-

kük geri gönderilmeyi nasıl kabul edersin! Vizite ücretimizi çatır çatır isteyecektin! Sen bu kibarlıkla bir yere gelemezsin oğlum!”

Bir yere gelememek mi? Bu adam neler söylüyordu! Hasta evinin kapısından nerdeyse bir dilenci gibi geri çevrilmenin utancının üstüne, Süleyman Numan Paşa’nın bu patavatsız cümlesi de eklenince, Mazhar öfkeden çıldıracak gibi oldu. O kendini gayet iyi bir yere gelmiş sayıyordu ve daha da iyi yerlere geleceğinden emindi. Fakülte’nin dışında olması mı hocayı böyle konuşturuyordu, yoksa adam bunamaya mı başlamıştı? Mazhar kızgınlığını, kırgınlığını bastırmaya çalıştı:

“Paşam, olur mu hiç! Şimdi matemde olan bu aileden vizite istemek yakışır mı bize?” dedi.

Paşaya karşı olduğu kadar, aileye de öfkeliydi. O, hekimliği her zaman en pahalı bedelle ödenecek meslek dalı gibi görmüştü, ne var ki, bunu hastalarına söylemekten, açıkça ilan etmekten henüz çekiniyordu. İlerde, hele hele biraz daha ünlensin, ilerde, mutlaka herkesten çok yüksek ‘onorer’ alacaktı... Göreceklardı hepsi! Meslektaşları da, hastaları da!...

Bir ay sonra, Karaköy’de tünelde rastladığı bir arkadaşından, çağrıldığı ailenin kızının birdenbire yemek yemeye başladığını, iyileşip capcanlı olduğunu öğrenince iyice küplere bindi. Demek, aile ayağına çağırdığı doktorları, telefonla haberdar etmeye bile tenezzül etmeksizin, akıl almaz bir sebep göstererek kapıdan geri çevirmişti.

Parola!

Divanyolu’ndan geç vakitte bin bir güçlkle evine varabilen Mazhar, bazı akşamlar Haydarpaşa Hastanesi’ne de uğramak zorunda kalıyordu. Genç kızın ‘dirildiğinin’ haberini aldığıın ertesi günü, yine çok geç bir saatte Divanyolu’ndan ayrılmış, Eminönü’nden vapura binmişti. Hastalarla uğraşmanın ne kadar zor olduğunu yol boyu düşüne düşüne, Süleyman Numan’ın münasebetsiz cümlesine hâlâ öfke duyarak, oldukça gergin bir halde Üsküdar’a vardı. Hava yağmurlu ve fırtınalıydı. Fayton bulamayınca, meydandan ta Kadıköy’ndeki evine kadar yürümek zorunda kalacağını sıkıntıyla aklından geçirdi; nasıl olsa eve çok geç varacaktı; Haydarpaşa’da, başlarından yaralı, beyinlerinde ağır hasar olabileceğinden şüphelendiği birkaç hastaya uğramaya karar verdi.

O bitkin ve sinirli haliyle Haydarpasha Askeri Hastanesi'nin yolunu tuttu. Üstünde, muayenehanesinden ayrılmadan önce giymiş olduğu askeri uniforması ve kalın kaputu vardı. Buna rağmen üşüdüğünü hissediyordu.

Öyle dalgın yürüyordu ki, kapıdaki nöbetçiyle nerdeyse burun buruna geldi.

“Dur! Kimdir o?”

“Mazhar Osman!”

“Parola?”

“Ben, doktor Mazhar Osman! Hastaya geliyorum...”

“Anlamam! Parola?...”

Mazhar'ın aklından parola o saniye içinde, tuhaf bir şekilde uçup gitti. Gittikçe daha çok üşüyordu, sabahın dördünden beri ayakta idi. Hastalarını görmek, sonra da bir an önce evine dönmek istiyordu. Cevap vermeye lüzum bile görmeden bir adım ileri atınca, adam hışımla yolunu kesti:

“Parolasız seni bir yere bırakmam!” diye haykırarak, eliyle kaputundan tutup itiverdi.

O anda Mazhar, kendisinin de hiç beklemediği şekilde parlayıverdi ve karşısındakine müthiş bir tokat patlattı, sonra yaptığıнын vehametini idrak edip oradan koşarak uzaklaştı. Yağışlı gecede rüzgâra karşı koşusu onu Karacahmet'e kadar götürdü. Tokadı attıktan sonra, nöbetçiye sırtını dönüp hiçbir şey düşünmeden koşmuştu. Şimdi ise, yavaşlayan adımlarla, servilerin altında Osman Efendi'nin yattığı yere yöneliyordu. Üstü başı sıırıksıklamdı. Mezarın başına çöktü, henüz mezar yaptırılmamış, Osman Efendi'nin gömüldüğü yere kaba bir taş konmuştu. Elini yavaşça toprağın üstünde gezdirdi. Islak toprak kokusunu derin derin içine çekerek, biraz sakinleşti.

Orada yatan babası, sorumsuzluğuyla, havailiğiyle, hakikatlardan sürekli kaçışıyla karısına ve çocuklarına ne kadar acı çektirmişti! Ne kadar aşağılanmış, hakarete uğramıştı! Bir sis perdesinin ardından, yaşlı adamın hep özür dilermiş izlenimini veren yüz ifadesi, utangaç ve muzip gülümsemesi belirdi. Rumeli şiveli sesi, Mazhar'ın kulaklarına bir uğultu halinde çalınır gibi oldu:

“Bre oğul göreyim seni! Sen her şeyi başarırısın.” Babasının hayali inanılmaz bir güçle kafasında canlanıyordu. İnsanın, ölülerini yanbaşılarındaymış, hiç gitmemişlermiş gibi hissettiği ender ve biraz korkutucu anlardan birini yaşıyordu.

Kaputu ve setresinin içinde büzülerek, gün ışıyınca kadar orada kaldı; ne yağın yağmuru, ne iligine işleyen soğuk havayı, ne boyundan sırtına akan yağmur damlalarını hissetti. Sonunda, sabaha karşı kalktı, pantolonun çamurunu elinden geldiğince silkeledi ve yeniden hastanenin yolunu tuttu.

O, bugüne kadar kaçmamıştı. Osman Efendi'nin anısına, ona benzememek, onun işlediği hataları işlememek için, yine kaçmaya caktı!

O garip gecenin bitiminde, artık yorguluğun ötesine geçmiş, âdetta duyarsızlaşmıştı. Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nin kapısına yöneldi. Nöbetçi değişmişti, yanaştı, adam hazırol vaziyetinde:

“Parola?” diye sordu.

Mazhar Osman parolayı söyledi, içeri girdi.

Sabah nöbetlerini devralmış asistanlar, hocalarını, üstü başı pis ve sırlıklam, sakalı uzamış, gözleri kan çanağına dönmüş olarak gördüklerinde hayrete düştülerse de, hiç kimse tek bir söz söylemeye cesaret edemedi. Başhekim, çamurlu üniformasının üstüne beyaz gömleğini giyer giymez, vizitelere her gün yapıldığı şekilde başlandı, hastalar muayene edildi, teşhisler kondu.

İhsan Şükrü, Mazhar Osman'ın, ilk tanıştıkları gün verdiği tavsiyeye uyarak, hükümetin Tıbbiye'nin son sınıfındaki öğrenciler için düzenlediği imtihanı kazanıp onun yanına yardımcı verilmişti. Önce Şişli'de çalışmış, altı ay kadar sonra Haydarpaşa'ya geçmişti. Evi hastaneye yakın olduğundan, geceleri orada kalmıyordu. Sabah karayolundan, saat altı ile yedi arasında hastanede başhekimden önce bulunabilmek için büyük bir hevesle koşa koşa gelişi, sabahın ilerleyen saatlerine kadar orada kalıp önce hastaları hazırlaması, sonra vizitede 'üstat'ına heyecanlı heyecanlı bilgi vermesi, arkadaşları arasında, nerdeyse kadınlara aşırı düşkünlüğü kadar şaka konusu olmuştu. Fakülte'ye, ancak bütün işlerini tamamladıktan sonra gidiyordu. Bazı zamanlar, önemli bir dersi olmadığında gün boyu hastanede kalıyordu. Her ne olursa olsun, akşam yine hep oradaydı.

Muntazam hatlı, mavi gözlü, gür sarı saçlı yakışıklı gençte, kadın olsun erkek olsun, herkesi cezbetme ve kendine bağlama yeteneği vardı. Ayrıca keyifli yaşamaktan, çalıştığı kadar gönlünce eğlenmekten hazzederdi.

O sabah, başhekime yaklaşp harap halinden bahsedebilen sadece o oldu:

“Hocam, çok zor bir geceydi galiba!”

“Doğru bildin!”

Konuşulanan hepsi bu kadar olmuştu! Ama bu kısa diyalog, Mazhar’ın içini ısıtmaya, onu sakinleştirmeye yetmişti.

Evine yeni telefon bağlanmıştı. Vizite tamamlandıktan sonra, nihayet evini arattırdı. Nedime’nin sesi hıçkırıklara boğulmuştu.

“Meraktan öldüm Mazhar Bey! Bunu bana nasıl yaparsınız?”

“Akşam geldiğimde olup bitenleri anlatırım!” diye kestirip attı Mazhar.

Fakat akşamleyin, nihayet evine dönebildiğinde, hiçbir şey anlatmamış, “Çok ağır bir hastanın başındaydım, haber veremedim, kusuruma bakma!” demekle yetinmişti.

Nedime’nin çok ağlamış olduğu belliydi. Ama ne gariptir ki, birkaç yıl öncesine kadar yaptığıının aksine, hiç sitem etmedi. Bu da Mazhar’da sebebini kendine bile izah edemediği bir rahatsızlık yarattı.

Haydarpaşa’da İngiliz Ajanları

Birkaç gün sonra, Haydarpaşa Askeri Hastanesi’nin asabiye koğuşundaki sabah vizitesinde, Mazhar Osman, İngiliz oldukları söylenen iki yeni hastayla karşılaştı. Bunlardan biri iskelet gibi zayıftı, yatağında oturmuş kendi kendine mırıldanarak, uzaktan İncil’e benzeyen bir kitap okuyordu. Kızıla çalan sarı saçlı, çilli beyaz tenli, iri kemikli biri olan ikinci adam, durmadan kendi dilinde konuşuyor, söyledikleri arasında, sık sık ‘Enver Paşa’ adı geçiyordu.

Mazhar Osman sıkça başvurduğu bir yöntemi tatbik ederek, yeni gelenlere yaklaştı. Uzaktan başıyla selam verip gülümsedi, koğuştan ayrıldıktan sonra da, İhsan Şükrü’den ve arkadaşları Talha’dan rapor istedi:

“Hocam, bunlar casus diye tutuklandılar, buraya yollanmadan önce bir süre Mardin’de kalmışlar, orada kendilerini asmaya teşebbüs etmişler. Bir tanesi hiç konuşmuyor, zaman zaman ağlıyor ve İncil’i elinden düşürmüyor. Öbürünün çenesi hiç durmuyor: Eskiden adı Jones’muş, şimdi Hasanoğlu Ahmet Paşa olmuş, İngilizler’den nefret ediyormuş, Enver Paşa’yla görüşmek istiyor. Kendisine, bizzat çizdiği muazzam bir teyyarenin planlarını gösterecekmiş. Akıl hastası olduğunu şiddetle inkâr ediyor! Henüz Wasserman testi yapılmadı.

Tercümanlıklarını, her sabah vizite saatine yetişen Moiz adında bir Yahudi üstlenmiş.”

Talha atıldı:

“Jones, frengi geçirip geçirmediğini sorduğumuzda kızarıp bozarıyor, başını önüne eğiyor, cevap vermiyor fakat bir kere ağzından, daha önce ‘malarya terapi’⁽¹⁾ gördüğünü kaçırıldı.”

“Yarın sabah her ikisiyle ben de görüşeyim,” dedi Mazhar Osman! “Şu Moiz’e söyleyin, ben gelmeden hiçbir yere gitmesin!”

Ertesi sabah asabiye koğuşuna gerçek bir merakla girdi. Çetin ceviz olarak gördüğü Jones’a hâlâ yaklaşmak istemiyordu. Elinden İncil’i düşürmeyen, gözleri sürekli boş boş bakan, adının Hill olduğunu öğrendiği öbürünün yatağına yaklaştı. Orada, talimatlara uyarak bekleyen tercüman Moiz’e yaklaşmasını işaret etti. Uzun bir sohbete alamet olarak, yatağın kenarına bir tabure çekip oturdu.

“Şu okuduğun kitap nedir?”

“İncil!”

“Niçin bu kadar çok okuyorsun onu?”

“Bu günahkâr dünyada tek umut o! Siz İncil okumaz mısınız?”

“Sen kim oluyorsun da, bütün dünyaya günahkâr diyorsun? Yoksa papaz falan mısın?”

“Hayır!”

“Hangi dindensin?”

“Ben bütün dinlere inanıyorum. Tek bir Tanrı vardır!”

“Burası neresi?”

“Galiba bir hastane.”

“Bu etraftaki beyaz gömlekliler kimler?”

“Galiba doktorlar.”

“Hastalığın ne?”

“Ben hasta değilim.”

“Peki, neden intihara teşebbüs ettin? İnkâr etme, Yozgat’ta seni ipin ucunda görenlerin raporu var bende.”

“Böyle bir şey yapmadım. Bunu yapmak günahtır.”

“Yalan söylemek de günahtır!”

“Evet.”

“İntihara teşebbüs günahtır, fakat insanların, bazen, artık yaşamaktan bezdikleri oluyor.”

(1) ‘Malarya terapi’ o dönemde frengiye uygulanan bir tedaviydi.

Mazhar Osman'ın karşısında sinirli sinirli kıpırdanan ve her zamankinden daha utanmış görünen Hill başını salladı.

"Kendini asmaya kalktın, değil mi? Çok dindar biri olduğuna göre bana hakikati söyleyeceğinden eminim."

"Evet!"

"Niçin yaptın bunu?"

Hill ağlamaya başladı:

"Jones gidecekti, ben de Jones olmadan yaşamak istemiyordum."

Mazhar Osman içini çekti, bu adamlar hakkında karar vermekte zorlanıyordu.

Jones'un yanına gideceğine, onu kendi odasına çağırttı ve daha önce 'hasta' ile sık sık görüşmüş olan İhsan ile Talha'yı da yanına istedi.

Jones soru sorulmasına fırsat vermeden, söze hemen şikâyetle başladı:

"Şu Doktor İhsan Bey var ya! Beni deli zannediyor, oysa ben deli falan değilim, ben büyük bir bilginim, şahane bir teyyarenin planını çizdim!"

Mazhar Osman gülümsedi:

"İhsan Bey sizi iyi anlamıyor dostum! Sizin Türkçe öğrenmeniz lazım gelecek!"

Öbürü coşkuyla cevap verdi:

"Türkçe öğreneceğim, sadece Türkçeyi değil, bütün dünyanın lisanslarını öğreneceğim ve sonra da Enver Paşa'nın yanına gideceğim!"

"Mutlaka! Ama gitmeden önce, sizin ruh sağlığınızın yerinde olup olmadığını öğrenmeliyiz, çünkü Enver Paşa bu mevzuda çok titizdir! Söyleyin bakalım," diye ekledi Mazhar Osman, alışıktığı şekilde konuyu aniden değiştirerek, "Hill hakkında ne düşünüyorsunuz?"

"Hill mi? O benim mühendisim. Benim için, yüz bin adam taşıyacak bir teyyare tasarlıyor, bunlardan üç bin tane yapılacak ve üç yüz bin adamla İngiltere'yi istila edeceğiz..."

"Niçin?"

"Yüz kere, bin kere söyledim size! Ben İngilizlerden nefret ediyorum, adımlı Hasanoglu Ahmet Paşa diye değiştirdim ve Türk ordusunda subay olmaya adayım. Ama ne zaman bu açıklamaları yapсам, bana deli diyorsunuz."

“Güzel! Size teşekkür ederim, Hasanoglu Ahmet Paşa!”

Bir-iki güne kadar karar vermeliydi Mazhar Osman. Akşamleyin evine, bu iki adamla ilgili bütün dosyaları taşıyarak geldi ve çalışma odasına kapanıp onları incelemeye koyuldu.

Elinde, Yozgat ve Mardin’deki esir kamplarının komutanlarının imzasını taşıyan, iki adamın ‘tuhaf’lığını anlatan raporlar vardı. Gaipten gelen seslerden emir aldıklarını uzun süre iddia ettikten sonra, Mardin’de intihara teşebbüs etmişlerdi. Padişaha ve Enver Paşa’ya yazdıkları çılgınca mektuplarla, İngiltere’yi istila etmek için tasarladıkları devâsâ teyyarenin planları da, raporlara ilişik duruyordu.

Görebildiği kadar durum şuydu:

Kamplarda onları esir tutmuş Türkler bu ikilinin deli olduğunu ispatlamaya çalışırken, onlar akıllı başında olduklarını kabul ettirebilmek için çırpınıyorlardı. Hill’in tavrının, Jones’unkinden bu kadar farklı olması da onların lehine sayılabilecek bir noktaydı. Söz birliği etmediklerine göre, aralarında gizli bir anlaşma olmadığı düşünülebilirdi.

Bir süre onları sınamaya karar verdi.

Hill, ne olduğu pek anlaşılmayan dini inançları gereğince oruç tuttuğunda, başucuna, bu dönemde olabildiği kadar bol ve lezzetli yemeklerle, iştah açıcı ilaçlar koymalarını hastabakıcılara emretti. Adam yine aç kalıyor, tepsiler dopdolu geri döndükten sonra, diğer hastalar ve hastabakıcılar tarafından paylaşılıyordu.

Karmaşık bir durumdu. İlk defa teşhis koymada bu kadar çok zorlanıyordu. Onları sabahları kısaca inceledikten sonra, başka işlerine zaman ayırıp iki İngiliz, İhsan Şükrü ile Talha’ya terk etmek zorunda kalıyordu. Gençler de henüz pek acemiydiler.

Zanlılar umumi felç geçirmiyorlardı, zira Wasserman negatifti. Ama bir *rara avis* ⁽¹⁾ söz konusu olabilirdi. Eğer Jones’a sağlam raporu verirse, adam hayatının sonuna kadar Türk zindanlarında kapalı kalacak, muhtemelen orada açlıktan ve hastalıktan ölüp gidecekti. Birkaç gün düşündükten sonra rapora, ‘savaş psikozu’ diye yazdı.

Hill’in hastalığı ise ‘dini hezeyanlı melankoli’ idi ve bu konudaki şüpheleri diğerininkinden daha azdı.

(1) Atipik vaka: Farklı belirtiler gösteren vaka.

Adamlar bu iki rapor üzerine, artık Gümüşsuyu'nda bulunan Askeri Tatbikat Mektebi'ne yollandılar. Orada mübadele gemisini bekleyeceklerdi.

Savaşın son bulmakta olduğu bugünlerde, Mazhar Osman nedense, bu adamları casus diye zindana attırmaktansa, deli diye hastanede iyi-kötü tedavi olmalarını sağlamıştı. Oysa, yüzde yüz deli olduklarından emin değildi. Ne var ki 48-50 kiloya düşmüş vücut ağırlıkları, çektikleri ağır dizanteriyle, kimseye zararları dokunamayacağına karar vermiş ve adamların kaderini belirleyen bu karardan, bir daha dönmemişti.

Mütarekeyle Gelen Değişiklikler

Osmanlı devletinin kaderi ise, hiç de yüz güldürücü olmayan bir şekilde belirlendi. Dört yıl süren bir savaştan sonra, 30 Eylül 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı... Ülke bitaptı ve yıpranmıştı; ama büyük değişimlere gebe olduğu hissediliyordu.

Mazhar askerlikten tekrar istifa etti.

Kısa bir süre için, kendini açıkta kalmış gibi hissetti. Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde harp boyunca üstlenmiş olduğu ağır mesuliyetten artık kurtulmuştu. Kala kala, tekrar Fransızlara iade edilen Şişli La Paix Hastanesi'ndeki başhekimlik vazifesi ve muayenehanesini dolduran özel hastaları kalmıştı.

Savaş boyunca St Vincent de Paul rahibelerinin memleketlerine gönderilmelerini engellediği için, Fransız hükümeti tarafından bir madalya ile mükâfatlandırıldı. Madalyayı biraz karmaşık hislerle kabul etti. Ülkesi Fransızlara yenik düşmüştü, şimdi onlar da, diğer itilaf devletleri gibi Osmanlı topraklarını işgale hazırlanıyorlardı. Sonunda, yaptığını hastalar açısından en doğru, en faydalı davranış olarak görmek, buna kendini iyice inandırmakla huzur buldu. Her zaman yaptığı gibi, kendini ve davranışlarını fazla sorgulamamayı, canını sıkın, tereddüte düşüren düşünceleri kafasından bir an önce silmeyi ve ileriye bakmayı tercih etti. İç muhasebelere dalmanın lüzumsuz bir şey, bir zaman kaybı olduğuna gün geçtikçe daha çok inanır olmuştu.

Mütarekenin ilanı, birçok öğrencinin de işsiz kalmasına sebep olmuştu. Mazhar Osman herkese iş temin etmeyi başardı. La Paix Fransızlara geri verildiği için ders yerine geçen meşhur konferansla-

rını Darülaceze’de veriyor, öğrencileriyle oraya kadar yaya gidiyor-
du.

Daha sonraları bu dersler Türk Tıp Cemiyeti’nde verilir oldu.

Türk Tıp Cemiyeti, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane’nin vârisiydi. Mazhar’ın da baskısıyla, artık Türk hekimlerinin eline geçmişti. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunun başka bir sebebi de, ekalliye-
te mensup pek çok doktorun Osmanlı topraklarından ayrılmış ol-
masıydı. Artık tıbbi tartışmalar, Türkçe yapılıyordu. Mazhar cemi-
yete başkan seçildi ve genç bir asistanını yanına, umumi kâtip olarak
aldı.

Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti, 1914 tarihinde kuruldu-
ğundan ve başkanlığına Raşit Tahsin Hoca seçildiğinden beri, tek bir
toplantı bile düzenlenmemiştir.

Mazhar, bu adı var kendi yok cemiyetin herhangi bir faaliyet gös-
termesini, dört sene boyunca sessiz kalarak sabırla beklemişti. İlk
ve tek şaşaalı kuruluş toplantısını, adının ne olacağı konusu etrafın-
da dönen bitmek bilmez tartışmaları, son derece anlamsız bulduğu
Fransızca veya Almanca konuşma mecburiyetini daha dünmüş gibi
hatırlıyordu. Harbin sonunda Tevfik Paşa’ya bir dilekçe yazarak, bu
cemiyetin ataletini açıkça şikâyet etti.

Bir haftaya kalmadan, kendisine gelen bir telgrafla başkanlığa
seçildiğini öğrendi. 5 Mayıs 1918’de, cemiyetin kuruluşunun dör-
düncü senesinde, başkan olarak, ikinci toplantıyı düzenledi. Açılış
konuşmasında ortaya attığı ilk fikirlerden biri, diğer tıp şubelerinin
de birer cemiyet kurmaları oldu ve bu konuşması alkışlarla karşı-
landı.

Herkesin şikâyet edip sızlandığı bir dönemdi. Mazhar ise hiç sek-
tirmeden, belirlediği çalışma programına uymaya devam etti. Hatta,
faaliyetlerine bir yenisini eklemeye karar verdi.

Yemin Artık Geçerli Değil: ‘İstanbul Seririyatı’ Dergisi Doğuyor

Daha önce, hem kendisi hem de çalışma arkadaşları, La Paix
Hastanesi’nde müşahede ettikleri vakaları yazmışlar ve Mazhar bun-
ları, *Şişli Müzakereleri* başlıklı bir kitapçıkta toplamıştı. Şimdi ise,
ciddi fakat herkesin de anlayabileceği, yeniliklere açık ve kendi pren-

sipleriyle görüşlerine uygun bir tıp dergisi çıkartmak istiyordu. Dergi beğenilir ve okunursa, başyazılarında tıbbi konulara ağırlık vermekle birlikte, tıbbın biraz dışına çıkarak, sosyal mevzulara da eğilmeyi düşünüyordu.

“İdadi’de, Kuran-ı Kerim üzerine ettiğimiz yemin artık geçerli değil, Müdür Abdi Bey de rahmetli olalı yıllar var!” demişti gülerек, dergiyi birlikte çıkarmayı planladığı Nurettin adlı bir meslektaşına.

Başlığı üzerine fazla uzun düşünmediler:

“Bir zamanlar, *Osmanlı Seririyatı* diye bir mecmua vardı, şimdi Osmanlı’dan ne kaldı ki! Tıp şubesinde ne oluyorsa İstanbul’da oluyor. Mecmuanın başlığını *İstanbul Seririyatı* koyalım,” diye karar verdi Mazhar Osman.

İstanbul Seririyatı’nın ilk sayısı, 1919 senesinde, kurucusunun doğmuş olduğu, uğurlu addettiği ay olan Mayıs’ın birinci günü çıktı. Aylık bir dergiydi. Nüshası 10 kuruş, on iki adet mecmua aboneliği ise 100 kuruştı.

İdarehanenin adresi, Beyoğlu Sümbül Sokak, İsmail Paşa Han’da no. 6 idi. Telefon numarası da 639. Mazhar’la Nurettin, sağa sola gülerек anlattıkları gibi, o dönemde telefon şebekesini tekellerine alan Ermeni vatandaşların bazılarının ‘tenasüli’ problemlerini elektrotterapiyle tedavi karşılığında, hattı bedavaya bağlatmayı başarmışlardı.

Mazhar Osman artık yazıları vasıtasıyla, sadece meslektaşlarından oluşsa da, epeyce geniş bir kitleye ulaşmanın, o kitleye tıp ve tıp dışı konularda düşüncelerini, övgülerini ve tenkitlerini ulaştırmanın keyfini yaşamaya başlamıştı. Her ay, ‘Aydın Akisleri’ adını verdiği köşesinde başmakalesini yazıyordu. Üslubu akıcı, sırasında esprili, sırasında epey saldırgandı. Bundan dolayı daha ilk aylardan itibaren etrafında birçok küskünlüğe yol açtı, zaman zaman da küfür ve tehdit dolu mektuplar aldı.

Bu sıralarda, olgun bir yaş sayılacak 35 yaşına gelmişti artık.

Yemeğe düşkünlüğü giderek artıyordu. Hele günün bazı saatlerinde, tatlıya karşı dayanılmaz bir istek duyuyordu. Ekmekli, börekli, telkadayfılı bir öğle yemeğinden yeni kalkmışken, Şişli’ye, oradan da muayenehanesine gitmek için vapura binmeden önce, hiç üşenmeden Hacıbekir’e uğrar, oranın ünlü bademli kurabiyelerinden ve hele hele fıstıklı ve kaymaklı lokumlarından bir kâğıt huninin içine doldurturdu; yolda yürürken, yazı yazarken hep bir şeyler yeme alışkanlığı edinmişti. Kilosu da ona göre artmaya başlamıştı tabii. Gö-

bek bağlamış, yanakları iyice dolgunlaşmış, elleri tombullaşmış, ensesi kalınlaşmıştı. Zaman zaman, özellikle bir hastayı çok uzun süre dinlediğinde, içi geçiyordu. Gözlerini açtığında, karşısındaki, yüzünde biraz şaşkın, biraz tedirgin bir ifadeyle başka bir konuya geçmiş oluyordu. Mazhar o zaman silkiniyor, gülümsüyor, duruma göre, ya uykusuz gecelerinden bahsediyor ya da bir-iki şevimli ve ilgi dolu sözle, hastasının gönlünü alıyordu. Mükemmel hafızası sayesinde de bu açığını kapatabiliyordu.

Nâzım Şakir'in Dönüşü

Yine böyle bir akşamüstü, muayenehanesinde, kendisine uzun uzadıya ailevi sıkıntılarını anlatmakta olan bir adamcağızın karşısında gözleri kapanıyor, esnememek için kendini zor tutuyordu.

“Sinir, diyorlar, hocaya götürdük olmadı, şimdi de sizi tecrübe edelim dedik... Üç sene evvel Maraş’a gittiğimde görmüştüm. Sapa-sağlam bir kızdı, yanakları pembe, gözleri parlak, tombul tombul bir şeydi. Şimdi zayıfladı, hep ağlıyormuş, pencere köşesinden ayrılmıyormuş, çok şükür talipleri var, evlendirelim mi ne dersiniz? Yoksa lütfedip, önce bir görmek mi istersiniz?... Doktor Bey? Doktor Bey?”

İç i iyice geçmiş olan Mazhar Osman, sıçrayarak koltuğunda doğruldu:

“Ne dersiniz Doktor Bey? Getirelim mi?”

“Kim... kimi?”

“Yeğenimi.”

“Mutlaka!”

“Ama Doktor Bey, söylemiştim ya, Maraş’ta oturuyorlar, pek de fakirler.”

“Maraş’ta mı? Peki senin işin ne burada?”

“Benim dükkânım var, anasının dayısıyım demiştim ya size!”

Kapı sabırsızca çalınıyordu. Mazhar, gelecek olan yeni hastayı başından nasıl savacağını düşünerek açmaya gitti. Karşısında, üniforması içinde her zamankinden yakışıklı görünen, eski asistanı Nâzım Şakir duruyordu.

“Hocam!”

“Nâzım’cığım, hoş geldin, buralarda olduğunu biliyordum! Gelmeni dört gözle bekliyordum!”

Birbirlerine sarıldılar. Umumi Harp başladığından beri hiç gö-

rüşmemişlerdi. Mazhar, Nâzım Şakir'in Erzurum cephesinde savaştığını duymuştu sadece. Birbirlerine anlatacak ne kadar çok şeyleri vardı.

Mazhar eski asistanını içeri buyur etti, sonra, hastaları kabul ettiği odaya dönerek, beklemekte olan adama, cebinden çıkardığı bir altını uzattı. Adam şaşkın şaşkın bakıp olduğu yerde durunca, eline sıkıştırdı, sonra usulca:

“Mademki vaziyetleri iyi değil, bu parayı onlara verirsin!”

“Ne yapalım Doktor Bey? Nihayetinde söylemediniz, öbür çareyi düşünelim mi?”

“Ne çaresiydi o?”

“Evlilik!”

“Mükemmell! En kısa zamanda evlendirin, düğüne de beni davet edin!”

Nihayet kurtulabilmişti...

Bekleme odasına dönüp eski asistanına yer gösterdi ve karşısına keyifle yerleşti.

“Anlat bakalım Nâzım'cığım, seni görmeyeli neler yaptın, neler olup bitti hayatında?”

Haydarpaşa Tıp Fakültesi

Nâzım Şakir, dört savaş senesinden sonra İstanbul'a dönmüştü. Harbin hemen öncesinde, Süleyman Numan'ın isteği üzerine, Gülhane Tatbikat Mektebinden kaldırılan akliye ve asabiye dersleri, harp sonrası cepheden dönenlerde ruhsal bozukluk belirtilerinin çokluğu karşısında, tekrar lüzumlu görülmüştü.

Nâzım bu fırsattan istifade edip eski mektebine hoca olarak geri dönmüştü.

Şimdi ise, Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ne müderris muavinliği için adaylığını koymuştu:

“Güzel... Öteki aday kimdir?”

“Rüştü Recep diyorlar.”

“Tanırım Rüştü Recep'i, senin onda birin kadar olamaz o! Ama buna bakmazlar ki bizim efendiler! Baktıkları sadece itaakârlık, dal-kavukluk gibi hasletler...”

Beş sene evvel, bütün gençler harp meydanlarındayken, etrafında tek rakip olmamasına rağmen, Rüştü Recep'in böyle bir unvana

aday olmadığını düşündü Mazhar Osman. Şimdi ne oluyordu buna? “Ne olduğu belli. Raşit Tahsin Hoca kendisini kayıracak, benim eski asistanım Nâzım’ın da ayağını kaydıracak!” diye tahminde bulundu. Öfkelendi... Raşit Tahsin söz konusu olunca, başkası yapsa lakayt kalacağı davranışlara tepki gösteriyor, Raşit Tahsin’le her çatışma, onun için âdeta hayati bir meseleye dönüşüyordu.

Galiba, Raşit Tahsin’le kavgaları hiç bitmeyecekti.

Hocasının yıllar önceki, aklından hiç çıkmamış tuhaf görüntüsü gözlerinin önünde belirdi yeniden. Yeni inşa edilmiş Haydarpaşa Fakültesi’nin merdivenlerini, arkasından sandalye taşıyan iki hademenin refakatinde oflaya puflaya çıkan, koca göbekli, küçük kafalı bir adam! Sonra hatıralar zincirleme sökün etti: “Sekizinci asistanım, sıfır, sıfır...” diyen, ders anlatırken Almanca terimler kullanıp ya da Türkçe terimler uydurup kafasını karıştıran hoca; çaresiz kalınca yerini ona bırakıp İsviçre’ye giden âmir; her şeye rağmen çocuğunu sadece ona emanet edebilen baba; zevcesi Elizabeth’in, evlilikleri hakkında en mahrem sırlarını açıkladığı, talihsiz, belki de aldatılmış koca... Dört sene boyunca, hiç toplantı yapmaya lüzum görmediği cemiyetin başkanlığından azledilen ve yerine Mazhar Osman geçince, ilk açılış toplantısına mazeret bile göstemedi gelmeyen eski başkan. Başı derde girince kendisine başvuran, başvurduğu için de öfkelenen komşu... Garip bir ilişkiydi onlarınki! Birbirlerinin korkulu rüyası gibiydiler. Sanki birinin rahat edebilmesi için, diğerrinin mutlaka ortadan çekilmesi gerekiyordu. İkisi birlikte asla, hiçbir yere sığamıyorlardı. Hocanın cüssesini gözü-nün önüne getiren Mazhar, için için güldü. Kendisi de iyiden iyiye kilolanmaya başlamıştı artık! Bu gidişle, yakında hoca kadar yer kaplayabilecekti!

Düşüncelerinden sıyrılıp, Nâzım’ın bahsetmekte olduğu konuya döndü. Eski asistanının, bu müsabakada şansının pek zayıf olduğuna inanıyordu.

“Müsabakada ben de bulunacağım,” demekle yetindi.

Fakülte’de Müderris Muavinliği Müsabakası

Ağustos’un üçüncü Pazar günü, alafranga saatle on sularında, Mazhar Osman, Haydarpaşa Tıp Fakültesi’nin yolunu tuttu. Akliye kliniğinin girişi bütün hastanelerde olduğu gibi loştu ve ağır bir ko-

ku, her yere sinmişti. ‘Laboratuvar’ levhası asılı bir kapıdan girdi ve âdeta kusur arayan gözlerle etrafı taradı: “Acaba bir klinik laboratuvarı mı, yoksa bir kahve ocağı mı burası...” diye mırıldandı. Örümcekler, camlarında sinek pislikleri, tozlu, kirli eşyalar... Rengi ve cilası gitmiş masalar, üstünde cam tüpleriyle, muhafazasız, toz içinde kıymetli bir mikrotom, sanki müebbet hapse mahkûm bir mikroskop... Bunların yanında bir kahve cezvesi ve kurumuş telveleriyle sırttan üç fincan... Bu pislik içindeki yerden geçtikten sonra, hocasının çalışma odasına girdi.

Ve işte oradaydı... Mazhar’ın ezeli baş belası; üç büyük çuvaldan daha geniş gömleğe sığamayan, etrafa yayılmış kahve fincanları ve gazetelerden, sabah keyfi yaptığı açıkça belli olan Raşit Tahsin Hoca.

Sanki Mazhar Osman’la Raşit Tahsin’in arasındaki bu çekişmeyle gizliden gizliye eğlenen kader, onları bugün de müderris muavinliği müsabakasında, destekledikleri adayları bahane ederek karşı karşıya getirmişti.

Raşit Tahsin, uysal Rüştü’yü kayırıyordu; Mazhar Osman da, bir zamanlar dört yıl asistanlığını yaptırdığı, eski dostu, sırdaşı, sağ kolu, en yetenekli öğrencilerinden biri olarak gördüğü Nâzım Şakir’in tarafını tutuyordu. Ama bu defa Raşit Tahsin galip gelecek gibi görünüyordu; zira o Darülfünun’un ‘içindeydi’, Mazhar ise ‘dışında’.

Müsabaka, ilan edildiği saatte başladı.

Hocanın bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiş odaya, ilk önce Nâzım Şakir girdi.

Raşit Tahsin, sinek kovar gibi bir el hareketiyle, uzakta bir yere oturmasını emretti ona. Sonra, her saniye hızlanan acayip bir faaliyet içine girdi. Önce yüzü kızardı, yüksek sesle gazetesini okumaya başladı; sonra dışarıya fırladı, hademesini ve asistanını aynı hitap tarzıyla çağırdı... Hepsine aynı emirleri veriyor, birkaç kişiyi birden çağırıp basit bir iş için uzaklara yolluyor, emirlerini hemen yerine getirmezlerse, kafalarını kıracağını, gözlerini patlatacağını haykırıp duruyordu. Binanın uzun koridorları, hocanın sesiyle çınliyordu. Gözünün önünde canlanan eski sahneler, Mazhar’ın midesini bulandırdı.

Bereket versin, o sırada Rüştü Recep de göründü. Raşit Hoca koşturup, onunla kırk yıldan beri görüşmemiş gibi tokalaştı. Kaş göz işaretleriyle Nâzım’ı gösterdi. Her şey önceden planlanmış gibiydi.

Yoksa Mazhar'a mı öyle geliyordu? Belki de olanlara hocayla arasındaki çekişmenin merceğinden bakıyor, her olayı ona göre yorumluyordu.

Hoca, artık büsbütün yerinde duramaz olmuştu; hele hele dinleyiciler arasında eski asistanı, şimdiki komşusu Mazhar'a baktıkça âdeta yüzü gözü oynuyordu. Mazhar'ın yüzündeki hafif alaycı ifadeyi görünce, dudaklarından yine 'manik depresif' kelimelerinin döküleceğinden mi korkmuştu acaba?

Müşabaka, Mazhar'a göre tam bir adaletsizlik içinde geçti. Jürinin aklıye şubesiyle ilgisiz yaşlı hekimlerden meydana geldiği düşüncesindeydi. Rüştü Recep'in, kendisine sorulan 'umumi felç' hakkındaki ilk soruya önceden hazırlıklı olduğu hissine kapıldı. Ama bu hazırlığa rağmen, müderris muavini adayının verdiği cevaplarda bir sürü gaf yaptığına kanaat getirdi, bunları, cebinden çıkardığı not defterine tek tek yazdı.

Nâzım'a sorulan soru ise, Mazhar'a göre tam bir bilmeceydi. Arkasından, iki aday yazılı olarak paranoyayı tarif ederken, jüri üyelerinin 'saygısızca' davranışlarından büyük bir rahatsızlık duydu: Üyeler, kâğıtlarının üzerine eğilmiş buram buram terleyen zavallı adayları unutmuş gözüküyor, aralarında düpedüz, maaşlarının artırılması gibi konuları konuşup duruyorlar, ara sıra birinin yaptığı bir şakaya yüksek sesle gülüyorlardı.

Sıra teorik imtihana gelince, Raşit Tahsin'in artık iyiden iyiye coştüğünü gördü Mazhar: Seçici kurulu oyalamak mı istiyordu bu adam? Ya su istiyor, ya öksürüyor, ya yanındakilere sigaralar takdim ediyor, haşarı mektep çocukları gibi davranmaya zaten teşne olan jüri üyelerini güldürüyordu. Yerinden kalkıyor, az sonra tekrar oturuyor, kâh pencerenin içindeki saksıyı düzeltiyor, kâh konuşmacıların söylediklerini beğenmemiş gibi suratını buruşturuyor, veya, 'Bütün bunlara ne lüzüm var!' dercesine omuz silkiyor, küçük kafası koca gövdesinin üzerinde sarkaç gibi sallanıyordu.

Nihayet imtihan bitti. Yarım saatlik bir gizli görüşmeden sonra karar açıklandı: Adayların her ikisi de başarılı olmuştu, ama heyet Rüştü Recep'i tercih etmişti.

Çıkışta Mazhar, hızlı adımlarla uzaklaşan Nâzım'a yetişti, delikanlının koluna yapıştı.

"Nereye böyle! Bize gel bir yorgunluk kahvesi iç bari, buradakin-den lezzetlidir, temin ederim."

“Bırakın gideyim Mazhar Hoca! Öfkeden delireceğim, kendimle başbaşa kalsam daha iyi olur!”

“Sen bilirsin! Ama emin ol, bunu yanlarına bırakmayacağım, hepsini *Seririyat*’ın gelecek sayısına tek tek yazacağım... Hepsini!”

“Varsa Nâzım, Yoksa Nâzım!”

Dediği gibi de yaptı. Eve gelir gelmez çalışma masasının başına geçerek, yazmaya koyuldu. Dergi çıktığından beri, hiç bu kadar saldırganca ve iğneleyici biçimde yazmamıştı.

Yazısı bittikten sonra hızını alamayıp, olan biteni Nedime’ye anlattı. Kadın yüzünü buruşturdu:

“Yine Nâzım’la ilgili dertleniyorsunuz! Varsa Nâzım, yoksa Nâzım!”

Mazhar omzunu silkti. Nedime’yle konuşmak gün geçtikçe imkânsız hale geliyordu. Zaten git gide, kadın milletiyle konuşmanın lüzumsuzluğuna inanır olmuştu.

Nedime’yi şöyle bir süzdü: Epeyce pörsümüş vücuduyla, artık çocuk doğuramayacağı kesin gibiydi. Kendisi evde yokken sardığı sigaralardan, birbiri ardına yudumladığı orta şekerli kahvelerden, devirdiği kadeh kadeh likörlerden dişleri iyice sararmıştı. Saçları parlaklığını kaybetmişti. Evet, yatakta hâlâ yıllar önceki kadar baştan çıkarıcıydı, ama hayat sadece yatakta geçmiyordu ki! Kadın olarak kendini bırakmışlığının yanında, ev hanımı olarak da vazifelerini ihmal ediyordu. Bütün işler Lala’yla hizmetçiye yüklenmişti. Nedime ise sabahtan akşama kadar, üstünde sabahlığıyla fal bakıyor, yabancı mecmuaları karıştırıyordu. Sadece, eve nadiren de olsa misafir geldiğinde canlanıyor, Mazhar’ın arkadaşlarına mükemmel bir ikram yapılmasını sağlıyordu. Telaşsızca ve beceriyle! Hele, İstanbul’a uğrayan Fransız, İngiliz ve Alman meslektaşlarını misafir ettiklerinde, âdet gereği sofraya kendisi de oturuyor, aksanlı ama düzgün Fransızcasıyla, pekâlâ bir Avrupalı kadın kadar rahatlıkla, konuşmalara katılabiliyordu.

Bir başka konuda daha hakkını teslim etmek lazımdı: Mazhar, hastalarının birçoğunu Nedime’ye, onun sayısız ahabına borçluydu.

O akşamüstü, Nedime'yle Fakülte ve müsabaka konularını konuşmaktan vazgeçerek, başına 'müşahedeye dayalıdır' notunu düştüğü zehir zemberek yazısını bir daha gözden geçirip tashihlerini yaptı.

İstanbul Seririyatı'nın beşinci sayısına hazırladığı yazının başlığı 'Tıp Fakültesinde Müderris Muavinliği Müsabakası' idi:

"Fen nerede, bizde tıp fakültesi hocalığı nerede?... Mütevazı, cahil, okuyup yazmayı sevmez muavinler, bizim hocaların iyi huylu, erdemli arkadaşlarıdır. Hocanın ahlığını ve ev ihtiyaçlarını almak, dersten çıkınca üstünü başını süpürmek, yanında elpençe divan durmak, muavinlik âdâbındandır. İnsan bu şekilde, Fakülte kürsüsüne hoca adayı değil, ancak evine uşak ayırır. Muavinlerinden ebedi bir kölelik itaati, cahil bir öğrenci hürmeti, bir putperest tapınması bekleyen hocaları, zannederim yeryüzü üzerinde yalnız Haydarpaşa Tıp Fakültesi görmüştür..." diye başlayan makale, haksız yere kazandığına inandığı Rüştü Recep'in muavinlik imtihanını anlatmasıyla ve Raşit Tahsin'in, çizebileceği en acımasız, en zalim, en alaycı portresiyle devam ediyor, şu satırlarla son buluyordu:

"Bu kadar haksızlığa, mantıksızlığa isyan etmemek mümkün değildir. Fakülte hareketsizlik, lakaytlık, kötü niyet yüzünden içinden çöküyor; ufak bir dış sarsıntı ile, hocalarıyla, haksızca seçilmiş muavinleriyle beraber yıkılacağı gün pek uzak değildir."

'Tıp Fakültesinde Müsabakalar Nasıl Oluyor?' başlıklı bir sonraki yazısında eski günleri anarken, ilk kez, eski hocasının ruhsal rahatsızlığına, aralarındaki hiç bitmeyen çekişmeye üstü kapalı da olsa değiniyordu. Kendine iltifatlar yağdırmakta da hiç tereddüt etmiyordu:

"...Yine Raşit, şimdiki gibi canlı, güzel konuşan, neşeli ve herkesi yıldırıldığı bir devresindeydi. Dikkafalı, tok sözlü Mazhar Osman'ı, memlekette şöhret olmaya başlamaktan ibaret günahı için cezalandırması lazımdı..."

Yazılar *Seririya*'ta çıkınca kıyametler koptu. Mazhar Osman bütün Fakülte'yi karşısına almıştı. Devam etti. Sonraki dört-beş yazısını da Fakülte'yi tenkide ayırdı. Raşit Tahsin ve bazı jüri üyeleri baş-

ka gazete ve dergilerde cevap haklarını kullanınca, olay kamuoyuna yansıdı. Mazhar Osman açgözlülükle ve dışında bulunduğu Fakülte'yi kıskanmakla suçlandı. O da daha büyük bir şiddetle cevap vererek, kendini müdafaa etti.

Besbelli bu kavga hiç bitmeyecekti! Fakat şurası kesindi ki, bu tartışmalar yüzde yüz Mazhar Osman'ın lehine işlemiştir. Belki söylediklerinde büyük ölçüde haklı oluşundan ve bu haklılığı, okuru eğlendirecek bir üslupla dile getirdiğinden; belki genç ve yeniliğe açık oluşundan; her yazısında gayet usta bir şekilde Almanya tecrübe-lerinden bahsettiğinden; hastayla konuşmasını bildiğinden; artık büyük bir gönül rahatlığıyla meslektaşlarından çok daha fazla para isteyip, bunu da sözlü ve yazılı olarak korkusuzca müdafaa ettiğinden... Bunun gibi yüzlerce sebepten dolayı herkes ondan söz ediyor, hastalar, Şişli'de ve Divanyolu'ndaki muayenehanesinin önünde kuyruk oluyordu. Mazhar da, giderek artan bir hırsla ve kendine güvenle çalışıyor, kazanıyor, kazandığını özellikle çok önem verdiği giyime ve pek düşkün olduğu boğazına harcıyor, bir yandan da artık biraz mal-mülk edinmeyi düşünüyordu.

Komisyoncularla görüşmüştü. Artık Kadıköyü'nde değil de, başarılı hekimlerin semti Cağaloğlu'nda oturmak istiyordu. Konuyu Nedime'ye açtığında, kadın buna bir isteğini dile getirerek karşılık verdi. Epeydir hayalini kurduğu bir şeydi bu!

“Madem hayatımızda değişiklik yapacağız Mazhar Bey, değişikliği tam yapalım. Beni nikâhınıza alın. Hayat boyu metresiniz olarak yaşayacak değilim ya!”

Mazhar, ‘Hayat boyu benimle yaşayacağın ne malum?’ diye düşündüyse de, bunu Nedime'ye söyleyemedi.

“Bakarız! Zamanı gelince onu da düşünüyoruz!” diye homurdandı.

“Zamanı daha gelmedi mi? Ne zaman gelecek? Neredeyse on senedir beraberiz! En güzel yıllarımı...”

Mazhar Osman, şu çok korktuğu, ‘en güzel yıllarımı size verdim’ teranesinin başlamasına engel olmak için Nedime'ye sırtını döndü, perdeyi aralayıp sokağı işaret ederek:

“Önce daha güzel bir mahalleye taşınalım! Baksana, evimizin karşısı boydan boya barakalar, viran evler... Zavallı Kamer Hanım'ın Hasan'ı döndü döneli her gece rezalet çıkıyor! Bütün gün yorulduktan sonra doğru dürüst bir uyku bile uyuyamıyorum,” dedi.

Mehtaplı bir geceydi. Mazhar ve Nedime bu tartışmadan sonra, ikisi de farklı sebeplerden dolayı, sıkıntılı ve gergin bir ruh hali içinde ve çok geç yattılar. Daha uykuya yeni dalmışlardı ki, acı çığlıklar gecenin sessizliğini deliverdi. Telaşla yataktan fırladılar...

Mazhar üzerine alelacele bir şeyler giyip sokak kapısına çıkıverdi. Zabitler, Kamer Hanım ve ailesinin yaşadığı mütevazı kulübenin kapısına dayanmışlardı. İçerden, "Aman Allahım vuruldum!" feryatları yükseliyordu... "Beni bıçakladı, babasını öldürdü, karısını yaraladı!... Babası öldü! Babası öldü! Baba katili!"

Kan dondurucu çığlıklar durmak bilmiyordu.

Hasan olmalıydı bu, Kamer Hanım'ın altı yıldır yolunu gözlediği oğlu. Önce Çanakkale cephesinde savaşmış, sonra, Mütareke yıllarında İngilizler'e esir düşmüş bir delikanlı.

Hasan bu zor yıllarda, zaten meyilli olduğu alkole iyice alışmıştı. Varını yoğunluğa içkiye harcıyor, annesinin elindeki üç-beş kuruşu zorla alıyor, yaşlı kadın karşı koydu mu da, hiç gözünün yaşına bakmadan kıyasya dövüyordu onu. Kamer Hanım ara sıra Mazhar'ların evine temizliğe gelir, Nedime'ye, Lala'ya saatlerce dert yanardı. Mazhar ona, oğlunu en kısa zamanda Toptaşı'na yatıracağına dair söz vermişti, ama geç kalmıştı işte!

"Şu illeti bu memleketten söküp atmak için elden ne gelirse yapmalı!" dedi Nedime'ye odalarına döndüklerinde. "Hilal-i Ahzar⁽¹⁾ cemiyetinin bir an önce kurulması için, biraz daha gayret göstermem lazım geliyor anlaşılan!"

"Mazhar Bey, neden bütün dünya âleme içkiyi yasaklamak istiyorsunuz ki? Tadında içilince o da bir keyif!"

"Tadında durulmaz!"

"Nereden çıkardınız bunu? Çok fazla içen insanlar asırlardır var; bir de şöyle, ölçülü ölçülü, keyifle içenler... Çok içenlere zaten mani olamazsınız!"

"Aklının ermediği meselelerde ahkâm kesme! Baksana, Amerikalılar pek güzel içki yasağı ilan ettiler işte. Medeniyette bu kadar ilerlemiş olan bir millet yanlış yapacak da, biz mi doğruyu bileceğiz! Elbette onlar haklı!"

(1) Yeşilay.

Nedime boş konuşuyordu, ona cevap vermesi bile hataydı! Amerika'da içki yasağının ilan edilmesinden bir süre sonra, Türkiye'de de bu yönde kıpırdanmalar başlamıştı. *Vakit* gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey'in⁽¹⁾ ateşli makaleleri, Mazhar Osman'ın ve daha nice hekimlerin yol göstericiliği, içkiye karşı mücadeleye taraftar hazırlıyordu. Hasan hadisesinden bir süre sonra, Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti bu arzuları birleştirmek, bu çalışmalarından faydalanmak için, Ocak ayı celsesinde, içkiyle mücadele teşkilatının kurulmasını oy birliğiyle kabul etti. Hatta celseye katılamayanlara bile, sözlü ya da yazılı olarak, Hilal-i Ahzar'ın tabii üyesi sayıldıkları bildirildi.

Hükümet yapılan müracaatı olumlu karşılayarak cemiyetin kurulmasına müsaade ettiğinde, zamanın hekim, edip, yazar, düşünür ve milletvekillerinden pek çok kişi, 5 Mart 1920 Cuma günü saat 3'te, Babiâli Caddesi'nde, *Akşam* gazetesi idarehanesinin üstündeki salonda, ilk celsenin açılışında bulundular.

Cemiyetin fahri başkanlığını da yapan Şeyhülislam Haydarizâde İbrahim Efendi, celseye başkanlık etti. Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti adına Başkan Mazhar Osman Bey, orada bulunanlarla fahri başkana şükranlarını sundu ve Hilal-i Ahzar'ın kuruluş sebepleri ile gelecekteki çalışma tarzını açıkladı.

Mazhar konuşmasında, içkiyle mücadelede dinin öneminin altını çiziyor, bunu halkı daha çok etkilemek için bile yapıyordu. Şeyhülislamı bu işe katma kararı da aynı sebeptendi. Aslında, Tıbbiye yıllarında oldukça etkilendiği pozitivist materyalizm nedeniyle günden güne dinden uzaklaşıyor, namaz kılmayı, oruç tutmayı gidecek daha çok ihmal ediyordu. Dini, kafaları fazla çalışmayan insanları kötü yola düşmekten men edecek bir faktör gibi görüyordu sadece. Bu düşüncelerini *Seririya*'ta üstü kapalı da olsa yazmaya başlamıştı.

Konuşmasına, "Efendiler, Yeşilay'ın hedefi alkolün azaltılması değil, hiç ağza alınmamasıdır..." diye başladı, konferansını şu sözlerle noktaladı:

"İçkinin dinen haram, sıhhat için öldürücü, ekonomimiz için felaket, ahlaken de çirkin ve ayıp olduğunu öğrenmemiz lazım geliyor..."

(1) Yalman.

Hazırlanan tüzükte, cemiyetin birinci başkanlığına Balkan Savaşı'nda sahra sıhhiye müfettişliği yapmış Hacı Emin Efendi, ikinci başkanlığa La Paix'nin başhekimi Mazhar Osman Bey ile bir millet-vekilinin seçilmiş olduğu yazılıydı.

Mazhar, cemiyete umumi kâtip olarak, aynı görevi Türk Tıp Cemiyeti ile Asabiye ve Akliye Cemiyeti'nde üstlenmiş olan asistanı Şükrü Hazım'ı⁽¹⁾ aldı. Gazeteci Ahmet Emin, Galatasaray'dan eski dostu ve Robert College muallimlerinden Salih Keramet de onlarla birlikte çalışacaktı. Cemiyet içki aleyhinde vaazlar verecek, okullarda toplantılar, umumi mahallelerde konferanslar düzenleyecekti. Toplanma yeri, *İstanbul Seririyatı*'nın da basıldığı, Beyoğlu Postahanesi'nin arkasındaki Kevorkyan Apartmanı olacaktı.

Genç Mualla

Muayenehanesine geç bir saatte babası getirmişti onu. Çok kısa boylu, tombul, hafifçe topallayan, on beş yaşlarında bir gençti; hatta yüzündeki ifadeye bakılırsa bir çocuk! Baba, oğluna dışarda beklemesini söyledi. Mazhar Osman Bey'le kendisi baş başa konuşacaktı önce!

Düyunu Umumiye memuru Ekrem Bey, kırk beş yaşında, oldukça yakışıklı bir adamdı. Kadıköylü olduklarını, muhterem Doktor Bey'i, komşularını çok iyi tedavi ettiğinden beri tanıdığını söyleyerek söze başladı, sonra titrek bir sesle devam etti:

“Sinirli, afacan, tembel bir çocuk! Oysa çok iyi okutuyoruz Doktor Bey! Küçükken Frerler Mektebi'nde⁽²⁾ okudu. Arkasından Galatasaray Sultanisi'ne leyli verdik. Maalesef birkaç sene önce bahçede top oynarken, topuğuna bir tekme yedi. Alçıya koydular, günlerce yattı. Sonunda bir bacağı ötekinden kısa kaldı. Zaten huysuzdu, bundan sonra büsbütün huysuzlaştı!”

Baba çocuğun başına gelen talihsizlikleri anlatmaya devam etti: Geçen yıl İstanbul'u kasıp kavuran İspanyol gribine yakalanmıştı, daha iyi bakılsın diye eve almışlardı Fikret Mualla'yı. Heyhat! Çocuk iyileşmiş, ama bu defa da annesi Nuhber Hanım ondan grip kapmış, yataklara serilmiş, birkaç gün içinde de hayata veda etmişti.

(1) Tiner.

(2) Saint Joseph.

Ondan sonra oğlanı zapt etmek imkânsız olmuştu...

Sözün burasında, Mazhar Osman biraz sertçe müdahale etti:

“Şimdi beyefendi, müsaadenizle mahdum beyle baş başa konuşmak istiyorum!”

“Tabii Doktor, ama önce şunu da söyleyeyim ki ...”

Adam şimdi konuşmakta çok zorlanıyordu:

“Efendim, hanımın vefatından sonra eve, yani, nasıl söylesem... Anlarsınız, siz de erkeksiniz... Birkaç kere bir hanımefendi gelmişti. Başka türlü olmuyor Doktor Bey! Kâhya, Mualla'ya haber vermiş, bizimki de mektepten kaçmış ve o... hanımın kulağını yumrukla patlatmış!”

Gelip geçici ‘hanımefendiler’le böyle meseleler yaşanmaması için, Behice Hanım’la evlenmişti Ekrem Bey. İşte o zaman, Mualla tamamen çığrından çıkmıştı.

Adamın fısıltı haline gelmiş sesi, utanç ve acıyla yüklüydü şimdi:

“Geçen gün de bana... evet, öz babasına el kaldırdı Doktor Bey!”

Ekrem Bey, kendisi için en acı verici olan bu son itirafı yaptıktan sonra, elinin tersiyle gözlerini silip doğruldu:

“Şimdi lütfederseniz, Mualla'yı çağırayım!”

“Çağırın, bir de kendi anlatsın! Fakat niye Mualla diyorsunuz bu çocuğa? Kız ismidir!”

“Rahmetli annesi onu böyle çağırırdı!”

“Değiştirsin o zaman!”

İçeriye başı eğik, ayağını sürte sürte giren tombul çocukla bir saatte yakın konuştu o gün Mazhar Osman. Annenin ölümünü, onun ‘eti daha toprakta çürümeden’ babanın başka kadınlarla ‘kırıştırması’nı, üvey anneyi, hepsini bir de onun ağzından sabırla dinledi. İçinden bir ses, bu çocuğun da ‘hususî bir hasta’ olacağını söylüyordu ona. Mualla'ya fazlasıyla acıdığından, hele onu fazlasıyla anladığından mıydı acaba?

Ekrem Bey’i tekrar odasına çağırıp çocuğun biraz sükûnete, kendisiyle baş başa kalmaya ihtiyacı olduğunu, bunun için en münasip yerin, eğer imkânları varsa, bir özel hastane olabileceğini söyledi.

“La Paix’ye yatıralım bir süre ya da Zeynep Kâmil’e...”

Evlerine daha yakın olduğu için, Zeynep Kâmil tercih edildi.

Mazhar Osman, Fikret Mualla'ya çok özel bir ihtimam gösteriyor, bromür ve portakal çiçeği suyu gibi alışılmış ilaçlar içirmenin

yanı sıra, ona hiç kimseye ayırmadığı vakti ayırıyordu. Onu Zeynep Kamil'de çok sık ziyaret ediyordu. Yatağının kenarına ilişip onunla sohbet ettiği, hatta şakalaştığı bile oluyordu. Hemşireler, günleri bu kadar dolu bir hekimin, bu asık suratlı, şişman, hantal görünümlü gence bu kadar ilgi göstermesine pek bir anlam veremiyorlardı.

Fikret Mualla hastaneden çıktığında, Mazhar, çocuk için en münasip çare olarak gördüğü şeyi söyledi babasına:

"İstanbul'un hali malum. İşgal orduları, açlık, şimdi de başımıza musallat olan şu Beyaz Ruslar! En iyisi gitsin, Avrupa'da tahsil etsin. Eli kalem tutarmış, resme istidadı varmış, adam olsun, mühendis olsun, kurtlarını döksün biraz..."

Kendisi, anasının ölümünden sonra ne mühendis olabilmiş, ne yurtdışına çıkabilmiş, ne de 'kurtlarını dökebilmişti'.

Fikret Mualla gitmeden önce uğrayıp elini öptüğünde, o da olanca şefkatiyle sarılmıştı çocuğa; kendisinin bile şaşırdığı ve biraz da utandığı bir şefkatle.

"İnşallah lüzum kalmaz, ama bir derdin olursa mutlaka gel, ben hep buradayım!"

"Biliyorum!" demişti Fikret Mualla.

Kendine has hantal yürüyüşüyle odadan çıktığında, Mazhar Osman büyük bir acıma duygusuyla arkasından bakakalmıştı.

La Paix'de her zaman dolu olan asabiye koğuşlarına, konferanslarına, yazılarına döndü.

Bir sabah İhsan Şükrü koşa koşa, alı al moru mor bir halde odasına girdi. Asistanının gözleri öfkeden çıkmak çıkmaktı:

"Hocam, hastadır raporuyla ülkesine dönmesine müsaade ettiğiniz o İngilizler var ya! Jones ile Hill... Bir kitap yazmışlar. Daha doğrusu Jones yazmış. Adı *The Road to EN-DOR*. Hain herif, kitapta Türkleri kötülüyor, deli numarası yaparak, Türk subayları ile Türk hekimlerini nasıl kandırdıklarını anlatıyor, bizimle alay ediyor. Hepimizden bahsediyor, benden, Talha'dan, sizden..."

"Ee? Ne olmuş?"

"Efendim, şey, yani mesleki itibarımız... vatandaşlık vazifelerimiz..."

İhsan, Mazhar Osman'ın çatık kaşlarını görünce kekelemeye başlamış, sonunda susmuştu.

Mazhar Osman buz gibi bir sesle konuştu:

“Sen de bir tuhafısın İhsan! Ben bu meselede vicdanımın sesini dinledim. Yanılmak insanoğluna mahsustur, yanıldıysam kabahat bendedir! Sizler benim asistanlarım olarak söylediklerimi yaptınız, hiçbir kabahatiniz yok. Zaten olan olmuş biten bitmiş. Bunu uzatmakta bir mânâ göremiyorum.”

Bu arada İstanbul’da, öğrenciler, hekimler arasında, Anadolu’da, Mustafa Kemal başkanlığında kıpırdanmalardan söz edilmeye başlanmıştı. Askerlikten istifa etmemiş birçok doktor, Milli Mücadele çağrısına uyarak Anadolu’nun yolunu tutup sonu belirsiz bir maceraya atıldılar. Bunlar arasında Nâzım Şakir de vardı.

Artık asker olmayan Mazhar için ise, Mütareke döneminde, belki daha az ses getiren, daha az yankı uyandıran, daha mütevazı başka bir macera başlıyordu İstanbul sınırları dahilinde.

Osmanlı’ya Damızlık Erkek mi Lazım?

1920 yılının Mayıs ayında, Mazhar Osman’ı tâ Umumi Harp’in ilk yıllarında verdiği Şişli Konferansları’ndan tanıyan, Dr. Abdullah Cevdet Sıhhiye Müdürü oldu.

Abdullah Cevdet, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’yi, Mazhar’dan neredeyse on yıl önce bitirmişti. Pek samimi dost olmamakla beraber, birbirlerine saygı duyarlardı ve pek çok konuda hemfikirdiler. Mazhar, Abdullah Cevdet’in *İçtihat* dergisini beğenerek okuyordu. Yazdığı veya tercüme ettiği kitapların sol ilk sayfalarında Latin harflerini ve Batı rakamlarını kullanmasını, Avrupa’dan İstanbul’a dönüşünde Sirkeci garından başında şapkayla çıkmış olmasını, milletlerarası tartı ve ölçülerin kullanılmasından yana oluşunu takdir ediyor, sağda solda onu methediyordu. Abdullah Cevdet ise, bu ateşli ve biraz kavgacı hekimin vazife aldığı her hastanede müspet değişiklikler yaptığının farkındaydı ve onun kariyerini ilgiyle takip ediyordu. *İstanbul Seririyatı*’nda Fakülte’ye yağdırdığı tenkitlere de canı gönülden iştirak ediyordu.

Yeni makamına atandığında ilk işlerinden biri, Mazhar’ı arayıp kendisiyle acilen görüşmek istediğini ona bildirmek oldu.

İki hekim, Abdullah Cevdet’in çalışma makamında buluştuğlarında, Mazhar uzaktan tanıdığı bu asık ve çiçekbozuğu suratlı, kötü

kıyafetli, lastik pabuçlu adamı dikkatle süzdü. Anlaşılan, dergisinde Batılı âdâb-ı muaşeret kurallarını yazan Cevdet, tarif ettiği ‘centilmen erkek’ tipine kendisi uymuyor ya da bütün gayretine rağmen uyamıyordu. Cevdet de koltuğundan, aynı dikkatle Mazhar’ı inceliyordu. Söze:

“Sihhiye Müdürü olarak ilk icraatımdan biri, Toptaşı Bimarhanesi’nin yönetimini değiştirmek olsun istedim, azizim,” diye girdi. Sonra, karşısında biraz sabırsızca oturan adama gülümseyerek, konuşmasına devam etti:

“Toptaşı’nın halini biliyorsun. İkinci Meşrutiyet’ten sonra Doktor Kastro oradan uzaklaştırılmıştı. Yerine muavini Avni Mahmut Bey getirilmiş, onun sayesinde Bimarhane biraz ıslah edilmişti. Ama sonra gelen harplerle, mütarekeyle, mecnunlar gene unutuldu. Şimdi, tam bir ‘bedevilik’ hüküm sürüyor orada.”

Abdullah Cevdet, Batılı olmayan toplumların geleneksel tavırlarına ‘bedevilik’ derdi. Bedevilik, onun ağzında, bir küfür, bir aşağılamaydı.

“Ben artık büyük bir değişiklik yapmak istiyorum ve bunun için, Toptaşı’nın başına senin gelmenin münasip olduğunu düşünüyorum. Ne dersin?”

Mazhar bu teklife hazırlıklı olmasına rağmen, gözlerinin sevinçle parlamasına ve sesinin heyecandan titremesine engel olamadı:

“Ne diyeyim! Seve seve kabul ederim. Beni bu bu şerefli vazifeye layık gördüğünüz için de size müteşekkîr kalırım. Orayı pek genç yaşta, bin bir zorluğu aşarak gezmiştim; iptida gördüklerimi hatırladıkça hâlâ tüylerim ürperir. Şu biçare mecnunları biraz daha rahat ettirmek için, elimden geleni yapacağım!”

Cevdet, Mazhar’ı hazır bulmuşken, çok sevdiği, ‘Batı’yı taklit etme’ teranesini ona da sunmadan bırakmaya hiç niyetli değildi:

“Hayhay azizim! Toptaşı’nda ne istersen onu yaparsın. Önemli olan, her şubede batılılaşmak!” dedi, sonra derin bir nefes alıp heyecanla devam etti:

“Baksana! Bizim karşımızda muazzam bir medeniyet var. Bu medeniyet zalim olsun, rahim olsun, iyi olsun, fena olsun, biz bu medeniyette sağlam bir mevki almaya, aynı silahları, aynı neticelere varacak usulleri kullanmaya mecburuz...”

Sonra, biraz tereddütle ekledi:

“Keşke Macaristan’dan, Romanya’dan va daha başka Batılı ülke-

lerden erkekleri, tabiri caizse ‘damızlık’ olarak getirtip şu zayıf düşmüş ırkımızı da biraz düzeltebilseydik!”

Mazhar güya anlayışla kafa sallayıp duruyor, dinliyor gözüküyordu; ama akli fikri daha şimdiden, Bimarhane’de yapacağı değişikliklerdeydi. Onun işi, meşgalesi, gönül verdiği yegâne ideali buydu... Batı medeniyetinin iyilikleri ve fenalıkları konusunda uzun tartışmalara girmeye hiç niyeti yoktu. Hele, Macaristan’dan ‘damızlık’ erkek getirtip Türk kadınlarıyla ‘çiftleştirerek’ ırkı düzeltmek de ne demektir! Başka bir mekânda ve durumda olsaydı, bu münasebet-siz lakırdıları eden adamın suratının ortasına yumruğu yapıştırırdı. Ama şu durumda susmaya mecburdu.

Cevdet’in konuşmasına uzunca bir ara verdiği zamanı kollayıp müsaade istedi.

Toptaşı Bimarhanesi’nin Yeni Başhekimi

“Aman efendiler! Ders kitabı alacaksınız, *Mutasar Emrazi* olsun da, *Tababet-i Ruhiye* olmasın. O beş para etmez!”

Raîst Tahsin hoca öğrencilerine, her ikisi de Meşrutiyet döneminde basılmış olan kitaplardan Mazhar Osman’ın *Tababet-i Ruhiye*’sinin değil, Avni Mahmut Bey’in *Mutasar Emrazi*’nın alınmasını sıkı sıkı tembihlemekten geri kalmazdı. Bu yüzden de, yıllardan beri genç Mazhar Osman ile, Toptaşı’nın yaşını başını almış başhekimi Avni Mahmut Bey, kaçınılmaz olarak güçlü bir rekabete girmişlerdi.

Avni Mahmut Bey kitabını, 19. asrın ünlü asabiyecilerin akıl hastalıkları üzerindeki incelemelerini temel alarak hazırlamıştı... Eseri yazdıktan hemen sonra basma müsaadesi almak için gerekli makamlara başvurmuş, fakat malum nedenlerden dolayı delilik hakkında eser yazmak yasak olduğundan kitap o dönemde basılamamış, neredeyse yirmi yıl beklemişti. Mazhar’ın kitabı gibi, ancak İkinci Meşrutiyet ilan edildiğinde piyasaya sürülebilmışti.

Rakibi sağda-solda bunları anlatmakla, Osmanlı devletinde ‘ilk’ akıl hastalıkları kitabını yazanın Mazhar Osman değil, kendisi olduğunu belirtmek istiyordu.

Avni Mahmut, önce Toptaşı Bimarhanesi’nin başhekimi Avramino Kastro’nun yardımcısı olmuş, sonra da bizzat başhekimliğe atanmıştı.

Her sabah Toptaşı yokuşunu, uzun vücudu biraz öne eğik, ağır adımlarla çıkarken, yolda rastladıklarına eski üsul temennalarda bulunur, yaşlı ve iyi kalpli bir büyücü gibi, karşısına çıkan çok sayıda dilenciye de aynı ağır hareketlerle mutlaka sadaka dağıtırdı. Fakat hastalarıyla fazla ilgilendiği söylenemezdi.

Mazhar görevi devralmaya geldiği gün, Avni Mahmut Bey halefini, yıllar önce yaptığı gibi yazı masasının arkasında değil, kapıda karşıladı. Mazhar Osman, bürokratik sebepler yüzünden ‘şimdilik’ ‘fahri’ başhekimliğe atandığından, yaşlı adamın maaşı verilmeye devam edecekti. Bu kararda yeni başhekimin parmağı olduğunu bilen Avni Mahmut, ona müteşekkirdi. Tahtını bırakmak zorunda kalmış bir devrik kralın vakur ve hüzünlü edasıyla, dosya dolabının anahatarını teslim etti. Sonra, Erkekler ve Kadınlar bölümü arasında bulunan mermer holde, çalışanları Mazhar Osman’a, Mazhar Osman’ı da çalışanlara ‘resmi’ olarak takdim etti.

O tarihte Bimarhane, artık tamamen ağır akıl hastalarına ayrılmıştı; hafif sinir hastaları ve nörolojik arazları olanlar kabul edilmiyordu. Başhekim Avni Bey’den başka, iki mütehassıs ve asistanlar da Bimarhane’nin daimi kadrosunu oluşturunuyordu.

Mütehassıslardan, *Zükur*, yani Erkekler kısmının şefi Dr. Lütfi Akif Bey, *Nisa* ya da Kadınlar dairesinin şefi ise Avni Mahmut’un kardeşi Ali Muhlis Bey’di. Kadınlar kısmında, başmubassıra olarak sadece tek bir kadın çalışıyordu. Erkeklerde ise, Mazhar’ın Meşrutiyet yıllarında tanıştığı kıdemli başmubassır, pehlivan yapılı, pala bıyıklı, gür siyah sakallı, ‘Cerrah’ Mehmet Efendi vardı. ‘Cerrah’ Mehmet, Bimarhane’nin, başhekimden sonraki tek ve mutlak hâkimiydi nerdeyse; astığı astık, kestiği kestik...

Avni Mahmut Bey klasik uygulamalardan yana olduğu için müstahdemlerin hepsi fesliydi. Kendisi de devir teslim töreninde, üstünde beyaz gömleği olduğu halde, başındaki itina ile kalıplanmış fesi çıkarmamıştı...

Ertesi gün, Mazhar’ın Toptaşı’nda başhekim olarak vazifesine başlayacağı ilk gündü.

Ara sıra hâlâ hasta baktığı Haydarpasha Askeri Hastanesi’ne uğramış, kendisini sabahın en erken saatlerinden beri bekleyen İhsan Şükrü’den, birkaç ağır hasta hakkında rapor almış, oradan faytona atlayıp Toptaşı’na gelmişti. Yolda, İhsan’ı en kısa zamanda Bimar-

hane'ye, yanına alması gerektiğini düşünüyordu. Onunla birlikte daha başka gençleri de yetiştirmeli, bir an önce sağlam bir ekip oluşturmaliydi Toptaşı'nda.

Bu defa kapıda onu, başhekim yardımcısı unvanını koruyan, Ali Muhlis Bey karşıladı.

Ali Muhlis, nazik ve son derece Avrupalı bir davranış içindeydi: Paris ve Viyana'da çalıştığı kliniklerin tesiri, kendisinde çok belirgin şekilde hissediliyordu...

"Yokuşu yayan mı tırmandınız Mazhar Beyefendi? Size hayranım! Ne kadar da dayanıklı ve kavisiniz! Gençlik işte! Fayton buralara kadar gelmediği için, ben eşek sırtında çıkıyorum Bimarhane'ye."

Kolalı yakası ve 'pince-nez' gözlüğüyle, eşek sırtında sarsıla sarsıla giden bir Ali Muhlis Bey, Mazhar'ın gözünün önünde beliriverdi ve yeni başhekim gülmek için kendini zor tuttu.

Uzun boylu konuşmadan iç avluya geçtiler. Avluya adımlarını atar atmaz, çığlık çığlığa bağırarak ve anlamsız el kol hareketleri yapan hastalar bir an içinde etraflarını sarıverdi; hastalardan biri, ağzından salyalar akan yaşlıca bir adam Mazhar Osman'ın ceketine yapışıp:

"Beklediğim kâtip sen olmalısın! O kâtip sensin, değil mi?" diye haykırıyordu.

Elleri sopalı birkaç güllabici hastaları derhal uzaklaştırdı ve iki hekime bir eskort oluşturdu. Hastalar şimdi, Mazhar Osman'la Ali Muhlis'i artık oldukça uzak bir mesafeden takip ediyorlardı; ama, onları iyice görebilmek için başlarını uzatıp duruyorlardı, bakışları sinsi bir merakla doluydu.

Mazhar'ın ceketine yapışmış olan yaşlı adam, onu, kocaman açtığı gözlerinde belli belirsiz bir umutla süzüyordu hâlâ. Hastaların sadece birkaçı bu yeni gelen beyaz gömleklileri umursamıyor, çılgınca hareketlerine devam ediyordu.

Hekimlere refakat eden çığlıklar korosunda seslerin her türlü vardı: Gürleyen sesler, ağlamaklı sesler, anlaşılmaz gevelemeler, birbirinden ağır ve garip lanetler, açık saçık sözler, hakaretler, ısıklar, böğürmeler, tuhaf şarkılar...

Mazhar, çok kısa süren bu ilk viziteden sonra yeni çalışma odasına döndü. İki dakika sonra içeri, gri uzun ceketi, sert yakasındaki hazır papyonunun üzerine konmuş gibi duran uzun asık suratıyla, kısık gözlü bir adam girdi; Erkekler kısmının şefi Lütü Akif'ti bu. Elinde kalın bir cep defteri vardı.

“Hoşgeldiniz efendim, sizinle çalışmak benim için büyük bir şeref ve mutluluk. Umumi Harp sırasında Şişli Müzakereleri’nde dinlediğimden beri, sizin bu koltuğa layık olduğunuzu hep düşünmüştümdür. Müsaade buyurursanız, size çalıştığım bölüm hakkında bilgi arz edeyim!”

Mazhar Osman, Lütfi Akif Bey’e sempatiyle baktı. Tumturaklı konuşmalarının ardında, onda bir tür samimiyet, kurulmakta olan yeni düzene karşı büyük bir heves hissediyordu. Kendisinden epey yaşlı olmasına rağmen, dost olabileceklerini hissetti. Yer gösterdi.

Lütfi Akif, kutsal kitap gibi ihtimamla taşıdığı cep defterini açtı:

“Efendim, bu bizim protokol defterimiz. Geçtiğimiz günlerde kaybetmiştim de, sıkıntıdan nerdeyse yataklara düşüyordum. Bimarhane’nin Erkekler bölümüne bütün girip çıkanları buraya yazıyorum.”

Yeni başhekim masasının üzerinden eğilerek, kendisine uzatılan deftere göz attı: “*Ali oğlu Veli, Duhul 23 Mart 1334, Huruç 8 Haziran 1335...*”

“Pek iyi yapıyorsunuz Lütfi Akif Bey! Ümit ediyorum ki, Nisa bölümüne girip çıkanlar da böyle bir intizamla yazılmaktadır.”

Lütfi Akif derin bir iç çekti, gözlerini, önce yüzü gibi upuzun, maskaratsız ayakkabılarına doğru eğdi, çift kapaklı altın saatinin, yeleğinin iliğine takılmış uzun altın kordonuyla bir süre oynadıktan sonra, bakışlarını duvarın üst kısmındaki kalın parmaklıklılı bölmeye doğru kaldırdı.

“Keşke! Fakat hiç zannetmiyorum.”

Her müessesede varolan klanlaşmaları, düşmanlıkları burada da hissetmemek mümkün değildi.

Mazhar Osman ayağa kalktı, gülümseyerek:

“Viziteye buyurun,” dedi.

Bir yanında Lütfi Akif Bey, öbür yanında Mehmet Efendi, arkalarında kafiye halinde Toptaşı’nın sayılı stajyerleri –bunların arasında cüce denecek kadar kısa boylu, gözleri pırıl pırıl bir zekâyla ışıldayan Fahrettin Kerim⁽¹⁾ adlı bir genç dikkatini çekmişti– erkekler bölümündeki ilk viziteye başladılar.

Mazhar’ın, gencecik bir asistan olarak buraları gezdiğinden bu yana ne yazık ki pek bir şey değişmemişti. Ama on yılı aşan bir tec-

(1) Gökay.

rübeyle iş başına geçiyor, neyi nasıl değiştirebileceğini aşağı yukarı biliyordu artık.

Loş koğuştaki elli-altmış kadar hasta çığlık çığlığa bağıyordu. Bazıları anadan doğma çıplaktı, bazılarının üzerinde manşon vardı. Acı çığlıklar, ürkütücü görüntüler ve dayanılmaz koku birbirine karışıyor, Mazhar Osman'ı sarıp sarmalıyordu. Eskortuyla birlikte koğuşa girip hastalara daha yakından baktı: Uyuzlar, bitliler, yaralıları...

Evet, her şey eskisi gibiydi, tıpkı eskisi gibi!

Bir başka koğuşa geçtiler.

“Burası,” dedi Lütü Akif, “kavgacıların koğuşu. Kendi kendilerine zarar verenler de buraya kapatılıyor.”

Küçük hücrelerin hepsi doluydu. Çoğu hasta belinden veya boyundan duvara zincirliydi yine. Zincirlendiği duvarı hiç durmaksızın yumruklayan bir hasta dikkatini çekti. Öyle bir sesle bağıyordu ki, yanına yaklaşan sağır olabilirdi. Mehmet Efendi onu bilgilendirdi:

“Üç gündür burada. Hiç durmadı. Mani buhranı geçiriyor.”

Onun yanından ayrılıp bir başkasına doğru yürüdü. Hasta bir köşeye büzülmüş, korku dolu bakışlarla durmaksızın etrafı tarıyordu.

“Nesi var bunun?”

“Ailesi getirdi, sinirli ve dalgınmış, gelir gelmez ilaçla uyuttuk. Uyandığında nerede olduğunu sordu, Bimarhane deyince, ‘Gideceğim’ diye tutturdu. Kalktı, koşmaya başladı, ayağı takılıp yere düştü, biz de bağladık!”

“Ya bu... Bu niye bağlı?”

Cevabı veren yine Mehmet Efendi'ydı. Âdeta ders veren bir edayla, “Geldiğinde sual edip duruyordu, ‘Ne olacak benim halim? Bana burada ne yapacaklar?’ diye. Böylelerine dikkat etmek lazım Doktor Bey, ne yapacakları hiç belli olmaz!” dedi.

Mazhar mubassıra cevap vermedi. Şimdiden münakaşaya hiç lüzum yoktu!

Başhekimliğinin ilk gününde, Toptaşı'nda akşama kadar kalmaya karar verdi.

Öğleden sonra, Ali Muhlis'le birlikte Kadınlar bölümünü gezdi.

Eski başhekimin kardeşi, vizite boyunca şikâyet edip durdu:

“Efendim, bunlar en beterleri! Erkek hastalarla uğraşmak kolay

değil biliyorum. Ama kadınlar var ya, kadınlar! Buhran halindeyken, tahammülü mümkün değil. Sükût içinde olduklarında bile görseniz, nasıl kavgacı, kinci, dedikoducu oluyorlar! Hepsi de tenasül delisi. Hepsi, hepsi!... İhtiyar bunaklar bile! Kafalarını dik tutamıyorlar, kulakları işitmiyor, canlı cenaze gibiler, yine de akılları fikirleri orada! Birinin yatağının önünde biraz fazla durdum mu, arkamdan hemen kavgaya başlıyor: ‘Seni gidi orospu karı, doktora cilve yaparsın ha!’ ‘Orospu sensin, ona doktor beyciğim deyip göz süzdüğünü gördüm!’ Hastabakıcılar olmasa, tırnaklarıyla birbirinin gözünü oyarlar! Bereket, çoğunun ağzında dişi kalmamış da birbirlerini ısırıyorlar!”

Mazhar hafifçe ürperdi, belki de Ali Muhlis’i susturmak için, eli kolu bağlı bir kadının önünde durdu:

“Nedir hastalığı?”

“Efendim bu kadında ‘*tendance à la démanche*’⁽¹⁾ var!”

Viziteye devam ettikçe Mazhar fakına vardı ki, hangi hastayı sor-
sa teşhis hep aynı: Bazen ‘hafif’ bazen ‘ağır’ ‘*tendance a la démanche*’.

“Yazdığınız tedavi?”

“Efendim, soğuk banyoya sokuyoruz, bol müshil veriyoruz, tehlikelileri...” –Ali Muhlis ‘ajite’ diyordu– “...duvara zincirle bağlıyoruz. Ha, bazen de morfinle uyutuyoruz.”

Başhekim, bir başka kadının önünde yine uzunca durdu. Boylu poslu, sarışın, oldukça güzel bir kadındı bu. Tek rahatsız edici tarafı, açık mavi gözleriydi, bomboş bakıyorlardı; insan bu bakışlara yakalandı mı, dipsiz bir kuyuya çekilir gibi oluyordu.

“Bunun rahatsızlığı ne?”

“Bu bizim Çerkes kadın! Üç çocuğundan birini öldürdü!”

Kadın bu sözleri duyunca, kahkahalarla gülmeye koyuldu.

“Ha ya, öldürdüm!”

“Gayet sakın bir hasta, ufak tefek dikiş işleri veriyoruz...”

“Makas vermeyin bari!” demeden edemedi yeni başhekim.

Vizite bittikten sonra Mazhar Osman çalışma odasına geçerek, gün batımına kadar masa başında çalıştı. Toptaşı’da bürokratik işlerin nasıl yürüdüğünü dikkatle inceledi.

Hastalar, Bimarhane’ye müşahedehane raporuyla kabul ediliyordu. Uzun zaman Müşahedehane müdürlüğü yapmış olan Doktor

(1) Deliliğe eğilim.

Akçeoğlu Evlambiyos'un güzel kaligrafisiyle yazılmış hemen bütün raporlar, şu beylik cümleyle son buluyordu: "*Sükûn ve selameti ammeyi ihlal ettiğinden, vaz'ı bimarhane edilmesi natık rapordur.*" Yani, 'Kamunun huzurunu ve sağlığını bozduğu için, bimarhaneye konması gerektiğini gösteren rapordur'.

Toptaşı'nda her asistan bir koğuşa bakıyor, şefler de sırayla bütün koğuşları kontrol ediyordu.

Laboratuvara gelince, burası besbelli, bimarhemenin en çok ihmal edilen bölümü olmuştu senelerce. Ancak en iptidai aletlerle kan ve idrar tahlili yapılabiliyordu; otopsi ise yoktu, Avni Paşa tarafından yasaklanmıştı.

Mazhar Osman, Bimarhane'den ayrıldığında vakit çok geç olmuştu. Gece ayazında yokuştan aşağı hızlı adımlarla inerken, derin derin soluk alarak soğuk ve temiz havayı içine çekti. Yokuşun aşağısına geldiğinde, dönüp Toptaş'ı'na bir kere daha baktı: Bimarhane, gecenin sessiz karanlığında, ancak birkaç pencerenin solgunca aydınlattığı karmakarışık bir evren gibiydi! Bir araya getirilmiş taşlar kaosu... Umutsuzlukların, yenilgilerin, hüznlerin kocaman bir mezarı!

Mazhar silkindi. Yorgun ve kızarmış gözlerini ovuşturdu.

Yıllardır hayal ettiklerini gerçekleştirmesi için, eşi bulunmaz bir fırsat tanınmıştı kendisine.

Kocaman bir bimarhemenin başındaydı artık.

Avrupa'da gezdiği akıl hastanelerini örnek alacak, 1908'de ilk defa gördüğünden bu yana aklından çıkmayan bu pisliğe, lakaytlığa, düzensizliğe, hatta vahşete, evet vahşete son verecekti. Burasını Avrupa çapında bir müessese haline getirecekti. İnsanların, akıl hastalarına bakışını tamamiyle değiştirecekti. Yeter ki, kendisine zaman tanınsın ve para sağlansın. Yeter ki burayı tek başına, istediği şekilde idare edebilsin, kimse işine karışmasın!

Ekibine kimleri alacağını yeniden düşündü.

İhsan Şükrü'den başka, Talha Münir adındaki arkadaş da gelebilirdi mesela Toptaş'ı'na! Başka pırıl pırıl gençler de vardı: Başkanı olduğu bütün cemiyetlerin umumi kâtibi olarak, kendisiyle tam bir uyum içinde çalışan bir Şükrü Hazım⁽¹⁾; biraz asabi, huysuz, dikkatli ama akıllı mı akıllı bir Ahmet Şükrü⁽²⁾...

(1) Tiner.

(2) Emet.

Bunların yanı sıra eski stajyerler de Mazhar Osman'ı takip edecek ve Toptaşı'ndaki inkılâplara ayak uyduracaklardı. İsteseler de, istemeseler de!

“Artık delilerle beraber içeri tıklılacağız arkadaşlar! Nasıl, harika bir haber değil mi?”

Bunu söyleyen, mini mini asistan Fahrettin Kerim'di. Yeni başhekimin odasından henüz çıkmış, verilen yeni emirlerin ilkinden arkadaşlarını haberdar ediyordu:

“Koğuşlardan birini birer kişilik odalar halinde bölüp bu odaları asistanlara ayıracakmış. Bizler de hastalarla birlikte içerde yatarsak, onların hallerinden çok daha iyi anlarmışız! Oldu olacak, bizi de zincire bağlasın!”

Bu haber homurdanmalarla karşılandıysa da, kimse başhekime karşı çıkmaya cesaret edemedi. Bir süre sonra, yeni bir emir daha geldi: Bir başka koğuş, gerektiği gibi tanzim edilerek, ilmi toplantılara ayrılacaktı.

Mazhar Osman, başhekimliğe atanışından üç ay kadar sonra, sa-vaş ertesi ilk Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi'ni bu salonda topladı.

Kongreye sadece ruh hekimleri değil, diğer şubelere dahil doktorlar ve Şişli Müzakereleri'nde olduğu gibi, zamanın aydınları da davet edilmişti... Mazhar Osman'ın eski hocalarından, anatomi hocası Mazhar Paşa, yakın tanıdıklarından Dr. Cenap Şahabettin gibi kişiler bekleniyordu...

Kongreden önce, Mazhar Osman, asistanları toplayıp kısa bir konuşma yapmıştı:

“Efendiler, sizden bir istirhamım olacak. Her biriniz, birer mevzu kaleme alınız! Mevzu mutlaka Tıbbiye ile alakalı olmayabilir, edebiyat veya şiirle de alakalı bir mevzu seçebilirsiniz. Bu toplantıya Dahiliye Nâzırı'nı da çağırmayı düşünüyorum; zira, Toptaşı Bimarhanesi'ne getirdiğimiz yenilikler, onları da alakadar eder,” demişti.

Kongre çok başarılı geçti. Asistanlardan biri, başhekimin isteği üzerine, Fuzulî'nin bir manzumesinin bazı bölümlerini, bir ruhi tahlili canlandırır tarzda okudu; bunun üzerine heyecanlanıp duyulanan Doktor Abdullah Cevdet Bey, cevaben, gürleyen bir sesle manzumenin tamamını söyledi.

Dahiliye Nâzırı Ali Rıza Paşa da daveti şerefleştirmişti.

Mazhar Osman dönemin protokol kurallarını ihlal etmeyi göze alarak, Nâzır'ı, üstünde hastane gömleği ve başında fesle değil, son derece şık bonjur'u⁽¹⁾ ve çizgili gri pantolonuyla karşılamıştı. Bu protokol dışı karşılamayla, yeniliği, değişimi müjdelemek istemiş olsa gerekti.

Mazhar Osman'ın hayatı, tam bir zamana karşı yarış halini almıştı: Zambaoğlu'ndaki ahşap evden, sabahın çok erken saatlerinde elinde çantası, Nedime'nin doğum günü hediyesi, üstünde M. O. yazılı altın ve sedef kakmalı şık bastonunu sallayarak hızla, hatta bazı günler koşar adım çıkıyordu.

Artık bütün Kadıköy sakinleri, dik yaka gömleği, üstüne altın iğne iliştirilmiş gösterişli kravatıyla geçen, biraz sert ifadeli, bıyıkları her daim itinayla elmacık kemiklerine doğru kıvrılmış bu gösterişli hekimi tanıyordu.

Hatta arkasından zaman zaman, "Mazhar Osman işte bu!..." diye fısıldaşanlar oluyordu.

Etrafında bir efsane halesi oluşmaya başlamıştı artık.

İlk uğradığı yer Toptaşı Bimarhanesi'ydi.

Sabah 7.30'da, yokuştan dolayı biraz soluk soluğa kalmış olarak Bimarhane'ye geldiğinde, asistanlar vizitelerini bitirmiş, yeni hastaların müşahedelerini ve eski hastaların evrakına günlük notlarını yazmış olurlardı. Mazhar Osman, bu müşahedeleri alıp okur, sonra hastaları, hasta koğuşlarını, binanın mutfak ve helalarını, âdeta bir asker titizliğiyle incelerdi.

Ara sıra asistanlarının yattığı yataklara yöneldiği, eliyle çarşafı yokladığı oluyordu; acaba emrettiği gibi, erken saatten beri ayakta mıydılar, yoksa geldiğini duyup apar topar mı fırlamışlardı yataklarından? Bunu çarşafın sıcaklığından anlıyordu; bu garip hareketine kendi de için için gülüyordu bazen. Bir sabah İhsan Şükrü'nün yatağını yoklamış, yanındakilerin şaşkın bakışlarının altında, yüksek sesle, sevgi ve öfke karışımı bir tavırla söylenip durmuştu:

"Yalız kazığı gibi herif! Daha evvel kalkmış olsaydı, yatağı elbette daha bir serin olurdu, ama sıcacık daha... Tembellik etmiş ya da bu gece feneri kimbilir nerelerde söndürmüş!"

⁽¹⁾ Birtürcek.

Günlük işleri arasında yeni gelen hastaları muayene, iyileşenlerin çıkış kâğıdının imzalanması, raporların yazılması vardı.

Öğle yemeğini, alt katta hazırlanmış olan yemekhanede asistanlarıyla birlikte yiyor, sonra vakti kaldıysa, Şişli'ye yatırdığı özel hastalarına uğruyor, oranın da idari işleriyle uğraşmaktan geri kalmıyordu. Ardından, fayton ve elektrikli tramvayla muayenehanesine gidiyordu.

Orada akşamın geç saatlerine kadar hasta bakıyordu. Son hastayı uğurladıktan sonra sıra, kendisini evine çağırان zengin ya da sokağa çıkamayacak kadar ağır hastalara geliyordu. Akşam yemeğini onlardan birinin evinde yediğı de olurdu. Haftanın birkaç günü de, akşam yemeğinden sonra, Darüşşafaka'da 'gayriresmi ders' yerine geçen, ünlü "Akıl Sağlığını Koruma Yolları" üzerine konferanslarını veriyordu.

Bu konferansların, ismini hep gündemde tutmanın, kendisine hayran asistan kazandırmanın, bol hasta getirmenin en iyi yolu olduğunu gayet iyi biliyordu. Ama bunun yanı sıra, halkı bilgilendirmek, eğitmek, ona hiç doyamadığı bir haz veriyordu hâlâ. Konferanslara, elinden geldiğince şık ve özenli giyinmiş olarak, âdeta ibadet etmeye gider gibi gidiyor, onları nerdeyse, başrahibi olduğu bir bilim ayını gibi görüyordu.

Evine çoğı zaman geceyarısından önce dönemiyordu.

Babanın Hatırasına...

Konferanslarının en çarpıcı bulduklarını, Fahrettin Kerim ve Servet Tevfik'in de yardımlarıyla, *Sıhhi Hitabeler* adlı bir kitapta topladı. Kitabın ilk sayfasında şu satırlar yer alıyordu:

"Bir mezar taşı iki yüz liradır, bu yüksek fiyatına rağmen fanidir; binaenaleyh, babamın teb'id-i hatırası için bir kitap neşretmek ve bu iki yüz lirayı kitabın basım masraflarına ayırmak evladır."

Kitabın hasılatını da Hilal-i Ahmer'e bağışladığında, Safiye Hüseyin Hanım onu heyecanla tebrik etmişti: "Ne yüce hisler taşıyorsunuz Mazhar Bey!"

Bu diplomalı ilk Türk hemşiresiyle, Balkan Savaşı'nda tanışmıştı. Ayrıca Safiye Hanım'ın babası Ferik Amiral Ahmet Besim Paşa, Nedime'nin eski kocasının yakın arkadaşıydı. Safiye Hüseyin'in, Nedime'yi, Hilal-i Ahmer'in hanımlar heyeti çalışmalarına dahil etmesi,

karısının bitmeyen can sıkıntısına biraz olsun deva olmuştu. Bu yüzden de Mazhar, Osmanlı Devleti'nin 'Florence Nightingale'ine minnettardı.

"Estağfurullah efendim, böyle bir kuruluşa bağış yapmak hepimizin vazifesi!"

Aslında Mazhar için, *Sıhhi Hitabeler* kitabının babasına ithaf edilmesi ve hasılatının Hilal-i Ahmer'e bağışlanması, bambaşka bir anlam taşıyordu: Osman Efendi'nin adını, vefatında ant ettiği gibi temize çıkaramamış, Ziraat Bankası meselesinde suçsuzluğunu ispat edememişti. Bu vesileyle, hiç olmazsa, Osman Efendi'nin adına yeniden saygınlık kazandırmış olduğuna inanıyordu.

Lepralılara Hizmet

Mazhar Osman, Toptaşı Bimarhanesi'ne her gün yaya giderken, iki hal, bir mazi ve bir müstakbel arasında mekik dokuduğunu düşünüyordu zaman zaman. 'Hal' elbette, Zambaoğlu'ndaki evi ve Toptaşı Bimarhanesi'ydi; 'mazi', son ders senesini Haydarpaşa'da okuduğu Tıp Fakültesi; 'müstakbel' ise, herkes gibi onun için de, er veya geç mezarlık...

Bir gün o mezarlığın önünden geçerken, çocukluk yıllarından hatırladığı Miskinler Tekkesi'ne uğradı. Gülhane'de Deycke'nin tecrübelerine malzeme oluşturdıklarından bu yana, bu zavallılar tamamiyle aklından çıkmışlardı; şimdi tekkelerinin önünden geçerken hâlâ orada olup olmadıklarını merak etmişti. Tuhaf bir sıkıntıyla viran binaya kadar ilerledi: Lepralılar, oraya sığınan kadınlı erkekli kırk-elli Rumeli muhaciri ile birlikte tekkedeki odalara sıkışmışlardı. O dönemde mesken krizi had safhada olduğu için, çaresiz muhacirler, bu yaralı bereli insanlarla alt alta üst üste yaşamayı göze alıyorlardı. Mazhar, yüzleri lepra çıbanlarıyla şişmiş adamları dehşet içinde saydı: On üç kişiydiler.

Ertesi gün aynı güzergâhı izlerken, yol üstündeki esnafa sorular sordu: Miskinler Tekkesi'nin sakinlerinin nasıl geçindiklerini biliyorlar mıydı? Bunlar etrafta dolaşıyorlar mıydı? Aldığı cevaplar tüyler ürperticiydi:

"Ah Doktor beyciğim, bu biçareler dilencilik yapıyorlar! Biz de bunlara hizmet pek sevaptır diye, birkaç para atıveriyoruz uzaktan."

Demek lepralıların, tekkenin bahçesindeki taşlığa birkaç kuruş

atanlara hep bir ağızdan bağıarak dua ettikleri çocukluk günlerinden beri, hiçbir şey değişmemişti. Onların duasını almak, cahil halk için, âfetlere karşı ‘sigorta’ sayılıyordu hâlâ.

Maalesef iş bu kadarla da kalmıyordu! Dilenerek kazandıkları beş on para ile keçi ve koyun satın alan lepralıları, Üsküdar’da, Kadıköyü’nde kapı kapı dolaşıp, hayvanları yaralı elleriyle hemen oracıkta sağıyor, ahaliye ‘saf ve hilesiz’ süt satıyorlardı. Cahil halk bu sütü almakta hiçbir sakınca görmüyordu.

Bu rezalete derhal bir son vermek lazımdı! Mazhar Osman, önce Üsküdar idare memuruna müracaat etti, aldığı cevap ilgisizliğin derecesini gösteriyordu:

“Evet, haklısınız. Bu tam bir rezalet! Fakat bizim meselemiz değil! Zaten bu garibanlara barınak bulacak paramız da yok. Mevzuyu Sıhhiye Müdürlüğü’ne bildiriniz.”

Sıhhiye Müdürlüğü’ne başvurduğunda da benzer bir cevap geldi: Sayın Sertabip Bey’in alakasından son derece mütehassıs olunmuştu, lakin zaman zor zamandı; sapasağlam, memlekete faydalı olabilecek insanlar bile refah ve huzur içinde yaşayamadıktan sonra, bir avuç yaralı-bereliyle kim uğraşacaktı!

Mazhar Osman pes etmedi. Son çare olarak, miskinleri Toptaşı’nın münferit bir dairesine kapatıp orada beslemeyi ve tekkeyi dezenfekte ettirerek, muhacirlere bırakmayı denedi. Doğrusu bu, zaten zorlukla ayakta duran Bimarhane’ye lüzumsuz bir yükü, ama Sıhhiye Müdürlüğü, Mazhar Osman’ın ısrarı karşısında, bunu kabul etmeye mecbur oldu.

Böylece Toptaşı’nın başhekimisi sayesinde, Karacaahmet Miskinler Tekkesi, dilencilikle geçinen, gelene gidene hep bir ağızdan dualar okuyan, Hıristiyan dininin ‘lanetlileri’ lepralılarından kurtulmuş oldu. Onlar artık Toptaşı’nın kendilerine ayrılan bölümünde barınıyorlardı. Stajyerler ve mubassırlar bundan duydukları hoşnutsuzluğu defalarca dile getirsel de, Mazhar Osman karar vermişti bir kere. O artık, kendine çizdiği yolda ilerlemeye devam ederken şikâyetlere kulak asmamayı âdet edinmişti. Zaten o dönemde ‘Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti’⁽¹⁾ kurulmuş, Toptapı ve Zeynep Kamil birleştirilmişti. Mazhar artık bir değil, iki müessesenin idaresini coşkuyla üstlenince, gücünün daha da arttığını hissetti.

(1) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

“Efendiler, bundan böyle poliklinik, ben burada olacağım zamanlarda bizzat benim tarafımdan yapılacaktır. Siz hastalardan müşahede alarak, onları bana takdim edeceksiniz.”

Mazhar Osman, Toptaşı’nda, toplantı odasına çevirmiş olduğu mekânda, en sevdiği konumdaydı. Sanki doğuştan kendisine bahşedilmiş bir konumdu bu: O ortada, merkezde konuşuyor, etrafında saygılı bir çember oluşturmuş asistanlar pür dikkat kendisini dinliyorlardı.

“Bitmedi efendiler! Artık servise yeni gelen her hastanın müşahedesini alındıktan sonra, kan ve likidinde Wasserman analizi yapılacaktır. Bana bu tahlillerin neticesini vereceksiniz, ben de teşhisi ona göre koyacağım. Teşhisi yalnız ben koyarım!”

Durdu başhekim, etrafındakileri dikkatle süzdü, acaba karşı çıkmaya, itiraz etmeye cesaret eden var mı diye... Ama yüzler ifadesiz, bakışlar dikkat doluydu. Devam etti:

“Hâlâ bitmedi. Akşamları kontr-vizit yapacaksınız, hastaların yemek yemesini kontrol edeceksiniz, gece için lazım gelen uyku ilaçlarını vereceksiniz!”

Mazhar’ın inkılâplarına şaşırtıcı bir hızla ayak uyduran Lütüfi Akif’in ve en eski mubassır ‘Cerrah’ Mehmet’in dışında, Avni Mahmut Bey döneminden kalan hemen bütün elemanlara yol verilmişti.

Artık tahlilleri Ahmet Şükrü, otopsileri de İhsan Şükrü yapıyordu.

Asistanların hepsi, kendilerinden istendiği gibi, her cuma günü, tatil olmasına rağmen polikliniğe erkenden geliyordu. Mazhar Osman’ın ününe koşarak, Toptaşı’nın bekleme salonuna yığılan yüzlerce hasta, asistanlar arasında bölüştürülüyor ve her asistan, mesuliyeti altındaki hastaların genel müşahedesini yapıp sonucu hocaya getiriyor, huzurunda okuyordu.

Raporların basit, net ve anlaşılır şekilde yazılmaları şart koşulmuştu.

Sonra yüzde, gözde, genel olarak görülen asabi kusurlar dikkate alınıyor, örneğin hastanın gözbebeğinin küçük mü büyük mü olduğu Mazhar Osman tarafından soruluyor, onun emriyle kara tahtaya tebeşirle bu rahatsızlıkların tablosu çiziliyordu.

Öğle yemeğinden evvel başlayan polikliniğin, öğleden sonra dört kadar devam ettiği oluyordu.

Üsküdar'a henüz cereyan getirilemediğinden, hastalara elektroterapi uygulamak için, Doktor Talha tarafından oluşturulan pillerle toplanan elektrikten faydalanılıyordu.

Binalarda da, yeni düzenlemeler yapılmıştı

Bir zamanların, altı üstlü 'mevla-i muhaddisi'⁽¹⁾ adlı at şeklindeki koğu, artık Erkekler kısmı olmuştu. Eskiden 'Dar-ül-hadis'⁽²⁾ olan mekân ise 'ajite'lere ayrılmıştı.

Hastaların karnı artık iyi-kötü doyuyordu, üstlerine tek tip kaba kumaştan elbiseler giydirilmişti; en azından artık çıplak değillerdi.

Hademelerin sakalları tıraş edilmiş, başlarından fesleri alınmış, sırtlarına beyaz gömlekler geçirilmişti.

Duvarlar badalanıyor, kapılar boyanıyor, yerler sabunlu sularla fırçalanıyor, camlar parlatılıyordu.

Hamam da faaliyete geçirildi.

Kadın hademelere ve sakın hastalara yastık, yorgan yüzü, hasta çamaşırı diktiriliyor, bitin ve uyuzun önü alınmaya çalışılıyordu.

Mazhar Osman mutluydu.

Çocuk Hasreti

Bu mutlu dönemde, Nedime'nin ısrarlarına dayanamayıp onu nikâhına aldı.

Bunu istemeye istemeye yaptı. İçindeki çocuk sahibi olma arzusu giderek büyüyor, zaman zaman ona ciddi şekilde hüznün veriyordu. Oysa Nedime'nin ona hiçbir zaman çocuk veremeyeceği kesindi. Kendini kapana kısıtılmış gibi hissediyordu. Hatta sıkıntısı öyle büyüktü ki, hiç âdeti olmadığı halde, derdini, kendine en yakın gördüğü birkaç asistanına açtı. Onlar da, başhekimin kendilerine içini dökmesine hiç alışkın olmadıklarından, saygılı bir sessizlik içinde dinleyip anlayışla kafa sallamakla yetindiler. Sadece İhsan Şükrü, her zamanki sevimli rahatlığıyla akıl vermeye kalkıştı:

"Hanıma bir ortak, kendinize ikinci bir zevce bulunuz hocam ya da en iyisi, eskisini boşayıp yenisini alınız!"

(1) Hadisle uğraşanların yeri.

(2) Hadis okulu.

Mazhar Osman bu patavatsızlığa pek kızmadıysa da, cevap vermemeyi daha uygun buldu. Ama asistanın ortaya attığı düşünce, kafasının bir köşesinde yer etti. Neden olmasındı? Kendine itiraf etme- se de, uzun zamandan beri en büyük isteği bu değil miydi?

Kendisi yeni bir izdivaç düşünürken, en küçük kız kardeşi Ayşe Bedra'yı evlendirmek nasip oldu.

Aileye giren yeni damat Abdülkadir Cahit adında başarılı bir cer- rahtı. Beyin cerrahisi üzerine ihtisas yapmak istiyordu.

Mazhar, yeni evlileri Breslau'da, Profesör Dr. Foester'in yanına yolladı. Abdülkadir orada staj görecekti, döndüğünde de Toptaşı'nda çalışacaktı.

Bedra da orada bir iş buldu.

Toptaşı'nın idari işleri ile, özel hayatındaki yenilikler ve rutinleş- miş hasta bakımı, Mazhar Osman'ın araştırma merakını yok etme- mişti.

Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin bir toplantı- sında, çok önemli bulunduğu ve aylardan beri üstünde çalıştığı bir teb- liğ sundu: 'Ansefalit letarjik' ya da türkçe adıyla 'uyku hastalığı'.

Tebliğinde, uyku hastalığının bazen, bilinenlerin dışında belirti- ler göstererek ortaya çıkabileceğini ispatlıyordu.

"Siz Zaten Bu Kemikleşmiş Kafalarımızla..."

Mazhar'dan önce gelenlerin hepsi, Toptaşı'nın bir bimarhane bi- nası olamayacağına kanaat getirmişler, yeni bir bimarhane inşası için külfetli projeler hazırlamışlardı. Talep edilen paranın hüküme- tin altından kalkamayacağı derecede fazla olması, bu talebin ciddi bir surette takip edilmemesi, belki de Toptaşı'nda kalmanın Üskü- darlı doktor ve memurların kolayına gelmesi, işi zaman içinde gev- şetmişti. Henüz vazife başında değilken, Mazhar Osman, akıl hasta- larının Toptaşı'ndan taşınmaları için konferans, tebliğ ve makalele- re az propagandada bulunmamıştı.

İş başına geldikten ve Bimarhane'nin gündelik işlerini belli bir düzene soktuktan sonra, hastalarını barındırmak için Darülaceze'yi istemişti yeni başhekim.

Bu meselenin görüşülmesi için, bir komisyon kuruldu.

Komisyon, Sıhhiye Müdürü Dr. Abdullah Cevdet, Hapishane- ler Müdürü Eftalettin Bey, Etfal Hastanesi Başhekimî İbrahim Paşa,

eski Sıhhiye Müdürü Arifi Paşa, Fakülte'den akliye ve asabiye hocası Raşit Tahsin Bey, Toptaşı Bimarhanesi'nin eski başhekimi Avni Mahmut Bey, Şehremaneti Sağlık Müdürü Petraki Bey'le, Toptaşı'nın yeni ve 'fahri' başhekimi Mazhar Osman Bey'den meydana gelmişti.

Kararlaştırılan gün ve saatte, Toptaşı'nın toplantı salonunda bir araya gelindi. Her zamanki kandilli selamlaşmalardan, hal hatır sormalardan sonra, nihayet esas konuya geçildi. Mazhar Osman toplantı başladığında oldukça umutluydu. Abdullah Cevdet her zamanki gibi ondan yanaydı, Petraki Bey'e de güveniyordu, fakat herkesten önce kendine sonsuz itimadı vardı. Son sözü söylemekle, istediğini mutlaka elde edebileceğini zannediyordu.

Ama maalesef toplantının başından itibaren açık bir muhalefetle karşı karşıya kaldı.

İlk olarak sözü, selefi Avni Mahmut Bey aldı; Darülaceze gibi, eski padişah Abdülhamit'in bizzat kurmuş olduğu bir vakfa dokunmakta acele eden 'kendini bilmez' gençlerin, memleketi kimbilir ne badirelere sürükleyebileceğini, ağdalı lisanıyla hatırlattı.

"Bereket versin, hâlâ onları kontrol altına alacak, tecrübe sahibi, akli başında ihtiyarlar var! Bunların sayesinde memleket büsbütün batmaktan kurtuluyor," diye devam etti.

Arifi Paşa, aynı fikirleri biraz değişik bir şekilde ve biraz daha uzatarak tekrarladı.

Raşit Tahsin küçük kafasını salladı:

"Çok haklısınız mirim, çok! Her şeyi değiştireceğim demek pek kolay! Fakat nasıl? Kimin parasıyla? Hem zamanı, zemini midir, değil midir, bunu düşünen yok!"

Mazhar Osman, öfkesini bastırmaya çalışarak söz istedi:

"Efendiler, hastalarımızı Darülaceze'ye nakletmek isteyeşimiz kadar mantıklı bir istek olamayacağını, müsaade buyurursanız, size ispat etmek istiyorum," diye söze girdi. Sonra önündeki kâğıtta yazılı notları, bile bile sakın, kuru ve duygudan yoksun bir sesle okumaya başladı:

"Darülaceze şehir dışındadır, ama oradan şehre gitmek için her türlü nakil aracı mevcuttur, binaları küçük pavyonlara taksim edilmiştir, orada kalmakta olanların zaten yarıdan fazlası abdal, saralı, felçli, ansefalit letarjili, bunaktır, yani tabiri caizse, 'bizim malımız' dır. Hamit'in vakfı, diyorsanız, Hamit'in vakfı değildir, yardım

edenler için de, yardımlarının Darülaceze'nin fakirine mi, delisine mi gideceği değil, paranın ceplerinden çıkıp çıkmaması mühimdir.”

Başını kaldırdı, ifadesiz veya asık suratlara baktı. Bir tek Abdullah Cevdet, evet dercesine kafa sallıyordu. Sinirlenmemeye yeminliydi, devam etti:

“Toptaşı'na gelince... Mecnunların Toptaşı'nda kalması kesinlikle caiz değildir. Siz de gayet iyi biliyorsunuz ki, buna Hıfzıssıhha muvafık değildir. Bir kısmı yeraltında olduğu gibi, bütün bina korkunç rutubetlidir. Kalabalık fazladır. Hastalar yan yana, hatta bazen bir yatakta iki ve ya üç kişi yatıyorlar, bunun için de asayiş zordur. Sonra efendim, bahçesi yoktur. Hastalar ufacık avlusunda, gökyüzünden başka bir şey görememektedirler. Şehir ortasındadır. Büyütmek ve yeniden bölümler ilave etmek mümkün değildir...”

Başını kâğıdından kaldırıp yine baktı: Aynı asık suratlar, yer yer esnemeler... İçinden bir ‘lahavle’ çekip sesini biraz daha yükseltti:

“Efendiler, mahalle arasında bimarhane olmaz, olamaz! Komşular gürültüsünden rahatsız oluyorlar. Bazen de, deliler kaçıp evlere giriyor, insanları korkutuyorlar. Veya çoluk çocuk duvarlara tırmanıp, biçare delilere, ayı ya da maymunmuşlar gibi, kuru ekmek, çöp gibi şeyler atıyorlar...”

Sesi titremeye başlamıştı, davayı kazanamayacağını görünce birden parladı:

“Siz, zaten bu kemikleşmiş kafalarınızla, uyuşmuş dimağlarınızla hep bize engel olacaksınız, nafile söylüyoruz burada! Yine işinize geleni yapacaksınız!” diye bağırды.

Raşit Tahsin de hiddetlenmişti:

“Tövbe! Büyüklerine, hocalarına bu nasıl lakırdıdır? Ne biçim adamsın sen Mazhar Efendi?”

“Ben dosdoğru bir adamım Raşit Tahsin Bey, lakin bende eğrilik görenler, sizler gibi basiret gözü şaşı olanlardır!”

Etrafindakiler, Toptaşı Bimarhanesi Sertabibi Mazhar Osman Bey'in gözlerinin yaşlarla dolup yanaklarına aktığına, gözyaşlarını sinirli bir hareketle yumruğuyla sildiğine, sonra tek bir kelime daha etmeden sırtını dönerek gittiğine hayretler içinde şahit oldular. Sadece, eski asistanının bu zaafını iyi bilen Raşit Tahsin şaşırılmamıştı olanlara.

“Ah şu gençler! Düşünmezler ki, Üsküdar'larda, Kadıköy'lerde

oturan tabipler, hasta muayenesi için, bu zor devirlerde, kalkıp ta Darülaceze'ye gitmek için ne sıkıntılar çekecekler! Nakil vasıtaları varmış! Lakırdısı kolay! Bunların tek düşündükleri, şan, şöret, para!... Tek yaptıkları da kuru gürültü, boş patırtı!"

Öte yandan, Mazhar evine dönerken, hâlâ öfkesi dinmemişti: "Şu Allahın belası ihtiyarlar, mecnunları Toptaşı'na ebediyyen kapamanın rahatlığını, kolaylığını düşünmekle mesttirler herhalde," diye düşünüyor, dudağını kanatacak kadar ısıırıyordu.

Bu çalkantılı komisyon toplantısından sonra, yetkili olduklarına inandığı mercilere birçok yazı yazdı. Fakat, önceleri Bimarhane'nin Darülaceze'ye nakline taraftar olanların, nezaretlerde iş başına geçer geçmez hemen cephe değiştirdiklerini görünce, bir süre için ısrarından vazgeçti.

Mazhar Osman'ın bütün gayretlerine rağmen, Darülaceze akıl hastalarına mesken olmadı, olamadı.

Mediha Hanım ve 'Maslak Cinayeti'

Mazhar Osman, Hilal-i Ahzar'ın kuruluşundan sonra, alkolle mücadeleden başka, 'keyif veren zehirler' diye adlandırdığı uyuşturucu maddelerle de ciddi şekilde savaşılmaya başlamıştı. Hastalarından, Toptaşı'ndan ve La Paix'den kendine biraz zamanı kaldığında, uyuşturucu üzerinde çalışmalarını hızlandırmaya karar verdi.

Üsküdar'daki esrar tekkesinin, sukabakları, kamışları, kendinden geçmiş müdavimleri, insanı sersemleten esrar dumanlarıyla, tuhaf olduğu kadar kasvetli görüntüsü hâlâ hatırlındaydı. Şimdi de, Wrangel ordusuyla⁽¹⁾ birlikte İstanbul'un kaymak tabakası yeni bir illetin pençesine düşmüştü: Beyaz toz ya da kokain! Rus prensesleri, ya da Mazhar'a göre 'prenseler' diye geçinen Rus orospuları, bolca kullandıkları kokaine önce Türk erkeklerini alıştırmışlardı. Sonra varlıklı, 'monden', başı açık genç Müslüman kadınlar da bu pisliğin tadını almışlardı.

(1) Ekim Devrimi'nden sonra Kırım'a sığınıp Bolşeviklere karşı savaşan bir Rus Generali. 1920'de Kızıl Ordu'ya mağlup olduktan sonra, müttefik kuvvetlerin desteğini alan Wrangel, 126 gemiyle 1.300.000 beyaz Rus'un kaçmasına yardımcı oldu. Bunlardan 70.000 kadarı askerdi. Kaçanların pek çoğu, geçici ya da temelli olarak İstanbul'a yerleşti.

Mazhar, hem uyuşturucu kullanan hastalarını tedavi etmeye çalışıyor, hem uyuşturucu çeşitleri hakkında bir kitap hazırlıyor, hem de esrarla şizofreni arasında gördüğü bağ üzerine, ilerde uluslararası bir kongrede sunmak amacıyla çeşitli incelemeler yapıyordu.

“Doktor Mazhar Osman Bey siz misiniz? Sizinle konuşmak istiyorum!”

Muayenehanesine yeni girmiş, çalışma masasına yerleşmekte olan Mazhar Osman, mor pelerinli, peçesiz, zarif, şık bir genç kadının, âdeta uçarcasına içeri girip karşısına dikilmesiyle bir an şaşırır-verdi.

“Küçük hanım, sıra kimdeydi? Sizde olduğunu zannetmem.”

“Kimler varsa, beş dakika daha beklesinler lütfen efendim. Benim meselem çok mühim! Adınızı duydum. Zannediyorum ki, derdime ancak siz çare bulabilirsiniz.”

Evindeymiş gibi rahat bir şekilde, kendini masanın hemen önündeki koltuğa bırakıverdi, bacak bacak üstüne attı, sonra, pırıl pırıl iri gözlerini Mazhar Osman’a dikerek:

“Benim adım Mediha. Müsaade ederseniz, size her şeyi başından anlatayım!” dedi.

Karşındakinin, kendisine ne kadar zaman ayırabileceğini sormaya hiç lüzum görmemişti. Ne tuhaftır ki, bu konuda her zaman çok titiz davranan Mazhar Osman da bir şey söylememiş, saatlerce dinlemeye hazırmış gibi, koltuğuna yerleşmişti.

Kadın anlatmaya koyuldu. Konuştukça konuşuyor, hiçbir ayrıntıyı atlamıyordu. Ara sıra kuruyan dudaklarında dilini gezdirmek için duruyor, sonra söze devam ediyordu. Şaşırtıcı bir güzellikteydi. Oysa anlattıkları, tüyler ürpertici şeylerdi. Sıraladığı isimler, olaylar, adresler, küçük muayene odasında resmi geçit yaparken, oraya bir sefahat kokusu taşıyor gibiydi.

Kendisini ailesiyle Adapazarı’ndan getiren, on iki-on üç yaşlarındayken gayri meşru emellerine alet eden ilk kocası Basri Bey, gözünün yaşına bakmadan başka erkeklere pazarlayan annesi Mahbube Hanım, Mis sokağında düzenlenen ziyafetler, Sefaret kâtibi Sadi Bey, Madam İzal, Şişli’deki evi, muhabbet tellalığı da yapan hizmetçisi Zeynep, Beyoğlu, Hamdi Bey, gece âlemleri, beyaz toz, yine âlemler, yine beyaz toz, yine Hamdi Bey... Birdenbire, neden bahsettiğini unutmuş gibi, cümlelerin ortasında duruveriyordu. O za-

man, belki de yıllardan beri, kimseyi bu kadar dikkatle dinlememiş olan Mazhar, konuyu ona usulca hatırlatıyordu. Ara sıra da, gözlerini yeleğindeki köstekli saate doğru kaydırıyor, ama artık gitmesi lazım olduğunu ona bir türlü söylemiyordu, daha doğrusu söyleyemiyordu. Mediha Hanım anlatmaya devam ediyordu. Sonunda, ilmi bir açıklama yaparmış gibi ciddi ve kararlı bir şekilde:

“Bakınız Doktor Bey, bizim gibi kadınları üç kısma ayırıyorum. Birincileri sefahate ihtiyaç sevgiyle düşerler. İkincileri, ancak aldatarak sükût ederler. Üçüncülerine gelince, onları bu yola sevk eden tabiatlarıdır... Ben üçüncü nevidenim. Benim Basri Bey’i sevmediğimi herhalde anladınız. Fakat ihtiyaç beni onunla yaşamaya mecbur etti. Kâtibe olan aşk ve muhabbetime derin ve kuvvetli idi. Ama tabiat, beni diğer münasebetlere sevk ediyordu. Şimdi de Hamdi Bey’e sadık kalamayacağımı hissediyorum. Yani, ben erkeklerle zevk için beraber oluyorum.”

Kafasının karışmaması için pür dikkat kesilmiş Mazhar, birkaç kere konuşmaya çalıştıysa da, beceremedi. Kadın nihayet durdu, su içmek istiyordu, susuzluktan delirecek gibiydi. Küçük sehpanın üzerinde duran sürahiyi yanındaki bardağa boşalttı... Mazhar, fırsattan istifade ederek nihayet ağzını açabildi ve kendisini muayene etmeyi teklif etti. Şimdiye kadar hiç böyle bir durumla karşı karşıya kalmamıştı. Hayat kadınları genellikle hastaneye yatarlardı, onları orada, koğuştta, etrafı asistanlarıyla çevriliyken görürdü. Genç ve güzel ev hanımları, zarif genç kızlar ise ya kendisine kalabalık bir aile efradıyla gelirler ya da kendisi, onları evlerinde, bir annenin, bir kardeşin, bir teyzenin sıkı gözetimi altında muayene ve tedavi ederdi. Bu... bu mahlukla ne yapacağını bilmiyordu. Beyaz teni, kapkara ıslıl ıslıl gözleri, uzun ve lüleli saçlarıyla tam bir âfetti. Besbelli, bir miktar kokaın çekmişti, zevk için fahişelik yaptığını ilan ediyordu, ama bunun yanı sıra hiç bayağı değildi! Belki de çektiği kokainin tesiri altında, tam bir prenses edasıyla konuşuyor ve hareket ediyordu. Kader, nedense Mazhar’ın karşısına, bildiği hiçbir sınıfa yerleştiremediği kadınları çıkarmakta ısrarlıydı: Mari, Mitzi, Nedime, şimdi de en beteri, şu Mediha!

Biraz titreyen ellerle kadının nabzını tuttu, tansiyonunu ölçtü, stetoskopunu almak için davrandığında yere düşürdü; sonunda onu kullanmaktan vazgeçip kalp atışlarını ve nefes alışını dinlemek için başını Mediha’nın göğsüne yasladı. İyice heyecanlanmıştı. Neyse ki,

o an kapı aralandı, hastalarından yaşlıca bir adam kafasını uzattı, ciddi ve biraz azarlayıcı bir ses tonuyla:

“Doktor Bey, kaç saattir bekliyoruz!” diye sitem etti.

Mazhar toparlandı:

“On dakikada alacağım beybaba,” dedi. Mendiliyle alınının terini sildikten sonra Mediha’ya döndü, çok resmi bir sesle:

“Hanımefendi, bence erkeklerle sürekli münasebet kurma arzunuzun sebebi, isteri dediğimiz hastalıktandır. Biraz da, aldığınız kokainin tesiri vardır bunda. Kaç gram alıyorsunuz? Devamlı kullanıyor musunuz?”

“Ara sıra kullanıyorum. Buraya gelirken bir gram çektim. Haftada dört gramı geçmem!”

“Oooh! Bu da bir şey mi! Yevmi, yirmi grama kadar kullanıp da, mühim hiçbir rahatsızlığı olmayanlarını gördük biz!”

Kelimeler ağzından çıkar çıkmaz, müthiş bir pişmanlık duydu. Bu kadına söylenecek söz müydü bu şimdi? Ona, daha çok kokain çekmesi için düpedüz cesaret vermiş oluyordu. Çömezlerin en acemisi gibi davranmıştı. Olacak iş değildi! Mahcubiyetini gizlemeye çalışarak konuşmasına devam etti:

“Ne diyorduk?... Evet, bu anlattıklarınız bana, isteri denen rahatsızlığı düşündürüyor. İsteriyi tedavi için, birkaç kere ipnotizmayı denedik, pek iyi neticeler elde ettik! Sizi de ipnotizmayla tedavi edebilirim efendim, artık erkeklerle beraber olmaktan hiçbir zevk almamayı telkin edebilirim, böylece bu sefahat hayatından kurtulursunuz.”

Kadının gözleri yaşlarla doldu.

“Sahiden kurtulabilir miyim Doktor Bey?”

Kapının arkasındaki homurdanmalar artıyordu. Hiçbir zaman, bir hasta için diğerlerinin hakkını böylesine yememişti. Şu anda yaptığı ayıp ve yanlıştı. Hızlı hızlı devam etti:

“Hanımefendi isterseniz elbette kurtulursunuz. Henüz çok gençsiniz. Gördüğüm kadarıyla sıhhatiniz de pek bozulmamış. İyi bir izdivaç bile yapabilirsiniz! Sizi anne de yaparız!”

Bu sözü de söyledikten sonra, kulaklarına kadar kızardığını hissetti. Ne biçim konuşmaydı öyle! Mediha Hanım’ı kendisinin anne yapacağı çıkarılabiliirdi bu sözlerden.

“Ama Doktor Bey, şu dediğiniz ipnotizma tedavisini tatbik ederseniz, hayvan gibi bir şey olacağım. Zevkten ve histen mahrum ka-

lacağım. Siz de erkek olarak, bilmelisiniz ki, zevkten bir kere lezzet almış bir kadın, bundan kolay kolay vazgeçmez.”

“Şu anda karşınızda bir erkek yok hanımefendi. Bir doktor var. Şimdi müsaade buyrunuz: Dışarıda, en az sizin kadar dertli bir sürü insan bekliyor. Cevabınızı en kısa zamanda bana bildiriniz.”

Artık Mediha Hanım’a kapıyı öyle bir kararlılıkla gösteriyordu ki, çektiği kokainin tesirinin de bitmesiyle, genç kadına, sadece boyunu bükük oradan ayrılmak kaldı.

Mediha’nın Divanyolu’na baskın şeklindeki ziyaretleri devam etti. Randevu almaya lüzum görmüyor, genellikle akşam vakti, birdenbire geliveriyordu. Gözleri pırıl pırıldı, neşeli, hareketli ve son derece konuşkan oluyordu. Besbelli, kokain miktarını gittikçe artırmaktaydı. Durumu zaten inkâr etmiyor, sadece, “Bunu sonra konuşuruz Doktor Bey, her şey yoluna girince bu illeti bırakacağıma söz veriyorum!” diyordu. Sonra heyecanlı ve oldukça eğlenceli bir şekilde, Hamdi Bey ve diğer âşıklarıyla olan maceralarını anlatıyordu. Yine bazen, cümlelerin ortasında durduğu oluyordu. Dakikalar geçtikçe, marazi neşesi yerini müthiş bir sıkıntıya, korkuya bırakıyordu. Kapkara gözlerinde, kocaman bir soru işareti belirliyordu: “Nereye gidiyorum? Hangi cehenneme doğru? Bu işin sonu ne olacak?”

Bir bayram öncesi, iki dakika içinde saadetle dehşet, cennetle cehennem arasında sürekli gidip gelmesine Mazhar öylesine acımıştı ki, olanca şefkatiyle:

“Bu kadar çok korkmayınız, büyötmeyiniz! Tekrar ediyorum, yakalandığınız illetten pek çok kişiyi kurtardım, sizi de kurtaracağım, söz veriyorum,” demişti. Mediha odadan çıkmadan önce, ani bir hareketle Mazhar’ın boynuna sarılmış, bayramını kutlamak için, çocuk gibi iki yanağından öpmüştü.

Ama çocuk değildi. Çok güzel bir kadındı. Tanıdığı bütün kadınlar arasında en güzeli! Mazhar Osman da herkes gibi arzuları olan, bu arzulara yenik düşebilecek bir erkekti.

Evinde ailesiyle gayet keyifli bir şekilde geçirdiği bayramın ertesinde, bir eserinin ikinci baskısı çıkmıştı. Perşembe günüydü. O yağmurlu akşamüstü muayenehanesinde otururken, masasının üzerine yığılı matbaadan yeni çıkmış kitapları gururla seyrediyor, eliyle hafifçe okşuyordu onları. Son hasta gitmişti, kitaplardan bir miktarını alıp evine gitmeye hazırlanıyordu ki, kapı çalındı. Elinde bir kitapla gidip açtı ve kendini Mediha’yla yüz yüze buldu. Kadının gözleri her

zamankinden çok parlıyor, konuşmakta güçlük çekiyordu. Yine o acayip şekilde, âdeta uçarcasına yürüyerek içeri girdi, muayene odasına doğru ilerledi.

“Doktor Bey çok fenayım! Galiba fazla toz çektim! Az önce derimin üstünde karıncalar dolaşıyor gibi geldi. Hamdi Bey de peşimi bırakmıyor, Zeynep de... Lütfen bana yardım ediniz! Müsaade ediniz, biraz burada yanınızda kalayım!”

“Mediha Hanım, siz kendinize yardım etmezseniz, ben ne yapabilirim ki! Gelin sizi hastaneye yatıralım!”

“Hayır, hastane mastane istemem!”

“Peki, o halde, başka bir hekim arkadaşım ile görüşün. Ben faydalı olamadım galiba, size fazla yumuşak davrandım!”

“Başka hekim de istemem, sadece sizi isterim! Beni bir tek siz anlıyorsunuz! Size yalvarıyorum! Lütfen burada kalayım!”

Mazhar Osman, olayları kontrol altına alamayan büyücü çırağı gibi hissediyordu artık kendini. Pandora’nın kutusunu açmıştı, bir türlü de kapatamıyordu. Ne yapacaktı şimdi bu kadını? Nasıl başa çıkacaktı? Sert davranmaya karar verdi. Kendini korumak için başka çaresi yoktu. Bu kadın kendi kendini mahvetmek istiyordu, o ne yapabilirdi ki!

Mediha konuşurken, Mazhar da gayri ihtiyari oturmuş, hep yaptığı gibi onu dinlemeye başlamıştı. Birden tekrar ayağa kalktı:

“Mediha Hanım! Sabahın beşinden beri ayaktayım. Gün boyu çalıştım. Hasta baktım. Şimdi müsaade buyurursanız, evime dönmek istiyorum!”

“Doktor Bey, beni böyle kapıya koyamazsınız! Nereye gideceğimi bile bilmiyorum. Evim tam bir pislik yuvası olmuş. Ne kadar talihlisiniz ki, dönebileceğiniz, sıcak, huzurlu bir eviniz var.”

“Evet, Allaha şükür var!”

Söylediklerinin acımasızlığının farkında mıydı, bonjuru, şık yelegeği ve altın köstekli saatiyle ayakta duran doktor? Galiba hayır! Tek isteği, bu yorucu günün bitiminde evine gidip sıcak bir çorba içmek ve yatıp uyumaktı.

Kadın uzun uzun baktı ona. Bir kayalığa çarptığını anlamıştı.

“Pekiyi, gideyim,” dedi.

Vicdan azabı çeken Mazhar, arkasından seslendi:

“Hafif bir şeyler yeyiniz ve uyumaya bakınız! Yarına kalmaz açılırsınız, o zaman da...”

Birden, boşluğa konuştuğunun farkına vardı. Kadının çıkarken açık bıraktığı kapıdan giren serin hava, bekleme odasına doluyordu.

Dört gün sonra, gazetelerde Mediha Hanım'ın kıskanç âşığı Hamdi Bey tarafından öldürüldüğü haberi veriliyordu.

20 Eylül tarihli *İleri* gazetesi, bu olaya 'Maslak Cinayeti' adı altında, geniş bir yer ayırmıştı:

"Alınan bilgiye göre, Saraylı Mediha Hanım Şişli civarında yaşayan güzel bir kadındı. Kadınların yaşından bahsetmek nezaketsizliktir, fakat Mediha Hanım'ın yirmi yaşında olduğu söyleniyor. Mediha Hanım, bir süre önce biriyle nikâhlanmış, fakat nikâhlısı vefat etmişti. Şimdiye kadar, gün geçtikçe kendisine vurulanların sayısı da artan bu kadın, bir aralık evlenme isteğini açığa vuracak olmuş ve meşru bir aile kurmayı düşünmüştü.

"Kimbilir, belki kadıncağız bu şekilde sakın bir hayata dönerek yaşayacaktı. Fakat Mediha Hanım'ın yanında diğer bir mahluk var: Zeynep... Muhabbet tellallığı eden bu kadın, Mediha Hanım'ı evlenme düşüncesinden iğfal ediyor ve güzelliğinden istifadeye başlıyor (...)

"Cinayetin olduğu Pazartesi günü, Mediha Hanım son âşığı Hamdi Bey'i ziyaret ediyor. Hamdi Bey hava almak için otomobil gezintisi yapmalarını teklif ediyor. Otomobile binerek Tarabya'ya gidiyorlar, Tokatlıyan Otel'i'nde bir odaya girerek bir süre kalıyorlar. Sonra tekrar otomobile binerek Beşiktaş üzerinden Şişli'ye gitmek üzere yola koyuluyorlar. Otomobil bir süre sonra, Yıldız Caddesine saparak Zincirlikuyu'da yol ağzına geldiği sırada, birdenbire Hamdi Bey tabancasını çıkarıyor, Mediha Hanım'a ateş ediyor. Bunun ardından otomobili idare eden Şakir adındaki şoför, gürültüyü tekerlek patladığına atfederek otomobili durdurmaya teşebbüs ederken durumun farkına varıyor. Birden, Mediha'yı vuran Hamdi Bey'in intihar kastıyla silahı kendine çevirdiğini görüyor. Vardım istiyor.

"Şakir ve etraflarını saran birkaç kişi, tabancayı almak için hamlede bulunuyorlar. Mediha Hanım Etfal Hastanesi'ne naklediliyor. Kurşun yarısından dolayı ölüyor."

"Sahi kurtulabilir miyim?" Gözleri ıslıl ıslıldı, ümidi güzel yüzüne yansıyor.

“Pekiyi gideyim!” Bu son sözleri olmuştu. Kapıyı açık bırakarak muayenehaneden boynu bükük çıkmıştı.

Zavallı Mediha!

Peki, o nerede hata işlemişti? Hangi kelimesi, hangi hareketi eksik ya da fazla olmuştu? Neden o kadını kurtaramamıştı?

Mazhar, o gece yatağında dönerek, bu soruları kendisine sorup durduysa da, cevabını bulamadı. Zaten hemen ertesi gün yepyeni olaylar kafasını öylesine meşgul eder oldu ki, Mediha’yı tamamen unuttuğuna kendini inandırdı.

Torlakyan Davasında, Siyasi Önem Taşıyan Teşhis

18 Temmuz 1921 günü, Misak Torlakyan adlı bir Ermeni, Pera Palas Oteli’nin önünde, Azerbeycan eski Dahiliye Nâzırı Behbud Han Cevanşir’i üç kurşunla vurarak öldürmüştü.

Torlakyan daha sonra, o sıralarda İstanbul işgal altında bulunduğu için İngiliz Divanı Harbi’nde yargılanmıştı.

Torlakyan’ın cinayeti büyük yankı uyandırmıştı. Mazhar Osman’dan, sanığın cezai sorumluluğun yerinde olup olmadığına dair bir rapor istenmişti.

Mazhar Osman hastayı, Lütfi Akif, Ahmet Şükrü ve Şükrü Hazım ile birlikte, tutuklu olduğu zindanda muayene etti ve cezai sorumluluğuna hüküm getiren bir rapor yazdı:

“Cevanşir’in katliyle maznun Misak Torlakyan’ın tıbben mesul olduğuna tam vicdani kanaatle ulaştığımızı tasdik ederiz.

21 Eylül 1921

Üsküdar Tımarhanesi Müdürü ve Sertabibi, Şişli Fransız Tımarhanesi Başhekimisi ve Meclisi Âli Sıhhiye (Yüksek Sağlık Kurulu) âzâsından Muallim Doktor Mazhar Osman

Üsküdar Tımarhanesi Zükur⁽¹⁾ şubesi Setabibi Doktor Lütfi Akif

Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi’nde şef Dr. Şükrü Hazım

Üsküdar Tımarhanesi Şiniyoljik Laboratuvarı asistanı Dr. Ahmet Şükrü.”

Oysa işgal İstanbulu’nda, İngilizler Torlakyan’ı kurtarmak için, onun sık sık sara nöbetleri geçirdiği için cezai ehliyeti olmadığını ne

(1) Erkekler.

yapıp edip ispatlamak istiyorlardı. Cinayet bir siyasi davaya dönüşmüştü. Mazhar Osman, omuzlarına yüklenen mesuliyetin bilincinde olduğundan, son derece gergin ve sinirliydi.

“Herifi muayene ettik, hastaymış gibi görünme maskaralığını raporda ortaya koyduk! Şimdi sıra İngiliz mahkemesinde şahadet etmeye geldi! Bu da pek canımı sıkıyor!” demişti raporu kendisiyle birlikte imzalayanlara.

Zira şahit olarak bir tek o konuşacak, gazetelerde bir tek onun adı geçecekti.

Hastanede, hastalardan vakit kaldığında Torlakyan davasından başka bir şey konuşulmuyordu. Mazhar Osman:

“Siyasi akımlardan son derece nefret ettiğimi herkes bilir. Bu meselede hekimlikten başka bir şey istenilseydi, işten uzakta kalırdım,” diye beyan ettiğinde, etraftakiler kendisine sürekli olarak: “Aman Mazhar Bey, kendinize dikkat ediniz! Bu işin ucunda Ermeni komitacıların kurşunu da var, İngilizler tarafından Malta’ya sürülmek de!” dedikçe gerginliği artıyor, belki de hayatında ilk defa, ön planda bulunmaktan içten içe pişmanlık duyuyordu.

Üstelik, davada, yargıcın karşısına sekizinci şahit olarak çıkacağı günün sabahı, Maçka ile Nişantaşı arasında bir konağa, tuhaf davranışlarda bulunduğu söylenen bir mirlihanın ailesi tarafından yalvar yakar çağrılmış, çaresiz, gitmeyi kabul etmişti.

Üsküdar’dan vapura bindi, Karaköy’de indi. Söylene söylene tıka basa dolu tramvaya bindi, yolda inip Nişantaşı’na yürüdü. Mahkemededen önce Şişli La Paix’ye de uğramalıydı. Konağın kapısında, hastanın hanımı onu gözyaşları içinde karşıladı:

“Aman sormayın doktorcuğum! Bizim bey bir süredir pek tuhaf! Kendini dine vermiş, sürekli tekber getiriyor; o bir şey değil de, her şeyi günah sayıyor, ne yapsak, ne konuşsak, ‘Günahkâr! Cehennemde yanacaksın!’ diye üstümüze yürüyor...”

Mazhar Osman içeri girdikten sonra sofaya alındı. Gecelik entarisi içinde, bir ayağını altına almış, bir dizini dikmiş, başında takkesi elinde tespihiyle sedirde sakın sakın oturan, iri yapılı, uzun sakallı adamın yanına yaklaşmakta bir mahzur görmedi.

“Neyin var beybaba? Bir yardımım dokunur mu acaba?” diye sormasıyla, adamın Mazhar’ın üstüne atlaması bir oldu:

“Deyyus, sen benim hanımı becerirsin, ha! Ben şimdi seni boğayım da gör!”

Mazhar, başına geleni daha idrak edemeden kendini yerde, sert zeminin üzerinde buluverdi. Adam üstüne çıkmış, ürkütücü bakışlarını gözlerinin içine dikmiş, pis kokan nefesini yüzüne doğru soluyordu... Bir hamle daha yaparak, ağzını Mazhar'ın boynuna yapıştırıp ısırıldı. Allah'tan dişlerini çıplak tene değil de, gömleğin çok moda olan yüksek ve kolalı yakalığine geçirmişti; Mazhar, adamın şaşırp başını biraz kaldırmasını fırsat bildi, can havliyle suratına bir yumruk salladı, diğer eliyle onu üzerinden itti ve adamın altından sıyrılmayı başardı. Sonra kendini hızla sofadan dışarı attı, kapıyı çarparak kapattı ve öbürünün tekme ve yumruklarına aldırmaz etmeden, kapıya var gücüyle abandı. Evin hanımı ve oğlu telaş içinde koşa koşa geldiklerinde, kapının hemen yanında duran oldukça ağır bir Avrupa tarzı sehpayı işaret etti gözüyle.

“Şunu kapıya dayayın, çabuk olun, hasta kuvvetli, zor dayanıyorum! Uşağa haber verin, bu tarzda alafranga mobilya ne var ne yoksa, hepsini buraya yığınız. Çabuk olunuz diyorum!”

Beş asır gibi görünen beş dakika içinde, kapıyı kapalı tutacak kadar eşya oraya yığılmış, oğul ve uşak da kapıya dayanmışlardı.

Mazhar onları bırakıp sokağa çıktı. Vesait aramaya bile çalışmadan, koşar adımlarla, Şişli Hastanesi'ne kadar yürüdü. Hastaneye vardığında, yaka paça bir tarafta, yüzü kıpkırmızıydı, dudakları heyecandan hâlâ titriyordu. Kendini çalışma odasına attı, İhsan Şükrü'yü çağırttı; beş dakika sonra genç asistanı yanıbaşındaydı:

“Hocam! Ne oldu size böyle?”

İhsan Şükrü'nün sevgi, saygı ve dostluk dolu 'hocam' sözü, geçirdiği korku dolu dakikaları biraz olsun unutturdu ona.

Artık soğukkanlılığına kavuşmuştu, orada, o konakta, tehlikeli bir deli ve savunmasız insanlar vardı: Yaşlı mirilivanın karısıyla, pek narin görünen oğlu ve evin uşağı. Diğer hizmetkârlar çoktan kaçmışlardı.

“Anlatması uzun! Mahkemeye yetişmem lazım. Sen iki güllabici al yanına, bol bromür ve de bir manşon. Şu bizim eski Ford'a binin, Nişantaş'la Beşiktaş arasındaki boş arsada üç katlı ahşap bir konak var...” diye hızlı hızlı anlattıkça, İhsan'ın zaman kaybetmeden harekete geçtiğini görmek onu rahatlatmıştı. Saçını başını olabildiğince düzeltti, bir bardak su içtikten sonra mahkemenin yolunu tuttu...

Bu nahoş olayın belki de kendisine bir ölçüde faydası dokunmuş,

hâkimin sorularına nasıl cevap vereceğini uzun uzun düşünüp endişelenmesine engel olmuştu.

Mahkeme salonuna girdiğinde kafası bomboştu. Ne Ermeni komitacısı ne Malta'ya sürgün! Sadece muayene etmiş olduğu bir hasta hakkındaki teşhisi! Hâkimin sorularını rahat bir tavırla cevapladı.

Harp esnasında binbaşı olduğunu, Şişli Fransız Hastanesi başhekimliğini yaptığını, şimdiye kadar beş binden fazla rapor yazmış olduğunu, halihazırda Toptaşı'nın da başhekimini bulunduğunu söyledikten sonra, savcının sara hakkında bilgi istemesi üzerine, olabildiğince basit kelimelerle sara hastalığını anlatmaya koyuldu:

“Sara nöbetle gelen bir hastalıktır. Üç türlü nöbet vardır ama en önemlisi ruhsal nöbettir. Sara nöbetine tutulan bir adamın karakteri fazlasıyla hasara uğrayacağından, bir cinayet işlediği takdirde mesul olmakla birlikte, mesuliyeti bir miktar ortadan kalkabilir. Bir mütehassıs, kendisine böyle bir dava verildiği takdirde, önce sanığın suçu işlediği sırada, yani olay sırasında hangi durumda olduğunu keşfetmeye çalışır. Çünkü saralı hem mesul olabilir, hem de gayri mesul. Mütehassıs bunu anlamak için, suçun nasıl işlendiğini tetkik eder ve şahitlerin ifadelerini gözönüne alır. Binaenaleyh sadece hastayı incelemek kâfi değildir. Suçun işlendiği şartları da incelemek lazımdır... Mesele şu ki, biz doktorlar, bazen insanın saranın hangi halinde olduğunu anlar, bazen de anlayamayız!”

“Nöbet niçin ve hangi durumlarda gelir?”

“Nöbet sebepsiz gelir. Yani heyecandan, korkudan veya bilinen sebeplerden gelmez! Bir adamın birini görerek fevkalade etkilenmesi, sara nöbetine tutulması, kendisini kaybetmesi filan, romanlarda, edebiyatta vardır. Fakat tıpta böyle şey yoktur!”

İfadenin bu bölümünde, sanığın avukatı, Hasruyan araya girdi:

“Şahit bilgisini bu davaya tatbik ediyor.”

Başkan cevap verdi:

“Şahit, tıbbi görüşlerini belirtmektedir.”

Mazhar Osman devam etti:

“Biz burada hissimizi değil, ilim ve fennin bakış açısını ortaya koymakla, mahkemeyi aydınlatıyoruz. Harp meydanlarında, en şiddetli zamanlarda ilk saflarda bulunan askerlerde sinir ve sara nöbeti görülmeyebilir. Bu nöbetler, ikinci ve üçüncü saflardakilerde vuku bulabilir. Şunu ispat etmek istiyorum: En müthiş sahnelerde, insanlar heyecan dolayısıyla saraya tutulmuyorlar.”

“Maznunu muayene ettiniz mi?”

“Eylül’de üç arkadaşım ile beraber, ki üçü de mütehasstır, maznunu iki saat kadar muayene ettik. Maznunu sorguladık!”

“Muayenenin neticesini söyler misiniz?”

“Muayenemiz neticesinde tam bir kanaat sahibi olduk: Muayene ettiğimiz adam, suçu işlediği sıralarda deli değildi. Bir adam suçu işlediği sırada deli olabilir, sonra geçer. Fakat maznun, ne suç işlediği sırada, ne de şimdi deli değildir, diyorum. Muayene esnasında, maznunun üzerinde sara belirtisi görmedik. Sorularına verdiği cevaplar saralı bir adamın verdiği cevaplar değildir. Fakat asıl mühim mesele, suçu işlediği anda onu ehliyesiz hale getirecek bir nöbete tutulmuş olmasıdır. Bu adamın hayatında büyük nöbete tutulup da, hiçbir belirti bırakmadığını farz etsek bile, bu suçu işlediği sırada, akli bozulma veya krize girmemiştir. Bu adam ne dejenere, ne de şuur-suzdur. Yaptığının iyi mü kötü mü olduğunu ayırt edebilecek kabiliyettedir.”

Avukat Hasruyan Efendi, bundan sonra, Mazhar Osman’ı sorguya çekti:

“Kaç yaşındasınız?”

“Otuz sekiz.”

“Kaç seneden beri doktorlukla meşgulsunuz?”

“On sekiz seneden beri.”

“Fransız Hastanesi’ne ne zaman tayin edildiniz?”

“Harp esnasında. Mütarekeden sonra da, Fransızlar tarafından hastaneye baştabip olarak tayin edildim.”

“Harp esnasında, hastane Türkler’in kontrolünde miydi?”

“Evet.”

“Tıbbi bir eseriniz var mı?”

“Türkçe ve Almanca birçok eserim vardır. Almanca yazdıklarım Brüksel’de Belçikalılar tarafından tercüme edilmiştir. Tıbbi mecmualarda birçok makalelerim vardır.”

“Bir doktor, böyle bir dava hakkında kesin cevap verebilir mi?”

“Evet. Mütehasstır kesin cevap verebilir. Anlamazsa anlamadım der. Teori başkadır. Teori itibarıyla kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ama pratikte kesin cevap verilebilir.”

“Dediğiniz tuhaf değil mi?”

“Sizin tuhaf gördüğünüz, bize hiç tuhaf gelmez.”

“Size maznunun suçlu olup olmadığı hakkında bir sual sorulma-

dı. Yalnız maznun üzerinde ne gördüğünüzü söyleyeceksiniz,” diye bir sözlü saldırıya maruz kalınca Mazhar, hiddetli bir cevap vermeden edemedi:

“Ne şekilde cevap vereceğimi, ben bir avukattan daha iyi bilirim!”

Misal olarak da, şahit olarak bulunduğu bazı davaları gösterip, bu davalarda verilen hükümleri söyledi.

Hasruyan Efendi, yine bir soru yöneltti:

“Sarada bazı belirtiler var mıdır ki, bu belirtiler sayesinde kişinin saralı olup olmadığı söylenebilir?”

“İfadelerini alırım. Muayene ederim ve kesin bir cevap veririm.”

“Bir adamın saralı olduğu, kesin bir şekilde söylenebilir mi?”

“Kesin söylenemez, fakat tariflerle anlarım.”

“Tehicacı maraziye nedir?”

“Bir adamın bütün sinirlerini sarsarak onu anormal duruma sokmaktır.”

“Doktor! Sizi davet etsem... Evimde ‘tehicacı maraziye’⁽¹⁾ yakalanmış bir hasta olsa... Bu hasta bir adamı öldürse... Bu adamın mesul olduğunu söyler misiniz?”

“Evet tıbben mesuldur, çünkü zaten her suç aşırı heyecanla vuku bulur.”

“Hayret?”

“Bilmediğiniz şeyler size hayret veriyor.”

Üç saat kadar süren sorgulamada, Mazhar Osman zaman zaman sabrını kaybedip avukata ve savcıya sert cevaplar verdiyse de, söylediklerinde bir an olsun çelişkiye düşmedi.

Avukat sonunda kendisini, ‘Türk’ olduğu için siyasi ağırlıklı bir davada taraf tutmakla suçlayacak oldu. Bunun üzerine hâkim, önünde bulundurduğu, Jones’un yazdığı, *The Road to EN-DOR* kitabının son bölümünden alıntılar okudu:

“Savaş zamanında Osmanlı topraklarından firar etmiş bu iki İngiliz’in, yakinen tanımış oldukları Mazhar Osman Bey hakkında yazdıklarına bakılırsa; kendisi hastaya, İngiliz olsun, Türk olsun, Ermeni olsun, sadece hasta gözüyle bakan bir bilim adamıdır,” dedi.

Böylece, kariyerinde pek hoş bir hatıra olarak yer almayan Jones

(1) Aşırı heyecan.

ve Hill meselesi, bu davada Doktor Mazhar Osman'ın inanılrlığını savcı, hâkim ve dinleyenler gözünde iyice güçlendirmiş oldu.

Torlakyan sonunda kurtulduysa, bu, savcının Londra'ya çağrılması ve yerine başka savcı atanması sayesinde oldu.

Mazhar Osman, yazıp imzaladığı raporun ve bu şahitliğin öneminin farkındaydı. Torlakyan'ın kurtulduğunu öğrenir öğrenmez, mahkeme tutanaklarını, cebinden yüklü bir para ödeyip Türkçe, Fransızca ve İngilizce yazdırıp yurtdışında birçok gazeteye yollamayı ihmal etmedi.

Uzun süre gazetelerde ve hayatında büyük yer tutan bu davadaki tutumunu, yakınlarına, çalışma arkadaşlarına ve asistanlarına, şu cümleyle özetledi:

“Benim için hayatta, doğruyu olduğu gibi söylemekten, menfi ve müspet hiçbir kuvvete uymamaktan başka yol yoktur.”

Kariyere Yeniden Sekte: Toptaşı'ndan Zoraki Ayrılış

Mazhar, Torlakyan davasının heyecanından yeni sıyrılmıştı ki, Abdullah Cevdet'in görevden alınıp yerine Arifi Paşa'nın geçmesiyle, kariyeri yeniden büyük bir sekteye uğradı.

Arifi Paşa, Avni Mahmut Bey'i tekrar Toptaşı'nın başhekimliğine atadı.

Hastalardan, ücret ödeyenler Zeynep Kâmil'e nakledilecekti.

Zeynep Kâmil'in başhekimliği kendisine teklif edilince, Mazhar bu teklifi, kırınglığını saklamaya hiç lüzum görmeden reddetti. Devlet memurluğu mesuliyetine ve yüküne katlanması, hem hizmet aşkından, hem de 'idare edebilme' hazzındandı.

Toptaşı'nın sertabipliği on dört ay boyunca ona bu hazzı, bu mutluluğu doyaya tattırmıştı. Sonra ani bir şekilde, dolu dizgin girdiği inkılâpların sarhoşluğundan sıyrılmak zorunda kalmıştı. Şimdi idaresi kendisine teklif edilen Zeynep Kâmil, yirmi-otuz yataklı küçük bir hastaneydi. Manevi zevkini tatmine asla yeterli olamazdı.

Çörçöp'le bir akşam yemeğine birlikte çıkmışlardı. Mecidiye kruvazöründe vazife aldığından beri pek sık görüşmüyorlardı. Ama bir araya geldiklerinde, daha bir gün önce beraber olmuşlar gibi, sohbetleri kaldığı noktadan devam ediyordu.

O gece Çörçöp, ne yaptı ne ettiyse, Mazhar'ı, bütün sıkıntısına rağmen bir kadeh rakı içmeye razı edemedi. Sonunda omuz silkti ve kendisine bir kâğıt uzattı:

“Al azizim! Mecnunlar bunu senin için yazmışlar. Sana biraz olsun teselli olur belki!”

MECNUNLARIN ÖZLEMİ

*Tıkamp otlar, ötmüyor çanımız
Çıksa da rahat eylese canımız
Kurur açlıkla bak yine kanımız
Yine bitlerle doldu her yanımız
Nerdesin ah Mazhar Osman'ımız
(...)*

*Delilik sence bir meziyet idi
Beynin süsü yokluk idi
Mantık düşüncelere bir eziyet idi
Saçma iyi niyet mahsulü idi
Nerdesin Ah Mazhar Osman'ımız
(...)*

Tabii bunu yazan Çörçöp Sami'nin ta kendisiydi ve kendine has dolaylı yollardan, on dört ay boyunca ne kadar önemli bir vazife yerine getirmiş olduğunu anlatmak istiyordu arkadaşına.

Mazhar zoraki güldü.

“Peki, neden Zeynep Kâmil'in sertabipliğini kabul etmiyorsun? Baksana! Elçiliklerden adamlar, zengin ecnebler, paşazâdeler geliyor şu ufacık yere!” dedi Çörçöp.

Eski başhekim kaşlarını çattı:

“Sırf maaş için hareketsiz bir işi, mütevazı bir memuriyeti kabul edecek adam mıyım ben Çörçöp? Sus payı diye verdiler orayı bana. Öyle şey olmaz! Memuriyet olacaksa, ülkenin en büyük Bimarhane'sinin sertabipliğini kabul ederim ancak! Orada da, istediğim, lüzumlu gördüğüm değişiklikleri yapmak şartıyla. Zaten, Allaha şükür hastam çok, ekmeğimi ziyadesiyle kazanıyorum.”

“Sezar'dan da betersin birader! O, Roma'da ikinci olmaktansa, köyde birinci olmayı kabul ediyordu hiç değilse. Senin içinse sadece birincilik ve sadece Roma var. Öyle değil mi?”

Mazhar, Çörçöp'ün söylediklerinden, arkadaşını kırdığını anlamış mıydı, acaba? Mustafa Sami, Mazhar'ın elinin tersiyle, küçümseyerek ittiği mütevazı memuriyetlerle geçireceğe benziyordu ömrünü. Ekmeğini de 'ziyadesiyle' değil, 'ancak' kazanıyordu. Ama o akşam Mazhar Osman'ın öfkesi öylesine büyüktü ki, kimsenin haleti ruhiyesini anlayacak durumda değildi.

Sonunda Mazhar Osman'ın reddettiği Zeynep Kâmil'in idaresi, Bahriye hekimlerinden, Hayrullah Hayrettin Bey'e vekâleten verildi. Altı ay kadar sonra Avni Mahmut Bey aniden vefat edince, Hayrullah Bey her iki hastaneye de bakmaya başladı. Mazhar'ın Toptaşı'nda kalmış genç asistanları, bir süre sonra Hayrullah Bey'le çatışarak, birer birer istifalarını verdiler.

Mazhar, *İstanbul Seririyatı*'nın 1922 yılının Nisan sayısında bu konuyu ele alıyor ve bütün kinini, bütün öfkesini kusuyordu:

"Yıkamak pek kolaydır. Yapmaksa, bizi Allah'ın pek mahrum ettiği bir kabiliyet! Bir buçuk senelik mesaiden bir şey kalmadı. Bin yüz suyu dökülerek toplanan çamaşırları, belki deliler bile büsbütün parçalamadı.

"Bunları geleceğin nesline tıp tarihimize dair bir hatıra kalsın diye yazıyoruz (...) Geleceğin evlatları, bu adamlar bu ilerleme dünyasında en basit şeyleri niye yapmamışlar diye bugünü ayıplarken, bizi daha iyi anlasınlar diye yazıyoruz (...) Boşu boşuna didinmemizden kendimize bir hayır olmuyorsa, gelecektekilere ibret olur belki!"

Yazarken, malum sebeplerden dolayı, ne Arifi Paşa ne de halefi Hayrullah Bey'in isimlerini zikrediyordu. Oysa kime, niçin öfkelen-diği aşikârdı, özellikle Hayrullah Bey'e yükleniyordu:

"X, Toptaşı'ndaki tam bir asırlık idari ve fenni ilerleme farkını hiçe saydı, Bimarhanede laboratuvar, poliklinik, mektep ne olacak dedi. X, tenkitlere iftiralara özendi. X, gençlerin bazılarını müesseseden çıkardı, diğerleri bu gaddarlık ve alçaklık karşısında istifalarını fırlatıverdiler. Hülasa, yeni Toptaşı'ndan eser bırakılmadı, yine eskisi gibi baykuş yuvasına döndü."

Devlet memurluğundan istifa ettikten sonra, Toptaşı dönemi boyunca yanında çalıştırmış olduğu gençlerden İhsan Şükrü'yü, Ahmet Şükrü'yü, Fahrettin Kerim'i, Necati Kemal'i Almanya'ya gitmeye teşvik etti. Hatta bazılarına, maddi yardım bile teklif etti, fakat

gençlerin buna ihtiyaçları yoktu; bir seneden beri birikmiş maaşları, mütevazı şartlar altında yapılacak bu yolculuğa yetiyordu.

Mazhar Osman, en azından bu durumdan mutluydu. Mademki, Toptaşı sertabipliği ve şevkle başlattığı inkılâplar dönemi bitmişti, bari ‘çocuklar’ gidip Almanya’da öğrenim görsünlerdi. Bir zamanlar kendisinin yaptığı gibi, ama kendisinden çok daha uzun bir süre için!

Saadet ve Yeni Bir Hayata İlk Adımlar

Meslek hayatı bunca sallantılıyken, özel hayatı tam aksine, sanki fırtına öncesi bir sükûnet içindeydi. Zira Mazhar, Nedime ile beraberliğinin bir kopma noktasında olduğunu görüyor, buna karşı hiçbir şey yapmıyor, belki de ayrılma kararını bir şeylerin tetiklemesini bekliyordu.

Nedime’yi yıllardan beri pek sık ziyaret eden, Eyüp Sultanlı bir İhsan Hanım vardı. Mazhar, onun adını arada sırada duyar, ama pek aldırış etmezdi.

Şu son iki sene zarfında İhsan Hanım Nedime’yle sohbete ya da kahve falı bakmaya daha sık gelir olmuştu. Tatlı dilli, cana yakın kadının anlattığı dedikodular, kahve tavelerinde ‘gözüyle gördüğü’ pesbembe olaylar, yollar, müjdeler, gittikçe daha sıkıntılı ve huzursuz olan Nedime’yi oyalıyordu. Mazhar’ın yarım kulak işittiğine göre, İhsan Hanım’ın, evde boş oturan huysuz ve yaşlı bir kocası, bir kızı, bir de oğlu vardı. Birkaç yıl önce tesadüf eseri akşam eve erkence geldiğinde, Saadet adında, ayak altında dolaşan bir küçük kıza rastlamıştı. İhsan Hanım’a, bu saatte hâlâ oturdukları için kaşlarını çatmış, çocuğun yanağından da bir makas alıvermişti.

Toptaşı Bimarhanesi ve asistanlarının istifası meseleleriyle kafasının meşgul olduğu o son dönemde, epey geç bir saatte eve geldiğinde yine İhsan Hanım ve Saadet’le karşılaştı. Saadet, görmeyeli çok değişmişti. On beşini yeni doldurmuştu. Yüzündeki çocuksu ve biraz küskün ifade, gözlerindeki işveli pırıltıyla çekici bir tezat oluşturunuyordu. Ana-kız, evin beyini görür görmez müsaade isteyip gitmek üzere toparlandılar. İhsan Hanım bir yandan da, ‘Doktor Bey’den hararetle af diliyordu: Lafa dalmışlardı, Nedime Hanım pek sıkıntılıydı, onu yalnız bırakmaya kıyamamıştı.

Normal bir zamanda, Mazhar Osman bu özörlere:

“Yalnız kalırsa kalsın! Evinin işiyle meşgul olsun! Haydi hanımlar, sizlere de güle güle!” gibilerinden bir şeyler söylediler. Oysa o akşam hem etrafındakileri, hem kendisini şaşırtan bir cevap verdi:

“Cuma günü tatil günüdür. Neden beyefendiyle birlikte sabah-tan buyurmazsınız?”

“Şeref duyuruz efendim!”

Fakat cuma günü, nedense sadece İhsan Hanım’la Saadet geldiler. Hüsnü Bey rahatsızmış, evinden dışarı da pek çıkmazmış. Oğlan da henüz pek küçükmüş, pek afacanmış! Doktor Bey’i rahatsız eder-miş.

“Estağfurullah! Evde çocuk gürültüsünden tatlı bir şey var mı bu dünyada?”

Nedime bu sözler üzerine bembeyaz olmuş, başını önüne eğmiş-ti. Sıkıntılı ve sessiz geçen bir yemekten sonra kadınlar lafa dalmış-lar, Mazhar da çalışma odasına çekilmişti.

İhsan Hanım, cuma günleri, artık hiç davet beklemeden kızıyla birlikte gelmeye başladı. Yemekten sonra Mazhar’a kahveyi, hizmet-çi değil bizzat Saadet hazırlayıp ikram ediyordu.

Sıcak ve durgun bir yaz günüydü. Yemeğin ardından genç kız ona, tam sevdiği gibi köpüklü bir kahve ve kristal bardakta soğuk su getirdiğinde, Mazhar dayanamadı; dantelalı koldan çıkan taze beyaz bileğinden tutarak, onu kendine doğru çekti:

“Kızım bırak bakayım şu tepsiyi! Gel şöyle yanıma otur!” dedi. Sesindeki heyecanı engelleyemiyordu... Küçük Saadet de bir şeyle-rin farkına varmış olmalıydı ki, o her zamanki kendinden emin ha-vası uçup gitti. Başını önüne eğdi, dudağını ısırdı.

“Yorgunsunuzdur Mazhar beyciğim, boş lakırdılarım la rahatsız etmek istemem.”

“Niye lakırdıların boş olsun ki küçüğüm? Eminim, anlatacağın çok tatlı şeyler vardır!”

Var mıydı gerçekten? Mazhar bundan emin değildi; emin olduğu tek şey, bu kızı çılgınca arzuladığıydı; şimdi, hemen, bu salonda yere yatırıp sahip olabilirdi ona... Kız da bunu hissetmiş olmalıydı; bir şeyler anlatıyordu, ama ne anlattığının farkında değil gibiydi. İkisi de, galiba tek bir düşüncede birleşiyorlardı.

Mazhar birden ayağa kalktı.

“Gel!”

“Nereye efendim?”

“Çalışma odama... Orada daha rahat konuşuruz!”

İhsan Hanım, odanın cumbalı bölümündeki sedirde Nedime ile bağdaş kurmuş, her zamanki gibi ona kahve falı bakıyordu.

“Bir çocuk görüyorum. Tombul yanaklı, nur topu gibi bir çocuk! Ama Nedime Hanım’cığım, erkek mi, kız mı, işte bunu bana hiç sorma. Üç vakitte... Üç ay mı desem, üç yıl mı desem? Bak, bak, işte! Sen de görüyor musun?”

Nedime, İhsan Hanım’ın dudaklarından dökülen sözleri büyülenmiş gibi dinlerken, Mazhar ile Saadet, uzun karanlık koridorda çalışma odasına doğru ilerlediler. Tepsi, üstündeki içilmeyen kahve ve suyla, sehpanın üzerinde kalmıştı; iki kadın bunun farkına varmadılar ya da varmamış gözüktüler.

Mazhar, odaya girmeyi bekleyemedi, Saadet’i kollarının arasına alıp dudaklarını kızın dudaklarına yapıştırdı. Parmakları sabırsızca bluzunun düğmelerini açtı, kızın taze, ipeksi göğsünde dolaştı, sonra hızla aşağıya doğru yöneldi; Saadet birden irkildi, tam bir çocuk edasıyla:

“Yapmayın beyciğim, çok korkuyorum!” diye mırıldandı.

Mazhar zar zor toparlandı; az önce yüzüne yansıyan şiddetli arzu, şimdi aynı güçte bir şefkat hissine dönüşmüştü.

Ne yapıyordu böyle?

Karşısındakinin saflığını ve cahilliğini birden idrak etmiş olmalıydı ki, sakinleşti, ellerini kızın üzerinden çekti; üstünü başını aceleyle düzeltti.

“Sakin korkma. Korkacak bir şey yok! Ben sana her şeyi öğreteceğim...” dedi.

Gözleri dolmuştu şimdi:

“Canım benim,” diye fısıldadı, “şu Saadet ismi ne de çok yakışıyor sana! Beni öyle mesut ediyorsun ki.”

Misafir odasına döndüklerinde, Nedime ile İhsan Hanım, ellerinde kahve fincanlarıyla, pencere kenarında sohbetlerine devam ediyorlardı.

İhsan Hanım onları görür görmez ayağa kalktı.

“Geç oldu! Biz artık müsaade isteyelim.”

“Yine bekleriz! İstedığınız zaman geliniz!” dedi Mazhar.

İstedığınız zaman geliniz! Yıllar önce Gülhane’deki genç hoca Mazhar Osman, Nedime’ye de buna benzer sözler söylememiş miydi?

Kocası ana-kızı kapıya kadar uğurlarken, yerinden bile kalkmamış olan Nedime'nin tiz, keskin, rahatsız edici sesi çınladı evde!

“Saadet, kızım, kendine çekidüzen versene! Bu ne pasaklılık böyle? Bluzunun düğmeleri açılmış, perperişan görünüyorsun... Kızarıp bozarma a evladım! Herkesin başına gelebilir. Yeter ki, ilerde kocaya varacağında böyle şeyler olmasın. Erkek kısmı pasaklılığı sevmez!”

Evlerine vardıklarında, Saadet'in kalbi hâlâ heyecanla hızlı hızlı çarpıyordu. Ana-kız, yol boyunca hemen hemen hiç konuşmamışlardı. Yemeği hazırlamak üzere mutfığa girdiler. Birdenbire Saadet:

“Anneciğim, artık Nedime Hanım'lara gitmesek diyorum! O adam beni habire sıkıştırıp duruyor,” dedi.

İhsan Hanım ona ters ters baktı: “Sus kızım! Sana öyle geliyor,” diye geçiştirdi önce... Sonra Saadet ısrar edince, “O ne biçim laf! ‘O adam’ mı! O adam dediğin, koca doktor Mazhar Osman Bey. Bir bildiği vardır herhalde!” diye azarladı kızını. Saadet sustu. O akşam mevzu bir daha açılmadı. Genç kız annesine laf anlatmanın mümkün olmayacağını, kaderinin daha şimdiden çizilmiş olduğunu anlamış ve kabullenmişti.

O sırada, Mazhar da düşünüyordu: Kızın ayağındaki ayakkabılar delikti. Dış ağrısından şikâyet edip duruyordu. Besbelli ne yeni ayakkabı alacak, ne de dışçıye gidecek parası vardı. Elini çabuk tutmaya karar verdi. Oldukça güzeldi Saadet; hele hele çok genç, çok tazeydi. Bu yoksul haliyle uzun süre koca bekleyemezdi.

Evet, onun hayatında da Nedime vardı. On yıllık refikası Nedime ne olacaktı?... Bunu düşünmüyor değildi... Kadın, Saadet'i ‘ortak’ olarak asla kabul etmezdi, hele de geçmişteki acı tecrübelerinden sonra. Oysa tedavi ettiği bazı eski hanımefendiler, merhum paşalarını hayır ve rahmetle yâd ederken, başka hanımlarla ortak hayatlarından hiç şikâyet etmezlerdi. Halbuki şimdikiler öyle mi? En başta onunki, o çok bilmiş Nedime!

İçinde bulunduğu çıkmazın gerginliğiyle, arkadaşlarına ve asistanlarına ‘asri’ kadınları şikâyet edip duruyordu:

“Bunların hepsi, kadınlığı ihmal etmeye teşvik eden feministlerin telkinleriyle zehirlenmişler! Hem evinin yegâne hâkimesi ol, hem de kuzu gibi erkeğinin gaddarlığından şikâyet et! Şu berikiler, ötekilerden de bedbaht! Asri terbiye kadınları ne yükseltti, ne de mesut etti. Aksine dejenere etti, birer ‘dezanşante’ haline getirdi!”

Mazhar, bu düşüncelerini tekrar ede ede, sonunda kendini tamamiyle haklı görmeye başladı.

Bir gün, Tıp Cemiyeti'nin resmi ve ciddi toplantısında, talak⁽¹⁾ ve teveddüdü zevcattan söz açılmıştı. Çoğu azınlıktan olan, yaşını başını almış ve Mazhar Osman Bey'den böylesi bir çıkış beklemeyen meslektaşlarının şaşkın bakışları altında, aniden parlayıverdi:

"Hadi canım! Tıpkı bir leylek gibi, sağlığında tek bir zevceye tapan, ölünce de onun hatırasıyla bir başına yaşayan erkek var mı bu dünyada? Eşyanın tabiatına aykırı bu!"

Üstelik çocuk da yoktu ortada. Bütün falcılara, bütün ilaçlara, bütün yatır ziyaretlerine, ellerinde Almanya'dan aldığı resimli kitaplarla gaz lambasının ışığında denedikleri bütün pozisyonlara rağmen, kadının çocuğu olmuyordu işte, yaşı da epey geçkindi, tam olarak bilmiyordu ama kırkın üstünde olmalıydı.

Nedime'yle ilgili başka bir şey daha vardı onu huzursuz eden, kimseye bahsedemediği tarifsiz bir şüphe...

Oysa Saadet! Sıhhatli, yanaklarından kan damlayan, on beşindeki saf, küçük Saadet! Evet Saadet tam ona göreymiş! Kararı kesinleşmişti. Nedime'yi boşayacak ve bu küçük kızla nikâhlanacaktı.

Bir akşamüstü, son hastasını da aceleyle muayene edip reçetesini yazdıktan sonra, kızın ailesinin Eyüp Sultan'daki evinin yolunu tuttu. Evi İhsan Hanım'a, son ziyaretinde tarif ettirmişti, hem de Nedime'nin önünde, bu merakına da hiçbir sebep göstermeden. İhsan Hanım uzun uzun tarif etmiş, ardından da: "Bekleriz efendim! Fakirhanemize şeref verirsiniz!" diye eklemişti. 'Hanım'ı davet etmeyi nedense unutmuştu. Mazhar, "Bakarsınız, çarşamba akşamı uğrarım!" demişti. Birbirlerini gayet iyi anlamışlardı.

Hüsnü Bey'leri ziyaret ettiği gün, kapıda karşılandı ve büyük bir saygıyla misafir odasına alındı. Hüsnü Bey yaşlı, hasta bir adamdı ve işsizdi. Evi, ufak tefek dikiş işleriyle geçindiren İhsan Hanım'dı.

Mazhar Osman kem küm etmeden lafa girdi. Aileyi Eyüp'teki o izbe kulübeden çıkaracak, onlara Altıyol'da bir ev alacak, küçük oğulları Hidayet'i en iyi şartlar altında okutacak, Hüsnü Bey'e de aylık maaş bağlayacaktı. Bunun karşılığında Saadet'in 'dest-i izdivacına' talipti.

İş hemencecik bağlandı. "Hayırlı olsun, Allah tamamına erdir-

(1) Boşanma.

sin,” dendi. Otuz üç yaşındaki genç kayınvalide doktor damadının elini öptü; kayınpederle tokalaştılar. Saadet o gün ortaya çıkmadı, ama Mazhar’ın, ana-babasıyla konuşurken, bir yandan da genç kızın diri vücudunun hayalini kurmaması imkânsızdı. Daha ilerisini düşünmek istemiyordu, çünkü böyle sahneler aklına geldikçe, şehvetten kızarıyor, bacakları titriyor, eli ayağı birbirine dolaşıyordu.

“Hepsi Aynı mı Bu Kadınların?”

Evine dönerken, yol boyunca, Nedime’ye haberi nasıl vereceğini düşündü kara kara. Nedime, gerçek anlamda bir hayat arkadaşı olmuştu ona. Kadını sevmişti! Kendisine bazı şeyler de borçluydu. Kırsakık Almanya macerasında tanıyıp hayran kaldığı bütün Batılı âdetleri, İstanbul’a döndüğünde Nedime’nin yardımıyla evinde tatbik edebilmişti. 1911’den beri alafranga mobilyalarla dolu bir evin içinde yaşıyorlar, ‘Viyana işi’ karyolada yatıyorlar, Nedime’nin hisli bir şekilde piyanosunda çaldığı alafranga müziği dinliyorlar, misafirlerini dantel örtülü sofralarda kabul ediyorlardı. Nedime’nin aile dostlarından, hatırı sayılır, varlıklı bir müşteri kitlesi edinmişti. Ama artık yeterdi.

Kadıköy’e vardığında, hiç beklemeden, gecenin o saatinde konuşmaya karar vermişti... Nedime de, sanki işini kolaylaştırmak istencesine onu kapıda karşıladı.

“Nerden böyle Mazhar Bey? Hastaya mı gittiniz efendim?” diye sorduğunda, Mazhar derin bir soluk aldı ve biraz titrek bir sesle:

“Nedime, sana bir şey söylemem lazım: İhsan Hanım’dan geliyorum, kızını istedim. Bana iyi zevcelik ettin, fakat... Ben artık bu kıza tutuldum. Hem de bir evlat istiyorum. Bu benim hakkım...” dedi.

Sonra bir an bocaladı; kadının yüzüne bakmadan:

“Seni boşayıp Saadet’le evlenmeyi düşünüyorum... Sakın meraklanma, sana hep bakacağım, hem...” diye kekeledi, ama sözünün devamını getiremedi. Zira Nedime bembeyaz kesilmiş, giderek yükselen bir sesle, kesik kesik konuşmaya başlamıştı:

“Bundan zaten şüpheleniyordum Mazhar Bey... Ben eskidim, öyle değil mi? Dişlerim sigaradan sarardı, tenim kırıştı, memelerim sarktı... Çocuğum da olmuyor!... Oysa, paşa hazretlerinin koynuna girer girmez hamile kalmıştım... Sonra... Sonra ne oldu biliyor musunuz? Eski hanım kıskanır diye içime sabunlar, şişler soktular...”

Kadın şimdi avazı çıktığı kadar bağıırıyordu. Galiba sinir buhranı geçiriyordu... Bromür!... Keşke elinin altında bromür bulunsaydı ya da şu son zamanlarda hep tavsiye ettiği, o çok revaçta ilaç, Valer-yan...

"Biliyor musunuz Mazhar Bey, siz benden artık hoşlanmıyorsunuz ama, hâlâ hoşlananlar var!"

Sussun bu kadın! Hemen, derhal sussun! İcabında şiddette başvuracaktı, ama susturacaktı onu.

"Yabancı subaylar! Sürüyle... İtalyanı, Fransızı, İngiliz. Sadece onlar değil, pek çok erkek! Kim olursa, manav, bakkal..."

Sussun!

"Hem de beraberliğimizin ilk günlerinden itibaren..."

"Sus artık kadın!"

"Bazı asistanlarınız da oldu... Hangileri, merak etmiyor musunuz?"

Evet kesin şiddete başvuracaktı, paralayacaktı onu!

"Yapmayın Mazhar Bey! Hem vursanız da bir şey değişmez, olan oldu! Ne yapayım! Erkeklere doyamıyorum!"

Evinde miydi, yoksa La Paix'nin ya da Toptaşı'nın, Zeynep Kâmil'in kadınlar koğuşunda mı? Rahmetli Mediha değil miydi bu konuşan? Hepsi aynı mıydı bu kadınların? Mediha bir fahişeydi! Oysa Nedime, kaç yıllık zevcesi... Ne istiyordu şimdi? Galiba ölmek, ölürlen de, Mazhar'ı öldürmek... Doktor Mazhar Osman bir kâbus yaşıyordu: Hastane evine taşınmıştı, hasta kendi karısıydı. Ama o şu anda bir doktor değil, karısının her kelimesi yüreğine bıçak gibi saplanan bir erkekti... Ölümcül yaralar almış, zavallı bir erkek.

Bir daha Nedime'nin üstüne yürümek için davrandı; sonra, olağanüstü bir çabayla kendine hâkim oldu. Çalışma odasına girdi, oradan Lala'ya seslendi:

"Evdeki bütün eşyalarımı hemen şimdi topla! Denkler yap. İcap ederse gece yatmaz, hepsini sabaha kadar toplarsın. Sonra sokağa çıkıp bir fayton tut, denkleri Angora Oteli'ne götür. Ben şimdiden oraya gidiyorum. Hiçbir eşyam kalmayacak burada, anladın mı, hiçbir eşyam!"

"Başüstüne Doktor Bey!"

Mazhar bir an duraladı:

"Sen ister kal, ister benimle gel."

Lala'nın cevabı kesin oldu:

“Sizinle gelirim Doktor Bey.”

“Peki öyleyse, elini çabuk tut!”

Geceyarısına doğru, Zambaoğlu’ndan yüklerle dolu bir araba çıktı. İçinde Mazhar Osman’ın bütün eşyası vardı. Kendisi iki saat önce, geçici olarak Angora Otel’ine yerleşmişti. O eve bir daha asla dönmeyecekti. Nedime’ye küçük bir miktar para bıraktı, bir haftaya kalmadan da, “*Refikam Nedime Hanım’ı tatlik ettim.*” cümlesinin yazılı olduğu, kendi imzasını taşıyan ‘boş kâğıdı’ nı yolladı ve Nedime’yi, bir daha görmemek üzere terk etti.

Kısa bir süre içinde işlerini düzene sokmuştu: İhsan Hanım’a, o günlerde epey revaçta olan Altıyol semtinde bir ev aldı Hüsnü Bey’e vaat ettiği maaşı bağladı. Saadet’in kendisini bir süre beklemesini buyurdu: Almanya’ya gidecekti, bir süre orada kalacak, mesleğiyle ilgili incelemeler yapacaktı. Dönüşte de evleneceklerdi.

Kız artık onun nikâhlısıydı; ona göre ayağını denk almalıydı.

Haberi, bu arada Muhittin Celal’le evlenmiş olan Pakize ile Bedra’ya ve damatlara, bizzat evlerine giderek verdi. Pakize, Nedime’yi hiç sevmez, ondan hep şüphelenirdi; boşanmalarını sevinçle karşıladı.

İzmir’e yerleşmiş olan Cazibe’yle Nevzat’a kısa bir mektup yazarak, özetle: “Nedime’yi boşadım, gencecik bir kızla evleniyorum, böylesi daha iyi olacak,” diye bilgi verdi.

Büyücü Neyzen Tevfik

Teşvik ve yardımcıları sayesinde Almanya’da bulunan Şükrü Ha-zım, İhsan Şükrü ve Fahrettin Kerim’in yanına gidecekti! Zaten Regensburg’da bir psikiyatri kongresi toplanacaktı. Hem kongrede bulunacak, hem de asistanlarıyla hasret giderecekti. Mektuplar yazdı, mektuplar aldı. “Geliniz hocam, birlikte çalışır, birlikte eğleniriz,” diyen, içini ısıtan mektuplar. Bir süre için kadın yüzü görmek istemiyordu. Almanya’da ‘çocuklar’la, erkek erkeğe keyifli vakit geçirecekti.

Bu arada Angora Otel’inde kalırken, komisyonculara ev arattır-mıştı. Doktorların en çok rağbet ettiği semt Cağaloğlu’ydu. Öyleyse, o da orada oturacaktı. En güzel semtin, en güzel evinde! Cağaloğlu’nda iki katlı bir ev satın aldı. Lala’yı, boya-badana ve tamirat işlerini takip etmekle görevlendirdi. İnce işlerle artık nikâhtan sonra, yeni ge-

lin ilgilenirdi. Zaten kız pek zevkli görünüyordu. Giydiğini yakıştıırıyordu! Yolculuk hazırlıkları arasında birkaç kere şefkatle andı küçük Saadet'i, fakat aramadı. Dönüşte bol bol görüşme fırsatları olacaktı. Dönüşte! Şimdi önemli olan bir an önce gitmek, Nedime'nin onu bu laştırdığı pisliklerden uzaklaşmaktı.

Kafası bin bir düşünceyle dolu olarak, Haydarpasa'ya uğradığı bir gündü. Planladığı Almanya yolculuğundan bir hafta kadar önce...

Tam koğuşa girmişti ki, bir asistanı koşa koşa yanına geldi:

"Neyzen'i getirmişler! Neyzen Tefvîk'i! Yine sokaklarda sızıp kalmış, hali fena!"

"Yahu bu adam Tıp Fakültesi'nde yatmıyor muydu? Hani orada hususi yatağı vardı?"

"Efendim, 'Ben Mazhar Osman'ın koğuşuna yatacağım,' diye tutturmuş bu defa! Oranın sertabibi de buraya yollamış!"

"Bu adam buraları babasının evi mi zannediyor?" diye söylene söylene Neyzen'in yanına gitti. Neyzen sızmış falan değildi, aksine cin gibiydi, gülerek karşıladı onu:

"Doktor, sen şimdi bir-iki Latince kelimeye bir-iki kelime daha ekleyeceksin, bana yeni bir hastalık yazacaksın. Yazma be doktorcuğum! Ben sadece sarhoşum, sarhoş!"

Durdu, delici bakışlarını Mazhar Osman'a dikti.

"Ya sen doktor, senin derdin ne?"

Karşısındaki susunca, devam etti:

"Karı-kız meselesi mi yoksa?"

Mazhar Osman, "Haydi Neyzen, uyumana bak sen! Bak bütün koğuşu ayağa kaldırıyorsun," dediyse de, yüzünün solmasını, sesinin titremesini engelleyememişti. Sırtını dönüp uzaklaşırken öfkeyle alt dudağını ısırıyordu.

Daha neler! Bu ayyaş mı ona sırdaşlık edecekti!

Neyzen, yattığı yerden sesleniyordu hâlâ:

"Değer mi doktor, bir a... için, değer mi üzölmeye?"

Ertesi gün vizitede ona bir kâğıt uzattı Neyzen:

"Bak doktor, bunun sana ithaf ediyorum," dedi. Sonra, konuşmak istemediğı zamanlarda hep yaptığı gibi gözlerini yumdu ve yanından hiç ayırmadığı neyine uzandı.

Mazhar, akşamleyin otel odasına döndüğünde, Neyzen'in kâğıda karaladıklarını zar zor okudu.

(...)

*Hücumu erkek olanlar düşünmeden girmiş,
Kadınlığı siper-i intikama indirmiş.*

(...)

*Kadın elindeki kirmiş bir erkeğin dince
Bu kir çıkarmış elinden boşarsa fikrince
(...)*

Dizeleri atlaya atlaya okuyordu. Gözü özellikle bazı satırlara takılıyor, bu ayyaşın, bir büyücü misali, hem özel hayatına ait en mahrem şeyleri, hem de içinden geçenleri, kitaptan okumuş gibi bilmesine şaşıyordu.

*Hakaret et, boşa, döğ, söğ, elindedir dizgin;
Bu kırsağın damarında fakat siyah bir kin,
(...)*

*Gezer durur, uyumaz ha, bütün gece dolaşır.
Bu intikamı kadınlık damarlarında taşır.
Sebep şu, Âdem'i cennette aldatan Havva;
Senin karın, sana burada ne işlemez acaba?*

“Büyücü bu adam, büyücü!” diye mırıldandı.

Birkaç gün sonra, elinde ilk gidişlerinde olduğundan çok daha şık ve büyük bir valizle, Sirkeci garının yolunu tuttu.

‘Çocuklar’ onu gece vakti, Regensburg şehrinde karşıladılar. Her taraf yine apaydınlıktı, ama bu defa Mazhar Osman buna şaşırmadı. Kalacağı otelin lüksünden de artık ürkmeyeceğini biliyordu.

Regensburg’un merkezine varır varmaz, şehrin en şık lokantasına gittiler. Onları önce bir bekleme salonuna aldılar: Kadifeyle kaplı rahat koltuklar, egzotik yeşil bitkiler, aynalar ve geniş mermer holde küçük sehpa vardı. Etrafta da, kadınlı erkekli şık giyimli bir kalabalık... Mazhar Osman, oturduğu yerden güzel bir sarışını görüyordu. Saman sarısı saçları ‘alagarson’ kesilmiş, yanakları ve dudakları göze batacak şekilde boyanmıştı; ipek çoraplı upuzun bacaklarını üst üste atmış, onu süzüyordu. Mazhar’ın yanında oturan İhsan Şükrü hafifçe onun omzuna dokundu, kulağına doğru eğilip: “Nefis bir parça, değil mi ama hocam?” diye fısıldadı. Mazhar cevap vermek istediye de yapamadı. Yol yorgunluğu, sigara dumanı, bir dikişte acemice içmiş olduğu siyah bira, İhsan Şükrü’nün elinin,

omzundaki ağırlığı, kulağında nefesinin sıcaklığı birbirine karışıyordu...

“Hocam, hocam, huuu!” Gülüşmeler! Birden irkildi. İçi geçmişti. Öğrencileri kahkahalar atıyordu:

“Hocam olur mu hiç! Böyle güzel bir kadının karşısında uyuyakalır mı hiç insan?”

Almanya’da bir aykadar kalan Mazhar hem çalıştı, hem doyasıya eğlendi. Hayatında belki de ilk defa bu kadar eğleniyordu. Asistanlarıyla birlikte ya da yalnız, hemen her gece bir barda, bir dancing’ de, Alman kadınlarının kollarında, daha önce yaşayamadığı bir ‘bekârlığa kesin vedaydı’ yaptığı.

Bunca ‘çılgnılığı’ paylaştığı öğrencilerinden, “Çalışın çocuklar, sizi İstanbul’da bekliyorum,” diyerek ayrıldı ve Paris’e, Çörçöp’ün yanına gitti.

Çörçöp Sami Askeri Tıbbiye’deyken dış hekimliği de okumuştı; savaştan sonra bir süre için donanmadan ayrılmış, mütarekede, biraz kendi kısıtlı imkânları, biraz akrabalarının yardımıyla, Paris’te dış hekimliği ihtisasını tamamlamaya gitmişti. Mazhar sürekli mektuplaştığı arkadaşının bu kararına hayret etmiş ama herhangi bir tenkitte bulunmamıştı. İstanbul’a dönmeden önce hem Paris’i tanımak hem de eski arkadaşını görmek istiyordu. Bu vesileyle de Fransa’nın büyüleyici başkentini onunla birlikte bir hafta boyunca doyasıya gezmiş oldu.

Champs-Élysées’ye ilk çıktıklarında, hınzır Çörçöp, “Bak Mazhar, burası puştlarla doludur, burada adamı ellerler!” diye uyardı onu. Bir süre kalabalığın içinden yürüdükten sonra, Çörçöp usulca bastonunu uzatarak arkadaşının kalçasına değdirdi. Mazhar irkildi, sonra arkadaşına dönerek yarı hiddetli, yarı mahcup:

“Haklıymışsın! Dediğin az önce oldu,” diye mırıldandı.

Arkadaşının rahatsız edici tiz kahkahası kulaklarında çınladı!

III. BÖLÜM

‘İktidar’ Günleri

*Sonbahar tıpkı kırkla altmış yaş arası...
İnsanın asıl hayattan bir şey anlamaya
başladığı, asıl oh diyeceği günler... Çabuk
geçmesin, ihtiyarlık geliyor, kış geliyor...*

MAZHAR OSMAN UZMAN

Toptaşı’na Dönüş

Döndüğünde biraz daha kilo almış, bıyığını Almanya’da Nasyonal-Sosyalist partisini kurup başına geçen, Hitler denen adam gibi kestirmişti. Bıyık, dudağının üstünde ufacak bir nokta şeklinde duruyordu. Saadet onu görünce hafifçe irkildi:

“Mazhar Beyciğim bıyığınız pek hoş olmamış, eski şekli size daha çok yakışıyordu! Oralarda, bayağı güzel yemekler de yediniz galiba!” demeden edemedi.

Mazhar güldü. Genç kızın söylediklerini pek fazla dinlemiyor, sadece bir an önce onunla sevişmeyi düşünüyordu. Yaşadığı güzel bir dönemdi, her işi rast gidiyordu.

Kurtuluş Savaşı 30 Ağustos 1922’de zaferle sonuçlanmıştı. Yeni bir hükümet kuruluyordu. Dr. Tevfik Rüştü Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletine getirilince, hâlâ Zeynep Kâmil ve Toptaşı’nın başında bulunmakta olan Dr. Hayrullah işinden azledildi. Mazhar’ın meslek hayatı yeniden değişti: Ankara’dan gelen bir telgraf, onu tekrar Toptaşı Bimarhanesi’ne ve Zeynep Kâmil’e iş başına davet ediyordu. Onun da ilk işi, hâlâ Almanya’nın ünlü kliniklerinde bulunan genç arkadaşlarına haber salmak oldu.

Bimarhanelerin başhekimliğine, yine kendi ekibiyle başlamak istiyordu.

Genç doktorlar yaklaşık bir senedir okudukları, bilgi ve görgüle-

rini artırdıkları Almanya'dan böyle apar topar dönmekten ne kadar mutlu olmuşlardı bilinmez; ama onları geri çağırmanın, Mazhar Osman Bey'in tartışmasız hakkı olduğunu düşünüyorlardı.

Balayı...

1922 yılının Eylül ayında Saadet'le Mazhar Osman Bey evlendiler; Cağaloğlu'nda tadilat bitmediği için, Erenköyü'nde kiraladıkları evin kapısının önünde, karı koca olarak ilk fotoğraflarını çektiler.

Mazhar vakur ve ciddiye. Saadet ise yeni elbisesi içinde, ürkek ve çocuksu bir tavırla, 'Beyciğim' diye hitap ettiği kocasının koluna sıkıca yapışmıştı...

Mazhar fotoğrafı çoğaltıp kız kardeşlerine yollamıştı: "İşte yeni geliniz, bir daha Nedime'nin adını anmanızı istemiyorum," diyerek.

Ona sahip olduğu ilk gece, bâkire kadınlara nasıl davranılması gerektiğine dair, okuduğu bütün bilimsel yayınlar aklından tamamen çıktı; taptaze vücuda sarıldı ve biraz hoyratça, defalarca sevişti Saadet'le. Sonra, kan ter içinde sırtını dönüp uyumaya hazırlandı. Ertesi gün, her zamanki gibi beş buçukta kalkacaktı... Ne yanibaşındaki genç kadının boğuk boğuk hıçkırıldığını duymak istedi, ne de yastığını gözyaşlarıyla ıslattığını görmek...

Evet, mutlaka uyumalıydı; yarın işi başından aşkın olacaktı, asistanları ve hastaları onu bekliyordu... *Seririyat'a* da yazı yetiştirmeliydi! Toptaşı Bimarhanesi, Hayrullah Hayrettin'in⁽¹⁾ idaresi altında epey gerilemişti, orada da işi çoktu.

İşlerinin çokluğuna rağmen, hafta sonunda Saadet'i Büyükada'ya götürmeye karar verdi. Böyle ufak bir gezi, Avrupalılar'ın 'balayı' dedikleri, evlilik sonrası seyahat âdetini yerine getirmek gibi olacaktı. Splendit Otel'inde kaldılar. Genç kadın, günde üç-dört defa üstünü değiştiriyor, kocasının kendisine aldığı birbirinden güzel kıyafetleriyle, kendini odanın boy aynasında seyretmeye doyamıyordu.

"Nasıl oldum Mazhar'ım, beğendiniz mi, yakıştı mı?"

'Mazhar'ım!'

Adını, ne de cilveli söylüyordu bu kız!... Sarılıp dudaklarından defalarca öptü onu. Akşam yemeğine çıkmaktan vazgeçip kendilerini yatağa attılar...

⁽¹⁾ Diker.

Ertesi gün, fayton kiralayıp Büyükkada turuna çıktılar. Güzel bir sonbahar esintisi vardı. ‘Âşıklar’ gazinosunda durup peynir, ekmek ve taze meyve getirttiler... Mazhar, Saadet’i dikkatle inceledi: İştahı yerindeydi, yakında kilo alırdı, şu anda fazla zayıftı, bu zayıf haliyle ona Nedime’yi hatırlatıyor, sinirlendiriyordu. Bir de çocuk geldi mi, etine buduna dolgun bir hanım olur, güzel güzel evinde oturup analık vazifesini yerine getirirdi artık...

Öksürdü, canı sıkılıyor, Saadet’le konuşacak pek bir şey bulamıyordu. Şişli La Paix, Toptaşı’nda kendisini bekleyen işler, geleceğe dönük daha geniş, daha münasip bir bimarhaneye taşınma projeleri, asistanlarının adları, Raşit Tahsin’le bitmeyen kavgası, Dr. Nurettin’in ayrılışından sonra tek sahibi kaldığı *İstanbul Seririyatı*... Bunlar hakkında en ufak bir malumatı yoktu Saadet’in. Daha iyi ya! Aslına bakılırsa, olup da ne yapacaktı! Nedime gibi ukalaca fikirler atacaktı ortaya, onu tenkit etmeye, ona akıl vermeye kalkışacaktı.

Ama yine de, mutlaka öğrenmesi lazım gelen bazı şeyler vardı: Mesela birkaç tane yabancı dil! Belki de bir müzik aleti...

“Bak ne düşündüm: Döndüğümüzde, tanıdığım bir Fransız matmazeli getirtirim eve, sana Fransızca öğretir. Kardeşlerime de öğretmişti! Görsen, şimdi ne güzel söylüyorlar! Bedra telefon şirketinde iş bulduysa, yabancı dil bilmekliğindendir!”

Saadet suratını astı:

“Bulduysa buldu, ne yapalım! İş kolay, ama kocayı pek zor buldu galiba. Siz olmasaydınız nasıl evlenirdi bilmem. O kadar çirkin ki!”

“Sus da dinle! Öyle terbiyesiz cevaplar istemem! Matmazel sana güzel güzel Fransızca söylemeyi öğretir, bir de piyano...” –hayır hayır, sabahlığıyla piyanosunun başında, saçları beline kadar dökülen Nedime, gözünün önünde belirip kayboldu... Aman hayır, piyano olmasın– “...şey, keman hocası buluruz, ha?”

Saadet cevap vermedi, Mazhar’ın da ona soru sorduğu yoktu zaten; kararlarını bildiriyordu, o kadar. Konuştukça heyecanlanıyordu:

“Benimle ecnebi memleketlerin kongrelerine geleceğin zaman, ‘Madam Mazhar Osman’ diye boy gösterirsin. Hem şimdi sana gelen hocaları, yakında doğacak evlatlarımıza da tutarız. Bir Alman, bir İngiliz, bir Fransız mürebbiye tutarsak, bütün bu lisanları ana lisanları gibi, daha mini miniyken söylerlerse ne iyi olur! Avrupa’daki gençler gibi ata da binsinler istiyorum, müzik de bilsinler, eskrim de yapsınlar!”

“Ne çocuğu Mazhar’ım! Hele durun bir bakalım, biraz bekleyelim!”

“Neyi bekleyecekmişiz? Yoksa başka bir meşguliyetin mi var? Yakında nur topu gibi bir oğlumuz olur inşallah! Şimdiden güzel beslen ki, sütün bol olsun.”

Saadet suskunlaşınca, Mazhar artık konuyu değiştirme zamanı geldiğini anladı; kız daha çok gençti, cahildi, tecrübesizdi... Ona hem dil öğrenmekten, hem keman çalmaktan, hem de çocuk doğurmaktan böyle patavatsızca bahsedince tabii ki korkacak, susacak, o güzel suratını asacaktı. Hafifçe ürpererek ayağa kalktı, karısının elinden tutup onları beklemekte olan faytona doğru yürüdü.

“Hava serinlemiş, artık gitsek iyi olur!”

Arabaya oturduklarında kolunu genç kadının omuzlarına doladı; yanağını okşadı, eliyle çenesini tutup öne doğru eğik başını kaldırdı ve gülümseyerek gözlerinin içine baktı:

“Ne de güzel gözlerin var Saadet...”

Sonra, alçak sesle Ahmet Haşim’in, çok sevdiği dizelerini mırıldandı:

*“Bir taraf bahçe bir taraf dere
Gel uzan sevgilim benimle yere
Suyu yakuta döndüren bu hazan
Bizi garkeyliyor düşüncelere”*

“Daha başka şiirler bilir misiniz Mazhar’ım? Ama lütfen, aşk şiiri olsun!”

Mazhar hafif bir iç çekti. Evet aşk şiiri biliyordu. Aşk diye bir şey varsa tabii!

“Bak dinle, şu mısralar, adını unuttuğum bir şairden, beğenirsin herhalde.”

*“Birbirini seven iki ruha elem dokunmaz;
Tabiatta her ne varsa aşkın kuludur.
Hayat gamlı bir kitaptır, bir başına okunmaz
Her yaprağı başka acı bir derd ile doludur.
(..)
Sevişiniz, sevmeyerek yaşayanlar ölüdür.
Aşk insanın yüreğini aydınlatan güneştir.
Sevişiniz, kalbinizde bahar olsun bütün gün
Yuvarıza mavi gökten saadetler dökülsün...”*

Mazhar, bu son mısrayı gülümseyerek ve ‘Saadet’ kelimesinin üstüne basa basa söyledikten sonra, eğilip karısını uzunca öptü.

“Nasıl beğendin mi? Sakın senin için yazmış olmasın?” diye takıldı.

Saadet ona iyice sokuldu:

“Mazhar Bey’ciğim, bana şarkı da söyler misiniz?”

Mazhar önce şaşırdı, sonra güldü:

“Şarkı mı? Sesim güzel değil ki benim! Bu bet sesle, ne söyleyeyim sana?”

“Ben beğeniyorum sesinizi! Güzel bir şarkı söyleyin, mesela nihavent makamından.”

Mazhar genç kadına daha da sıkı sarıldı ve fayton, batan güneşin kızıllığında rıhtıma doğru inerken söylemeye başladı:

*“Yine bu gül nihâl
Aldı bu gönlümü
Pür eda, pür sevda
Pek küçük, pek güzel.”*

Ardından da, geçmişten kopup gelen bir Rumeli türküsü tutturdı... Şu Avrupalıların, ‘balayı’ seyahati âdetleri, hiç de fena değildi doğrusu!

Baba Olmanın Dayanılmaz Mutluluğu

Bir yıl sonra, sıcak bir Ağustos günü, Saadet çığlıklar içinde yatağında yatıyordu. Başucunda, doktor Refik Münir vardı, yan odada da Mazhar ile İhsan Hanım. Mazhar deliye dönmüş, bir aşağı bir yukarı yürüyor, karısının çığlıkları ise arttıkça artıyordu. Böyleydi, böyle olmalıydı; Atiye Hanım da böyle bağırmasaydı mıydı? Ama Osman Efendi, yan odada beklemez, arkadaşlarıyla iki tek atmaya giderdi. Eve ancak her şey bittiğinde, çakırkeyf bir halde döner, karısının yanaklarını öper, yeni bebeği severdi... Vah anacığım benim! Keşke bugünü o da görebilseydi!

Saadet hâlâ bağıırıyordu. Ne diyordu acaba? “Mazhar beni öldüreceksin!” gibi şeyler mi? Ne öldürmesi canım! Her kadın gibi, ah vah ede ede doğuracaktı elbette! İşi buydu, vazifesi buydu!

“Mazhar Bey, müjde! Bir oğlunuz oldu!”

Bir oğlu olmuştu! Oğlu... Mutluluktan uçuyordu. Gözlerinden

akan yaşlar, tıraşsız yanaklarından süzülüyordu. Saçları karmakarışık, hali perişandı! Ama ilk defa, görüntüsüne aldırış etmiyordu. Bir oğlu vardı artık!

Daha birkaç gün önce, Ali Ekrem ve Çörçöp Sami ile bir sohbet sırasında, çocuğun ismi kararlaştırılmıştı. O sıralarda Darülfünun'da edebiyat müderrisliği yapan Ali Ekrem:

"Doktorcuğum, çocuğun inşallah oğlan olursa, ismini Lütfü Lahut koy. Bak, bunca yıldır hasretiyle yanıp tutuşmuşsun! Pek yakışır ona böyle bir ad," demişti.

Çörçöp de araya girmişti:

"Kız olursa da, adı Huri Tuba olsun. Cennetin perileri kadar güzel bir kız. Hele hele, sana benzerse!"

Müstakbel baba, Çörçöp'ün şakalarına aldırış etmeyecek kadar mutluydu, gülerek cevap vermişti:

"Bana benzemek mi? Aman, Allah vermesin!"

Mazhar, karısının yattığı yatağın yanına geldi; elinde dünden Kapalı Çarşı'dan aldığı hediyein kadife kutusu vardı. Kutuyu usulca açtı, içinden, muhteşem incilerden yapılmış upuzun bir kolye çıkardı, eğilip Saadet'in beyaz gerdanına geçirdi. "Geçmiş olsun!" diye fısıldayıp yanağına bir buse kondurdu, sonra: "Oğlumuzun ismi Lütfü Lahut olacak, tanrılar âleminin hediyesi... Tam ona yakışacak bir isim!" diye ekledi.

"Mazhar'ım tövbe de! Allah mı diyeceğiz oğlumuz? Yapmayın gözünüzü seveyim, Allah'ın gücüne gider, uğursuzluk getirir. Kor-karım ben!"

Ama Mazhar Osman kulak asmadı ona:

"Lütfü Lahut, Allah'ın hediyesi. Bak gör, yapamadıklarımın hepsini yapacak bu çocuk!... Neye sahip olamadıysa, o sahip olacak!... Her şeyi vereceğim ona, dünyalar onun olacak!... Duydun mu Saadet, dünyaları önüne sereceğim evladımın!"

Ne uğurlu bir zamanda doğmuştu Lahut'u! Şerefli Lozan Antlaşması'ndan on beş gün kadar sonra...

Saadet'in tekrar tekrar, "Rica ediyorum, oğlumuz Allah demi-yelim Mazhar beyciğim, Allah'ın gücüne gider," diye fısıldadığını duymadı bile.

"Sütün var mı bari Saadet? Şöyle bol sütün var mı? Yoksa aman pekmez ye, bal ye, çok su iç... Dadıyı beğendiğin değil mi? Çok iyi evlerde, zengin evlerinde çalışmış... İhsan Hanım, Saadet şu lohusa

haliyle beceremez, aman dadiya göz kulak olun, bir yanlışlık yapmayın! Çocuk pek küçük.”

“Çocuk, bütün yeni doğmuş çocuklar kadar, daha ne olsun Mazhar Bey? Siz sakinleşin hele!” diye homurdandı İhsan Hanım bebeği kucağına alarak.

Lütfü Lahut’un doğumundan iki ay kadar sonra, Cumhuriyet ilan edildi.

Mazhar Osman artık Toptaşı’nın, Zeynep Kâmil’in ve Şişli La Paix Hastanesi’nin başhekimiydi, hatta ‘mutlak hükümdarı’ydı, dense yeridir.

İstanbul Seririyatı tıp camiasında en gözde dergilerden biriydi.

O yıl, Toptaşı’nda ilk beyin ameliyatını, Almanya’dan dönmüş olan Abdülkadir Cahit yaptı. Ülkede yapılan ilk gerçek beyin ameliyatıydı bu ve çok büyük yankı uyandırdı. Vaka, Türk Tıp Cemiyeti ve Gülhane toplantılarında takdim edildi. *İstanbul Seririyatı*’nda Abdülkadir Cahit’e çok geniş bir yer ayrıldı. Mazhar damadından, ‘ülkemizin ilk beyin cerrahı’ diye söz ediyordu. Bedra da kocasının başarısıyla gururlanıp duruyor, ikisi sık sık Mazhar’la ailesinin yeni taşındığı Cağaloğlu’na geliyorlardı.

Bir yıl sonra, Lozan Antlaşması’nın uygulamaya konduğu tarih olan 7 Ağustos 1924’te, yaz yağmurunun şiddetle yağdığı bir günde, Huri Tuba dünyaya geldi. Minicik, şipşirin bir kız. Babası gibi gözlerinin uçları aşağıya doğru çekik... Daha kundaktayken, babası gibi kararlı bir yüz... Ama Mazhar’ın dediği gibi, “Bereket, benzerlik bu kadarla kalmıştı.”

Doğduğu gün öyle çok yağmur yağıyordu ki, yatağa damdan koca koca damlalar akıyordu. Saadet sancılar içinde kıvranırken, hasta-bakıcı onun başının üstüne bir şemsiye açmıştı. Genç kadın bir yandan avaz avaz bağılıyor, bir yandan da, bu komik sahneye gülmeden edemiyordu.

Küçük kızın doğumundan kısa bir süre sonra, Mazhar Osman, damı onarmaktansa, evine bir kat daha eklemeye karar verdi. Üst katta yatak odaları, orta katta yemek odası, çalışma odası ve oturma odası, en alt katta da muayenehanesi olacaktı. Böylece bütün gün hastanede çalıştıktan sonra, ailesinin yanı başında olabilecek, ailesinin varlığını hissederek hasta bakacaktı. Bu düşünce onu çok mutlu ediyordu.

Geç sayılacak bir yaşta baba olduğundan, çocuklarını sevmeye doyamıyordu. Hele Lahut, onun en kıymetli eseri, âdeta uzantısıydı. İlk günden ona bakmak için bir dadı tutuldu, sonra Fräulein Rosa diye bir Alman 'schwester' getirtildi. 'Schwester', çocuk konuşmaya başlayana kadar anneye ders verecekti. Saadet için bir de keman hocası ve 'tatlı su frengi' bir Fransızca öğretmeni geliyordu. Genç kadın, lisan derslerinde pek başarılı bir öğrenci olmasa da, daha ilk günden müzik derslerinde inanılmaz bir yetenek göstermişti. Sesi de çok güzeldi. Lala, hizmetçiler, aşçı, dadı ev işleri ve çocuklarla ilgilenirken, o sabahları epeyce geç kalkıyor, bütün gün evin içinde dolaşarak duruyor, tatlı tatlı alaturka şarkılar söylüyordu; ta ki, Mazhar Osman, bu duruma sert bir tavırla el koyana kadar:

"Bak Saadet Hanım, bundan böyle bu evde alaturka dinlenmeyecek. Bu şarkılarla, bir rakı şişemiz ve meze soframız eksik, ki evimiz tam meyhaneye dönsün!"

Genç karısının şaşkın ifadesi, dolan gözleri karşısında tepkisinde biraz ileri gittiğini anlamış olmalıydı ki, sesini biraz yumuşattı:

"Yüksekkaldırım'da bir plakçı var ya, ondan birbirinden güzel Garp musikisi plakları aldım. Strauss'un valsleri, operetleri, Caruso'nun opera aryaları... Onları gramofonda dinlersin, sonra da bazılarını kemanınla çalmayı öğrenirsin. Fena mı?"

Saadet başıyla onayladı. Mazhar'ı böyle konuştu mu, tartışmanın mümkün olmadığını, çok acı veren birkaç tecrübeden sonra artık iyice öğrenmişti.

Tek başına sokağa çıkamıyordu; berbere bile Lala ile gidiyordu. Adam orada maskaralık yapıyor, gümüş yüzüklü siyah parmaklarını uzatıyor, "Hadi kızlar, bana da manukur yapın!" diyerek, çalışanlarla şakalaşıyordu.

Saadet'in terzisi, Dr. Lütü Akif'in hanımı Güzide'ydi; Güzide, kızsacık alagarson saçları, ince ve adaleli vücuduyla değişik bir tipti. Zaten hayatı da farklıydı. O hem evli, hem de 'çalışan bir kadındı'.

"Lütü Akif Bey bizden asri çıktı, zevcesini Avrupa'ya götürdü, o hastane gezerken, kadın da terzihane gezmiş!" demişti Mazhar oldukça şaşkın bir tavırla Çörçöp'e. Sonra biraz alaycı şekilde eklemişti: "Fakat bu kadın da kadın değil sanki, erkek gibi bir şey maaşallah."

Ender de olsa, dördünün birlikte çıktıkları olurdu. Özellikle Türkuaz'a, yemeğe ve müzik dinlemeye... Mazhar Osman'ın dostça şa-

kalaşıp sohbet ettiği tek kadındı Güzide. Saadet'le gün içinde görüşmesi de hoşuna gidiyordu. Genç kadın Lala'yla dolaşmaktan bıktığı zaman, "Bir yerlere gideceksen Güzide Hanım'la git bari," diyor, sonra da kaşlarını çatarak ekliyordu: "Fakat sakın ha! Perukâra, çaya, çarşıya tek başına gideyim deme, senin için pek fena olur!"

"Ama Mazhar'ım neden?"

"Nedenini niçinini ne sorup duruyorsun? Mazhar Osman'ın zevcesi öyle tek başına bir yerlere gitmez. Bu kadar! Daha fazla ısrar etme, bak sinirlenmeyeyim!"

Saadet tartışmaya kalkıştı: Artık bu Cumhuriyet devrinde, peşinde siyahi bir Lala ile dolaşan tek kadındı, arkadaşları ona gülüyorlardı...

Yediği tokadın şiddetiyle, önce neye uğradığını şaşırdı. Sonra koşarak odasına çıktı, el çantasını kaptı, tuvalet masasına Mazhar'ın sabahdan bırakmış olduğu birkaç lirayı cüzdanına koydu ve yıldırım hızıyla merdivenleri inerek, kendini kapıdan dışarı attı. Saat akşamın beşiydi, kış günü olduğundan, hava erken kararıyordu; Mazhar kavgadan sonra çalışma odasına kapanmıştı. Saadet Altıyol'a, annesine gitmeye karar verdi ve bir taksi çevirdi. Yapmakta olduğu 'çıl-gınlık' tüylerini ürpertiyor, kalbi delice çarpıyordu. Gerçi taksi şoförü Çağaloğlu'nun hep aynı köşesini mesken tutan, bilinen biriymiş, ama yine de...

Annesinin kapısını heyecanla vurduğunda, onlar akşam yemeğindeydiler. İhsan Hanım durumu hemen anladı.

"Kızım, nasıl kalkar gelirsin buralara? Senin yerin beyinin yanındır, dua et de, seni geri alsın!"

"Anne tokat attı bana! Karşı geldim mi hemen vuruyor!"

"Beyindir o, sever de döver de! Hem onu bırakıp nereye gideceksin? Ben seni yanıma alırsam bize de kızar, beş parasız bırakır! Yoksa sokaklarda mı sürteceksin dul halinle?... Hadi kızım, vakit kaybetmeden Mazhar Bey'e dön. Şimdilik hep suyuna git, bütün dediklerine kafa salla. İhtiyarladıkça sana muhtaç kalır, daha yumuşak davranır."

Annesinin sakın, kararlı, sağduyulu konuşması Saadet'i galiba etkilemişti. Öfkesi dindi. Sahi nereye gidecekti Mazhar Osman Bey'i bırakıp? Çağaloğlu'ndaki evden daha güzelini mi bulacaktı?

O gece geç vakitte, kocası onu almaya geldi. Ne İhsan Hanım'la, ne de Saadet'le tek kelime konuştu. Sadece yatağa yattıklarında, evlendiklerinden bu yana ilk defa, gerçek bir şefkatle sarıldı ona.

Mazhar Osman minik Tuba'ya bakıp bakıp, "Bu kız bana uğur getiriyor!" demekten kendini alamıyordu. Onun doğumundan sonra, ciddi şekilde mal-mülk edinmeye başlamıştı. Taksim'de, Maltepe'de, Şişli'de arsalar almıştı...

Feneryolu tren istasyonuna yakın tek katlı, ahşap, eski bir bağ evi vardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra işgal kuvvetleri İstanbul'un pek çok yerinde olduğu gibi bu arazinin de bir kısmına barakalar kurmuşlardı...

Düşman ordusunun İstanbul'u terk edişinden birkaç yıl sonra arazi satışa çıkarıldı. Mazhar Osman bu arazinin dörtte üçünü satın aldı.

"Yazın sıcağında çocukların oynayacağı, benim kafamı dinleyebileceğim, bahçe içinde bir yazlık ev inşa ederiz burada. Boş zamanlarımda bahçeyle uğraşırım!" demişti Saadet'e. Saadet de çocuklar gibi sevinip el çırpıyordu.

"Ecnebi bir mecmuada görmüştüm Mazhar Beyciğim, kırmızı olsun. Şöyle iki katlı, kırmızı bir köşk!"

Mazhar karısının zevkine hep güvenmişti.

"İyi öyleyse, mimarla konuş, nasıl bir şey istediğini anlat. Planını çıkarsın. İnşaata hemen başlarız," dedi.

Saadet'in hayalindeki kırmızı renkte, iki katlı köşkün inşaatı için hemen harekete geçildi. Bahçenin bir kısmı bağ, sebzelik ve meyvelik olarak tanzim edildi. Bahçenin bakımı için bir Alman bahçıvan tutuldu. İşlerinin yoğunluğundan başını kaşıyacak vakti olmayan Mazhar 'bahçeyle uğraşma' işini sonraya bıraktı; kendisine çok uzaklarda görünen emeklilik günlerine... Saadet'in ayrıntılarıyla ilgilendiği evin inşaatı sırasında, bir tek konuda ısrar etti:

"Bahçe kapısının üstüne, üzerinde 'Tuba' yazılı bir levha asalım. Dedim ya, bu kız benim uğurum!" Saadet bu istek karşısında nendense biraz kıskanıp suratını astıysa da, sonunda kabul etti.

Mazhar'ın sevinçten içi içine sığmıyordu. Doktor Mazhar Osman'ın Feneryolu'ndaki 'Tuba' köşkü, civardaki bütün evlerden güzel ve gösterişli olma yolundaydı.

Meslek hayatında da, yıllardır hayalini gördüğü atılımı gerçekleştirmek üzereydi.

Yeni kurulan *Cumhuriyet* gazetesinin, 15 Kasım 1924 tarihli sayı-

sında, Mazhar Osman'ın fotoğrafıyla birlikte önemli bir haber vardı. Haber şöyleydi:

"Toptaşı Bimarhanesi Bakırköyü'ne taşınıyor.

"Toptaşı Bimarhanesi'nin Bakırköyü'ne nakline karar verilmiş ve bu iş için, Reşadiye Kışlası'nın uygun olacağı düşünülmüştür. Bu hususta Bimarhane sertabibi Doktor Mazhar Osman Bey, şu beyanatta bulunmuştur:

"Bakırköyü'ndeki Reşadiye Kışlası İstanbul emraz-ı asabiye ve akliye hastaları için bir sanatoryum olacaktır. Toptaşındaki binanın şeraiti sıhhiyesi buna uygun değildir. Hastaları bu binadan kurtarmak fevkalade insani bir vazifedir. Yakında nakil işine başlanacaktır."

Mazhar Osman, Toptaş Bimarhanesi'nin başına yeniden geçmişti geçmesine, ama ne kadar uğraşsa, ne kadar reform yapsa, akıl hastalarını bu kuytu taş yığınında asla rahat ettiremeyeceğinin çok iyi farkındaydı. 1921'de, Abdülhamit'in vakfı olduğu gerekçesiyle Darülaceze'yi kendisine tahsis etmek istemeyen komisyon üyelerini hâlâ affetmemiştir.

Her öğle yemeğinde, asistanlarıyla konuşurken gündeme getirdiği başlıca konu artık, "Toptaşı için ne yapılabilir, Toptaş'ın nesi düzeltilebilir?" değil de, "Toptaşı'ndan nereye gidilebilir?" olmuştu.

Bir sabah Mazhar Osman'a bir telefon gelmişti. Arayan Hilal-i Ahzar'ın ikinci reisi ve İstanbul'da Merkez kumandanı olarak vazife gören Miralay Atıf Bey'di:

"Mazhar Bey, size hayırlı bir haberim var. Galiba hastalarınızı taşıyacağınız en münasip yeri buldum!"

Sözünü ettiği, Birinci Cihan Harbi'nden önce, ordu kumandanı tarafından Bakırköy'de yaptırılan ve zamanın padişahının adı verilen 'Reşadiye' kışlalarıydı. Bu kışlalar, mütarekede Fransız işgal ordusu tarafından tahliye edilmiş, o zamandan beri geniş bir arazi içinde, bomboş halde kalmıştı.

Mazhar Osman haberi alır almaz, İstanbul Sıhhiye Müdürü'yle ve asistanlarından birkaçıyla birlikte, Bakırköyü'ne gitmişti.

Kışlalar perişan haldeydi. Bakırköylüler, bazı pavyonları hayvanlarına ahır olarak kullanmaya başlamışlardı. Zaten bu kışlalar süvari kışlası olarak planlandıklarından, büyük pavyonların arasına küçük ahırlar da inşa edilmişti.

Buraları ‘bimarhane’ haline getirmek için, elbette yapılacak çok iş vardı.

Mazhar Osman’ı en çok cezbeden, geniş arazinin sunduğu ferahlık olmuştu. Bağlar, bahçeler meydana getirilebilirdi. Etraftaki çamlıktan da faydalanılabilirdi. Hastalar, açık havada çalıştırılarak tedavi olabiliyorlardı.

Onları buraya taşımak, akliye ve asabiye şubesini seçmiş olmasına nihayet bir anlam kazandırabilecekti.

Derhal, yeni Sağlık ve Sosyal İşler Vekili’yle görüşmek üzere, Ankara’ya gitti. Yeni vekil Refik Bey⁽¹⁾ Tıbbiye’den ve Gülhane Tıp Akademisi’nden sınıf arkadaşydı.

İki eski arkadaş, vekilin çalışma odasında peşpeşe içilen kahveler ve çaylar eşliğinde Askeri Tıbbiye’yi, rahmetli olmuş hocalarını, Gülhane yıllarını yâd ettikten sonra, esas mevzuya gelinmişti:

“Azizim, bu iş sadece bana bağlı değil biliyorsun. Milli Savunma Vekâleti’ne müracaat edeceğim, Savunma vekilimiz İsmet Paşa’ya başvuracak, İsmet Paşa bu isteğini Gazi’ye arz edecek, Gazi’den onay gelirse, o zaman işe koyulabilirsiniz. Meseleyi en kısa zamanda halledip, sana haber yollayacağım.”

Refik Bey, eski arkadaşının fazla heveslenmesini, belki de iş istediği gibi olmazsa fazla ısrar etmesini önlemek ister gibiydi. Yeni hükümeti beklemekte olan yüklü programı uzun uzun anlatmıştı:

“İş çok, azizim! Harp tahribatı imar edilecek, mektepler inşa edilecek, yollar imar edilecek... Sanayi, tarım, ticareti bahriye ve daha birçok alan diriltilecek!”

Mazhar Osman, İstanbul’a dönerken pek umutlu değildi. Kendisi asabiye ve akliye mütehassısı olduğundan beri, hiçbir hükümet akıl hastalarına fazla önem vermemiş, onlara ne zaman, ne bütçe, ne yer açısından öncelik tanımıştı. Refik’in uzun açıklamalarından sonra, Ankara hükümetinin tutumunun da öyle olacağına inanıyordu. Oysa yanılıyordu. İşler sandığından çok daha hızlı gelişmiş, Toptaşı’ndan Bakırköy’ündeki Reşadiye kışlarına taşınma projesi, ilk vekiller heyeti toplantısında oya sunulmuş ve hemen onay görmüştü.

• • •

⁽¹⁾ Saydam.

Mazhar Osman yoğun faaliyetlerini, 1 Haziran'dan iki-üç gün önce, o sırada henüz ikinci çocuğuna hamile olan Saadet'i bırakarak, ani bir Almanya seyahatiyle bölmüştü.

Seyahati '150 kişilik'⁽¹⁾ liste hakkında Vekiller Heyeti kararının açıklanacağı zamana rastlamıştı.

Döndüğünde Refik Bey'le temaslarına yeniden başlamış, 1924 yılının ilk Asabiye ve Akliye Kongresi toplantısında, meslektaşlarına, sevinç içinde, Reşadiye kışlaları mevzuu ile ilgili haberi vermişti:

"Bu kongreyi, mutlu bir bayram havası içinde toplamış olduk arkadaşlar. Lakin, Toptaşı'ndan kurtuluyor, şehrin civarında, geniş bir alana taşınıyoruz!"

Her şey iyiydi güzeldi, ama taşınmakta acele etmek lazımdı. Zira, kışlalar köylüler tarafından yağma ediliyordu.

Kışla içine nefer dikmeye karar verdiler. Nafile! Nöbetçi tek başına, etraftan gelen tahripçilerle baş edemiyordu.

Mazhar Osman ve asistanları kışlaya gidip gelirken, işgal ordusunun mütareke sırasında tahliyeyle yetinmeyip yer yer, tavanları ve kapıları da söktüğünü görmüşlerdi.

Toptaşı'ndan ve özel hasta vizitelerinden artan zaman, artık bu taşınma işini tartışmakla geçiyordu. Sonunda, başhekim tavrını koymuş ve buna kimse karşı çıkamamıştı:

"Hemen şimdi taşınacağız!"

"Ama hocam, kış fena bastıracağı benziyor!"

"İyi ya! Bir kış daha geçerse artık ne kapı kalacak, ne pencere, ne de belki kışlanın kendisi! Haydi beyler, iş başına!"

Mazhar Osman, ülkenin belli başlı gazetelerine haberi ulaştırmıştı. Artık bu taşınma projesinin geriye dönüşü yoktu. Giderek sabırsızlanıyordu ve asistanları, sabırsızlandığında onun hiçbir engel tanımayacağını pekâlâ biliyorlardı. Kendilerini bu güç taşınmaya hazırladılar.

Aralık'ta Mazhar Osman, Toptaşı'nda en başarılı, en uyanık asistanlarından biri olarak sivrilen, küçük Fahrettin Kerim'e emretti:

"Yirmi beş hasta ve üç hastabakıcı ile Bakırköyü'ne gideceksin. Bu suretle nakle başlamış oluruz."

"Bu karlı havada mı?"

⁽¹⁾ Milli Mücadele aleyhine faaliyet göstermiş olan ve afları Lozan Antlaşması'na bağlı umumi af beyannamesinden bir protokolle hariç tutulan 150'likler listesi.

“Evet, bu karlı havada! Başlamak bitirmek demektir!”

Başlamak bitirmek demektir! Bu söz, Mazhar Osman’ın hayatında hep önemli bir ‘parola’ olmuştu. Bu ‘parola’yı, asistanlar arasındaki adıyla ‘Bakırköy’ü eksiksiz bir konforla donatıp ancak ondan sonra taşınmayı isteyenlere tekrar etti durdu...

Artık Toptaşı’nın nemli ve loş mahzenlerinden, hastaların paket paket ‘tıkıştırılıp’ zar zor bir gökyüzü parçacığı seyredebildikleri ufak avludan, duvarlardan sarkarak, delileri sirk hayvanıymışlar gibi seyrediven eğlenen ahaliden bir an önce kurtulmak istiyordu.

Fahrettin Kerim’in, bu beklenmedik kış seferini ne kadar memnuniyetle kabul ettiği meçhuldü. Ama çaresi yoktu. Emektar kamyonla doldurulan nispeten sakın hastalarla, hastabakıcı ve doktorlardan oluşan bu ilk konvoyu Bakırköy’üne ulaştırdı.

Henüz elektrik yoktu, ışık, beş numara petrol lambalarıyla temin ediliyordu; tek temizlik vasıtası da, teneke ibrikte toplanan suyd.

En sağlam görünen pavyona güç bela yerleştiler.

Aslında, zeminden ve baykuşlara yuva olmuş tavandan başka hiçbir şey yoktu ortada: Ne apteshane, ne çamaşırılık, ne mutfak, ne kanalizasyon... Her şey yeniden inşa edilmeliydi.

İlk gezdiğinde Mazhar Osman’a son derece cazip gelen arazinin büyük bölümünü yabancı otlar kaplamıştı. Yürüdüklerinde yılan yularına basmaktan korkuyorlardı.

İlk günler hemen hemen bütün çalışanlar, taşındıkları enkaza yılgınlıkla bakıyor, kafalarında şu soruyu evirip çeviriyorlardı: “Nereden başlamalı?”

Bir tek Mazhar Osman, elinde kâğıt kalemle uzun listeler yapıyor, görevleri mükemmel bir sıralamayla dağıtıyor ve bu viran binaların ötesinde, sadece kendisinin görebildiği, hayalindeki modern akıl hastanesine, bir sevgiliye gülümser gibi gülümsüyordu.

“Etraftaki şu geniş çamlık araziye bakınız, fıstık çamlarıyla hepten süslü! Bağcılığa da önem versek, ilerde Almanların ‘Arbeits’ tedavisi dedikleri ‘rehabilitasyon,’⁽¹⁾ tedavisini tatbik edebiliriz!” dedi, yanında bulunan Fahrettin Kerim’e.

“Hocam, 1919 senesinde, bendenizin bu mevzuda yazdığı bir makaleyi, İstanbul *Seririyatı*’nda neşretmek lutfunda bulunmuşunuz. Bilmem hatırınızda mıdır?” diye hatırlatmıştı küçük Fahri.

⁽¹⁾ Yeniden güçlendirme.

Mazhar Osman kaşlarını hafifçe çatmış, sonra kafasını sallamıştı:

“Elbette, elbette!”

Her yerde ‘ilk’ ve ‘tek’ olmayı sevmekle beraber, başkaları tarafından ondan önce sunulsa da, her zaman yeniliğe saygısı ve ilgisi olmuştı. Bu çelişkili duyguları sanıldığından daha rahat barındırabiliyordu içinde. Yine de lafı değiştirdi:

“Halledilecek meselelere dönelim: İlk ve en önemli iş, Bakırköy’e elektrik getirtmek olacak.”

Bu konuda en çok maharet gösteren Ahmet Şükrü oldu.

Kışların bir yanı baruthane arazisi olduğu için, şehir elektriğinin kablosunu oradan geçirmek büyük bir mesele halini almıştı. Becerikli asistan, baruthane eski ve yeni müdürlerinin yakın tanıdığı olup aynı zamanda elektrik idaresinin doktoru olarak da görev yapmaktaydı. Bütün dostluk ve tanışıklıklarından sonuna kadar faydalanarak, Bakırköyü’ne en kısa zamanda elektriği getirtti.

Binaları yıkılmaktan, ağaçları kesilmekten kurtarmak, pavyonları yaşanır hale sokmak için haftalarca, aylarca uğraşıldı. Fahrettin Kerim’in yanına, erkekler bölümü şefi Lütfi Akif Bey de gelmişti. İki hekim, işçileri gece gündüz demeden çalıştırıyorlardı. Mazhar Osman da, Toptaşı’nın idaresinden ve hastalarından artan bütün zamanını nerdeyse Bakırköyü’nde geçirir olmuştı.

“Beyler, bu bahar bize yar olacak dememiş miydiniz size!”

Mazhar Osman’ın gururla söylediği gibi, o yılın baharı, bütün azametiyle, onlara ‘yar oldu’.

Bir yandan imar devam ederken, hastalar kısım kısım taşınmaya başlandı.

Hastaların nakli de kolay gerçekleşmiyordu.

İlk hastalar kamyonla getirildikten sonra, çekine çekine, başhekimle diğerleri için biraz beklenmesi teklif edilmişti.

Cevap, “Hayır!” oldu. Mazhar Osman, kafasında her ay nakledilecek, az da olsa bir hasta sayısı belirlemişti. O sayının altına düşmek söz konusu olamazdı. Lütfi Akif ve asistanlar bir araya gelip, başhekimle konuşmak için, aralarında sözünü en az sakınan, en dikkatli olan Ahmet Şükrü’yü seçtiler.

Ahmet Şükrü dili döndüğünce, nakilde karşılaştıkları zorlukları anlattı:

“Efendim, bildiğiniz gibi Bakırköy tren istasyonundan ayrılan

Zuhuratbaba yolunda, mezarlıktan sonraki mesafe çok uzun. İncirli yolundaki evler de hastaneye varmadan çok önce bitiyor. Kamyon sayısı yetersiz kalıyor, üstelik virajlı Topkapı yolu, yağmur yağdığında son derece kayganlaşıyor!”

“Eee, ne olmuş? Başka çareler buluruz! Mesela manda arabası kullanırız. Çocukluğumdan bilirim, manda arabası, kar, kış, kaygan yol demez, her yere gider.”

“Nerden bulacağız manda arabasını?”

“Belediye reisinden isteyeceğiz. Emrimize istediğimiz kadar manda arabası versin!”

1925 yılında, hasta ve eşyaların naklinin çoğu manda arabalarıyla yapıldı. Civar köyler, bir tuhaf istilaya uğramış gibiydiler. Köylüler, İncirli’den ya da Zuhuratbaba’dan yeni hastaneye doğru ağır ağır ilerleyen manda arabalarında, şilteleri ve battaniyeleriyle, pijamalarının üstüne siyah pelerinler atmış, bazen kendilerine el sallayan, bazen de garip hareketlerde bulunan hastaların resmi geçidini izlediler.

Aceleyle gidip gelmek gerektiğinde, Sirkeci’den kalkan seyrek tarifi kömürlü tren imdada yetişiyordu.

Elektrik temini nispeten kolay halledilmesine karşı, su meselesinin çözümü uzun vadeli ve masraflı oldu. Terkos tesisatı Bakırköyü’ne kadar gelmiyordu. Bir yandan pavyonlar kiremitlerle örtülüp zemine beton atılırken, öte yandan, epey uzakta olan ilk artezyen kuyusuna ek olarak yeni bir artezyen kuyusunun kazısı acil projeler arasına alındı; ilk kuyunun yanına motorlar kondu.

Ardından, servisler taksimata ayrıldı, her servise üçer banyo konması planlandı; alaturka on beş kurnalı bir hamamın inşasına başlandı; mutfakta yemek pişerken, ısınan suları borularla hamama vererek, günde yüz kişinin yıkanması masrafsız temin edilecekti

Lepralılar da sorun olmuştu başlarına!

Milli hükümet kurulunca, Mazhar Osman ilk iş Sıhhat Vekâleti’ne vakayı arz ederek, o garibanların Bimarhane’den alınıp kendilerine tahsis edilecek özel bir yere naklini rica etmişti.

Nafile! Refik’ten, “Lepralılarını kendine sakla,” türünden bir cevap gelmişti.

Dolayısıyla, Bakırköyü’ne taşınırken, lepralılar da beraber götürüldü, onlara da bir baraka ayrıldı. Bunca geniş bir arazide bunu yapmak pek zor olmamıştı.

Peki, boş olarak devraldıkları bu 1100 dönümlük arazi kime aitti?

İstibdat yıllarından miras kalan tapu işlerinin düzensizliği malumdu; tasarruf edilen yerin bilinmesi lazımdı. Bunun için mühendisler getirtilerek arazinin haritası yaptırıldı; hudutlar tespit edildi.

Ağa torunu Mazhar Osman bu araziye baktıkça coşuyordu:

“Şu sahrayı andıran bahçeyi de gölgelemek lazım. Akasya, vişne, elma, armut, kiraz gibi ağaçlarla bir orman vücuda getirebiliriz beyler!”

Sonra yine bu bağ projesine ısrarla döndü:

“Kocaman bir bağ yapılmalı. Böylece, her yılın sonbaharı müessesenin bir nevi üzüm bayramı kutlanır. Hastalar, tabiatın bu zengin nimetinden bol bol istifade ederler. Devlet bütçesine yük olmadan binlerce kilo üzüm toplanır. Haydi beyler, bu projeyle de meşgul olalım!”

Bütün bunlar yapılırken hasta nakli, çoğu zaman manda arabasıyla, bazen kamyonla devam ediyordu.

Mazhar Osman’da, çalışmaları en ufak ayrıntısına kadar idare ederken, ordularını denetleyen muzaffer bir komutanın edası vardı.

Fahrettin Kerim, bir gün yine onu işçilerin arasında dimdik, dikkatli, ilgili, tutkulu gördüğünde yanına yaklaştı ve son derece samimi bir ses tonuyla:

“Hocam, bir gün bu hastanenin giriş kapısı önüne heykeliniz dikilmeli,” dedi.

Mazhar Osman vakarla cevap verdi:

“Bu da benim hakkımdır!”

İlk Türk Milli Kongresi

İlk Türk Milli Kongresi, Türk Tıp Encümeni tarafından, 1925 yılının Eylül ayının ilk günlerinde düzenlendi. Bu kongre, Mazhar Osman için, Ankara Hükümeti, Gazi Mustafa Kemal ve Başvekil İsmet Paşa ile, ilk resmi karşılaşması olması açısından önemliydi.

1925’lerin Ankarası’yla da...

Medeniyetin nimetlerinden yeni faydalanmaya başlayan şehrin sokakları, İstanbul’a nispetle bomboştu. Toplu taşıma aracı pek azdı. Şehir dışında kağı, şehrin içinde ise at arabası kullanılıyordu.

Toz fırtınalarıyla cebelleşen, hemen hemen bütünüyle ağaçsız,

toprağı çorak bir bozkır kasabası görüntüsünden ancak kurtuluyordu Ankara. Ne yazık ki hâlâ, tehlikeli bir sıtma bölgesiydi!

Yine de, son birkaç yıl içinde neler neler yapıldığını, Ankaralılar İstanbullulara gururla anlatıyorlardı:

Başşehir için ilk plan, bir yıl önce, M. Nausser tarafından çizilmiş ve Yenişehir'in yapımına başlanmıştı.

Yerleşik düzende çalışan ilk tiyatro topluluğu olan Milli Sahne kurulmuştu.

Musiki Muallim Mektebi açılmıştı.

Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü oluşturulmuştu.

Atatürk Orman Çiftliği'nin çalışmalarına başlanmıştı.

Ülkenin kalbinin artık burada attığı, iyiden iyiye hissediliyordu.

Kongrenin başladığı ilk gün Gazi yoktu, Kastamonu'daydı. Önce elinde tuttuğu, sonra başına geçirdiği başlığı halka göstererek, "İşte buna şapka derler," diyerek, yeni bir inkılâp başlatmıştı.

Mazhar o sırada Ankara'da bulunmaktan, yenilenme havasını solumaktan da garip bir mutluluk duymuştu... İdadî'den sınıf arkadaşları yanında olsalardı, kendisine, mezuniyet günü fotoğraf çektirirken inatla fes giymeyi reddettiğini hatırlatır mıydılar acaba? Mazhar'ın 'dört ayaklı sacayak' adını verdiği dört arkadaştan, Ahmet Refik, Kenan Ömer ve Cevdet Ferit hukukçu, sadece o hekim olmuştu. Yeni hükümetin, yenileşmede hekimleri ön safta görmek istediğinin farkındaydı ve bu saftaki yerini almak için sabırsızlanıyordu.

Kongreye iştirak edenler için her türlü kolaylık düşünülmüştü: Yatacakları yerler hazırlanmış, şimendifer ücretlerinden yüzde kırk indirim yaptırılmış, ayrı vagonlar sağlanmış, her doktorun ayrı ayrı dinlenmesi düşünülmüş, Ankara'nın en iyi lokantasında bir lira ile mükemmel bir öğün yemek için biletler bastırılmıştı.

Bütün bu ayrıntılar, Askeri Tıbbiye'deki yarı aç-yarı tok öğrenciyi, Münih'te para tasarrufu yapmak için laboratuvarından gün boyu çıkmayan stajyeri hatırladıkça, beklenmedik masraflardan hep ürken Mazhar Osman'ın hesaplı yönüne, mükemmel şekilde hitap ediyordu.

Kongrede Başvekil İsmet Paşa, Sağlık Vekili Refik Bey, Askeri Sıhhiye Reisi, vekillerin çoğu ve milletvekillerin hepsi, sürekli oradaydılar. İkinci gece, Vekâlet'in Belediye bahçesinde verdiği ziyafette herkes kaynaştı ya da kaynaşmaya çalıştı.

İlerde hükümete yakın olmak isteyenler, politikaya atılmak isteyenler hemen belli oluyordu. Mazhar'ın böyle bir isteği olmadığı için, 'mühim' kişilerle özellikle temas kurmaya çalışmıyordu. Zaten eski Kuvayı Milliyeciler tarafından ne kadar kabul edileceği de şüpheliydi. Bunca yıl politikadan uzak durmanın, suya sabuna dokunmamış olmanın bedeli, şimdi, hafif de olsa kendini hissettiriyordu.

Ancak Refik Bey ile bir ara baş başa vererek, Toptaşı'ndan Bakırköy'deki Reşadiye kışlıklarına taşınma meselesini konuştu.

“Tamirler için yirmi bin liraya ihtiyacımız olacak!”

“Benim yirmi bin liram olsa, daha mühim işlere sarf ederim...”

“Pekiyi ama bu pavyonlara en iptidai tamiri olsun yapmadan bütün hastaları taşıyamıyoruz, artık Toptaşı'ndan tamamen kurtulsunlar istiyorum...”

Mazhar Osman kafasından çıkmayan bu konuya kendini o kadar kaptırmıştı ki, Vekil'i uzun süredir meşgul ettiğinin farkına bile varmıyordu. Toptaşı'nda kalan hastaların acıklı halini anlatırken bir kere daha gözlerinden yaşlar geliyor, sesi titriyordu.

Sonunda Refik Bey hem etkilenmiş, hem de bunca tutku karşısında biraz şaşırılmış olarak, sözünü kesti:

“İlahi azizim, Bakırköy aşağı, Bakırköy yukarı, başka şeyden bahsetmez oldun. Müsaade et, başka meselelerle de alakadar olayım biraz. Yahu, nasıl da gönül koymuşsun bu meseleye! Bak ama bilesin! İstedığın gibi yardım edeceğimizi aklından çıkar, kendin ne kadarını becerebilirsen artık...”

Sonra gülerek ekledi:

“Bak, aramızda kalsın, şu anda burada olmayan bir büyüğümüz, senin için, ‘Mazhar Osman delilerinden de delidir,’ diyor”

Mazhar Osman toparlanmıştı, omuz silktili:

“Onun bana deli demesi mühim değil! Ben ona deli demeyeyim yoksa...”

Refik'in parmağını dudağına götürüp korku dolu bakışlarla etrafı süzmesine hiç aldırış etmeden, lüzumundan fazla yüksek sesle konuşmuştu. Sonra, arkadaşının sırtını sıvazlayıp yanından uzaklaştı. Yalnız ve mağrur.

Kongrenin bitiminde, Mazhar Osman kendini hekim olarak, âdeta bir misyonla yüklü hissetti. Bu misyon, bundan böyle yazılarını ve faaliyetlerini büyük çapta etkileyecekti.

Ekim ayının *Seririyat*'ında çoğu yazılar, tenkidi ve övgüsüyle bu kongreye ayrılmıştı.

Türk halkının henüz bu gibi toplantılarda konuşmakta pek beceriksiz olduğu belirtiliyordu mesela:

“Çocuk ölümlerine dair raportörlerin hitabeleri, pek konusuna hâkim, tabii pek uzun idi. Az zamana sığdırmak için raportör birçok mühim yerleri atlamaya veya anlaşılmayacak derecede süratli okumaya mecburdu. Dilimizi Avrupalılar gibi süratli konuşamadığımız için, konuşana da dinleyene de, güç geliyordu (...) Kimimiz, söyleyeceği sözlerin herkesçe bilindiği ihtimalini düşünerek cesaret edemiyorduk. Kimimiz, mutlaka yeni bir şey söylemek gerekeceğini zannediyorduk. Tabii, bu acemilik gelecekteki kongrelere kalmaz. (...) İkinci gün, öğleden evvel, Tevfik Salim ve Neşet Ömer Bey'ler malarya hakkında gayet kapsamlı ve geniş konferanslar verdiler. Raporlar malaryanın kapalı bir noktasını bırakmıyordu. (...) Malarya tartışmasında yapılan mücadele usulleri ve istatistikler eleştirildi. Fakat malarya gibi, bütün hekimlerimizimizin ilgilendiği bu meselede de, yeterli sayıda söz alan bulunmadı.”

Bu genellemelerden sonra, başyazarın kendi tebliğinden bahsediliyordu:

“Bizim, sıtmanın (malaryanın) frengililerde yaptığı tesirden bahseden açıklamalarımız, arkadaşlarda büyük alaka uyandırdı. Frenginin son devir arızalarını, tabesleri, umumi felçleri, tersiyane sıtma tipini şırıngalarla damar içine vererek tedavi usulünün, bütün dünya kliniklerini alakadar ettiğini söyledikten sonra, nispeten Şark'ta az görülen bu hastalığın (Frengi'nin) tedavisinde, malaryanın tesiri olduğu düşünülmeye değerdir.”

Arkasından, sıra elbette, Mazhar'ın her zaman kol kanat gerdiği asistanlarına geliyordu:

“İhsan Şükrü Bey'in umumi felçte şiddet eğilimi, Ahmet Şükrü Bey'in mani eğilimi, Fahrettin Kerim Bey'in psikolojinin terbiyedeki rolü gibi mevzular konuşuldu.”

Ülke çapında bir frengi taraması yapıp sıtma mücadelesine başlandığı bugünlerde, ilk iki tebliğin ehemmiyeti tartışılmazdı...

Hoca İşi mi, Hekim İşi mi?

Türkler için ilk defa bir ‘yeni yıl kutlamasıyla’ başlayan 1926, sanki köklü değişimlerin senesiydi.

Toptaşı’ndaki hastaların, Bakırköyü’ne taşınması çok daha ağır ve aralıklarla da olsa devam ediyordu. Mazhar, yapmak istediklerinin gerçekleştiğini gördükçe, mutluluktan âdeta uçuyordu. Hayatında ilk defa, karşısına büyük engeller dikilmeden, yeniliğe, medeniyete dönük projesi, istediği gibi şekillenmekteydi. Bundan dolayı, yeni hükümete, projeye kısıtlı bir bütçe ayırmasına rağmen müteşşekkirdi.

O yıl, ülkenin ikinci Asabiye ve Akliye Hastanesi Elazığ’da açılmıştı.

İstanbul Spor Kulübü kurulmuştu.

Ankara otomatik telefonu işletmeye açılmıştı.

Mazhar Osman medeniyet yolunda atılan adımlara rağmen, hastalarının ve hasta yakınlarının kafalarının henüz ne kadar hurafelerle dolu olduğunu gördükçe öfkeleniyordu! Ne kadar saçma sapan sorularla, uyarılarla uğraşmak zorunda kalıyordu. En hafifleri: “Dikkat ediniz Doktor Bey, ilacınız midemi bozmasın!” ya da “Eczacı, içinde zehir var, dikkatle iç dedi doktor, siz içinde zehir olduğunu bilmiyor muydunuz yoksa?” türünden şeylerdi.

Ya da muayeneden sonra, hastanın yakınının, bir eli belinde kendisini âdeta sorgulayışı: “Doktor, sinir mi, sara mı, cinnet mi, felç mi? Sinirse muayene edin, ilaç yazın... Sara, cinnet, felç gibi şeylerse, bunlar hekim işi değildir, hoca anlar ancak... Nafile reçete yazmayın, hocaya okutturacağız!”

Dili döndüğünce anlatmaya çalışıyordu Mazhar Osman, ‘bunlar’ın, tam aksine ‘hoca işi’ değil de, ‘hekim işi’ olduğunu. Karşısındaki hemen köylü kurnazlığına sığınıp:

“Tabii doktorum, hocayı ne yapacağız, siz velinimetimiz dururken! Müsaade buyurun hastamızı duruma bir alıştıralım! Yine rahatsız ederiz!” dedikten sonra, vizite ücretini ödeme lüzumunu da duymadan, ortadan kayboluyordu.

Uyku hastalığına yakalanmış birinde, iyileştikten sonra, parkin-

sonizm gibi bir araz kalıyordu... Bundan dolayı, uyku hastalığını tedavi etmiş meslektaşları hakkında, genellikle şunları işitiyordu:

“Eskiden böyle değildi! Falan doktorun tedavisinden sonra çarpıldı, tir tir titriyor, Allah’tan bulsun!...”

Böyle durumlarda, gözünün önüne çok eski bir sahne geliyordu: Kırkkilise sokaklarında, çocuklar tarafından taşlanan at sırtındaki zavallı doktor. Adamın yüzündeki utanç ifadesi, çocukların “kız vermiş, o baktıktan sonra daha beter olmuş, ölmüş. Allah’tan bulsun, Allah’tan bulsun!” diye bağırışları...

Bu gibi davranışlar ve sözler, bazen mesleğini gerçekten sevip sevmediğini kendine sormasına sebep oluyordu.

Meslek Kazası

Her yerde olduğu gibi, Toptaşı’nda da, Mazhar Osman hasta vizitelerini, asistanlarından bir adım önde, elini kolunu sallaya sallaya gerçekleştirirdi. Nişantaşı’ndaki konakta, kolalı yakalığı sayesinde kurtulduğu saldırıyı, yaşadığı korkulu dakikaları çoktan unutmuştu. Hatta İhsan Şükrü, dost meclislerinde olayı ‘insan avımız’ diyerek anlattığında başkasının başına gelmiş gibi dinliyor, herkesle birlikte gülüyordu. Sırasında, özellikle ilgilendiği bir vakayı yakından takip etmek için, onlarca akıl hastası arasında korumasız kalıyor, ihtarlara gülüp geçiyordu.

“Beni Avni Mahmut Bey mi sandınız yoksa? Sağında, solunda, önünde arkasında güllabicilerle, bilmem kaç adım uzaktan güya hasta muayene etmemi mi bekliyorsunuz? Çalışanların sayısı zaten az! Onları işlerinden güçlerinden etmeyeyim bari!” diyerek, selefiyle hafiften alay ettiği de oluyordu.

Ağzından köpükler gelen bir adamın karşısında duruyorlardı. Adam bir yandan gülüyor, bir yandan bağırıyordu:

“Beni ay isteyecek, gökteki ay isteyecek!... Ben zelzele delisiyim, zelzeleler olacak, dünya yıkılacak! Ben dünyayı yaparım da, kırarım da!”

‘Ay’ın seraskeri’ Armenak adındaki hasta, Toptaşı’na, Doktor Evlambiyos’un şu raporuyla yatırılmıştı:

“Sivas’ın Balağ kariyesinin, otuz beş yaşlarında Armenak Veletyan, arabacı Emin namında birisini katl ve Tokat sancağı hapishanesinden

fırar etmiştir (...) Bu nam şahsın taht-ı müşahedeye alınarak, muayenesi icra kılındığında, hezeyan tefsiriyle malul olduğu ve bu haliyle harifte serbest bırakıldığı taktirde, sükûn ve selameti ammeyi ihlal edebileceği anlaşılmış olmakla, berayi tedavi ve muafaza vaz-ı bimarhane edilmesi lüzumunu natık rapordur...”⁽¹⁾

Yanından uzaklaştıklarında, Mazhar Osman’a doğru tehditkâr bir ifadeyle yumruk sallamakta olan hastanın, genelde sakin ve temiz görüldüğü söylendi başhekime. Bu nedenle, Armenak katil zannıyla yatırılmasına rağmen, asistanlar ona yatakları düzeltmek, servisleri süpürmek gibi işler vermekte hiçbir mahzur görmüyorlardı. Ne var ki, zaman zaman Armenak’ın hezeyanları artıyor, adam kendi kendine konuşmaya başlıyor, iri kemikli vücudu, kıllı yüzü, çatık gür kaşlarıyla gerçekten ürkütücü bir hal alıyordu. Böyle zamanlarda özellikle başhekime sövmeye başlıyordu:

“Bana bir inme gelecek, bunun haberi Mazhar Osman Bey’de... Benim düşmanlarım, Mustafa Kemal, Mazhar Osman Bey’ler... Mazhar Osman’a söyleyin, bana büyü yapmaktan vazgeçsin... Es-kiden düşmanım pek çoktu, şimdi tek düşmanım sertabib Mazhar Osman... Avrupa’daymış, gelsin, ben ona yapacağımı bilirim!” diye homurdanıp duruyordu.

Kısa bir Avrupa yolculuğu dönüşü, ayağının tozuyla hastaneye gelen Mazhar Osman, koğuşları doktorlar ve hastabakıcılarla geziyordu. Hastanenin iki koğuşunun arasındaki aralıkta duran Armenak, ona yine nefret dolu bakışlar atmış, kendi kendine söylenmeye başlamıştı.

Adam daha davranmadan, ne olup biteceğini kavradı, “Dikkat edin, Armenak bana saldıracak!” diye bağırdı. Yanındakiler harekete geçinceye kadar, hasta küfürler savurarak başhekim’e doğru seğirtip, başının tepesine ve şakağına iki darbe indirdi. Mazhar Osman, can havliyle adamın elini tutmayı ve böylece darbeyi hafifletmeyi başar-

⁽¹⁾ Sivas’ın Balağ köyünden, otuz beş yaşındaki Armenak Veletyan arabacı Emin adında birisini katledip kapatıldığı Tokat sancağı hapishanesinden kaçmıştır. (...) Söz konusu kişi, gözlem altına alınıp muayene edildiğinde, ağır şekilde sayıkladığı tespit edilmiştir. Bu haliyle serbest bırakıldığı takdirde, insanlar için tehlikeli olabileceği anlaşıldıktan sonra, hem tedavi edilmek, hem de göz altında bulundurulmak üzere, bimarhanede tutulması lüzumunu beyan eden rapordur.

dı, gür saçları da darbenin şiddetini epey azaltmıştı. Yanındakilerden, iriyarı iki hastabakıcı o dakika hastayı yakalayıp etkisiz hale getirdiler. Olay iki dakika bile sürmemişti. Mazhar, şaşkın halde elini şakağına götürdü; kanıyordu.

“Yumrukla vurdu sanıyordum. Meğer elinde kesici bir alet varmış!” dedi, titremesini zor önlediği bir sesle.

Armenak, su fiçilerindeki demir çemberlerden bir parça koparmış, bunu, günlerce apteshanenin taşlarında bilemiş, elini incitmesin diye beze sarmış ve şiltesinin altına saklamıştı. Başhekimin şakağına sapladığı bu ‘alet’ti. Götürdüklerinde hâlâ bağıırıyordu:

“Mazhar Osman daima eğleniyor, orospuları topluyor, rezaletler yapıyor, benim de canım istiyor! Onu gördükçe üzerime fenalık, delilik geliyor... Ben bir kanlı kama istiyordum! Onun bağırsaklarını dökecektim... Elimden gelse onu dilim dilim ederim... Beni serbest bırak, diye insanca söyledim, anlamadın. İşte eşekçe söyledim ki, o kalın kafan anlasın!”

Mazhar ürperdi. Bir taraftan mendilini kanlı şakağına sıkıca bastırıyor, öte yandan da kendini toparlamaya çalışıyordu.

“Bir santim daha kaysaydı, gözümü çıkaracağı muhakkaktı!” diye mırıldandı.

Etrafına üşüştüler, su verdiler, yarayı dezenfekte ettiler, odasına götürüp oradaki sedire yatırdılar ve nihayet tetanos serumu yapmayı kararlaştırdılar.

Korkusunu üzerinden atmış görünen Mazhar Osman, asistanlarının endişeli bakışları altında, alt dudağını hırsla ısırıyordu; bu, bir fırtına kopacağına işaretti. Nitekim öyle de oldu:

“Adam paranoid şekliyle erken bunamaya maruz! Katletmekten kapatılmış! Zaten cinayete iten de şizoid bünyesi olmuş, hapiste tam bir hapishane psikozu geliştirmiş, sabah akşam benim adımları sayıklıyor... Bu hezeyanlara nasıl ehemmiyet vermezsiniz! Sizlere güvenmekle ne kadar hata etmişim!”

Eve dönerken, hâlâ öfkeli ve heyecanlıydı. Hayatını kaybedebilirdi! Sakat kalabilirdi! O anda, Armenak’ın hastalığını göz önünde bulunduramıyor, normal bir insanmış gibi, ona karşı müthiş bir kin duyuyordu.

Ne aptallık etmişti akliye şubesini seçmekle! Yirmi yıl önce top-rağa verdikleri Necati bunu söylediğinde, neden onu dinlememişti?

Öfkesini bastırmak için odasına kapanıyor, masa başına geçiyor ve *İstanbul Seririyatı*'na yazı yazıyordu. Yazmak, onu hem sakinleştiriyor, hem de ona güç veriyordu.

Meslektaşları tarafından ilgiyle takip edilen, 'Mecnunlardan Müc-
rimler' sütunlarının yanı sıra, paramedikal⁽¹⁾ yazılara da geniş yer
ayırıyordu. Seyahat yazıları, gençlik hatıraları, toplumsal mevzu-
lar... Ankara hükümetinin sağlık konusuna verdiği önemi candan
takdir ediyordu.

Sıtma mücadelesinin başlatılmasının yanı sıra, içme sularının ge-
tirilmesi ve dağıtılması, kullanma suları, maden suları ve şifalı sula-
rının kontrolünü belirleyen 'Su Kanunu' çıkarılmıştı.

1909 yılında, Galatasaray'da, Salih Keramet'le bu konuda yaptık-
ları çalışmaları hatırlatıyor, etrafındakilere, halka temiz su içirtme
yolunda ilk adımı nedereyse yirmi yıl önce bizzat attığını, haklı ola-
rak anlatıyordu.

Evde Alaturka Yasağı

Saadet yine hamile kalmış, Mart ayında tombul, esmer sakın bir
kız çocuğu dünyaya getirmişti. Adını Meral İrem koydular.

Mazhar Osman'ın özel hayatına ayıracak pek zamanı yoktu yine.
Sadece haftadan haftaya, Dr. Lütü Akif ile Güzide Hanım'ın mey-
dana getirdiği garip çiftle gazonaya gidip, peş peşe doğumlarından
zar zor toparlanan Saadet'le tango yaptığı oluyordu. O yıl, Saadettin
Kaynak'ın bestelediği tangolar revaçtaydı. Mazhar, bu şuh danstan
nedense çok hoşlanmış, kolay öğrenmişti.

Tango plakları, Stauss'un valslerinin ve İtalyan opera arylarının
kayıtlı olduğu 77'liklerin arasında yerlerini aldılar...

Darülelhan'ın Türk Müziği Bölümü kapatıldığında, Saadet'e:

"Bak, ben sana dememiş miydim? Türk müziği dinlemek gerici-
liktir... Batı müziği dinlemeliyiz ki, onların kültürlerini daha iyi an-
layalım!" demişti.

Alaturka müziği artık dinlememeye gayret etse de, tuluat oyun-
larına hâlâ zevkle gidiyordu. Ta gençliğinde, Tıbbiye üniformasını
gizlemek için giydiği kalın yağmurluğuyla Manakyan'ın piyeslerini
takip ettiğinden beri, tiyatrodan hep hoşlanmıştı.

(1) Tıp dışı.

“Ona acı vermektense ölmeyi tercih ederdim. Sadece korkutmak istemiştim. Ama oldu bir kere!”

Mazhar’ın karşısında oturmuş bu tumturaklı sözleri söyleyen adam, orta boylu, ilk bakışta pek yakışıklı olmayan biriydi. Burnu, çenesi iri ve çarpıktı. Ama kestane rengi kocaman gözleri, geniş alnı, gür kaşları, ona, kadınları çeken, erkeklerde de saygı uyandıran bir şahsiyet kazandırıyordu. İskarpinleri pırıl pırıl parlatılmış, pantolonu itinayla ütülenmişti. Kolalı gömlek giymiş, kravatını, modaya uygun şekilde sımsıkı düğümlemişti.

Akşamüstüydü; Mazhar Osman’ın, ‘hususî’ müşterilerine ayırdığı saat. Mazhar’ın karşısında duran adam, tiyatro sahibi, ünlü mü ünlü Naşit Bey.

Mazhar Osman, Naşit’i 1910’dan beri ismen tanırdı. Kavuklu Hamdi ve Kel Hasan’la ortaoyunu ve tuluat gösterilerine katılan Naşit, sonraları, oldukça önemli bir mevkiye, Osmanlı Komedi Tiyatrosu müdürlüğüne getirilmişti.

İki gün önce, aşağı yukarı yaşıt olan ünlü hekim ile ünlü oyuncu, oldukça tuhaf şartlar altında karşı karşıya gelmişlerdi.

Mazhar Osman’ı, geç bir saatte, alelacele Toptaşı’na çağırmışlardı.

Bimarhane’nin bekleme odasında, iki zabıt arasında tir tir titreyen, yüzü kireç gibi olmuş ve, “Keşke ben ölseydim, keşke ben ölseydim!...” cümlesinden başka bir şey söyleyemeyen tiyatrocuyla görüştüğü zaman başhekim, şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı neredeyse.

Naşit o gece sahnede, kantocu Amelya’yı vurmuştu. Arkadaşları hapiste çürümesini önlemek için, Toptaşı’na getirmişlerdi, Mazhar Osman Bey’in anlayışına sığınacaklardı.

Neyse ki Amelya Hanım ölmemiş, ağır yaralanmamış, méme ucunda ufak bir sıyrıkla kurtulmuştu. Bu durum, başta tereddütlü olan Mazhar Osman’ı, Naşit’e, ‘aşırı alkol kullanımına bağlı, geçici cinnet’ raporu vermeye ikna etmişti. Her ihtimale karşı, bir gece Toptaşı’nda kalacak ve uzunca bir süre ‘doktor kontrolü’ altında bulunacaktı.

Ertesi gün, ünlü komik, Mazhar Osman’ın muayenehanesine dertleşmeye gelmişti.

Beş yıl önce, Amelya diye bir kantocuya vurulmuştu Naşit Bey. Ufak tefek, koyu kestane saçlı, fıldır fıldır dönen ela gözlü bu dilber, o zamanın en ünlü kantosunu hisli bir şekilde söylüyordu.

“Aşk Nedir Bilmezdim / Seni Gördüm Bend Oldum”

“O zamana kadar daldan dala konardım, ama sonunda evime dönerdim. Bir şeyim eksik değildi, sadece çocuk hasreti çekiyordum. Zevcem Leman Hanım’ın çocuğu olmuyor. Ama Doktor Bey, Amelya’yı görünce, nah şuramdan vuruldum!”

Naşit Bey, kalbine yumruğuyla vuruyordu. Mazhar Osman onu hep komik rollerinde gördüğü için, bu anlattıklarının birdenbire, bir şaklabanlıkla son bulacağı hissine kapılıyor, Naşit’i ciddiye almakta biraz zorlanıyordu.

Oysa Naşit’in kestane renkli gözlerinde yaşlar birikmişti.

“Ondan sonra da Amelya’sız yaşayamaz oldum. Beş senedir be-raberiz. Ona, Leman Hanım’la oturduğum eve yakın, bahçe içinde güzel bir evcik almıştım. Birinden ötekine mekik dokuyordum. Pek güzel idare ediyorduk!”

Yaşı geçkince ve çocuğu olmayan bir zevce, ünlü, paralı, kırkında bir adam, birdenbire karşısına çıkan, cıvıl cıvıl bir taze! Mazhar, bu hikâyeyi daha önce de duymuştu galiba. Belki de bu, kendisi dahil pek çok erkeğin hikâyesiydi.

“Sonra ne oldu? Amelya Hanım evlenmeniz için baskı mı yaptı? Yoksa Leman Hanım mı mesele çıkardı?”

“Amelya değil de, annesi Virjin Hanım dırdıra başladı. Ah o an-nesi var ya! Tam bir cadalo! ‘Kızımı mutlaka alacaksın,’ diye tuttur-du!”

Evet, analar, bazen kızlardan uyanık oluyorlardı.

“Alsaydınız! Leman Hanım’ı boşasaydınız! Veya ortak yaşamaya ikna etseydiniz!”

“Doktor Bey, herkesin yeri ayrı. Leman Hanım’a da gönülden bağlıyım. Ama Amelya, ah Amelya!...”

“Tamam Naşit Bey, anladık,” dedi Mazhar biraz sabırsızca. “İkin-ci zevce olarak nikâhınıza alsaydınız dedim ya! Ben bu işin doğrulu-ğunu hep müdafaa etmişimdir!”

“Olur mu Doktor Bey! İki karılı Naşit, kırkıktan sonra azdı mı dedirteyim elaleme?”

Nedense, herkesin meseleye hal çaresi değişik oluyordu. Ama bunun ki de pek parlak bir netice vermemişti şimdiye kadar.

“Amelya, güzeller güzeli bir kadın! Benim nikâhlanmadığımı görünce sahipsiz zannettiler! Boş bırakırlar mı hiç! Onunla dest-i izdivaç eylemek için, Kapalıçarşı’daki havluculardan tutun, Gedikpaşa fırıncılarına kadar, bilumum tüccar sınıfı hücumu geçti! Ben de sesiz sedasız kalacak değildim elbette!”

Amelya sahnedeysen, “Seni başkasına yar etmem!” diyerek kullisten içeri dalmış ve tabancasını ateşlemişti. Amelya, “Eyvah, yandım!” diye haykırarak yere yığılmıştı.

Naşit, Mazhar Osman’a gidip geliyor, ne yapacağını kara kara düşünüyordu. Ruhunu karartan ‘melankoli’ye karşı doktorundan ilaçlar, ama her şeyden çok nasihat istiyordu.

Ne var ki, Mazhar Osman’ın aklına, bizzat seçtiği yoldan başka yol gelmiyordu:

“Leman Hanım’a boş kâğıdı verin, kurtulun. Amelya Hanım’ı da nikâhınıza alın.”

Naşit ise, ilk gün verdiği cevaptan şaşmıyordu.

“Herkesin yeri ayrı!”

Bu arada giderek zayıflıyor, soluyor, uykusuz geceler geçiriyordu. Uyumak için aldığı bol miktarda bromür yüzünden de, sahnede rolünü unuttuğu oluyordu.

Naşit’in, Mazhar Osman’la konuştuğu sıralarda, mesele gittikçe dallanıp budaklanıyordu. Kapalıçarşı’dan hatırı sayılır havlucularından Kerami Bey, hâlâ Amelya ile evlenmek için ısrarlıydı. Artık kızını evli barklı bir adamın metresi olmaktan kurtarmak isteyen Virjin Hanım da, bu izdivaca olumlu bakıyordu.

Bir gün, Amelya’nın, Kerami Bey’le nişanının kesin olacağını öğrendiğinde beyninden vurulmuşa döndü. Oluklu Bursa bıçağını aldı ve iki elde tabancalarıyla bir fotoğraf çekti, arkasına, “Eğer bu gece nişan olursa, hepinizi duman ederim,” diye yazdı ve bir çocukla Amelya’nın evine yolladı. Amelya’nın yanında bulunan havlucu Kerami Bey mesajı görür görmez, Naşit’in sevgilisini almaktan vazgeçerek, nişan evinden apar topar kaçtı.

Bütün bu heyecanlı olaylardan sonra, Naşit, Leman Hanım’ı boşamaya karar verdi ve Amelya ile nikâhlandı.

Bir akşamüzeri Bedra, ağabeyinin muayenehanesine geldi. Son hastanın gitmesini uslu uslu bekledi. Mazhar Osman ellerini yıkayıp üst kata çıkmaya hazırlanırken Bedra muayene odasına girdi. Gözleri kıpkırmızıydı. Ellerini sıkıntıyla ovuşturup duruyordu.

“Sizinle konuşmak istiyordum ağabey!”

“Karnım aç Bedra, yukarı çıkıp bir şeyler yiyeceğim, istersen sen de gel. Cahit’e haber verelim, akşam yemeğine kalınız, sonra anlatır-
sın anlatacağını!”

“Mevzu zaten Cahit’le alakalı!” Genç kadın güçlkle konuşuyor-
du, anlatmaya devam etti:

“Hastaymış ağabey, bel... belsoğukluğu mu ne? Öyle bir hasta-
lıkmış. Bana da bulaşabilirmiş, galiba bulaşmış bile. Ağabey, siz dok-
torsunuz, bilirsiniz, nasıl bir hastalık bu? Üşütmeyle mi geliyor? Te-
davisı nedir? Çok... rahatsızlık veren bir şey!”

Bedra başını öne eğmişti, yeşil gözlerinden yaşlar akıyordu.

Mazhar, kanın beynine sıçradığını hissetti.

Alçak herif! Kendisine yapılan bunca iyilikten sonra, şu saf ka-
dıncağızı utanmadan aldatıyor, üstüne üstlük kimbilir hangi pis o...
dan zührevi bir hastalık kapıyor, ona bulaştırıyordu. Belki de, bel-
soğukluğu değil, frengi gibi daha da ciddi bir hastalıktı. Aklından
geçenleri öfkeyle haykırmamak için kendini zor tuttu. Kız kardeşini
fazla hırpalamadan, soğukkanlılıkla konuşmaya çalıştı:

“Bak Bedra, bu hastalık soğuk algınlığıyla alakalı bir hastalık
değil! Kocan denecek şu...adam, başka kadınlarla... Nasıl desem,
hafifmeşrep kadınlarla münasebette bulunmuş da öyle yakalanmış.
Şimdi beni iyi dinle: Derhal yataklarınızı ayır, çarşaflarınızı ve heri-
fin iç çamaşırlarını iyice kaynatıp kızgın ütüyle ütüle, adını verece-
ğim kadın hastalıkları mütehassısına da, yarından tezi yok mutlaka
git. O sana, nasıl bir tedavinin lazım geldiğini tafsilatıyla anlatır.”

Refik Münir’e yollayacaktı, Refik Münir de, Mazhar Osman’ın
kız kardeşinin, belsoğukluğuna yakalandığını öğrenmiş olacaktı.
Ama çaresi yoktu, kendi tedavi edemezdi. “Allah kahretsin!” diye
mırıldandı.

“Ne demiştiniz ağabey?”

“Münir’e git, ne diyorsa onu yap, şifa bulursun, diyordum.”

“Ya Cahit?”

“Müsaade et de, ben onunla baş başa, erkek erkeğe konuşayım. Bu işi derhal bitirmek lazım!”

“Hangi işi?”

“İzdivacını! Yoksa, böyle bir namussuzun zevcesi kalmaya mı niyetlisin? Bak o zaman karışmam! Her hastalık kaptığında gelip de bana ağlama, ne halin varsa gör!”

Bedra sessizce ağlıyor, hiçbir cevap veremiyordu.

Ertesi gün, Mazhar Osman Abdülkadir Cahit’i, Toptaşı’ndaki makamına çağırdı. İkisinin, kapalı kapılar ardında ne konuştuklarını hiç kimse bilmedi. Bir saat sonra, genç cerrah, beyaz gömleğini ve evrakını alarak, boynu bükük halde Toptaşı’ndan ayrılıyordu. Sonraki günler hastaneye uğramadı. İki hafta sonra da, Bedra’dan ayrıldığı ve Ege bölgesinin ücra bir kasabasına tayin edildiği duyuldu.

Refik Münir ise, muayene ve tedavi ettiği zavallı Bedra hakkında, Mazhar’la telefonla görüşmüştü:

“Büyük talihsizlik azizim! Teşhis geç konmuş, tedaviye geç başlanmış, iltihap yumurtalıkları sarmış. Bedra hanımı inşallah iyileştiririz, ama ilerde çocuğu olabileceğine hiç ihtimal vermiyorum.”

Talihsizlik, zaten doğumundan beri, hatta ana rahmine düştüğü andan itibaren biçare Bedra’yı hiç terk etmemiştir.

Bedra bir süre ağabeyinin yanına sığındı. Ama Saadet’le araları pek iyi değildi. En kısa zamanda yeni bir koca bulunmalıydı ona, bu da pek kolay olmayacaktı.

Husyelerine Düğme Diktirip mi Cima Ediyor?

Mazhar Osman’ın gözleri dehşetten kocaman açılmış, elindeki kâğıtlara sinirli bir elin çiziktirdiği eğri büğrü harfleri çözmeye çalışıyordu.

Geçen sabah Fahrettin Kerim, bakışlarını ondan kaçırarak uzatmıştı bu kâğıtları:

“Efendim, bana yollanmış imzasız bir yazı. Hakkınızda pek mü-nasebetsiz sözler ihtiva ediyor. Muhtemelen bir hastadan geliyor! Fakat besbelli mahremiyetinize girmiş bir insan. Evinizin iç düzeni-ni, yatak odanızın yerini, hanımefendinin huylarını... hasılı her şe-yinizi biliyor. Belki kim olduğunu anlar, ona göre tedbir alırsınız di-ye veriyorum.”

Ya! Bunun için mi veriyordu acaba? Yoksa kendisini Bakırköy’de

köle gibi çalıştıran başhekime, hakkında yazılanları okutarak, onu mahcup etmek ve böylece intikam mı almak istiyordu? Bu gençler-pek belli olmazdı, saygı maskesinin arkasında nelerin gizlendiği anlaşılmazdı. Fahri'nin gözlerinde biraz alaycı bir pırıltı mı vardı bu kâğıtları uzatırken, yoksa ona mı öyle gelmişti.

Gözleri önce imzaya takıldı:

"Pinpon bir kadın!"

Delinin teki besbelli.

Sonra başlığa göz attı:

"Son Saat'in anketine, Mazhar Osman'ın cevabı münasebetiyle."

Evet, "asla kadın olmak istemediğini, çünkü kadınların daima yetiştirilmez hevesler peşinde koştuklarını" yazdığı o anket.

Satırları sırayla ve hızla gözden geçiriyordu.

Yazılanlar korkunçtu:

La Paix başhekimliği, Şişli Konferansları, Torlakyan davası, Armenak olayı gibi meslek hayatının mihenk taşları, babası için Hilal-i Ahmer'e yaptığı mühim bağış, çocuklarına verdiği adlar, Saadet'in şimdiki hamileliği, evinin düzeni gibi ailevi meseleler acımasızca alaya alınıyordu.

"Zevcesinin ısrarıyla çocuklarını kendi yatak odasının yanındaki odada yatırmakta ve geceleri bizzat kalkarak çocuklarının emziklerini vermekte, çişe tutmakta olduğunu yakinen bildiğimden, aşk vadisinde de kendisine mazohist teşhisini koyarım. (...) Doktor Nâzım Şakir Bey'in 'Aşk-ı Marazi' isimli eserinde tasvir etmiş olduğu onbaşı gibi, Mazhar Osman da husyelerinin iki taraf derilerine dikiş iğnesiyle pantolon düğmesi diktirdikten sonra cima edecek kadar mı mazohisttir? Artık o derece hususiyetini kendisine sormalı."

Kimdi bu?

İsimler, bu isimler üzerinde toplanan şüpheler kafasına üşüşüyordu.

Okumuş, dil bilen ve kendisine yoğun bir nefret besleyen bir kadındı.

Gösterdiği yoğun ilgiyi cevapsız bıraktığı Safiye Hüseyin olabilir miydi? Kadın bir de son zamanlarda koyu feminist kesilmişti. Kadın hakları aşağı, kadın hakları yukarı... Başka bir şeyden bahsetmez olmuştu. Evet ama evinin hususiyetlerini nereden bilecekti? Peki ya Güzide, Hirondelle... Onlar aile hayatını iyi biliyorlardı fakat bu kadar nefret neden?

Kadınlara yakıştırdığı şu hususiyetlerden mi? Hadi canım, hepsi doğruydu, yazdıklarının arkasında da durmaya hazırды.

Birden bir el kalbini burktu.

Bu acımasızlık; yaptıklarının arkasında gizlenen ve kendine bile itiraf edemediği sebepleri keşfedip yüzüne vurma kabiliyeti...

Nedime olabilir miydi acaba?

Kadının, Beyoğlu'nda, tatlı su frengi bir madamın dairesinde oda tuttuğunu ve yorgan yüzleri dikerek geçindiğini Çörçöp Sami'den öğrenmişti. Aklına geldikçe, şoförüyle ona bir miktar para da yolluyordu. Para yollamayı kesmeye karar verdi.

Belki de sadece bir hastaydı. Şu zengin yalılarda, bol para karşılığında can sıkıntılarını tedavi ettiği güzel sinirlilerden biriydi... Onun çok anlamlı gördüğü bir tebessümünü, bir göz kırpsını fark etmediği... Kendisiyle büyük bir aşk hayal edip, hayalleri suya düşünce intikam duyguları içinde bunu yazan bir paranoyak! Parano-yaklar pek zeki ve dikkatli davranırlar. Müşahadeleri kuvvetlidir. İstihbarat toplama kabiliyetleri de!

"Husyelerine düğme dikerek mi..." Güldü. Omuz silkti. Gelsin görsündü bu kadar hevesli idiyse! Fahrettin de bunları okumuştı. Fahrettin'den mi utanacaktı yani, şu çömezinden! Bir ara elindeki kâğıtları yırtıp atmayı düşündü, sonra fikir değiştirdi. Mademki cüce bunları okumuştı, başhekimin hiçbir şekilde korkmadığını görecekti. Odasına çağırdı.

"İster hatıra diye sakla, ister yırt at! Deli saçması bunlar. Bizim düşünecek çok daha mühim meselelerimiz var."

Fahrettin Kerim yazıyı saklamaya karar verdi.

Toptaşı'na Veda

Evet, yakında, Toptaşında hiçbir hasta kalmayacaktı ve bunca yorucu çabadan sonra Bimarhane'nin ağır kapılarına nihayet kilit vurulabilecekti.

15 Haziran 1927 tarihinde, İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi, resmi olarak hizmete girdi.

Toptaşı Bimarhanesi'nde tek bir hasta kalmamıştı. En son olarak, adli tıp vakaları taşınmıştı. En tehlikeli olanları, katiller! Mecnunlardan mücrimler.

Bir akşamüstü, Mazhar Osman tek atlı faytonla Üsküdar'a gele-

rek, eski Bimarhane'nin dik yokuşunu ağır ağır tırmanmış, binanın önünde durmuş, uzun uzun bakmıştı. Artık boş ama yine de dopdoluydu:

Bazı mimari tarzlar vardır, insanı çok özel bir hayal âlemine alır götürür. Sanki asırların katmanları altında, taşlara gömülü yazıtlar, dikkatle bakmasını bilenlere birbirinden gizemli işaretler gönderir.

Temmuz ayının kızıl günbatımında, Toptaşı Bimarhanesi'nin mermer sütunlar üzerine yerleştirilmiş kubbeli binası şiddet dolu anılar taşıyor gibiydi... Bimarhane'nin genel havası, taşının rengi, gökyüzü... Her şey, orada azap çekmiş olanların ve onları tedavi edenlerin isimlerini, bir yerlerde arayıp bulmaya, okumaya, öğrenmeye davet ediyor gibiydi. Batan güneşin ışınları, sanki, işlerinden evlerine aceleyle dönerken, oradan geçen insanlara sadece var olanı göstermekle kalmıyor, kaybolup gideni görmeye çağırıyor, artık konuşulmayı dinlemeye ve hayal etmeye teşvik ediyordu.

Mazhar Osman, uzun süre Toptaşı'nın karşısında, saygıyla, neredeyse hazırol vaziyetinde durdu. Eski Bimarhane'yle şahsi vedalaşmasıydı bu. Sonra sırtını dönüp faytona bindi ve evinin yolunu tuttu.

Vals, Tango ve Afife Jale

Feneryolu'ndaki evine geç vakit vardığında, ebe odadan çıkarak kucağına ikinci oğlunu, dördüncü çocuğunu verdi: Zeyn Nasut.

Bu yeni geleni sevinçle karşıladıysa da, Lahut'un doğumunda duyduğu coşkuyu duymadı.

Zaten kendini üç yıldan beri, nihayet tamamına ermiş 'Bakırköy' projesine öylesine kaptırmıştı ki, evi, akşam bitkin halde döndüğü, mükellef bir sofranın başında birkaç dostu ağırladığı bir çeşit otel halini almıştı, onun gözünde.

Yeni hastanenin resmi açılışından sonra biraz da eğlenceye vakit ayırmaya karar verdi. Oysa gençliğinden beri, eğlenceye pek 'istidatlı' olmamıştı. Yine de denedi:

Saadet'i yanına alıp, çoktan keşfedip sevdiği sinemaya sık sık gitmeye başladı.

Asri Sineması'nda, Johann Strauss'un *Çingene Baron*'undan esinlenen *Serseri Prens*'i seyrettiğinde, Vivian Gibson'ın güzelliğine hayran kaldı.

Bazı yaz geceleri, Taksim Bahçesi'nin gazinolarından Keyif ve Panorama'ya giderek, artık iyice tombullaşmış olan Saadet'i belinden tutup, 'Ramona', 'Acem Baba', 'Güzel İstanbul', 'Sevda Tango', 'Şivekas' gibi melodiler eşliğinde, vals, çarleston, fokstrot, tango yaptığı oldu.

Karısının kendisinden başkasıyla dans edebileceği hiç aklına gelmemişti. Bir akşamüstü Tepebaşı gazinosuna gittiklerinde, İhsan Şükrü ve eşi de onlara katılmıştı. İhsan, dudaklarından hiç eksik olmayan o çapkın ve sevimli gülümsemeyle, 'Saadet Hanım'ı dansa kaldırmıştı. Genç kadın, bir vals bir de tangodan sonra nihayet masaya oturduğunda, onları kaşlarını çatıp alt dudağını ısırarak seyretmiş olan Mazhar Osman tarafından, âdeta soru yağmuruna tutuldu.

"Pek koyu bir sohbete dalmıştınız! İhsan sana anlatacak ne buldu bakalım? Ya sen? Uzaktan gördüğüm kadarıyla, senin de maaşallah çenen hiç durmadı. Neler söyledin? Dans hoşuna gitti mi? İhsan iyi dans etmesini bilir, gençliğinden beri meraklıdır bu işe..."

Saadet bunaldıkça bunalyordu. Sonunda:

"Mazhar Bey, doğrusunu isterseniz, ben dans etmekten hoşlanmıyorum. Ne sizinle, ne de başkasıyla artık dans etmeyeceğim!" demekle, en azından o akşam kurtuldu.

Tiyatroya da gittikleri oluyordu. Artık Naşit'in her gösterisine bedava loca bileti geliyordu. Afife Jale'nin rol aldığı birkaç oyunu da seyrettiler. Ama Afife yavaş yavaş erimekteydi. Her piyeste Mazhar onu endişeyle daha zayıf, daha bitkin görüyor, sesini daha kısık, daha boğuk duyuyordu. Afife 1921'den beri hastasıydı.

Defalarca polis tarafından engellendikten sonra, nihayet serbestçe sahneye çıkabiliyordu ilk Müslüman kadın oyuncu.

Ama çocukluğundan beri gördüğü baskılar genç kadını iyice bunaltmış, ağır sinir hastası yapmıştı. Üstüne üstlük, düşüncesiz bir doktorun safra kesesi ağrılarından dolayı bol dozda verdiği morfin, onu bitirip tüketmişti.

Zaman zaman La Paix'ye yatıyor, bir dinlenme kürüne çekiliyordu. Mazhar Osman, onu odasında, asistanlarıyla birlikte ziyaret ettiğinde, duygu dolu gözlerini başhekime çeviriyor, sonra hüzünlü bir gülümsemeyle:

"Doktorum! Düşünüyorum da... Bir sürü çocuk sahibi bir ev hanımı olabilmeyi ne kadar çok isterdim! Mesela hanımınız gibi. Ne

ün, ne para, ne güzellik! Sadece düzgün bir hayat, çocuklar, her akşam eve dönüş saati belli bir koca!” diyordu.

“Bütün bunlara sahip olmak zor değildir Afife. Şu morfinden bir kurtulsan! Henüz çok gençsin, bak ben otuz sekiz yaşında baba oldum.”

“Ama siz başkasınız! Benim, başımdan geçenleri unutmam kolay mı zannediyorsunuz? ‘Tatlı Sır’da, birinci perdede, polisin salonu basması, arkadaşlarım tarafımdan güç bela kaçırılmam. Sonra ‘Odalık’ta, galiba siz de salondaydınız, yine baskın, yine kaçış... 1921’de Darülbeydi’den kovulmam... Bütün tiyatro kariyerim bir çile... Bir başka çile de şu sancılarım, bitmeyen sancılarım...”

“Haklısın! Fakat artık rahatsın, istediğin gibi sahneye çıkabiliyorsun. Hatta Fikret Sadi’nin topluluğuyla, Anadolu turnesine bile çıkacaksın diyorlar. Sancılarına da, daha az zararlı terkipler hazırlanıyor eczanelerde. Morfini bırakmaman için hiçbir sebep göremiyorum artık.”

“Bir sebebi var. Ben istemiyorum! Bana çok zevk veriyor. Zamanı gelince, bu zevkin bedelini, ne kadar yüksek olursa olsun öderim!”

“Zamanı sandığından çabuk gelebilir, bedel de düşündüğünden çok yüksek olur!”

“Olsun! Dem bu demdir!”

Bu gibi konuşmalar, bir başka zaman, Divanyolu’ndaki küçük muayenehanesinde, Mazhar Osman’la, kara gözlü uyuşturucu müptelası başka bir güzel kadın arasında da geçmişti. Acaba Afife ile konuşurken, yıllar önce Mediha’yla aralarında geçen son sözleri hatırlıyor muydu?

“Doktor Bey, beni böyle kapıya koyamazsınız. Nereye gideceğimi bile bilmiyorum. Siz talihlisiniz, sizin döneceğiniz sıcak, huzurlu bir yuvanız var!”

“Allaha şükür, var!” demiş ve saatine bakarak, ona kapıyı göstermişti.

Birkaç gün sonra, gazetede ölüm haberini okumuştı.

Şimdi artık, bazen büyük iç mücadeleler sayesinde, kadın hastalarıyla gereken mesafeyi iyi korumayı öğrenmişti. Sadece hastanede değil, muayenehanesinde baş başayken bile. Hele şu mektuptan sonra. Kadınlardan korkulurdu! Ama tabii, her an ayağı kayabilirdi. O da insan değil miydi eninde sonunda? Hem de, evlilik hayatında pek mutlu olmayan bir insan!

Afife'nin odasından çıkarken, bu düşüncelerle doluydu Mazhar Osman, yüreğinde de büyük bir acıma duygusu vardı:

Sefahat, kokain, eter, morfin, alkol alışkanlıkları, akıl hastalıklarının sayısını artırdıkça artırıyordu; savaştan sonra, insanlar her şeyi, 'hemen şimdi' istemeye başlamışlardı, emek vermeyi, beklemeyi, sabretmeyi kabul etmiyorlardı. Bu durum özellikle Batı'da kendini gösteriyor, Batı'yı iyi ve kötü yönleriyle örnek almış genç Türkiye Cumhuriyeti'ne de bulaşıyordu.

Fena Haber: Delilik Her Yerde Artıyor

1929 yazının başında Mazhar Osman, Avrupa'nın belli başlı akıl ve sinir hastanelerini ciddi şekilde gezeceği, uzun bir seyahat planladı. Yanına Saadet'i de aldı. Henüz pek küçük olan çocuklara, 'Nonokoşu' diye çağırdıkları anneanneleri İhsan Hanım bakacaktı. Bedra da onlara göz kulak olacak, tabii vefakâr Lala da her hizmete koşmaya hazır bulunacaktı. Artık gönül rahatlığıyla gidebilirlerdi.

Seyahat, mesleki açıdan dolu dolu geçti.

Mazhar Osman, önce Londra'da saralılar için kurulan özel hastaneyi ve birkaç ünlü bimarhaneyi gezdi. Hamburg'da, Prof. Veygand'ın davetlisi olarak incelemelerde bulundu.

Paris'te La Salpetriere, Charenton ve Sainte-Anne'ı ziyaret etmekle yetinmedi; akşamları, bu hastanelerin başhekimleri ve eşleriyle, 'ailece' yemeğe çıktı. Saadet' in, yedi yıllık Fransızca derslerinin ürünü olan zar zor konuşmasını, bir ananın çocuklarının ilk adımlarını izlemesi gibi izliyordu Mazhar. Hem gururlu, hem de biraz gergin!

Saadet'in çıktığı ilk uzun seyahatti bu. Çocuk gibi, hayret içinde etrafına bakınıp duruyordu.

Gündüzleri, cebine fazla para konmadığı ve konuşacak kimse olmadığı için otelin lobisinde oturuyor, orada bulunan mecmuaları karıştırıyor, kocasının gelip onu bir yerlere götürmesini sabırsızlıkla bekliyordu.

Akşam davetlerinde ise, suskun ve güler yüzlü, kendisine gösterilen yerde oturuyor, bol bol yemek yiyordu.

Paris'te şık bir lokantanın mükemmel donatılmış sofrasında, Profesör Levy-Valensi, Mazhar Osman'a doğru eğilmiş, Saadet'i göz

ucuyla işaret etmişti. “Güzel Madam, kimbilir gündüzleyin Paris sokaklarında dolaşırken ne kadar süksa topluyordur? Biz Fransızlar, Şark güzelliğinin esrarına hayranızdır.”

Bilgiyle olduğu kadar çapkınlığıyla da ünlü profesörün sözlerini duyunca, Mazhar âdeta beyninden vurulmuştu. Ama Avrupa’da bu gibi iltifatların, dayakla ya da silahla karşılık verilecek bir ‘hakarret’ sayılmayacağını artık öğrenmişti. Soğuk bir şekilde tebessüm etmekle yetinip, sesini çıkarmadı.

Ertesi sabah Saadet, “Mazhar’ım, müsaade ederseniz ben bugün otelde oturacağıma sokağa çıkayım, biraz dükkânların vitrinlerine bakayım,” demek gafletinde bulundu.

“Olmaz, yolda kaybolursun!”

“Çok dikkat ederim Mazhar’ım, fazla uzaklaşmam! Yolumu bulamazsam, birilerine otelin adını söylerim, bana yardım ederler. Herkes burada pek kibar görünüyor.”

Mazhar hiç cevap vermeden kapıyı çekip gidince, Saadet gezmesine müsaade etmiş olduğunu zannetti. Heyhat! Giyinip süslenip sokağa çıkmaya hazırlandıktan sonra, odanın kapısının dışardan kilitli olduğunu fark etti dehşetle. Yapabileceği bir şey yoktu. Odasında oturup gün boyunca ağladı.

Döndüğünde, Mazhar’a sitem etmeye cesaret edemedi. Kocası da, onun ağlamaktan şiş gözlerini fark etmemiş gibi, yumuşak bir sesle:

“Hadi bakalım! Bu akşam davet mavet yok, sinemaya gideceğiz! Ben sana mevzuyu anlatırım,” dedi.

Seyahat boyunca, not defteri ve kalemi elinden düşmüyordu Mazhar Osman’ın...

Her zaman yaptığı gibi izlenimlerini, *İstanbul Seririyatı*’na yazıyordu.

Temmuz’un sonunda döndüler. Altı, beş, üç ve iki yaşlarında olan çocuklarına kavuştuğunda, babaları onları alınlarından tek tek öptü. Giderken, başlarını okşamakla yetinmişti. Lahut ve Tuba çok şirin olmuşlardı. Lahut cin gibiydi, Tuba, ortalıkta küçük bir prenses edasıyla dolaşıyor, ama ağabeyi ağzını açıp bir emir verdi mi, âdeta kulu kölesi oluyordu. İrem’in gözleri fıldır fıldır ama sesi pek duyulmuyordu. Nusut ise yeni konuşmaya başlamıştı.

Dönüşlerinden bir-iki gün sonra bir akşamüstü telefon çaldı. *Cumhuriyet* gazetesinin muhabiri, Dr. Mazhar Osman Bey’in, uzun

seyahati boyunca akıl hastalıkları ve Avrupa'daki tedavi yöntemleri hakkında edindiği izlenimleri öğrenmek istiyordu.

O da, her zamanki rahatlığıyla demeçlerini verdi. Fotoğrafını çekti.

"Efendim bakınız, birinci sayfede kocaman bir fotoğrafınız var! Pek de yakışıklı çıkmışsınız maaşallah!"

Sabah kahvaltısında efendisine gazeteyi uzatan Lala, sevinçten yerinde duramıyordu. Nerdeyse, çocuklar gibi zıp zıp zıplayacaktı.

Manşette büyük boy bir fotoğraf ve kocaman puntolarla yazılı bir başlık yer alıyordu:

"Fena haber: Her tarafta deliler artıyor!"

Kendisine bir vekil kadar yer ayrılmıştı. Karşısında oturan genç kadına gülümsedi:

"Bak Saadet, kocan ne kadar ünlü biri olmuş."

Çocukluğundan bu yana ilk defa, hayatın her zaman bir sırat köprüsü değil de, bazen iki tarafı ağaçlıklı, dümdüz bir yol olabileceğini düşündü.

Kürtaja Hayır

Mutluluğunu bozan ailevi sorunlar da yok değildi: İrem üç yaşını doldurmasına rağmen pek konuşmuyor, ara sıra da sinirli sinirli salınlıp duruyordu. Önce durum görmezlikten gelindi, sonunda, istemeye istemeye birkaç dost doktora başvuruldu. Çocuğun babası da, bu arada teşhisini koymuştu:

"Solucandır. Çocukta mutlaka solucan vardır, durgunluğu on-dandır. İlaç verelim. Döktü mü, bakınız nasıl kendine gelir! Kuş gibi cıvılamaya başlar. Zaten bence çok zeki, hepsinden zeki olacak!"

İrem'e derhal bilinen bütün 'kurt dökme' ilaçları verildi. Bunlar çocuğu zayıf düşürmekten başka bir işe yaramadı; babasının sabırsızlıkla beklediği, o 'kuş gibi cıvılamalar' hâlâ ortada yoktu. Sonunda Mazhar kestirip attı:

"Üstüne varmayın! İyi beslensin, temiz hava alsın, eninde sonunda canlanacaktır!"

Lütfü Lahut ile Zeyn Nasut, babalarının âdetâ birer küçük kop-yasıydılar. 1930 yılında dünyaya gelen en küçük oğlu ise, daha çok

Osman Efendi'yi hatırlatıyordu. Doğduğunda, Namık Kemalzâde Ali Ekrem (Bolayır), “Beşinci çocuğu için doktoruma” başlığıyla, minnetini de belirttiği bir şiir yazmıştı.

*“Bülendi mazharı Lahut Mazhar Osman ki
Vücudu sahal na sute mihri irfandır
Onun kemalini ben hak kadar ayan bilirim
Fuyuzu fen ile Cülmudu aklü vicdandır
Saadet ezeliden İrem sefasile
Semayi ömrüne Tuba’lar inse şayandır
Hazakatile bugün berhayat kalan Ekrem
Büyüklüğünde ki, ulvi meale hayrandır
İlahi ömrü uzun, şanı payidar olsun
Bu şiiri minnetim üstada yadigâr olsun”⁽¹⁾*

Aile fertlerinin adlarıyla meydana getirdiği mısralar sayesinde, Ali Ekrem, yeni doğan çocuğa, diğerlerine olduğu gibi isim babalığı yapmış, Cülmüt adını vermiş oluyordu: Oğlanın adı, ‘kayanın azmı’ anlamına gelen Azmi Cülmüt kondu.

Bütün bu tumturaklı sözlerin, tantanalı mısraların arkasında, yorgun, sinirleri bozuk, vücudu şekilsizleşmiş, rahmi düşmüş bir kadın vardı: Saadet Uzman.

Cülmüt daha üç ayını doldurmadan, yeni bir hamileliğin belirtileri başgöstermişti! Saadet ilk defa, ‘aldıracağım’ diye kocasına kafa tutmaya cesaret etmiş, bunun üzerine evde kıyamet kopmuştu!

“Olmaz! Müsaade etmem! Süslenip püslenip gezmek için mi çocuk aldirtacaksın! Kâfi gelmiyor mu sana, bu kadar gezip tozmak?”

“Mazhar’ım rica ediyorum, yalvarıyorum...”

“Sus! Ben seni süs bebeği diye mi aldım? Bana çocuk doğuracaksın!”

Mazhar Osman, ‘kürta’ lafı edildi mi çılgına dönüyordu. Henüz

⁽¹⁾ Tanrılar âleminin yüce görüntüsü Lahut Mazhar Osman ki / Varoluşu, insanlığa bilim güneşidir / Onun değerini ben hak kadar gözle görülür bilirim / Tecrübesi (bir) İhsan, vicdanının sesi kaya (gibi sağlamdır)dır / Mutluluk ezelinden Cennet sefasıyla / Semayi ömrüne huriler gelse buna layıktır / He-kim ustalığı sayesinde bugün hayatta kalmış Ekrem / Büyüklüğünün yüce anlamına hayrandır / İlahi ömrü uzun, şanı sürekli olsun / Bu minnet dolu şiirim üstada yadigâr olsun.

genç bir doktor olup dahiliyecilik de yaptığı zamanlarda, birçok kadının bu yöndeki talebini de öfkeyle geri çevirmişti. Birçok kadın da, muayenehanesinden ağır azar işitmiş halde ve gözyaşları içinde ayrılmışlardı. Bu konuda, kendisinin bile anlayamadığı bir acımasızlık, bir tahammülsüzlük gösteriyordu.

Sonunda, nisaiyyeci Refik Münir Bey araya girmişti:

“Mazhar yeter artık, öldüreceksin zavallı kadını! Bu kadar çok doğuma ne vücut ne de sinir dayanır! Müsaade et, bu sefer kürtağ yapalım.”

Mazhar, bu ‘münasebetsiz’e buz gibi bir bakış atmıştı: Neresi zavallıydı Saadet’in? Dünyanın parasını verdiği lisan ve keman dersleri, her doğumda bir takı, Güzide’de, Calibe’de ve nice ünlü terzide diktirilen Avrupa kumaştan kıyafetler, evde sayısı on beşi bulan hizmetliler ordusu, şoför, her işe koşturan Lala, yardıma gelen kayınavlide İhsan Hanım... Doğumlardan zaman kalınca da, Avrupa seyahatleri... Bir kadın daha başka ne isteyebilirdi ki? Şu münasebetsiz doktorla daha az görüşmeye karar verdi, ama kürtaja da razı oldu.

Beş çocuk babasıydı artık. Yedi yıl içinde beş çocuk! Lütfü Lahut, Huri Tuba, Meral İrem, Zeyn Nasut, Azmi Cülmüt. Ali Ekrem ile Çörçöp Sami’nin tavsiyeleri üzerine verilmiş bu isimlerin hiçbiri, Cumhuriyet isimleri değildi. Mazhar Osman’ın, çocuklarının öyle sıradan olmayan isimler taşımaları hoşuna gitmiyor değildi. Saadet önce karşı çıksa da, daha sonra çaresiz, kocası ile arkadaşlarının seçip dayattığı bu adları kabullenmişti.

Ecnebi Hanımlar

Mazhar Osman ailenin reisi olarak, tatil ve bayram günleri, herkesi bir araya toplamaktan büyük bir zevk alıyordu:

Kız kardeşlerinden Pakize ile kocası Dr. Muhittin Celal, (Cazibe ile Dr. Nevzad Eşref önce Afganistan’da bulunmuşlar, sonra da İzmir’e yerleşmişlerdi) zavallı Bedra, Saadet, çocuklar, La Paix’de birlikte çalıştığı Hüseyin Kenan, İhsan Şükrü, Lütfi Akif gibi, çok yakın birkaç asistan... Hepsi orta kattaki masanın etrafında toplanıyorlardı. Saatlerce sofrada kalınıyordu. Yemekler lezzetli, ikram boldu.

Damat Dr. Muhittin Celal, Sağlık Vekâleti’nin kuruluşundan itibaren hemen hemen bütün sıhhi teşkilat ve icraatta büyük payı olmuş biriydi. Ankara Radyosu’nda Sağlık saatini idare ettiği için, sık

sık başkentte bulunuyordu. Mazhar'a, *İstanbul Seririyatı* dergisinde de yardımcı oluyordu. Bir pazar günü öğle yemeğinde, Mazhar Osman, 'Figani' (Figani, Muhittin Celal'in mahlası, yani yazar adıydı) başlıklı bir manzume yazıp ona uzatmıştı. Biraz muzip gülümsüyordu:

"Senin için yazdım, beğenirsin inşallah!"

(...)

"Gülen kalbe hazanlar bir bahardır

Duran mukaabil bahtiyardır

Temad-ı hayatta bu medardır

Refik-i kalbin ey (Mazhar Cinani)

Figaani'dir, Figaanidir, Figaani ⁽¹⁾

Muhittin Bey, Mazhar'ın önünde elpençe divan duranlardan değildi. Yine de, dikkatle okuduktan sonra gülümseyerek: "Pek güzel olmuş hocam, elinize sağlık!" demişti.

Gerçekten öyle miydi? Ona hakikatleri söyleyecek kim kalmıştı etrafında, Çörçöp Sami'den başka?

Sofrada Saadet eliyle, gözüyle işaret yapıyordu, aman dikkat, ağzınızı silin diye... Kanda artan şekerden mi, kimbilir, yemek yerken salyaları akıyordu bir süreden beri. Kanında şeker miktarının biraz fazla yüksek olduğu, yeni laboratuvar yöntemleri sayesinde anlaşıldığından beri, düzenli olarak ensülin kullanması lazımdı. Bir iki defa, aile fertlerinin biraz ürkek bakışları altında, inatla, ısrarla, kendi kendine iğne yapmayı denemişti. Nafile! Sadece, orasını burasını katnatmayı, şırıngayı yere düşürüp ensülini dökmeyi başarmıştı. Sonunda bu işle Saadet görevlendirilmişti. Karısının tombul beyaz elleri, kendi ellerinden çok daha becerikliydi.

Saadet ev hanımı olarak da, eskisinden daha çok güveniyordu kendine. Feneryolu'ndaki balıkçıyla kıyasıya pazarlık ediyor, hizmetçileri acımasızca hırpalıyordu. "Mazhar Bey, yine çok alışveriş etmişsiniz, yazık günah, kıtlık mı var kuzum! Geçenlerde aldığınız kavunları, karpuzları yiye yiye bitiremedik bir türlü, çürümüşler, kokudan hepimize fenalık geliyor," diye, kocasını azarlamaktan bile

⁽¹⁾ Gülen kalbe güz ilkbahardır / Bunu kabul eden daima mutludur / Sürüp giden hayatta bir sabit noktadır / Ey cennetlere layık olan, kalbimin dostu / Figaani'dir, Figaanidir, Figaani

çekinmiyordu. Yine de Mazhar Osman, Saadet'in maharetlerine pek güvenmemiş, Bolulu bir aşçı tutmuştu. Böylesi daha iyiydi. Evin hanımı bir keresinde yemeğin dibi tutunca sinirinden tencereyi yere fırlatmış, saatlerce ağlamıştı.

Saadet'in taze gelirken ağırladığı ilk kişi, Mazhar'ın Fahriye Teyzesi olmuştu. Genç kadın, Dedeagaçlı yaşlı teyzeyi iyi ağırlamak için iki gün boyunca hazırlık yapmıştı. Sonunda Fahriye Hanım, bohçalarıyla teşrif etmişti. Uzun boylu, ince belli, sert hatlı kadın, yüzünde küçümseyici bir ifadeyle, gür kaşları çatık, ela gözleri çakmak çakmak, Saadet'i hiçbir şey söylemeden süzmüştü.

Yeni alınan Viyana işi alafranga masaya, beyaz işlemeli bir örtü serilmiş, üzerine çeşit çeşit yiyecekler konmuştu; zeytinyağlılar, börekler, tas kebabı, iç pilav... Her şey dört dörtlük olsun diye bu kadar uğraşmış olan daha on altısındaki gencecik gelin, kocasına ve teyzeye servis yaptıktan sonra bir sandalye çekip yanlarına oturma gafletinde bulunmuş ve bıçak gibi keskin bir ses tonuyla azarlanmıştı:

“Şu Türk kızlarında da hiç terbiye yokmuş! Hemen kalk bakalım kızım! Yeni gelin, hiç aile büyüğüyle, beyiyle sofraya oturur mu? Çok ayıp, çok!”

Mazhar da sesini çıkarmamış, Saadet hıçkırıklar içinde yatak odasına kaçmıştı. Fahriye Teyze, arkasından hâlâ söyleniyordu: “Büyüklerine, beyine saygı nedir bilmez, yol yordam bilmez! Öğrenecek ama, öğrenecek!”

Saadet istese de istemese de pek çok şey öğrenmişti şu on yıl zarfında; ama elbette, Teyze'nin bunca önemsedığı Çerkes âdetlerine rağmen, Mazhar'la sofraya oturmaması söz konusu bile olamazdı. Mazhar Osman'ın eşi olarak, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin batılılaşma programının gerisinde kalması mümkün müydü!

Kendisine giyim kuşamda, ev idaresinde, misafir kabul etmekte yol gösterecek birçok yabancı kadın da vardı etraflarında: Çocuklara Almanca'yı ana dilleri gibi konuşmayı öğretmiş Fräulein Rosa'dan başka, Fransızca hocası, İngilizce hocası, Rus asıllı keman hocası... Bazı dostların ecnebi hanımları... Salih Keramet'in İtalyan asıllı, 'Hirondelle' lakaplı güzel ve konuşkan eşi ve Dr. Ferit İbrahim'in İsviçreli hanımı... Daha doğrusu ilk hanımı.

Dr. Ferit İbrahim, Saadet ile Mazhar'ın, evliliklerinin ilk yıllarında sık sık görüştükleri biriydi.

İsviçre’de tıp okurken, güzel bir İsviçreliye âşık olmuş, evlenmişti. Türkiye’ye dönmüşlerdi. Kadın Müslüman olmuştu. On-on beş sene sonra, Ferit Bey bu sefer bir Türk kızına âşık olmuş, evlilik vaat edip, kızcağızın ‘namusunu kirletecek’ kadar ileri götürmüştü işi. Ama ne ilk eşinden vazgeçmeye niyeti vardı, ne de yeni âşkından... Çareyi, ilkinin onayıyla, ikincisiyle de nikâh kıymakta bulmuştu.

Mazhar Osman, 1929 yılında *Seririyat*’ta, sonra da *Sıhhi Almanak*’ta çıkan, ‘Taaddüdü Zevcat’ başlıklı yazısında bu olayı anlatırken, Ferit Bey’in yaptığını örnek bir davranış gibi göstermişti.

İki hanımlı İbrahim Ferit’i evlerine misafir ettiklerinde, kendini kimi düşüncelere kaptırmaması mümkün müydü? Nedime’ye ani bir şekilde ayrılmak istediğini söylemeseydi, o öyle korkunç bir şekilde karşılık vermeseydi, herhalde her şey çok farklı olurdu: Nedime’nin bütün söyledikleri yalandı, mutlaka yalandı! Genç bir kızın kendisine tercih edilmesini gururuna yedirememiş, bu feci ‘itiraflarıyla intikam almak istemişti!... Çılgın kadın bütün bunları söylemeseydi, hayatından çıkmazdı. Onunla yaşamaya devam eder, Saadet’i de nikâhına alırdı. Acaba Ferit İbrahim, iki kadınla birlikte mi yatağa giriyordu?...

Mazhar Osman, böyle bir sahneyi belki aklına getirse de, hayal gücüne hemen gem vurmak zorundaydı.

Onun hayatı artık, mesleğinden ve ailesinden ibaretti.

‘Ucuz Beslenme’ ve ‘Feminizm’ Anlayışına Tepkiler

Cülmut’un doğduğu yıl, *Sıhhi Sayfalar* başlığı altında bir dergi çıkardı. Bol fotoğraflı, doktorlar arasında, gerek tıbbi, gerekse tıp dışı konular üzerinde bol tartışmalı bir dergiydi bu... Kendisi, büyük bir hevesle ucuz ve sıhhi yemek tarifleri yazmaya koyuldu. ‘Yiyecek’, yıllardan beri hayatında ne kadar büyük bir yer tutmuştu! Ta, İdadî’de ve Askeri Tıbbiye’de, açlıktan midesi kazınırken, başkalarının keyifle karınlarını doyuruşlarını seyrettiği günlerden beri... Refaha kavuştuktan sonra, uzun bir dönem tıka basa yemiş, endişe verici bir şekilde kilo almıştı. Ensesi kat kat olmuş, yakalığından taşıyordu; göbeği öylesine büyümüştü ki, ceketlerini iliklemede zorlanıyordu. Ama yine de, o şiddetli yemek yeme isteğine karşı koyamıyordu. Sonunda, hem aynadaki haline sinirlendiğinde, hem de kanında şeke-

rin yüksek olduğunu öğrendiğinden oburluğunu frenlemeye karar vermişti. Kanda şekerin, şişmanlığın ve daha birçok rahatsızlığın aşırısı ve yanlış beslenmeden ileri geldiği, sağlıklı bir yeni nesil yetiştirmenin dengeli beslenmeden de geçtiği, Türkiye’de daha yeni yeni öğreniliyordu. Mazhar Osman, ‘perhiz’ tecrübesini de okurlarıyla paylaşmak istiyordu.

“Sabah kahvaltısı: Süt.

Öğle yemeği: İki hazırlap yumurta, taze soğan, birkaç elma.

Akşam yemeği: Kıymalı ıspanak, zeytinyağlı havuç, elma.

Sabah kahvaltısı: Sütü salep.

Öğle yemeği: İşkembe çorbası, tahin helvası ve zeytin.

Akşam yemeği: Kıymalı pırasa, bulgur, üzüm hoşafı.

Sabah kahvaltısı: Yoğurt, ekmek.

Öğle yemeği: Zeytinyağlı bakla, peynir.

Akşam yemeği: Makarna, limonata.

Sabah kahvaltısı: Kiraz, peynir, ekmek.

Öğle yemeği: Zeytinyağlı bezelye, bir yumurta.

Akşam yemeği: Zeytinyağlı yaprak dolması, yoğurt.

Bu gibi listeleri, derginin hemen her sayısında yayınlıyordu.

Bazıları, *Vakit* gazetesinde de yayınlandı. Geniş bir kitle tarafından okununca, pek çok tenkide, hatta mizah yazısına hedef oldu.

Vakit gazetesinin, ismini açıklamak istemeyen bir okuru, gayet alaycı bir şekilde, Mazhar Osman’dan, “Allah nazardan saklasın, çift gerdanlı, pehlivan vücutlu bir zat-ı muhterem,” diye bahsediyor, “O çift gerdanın, un çorbası ve tahin helvasıyla teşekkür edemeyeceği kanaatinde olduğunu,” belirtiyordu. Erenköyü’nde oturan bu esrarengiz okur, çok kere Feneryolu’ndaki ‘Tuba’ köşkünün önünden geçerken, ünlü doktorun bahçesinde kurulu mükellef sofralarda, bulgur, un ya da tarhana çorbası gibi yiyeceklere rast gelmediğini de hınzırca ekliyordu.

Daha sonra, meseleye Mazhar Osman’ın iki yaşlı hocasıyla, bazı aşçılar da karıştılar. Böylece ‘ekonomik ve sağlıklı yemek listeleri’, insanların neler yiyeceğine, aşçı mı karar vermeli yoksa doktor mu, genel olarak ‘sağlıklı beslenme’ diye bir şey söz konusu olabilir mi, yoksa her kişiye özel mönü mü düşünülmeli tartışmalarıyla, inanıl-

maz bir gürültü kopardı. Arkasından, şişmanlık ve zayıflık konusuy-
la birlikte, insanları zayıflatmak doktor işi mi, jimnastikçi işi mi gibi,
daha önce hiç gündeme gelmemiş konular sadece tıp çevrelerinde
değil, salonlarda da tartışılır oldu.

Mazhar Osman, alaycı tenkitlerden ne kadar yara alıp sürekli
adından bahsedilmesinden ne derece mutlu olduğuna, doğrusu ken-
disi de pek karar veremiyordu. Kendini savunma ihtiyacını hissediy-
yor, yazılarında, çok mütevazı şeklinde beslendiğini, yıllardan beri
içki ve sigara kullanmadığını, lokantaya pek ender gittiğini, kumar
oynamadığını, kısaca, ‘zevk ve sefahat’ içinde yaşamadığını anlatı-
yordu.

O artık hem çok ünlü, hem de çok saygın bir insandı. Herkesin
gözü onun üzerindeydi, mazbut bir hayat sürmeye mecburdu.

Bir zamanlar yudumladığı reçineli şarabın kekre, rakının hafif
yakıcı, siyah biranın buruk tatları, dudakları arasına aldığı piponun
ballı kokusu, tıpkı kadın tenlerinin birbirinden değişik dokuları,
farklı parfümleri gibi maziye gömülmüştü.

Kadınlara oy hakkı verilmesi üzerine yazdığı bir başka yazısı yü-
zünden de şimşekleri üzerine çekti. Yeni kurulmuş olan kadın der-
nekleri, Mazhar Osman hakkında bütün gazetelere zehir zemberek
yazılar yazmışlardı.

Bu yazıların sebebi de şu satırlardı:

“Kadınlara siyasi hakları verildi.

*“Kadınlarımız hâkim, belediye âzâsı olacak, siyasi kulüplere gire-
bilecek, mebus intihap edecek ve mebus, nâzır olabilecekler... Bundan
tabii bir şey olamaz. Vakıa, kadınla erkek arasında fizyolojik ve psi-
kolojik pek çok farklar vardır. Kadın ve erkeklerin meyilleri ve meşgu-
liyetleri birbirinden ayrıdır. Kadın, fıkirden ziyade hisle yaşayan bir
mahluk sayılır. (...) Tahakküm için, ezmek için yaratılmamış... Mah-
kûmiyetten, esaretten, himayetten zevk alır. Esaretten kurtulmaya ça-
lışırken, diğer bir ağın içine düşer. En canlı hayatı, onbeşle elli yaş ara-
sındadır. Her ay yarı hastadır. Bir hafta evvel âdet hazırlığı, âdetten
sonra da birkaç gün yorgunluğu sürer. Kadının tabii günleri, ayda an-
cak bir haftadan ibarettir. (...)*

*“Eline iğne, hatta tencere tava daha çok yakışır. Kucağına çocuğu
yaraştığı kadar. (...) Erkek hayatta bir iş yapmak için çalışır, bir mes-
lek sahibi olur. Kadın dışarıdan elbiselerle, boyalarla süslendiği gibi,*

içerden de ilimle irfanla süslenir ki, daha iyi bir zevc avlayabilmek için...

“Bugüne kadar kadınları erkeklerin işlerine karıştırmadılar. Karışsaydılar beşeriyet daha mı düzelecekti. (...) Erkekler öyle demiyor. Hâlâ birçok hükümetler bu hakkı vermiyor. Mussolini bile, kadınlar ‘em-betant’ (sıkıcı) hayvanlardır diye, bu hakka layık görmüyor.

“Lakin biz verdik, hem de iyi ettik. Köpek kadar kafası büyümemiş ve iptidai halde kalmış nice ahmaklar, beyinleri çorak bir topraktan farksız, tahsil görmemiş nice ümmiler, erkeğiz diye rey sahibi olsun da, muharebeye evladını gönderen analar, neye bu haktan mahrum olsunlar! Bir münevver hanımın, vatanın siyasetinde bir aşçı yamağı kadar neden alakası olmasın?”

Derneklerden tepki görünce, cevabını, ilk satırlarda tam ‘Mazhar Osmanvari’ vermişti.

“Muhterem hanımefendiler, bu mânâsız asabiyetle, geçen yazılarımızın doğruluğunu ispat etmiş oldular, başka bir şey değil.”

Sonra gayet ustaca, başka doktorların görüşlerini de arkasına almıştı:

“Vakıa, birçok doktorlarımızın, kadınlığın, bahusus şehir kadınlarının tuttuğu yolu beğenmediğini görüyoruz. Bu tenkitte hekimler yerden göğe kadar haklılar... Kadınlar, çocuklarını ve evlerini ihmal ettikçe, evde ütülenecek çamaşırları dururken kulüplerde erkeklerle yarışa kalktıkça, sade birçok doktorların değil, her münevverin tenkidine uğrayacaktır.”

Ardından, “iktisadi istiklali için erkek gibi çalışan”ları takdir ediyor, “hayatın zevklerine zahmetsiz iştirak edenlerin” ise, “yapacak iş bulamadıklarından olacak, erkeklerle eşitiz diye yuvalarının dışında saadet aradıklarını,” yine aynı alaycı üslupla hatırlatıyordu.

Fakat kadını da, erkek gibi, potansiyel hasta, yani potansiyel velinimet gibi gördüğünden olsa gerek, yazısını bir latifeyle bitiriyordu:

“Bize gelince, hanımefendiler, ne isterseniz yapınız; biz kimsenin işine karışmayız; yazılarımız istemeyerek de olsa, kimseyi incitirse, kalemimizi dakikasında kırmakta tereddüt etmeyiz.”

Yeniliklere ayak uydurmak kolay değildi; kadınları anlamak, onlarla başa çıkmak ise, hiçbir zaman kolay olmamıştı Mazhar Osman

için. Neyse ki çocukları vardı! Elinde hamur gibi yoğurup, istediği şekle sokabileceğini zannettiği çocukları... Yepyeni bir nesil, Cumhuriyet nesli!

Çocuklar Öpülmez

En büyük oğlu Lahut, yaşının çok üstünde bir zekâyâ sahip görünüyordu. Kendisi gibi, son derece çalışkan olacağı benziyordu. Fakat kendisini aşacaktı. Bunun için de, lazım gelen her şeyi yapacaktı Mazhar... Ona, Leyla adında küçük bir at hediye etti. Hayvan has-tanenin yakınındaki arsada kalacak, orada bakılacaktı. Lahut'a esk-rim ve keman hocaları tuttu; eski Yunanca ve Latince dersleri aldirt-tı. Yaşına göre çok ağır gelen derslerine, elinden geldiğince yardımcı oldu. Tam bir Rönesans adamı olmalıydı Lahut.

Her konuda bilgili, sağlam görüş sahibi, başarılı ve disiplinli!

"Öyle, şapır şupur öpmesene şu çocukları Saadet! Validene de söyle, çocuk ancak uykusunda öpülür... Aksi halde şımarır. Bak, ben öpüyor muyum?"

Hayır, öpmüyordu, sarılmıyordu. Akşam vakti eve geldiğinde, elini uzatıyor, hepsine sırayla öptürüyor, sonra, "Haydi çocuklar ya-tağa, Allah rahatlık versin," diyordu.

Ama gecenin ilerleyen saatlerinde, masa başında çalışırken, bir-denbire endişeye kapılıyordu: Aman üşütmesinler! Aralarından biri hastalanmış olmasın! Kalkıyor, odalarına giriyor, karanlıkta, el yor-damıyla saçlarını bulup okşuyor, üstlerini örtüyor, bir süre öylece kalıp nefes alışlarını dinliyordu. O zaman da, göğsü müthiş bir se-vinç ve gururla kabarıyor, âdeta içi içine sığmıyordu.

"Çocuklarım benim! Ne kadar çok seviyorum, çocuklarımı!"

Üniversite Reformu Hazırlıkları

"Darülfünun ıslaha muhtaçtır, bu asırda bu kuru çeşme ile Türk-lerin irfan susuzluğu kanmaz!"

Mazhar Osman ve bütün yaşıtları için, sanki daha önce seyredil-miş bir tiyatro piyesi, yeniden sahneye konuyordu. Ecnebler, özel-likle de Almanlar, hükümetin davetlisi olarak, Darülfünun'u ıslaha geliyorlardı.

Ankara hükümeti, önce İsviçre'den ünlü teşkilatçı Prof. Malche'yi getirtmişti. Malche, 1932 yılının Şubat ayında geldi, fakülteleri birer birer gezdi, liselerin tedrisatını gözden geçirdi, özellikle yabancı dillere verilen önem üzerinde durdu. O yılın Mayıs ayına kadar bir rapor sunmak üzere İstanbul'dan ayrıldı.

Mazhar Osman, bu reform hazırlıklarına, biraz da şahsi bir zafer gibi bakıyordu. Yirmi yedi yıldan beri, yazdıklarından dolayı karşılaştığı hakaretler, alaylar, haset ve hırs suçlamalarının intikamını alıyor gibiydi. *İstanbul Seririyatı*'nın, 1933 yılının Mart sayısındaki başyazısını, baştan aşağıya Malche'nin gelişine ve hazırlayacağı rapora ayırdı; yıllardan beri yazdıklarını da tek tek hatırlattı. Sonra Tıp Fakültesi'nin yenilenmesi üzerinde durdu. Bakırköy Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin açılışından bu yana kafasında şekillenen projeden, üstü kapalı olarak bahsetti:

"Fakülte'de hoca az, asistan çok az, hasta yatağı az... Diğer tarafta, hastanelerde fakülte hocaları ayarında, pek kıymetli mütehassıslar (burada en başta, kendini kastettiği muhakkaktı) laboratuvarlar, sayısız poliklinik ve dispanserler, binlerce yataklar, gençliğin istifadesinden, hatta temasından ve nazarından uzak duruyor. (...)

"Niçin klinik sınıfları, staj sınıfı, bu hastanelerden istifade etmesin!"

Açıkça ifade etmese de, bunun bir örneği, psikiyatri derslerinin Bakırköy'de verilmesi olabilirdi. Tabii kendisinin, ıslah edilmiş yeni Fakülte'ye hoca seçileceği hesaba katılabilirse! Bundan ne kadar emindi? Ankara Hükümeti'yle ilişkileri şimdilik fena sayılmazdı. Alanında en kıdemli olmakla birlikte, yaşlı sayılmazdı. Yıllardan beri, ülke çapındaki ününü korumayı başarmıştı. İlk hocalık tecrübesini yirmili yaşlarında yaşamış ve başarılı olmuştu:

"Biz de agregasyon geçirmiştik, alkışlanmıştık, senelerce hocalık etmiştik; bir bimarhane yüzü görmeden, parlak imtihanlar vermiş, kaptan iki gün evvel öğrendiklerimizi, kürsüde genç ve gür sesimizle takrir etmiş, karşımızdakilere seve seve dinletmiştik," diye yazarak, geçmişini her zamanki ustalığıyla hatırlattıktan sonra, yine aynı ustalıkla, "Bu mu marifet!" diye eklemekle açık görüşlülüğünü sergiliyor, padişah zamanında sarayla ilişkilerinden dolayı hocalık payesi alanlara yine verip veriyor, hastaneleri ve mütehassısları ısrarla tavsiye ederken, şu avantajın altını çiziyordu:

"Lakin Sıhhat Vekâleti, falsosunu gördüğü mütehassısı, hangi yaşta ve hangi hizmette olursa olsun, bir gün iş başında tutmaz. Ama hoca (kursüsüne) bütün ömrünce yapışıp kalmıştır!"

Reformun Mazhar Osman'a Armağanı

'Ordinaryüs Profesör Dr. Mazhar Osman'

Reçetelerine bastırıldığı bu kelimelere bakmaya doyamıyordu. Üniversite reformunun, kendisine sunduğu en güzel armağanı bu unvan! Yıllarca Fakülte'ye çatmıştı. Yıllarca hocalık yapmış, öğrenci yetiştirmiş, ama Gülhane'den ayrıldığından bu yana, resmi olarak 'hoca' unvanını taşımamıştı. Bunu önemsemediğine inandırmıştı kendini belki de. Oysa şimdi, bu reçetelere bakarken benliğini saran gurur ve sevinç, aslında pekâlâ da önem verdiğinin ispatı değil miydi? *İstanbul Seririyatı'nın*, 1933 Ağustos sayısında haber şöyle verilmişti:

"Tıp tarihimizde, en canlı, en helecanlı bir ay... Yirmi beş yıldır beklenen gün geldi, son senede bile, güneş gibi yükselen hakikatı dahi görmeyenlerin, böyle bir inkılâbı beklemeyenlerin, lüzumsuz görenlerin, arzularına, neşirlerine, propagandalarına rağmen işte oldu. O büyük gün geldi. Darülfünun son devresinde bile bir feraset gösteremedi, son sene bahşedilen fırsatı da elden kaçırdı. Niyahet yüksekten gelen bir darbeyle dağıldı, yok oldu. (...) Yeni üniversite açıldı. Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Beyefendi, memleketin tarih irfanında oynadığı büyük rolü tamamen müdrik. (...)

"Liderlerinin çoğu ecnebi profesörlerdir. Eski üniversiteden olanlar veya dışardan alınanlar da, bir sene tecrübe geçireceklerdir. Şimdiki kadro muvakkat ve bir seneliktir.

"Yeni üniversitedeki Emraz-ı Akliye profesörlüğü bendenize tevcih buyurulmuş. Bu teveccühden pek mahcubum, değerli genç ellere tevdi edinceye kadar, bu işi becerebilsem bahtiyar olurum. Bu teveccühe layık görenlere, ebedi müteşşekkir ve minnetarım."

Evet Malche'nin raporu kabul görmüştü; Türkiye Büyük Meclisi'nin 31 Mayıs 1933 tarihinde yaptığı toplantıda, İstanbul Darülfünunu'nun lağvını, onun yerine Maarif Vekâleti'nce, İstanbul'da yeni üniversitenin kurulmasını öngören kanun kabul edildi. İstanbul Üniversitesi, Ağustos 1933'te açıldı; Kasım 1933'te öğretime başladı.

Üniversite kurulurken, Almanya'daki Nazi rejiminden kaçan birçok bilim adamından da faydalanma fırsatı çıkmıştı.

Olay şöyle gelişmişti:

Zürih'te, 1933'ün Nisan ayı ortalarında, Philip Swartz'ın başkanlığında (kendisi Frankfurt Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji ve Patolojik Anatomi profesörüydü) Nazi yönetimine karşı çıkan bir grup göçmen Alman üniversite hocası toplanarak, 'Alman Bilim Adamları İçin Danışma Merkezi' adlı bir komite meydana getirmişlerdi. Daha sonra bu komitenin adı, 'Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti' olmuştu. Çalışmalarını önce, İsviçreli dostların mali desteğiyle sürdüren, bu 'kendi kendine yardım örgütü', Mayıs ayı sonunda, Türk Maarif Vekâleti'nin isteği üzerine, Cenevre'de bulunan Profesör Malche ile temasa geçti.

Malche, hazırlanan reorganizasyon ve reform planı uyarınca, bir dizi üniversite hocasına iş bulabileceğini öğrenmişti. Tek şart, bunların kendi alanlarında 'isim sahibi', yetkili kişiler olmasıydı.

Profesör Malche ile yazıştıktan sonra, Philip Swartz, cemiyet tarafından hazırlanmış, yurtdışına göçmüş ya da göçe niyetli Alman profesörlerin bir listesini cebine koyarak, Temmuz başlarında Ankara'ya gitmişti. İstanbul Üniversitesi'nin reform planı üzerinde çalışan pek çok Türk mütehasssının da hazır bulunduğu bir görüşme sonucunda, bir tutanak imzalanmıştı.

Bu anlaşmada 30 kürsü yer almaktaydı ve her bir kürsü için de, birden fazla Alman bilim adamının adı geçmekteydi. Swartz'a, Vekil Reşit Galip tarafından tam yetki verilmişti: Protokolde adı geçen bilim adamlarıyla temasa geçecek, kendi alanlarındaki kürsüleri devralmaları konusunda teklif götürecek ve tutanakta belirtilen sözleşme şartları temelinde, 'İstanbul Üniversitesi için resmi bir davet' yapacaktı.

Swartz, Temmuz ayı içinde İsviçre'ye dönerek, söz konusu bilim adamlarıyla irtibat kurma çalışmalarına başlamıştı. Birkaç gittikten sonra, Türk hükümetinin tam yetkili temsilcisi Malche'nin imzasını taşıyan resmi davet, Alman bilim adamlarının çoğuna, 1933 yılının Eylül ayında, yeni Üniversite'nin kapılarını açmasına beş kala ulaştı.

Tıp Fakültesi'ndeki Psikiyatri, Nöroloji ve Deri Hastalıkları kliniklerinden başka, bütün kliniklerin ve enstitülerin başına Alman profesörler getirilmişti. Bazılarının yanında bir Türk hoca vardı, bazılarının yoktu.

Mazhar Osman, çeyrek asır önce Darülfünun Tıbbiyesi'nin Akliye şubesindeki muallim muavinliği vazifesinden içi kan ağlayarak ayrıldıktan sonra, İstanbul Tıp Fakültesi'nin psikiyatri bölümünün 'Ordinaryüs Profesörü' olarak cümle kapısından giriyordu Fakülte'ye. Yaşlı hocası Raşit Tahsin kadro dışı bırakılmış, rütbesi de indirilerek emekliye ayrılmıştı.

Psikiyatri kliniği, Bakırköy Akliye ve Asabiye Hastanesi'ndeydi.

Mazhar Osman, artık öyle bir noktadaydı ki, Akliye ve Asabiye bölümüne ait atamaların hemen hepsi onun kanalından geçiyordu.

'Müdür, Muallim, Başhekim Mazhar Osman' başlığı altında imzasını attı mı, bu bir yargıtay kararı gibi icra ediliyordu. Herhangi birini atasın da, bu vekâletçe onay görmesin, duyulmuş şey değildi!

'Tek adam'dı artık o.

Soyadı kanunu çıktığında aklına ilk gelen soyadı, 'Uzman' olmuştu. Küçük Tuba, "Babacığım, bana artık okulda Tuba Uzman mı diyecekler? Peki Uzman ne demek?" diye sorduğunda, kızının başını okşayarak cevap vermişti:

"Mütehassıs demek. Ben de akliye ve asabiye mütehassısı olduğum için bu soyadını aldım!"

Hiç durmamalı, daha çok çalışmalıydı. Zira biliyordu ki, zirveye tırmanıldığında orada durulamaz, hızla inişe geçilir!

Esrar ile Şizofreni İlişkisi

İhsan Şükrü Aksel ve Fahrettin Kerim Gökay ile birlikte, üstünde yıllardan beri çalıştığı esrar ile şizofreni (erken bunama) arasındaki ilinti üzerindeki tebliği, Lyon'da, 1934 yılında 16-21 Temmuz ayları arasında toplanan Akliyeciler ve Asabiyeciler Kongresi'nde sundu. Tebliği, hastalarından Tarık mükemmel bir şekilde Fransızca'ya çevirmişti.

"Sizlere burada 30 seneden beri müşahade ettiğim 300 kadar hasta arasından seçilmiş bazı vakaları takdim ediyorum. Morfin, eter, ko-

kain, afyon ve bilhassa eroin zehirlenmesine bağı bir çok psikozlara rastladım. Bu zehirlerin sebep olduğı müdeaddit melankoli, psikopati, nevrasteni, eksitasyon tabloları gördüm. Fakat şuna kaniim ki, şizofreniyi meydana getirme hususunda hiçbirisi esrarla mukayese edilemez.

“Şizofreni sendromunda rol oynayan toksinlerin esrar toksinleri ile aynı veya bunlara yakın olduğunu kabul etmek, makul bir düşünüş tarzı intibaini vermektedir...”

Bu tebliğle, artık uluslararası psikiyatri dünyasında yerini aldığına kani oldu.

Gençliğinde gitmiş olduğı esrar tekkesi hâlâ hatırlıdaydı. Çok şükür tekkeler kapanmıştı. Esrar artık bir ‘sosyal olay’ olmaktan çıkmıştı. Ama ne gariptir ki, Cumhuriyet yıllarında, hükümet uzun vadede tehlikesini görmeyip başka bir illet sarmıştı halkın başına.

Eroinle Zehirlenen İşçiler

“Doktor Bey. Bana ne oldu bilemiyorum. Altı yedi ay içinde, bambaşka bir adam oldum. Yemeden içmeden kesildim. Günden güne zayıfladım. Bu son ay içinde, artık ayakta duracak halim yoktu. Dün de işime son verildi!”

Karşısında, bir deri bir kemik kalmış, solgun benizli, gözlerinin feri sönmüş bir adam duruyordu. Yirmi-yirmi beş yaşlarında, amele kılıklı bir Anadolu lu.

“Evde çoluk çocuk aç! Ekmek bekliyor. Beni şimdi, bu halimle kim işe alır? Ne yaparım?”

Mazhar Osman derin derin iç çekmişti. Kaçınıcıydı bu!

İlk gelenlere yaptığı gibi: “Oğlum, doğruyu söyle, şeytana mı uydun yoksa? İmal edilen eroinden mi kullandın? Kendine şırıngasını mı yaptın? Doğruyu söylemezsen, ne tedavi edebilir, ne şifa verebilirim,” diye sormamış, kendi tabiriyle ‘günahını almamıştı’.

Olay, birkaç ay içinde bütün acımasızlığıyla, gözlerinin önüne serilmişti.

Eroin fabrikasında çalışanların kendi iradeleri dışında maruz kaldıkları bir zehirlenmeydi söz konusu olan.

İzmir ve Afyon yöresinden elde edilen bol miktarda afyon, önce hammadde olarak Avrupa’ya satılıyor, orada, morfin, eroin vs haline gelerek memlekete dönüyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, bir Japon işadamı, hükümete yurtdışına satmak amacıyla eroin üretimi yapmayı teklif etmişti. Savaş ve mütareke yıllarından sonraki ekonomik buhranda, teklif iyi para getirir diye kabul görmüştü. Japon müteşebbis, Taksim’de açtığı fabrikada Türk amelesi çalıştırıyordu!...

Bir müddet sonra, Kuzguncuk’ta bir Fransızın Eyüp’te, Bahariye’de bir Türk doktorun başında bulunduğu fabrikalar da, bu zehri yapmaya başlamıştı...

Bu fabrikaların kuruluşundan kısa bir süre sonra, Mazhar Osman’ a eroin zehirlenmesinden mustarip işçiler gelmeye başlamıştı...

Zaman içinde, eroinin ağızdan alınması ya da şırınga ile zerk edilmesinin o kadar makbul olmadığını öğrenmişti. Meğerse en kuvvetli tesiri, kokain gibi enfiye şeklinde çekildiğinde yapıyormuş.

Eroin soluyan işçi, ilk günlerde tatlı bir uyuşukluğa dalıyor, almadıkça rahat edemiyor, yeniden eroin arıyordu. Bir süre sonra, artık keyfini değil, eski halini arıyordu. Yeniden eroinin peşine düşüyor, biraz canlansın da kuvveti gelsin, ağırları geçsin, eskisi gibi ayakları üzerinde durabilsin diye kullanıyordu!...

Sonra günden güne zayıflıyor, cildi toprak rengine dönüyor, eskisi gibi iş göremiyor ve çalışamayacak duruma geldiğinde, sıkılmış limon gibi, beş kuruş tazminatsız kapıya konuyordu.

Bereket, bol bromür, uyku ilaçları ve banyolar şeklinde uygulanan tedaviler az-çok netice veriyordu.

Önlem de çabuk alınmıştı.

Bütün dünyayla beraber tehlike görülmüş, fabrikalar apar topar kapatılmış, aletlere hükümetçe el konmuştu.

Ama bu talihsiz teşebbüsün uzantıları korkunç olmuştu.

Mazhar Osman’ın, 1934 yılında *Keyif Veren Zehirler* kitabının ikinci baskısını çıkarması, biraz da bu sebeptendi.

Yangın söndürüldü zannedilmişti.

Oysa hiç de öyle değildi. Açıkta kalan bazı ustaların gizli yaptığı morfin sodik piyasaya sürülmeye başlanmıştı. Zabıta yeni eroin tezgâhları buldukça yapanları ağır şekilde cezalandırıp hapse atıyordu. Mahkemeye ilk gelişlerinde, suçlular, en aşağı altı ay bir hastanede tedaviye mahkûm ediliyor, daha sonra hapse atılıyorlardı. Satanlar da, çok ağır bir cezaya çarptırılıyordu. Yine de başa çıkmak mümkün olmuyordu.

Adam hapse girerse, malı karısı satıyordu. Dükkânı kapatılırsa, evde gizli dağıtmaya başlıyordu. Tramvaylarda, lokantalarda, kahvelerde, parolayla eroin alışverişi yapılıyordu...

Kullananlar genelde gençlerdi; satanlar ise şoförler, mektepliler, doğramacılar, berber kalfaları, manavlar, fahişeler...

Bakırköy'e yatırılan pek çok hasta, kurtulduktan sonra tekrar başlıyordu. Bir deri bir kemik kalmış ve nefes alamaz halde tekrar karşısına çıkıyorlardı.

Hele bir tanesi, hatırından hiç çıkmıyordu:

Koğuşa yanına geldiğinde, "Doktor beni yine kurtarabilecek misiniz?" diye ellerine sarılmıştı başhekimin.

Yirmi dört saat bile yaşamamıştı.

Oysa sadece yirmi yaşındaydı.

Japonlar'ın 'kârlı' teşebbüsünün bedeli çok ağır olmuştu.

Bakırköy'de 'Baba'

Mazhar Osman başhekim olduğu hastanede, gün geçtikçe 'baba'laşıyordu.

Yoksul asistanlara mutlaka yemek verdirtiyordu. Sabahları saat sekizde, köprü başından kaldırdığı hastane otobüsüne, kimi Beylerbeyi'nden, kimi Üsküdar ya da Bostancı'dan gelen hekimleri ve memurları bindiriyordu. Otobüs sabahleyin hastaneden çıkarılan hastaları zaten evlerine, vapurlara ve trene götürmek için istasyona, rih-tıma gidiyordu. Dönüşte, hocanın dediği gibi, "Maaşları ekmek parasına bile yetmeyen memurları getirip, böylece erken çalışmalarını temin edebilirdi."

Mazhar Osman, yüzde yüz doğru bulduğu bu uygulamayı ne kadar savunduysa da vekâletten uyarı geldi:

"Hükümet, bir memurun vazifesi başına nasıl geleceğini düşünmekle mükellef değildir, her memurun evinin yanında da müessese yaptıramaz. Bakırköy civarında otursunlar."

Mazhar Hoca derhal cevabı yetiştirdi:

"Hükümet, memurlarının evlerine nasıl geleceklerini düşünmeye mecburdur. Öyle olmasaydı, Ankara gibi bir yerde, Sıhhat Vekâleti'nin bitişiğinde, büyük sıhhiye memurlarının oturmasına mahsus koca bina yaptırmazdı. Maaşı kırk-kırk beş lira olan üstleri başları eski, ayakkabıları yırtık biçareler, nasıl anadan babadan kalma

ucuz evlerini bırakarak burada ev tutabilir ve Bakırköy’de ev nerede?”

Buna benzer yazışmalar, asistanlara verilen yemekler konusunda da oldu. İhtarlara rağmen, Mazhar Osman yemek dağıtımına devam etti.

Hoca, bütün bu çatışmalar lüzumsuz yere enerjisini tüketiyor, sinirlerini yıpratıyor diye bazen şikâyet ediyordu... Fakat ‘çatışmak’ onun doğasında vardı, kişiliğinin değişmez bir parçasıydı.

Bir zamanlar Raşit Tahsin ve Darülfünun’un kemikleşmiş yöntemlerine karşı kıyasıya mücadele vermişti. Şimdi ise benzer bir mücadeleyi, belki farkına bile varmadan, Ankara’ya ve hükümetin bürokrasisine karşı başlatmıştı. Ama artık, alanında otorite olduğunun bilinciyle, sözünü hiç mi hiç esirgemiyordu.

Sabahleyin resmi mesai 8.30’da başlıyorken, o yine çok daha erken saatte geliyor, yine zaman zaman asistanların yataklarını yokluyordu. O, servisi dolaşırken, kapısının önüne, kaşla göz arası yirmi otuz kişi yığılıveriyordu

“Erzurum’dan geldik.”

“Siverek’ten...”

“Konya’dan...”

“Hastamızın sıkıntısı var, yemiyor, içmiyor...”

“Hep ağlıyor...”

“Sağa sola saldırıyor...”

Ve hepsi nerdeyse ağız birliğiyle:

“Mazhar Osman Hoca’ya gidiniz, Mazhar Osman Hoca iyi eder dediler, biz de kalktık geldik,” diyordu.

Bakırköy tren istasyonundan hastaneye otobüs kalkıyordu. Orada bulunanlar, otobüs şoförünün:

“Kalkıyooor! Mazhar Osman’a otobüs kalkıyooor! Mazhar Osman, iki, Mazhar Osman biiir!...” diye bağırmasını gayet tabii karşıyorlardı.

Yine Fikret Mualla

Asistanlardan Fahri Celal, koşa koşa gelmişti.

“Hocam, eski bir hastanız, ahabım olan bir ressam arkadaşıyla beraber geldi. Galiba, hastayı bir süre yatırmamız lazım gelecek.”

Fikret Mualla, o sıralarda Galatasaray’da resim hocalığı yapıyordu, ama kimbilir hangi taşkınlığı yüzünden, ‘kafadan sakat’lığını se-

bep göstererek işinden atacaklardı onu. Deli olmadığına dair rapor verilmeliydi. Bu sebepten dolayı, bir süre için Bakırköy’de müşahede altında kalmalıydı.

Mazhar Osman içini çekti. Fikret Mualla, kendisine yediremediği ‘başarısızlık’larından biriydi onun. 1927’de de sarhoşken çıkardığı bir kavga yüzünden apar topar Toptaşı’na getirilmişti. O dönemde, başhekim büyük umutlarla Fransa’ya yolladığı gencin, mühendis değil de ressam olduğunu onun kendi ağzından öğrenmişti. Mühendis olma şansını tepip ressam olmak! Şimdi de kimbilir ne saçma sapan işlere karışmıştı.

“Getir bakalım odama!”

Genç ressam biraz kilo vermiş. Başında Fransız’ların ‘beret’ dedikleri lacivert takkeciklerden biri. Boynundan, herhalde bir ucu Bakırköy yollarının çamuruna batmış, upuzun ‘beyazımsı’ bir eşarp sarkıyor. Kolunun altında, besbelli resimlerini taşıdığı, kapaklı bir karton. Bütün eşyası, sermayesi, dünyası burada, bu kartonun içinde. Gözleri korku dolu. Grip mikrobunu fedakâr annesine bulaştırıp onun ölümüne sebep olmanın vicdan azabını, üstünden hiç atamayacak galiba. Zavallı çocuk!

“Neyzen Tefvik hâlâ buradaysa, onun yanına götürün.”

Yatacaksa, bari ayrıcalıkların temiz yataklı, çiçeklerle süslü, kitap ve gazetelerle dolu, geniş, sevimli odasında yatsın.

Galiba ‘Deli’ Tarık da, şu sıralar orada misafir.

Geçen hafta içip içip, gece vakti kapısına dayanmıştı:

“Mazhaar Osmaan nerdesin? Aç kapıyı! Aç kapıyı dedik sana, Mazhar Osman!”

Bütün mahalle ayağa kalkmıştı. Gürültüyü sanki Mazhar Osman yapıyormuş gibi şikâyet telefonları yağmıştı. Saadet de ona suçlayıcı nazarlarla bakmıştı:

“Bu kadar yüzgöz olmasanız, bu kadar iyi davranmasanız, kapımıza dayanıp böyle kepezelikler yapmaz!”

Tuba, gözleri dolu dolu, endişeli bir sesle sormuştu: “Babacığım, her zaman elimi öpen bu kibar beyefendiye ne oldu böyle?”

Uykusundan can havliyle uyanmış, korkudan titreyen çocuğa, elinden geldiğince içkinin zararlarını anlatmaya çalışmıştı Mazhar.

Şimdi Tarık, süt dökmüş kedi gibi uslu ve mahcup, ayrıcalıklıların odasında Neyzen’le beraber, hocanın tebliğlerini Fransızcaya tercüme etmekte.

Mükemmel! Biri ney üfler, diğeri kitap okuyup tercüme yapar, beriki de resim çizer.

“Bir-iki hafta kalırsın. Çıktıktan sonra sağlam raporu yazarım sana, böylece işinden olmazsın! Şimdi hemen muameleyi hazırlattırılın.”

Fikret Mualla’nın çocuksu suratında, yine o korku dolu bakışlar: “İşlerim var bugünlerde doktor bey, müsaade ederseniz, ondan sonra rahatsız ederim efendim.”

Kaçıyordu.

“Sen bilirsin Fikret, ama seni temin ederim, burada pek rahat edeceksin!”

Fikret Mualla, ona sonsuz bir güven duymuştur hep. Sonunda ikna olacağı kesin!

Mazhar Osman, çiseleyen yağmur altında arabasına binerken hâlâ Fikret’i düşünüyordu. Ona, öyle uygun gördüğü için, vereceği ‘sağlam’ raporunu... Verdiği ve vermediği bütün raporları... Kendisine yüklenen mesuliyeti... Sahip olduğu müthiş ‘güç’ü...

Mesleğinin, mesuliyetli olduğu kadar tehlikeli bir meslek olduğunu ne zaman keşfetmişti? Aslında, ta Abdülhamit döneminde; Çırağan Saray’ında yatan zavallı Murat yüzünden, ‘deli iyi olur’ lafını Tıbbiye’de ağza veya kaleme almanın yasaklandığı istibdat devrinde.

Bakırköy’ün başhekimisi olmakla, ‘mesuliyetleri’ de, karşılaştığı ‘tehlikeler’ de yine pek çoktu.

Miras kavgaları, kıskançlık, politika ve aşk yüzünden düşmanlarını Bakırköy’e yatırmak, sağlam veya deli raporu almak, aldirtmak isteyenlerin haddi hesabı yoktu. Müthiş bir kazan kaynıyordu bu hastanede ve bu kazanı istediği gibi karıştırmaya yegâne hak sahibi kendisiydi.

Recep Zühtü’ye Raporu Kim Verecek?

1936 yılının bir kış gecesi, oldukça geç saatte Mazhar Osman’ın evine bir telefon geldi. Arayan kendini hemen tanıttı. Gazi’nin çok yakın çevresinden, ‘Silahşörleri’ diye adlandırılan yaverlerinden biriydi bu...

“Hocam, sizinle çok acele görüşmemiz lazım. Mümkünse bu gece. Çok üzücü, çok korkunç bir vaka mevzubahis!”

“Ne vakası? Gecenin bu vaktinde aramasanız olmaz mı? Bu saatte ne yapayım size? Nisaiyyeci miyim ben?”

“Hocam çok özür dilerim, ama elimizi çok çabuk tutmamız lazı-
m. Recep Zühtü bu akşamüstü cinnet geçirip sevgilisi Medine Ha-
nım’ı tabancayla vurmuş. Kadın ölmüş.”

“Polise haber verseydiniz!”

Alıcının öbür ucundaki ses şimdi fısıldıyor, kelimeleri bulmakta
güçlük çekiyordu:

“Hocam işte, hani... Recep Zühtü şeytana uymuş bir kere! Aca-
ba, düşündük de...”

“Açık konuşunuz lütfen!”

Mazhar Osman, kendisinden ne isteneceğini daha ikinci cümle-
de anlamıştı, ama karşısındakine yardım etmeye hiç niyeti yoktu.

“Düşündük de, rapor verseniz... Cezai ehliyeti yoktur diye, sizin
elinizden çıkmış bir rapor, anlık bir cinnette kapılmış bir adamı kur-
tarır. Ne dersiniz, hocam?”

“Hayır, vermem! Recep Zühtü’nün cezai ehliyeti yok idiyse, Mec-
lis’te işi neydi o zaman? İyi geceler beyefendi!”

“Af buyurunuz hocam, pek iyi anlatamadım galiba...”

“Gayet iyi anlattınız bayım, benim de cevabım, zannederim la-
zım geldiği kadar açık oldu.”

Ertesi gün muayenehanesine dört kişi gelip olayı bütün korkunç
ayrıntılarıyla anlattılar.

Recep Zühtü aldatıldığını öğrenince, sevgilisine tutmuş olduğu
daireye gitmiş, kapıyı açan yardımcıyı eliyle itmiş, hâlâ yatmakta
olan Medine’nin odasına girmiş, yorganını kaldırıp bacak arasın-
dan üç kere vurmuştu onu. Sonra kadını kanlar içinde bırakıp Be-
yoğlu’nda arkadaşlarının bulunduğu bir kulübe, bembeyaz bir yüz-
le, hayalet gibi girmişti. Cansız bir sesle, “Ben Medine’yi vurdum.
Bıraktığımda baygındı, kanlar içindeydi, şimdi ölmüştür herhalde!”
 demişti.

“Bu cinnet değil de nedir hocam? Böyle konuşan adama akli ba-
şında diyebilecek misiniz, gönül rahatlığıyla?”

“Hiçbir şey demeyeceğim, çünkü muayene etmeyeceğim. Yine
de, bu kadar senelik tecrübeme dayanarak söyleyeyim: Bu adamın
deli olduğuna inanmıyorum. Bence bu yaptığı, kendine her türlü
hakkı reva görmekliğindendir. Deliliğinden en ufak bir şüphem ol-
saydı, hemen gider muayene ederdim.”

Medine! Ne tuhaf bir isimdi o! Mediha ile Nedime karışımı gibi bir şey!

Homurdanmalar oldu, bakışlar tehditle doldu. Bu davranışlar, çalışma masasının arkasından, meydan okurcasına gelenleri süzen Mazhar Osman'ı pek etkilemiş benzemiyordu. Uzun ve rahatsız edici bir sessizlikten sonra, hoca parmaklarını şaklatıp Lala'yı çağırdı:

"Tevfik Lala, şu beylere çıkış kapısını gösteriver, şaşırdılar da bir türlü bulamıyorlar!

Sonra onlara döndü:

"Siz en iyisi, bu pisliği temizleyecek başka birini bulun!"

Buldular. Hem de Mazhar Osman'ın en parlak asistanlarından birini. Hoca, asistanının bu yaptığını hiçbir zaman affetmedi!

Türkuaz'da Talihsiz Bir Akşam Yemeği

Mazhar Osman'ın hiçbir zaman fazla arkadaşı olmamıştı. Bu olaydan sonra, pek çok kişiyi de karşısına almış oldu. Evine gideni geleni artık pek olmuyordu. Zaman zaman Lütfi Akif Bey, eşi Güzide'yi evde bırakıp satranç oynamaya geliyordu. İhsan Şükrü geldiğinde ise, tercih tavlardan yana oluyordu. Saadet, böyle zamanlarda erken saatte odasına çekilip erkekleri baş başa bırakıyordu.

Bir akşam, Lütfi Akif Bey, karısı Güzide, Güzide'nin genç yaşta dul kalmış güzel kız kardeşi, Saadet ve Mazhar Osman, Türkuaz'a yemeğe gittiler.

Pek iyi bir gününde değildi galiba Dr. Mazhar Osman. Saadet, tombul, beyaz gerdanını iyice ortaya koyan bir elbise giymişti. Mazhar, son hastasından sonra, ceketini ve pantolonunu değiştirmeye ancak vakit bulmuş, alelacele çıkmışlardı. Karısının bu dekolte kıyafetinin şimdi farkına varıyor ve baktıkça, kaşlarını çatıp alt dudağını ısıırıyordu. Saadet tuvalete gitmek istediğinde, herkesin duyacağı şekilde: "Güzide Hanım'la git, seni kapıda beklesin!" dedi. Ortılığı buz gibi bir sessizlik kapladı. İki kadın seslerini çıkarmadan kalktılar, bir süre sonra aynı sessizlik içinde geri döndüler.

Fakat Mazhar, o gece kolay yatışmayacaktı besbelli. Yan taraftaki masadan, bir genç adam onlara bakıyordu. Baktığı, Dr. Lütfi Akif'e bir şeyler anlatırken gülen Saadet miydi, Güzide Hanım'ın kız kardeşi mi, pek belli değildi; ama gözlerini onlardan ayırmıyordu hiç.

Belki de, gazetelerde sık sık fotoğrafı çıkan ünlü doktoru tanımıştı! Mazhar Osman birdenbire yerinden fırladı. Etraftakilerin şaşkın ve biraz da korku dolu bakışları altında çıkış kapısına doğru hızla yürüdü ve dışarı çıktı.

Lütfi Akif Bey, biraz titrek bir sesle, “Hava almaya gitmiştir, birazdan gelir!” diye mırıldandı. Ama dakikalar geçti, Mazhar Osman geri dönmedi. Çaresiz, hesabı isteyip kalktılar; korkudan tir tir titreyen Saadet’i, bir idam mahkûmunu darağacına götürür gibi, taksiyle evine bıraktılar. Genç kadın odasına çıktığında, kocası gecelik entarisini giymiş koltukta gazete okuyordu. Saadet’i görür görmez patladı: Yan masadaki serseriye tebessüm etmişlerdi, belki de göz süzmüşlerdi! O ve Güzide’nin kardeşi olacak kadın! Öyle olmasaydı, adam terbiyesizce bakmaya cesaret edebilir miydi hiç? Böyle şeylere göz yumacağını mı sanmıştı? Kadınlara zaten yüz vermeye gelmezdi. Ne lüzumu vardı Saadet’i koluna takıp şık bir lokantaya götürmenin! Otursaydı evinde çocuklarıyla!...

Mazhar konuştuğu öfkesi artıyor, ses tonu giderek yükseliyordu... Yan odalarda yatan çocuklar uyanmış olmalıydı.

Saadet o gece gerçekten çok hoştu. Belki, çoğu zaman yaptığı gibi, “Peki Mazhar’ım, haklıdınız, affedin, hatalıyım!” gibi bir şeyler söyleseydi, karşısında öfkeden kıpkırmızı olmuş adam sakinleşecekti. Fakat Saadet tartışmaya kalkıştı: O da, böyle tek başına bırakılmakla eleleme rezil olmuştu! Hakarete uğramıştı.

Mazhar Osman’ın tepkisi inanılmaz bir şiddette oldu:

“Bak, bu defa ananın evine kendi elimle yollarım! Daha önce yaptığım enayiliği de yapmam, bilesin! Gelip geri almam. Sürünürsün sokaklarda, o Rus orospuları gibi...”

Ağlaya ağlaya yatağa girdi Saadet. Ama yatmadan önce, dolabında gizlediği likör şişesinden aceleyle üç-dört yudum içti. Kocası bunu görmemişti, çünkü elinde gazetesiyse, “Babacığım, babacığım!...” diye hıçkırıkların yükseldiği yan odanın kapısına yönelmişti.

Çenesi korkudan titreyen bir çocuk vardı eşikte. Gürültüden uyanan en küçük oğlu Cülmüt, ağlamaklı bir sesle:

“Babacığım lütfen, rica ederim, annemi kovmayın, boşamayın!” diye yalvarıyordu.

“Tamam tamam, hadi yatağa, büyüklerin işine burnunu sokma!” diye çocuğu uzaklaştırdı.

Yine de, Saadet’le bir ay kadar konuşmadı. Genç kadın da bunun

acıasını, evde çalışanlardan, onları iyice hırpalayarak çıkardı. Bu yüzden kavga daha da büyüdü. Mazhar Osman, bu davranışlarını sebep göstererek, boşanmaya kararlı olduğunu bizzat Saadet'e, Bedra'ya ve İhsan Hanım'a bildirdi. Saadet, gizliden gizliye içtiği likör kadehlerinin sayısını gittikçe artırdı. Akşam yemeğinde uyuklamaya başlıyor, kocası büyük oğlu Lahut'la ya da tek başına sinemaya gittiğinde, o da kendini yatağa atıyordu...

Gerginlik dolu birkaç ay daha böyle geçti... Sonunda boşanmadan vazgeçti. Belki Cülmüt'un çenesi titreyerek kendisine yalvarması, belki bir akşamüstü küçük Tuba'nın da çalışma odasına gelip hıçkırı hıçkırı ağlaması, belki de kimbilir... Artık çoktan beri hislerini derinlemesine incelemiyordu!

Daralan Dost Çemberi...

Lütfı Akif Bey artık gelmiyordu. Uzun zamandan beri çektiği karaciğer rahatsızlığı iyice azmıştı. Mazhar, bu vefakar dostun son günlerini rahat ve sancısız geçirmesi için elinden geleni yapıyordu. Yakın gözüken vefatından sonra, kendini çok yalnız hissedeceğini, düşünmeden de edemiyordu.

İyi ki İhsan Şükrü vardı. İki boşanma, iki eğlence arasında tavlama oynamaya gelen sadık İhsan ve... Çörçöp!

Çörçöp Sami'nin ya da şimdiki adıyla Sami Mortan'ın hayatı 30'lu yıllara kadar kendisinininkinden çok farklı şekilde seyretmişti. Gülhane'de dahiliye stajından sonra *Mecidiye* kruvazöründe tabiplik... Donanmayla aylarca denizlere açılma. Sonra ani bir kararla Askeri Tıbbiye'de okuduğu diş hekimliği ihtisasını ilerletmek için Paris'e yolculuk... Bir süre Paris'te, parasızlığına rağmen gönlünce sürdürülen deli dolu bir yaşam... Artık aykırılığına hiç gem vurma-
manın keyfi...

Mazhar'ın arkadaşı İstanbul'a döndüğünde diş hekimi olarak muayenehane açacağına, 'daha az zahmetli olur' diye, Kasımpaşa'da Deniz Hastanesi'nin ikinci hekimi olmuştu. Kabataş'ta Setüstü'nde, gelip geçici aşklarını yerleştirdiği küçük bir evde yaşıyor, orayı tika basa antikalarla dolduruyor, hiç durmadan da hiciv şiirleri yazıyordu.

Cağaloğlu'na sık sık uğruyordu. Bazen eski arkadaşına, cebinden çıkardığı esrarengiz bir defterden şiirler okuyordu; şiirler kendisi-

nin değil, bizzat Mazhar Osman'ındı. Mazhar, bunları ne zaman, ne için ya da kimin için yazmış olduğunu unutup gitmişti. Geçmiş çok uzaklarda kalmıştı! Kime yazmıştı ki, mesela bu aşk şiirini? Nedi-me'ye mi, Almanya'da rastlanan bir 'azgın freulein'a mı, yoksa... Saadet'e mi?

Çörçöp, evde misafirler için bulundurulmuş kanyak ya da viskiyle kadehini doldurup, höpürdeterek keyifle yudumluyor; nefret edile-si sigarasını Mazhar Osman'ın burnunun dibinde tüttürüyor; sonra da gözünün içine baka baka, kahve fincanının içine bastırıp söndü-rüyor. Olsun! O fincan, sonra yere fırlatılıp tuzla buz olacak, pen-cereler ardına kadar açılacak!... Çörçöp, bu tuhaf hareketlerine, hat-ta herkesçe bilinen aykırı özel hayatına rağmen, yine kabul görecektir. Bir o kaldı kendisine kafa tutabilen. Ama her defasında, şakalarıyla, sigarası ve içkisiyle, hocaların tahammül sınırlarını zorluyor; sanki dostluklarını sınamak istermiş bir hali var!

Seyahat Sevdası

Yurtdışı kongrelerin sayısı çoğalmıştı. Mazhar Osman, bu kong-relere bir çocuk sevinci ve hevesiyle gidiyordu. Cebinde bol parayla seyahat etmeye doyamıyordu. Vapurda dinleniyor, geçici dostlar ediniyor, uğradığı limanları büyük bir merakla geziyor, alışveriş ya-pıyordu. Artık en büyük çocukları Tuba ile Lahut'u yanlarına alıyor-lardı. Babaları, onların ufuklarının mümkün olduğunca genişleme-sini istiyordu.

"Talihinizi bilin! Bu yaşınızda Paris'tesiniz! Dünyanın en güzel şehrinde! Şimdi Eyfel kulesine çıkacağız, sonra da Champs Elysées'de dolaşacağız..."

Saadet Hanım ise, hareket halinde olduğu için, can sıkıntısından biraz olsun kurtuluyordu.

Mazhar Osman'ın onu, ilk seyahatlerinde yaptığı gibi sıkı bir kontrol altında tutmasına artık lüzum yoktu. Güzide'ye de ihtiyaç kalmamıştı. Bir-iki keresinde Güzide Hanım onlara refakat etmişti. Kadın, Saadet'ten daha iyi lisan biliyordu. Birlikte dükkânları gez-mişler, alışveriş yapmışlardı. Şimdi artık Saadet Hanım, Lahut ve Tuba ile geziyordu. Mazhar Osman'ın, kongrelerde tebliğlerini su-narken içi rahatı.

Çocuklar, farkına varmadan annelerine 'bekçilik' yapmakla kal-

mıyorlar, bazı can sıkıcı durumlardan sıyrılmak için de, mükemmel bir bahane oluşturunyorlardı. Bir İtalya gezisinde olduğu gibi:

Venedik'e giden İtalyan vapuruna ayak basar basmaz, kaptan tarafından krallar gibi karşılanmışlardı... Yakışıklı ve tatlı dilli İtalyan kaptan, Saadet Hanım'ın elini öpmüş, büyük bir nezaketle:

"Bu akşam, hanımefendiyle birlikte masamı şerefliendirmenizi rica ediyorum. Müsaadenizle, ilk dansı hanımefendiyle açacağım," demişti.

Mazhar Osman gayet sakin bir şekilde, küçük Tuba'nın kulağına eğilmiş:

"Vapur seni tutar biliyorum, şimdi miden bulanır, kusarsın! En iyisi bu akşam sofraya hiç gelme, kamaranda dinlen... Annen de yanında oturur, hafif bir çorba içirir sana," demiş, sonra dönüp Saadet Hanım'a:

"Duydun mu Saadet! Tuba'yı yalnız bırakmayacaksın. Ben sana yemeğini tepsile yollatırım," diye talimat vermişti.

Hocanın seyahate gidişi de, seyahatten dönüşü de epey tantanalı oluyordu artık. Kalabalık bir asistan grubu, onu rıhtımda ya da gar- da uğurluyor, yine aynı kalabalık çiçeklerle karşılıyordu. Mazhar Os- man da, bundan büyük bir haz duyar olmuştu. Asistanlarını öyle çok kolluyor ve koruyordu ki, bu kadarını hak ettiğine inanıyordu.

Meşrutiyetin ilanından itibaren başladığı konferansları, hâlâ müt- hiş ilgi topluyordu.

'Maviş'le Taşınan Hastaların 'Gösteri'leri

Akut paranoyaklar, şizofrenler, parafrenikler, özetle hangi akıl has- talığının en sarıh belirtileri kimde rastlanıyorsa, bunlar bir araya top- lanıyor ve pazartesi günleri, stajyerlerin 'Maviş' adını taktıkları oto- büse doldurulup Beyazıt'a, Zeynep Hanım Konağı'na getiriliyorlardı; Mazhar Hoca, konferanslarını, 1935'ten sonra Avrupa'da görüp Ba- kırköyü'ne getirdiği slayt makinesi ve slaytlar eşliğinde veriyordu.

Hastaları kürsüye çıkarıyor, sonra gençleri onları muayeneye teş- vik ediyordu. Sahne genelde, ufak tefek değişikliklerle hep aynı olu- yordu:

Genç bir stajyer utana sıkıla hastanın karşısına geçiyor; hasta me- lankolikse, konuş konuşturabilirsen! Hoca da araya giriyor, bazen konuşturmayı başarıyor, bazen o da pes etmek zorunda kalıyor.

O zaman elini gösterişli bir edayla hastaya doğru uzatıyor:
 “İşte efendiler, tipik bir melankoli vakası,” diyor.

Bazen hasta manik dönemde oluyor; stajyer için, bunun getirdiği sorunlar başka. Hasta ‘sahne’ye çıktığında, karşısında tüm heybe-tiyle ve göbeğiyle duran hocaya doğru işaretparmağını sallıyor, son derece alaycı ve de küstah:

“Şuna bakın hele... Yemiş yemiş, s....mış!” gibi edepsizce bir laf söylüyor.

Mazhar Hoca kaşlarını çatıyor, kızarıyor, zoraki gülümsüyor, bu kadar kilolu olduğuna hayıflanmaması mümkün mü? Karşısındaki genç stajyer ise bu münasebetsizliği kendi söylemiş gibi, ezik ve utanç dolu...

Kalabalık dışarılara kadar taşıyordu. Hoca, kendi haline gülerek, kalabalığı yara yara müsaade isteyerek, kürsüye zar zor ulaşabiliyordu. Tıp öğrencileri ayakta, doğru dürüst ders dinleyemiyorlardı!...

Sonunda bir öğrencisi bütün cesaretini toplayarak rica etti: “Hocam derslerinizi bu kadar anlaşılır şekilde anlatmasanız da, onları dinlemeye bu kadar alakasız insanlar gelmesin. Biz Tıp öğrencilerine ders dinlemek için salonda yer kalır bari!”

Etrafındakiler korku içinde Hoca’nın bu münasebetsize vereceği cevabı bekliyordu. Mazhar Osman onu göz ucuyla süzdü ve son derece küçümseyici bir edayla:

“Öylesini sen de yaparsın!” demekle yetindi.

Öğrenciler pes etmediler; araya başka hocalarını, hatta rektörü de koydular; dolaylı yollardan, ‘Artık bu konferanslar Haseki’de verilsin!’ diye Hoca’ya baskı yapıldı.

Mazhar Osman kabul edip bir-iki konferansını Haseki’de verdi.

Bir süre sonra destelerle mektup yağdı: “Neredesiniz, niye bizi derslerinizden mahrum bıraktınız?...” diye.

Tekrar, Zeynep Hanım Konağı’na dönüldü.

Raşit Tahsin’in Halefine Son Sözleri...

“Bu ay, Türk tıbbı büyük bir mateme uğramıştır. Türkiye sinir ve akıl hekimlerinin piri ve üstadı, Raşit Tahsin öldü.”

Mazhar Osman bu satırları yazarken, belki de, tuhaf bir hüzne kapılmış hissediyordu kendini.

Raşit Tahsin’in ölümü, sanki beraberinde, mücadeleyle geçen

gençlik yıllarını alıp götürüyordu. Bir zamanlar genç ve atılgan bir hekimdi, yaşlı hocanın, fosilleşmiş olduğuna inandığı yöntemleriyle savaşıyordu. Ününün doruğunda olan Raşit Tahsin'in kendisini Fakülte'den attırdığına inanmıştı.

Üniversite reformunda ise, Mazhar Osman ordinaryüslüğe atanırken eski hocası emekli edilmiş, askeri rütbesi de miralaylıktan binbaşılığa indirilmişti. Bundan dolayı, aldığı emekli maaşı pek fazla değildi.

1935 yılının Haziran ayında, ağır hasta olan ve öfkesi hiç dinmeyen Raşit Tahsin, *Hafta* dergisinin beşinci sayısında Çapanoğlu'yla bir mülakat yapmıştı. Orada üstü kapalı olarak Mazhar Osman'a yüklenmişti:

"Bir de bana musallat olan bir beladan bahsedeyim size. Bu, Fakülte'deki kürsüme göz koymuş; oraya geçmek, benim yerimi almak için, 'Raşit Tahsin delilik alaimi göstermiştir. Ölünceye kadar tımarhanede kalması lazım gelir,' diye bir rapor da verdi. Bu benim talebem, sekizinci asistanım olan bir adamdı."

Son saldırı, son sataşmaydı bu.

Oysa Recep Zühtü olayında, önce kendisine başvurulduğu, rapor vermeyi şiddetle reddettiği ve, "Boşuna Mazhar'a gitmeyiniz. Onu bilirim, o da vermez, sizi kapı dışarı eder!" dediği, halefinin kulağına çalınmıştı.

Belki de bu sözler, yaşlı hocanın kendisi hakkındaki ilk ve son takdir sözleriydi...

Raşit Tahsin bu mülakatın ardından romatizma, şeker, peş peşe gelen enfarktüsler ve ödemlerle yatağa düşmüştü. En son, bir kalp enfarktüsüyle Gureba'ya kaldırılmış, son günlerini orada, meslektaşları arasında geçirmişti.

Evet, Mazhar Osman bu yazıyı yazarken hüznünlüydü. Yaşı elliyi geçmişti. Hocaydı. Yeni genç hekimler yetişiyor, yüzüne söylemeler bile, yöntemlerini aralarında tenkit ediyorlardı mutlaka. Çark dönüyordu. Elenme sırası, er geç ona da gelecekti elbet; eşyanın tabiatıydı bu!

1936 yılında Lütfi Akif Bey de hayata gözlerini yumdu. Artık akşamları Cağaloğlu'na teklifsizce gelip satranç başında, meslek hayatında hiç göstermediği bir hırsla, onu mat etmek için saatlerce uğraşmayacaktı.

Aynı yıl, bir başka mesleğin ardından da, büyük bir üzüntüyle yazı yazdı: Dr. Rıfat Kardam. Askeri Tıbbiye’de kendisinden bir sınıf büyük, parlak zekâsıyla talebe ve hocaların hayranlığını kazanmış, ama bir dolap çevrildiğinde nedense hep kurban seçilen, hep sorguya çekilen, kimseleri de ele vermeyen ‘Kilisli Rıfat’... Kilisli Rıfat, doğru dürüst tedavi edilmemiş bir prostat rahatsızlığından dolayı vefat etmişti.

Hastalarının En Ünlüsü

Yaprak dökümü devam ediyordu.

Abdülhak Hamit’le 1914 yılında tanıştığından beri, Şair-i âzam, Mazhar Osman’a sık sık, sadece bir ruh doktoru olarak değil, pratisyen aile doktoru olarak da danışırdı.

Mazhar Osman, Hamit’e, çocukluğu yoksulluk içinde geçmiş bir ağa torununun, Osmanlı aristokrasisine mensup ‘Batılı’ erkek tipine duyabileceği hayranlığı duyuyordu. Hamit’e, aralıklarla yirmi üç sene boyunca her bakımdan destek olmuştu. En mahrem sırlarını biliyordu. Dünyaya monokl’unun ardından müstehzi ve mesafeli bakan bu şık centilmen, son aşkı Lüsyen kendisini terk edip o İtalyan kontuyla evlendiğinde Pera Palas’ta büyük bir skandal çıkarmış, Mazhar Osman aceleyle çağırılmış, Hamit’in geçirdiği korkunç sinir buhranına şahit olmuştu. Bütün gece, hıçkırıklara boğulan ve intihardan bahseden ihtiyar âşığın elini tutmuş, kâh konuşarak, kâh bromür içirerek onu sakinleştirmeye çalışmıştı.

O günlerde Hamit her şeye razıydı: Lüsyen’in bir başka erkekle, hatta birçok erkekle birlikte olmasına, kendisini sevmemesine, kendisiyle sadece menfaat uğruna kalmasına, her şeye... Yeter ki genç kadın yanında olsun! Yeter ki, onu görebilsin, dokunabilsin!

Sonunda, bu tuhaf beraberlik, Hamit’le Lüsyen’in yeniden evlenmeleriyle devam etmişti. Yaşlı şairin son günlerinde her şey yoluna girmiş gibiydi. Mazhar Osman, ara sıra Maçka Palas’a uğruyor, prostat rahatsızlığı çeken Hamit’i muayene ediyor, onunla sohbet ediyor, ona cesaret veriyordu; hatta ihtiyar dostunu iyi tanıdığından, koyu Yeşilay’cılığını bir kerelik unutup yemeklerde biraz şarap içmesine bile müsaade etmişti. Lüsyen ise, artık kocasının yanibaşından ayrılmıyor, melaikeleri oynuyordu.

Hamit vefat edince, şehirden uzakta, Zincirlikuyu denen boş ar-

sadaki ‘asri’ mezarlığa defnedildi. Cenaze dönüşü, yoğun kalabalık dağılırken, birkaç kişi konuşuyorlardı:

“Buralarda mezarlık mı olurmuş? Hamit’e gelindi, ama her cenazeyle kolay kolay gelinmez!” dedi birisi.

“Neresi olursa olsun, bir avuç toprak bana yeter!” diye karşılık verdi Mazhar Osman. O gün nedense, kendini yaşlı ve hiçbir zaman hissetmediği kadar, ölüme yakın hissediyordu.

Etraftan birkaç tanıdık, yarı şaka yarı ciddi:

“Olur mu hiç hocam? Allah gecinden versin, ama sizin yeriniz de burada olmalı! Memleketin bütün ünlü evlatları gibi!” diye karşı çıktılar.

Atatürk’e Hakaret

Cenaze sonrası Bakırköy Hastanesi’ne uğradığında, Fikret Mualla’nın yine yatırılacağını haber aldı. Bir saat önce getirmişlerdi onu.

“Ne oldu yine?”

“Atatürk’e hakaret etmiş!”

“Eyvah!”

Biraz Fikret’ten, biraz onu getiren arkadaşlarından olup bitenleri öğrendi.

Genç ressam öğle vakti, Beyoğlu’ndaki Degüstasyon’a girmiş, gözü, orada asılı bir Atatürk portresine ilişmişti... Bir Alman ressamın elinden çıkmış bu portre, o yıllarda, binlerce renkli baskı halinde çoğaltılmıştı... İçkili olan Fikret Mualla, hem resmi sanatsal açıdan tenkit etmiş, hem de resmin böyle çoğaltılıp adım başı her yere asılmasına kızmıştı. O sırada Degüstasyon’da bulunan aşçı Muhittin Yeğen buna çok kızmış ve Fikret’i polise, ‘Ata’nın resmine dil uzatmaktan’ dolayı şikâyet etmişti. Karakol, sorgulama falan derken, daha önce bimarhaneye yatıp çıkmış Mualla’yı, arkadaşları, ‘şuuru yerinde değil’ diye, buraya getirmişlerdi.

Bu işler böyleydi. Gün olur, kurtuluş deli olunmadığına dair, gün olur, deli olunduğuna dair bir belgeye bağlı olurdu.

Mazhar Osman, ressamı bu defa ‘paranoid hezeyan’ raporuyla yatırdı.

Çıkış kâğıdını imzalarken, “Artık, seni burada görmek istemiyorum,” dediğinde, Fikret Mualla duygusal ve ürkek bakışlarını ona yöneltti:

“Hakkınızı helal edin! Galiba artık beni hiç görmeyeceksiniz! Bu ülkeden gidiyorum, bir daha herhalde dönmem,” dedi.

Hastalara En Büyük Şifa: Hoca'nın Vizitesi

Günler birbirinin benzeri akıp gidiyordu: Ev, klinik, hastalar, Fakülte'deki dersler, hastanedeki koğuşlar, La Paix'deki özel hastalar...

Mazhar Osman'ın Bakırköy'de uygulattırdığı tedaviler Avrupa'daki hastanelerin hemen hemen aynısıydı.

‘Eksite’⁽¹⁾ ve ‘ajite’⁽²⁾ hastalara lüminal ampul ya da tablet, morfin ampul, sodyum brömür, potasyum brömür veriliyordu...

Melankolinin sebebi olarak hâlâ karaciğer bozukluğu düşünül-
düğünden, hastaya önce karaciğer fonksiyon testleri yaptırılıyor ve toksinleri atmak amacıyla ‘ingiliz tuzu’ gibi bir müşhil içiriliyordu. Hasta çok sıkıntılı ise morfin ampul, ‘lavdanom’, afyon ruhu, Validol, ‘kafurlu yağ’ içeren tedaviler uygulanıyordu. Hafif depresif hastalara ya da nörotiklere de, nane suyu ve portakal çiçeği suyundan oluşan bir losyon hazırlanıyor, günde 3-5 çorba kaşığı içiriliyordu.

Yine de en sık başvuru olan tedavi sıcak ve soğuk su banyolarıyla, terepentin enjeksiyonları sayesinde abse yaratma... Buna ‘ateş tedavisi’ de deniyordu.

1936’da, Binet ve Ugo Cerletti’nin ‘elektro-konvülsif terapi’ ya da ‘elektro-şok terapi’ diye bir tedavi geliştirdikleri duyulmuştu. 37’de bütün dünyada, kardiyazol-şok terapiden söz edilmeye başlanmıştı.

1938’de şizofrenide ensülin koma terapisi tatbik edilir olmuştu.

Mazhar Hoca şok terapiye büyük bir ilgiyle bakıyor, bu terapiyi uygulayacak bir makinenin bir an önce hastaneye getirilmesini istiyordu.

Öğrenciler, asistanlar, stajyerler, hatta hastalar bile, en büyük şifayı dağıtanan, Hoca’nın bizzat kendisi ve törensel sabah vizitesi olduğunu düşünüyorlardı yine de.

Sahne her zaman etkileyiciydi:

Mazhar Osman hoca ağır ağır geliyor, sol eli beyaz gömleğinin

(1) Kudurmuş, gözü dönmüş.

(2) Sıkıntılı, huzursuz.

cebinde, sırtında siyah pelerini, etrafında asistanları. Korteji eşliğinde, bir imparator edasıyla ilerliyor. Ne tuhaftır ki, en ağır akıl hastaları bile, onu gördüklerinde nerdeyse hazırola geçiyorlar.

Koğuşun en son yatağında, on dokuz-yirmi yaşlarında bir kızcağız var. İsteri teşhisi konmuş. Yürümüyor. Asistanlar, bir aydır onu ayağa kaldırmaya uğraşıyorlar; bildikleri bütün tedavi yöntemlerini uygulamışlar, ama nafile! Kız yine yürümüyor.

Mazhar Hoca bir Avrupa seyahatinden yeni dönmüş. Kıza biraz uzaktan şöyle bir bakıyor: “Gel bakalım buraya kızım! Neyin var senin?” diye sesleniyor.

Hasta kalkıp âdeta otomat gibi, tıptış tıptış hocanın yanına geliyor. Herkeste şaşkınlıkla karışık bir hayranlık; biraz da tabii hocayı poh-pohlama isteği: “Hocam biz kaç zamandır uğraşıyoruz, her şeyi denedik, ayağa kaldıramadık. Nasıl yaptınız bunu?”

Nasıl mı yaptı? Yılların tecrübesiyle gelişen bir tür tılsım!

Bu tılsım sayesinde ki, şizofreni hakkında bildiklerinin ötesinde, şizofrenlerle iletişime benzeyen bir ‘şey’ kurmayı başarıyor.

Hastanede bir kadın var, sürekli kendini teşhir ediyor, bacaklarını açıyor, iç çamaşırı da giymiyor. Geçen gün öğrencilerden birinin üstüne atladı, boynuna sımsıkı sarıldı. Genç asistanlardan biri hemen atıldı: “Elini çek, bak seni fena yaparım!” diye kadını tartaklamaya başladı.

Mazhar Hoca gayet sakin, araya girdi:

“Kızım, bu çocukcağızın boynuna neden sarıldın böyle? Çok mu beğendin?”

Kadın bir adım geriledi, öğrenci kaçtı...

“İnsan sevgisini böyle göstermez; hem bacaklarını kapa, bak ayıp oluyor, burada o kadar öğrenci varken... Gel buraya bakayım, terbiyeli davran ki, onlar da senin ne istediğini anlasınlar...”

Kadın nerdeyse mahcup bir edayla üstünü başını düzeltti. Oysa çok ağır hasta. Bilim çerçevesi içinde, hocanın sözlerinin onun beynindeki karanlık dehlizlere ulaşmış olması imkânsız gibi.

‘Civilisation’ Eşittir ‘Syphilisation’

Hâlâ her akıl hastalığının arkasında frengi aranıyordu. Frenginin, sinir sisteminde yaptığı tahribatın sonucu olan ‘umumi felç’e karşı çare ‘malarya terapi’ ya da diğer adıyla, ‘sıtmayla ateş tedavisi’ydi...

“Kafama güneş gelsin, aman ha! Kafama bol bol güneş gelsin ki, kafam değişsin!”

Umumi felçli hastaların yattığı koğuştaki bir binbaşı bu sözleri tekrarlayıp dururken, bir yandan da soldan sağa bir metronom gibi ahenkle sallanıyor; her vizitede, yatağının önünden ne zaman birileri geçse duraklıyor, hazırola geçecekmiş gibi yapıyor, askeri selam çıkıyor ve doktora dik dik bakarak:

“Sağol!” diyor.

Sonra endişeyle ekliyor: “Çavuş, kumandana haber götür; bataryanın yeri değişmeli. Altından kurşun sıkamak mümkün olmayacak!”

Binbaşı elini neye sürse, altına dönüşüyor; bütün bu altınla dünyayı satın almak niyetinde. Tek bir sorunu var, o da kafası! Kafası da altından ve bu durum ona bin bir zorluk yaratıyor. Bu kafayı bir an önce değiştirmek için, mutlaka bir çare bulmalı! Binbaşıya güneş lazım, bol miktarda güneş!

Ne yazık ki, o kasvetli Şubat akşamı İstanbul’a karla karışık yağmur yağıyor ve Mazhar Hoca binbaşıya, o kadar ısrarla istediği güneşi veremeyecek. Adamın megalomanyak hezeyanı, zamanında tedavi edilememiş bir frenginin sonucu. Mazhar Osman’ın yıllardan beri, Askeri Tıbbiye yıllarından beri, en çok karşılaştığı vakalardan...

Bir Fransız meslektaş, bir zamanlar frenginin medeniyetle atbaşı gittiğini iddia etmiş, hatta, ‘Civilisation⁽¹⁾ eşittir syphilisation⁽²⁾’ diye bir kelime oyununa başvurmuştu. Bunun üzerine Mazhar Osman, ona Türk hastanelerini gezdirip umumi felç vakalarının çokluğunu göstermiş, sonra:

“Sayın meslektaşım, kendiniz karar veriniz: Ya teziniz yanlış ya da biz medeniyette en çok ilerlemiş memleketlerden biriyiz,” demişti.

Şimdilerde, ‘penisilin’ diye mucizevi bir ilaçtan bahsediliyor, ama ilaç henüz deneme safhasında. Şimdilik binbaşıya uygulanabilecek tek tedavi, malarya terapi... Önce adamı rahatlatmaya çalışıyor hoca:

“Endişe etmeyin binbaşım, sizin kafayı mutlaka değiştireceğiz,

(1) Medeniyet.

(2) Frengileşme.

ama bu arada size şöyle güzel bir ilaç şırınga edeceğiz ki, biraz rahat edesiniz...”

Hastabakıcı, vericinin bulunduğu koğuşa gidiyor. Verici, yani sıtmalı hasta, kat kat yorganlara gömülü gibi ter içinde ve zangır zangır titriyor. Kan almak için gerekli materyel tekerlekli bir sehpa üzerine yerleştirilmiş.

“Ateşi 40 derece, tam zamanı,” diyor hastabakıcı, asistanların birine kalın bir şırınga uzatarak.

Koğuştaki hastalardan biri, dehşet dolu bir çığlık atıyor:

“İşte vampirler, vampirler yine geldi!”

Susturulmaya çalışıldıkça, daha çok bağılıyor:

“Ha gayret Hüsni! Kendini müdafaa et! Sakın verme kanını!”

Hayır, Hüsni kendini müdafaa etmiyor, tam aksine, tam bir teslimiyet içinde. Yine de kan alma işlemi epey güç oluyor, çünkü kolu sımsıkı sıkın lastiğin altından damar iyice belirliyorsa da, adamcağız titremeye devam ediyor, şiddetli spazmlarla sarsılırken, kasları bile titriyor. Şans eseri, iki spazm arasında, 10 santimetreküp kadar kan alabiliyorlar ve kan hemen, heparinle dolu bir tüpe aktarılıyor.

İşlem boyunca, Hüsni boş boş bakıyor etrafındakilere.

En büyük sorun, hastanede sürekli bir malarya kaynağı bulundurabilmek. Ayrıca Türkiye’de malarya oldukça yaygın bir hastalık olduğundan, halk mikroba karşı dirençli; Avrupa’da bu yöntemden alınan sonuçlar alınamıyor. Bu yüzden Bakırköy’de, aynı prensipten, yani hastada şiddetli bir ateş nöbeti yaratma prensibinden yola çıkarak tifo mikrobu da kullanılıyor.

“Kurbağanın Yavrularını Unutmuşsunuz”

Bazı hezeyanlara, hiçbir kurala uymayan tedaviler de uyduruluyor: Ahmet adlı bir hastanın karnında kurbağa var! Adam 1926’da Toptaşı’na yattığından beri, onunla birlikte, kalınbağırsağında yaşamış kurbağa; dolayısıyla Ahmet’le beraber, Toptaşı’ndan Bakırköy’e ilk taşınanlardan. Ama kurbağa, son zamanlarda sahibine ciddi şekilde rahatsızlık vermeye başlamış. Geziniyor, sıcıyor, tepiniyor, adamcağıza bir an bile rahat vermiyormuş...

Sonunda Mazhar Osman ile genç asistanı Faruk Bayülkem, duruma kökten bir çözüm buluyorlar: Kurbağa, ameliyatla adamın karnından alınacak!

Bu iş için operatör Hami Dilek'e başvuruldu. Hami Dilek, işi gayet ciddiye alarak, sahte bile olsa, bir ameliyatı başhekimin yazılı izni olmadan yapmayacağını bildirdi. Hastaya gelince, o da Mazhar Osman Bey başucunda bulunmazsa karnını açtırmayacağını söyledi. Mazhar Osman hoca, başlattığı bu oyuna sonuna kadar katılmayı kabullenince mesele halloldu.

Hasta ameliyat masasına yatırıldı. Hafif bir anesteziyle bayıltıldı. Karnına bisturiyle şöylece bir yarık çizildi. Gözlerini açtığı zaman, bir hademenin getirmiş olduğu kavanoz içindeki kurbağa başucunda hoplayıp duruyordu. Hasta minnetle başhekimin elini öptü, gü-leryüzle ve şefkatle taşıdığı kurbağasıyla koğuşuna geri döndü. Ama ertesi sabah yapılan vizitede, biçarenin yüzü gene asıktı.

Mazhar Osman, iyi huylu, sakın mizaçlı bu hastayı severdi; yatağının kenarına ilişiverdi:

"Artık karnında kurbağa yok, ameliyatla alıp seni kurtardık. Ne surat asıp duruyorsun?" diye sorunca, hasta bezgin bir sesle:

"Ah Doktor beyim keşke öyle olsaydı. Ben kurtulamadım. Kurbağayı almışsınız almasına, ama yavrularının hepsini unutmuşsunuz. Şimdi de bu yavrucaklar içimde, tıpkı anaları gibi gezinip duruyorlar," diye cevap verdi.

Bakırköy'de 'Onuncu Yıl Marşı'

1938'in başlarında, hem Cumhuriyet'in on beşinci yıldönümü, hem de Bakırköy Emraz-ı Asabiye ve Akliye Hastanesi'ne resmi taşınmanın onuncu yılı şerefine, bir kitapçık hazırlamayı tasarladı Mazhar Osman.

Ekibiyle birlikte üzerinde çalıştığı bu konu, şu son on yıl içinde yaptıklarını gözden geçirmek ve bundan gurur duymak için iyi bir vesile oldu.

Elbette daha yapılacak çok iş vardı. Ama devralınan harabeden modern bir hastane yaratma yolunda büyük adımlar atılmıştı.

Bakırköy'de, Mazhar Osman'ın Toptaşı'ndan beri hedeflediği düzenlerden biri gerçekleşmiş, hastane pavyonlara bölünmüştü: Asabi hastalar, sakın ve serbest hastalar, iyi olabilen hafif hastalar, elinden kaza çıkmışlar, vücutça hasta olanlar, çocuk hastalar, uyku hastaları, saralılar... Hem erkekler, hem de kadınlar, durumlarına göre ayrı pavyonlarda kalıyorlardı artık.

Her servise üçer beşer tane apteshane yaptırılmıştı... Bunların her birinin kanalizasyonu büyük depolarda birleştirilmiş, sonra adam boyu kanallar yaptırılarak, lağım, hastaneye epeyce uzak bir yere nakledilmişti.

Büyük çapta Ahmet Şükrü Emet'in çabaları sayesinde getirtilen elektrikten sadece aydınlatmada değil, tıp aletlerinde, bıçkı ve odun kesme aletlerinde de faydalanılıyordu.

Arazinin bir karışı boş bırakılmıyordu. Birkaç bin kütük bağ, enginarlıklar, kavun karpuz bostanları, meyve ağaçlarıyla, Bakırköy nerdeyse bir çiftlik haline gelmişti.

Ve Hoca'nın en büyük gurur kaynağı:

Bu kadar geniş bir arazide çalışanların onda dokuzu hastalardı.

Eskiden kapalı bir koğuştta oturmaya, akıbetini beklemeye mahkûm nispeten hafif hastalar, yavaş yavaş çalışmaya alıştırılıyor, cidden faydalı hale getiriliyordu.

Bu insanların çalışmasından hem müessese istifade ediyor, hem de onlar bir zanaat sahibi oluyordu.

Hem asistanlarına, hem de hastalara tekrarlayıp duruyordu hoca:

"Çalışma en iyi ilaçtır. Çalışan insan ne içmeye, ne dövüşmeye, ne kurmaya, ne kuruntu yapmaya vakit bulur."

Hastane arazisinin hudutlarının ötesinde bile, mesela Zuhurat-baba'nın köşesi geçildikten sonra, yüzlerce adama rastlamak mümkündü; bunlardan kimi yol için taş kırıyor, kimi akasya ağacı dikiyordu. Üç-beş kişi öküzleri koşmuş, araziye sürüyordu; daha ötede traktörle toprağı alt üst edenler, ağaçları sulayanlar, çamların altını süpürenler, bağ kazanlar vardı...

Bunların hepsi hastaydı...

Merkez binasının kapısı önünde, gelenin elinden bastonunu alan hasta; muşambaları silen yine hasta...

Keza atölyeler de hemen hemen sadece hastalarla çalışıyordu: Dikiş dikenler, ayakkabı tamir edenler, kirli eşyaları etüve sokup temizleyenler, mutfakta sebze soyanlar, dolma yapanlar, çamaşırhanedeyeni aletlerde çamaşır kurutanlar, hocanın tabiriyle hep 'yerli malı'ydı.

Koca kanalizasyonun beşte üçünü hastalar inşa etmişti. Bir koğuşun sıvası, bir pavyonun etrafına örülecek duvar gibi işler, hep hastaların gayretiyle görülüyordu.

Bazı hastabakıcılar bile hastalar arasından seçiliyordu.

Hoca, hastaların sadece çalışmalarını değil, farklı uğraşlarla vakit geçirmelerini de sağlamaya çalışıyordu: Tenis oynama, piyano çalma, gramofon dinleme, radyonun etrafında toplanıp haber ya da müzik dinleme, namaz kılma, fotoğraf çıkarma... Hekimliğe başladığında, hatta Toptaşı'nın başına geçtiğinde, ihtimali bile insanı güldüren ya da hayrete düşüren ne çok faaliyet oluyordu artık.

İlk hekimlik yıllarında, sinirlilerin en buhranlı günlerinin tatil günleri olduğunu fark ettikten sonra, onları özellikle tatil günleri çalışmaya teşvik etmişti.

Asistanlarına da aynı 'tedavi'yi, gözlerinin yaşına bakmadan uygulamakta hiç tereddüt etmiyordu... Pazar, resmi tatil, bayram diye bir şey tanıımıyordu. Akıl sağlığının neferleri, her an vazife başında olmalıydı.

Bakırköyü'nde psikoloji, anatomi, patoloji laboratuvarları da kurulmuştu. Mazhar Osman, bu laboratuvarların faaliyetlerinin, Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'ni bimarhane seviyesinden pek çok yükseltmiş olduğuna ve bu müesseseyi 'asri' bir klinik haline koyduğuna inanıyordu.

Müessese içinde asistanların, askeri mütehasşısların bilgilendirilmesi amacıyla konferanslar düzenlediği gibi, fakültenin son sınıf öğrencileri de burada staj yapmaktaydı.

Hoca, hastaneye 'hayatının eseri' olarak bakmakla beraber, hastanenin eksiklerinin de farkındaydı.

En büyük sorun paraydı. Bütün hayal ettiklerini gerçeğe dönüştürmek, Avrupa'da görüp özendiği bütün yenilikleri tatbik etmek için, sürekli paraya ihtiyacı vardı. Hükümetin, genel olarak tıbbı, özel olarak da kendi şubesine yeterince para ayırmaması, sürekli şikâyet ettiği bir konuydu.

Hayatının 'ikinci büyük eseri' olan çocuklarına gelince...

Elbette zaman ona, öz evlatlarını, elinde yoğurup istediği şekle sokabileceği bir hamur gibi görmemeyi öğretmişti.

Kızları Nasıl Okutmalı...

Mazhar Hoca yorgun, evine dönüyor. Hafif bir yemekten sonra, biraz acele etse Saray Sineması'nın altı seansına yetişir. Lahut'a gel demeye pek cesaret edemiyor, oğlan dersleriyle uğraşüyor, kitaplarının içine âdeta gömülmüş...

Tuba ile gider o da. Kızın da dersi vardır mutlaka, ama o çağrıldı mı, hemen, "Tamam babacığım gelirim!" diyor. Sabah erkenden kalkıp kahvaltısını hazırlayan, karşısında sofrada güleryüzle oturan o, ellerini yıkarken kapıda havlusunu tutmak için bekleyen yine o. Bir briç oyununa dördüncü isteniyorsa, vakit geç de olsa, hep Tuba çağrılıyor, o da hemen geliveriyor. Oyunu çabuk öğrendi! Akıllı, ama pek çalışkan değil. Olsun, mektepte fazla çalışıp da ne yapacak! Zaten bir-iki yıla kadar onu evlendirmek lazım gelecek... Güzel, alımlı, varlıklı... Erkekler peşini bırakmaz!

Bazen, Tuba'nın mektepten arkadaşlarının geleceğini öğrendiğinde, merakla sorduğu oluyordu:

"Kimlerden bunlar? Babaları kimler? Öyle soyu soppu belirsiz insan istemem evime!"

İsimleri uygun buldu mu, o çok sevdiği sinema seansını feda edip gelip onlarla sohbet ediyordu. Besbelli genç kızlar kendisine bayılıyorlardı, o da bunun bilincinde, en nüktedan haliyle, konuştuğunda konuşuyordu: Öğrencilik, askerlik, genç hekimlik hatıraları... Tuba da, ünlü ve zeki babasıyla gurur duyuyordu.

Amerikan Kız Koleji'nde, 'Akıl hastalıklarında verasetin rolü' başlıklı bir konferans vermeye çağırılmış, konferansın bitiminde dakikalarca alkışlanmıştı.

Ertesi gün, gizleyemediği bir merakla kızına sormuştu:

"Arkadaşların beni beğenmişler mi bakalım?"

Tuba sevinçten gözleri ıslı ıslı:

"Çok beğendiler babacığım!" demiş, sonra hınzırca eklemiştir:

"Bana da, konuşman tıpkı babaninki gibi dediler!"

"Yani, ben senin gibi mi konuşuyormuşum? Allah vermesin! Böyle olacağına intihar ederim!" diye şakalaşmıştı kızıyla. Çocukları, ecnebi okullara gitmekten, Türkçe'yi doğru dürüst konuşamaz olmuşlardı.

İrem'in pek arkadaşı yoktu. Onun hayata karşı müdafaasız bir kız olduğu artık iyice belliydi. Zor okuyordu! Onun için de, tek çıkar yolu, tabii ki evlilik olacaktı. İcabında iç güveysi alacağı biriyle. Bir de çocuk doğurdu mu...

Peki evini çekip çevirebilecek, çocuklarına bakabilecek miydi?

Mazhar Osman bu düşünceleri, bir sineği kovarcasına elinin tersiyle itiyordu. Olur canım, neden olmasın? Aslında çok tatlı bir kızdı İrem. Tek meselesi dersleriydi, onu da sadece ailesi biliyordu. Âleme

karşı, High School'da okuyor bile gözüküyordu. Oysa, ona sorsunlardı, sınıf geçmesi için verdiği başışların miktarını! Değerdi ama; kimse Mazhar Osman'ın kızı bir ortaokulu bile bitirmekten aciz kaldı demesin!

Peki böyle, zorlaya zorlaya bir yere gelebilecek mi acaba?

İşte bu akşam, İrem okuldan yine berbat bir karneyle dönmüş, hiçkırıyor:

“Herkes başarıyor! Ben neden yapamıyorum, neden kafam almıyor bu dersleri?”

Babası bu sözleri duyunca, gözyaşlarını gizlemek için aşağı kata, muayenehanesine kaçıyor.

Migrenin mi Var. Soyun!

Neyse ki Tevfik Lala, “Efendim, öğrencilerinizden bir hanım sizi görmek istiyor. Ancak bu saatte gelebiliyormuş, randevu almadığı için özür diliyor, ‘hocam anlar’ diyor.”

“Gelsin tabii!”

Son sınıf talebesi bir kız; kendisini Bakırköy'deki psikiyatri stajında tanımıştı. Güzel, sarışın, uzun boylu, uzun ince bacaklı, rahat tavırlı. Migrenden mustarıpmış. Mazhar Hoca onu dinlerken, birden:

“Soyun!” diyor

Kızcağızın şaşkınlığı gözlerinden okunuyor; bir migren için soyunmak mı?... Sessizce, ama biraz gerginlikle itaat ediyor. Üstünde, ince brötelli pembe bir ipek kombinezonla, uslu uslu muayene yatağının bir kenarına ilişiyor.

Yo hayır, Mazhar Osman, en ufak densiz bir harekette bulunmayacak. Sadece bakıyor, keyifle, özlemle bakıyor ve hayatının baharındaki Mazhar'ın tanıştığı güzel Alman kızlarını hatırlıyor belki de...

Kızı pürdikkat muayene ediyor, sonra ‘dönemin her derde deva ilacı Poudre Guaraña’lı bir reçete yazıyor. Önerdiği karışımın içinde dört madde var, hem hazıma, hem sinirlere, hem damarlara, hem sancıya iyi gelen.

Ne hoş bir kız bu! 1930'larda, *Sıhhi Sayfalar*'da yazdıklarını hatırlıyor. Yıllar geçtikçe etrafında, Fakülte'de, yeni türden kadınlar görüyor: Böyle kadınlar da varmış demek, çalışıp ekmek parasını ka-

zanmaya hazır, ama çekiciliğinden hiçbir şey kaybetmemiş. Mesela şu, ‘Edebiyatçı’ diye çağırdığı, Arnavutköy Amerikan Lisesi mezunu, psikoloji öğrencisi. Daha niceleri...

Ama hadiseler her zaman böyle gelişmiyor. Şu Vali’nin hanımı örneğin. ‘Asabı’ bozuktur. Tedaviye gelmişti. Bir-iki kere geldikten sonra da, hocaya ‘vurulmuştu’. Gece gündüz, hocayı sürekli telefonla aramaya başlamıştı. Kokain bağımlısı zavallı Mediha’dan, morfinman Afife Jale’den beri, kadın hastaların, saplantılı hayranlığına, marazi sevgilerine dayanmak, onlara sadece birer hasta gözüyle bakıp kendini kaptırmamak hep zor olmuştu ya! Şimdi yaşlandıkça, nedense daha da zorlaşıyor... Zaman öylesine hızlı akıp gidiyor ki! Yaşanabilecek son demler bunlar... Yakalanılabilecek son fırsatlar!

Son olaydan, kendisinin de şaşırdığı bir heyecanla Çörçöp Sami’ye bahsetmiş, Çörçöp, o hiçbir şeyi önemsemez tavırla hafiften ıslık çalarak:

“*Così fan tutte*,”⁽¹⁾ demişti, Mozart’ın ünlü operasına atıfta bulunarak.

Keşke Hayat Hep Hastanede Geçse

Müziği hâlâ büyük bir zevkle dinliyordu. Çocukluğundan bu yana, hiç bıkmadığı zevklerinden biriydi müzik.

Almanya’daki Nazi rejiminden kaçan profesörlerden birinin evinde, tıp doktorlarından Lipschitz’in ve iktisatçı Neumark’ın keman, hukukçu Hirsch’in viyola, astronom Finler’in çello, bir başka tıp doktorunun piyano çalmasıyla meydana gelen ‘oda müziği topluluğu’nun konserini dinleyince âdeta büyülenmiş, yanındaki asistanın kulağına eğilerek, “Bak bunlar böyle yaşadıkça, bizden hep çok önde olacaklar,” diye fısıldamıştı...

Belki de bilinçsizce, evinde de böyle bir topluluk meydana getirmeye çalışmıştı: Saadet Hanım’ın yanı sıra, Lahut da keman dersi almıştı. Tuba, piyano çalmayı öğreniyordu, Nasut da çello... İrem’e bir mandolin alınmıştı. Babası onu yüreklendirmek için, “Bak ben de gençliğimde, Küçük Çamlıca’ya arkadaşlarımla gider, mandolin çalar, hayallere daldırdım,” diye anlatmıştı, öbür yaramazların gülüşmelerine aldırış etmeden! (*Babaları, Mazhar Osman Hoca, Küçük*

(1) Bütün kadınlar öyle yapar.

Çamlıca tepesinde, elinde mandolini, hem çalıyor, hem söylüyor, hem hayaller kuruyor! Aman ne komik!) Nafile! İrem, bir türlü çalmaya yanaşmamıştı. Cülmüt'a gelince, o en küçüğü olduğu için, galiba en şımarıklarıydı. Annesine, Lala'ya, "İstemiyorum," dedi mi, ona söz geçirmek mümkün değildi artık. Mazhar Osman'ın da, bu küçük afacanla uğraşacak vakti yoktu pek.

Tuba ile sinemaya gittikten sonra, kendine İngilizce çalıştırması için kızını âdeta esir aldığı oluyordu bazen.

"Ben okuyacağım, sen de yanlışlarımı düzelteceksin, tamam mı Tuba?"

"Tamam babacığım!"

"*Dö tailor is.*"

"*The*, babacığım *the ...*"

"*Dö table...* Düzeltmiyorsun, artık iyi mi okuyorum?"

"Artık iyi okuyorsunuz babacığım!"

Yok canım! Kızın uykusu geldiği belli... İyi ya, gitsin uyusun!

Saadet ne yapıyordu? Yine o bitmez tükenmez baş ağrıları tutmuştu. Hizmetçilere bağırıp çağırdıktan sonra odasına çekilmiş, tuvalet masasının çekmecesini açmış, orada sözde gizli tuttuğu liköründen bolca yudumlamıştı; pancurları sıkıca kapattırdıktan sonra, karanlık odada, geniş pirinç karyolasına uzanmıştı. Mazhar Osman eve gelir gelmez, yağsız ekmekle peynirden ve şekersiz çaydan ibaret hafif kahvaltısını etmişti. Şimdi midesi kazanıyor:

"Tuba, yatacak mısın?"

"Evet babacığım!"

"Yatmadan önce, bana doğru dürüst bir yemek hazırlasana!"

Kızının hazırladığı tepsinin üzerindeki, suçlu bir edayla masanın kenarına ilişerek silip süpürüyor...

Sonra, uzun bir süre odasında çalışacak, *İstanbul Seririyatı* için makalesini yazacak. Ay sonu yaklaşıyor, yazıyı bir an önce matbaaya yetiştirmeli; odalarına çıktığında Saadet Hanım uyumuş olacak ya da uyuyor gözükecek, alnına koyduğu sirkeye batırılmış pamuğun kokusu öyle yoğun ki, likörün kokusunu bastırmış olacak.

İyi ki hastanede yaşanan her an, asistanlarla paylaştığı her an, bu sıkıntılı geceleri unutturuyordu. 'Bütün hayatım asistanlarımdan, hastaneden, hastalardan ibaret olsaydı keşke,' diye düşündüğü olurdu muydu acaba zaman zaman?

‘Tuba’ köşkünde, yazlar güzel geçiyordu her şeye rağmen.

Orada kaldıkları zamanlarda eve daha erken geliyordu. Tatilde olan çocukları onu kapıda, sıraya dizilmiş halde bekliyor, elini öpüyorlardı; çantası elinden alınıyordu, herkes etrafına sanki daha çok üşüşüyor, ona hizmet etmek için koşuşturuyordu; tıpkı hastanede olduğu gibi. Masaya oturur oturmaz, önüne toprak sürahide Kaya-cık suyu geliyordu. Kana kana içtiği o berrak menba suyunun serinliği susuzluğunu ancak dindirebiliyordu. Öyle çok susuzluk çekiyordu ki, kanında gittikçe artan şeker yüzünden!

Sonra, bazen Saadet Hanım’la kocaman ceviz ağacının altındaki ahşap masaya, bazen tek başına ikinci kattaki balkona otururuyordu.

Yemeğini, yıllardan beri edindiği alışkanlıkla tek başına, beş-altı sularında yiyordu.

Misafir de kabul ediliyordu zaman zaman. Bazen sarı güllü, bazen beyaz güllü çardağın altında, ferforje sandalyelerin çevrelediği zarif sehparın üstüne, buz gibi limonatalar, aşçının maharetli ellerinden çıkmış küçük bisküvilerle dolu çanaklar konuyordu.

Gece davetlerinde, kiraz ağacının uzun dallarının altına sofra kuruluyor, bahçe sadece, ağaç dallarına asılı sarı-kırmızı minik fenerlerle aydınlanıyordu. Sofra hep kalabalık oluyordu... Her zamanki gibi aile fertleri, en yakın çalışma arkadaşları, ta İdadi yıllarından dostları Kenan Ömer Öner, Cevdet Ferit Basman, Ahmet Şefik Gorb-on, Galatasaray’da tanıştığı Salih Keramet Nigâr ve eşi ‘Hirondelle’... Civarın ileri gelenleri...

İtalyan Hastanesi’nin başhekimi Profesör Guido Senni ile Mütareke yıllarından beri tanışıyordu; fakat İtalyan Hastanesi’ne daha yeni işi düştüğünden, Profesör’le bu son yıllarda daha sık görüşür, aileyi evine davet eder olmuştu.

Kandillerin ışığının dağıtamadığı karanlıkta, konuşmalar, gülüşmeler başka bir yumuşaklık kazanıyordu.

Böyle bir gecede, eşiyle uzun yıllar dost olduğu dul Madam Tarranto, sofranın bir ucundan patavatsızca seslendi:

“Mazhar Bey, hanımınız pek genç görünüyor. Bütün bu çocuklar onun mu? Büyükler ilk hanımınızdan olmuş diyorlar! Doğru mu acaba? Lahut ile Tuba hangisinden?”

Ortallığı derin bir sessizlik kapladı. Hiç kimse, boşandığından bu yana, Mazhar Osman'ın ilk evliliğinden kendisine bahsetmeye cesaret edememişti. Ne kız kardeşleri, ne Saadet, ne asistanları, ne de hatta en yakın dostları...

“Hangisinden olacak? Elbette otuzuncu hanımımдан!”

Bu cevap üzerine Madam Taranto, susmaktan ve tabağındakilerle ilgilenmekten başka bir şey bulamamıştı yapacak. Mazhar Osman'ın yanında oturan Madam Senni ise, güzel gözlerini ona çevirip güldü; Fransızca:

“Mazhar Bey, sizinle kimse başa çıkamaz! Taşı gediğine oturtmakta üstünüze yok,” diye fısıldadı.

Sonra elini hafifçe hocanın koluna değdirdi. Bir okşayış mıydı bu, yoksa ona mı öyle gelmişti?

Kadın, şimdi kulağına eğiliyor, biraz muzip bir edayla:

“Doğru mu?” diye soruyordu.

“Doğru olan ne?”

“Bu kadar çok hanım değiştirmiş olduğunuz?”

“Yok canım, sadece bir tane!”

Kendisi mi, böyle ciddiye aldığı bir konuda şakalaşmakta olan?

Giderlerken, Madam Senni'nin elini öptü; öper gibi yapmadı, dudaklarını bu zarif ele gerçekten değdirdi.

Misafirler gittikten sonra Saadet'e, “Sen yat, ben biraz çalışacağım!” dedi.

Sonra Tuba'ya döndü:

“Biraz Caruso plakları dinleyelim!”

“Bu saatte mi Mazhar Bey! Komşular ne diyecekler?” diye itiraz etti Saadet.

“Komşulardan bana ne! Onlar çok mu ehemnniyet veriyorlar bizim uykumuza!”

Çalışma odasına sığınması, İtalyan ezgilerini dudaklarında hafif bir gülümsemeyle ve gözleri kapalı dinlemek içindi!

Gece boyunca gözüne uyku girmedi. Hafiften sarhoş gibiydi.

Mart ayında yaptığı İtalya seyahatini hatırladı: Palmiyelerle, portakal ve limon ağaçlarıyla süslü, set set Taormina bahçelerini... “Aşk diyarı,” diye geçirmişti aklından.

Bu ince uzun, ela gözlü kadın, Taormina bahçelerinin esintisini getirmişti sanki Feneryolu'na...

Guido Senni ve eşini, ertesi hafta yeniden davet etti.

O akşam, tabağındakilere dokunmadı bile. Saadet'in şaşkın bakışları altında, Madam Senni'ye, Türkiye'de halkın hâlâ umut bağladığı batıl inançları anlatıyordu:

"Hele ruh hastalıklarının, cinler ve perilerin musallat olmasından ileri geldiğine inananlar pek çok. Daha son senelere kadar, türbelere asılan adak bezlerini, ayazmalara dikilen mumları pek sık göürdük..."

Kadın gözlerini bir an olsun ondan ayırmıyor, merakla dinliyordu.

"Sarılık olanlara idrar, geç söyleyen çocuklara bülbül çanağından alınan su içirilir, melankoliklerin sıkıntısını temsil edecek tarzda erimiş kurşunlar dökülür... Zifaf gecesi, vazifesini ifaya muvaffak olmayan genç erkeğin yatağının altına, tekke şeyhlerinden birinin kılıcı konur..."

"Peki, bu kılıç işe yarar mı?"

"Nereden bileyim Madam! Hiç böyle bir şeye ihtiyacım olmadı."

Sofrada gülüşmeler oldu. Madam Senni ile Mazhar Osman hafifçe kızardılar, ama kandillerin loş ışığında, bunu kimse fark etmedi.

Yemekten sonra ikisi de, gizlice sözleşmiş gibi kahve içmeyi reddedip bahçede dolaşmaya çıktılar. Mehtaplı bir geceydi. Hoca çok gurur duyduğu bahçesinden söz ediyordu:

"Eskiden en sevmediğim çiçek ortancaydı. Onu kâğıttan kırpılıp yapılmış, acemi kızların elinden çıkmış sun'i çiçeklere benzetirdim. Lakin Yalova'da ortanca kümelerini görünce bu çiçekten af diledim ve buraya ektirdim. Şimdi mehtabın tatlı ışıkları bu ortancaların rengârenk tüveyçleri üzerinde dalgalandıkça, mest oluyorum..."

Ama asıl mest olduğu, Madam Senni'nin sürmüş olduğu 'Arpege' kokusuydu galiba.

"Asırlar görmüş bir ceviz ağacı ... Güneşin kızgın zamanında, insanı gölgesine çağırır... Ama şimdi üşüyorsunuz galiba!"

"Evet!"

Kadın ılık haziran akşamında ürperdi. Sustular. Masada kahvelerini içmekte olanların sesleri, bir uğultu halinde geliyordu kulaklarına. Çam ağaçlarının önünden geçip istasyona, bahçenin sınırına doğru yürüdüler. Hoca ceketini çıkarıp kadının omuzlarına koydu, sonra kolunu o omuzlara doladı. Kalbi, liseli bir gencin kalbi gibi, gümbürdüyordu. Nasıl karşılık verecekti acaba?

Madam Senni yüzünü ona doğru kaldırıp dudaklarını uzattı.

1938 yazının ilk iki ayı, o kaçamak aşkla, bir rüyada gibi geçti.

Tevfik Lala'nın bekçiliğini yaptığı Cağaloğlu'nda buluşuyorlardı. İlk buluşma... İlk buluşmaları, bütün korkularına rağmen, beklediklerinden çok daha güzel olmuştu; sonrası ise daha da güzel!

Yaz sonunda bir gün, Madam Senni gözleri kıpkırmızı, çıkagelmmişti.

"Savaş olacak diyorlar. Kocam burada kalacak, ama ben çocuklarımın yanında olmak için gitmeliyim."

Mazhar Osman, iki aydır gizliden gizliye buluşup seviştiği bu kadının haline tavrına başka hiç kimsede rastlamamıştı. Orta yaşın sınırına dayanmış olmasına rağmen, öyle çocuksu tavırları vardı ki!

Hocanın gür saçlarını okşamaktan, şakağına küçük öpücükler kondurmaktan hoşlanıyordu. O gün de öyle yapmıştı.

"İstersen, burada seninle kalmaya hazırım!"

Onunla kalmak mı? Nerede? Nasıl? Hiç büyümeyecek bir çocuktu galiba bu kadın.

Bir çocuğa izahat verir gibi, tane tane, sabırla konuşmuştu:

Bu mümkün değildi. Her birinin kurulu düzeni, bir ailesi vardı. Hem kendilerinin, hem de yakınlarının hayatları bir kasırgaya tutulmuş gibi, bir o yana, bir bu yana savrulacaktı. Üstelik boşuna! Farklı ortamların, farklı kültürlerin insanlarıydılar... Büyü dağıldıktan sonra, geriye yıkıntıdan başka ne kalabilirdi ki!

"Beni seviyor musun? Bunu bir kere bile söylemedin!"

"Âşk olacak yaşı çoktan geçtim ben."

"Ama seneye dönmeyebilirim. Artık hiç görüşmeyebiliriz!"

"Seneye kim ölür, kim kalır belli değil. Şimdi git. Öyle romantik vedalaşmalara da kalkışma lütfen. Tıpkı, yarın gelecekmişsin gibi git. Hem de hemen şimdi! Böylesi ikimiz için de daha kolay olur."

Böylece çıkıp gitti kadın; hem evden, hem de hayatından. Hoca, çalışma odasına çekilip saatlerce çalıştı.

Akşamleyin 'Tuba' köşküne, her zamanki saatinden biraz daha geç döndü. Yemeğini balkonda tek başına, istasyona dalgın dalgın bakarak yedi. Trenler geçiyordu. Ama o çoktandır, olduğu yerde kalmayı tercih ediyordu artık. Trenler hep onsuz gidecekti.

Hava kararınca bahçeye çıktı. Yıldızlı bir Ağustos gecesi idi. Yakın bir köşkten mi, kendi evinden mi kimbilir, Caruso'nun sesi yükseliyor, cırcır böceklerinin ötüşlerini bastırıyordu:

*“Mi porto di lontano, ascolto in mezzo ai fior
La voce tua cara, sospirando nell’amor”*

‘İnci Avcıları’ndan bir arya. Kısa bir melodi. Bu aşk kadar kısa. Çok geç tanımışlardı birbirlerini. Bu yaşta, gerçekten âşık olabileceğini hiç düşünmemişti; ama galiba olmuştu işte!

Madam Senni’yle yolları kesiştiğinde, sanki yıllardır içine hap-solduğu loşluk aydınlanmıştı. Hayatının sonbaharında, kader ona umulmadık bir hediye sunmuştu bu kısacık aşkla.

Şimdi canının bu kadar yanmasına değiyor muydu? Evet. Galiba değiyordu. Zaten hayalden hakikate geçilen o an, acı vermez miydi hep?

Gazi’nin Ölümü

Mazhar Osman, Atatürk komaya girdiğinde, Tıp Kongresi için Ankara’daydı. Döndüğünde Tuba ona:

“Babacığım, bütün ünlü doktorlar Atatürk’ün etrafındalar, siz neden çağrılmadınız?” diye sorduğunda, biraz acı gülümsemişti:

“Biz ruh doktorları bir devlet büyüğünün başına alenen çağrılmayız kızım! Adımız ‘şu ya da bu büyüğün doktoruydu’ diye tarihe asla geçmez,” diye cevap vermişti.

Gazi’nin ölümü dolayısıyla, *Serriyat*’a çok uzun bir makale yazdı.

“Dünyanın her tarafından gelen ilaçlar... Milyonlarca insanın temennisi, duası... Hiçbiri Kemal’imizi kurtaramadı; bağıra çağıra Atatürk’ümüzü elimizden aldı, zalim ölüm; ona da kıydı, hem de pek vaksiz!”

“Gazi’yi ne kadar çok seviyormuşuz. Biz mütefekkirler, geçirdiğimiz kara günleri, tarihin kara sahifelerine ebediyen gömülen korkunç mazimizi hatırlayarak onu takdis ediyorduk. Onun harikalar yaptığını, bizi nasıl kurtardığını, insanca hayata kavuşturduğunu pek iyi takdir ettiğimiz için, onu iyice anlayan yalnız bizleriz sanıyorduk.(...)”

Mazhar Osman, milli mücadele yıllarında uzaktan seyrettiği ve hakkında pek bir tahmin yürütemediği büyük liderin, kendi kariyerindeki rolünün farkındaydı. Atatürk olmasaydı, bulunduğu noktada olamayacağı kesindi. Ne üniversite reformu, ne Bakırköy Akıl Hastanesi; bunların hiçbiri olamazdı! Yazısında, basmakalıp acıklı cümlelerin yanı sıra, samimi minnet ve takdir hisleri de vardı.

“Olacak iş değil! Adam ihramlara sarınıp gezse, sadece hurma ye-se bile bu para yetmez!”

1939’un başında Mazhar Osman, Mısır’a tımarhaneleri ve bil-hassa cüzamhaneleri tetkik etmek, Lepra Kongresi’ne katılmak ama-cıyla, hükümetten yurtdışına çıkmak için müsaade istemişti. Kendi-sine, yol paraları da dahil olmak üzere, sadece 300 lira çıkarma izni verilmişti.

Sıhhat Vekâleti’ne, sonra da hızını alamayıp Başvekil Refik Say-dam’a, öfke dolu mektuplar yazmıştı. Yıllardır kendi cebinden para verip kongrelere katılıyordu. Bari, cebinden çıkaracağı parayı da kısıtlamasalardı!

“Bunca senedir kongrelere iştirak ediyorum. Seyahatlerim bana çok şey öğretti, en çok öğrettiği cehaletimdir,” diyordu sürekli ola-rak öğrencilerine. Bu kısıtlamayı bir türlü kabullenemiyor, arkadaş-larına, sağa sola, herkese, düzeni acımasızca tenkit ediyordu:

“Memleketin para darlığından değil, zira israf alabildiğine! Hayır efendim, akıl darlığından, vicdan darlığından! Zaten Tıbbiye’de sınıf sonuncusu olmuş bir Başvekil’le, kulağı vatandaşın şikâyetlerine tı-kalı, sağır bir Reisicumhur’dan başka ne beklenir?”

Refik Saydam’a her kızdığında, onun Tıbbiye’de pek de parlak bir öğrenci olmadığı hatırına geliyor, bunu da önüne gelene anlatı-yordu.

Sonunda, söylene söylene de olsa, iki sömestre arasındaki tatil-den istifade ederek, tanınan ‘kısıtlı’ imkânlarla Mısır’a gitti.

Döndüğünde de, gördüklerini Sıhhat Vekâleti’ne bildirdi.

Mısır’da, on binlerce cüzamlıyla yıllardan beri uğraşılıyordu. Bir-kaç bini bir kampa getiriliyor, orada uzun müddet tecrit ve tedavi ediliyordu. Tedavi yöntemleri, Deycke’nin yıllar önce öngördüğü gi-bi, iki hastalığın basilleri benzer olduğundan, az çok verem tedavi-sini andırıyordu ve oldukça basitti: İyi ve bol gıda... Bol yağ; sade yağ, zeytinyağı, hatta iç yağı... Yüzde bir ya da iki kadar, damardan ‘Alepol’ zerki.

Türkiye’ye döviz meselesi yüzünden, ‘Alepol’ alınamadıysa da, Bayer’in imal ettiği ‘Antileprol’ ilacıyla çalışıldı.

Meşele basitleşiyor, lepralılar, yani cüzamlılar, hayatları boyunca belli sınırlar içine hapsedilecek ‘lanetliler’ olmaktan çıkıyordu artık;

böyle olunca da, kaçmaktan, hastalıklarını saklamaktan vazgeçiyorlardı.

Böylece Mazhar Osman, kendi tabiriyle, “insani bir hisle ve memlekete umumi sıhhte hizmet maksadıyla burnunu soktuğu” cüzam meselesinin halledilmesine, büyük çapta önayak olmuş oldu.

“Yarab! Yoksa Dünya Delirdi mi?”

Savaş korkusu, iki yıldır Avrupa’da öylesine müzmin bir hal almıştı ki, olacağına inanmayanların sayısı da, bu korkuya paralel olarak iyice artmaya başlamıştı. İnanmayanların arasında Mazhar Osman da vardı. 1939 yılında Mısır’dan döndükten sonra, iki büyük çocuğunu da yanına alıp, hep yaptığı gibi, hem dinlenmek, hem de çalışmak üzere Avrupa seyahatine çıkmakta hiçbir mahzur görmemişti.

20 Ağustos’ta Kopenhag Uluslararası Nöroloji Kongresi’nde bulunacak, daha sonra Montpelliers’de, üyesi olduğu, Fransız Lisaniyla Konuşan Milletlerin Akıl ve Sinir Hekimleri Kongresi’ne katılacaktı. Bu arada çocuklarına Danimarka’nın Kopenhag şehrini, Almanya’da Berlin’i ve Fransa’nın güney bölgesini gezdirecekti.

İlk durak, ilk gözağrısı Berlin’di. Son yıllarda değişen pek çok şey olduğunu, Berlin’e gelir gelmez hissetti: Kendilerini, lüks bir otelin sık lokantasında tek başlarına yemek yerken buldular.

Halk arasında ekonomik krizden, işsizlikten, kıtlıktan, yağ, et ve yumurta gibi yiyecek maddelerinin vesikaya bağlı oluşundan söz ediliyordu, ama yine de çarşıda hâlâ her şey bulunuyordu. Kavun ve karpuz bile... Onları görünce, otuz yıl önceye, staj dönemine ait bir hatırası geldi aklına Mazhar Osman’ın:

Münih’te, La Paix’den tanıdığı bir Yahudi doktorun Gabay adında zengin bir akrabası, birkaç Alman dostuyla birlikte, İstanbul’dan gelen bu genç ve utangaç doktoru ağırlamıştı.

“İstanbul’dan karpuz getirttim! Şu nefis meyveden Almanlara tattırmak istiyorum ki, ağızlarının tadını geliştirsinler,” demişti Gabay, Mazhar’a.

Adam zengindi. Mükellef bir ziyafetten sonra, uşağı Hans’a seslenmişti:

“Memleketimden getirttiğim şu meyveyi gümüş tepsiye koyup servisini yap bakalım!” diye.

Ve beyaz ceketli Hans merasimle, büyük bir gümüş tepside, dumanı tüten, rengi kahverengiye dönmüş kocaman bir karpuz getirmişti sofraya.

“Fırından yeni çıkardım, yeteri kadar pişmiştir, üzerindeki tereyağı da iyice erimiş Mein Herr!”

Genç Mazhar kahkahayı basmış, Gabay ise sinirden bembeyaz olmuş, dişlerinin arasından, ‘kaz kafalı’ Hans’a Türkçe küfürler savurmuştu.

Alman Yahudisi bir hanımın evine davetliyidiler. Kadının adresini Mazhar Hoca’ya, yine İstanbul’dan tanıdığı bir hasta ailesi vermişti. Ev sahibesi, Uzman ailesini elinden geldiğince ağırlamaya çalışıyor, bir yandan da acı acı şikâyet ediyordu:

“Apartmanım her an elden gidecek diye ödüm kopuyor. Bazı mağazalara, sinemalara girmemiz, parklarda banklara oturmamız yasaklandı. Dükkânlarımızın vitrinleri tuzla buz edildi. Her şeyden vazgeçtik, hayatımızı kurtarmaya bakıyoruz. Kocam Amerika’ya göç etmeyi düşünüyor. Ama öyle zor ki! Oradaki akrabalarından, giriş kâğıdı almamız lazım. Hem burayı hep vatanımız bildik! Kocamın Birinci Dünya Savaşı’nda bir bacağı yaralandı, topal kaldı.”

Kurfürstendamm’da, vitrinleri kırık dükkânlar dikkat çekmeyecek gibi değildi. Bunların hepsi Yahudilere aitti. Bazı mağazaların camlarında ise, ‘Yahudilerin girmesi arzu edilmez’ diye yazılıydı; hatta sinemaların birçoğunda da bu ihtar vardı. Umumi parkların kapısında, ‘Yahudilerin oturacağı yer ayrıdır’, ‘Yahudilerin oturacağı yere buradan gidilir’ yazılı tabelalar göze çarpıyordu; dahası, sıraların üstünde de, ‘Burası Yahudilere mahsustur’ yazıları vardı. Mazhar Osman sürekli olarak, *Seririyat*’a bir gezi yazısı oluşturacak notlar alıyordu cep defterine:

“Dünya kuruldu kurulalı, bu kadar şiddetli bir Yahudi düşmanlığı görülmemiştir.”

“Heil Hitler yeni Almanya’nın remzi idi. Selam verirken kollarını Heil Hitler! diye kaldırıyorlar. Hatta akıllı, uslu doktorlardan, profesörlerden aldığım mektuplarda bile, hürmetkârınız, ihtiramlarım tabiri yerine, Heil Hitler yazılı idi. Kim ne karışır, isterlerse Allah’ımız Hitler desinler... Âleme ne!”

Alman Yahudileri hakkında da, onları evinde ağırlayan kadıncağızın ve daha birkaç tanıdığının söylediklerinin ışığında:

“Boyunları bükük, miskin miskin her şeye katlanıyorlar, yalnız postlarını kurtarmaya çalışıyorlar...” diye yazıyordu.

Bu seyahatte, Avrupa’yı sarsan olaylar fazla ilgisini çekmiyordu Mazhar Osman’ın. Tek isteği, geceleri hâlâ ısıllı ısıllı olan Berlin’de gençliğini yâd etmek, pek tanımadığı Kopenhag’ı gezip çocuklarına göstermek ve bildirisini en başarılı şekilde sunmak, sonra Belçika üzerinden Paris’e geçip orada üç-dört gün gezmek, Vichy’de şifalı sular içip banyolar yapmak, geceleri bedava loca biletleriyle operalar seyretmektir. Oradan Montpelliers’ye inip kongrede güzel bir hafta geçirdikten sonra, Cenevre’de de bir hafta kadar oyalanacak, dönüşünü ise keyifli keyifli, Venedik’ten bineceği vapurla yapacaktı.

Yine de Paris’e giderken yol boyunca: “Yarab, insanlar yine böyle bir delilik yapacaklar mı? Tımarhanedeki delilerim daha zararsız ve daha makul değiller mi? Yoksa dünya delirdi mi?” diye düşünüp duruyor, çoluk çocukla, en az yedi ülkenin sınırından kazasız belasız nasıl geçecekleri aklına geldikçe, endişelenmekten kendini alamıyordu.

Yolcular arasındaki, Belçikalı bir meslektaşını, İhsan Şükrü’ye yağdırdığı övgüler, yüreğine biraz olsun su serpti.

“Her millet İhsan’ı seviyor, Türk hekimleri arasında İhsan Şükrü kadar sevilmiş, tanınmış, takdir edilmiş, kimsemiz yoktur,” diye geçirdi aklından.

Paris’e vardıklarında, daha önce tasarladığı cazip programı gerçekleştiremeyeceğini anladı.

Hitler’in Polonya’yı işgal kararı yüzünden, önceden alınmış biletlerini yakarak ve bir asistanından borç para isteyerek, ailesiyle apar topar Türkiye’ye dönmek zorunda kaldı.

‘Âlem’ Almanların Hitler tutkusundan ciddi şekilde etkilenmeye başlamış, 1939’un Eylül ayında, İkinci Dünya Savaşı patlak vermişti.

Yeni Bir Asistan: Faruk Bayülkem

Gülhane’de, La Paix’de, Toptaşı’nda yanında yetiştirmiş olduğu Nâzım Şakir Şakar, Ahmet Şükrü Emet, Şükrü Hâzım Tiner, Hüseyin Kenan Tunakan, Fahrettin Kerim Gökay (onunla artık araların-

da buz dağları vardı) İhsan Şükrü Aksel ‘yuvadan uçup gitmişlerdi’. Kendi kariyerlerini başarıyla sürdürüyorlardı. Kendi tabiriyle, sadece şu ‘*bel homme*’⁽¹⁾ İhsan Şükrü ona sadık kalmıştı; ama onunla da pek sık görüşmüyorlardı. Gülhane’ye yeniden asabiye dersleri konduğunda, Nâzım Şakir Şakar oraya hoca olmuştu. 1938’den beri hocanın son gözdesi, Ömer Faruk Bayülkem adında, çok çalışkan ve son derece saygılı bir gençti.

Mazhar Osman onu, bütün asistanlarını kolladığı gibi kolluyor, Faruk da hocasının bir dediğini iki etmiyordu:

İkinci Dünya Savaşı yeni başlamış; geceleyin, İstanbul sokaklarında karartma uygulamasının ilk ya da ikinci günü ve hoca, Zeynep Hanım Konağı’nda, her zamanki konferanslarından birini verecek.

Güç şartlara rağmen, salon yine tıklım tıklım. Mazhar Osman, yine gayet formunda, konferansını veriyor. Her zamanki gibi, birilerinin hafiften uyukladığını, dikkatin biraz dağıldığını gördüğü an, bir fıkrayla, bir gençlik hatırasıyla dersini bölüyor, dinleyicilerini güldürüyor, sonra yine devam ediyor. Son cümlesini söyleyip bitirdikten sonra, Faruk Bayülkem ile yanındaki laborant hanıma, “Haydi gösterin bakalım projeksiyonu!” diyor. İki asistan, hiç vakit kaybetmeden makineyi çalıştırıyorlar. Ama o da ne! O gece makine, sanki iki telaşlı gence ve öfkeli hocaya inat, çalışmayı reddediyor. Biraz kurcaladıktan sonra, ampulünün yanmış olduğu anlaşılıyor. Mazhar Osman deli olacak. Konferans salonundan ayrılıp Faruk’la birlikte arabaya biniyorlar, orada patlıyor:

“Gördün mü yaptığını! Beğendin mi?”

Öbürü şaşkın ve ezik:

“Müsaade eder misiniz hocam, anlayamadım, ne yaptım?” diye cevap veriyor.

“Size üzüntümü ifade etmeliyim, beni sabote ettiniz!”

“Nasıl yaparım öyle bir şeyi?”

“Projeksiyonu göstermediniz, daha ne yapacaktınız?”

“Efendim, ben sorumlusu değilim bu işin! Teknik eleman değilim, teknik eleman o hanımdır! Makinenin lambası yanmış, size de arz etmiştik.”

“Daha büyük ya suçunuz! Gidip bir lamba alsaydınız!”

(1) Yakışıklı.

“Ama efendim, akşam vakti, bu karartmalı sokaklarda nerden bulabilirdim ben projeksiyon makinesinin lambasını?”

“Ne bileyim, bulsaydın işte!”

Faruk Bayülkem, arabanın bir köşesine iyice büzülüyor, ufaldıkça ufalıyor. Mazhar Hoca, asistanı arabadan inerken elini öptürtmüyor... Artık sık sık böyle yerli yersiz öfkelere kapılıyor. Sanki bir opera divası! Kendisine karşı gelinmeyince de, daha beter sinirleniyor.

Yarın, bu gencin gönlünü almalı. Varlıklı bir hastaya yollayıp maaşına ek birkaç lira kazandırır, Faruk, hocanın dolaylı şekilde özür dilediğini anlar. Anlamazsa da anlamasın!

Zaten savaştan önce yaptığı son seyahatte, Cağaloğlu'na gelen hastalarını Faruk'a emanet etmişti...

Kapıyı açan Tefvik Lala, giren hastaya hiçbir şey söylemiyordu. Hasta da, muayenehanede gencecik bir doktorun oturduğunu görünce şaşırıyor, “Bu ne biçim Mazhar Osman? Ben acaba yanlış yere mi geldim?” dediği oluyordu. Bazıları geri dönüyor, ama çoğu karşı çıkmaya cesaret edemedi, derdini, tatlı dilli, güler yüzlü asistana anlatmakta, onun dediklerini uygulamakta bir mahzur görmüyordu. Faruk, ücreti, hocanın dediğine göre alıyordu; ücret, her zamanki gibi, diğer meslektaşlarının aldığından yüksek tutuluyordu. Hastanın ikinci gelişinde ise, vizite ücretinin yarısı alınıyordu.

Mazhar Osman seyahatten döndüğünde, asistanına, “Kaç hasta geldi?” diye sormuş, sonra eline sayılan paranın oldukça mütevazı bir kısmını ona vermişti.

Para Değil, ‘Şerefiye’

Aldığı ücrete, Anadolu’da olduğu gibi ‘cereme’ denmesine kızıyor, Avrupa’daki gibi, ‘honoraire’⁽¹⁾ kelimesinde ısrar ediyordu. ‘Şerefiye’sinin yüksekliğini tartışma götürmez hakkı olarak kabul ediyordu. Göğsünü gere gere herkese, hatta telefonla teşhis ya da ilaç soran bir münasebetsiz olursa ona da hiç gözünün yaşına bakmadan karşılığını istediğini söylüyor, *Seririya*’ta bu fikrini sonuna kadar savunuyordu:

“Ben ve benim gibi ordinaryüsler çok yüksek ücret alsınlar ki, elâlem her an bizi ayağına çağırmasın, siz gençlere başvursun!” diye açıklıyordu asistanlarına, kimilerinin ‘paragöz’lüğe bağladıkları bu ilkesini.

Ayrıca...

Armenak denen o delinin bıçaklı saldırısının izi hâlâ şakağındaydı.

Sefalet içinde çalışmakla geçen bunca yılın birikimi vardı arkasında...

Üsküdar İdadisi'nde, Askeri Tıbbiye'de, Gülhane'de, Haydarpaşa'da, La Paix'de, Haseki'de, Toptaşı'nda, Bakırköy'de, Nüzhet Eczaresi'nin üstündeki küçük odada, her yerde, en güç şartlarda ve durdurak demeden çalışmıştı! Her çağrıldığı hastaya yüksünmeden koşup gitmişti. Şimdi de çok görmesinlerdi alacağı beş lirayı.

Bunca yılın yorgunluğunun ve tecrübesinin pazarlığı mı olurdu?

Ama, gerçekten muhtaç birine rastladı mı, iş değişiyordu. Cebinden bir avuç ufak, bir tomar buruşuk kâğıt para çıkarıyor, bakışlarını kaçırarak, biraz çekingenlik ve beceriksizlikle hastanın cebine sokuyordu:

"Çocuğuna (ya da anana, babana...) ilaç alırsın, yiyecek bir şeyler alırsın..."

Sokakta üstü başı perişan birini gördüğünde, kendi yanaşmazsa da, küçük oğulları Nasut ya da Cülmüt'la biraz para yollamayı âdet edinmişti. Çocuklar da, utana sıkıla veriyorlardı bozuk paraları.

Sandal Gezisi

Savaş Avrupa'yı kasıp kavuruyor.

Bu yaz Feneryolu Madam Senni'siz.

Pazar günü, Cülmüt'la Kalamış koyunda bir sandal gezisine çıkıyorlar. Yüzmüyor Mazhar Osman, yüzmeyi pek bilmiyor! Öğrenmeye nerede, ne zaman vakit bulabilirdi? Şimdi de artık çok geç. İyice yağ bağlamış vücudunu mayoyla görmek istemiyor galiba. Oysa, İsmet Paşa geç yaşta yüzme öğrenmiş, çivileme atlıyormuş denize. İsmet Paşa'dır, yapar! Mazhar Osman, hafif ceketi ve pantolonuyla, sandalda, en küçük oğlunun karşısında oturuyor. Cülmüt güneşten iyice kararmış, üstünde bir şort, ayağında sandaletler var. Kürekleri âhenkle çekiyor. Yeni nesil işte! Cumhuriyet çocuğu! Hem de zengin bir Cumhuriyet çocuğu... Onun için hayat ne kadar da kolay!

(1) Şerefiye.

“Cülmüt yoruldu mu?”

“Hayır.”

Bir süre daha gidiyorlar ...

“Oğlum, yorulduysan söyle, geri dönelim!”

“Hayır, yorulmadım.”

“Biz yine de dönelim artık!”

Eve döndüklerinde, Mazhar Osman, sesi öfkeden titreyerek, Saadet Hanım’la büyük oğlu Lahut’u bir kenara çekiyor:

“Şu köpoğlunu pataklayın da, terbiye nedir, babaya saygı nedir, öğreysin! Soru soruyorum, ‘Hayır’ diye cevap veriyor, ‘Hayır efendim’, ‘Hayır babacığım’ demek aklına bile gelmiyor.”

Lahut buna zaten hazır, küçüğü kıyasıya dövüyor! Saadet Hanım, çaresizce ellerini ovuşturuyor.

“Mazhar Bey’ciğim affedin, küçüktür ne bilsin!”

“Sen sus! Hep müdafaa ediyorsun, şımartıkça şımarıyor!”

Akşam yine migreni tuttu Saadet Hanım’ın. Erkenden gidip yatı. Büyükler odalarına çekildiler; Cülmüt da, herhalde yediği dayanın küskünlüğüyle yok oldu. İrem ortalıkta boş boş dolanıyor, ortanca oğlu Nasut’la baş başa kaldı Mazhar Osman... Yemekten yeni kalkmışlar, ama midesi yine kazınıyor.

“Benimle mutfağa gel, buzdolabını biraz karıştıralım.”

Usulca mutfağa giriyorlar, ‘Frigidaire’ marka buzdolabı, karanlıkta mavimtırak beyazlığıyla parılıyor; açıyor, minik ampulün ışığıyla aydınlanan raflara özenle yerleştirilmiş beyaz peyniri, zeytin kavanozunu, baklavavı, turşuyu... Ne var ne yoksa mutfak masasının üstüne diziyo, ekmeği dilimliyo, sonra bütün bunları ayaküstü atıştırıyor, oburca... Açlığı hiç dinmeyecek galiba, sırasına bakmadan hepsini silip süpürüyor. İçi ısınıyor, sıkıntısı biraz dağılıyor. ‘Şekerin, kiloların canı cehenneme,’ diye düşünüyor.

Gülerek, elinin tersiyle ağzını siliyor:

“Anan beni görse! Ondan işiteceğim var!”

Sonra Nasut’a, geçmişte kalan bazı olayları anlatıyor. Kendisiyle, hatalarıyla alay etmek alışkanlığında olmamasına rağmen, pek parlak bir rolde olmadığı bir-iki olayı, neşeyle yâd ediyor:

“Öyle beceriksizdim ki! Şimdikinden beter... Bir keresinde Gülhane’de bir kadını nerdeyse öldürüyordum! Beline iğne yapmışım, felç olmuş, zor kurtulmuştu...”

Bir de Kraepelin’in yanında çalıştığı ilk günlerde, bir inceleme

hazırlamıştı. Yıl 1909'du, genç Mazhar Osman Latin harflerini zar zor yazıyordu, hoca yanına uğramış, kargacık burgacık yazılara eğilmiş, Almanca, "Bu ne pislik böyle, boktan bir iş!" diye söylenmişti. Genç Mazhar da utancından ve hırsından ne yapacağını şaşırmış, kâğıtları öfkeyle buruşturup yere atmıştı. Gençlik işte!

İrem'in kahkahası duyuluyor. Kiminle gülüyor acaba böyle? Ne önemi var! Babası nasıl olsa bir şey söylemeyecek, azarlamayacak çocuğunu. Onu artık iyi tanıyor!

Ertesi gün kafasına koyuyor: Yüzecek! Zor bir şey olmamalı. Gençliğinde, birkaç kere Dedeagaç'tan denize girmişti. Hafızasını biraz zorlasa, yüzdüğünü bile hatırlayacak. Çocuklara, yarı şaka-yarı ciddi:

"Dedeagaç'tan Tekirdağ'a yüzerdi babanız," diye anlatıyor.

Heyhat! Kalamış koyunun en sığ yerinde, bir kulaç öte gidemiyor. Kalkıp sudan çıkmaya çalıştı mı, ayağı kayıyor, kendini on santimetre suda yatar buluyor; çocuklar, olanca gayretlerine rağmen babalarını sudan çekemiyorlar; imdadına futbolcu küçük Fikret yetiştiriyor. Çocuklarının bakışlarında utançla alay karışımı bir ifade yakalıyor. Öfkesini bastırıp işi şakaya vuruyor:

"Küçük Fikret hayatımı kurtardı, ne yapalım... Henüz milyonlarıma konamayacaksınız!"

Lahut Gidiyor, Kızlar Evlenecekler

1940'ta, kız kardeşi Cazibe, onların evindeyken felç geçirmişti.

Pazar günüydü; hep birlikte sofradaydılar. Cazibe büyük bir telaşla tabağını doldurmuştu:

"Kıtlık başlayacak diyorlar. Ekmek, yağ, şeker vesikaya bağlanacakmış! Aman, kara günler başlamadan karnımızı iyice doyuralım!"

Hem anlatıyor, hem de aldığı yiyecekleri silip süpürdükten sonra, tabağını bir daha, bir daha dolduruyordu. Zaten tansiyonu hep yüksekti. Sonunda olan oldu: Sandalyesinin üzerine yığılıverdi. Etrafına üşüştiler. Felç teşhisini üzüntüyle koyan Mazhar Hoca, kız kardeşini kendi gözetimi altında tutmak istiyordu. Zaten o haliyle kendi evine taşınması imkânsızdı. Ona, alt katta bir oda ayrıldı. Kızı Mefkure yanında kalacak, ağabeyi de sabah akşam durumunu kontrol edecekti.

Bedra'nın ikinci evliliği de hüsrarla sonuçlanmış, Remzi Bey'den ayrılmış, yine ağabeyinin yanına sığınmıştı. Lahut'un odasına bir yatak daha kondu.

Cazibe Hanım bir ay kadar evlerinde bakıldıktan sonra, yavaş yavaş toparlanmaya başladı ve Taksim'deki apartmanına dönebildi.

Mazhar Osman, tansiyonuna çok dikkat etmeli, biliyor; bütün ailesi bu dertten mustarip. Yemekte kendini mutlaka frenlemeli, ama ne mümkün! Pirinç, un şeker (hele şeker), yağ sıkıntısı çekileceğini duydukça, tıpkı kız kardeşi Cazibe gibi o da, bu maddelere karşı dayanılmaz bir istek duyuyor ve mahrumiyete düşmekten çok korkuyor. Evine tenekelerle yiyecek alıyor, kilere yığıyor. Arkadaşlarına da bunu tavsiye ediyor; en ucuza en bol miktarda yiyecek tedarik edebilecekleri adresler veriyor. Neredeyse bütün konuşmalar, yiyecek sıkıntısına karşı en iyi şekilde ve en ucuza nasıl stok yapılacağı etrafında dönüyor. Bazen bu konuşmalara şahit olan genç aşistanlar, biraz şaşkınlıkla ve hüsrarla bakıyorlar bunca hayranlık duydukları hocalarına...

Çocukları hâlâ bir aradalar, ama bu pek uzun sürmeyecek; Lahut yakında Amerika'ya gidecek:

Babası, Lahut'un beşiğinin başındaki andını yerine getirmişti. Yabancı diller, sporlar, keman, Latince, eski Yunanca... Öteki çocukları da öyle! Ama Lahut şehzâdeydi ya, bütün öğrendiklerini sanki diğerlerinden daha iyi benimsemiş, kendisine sunulan imkânlardan daha iyi faydalanmıştı...

High School'dan on dört yaşında mezun olmuştu. Şişli Terakki Lisesi'nin üç yıllık eğitimini, iki yılda ve sınıf birincisi olarak bitirmişti. 1940 yılında Tıp Fakültesi'ne girdi. Babası gibi doktor olacağı, sanki doğduğu günden beri kaçınılmaz bir alinyazısıydı. Ne kadar zeki ve başarılıydı Lahut, ne kadar da mağrurdu!

Mazhar Osman, onunla atışmamaya, çatışmamaya özen gösteriyordu; belki de yenik düşmekten korktuğu için...

Delikanlı, Alman Profesörü Haurowitz'le protein kimyaları üzerine çalışırken, tekrarlayıp duruyordu:

"Burası yetmez bana! Ben Amerika'da, Harvard'da okumak istiyorum!" Lahut Harvard'a gidecekti. Bunu düşündükçe, mutluluktan içi içine sığmıyordu Mazhar Osman'ın. Büyük oğluna sonsuz bir hoşgörüyü bakıyor, kardeşlerine despotça davranmasına göz yumuyordu.

Tuba ile İrem'i en kısa zamanda evlendirecek. Şimdiden asistanlarından bazılarını gözüne kestirdi bile. Çok münasip olur! Kızlar da damatlar da hep etrafında, elinin altında... Tıpkı kız kardeşleri ve onların kocaları gibi...

Akşam hep birlikte oturlurken, çocuklarına Victor Hugo'nun bir şiirini okuyor: 'L'Expiation', 'Ceza' başlıklı şiirini...

"Il naigeait. On était vaincu par sa conquete" ⁽¹⁾

Bu şiire bayılıyor nedense! Napolyon'un Tanrı tarafından cezalandırılması, hiç bitmeyen bu korkunç ceza... Victor Hugo'nun şiiri sinirlerini yatıştırıyor. Mısıraları ağır ağır okurken, kendini onların güçlü müziğine kaptırıyor. Hatta öylesine kaptırıyor ki, önce Lahut'un, sonra Nasut, İrem ve Cülmüt'un gülmelerini zor tutarak, salonu birer birer terk ettiklerinin farkına bile varmıyor. Başını kitaptan kaldırıncı, karşısında sadece Tuba'yı buluyor.

Şivesinin bozuk olduğunu biliyor. Şu hınzırların kıkırdamaları ondan mı? Herhalde ondandır. Beş çocuğu da, yabancı lisanları, Fransız matmazeller, Alman Fräulein'lar, İngiliz Miss'ler sayesinde öğrendiler; kendisi gibi, dişyle tırnağıyla değil! Şimdi de baba parasıyla, High School'larda, Robert Kolej'lerde tamamlıyorlar öğretimlerini, Trakya'nın ücra bir kasabasının rüstiyesinde, Üsküdar'ın köhne idadisinde değil! Mükemmel bir şiveyle Fransızca şiir okumasını da, bir 'lady' gibi 'the' demesini de bilecekler tabii!

Belki de çocukların kaçtıklarını görmezlikten gelerek, o bozuk şivesiyle, ama son derece gür ve ahenkli sesiyle devam ediyor okumaya:

"Il naigeaaaait, il naigeaaaait tojours, la frouade bise..." ⁽²⁾

Ev sıcak, koltuk rahat... Gözlerini yoran büyük kristal avizenin ampullerini söndürttü, yanbaşındaki ayaklı abajurdan yayılan, eski zaman gaz lambalarını hatırlatan yumuşacık, sarımtırak ışık, kendisini ve elinde tuttuğu kitabı haleliyor; Tuba büyülenmiş gibi dinliyor onu; mutluluk belki şu an hemen oracıkta, elinin ulaşabileceği yerde... Mutluluk bir 'an'dan başka nedir ki? Çok şükür, o anlardan çok oldu hayatında.

"Tuba, bana şimdi biraz piyano çal. Bir İtalyan serenadı olsun, sonra da Strauss'un bir vals... Mesela 'Mavi Tuna'!"

(1) Kar yağıyordu. Önce mağlup ettikleri, şimdi onları yenmişti.

(2) Kar yağıyordu, hâlâ kar yağıyordu, soğuk rüzgâr...

İstanbul Seririyatı'nın 1940 yılı son sayısında, 'Aydın Akisleri' köşesinin son paragrafında, yorumsuz bir haber yer alıyordu:

"İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye hastanesi sertabibi ve müdürü Mazhar Osman'ın, bu vazifeden istifa etmesi üzerine, yerine yine aynı hastane mütehassıslarından Dr. Rüştü Recep tayin edildi."

Başhekimliğinin son günü, Mazhar Osman, Bakırköy'deki mütevazı çalışma odasında, masasını topladı. Köşedeki portmantoda asılı duran beyaz gömleğini alıp katladı. Kendisi için özel hazırlanmış gelincik şurubundan bir-iki yudum içti. Bundan böyle, buraya sadece ders vermeye, haftada iki kere gelecekti. Artık daha fazla oyalanmanın lüzumu yoktu bu odada. Gitmeliydi. Bir an önce evinde, kendiy-le başbaşa kalmak istiyordu.

Saat sabahın sekiziydi. Eşyasını toplamaya erkenden gelmişti ki, mümkün olduğunca az kişiye rastlasın.

Kapıda Kel Osman ile karşılaştı. Adam onu büyük bir saygıyla, nerdeyse yerlere kadar eğilerek selamladı. Hep öyle olmamış mıydı? Mazhar Osman derin karizması, sessiz otoritesiyle bütün hastane personelinin, tıpkı öğrencileri ve asistanları gibi hep titretmemiş miydi?

Ne var ki, bugün yorgundu, bitkindi... Galiba mücadele edecek, ne cesareti, ne hali kalmıştı!

Yüzü allak bullak vaziyette, otomobilin arka koltuğuna yığıldı. Başhekimlik makamını terk etmesiyle, yaşamının kocaman ve çok önemli bir bölümünü noktalamış oluyordu.

Gözleri dolu doluydu.

"Zekâ intiharı!" Akliye şubesini seçtiğinde kendisine söylenen o yaralayıcı sözü bir kere daha hatırladı. Belki kaderi farklı olabilirdi, ama karşısına hep engeller dikilmişti. O da sonunda, seçmiş olduğu şubeye aşkla, şevkle sarılmış, yapabileceğinin en iyisini yapmaya çalışmıştı...

Elinde, Manisa Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin bir mütehassısı tarafından yazılmış bir risale vardı. Elinin kirlenmesinden korkuyormuş gibi, parmaklarının ucuyla tutuyordu onu.

Geçen yıl yazılmıştı. O da, *Seririyat*'ta, bunu yazan adama, tokat gibi bir cevap vermişti. Risaleyi de, çalışma odasının bir köşesine atı-

vermişti. Bu sabah eşyasını toplarken gözüne ilişmiş, onu da yanına almıştı. Şimdi, yazının bazı satırlarını hatırladıkça canı yanıyor, kullakları uğulduyordu:

“İçinde ne bir ilmi metot, ne de bir âlim yaşatmadığı ve gittikçe büyüttüğü sıhhat müessesesinin en azametlisini idare etmekle de, sıhhi ve adli bütün ehemmiyetli meseleler üzerinde en müessir bir rol almış bulunmaktadır. En yüksek ilmi payeleri de alarak, ilim âlemimizin ‘Uzman’ı’ ve maarifin en nüfuzlu ve salahiyet âlimi diye tanıtılmaktadır.”

Kendisi hakkında böyle düşünenler, böyle yazanlar vardı, bu yazılanlar da okunuyordu! Çocukça denecek bir tepkiyle, bari halefi görmesin diye yanına almıştı galiba bu risaleyi.

İhlamur ağaçları arasında beliren Babiâli Caddesi’ndeki evi, içinde kendini pek mutlu hissetmediği o ev, bugün ne tuhaftır ki, huzur vaat eden bir yuva gibi görünüyordu ona... Bir sığınak! İlk aklına gelen, ilk istediği şey, koşup buraya gelmek olmuştu. Kapıdaki sade tabelaya, onu ilk defa görüyormuş gibi baktı bir süre:

“Mazhar Osman Uzman”

Hepsi bu kadar. Ne unvanları, ne mütehasşılık, ya da yeni dille ‘uzmanlık’ alanı... Hiçbir şey yoktu. Sadece ismi. İsmi yeterliydi onun. Belki de bu, gururun doruk noktasının bir ifadesiydi.

Kapıdan içeri girdiğinde ev sessizdi, büyük kızı yeni yuvasında, İrem ve oğlanlarsa okulda. Saadet, Lala’yla çıkmış olmalıydı. Tam da gününü bulmuştu, onu yapayalnız bırakmanın! Evde, sürekli değişiklikleri için tanımadığı hizmetkârlar, gölge gibi gidip geliyordu.

İkinci kata çıkıp çalışma odasına girdi; kitaplarla dolup taşan bu oda, bir doktor odasından çok, bir yazarın odasını andırıyordu. Her tür kitap vardı burada: Deneme, roman, şiir kitabı, biyografik eser, Türk Medeni Kanunu’nun bütün ciltleri, Fransız klasiklerinin Sabahattin Eyüboğlu tercümeleri, Almanca, Fransızca, İngilizce sözlükler ve ders kitapları... Defterler... Mazhar Osman Hoca’nın meşhur portre koleksiyonu; bir yanına fotoğraflarını yapıştırdığı, öbür yanına özenle klinik belirtilerini yazdığı vaka’lar. Şizofrenlerin, paranoyakların, manik depresiflerin kâğıt üzerindeki resmi görüntüleri...

Ceketini çıkardı, kravatını çözdü, bir sandalyenin üzerine özensizce attı. Hareketleri, kalbini yormaktan korkarmış gibi ağır ve dik-

katliydı. Duvardaki aynaya yansıyan görüntü, yaşlılıkta epey yol almış, omuzları çökmüş, kır saçları dağınık, şişmanca bir adamın görüntüsüydü.

Ya öteki Mazhar Osman, o neredeydi? Askeri Tıbbiye'den yeni mezun olmuş, dünyayı değiştirmek isteyen genç ve ateşli yüzbaşıya ne olmuştu?

O şimdi suçlanan bir adamdı!

Hem de yıllar önce, babasının Ziraat Bankası'ndan atılmasına sebep olan şeyin aynısıyla, 'yolsuzluk'la suçlanan...

Başarmışlardı sonunda ipini çekmeyi! Ankara'daki büyüklerden biri değil miydi, "Ben onu Bakırköy'deki imparatorluk tahtından indirmesini bilirim!" diyen?...

Hastanenin hesapları kontrol edilmiş, sözde açıklar yakalandığı için, ibra verilmemişti. Kendisini nazik bir şekilde istifaya davet eden bir telefon gelmişti Ankara'dan... O da hemen, kendini savunma lüzumunu bile duymadan, vermişti istifasını.

Kaderin bir cilvesi olacak, yıllar önce *İstanbul Seririyatı*'nda onca hırpaladığı, onca alay ettiği Rüştü Recep Duyar atanmıştı başhekimliğe. Raşit Tahsin Hoca'nın eski gözdesi! Raşit Hoca'nın sekizinci asistanına ölümünden sonra oynadığı son bir oyun muydu bu?

Onlar galip gelmişti işte... Kendisini gerçekte hiçbir zaman aralarına almak istemeyenler... Belki Cenap Şahabettin'le, Abdullah Cevdet'le, Rıza Tevfik'le dostluğunu, belki milli mücadeleye katılmayı beyinlerinin bir köşesine kâzımış olanlar... Ankara'dakiler...

Oysa o hiçbir zaman vatanına ihanet etmemişti; sadece politika-ya bulaşmamayı tercih etmiş, hekimlik mesleğini icra etmekle yetinmişti.

Silkindi. Aynadaki görüntüsüne biraz buruk gülümsedi:

"Şimdi de paranoyakça düşünceler, ha!"

Fazlasıyla sivrilmişti, fazlasıyla güçlüydü, bu da Ankara'nın hoşuna gitmemiş olabilirdi!... Hem fakülte hocalığı, hem Şişli Hastanesi sertabipliği, hem Bakırköy Hastanesi sertabipliği... Bu kadar güç, tek kişiye fazla görülmüştü anlaşılan.

Ayrıca bazı büyükler sinirleri bozulduğunda, akli dengeleri sekteye uğradığında, yegâne otorite olarak kendisine başvurmuşlar, sonra en mahrem hallerini öğrendiği, bildiği için, ona dış bilemişlerdi. Hep öyle olmaz mıydı? Hastaları tarafından en az minnetle anılan,

hatta kendilerine tedaviden sonra antipati, nerdeyse nefret duyulanlar, hep psikiyatrlar değil miydi?

Ya da belki hükümetin değişmesiyle, geçmişteki bütün kadroların da değişmesi gerekmişti. O da, ‘yukarda’ oynanan satranç oyunu bir piyonu gibi hanesinden atılmış, devrilmişti. Hepsi bu kadardı! Bu yapılanı haklı göstermek için, karşısına gülünç suçlamalarla çıkıyorlardı şimdi.

Sıhhat Vekâleti’nin gönderdiği müfettişler, hastalar tarafından ekilmiş üzüm bağlarını incelemiş, kütükler bir bir sayılmış, hastanenin kilerine, kütük sayısına nispetle kaç kilo üzüm girmesi lazım geldiği hesaplanmış, kilerdeki üzüm, kütük sayısına göre yetersiz bulunmuştu; bunun hesabı da kendisine soruluyordu.

Gerçekten gülünçtü! Hastanenin etrafı bomboştu, gelen geçen üzüm koparıp arabaya y kleyebilirdi. Hem bunca iş dururken, kendisi, koca Ordinaryüs Profesör Mazhar Osman, kütükleri,  z mleri saymakla mı uğraşacaktı?

İkinci suçlamada ise bir usulsüzlük üzerinde duruluyordu. Mazhar hoca deneylerde kullanılan kobaylar, tavşanlar, fareler için özel bir bina, bir laboratuvar inşa ettirmek istemiş, Bayındırlık Vekâleti’ne keşif yaptırmıştı; ama daha sonra hastaları çalıştırarak, keşifte tespit edilen maliyetin yarısına çıkarmıştı binayı.

Halbuki bunun ihaleye çıkarılması gerekiyormuş!

Öfke, isyan, hüzün, aşağılanma, oyuna getirilmiş olmanın kızgınlığı, başkalarıyla ve kendisiyle küçük-büyük hesaplaşmalar, sorgulamalar... Birkaç saatten beri, bütün bu düşünceler ve duygular kafasında çarpışıp durmuş, kendisini gün boyu sürmüş en ağır me-sai kadar bitkin düşürmüştü.

Sonunda omuz silkti. Bunun da üstesinden gelecek! Henüz elli altı yaşında.

Birkaç hafta içinde, hastaneye her gün gitme mecburiyetinin kalkması dışında, pek bir şeyin değişmediğini görüyor.

Hâlâ çok yoğun bir çalışma temposu var: Derslerini dinlemeye gelenlerin sayısı yine kabarık.

Hastalar, hâlâ Anadolu’nun en ücra köşelerinden kalkıp geliyorlar, büyük hoca zaman zaman karşılarında uyuklasa da, onu peygambermiş gibi dinliyorlar. Hâlâ baēı devlet büyükleri, eşleri, çocukları, yabancı prensler, prensesler, Rolls-Royce’larıyla, Aston-Martin’leriyle ağaloğlu’na geliyorlar ve geldiklerinde sokağın bo-

şaltılmasını emrediyorlar. La Paix Hastanesi'nde, yeni başhekim Hüseyin Kenan Tunakan bir dediğini iki etmiyor, daha çok bir başhekim yardımcısı gibi davranıyor... *Seririyat*'taki başyazıları hâlâ ilgi uyandırıyor, tartışmalara yol açıyor. Önünde yapılacak daha nice işler var! Her zamankinden fazla çalışacak, çok, daha çok para kazanacak!

Lahut'la Bir Anadolu Gezisi

Toparlanmış görünüyor. Sadece şekeri biraz daha yükseldi. Tansiyonu fırlamaya biraz daha meyilli. Eskisinden daha çabuk heyecanlanıyor. Örneğin, bu senenin doktorlarını mezun ederken gençler gelip elini öptüklerinde, ellerinin şiddetle titrediğini hissetmiş, gözleri dolmuş, sadece, "Maşallah, maşallah..." diyebilmişti.

Bu yaz trenle önce Samsun'a, sonra Elazığ'a gitmeye karar verdi.

Gezinin iki amacı var: İlki ve en önemlisi, hem yıllardır yaptığı gibi halkı aydınlatmaya devam etmek, hem de adının unutulmasını önlemek için bir dizi konferans vermek. İkinci amacı ise, yeni kurulmuş olan Elazığ Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ni ve Lepra Hastanesi'ni görmek, yapılan çalışmaları incelemek.

Yanında, on sekiz yaşına basmış, yakında Amerika yolcusu olacak Lahut var. Şimdiye kadar ecnebi okullarının ve evinin fanusunda yaşamış olan oğluna, Türkiye'nin hiç görmediği, tahmin bile edemeyeceği başka bir yüzünü tanıtmak istiyor.

İstanbul, Ankara, Kayseri... Bu Temmuz ayında, Orta Anadolu'da sıcak dayanılmaz! Mazhar Hoca ile Lahut, kalabalık vagona buram buram terliyorlar. Oğlanın suratı asık, evini, arkadaşlarını, Boğaz'ın serin sularını, rüzgârını özlüyor olmalı... Yandaki vagon-
dan şarkılar, kahkahalar, alkış sesleri yükseliyor: Şehir tiyatrosu sanatçıları turneye çıkmışlar. Aklına Naşit geliyor Mazhar Hoca'nın; her yeni tiyatro gösterisine bir loca bileti yollamayı asla ihmal etmeyen sadık Naşit. Şimdi Amelya ile evli ve iki çocuk babası olarak, hayatındaki o korkunç fırtınaları geride bırakmış olan Naşit...

Tren, Orta Anadolu'nun çoraklığından kurtuldu; yemyeşil arazilerde ilerliyor şimdi. Gece vakti Elazığ'a varıyorlar. Bir heyet hocayı karşılamaya gelmiş. Mahcup görünse de, başka türlüşünü zaten beklemiyordu.

Ertesi gün şehri ve civarını geziyorlar. İstanbul'a göç, daha şim-

diden, yoğun bir şekilde başlamış. Mazhar Osman, göçün, bu cennet gibi bölgeyi ne kadar bakımsız kalmaya mahkûm ettiğini düşünüp hayıflanıyor.

Elazığ Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin kuruluşunda, eski öğrencilerinden Ahmet Şükrü Emet'in büyük payı var. Gerçekten Ahmet'in titizliğine, düzen aşkına yaraşır türden, örnek bir hastane çıkmış ortaya. Ahmet şimdi artık çok başka emellerin peşinde!

Ardından, Cüzam Evi'ni büyük bir ilgiyle geziyor: Cüzamlıları, bu zavallı miskinleri, tekke köşelerinden, dilenmekten, itilip kakılmaktan kurtaran, onlara barınak bulan kendisi değil mi? İki yıl önce Mısır'dan döndüğünde, bu Cüzam Evi'nin kurulması için kıyasıya mücadele eden?... Daha dündü... Hayır, asırlar önceydi...

Mazhar Osman, Elazığ'da bu taş binada barınan hastaların haline acıyor. Hele Elazığ'ın kışını düşününce. Bu zavallıların çoğu güney yörelerinden geliyor. Kışın halleri ne olacak, Elazığ gibi yerde? "Keşke," diye yazıyor not defterine, "Adana ve civarı gibi bir yere taşınsa bu Cüzam Evi, ya da keşke Adana yakınlarında bir ikincisi açılmalı!" Bunu dönüşünde *Seririyat*'a da yazacak...

Elazığ'dan sonra Sivas'talar.

Köhne bir otel; Mazhar Hoca artık yaşlandı, konforuna düşkün; biraz da oğlunun yanında bulunması yüzünden olsa gerek, Anadolu'nun bu ücra yöresindeki mütevazı otelin sahibinin canına okuyor:

Çarşaf lar değişmeliymiş, yatağın altına terlik konmazmış, herkes kendi terliğini kullanmalıymiş, yorgan yeni yıkanmış da olsa, yorgan yüzü geçirilmeliymiş, bunlar için iki misli para ödemeye hazırmış... Adam şaşkın şaşkın bakıyor; şu 'meşhur' dedikleri hocanın şikâyetlerinden ve tavsiyelerinden pek bir şey anlamıyor.

Lahut'un suratı daha da çok asılıyor. Onun için Sivas'ta böyle bir otelde bulunmanın, Afrika'nın balta girmemiş ormanlarında dolaşmaktan pek bir farkı yok! Babasına, "Habire söylenip de, neyi halledeceksiniz?" der gibi bakıyor.

Ertesi gün, 'Afrika'nın balta girmemiş ormanlarında' genç bir hukukçu çiftle tanışmak bile delikanlıyı pek etkilemiyor.

Baba-oğul, milli mücadele sırasında Sivas kongresinin toplandığı binayı geziyorlar; Mazhar Osman kendisine uzatılan deftere, Cumhuriyet'e, Mustafa Kemal'e, medeniyete, kadınlara savcılık gibi kariyerlerin kapılarını açan Medeni Kanun'a, övgü dolu sözler yazıyor... Kendi zevcesi söz konusu olmadıktan sonra, bu iyi bir şey!

Sivas'tan Samsun'a doğru yol alıyorlar.

Kompartıman tıklım tıklım dolu, ayaktalar, etrafta sümükleriyle birlikte simitlerini yiyen çocuklar, üstü başı perişan kadınlar, erkekler, koliler, yoğun bir koku... Lahut nerdeyse fenalık geçirecek, Mazhar hocaysa, her zamanki gibi, şikâyet edeceğine çareler arıyor.

Hah işte! Bir kompartımanın üstüne, "Sayınlara (milletvekili) mahsustur" diye yazılmış. Baba-oğul oraya dalıveriyorlar. İçerde gençten bir bey oturmakta; Samsun sayılavıymış.

"Ya siz efendim, nerenin sayılavısınız?" diye soruyor.

"Ben Mazhar Osman'ım."

Mazhar Osman adı hâlâ bir sihirli anahtar, her kapıyı açıyor. Sayılav bey derhal onları buyur ediyor. Artık, gün boyu sürecektir koyu bir sohbet başlıyor. Kapılar ardına kadar açılıyor; her gelen içeri dalıyor, her gelen kişi, 'yer vergisi' olarak, mesleği hakkında sorguya çekiliyor...

"Turhal'dan ne kadar şeker alacaksın? Rumeli'den geldiğinde sermayen ne kadardı?..."

Bir Karadenizli sayılav konuşuyor, bir Mazhar Hoca.

Lahut babasını tanımakta güçlük çekiyor olmalı; hoca, keyifli keyifli sohbet ediyor, gelenin gidenin ona 'sen', 'beyamca', 'beybaba' diye hitap etmesine aldırmıyor.

Her istasyonda, her peronda insanlar üşüşüyor başlarına: "Mazhar Hoca buradaymış! İşte Mazhar Hoca..." Aralarında eski öğrencileri de var, trene çıkıp elini öpüyorlar.

Yolculuğun başından bu yana, Lahut'un yüzü nihayet birazcık gülüyor:

"Baba, Hollywood yıldızlarından farkınız yokmuş da, ben bilmiyordum!"

Tren Samsun'a varıp durunca, kompartımana ufak tefek, bıyıklı biri geldi, doğru Mazhar Hoca'ya koşup boynuna sarıldı.

"Mazhar, kardeşim!"

"Servet!"

Anatomi patoloji profesörü Dr. Servet Tevfik, Askeri Tıbbiye'deki Yüksek Kaldırımı Tevfik'in ta kendisi! Zaman tüneline kırk üç yıl önceye gitti Mazhar Osman.

Tıbbiye'de ilk gün, kimseyi tanımayan, iki ürkek ve yoksul çocuk, birbirlerini uzaktan keşfedip bir araya geliyorlar; kalabalığın içinde

kendilerini daha az yalnız, daha güçlü hissedebilmek için; gözlerine kocaman görünen o avluda, yan yana duruyorlar.

İkisinden biri, artık yoksul olmaktan çok uzak, hâlâ ürkek olup olmadığını ise kendisi bile pek bilmiyor. Bildiği tek şey, yıllardan sonra Servet'le karşılaşınca, kendisini beklemekte olan kalabalık heyetin önünde gözyaşlarını tutamadığı, eski arkadaşına sımsıkı sarılıp çocuklar gibi ağladığı.

“Seni bir yere bırakmam,” diyor Servet. “Evimde kalacaksın! Annem her şeyi hazırladı.”

Servet'in annesi, Yüksekaldırımlı terzi, herkesi cüretiyle şaşırtan ressam, hâlâ hayatta demek! Her şeyi bırakmış, oğluyla Samsun'a yerleşmiş.

Küçük ama pırıl pırıl evde her şey hazır: Sofrada yine o sıcak ekmekler, o tatlı-tuzlu balık, turşular, makarna çorbası... Mazhar Osman, Servet'in annesinin elini öpmek için eğilirken, iyice kırlaşmış saçlarına, göbeğine rağmen, hâlâ birileri tarafından 'evladım, oğlum' diye çağırılmanın, yanaklarından öpülmenin mutluluğunu yaşıyor.

Servet'e kavuşması onu ne kadar duygulandırdıysa, ondan ve annesinden ayrılmak o kadar zor oluyor. Bir daha görüşebilecekler mi? Kimbilir?

Dönüş vapurla yapıyor.

Bu yolculuk boyunca, babası Lahut'u şaşırtmaya kararlı gibi!

Geminin lokantasında bir çilingir sofrası kurmuş dört kişi, rakıyla demlenip demlenip şarkı söylüyorlar: “Gelse o şuh meclise...”

Mazhar hocaların gözlerinden sanki bir özlem bulutu geçiyor. Önce ellerini dizlerine vurarak düm-tek tutup şarkıya katılıyor. Sonra bardağını kaldırıp uzaktan sesleniyor:

“Afiyet olsun vatandaşlarım, şerefe!”

Ne alaturka müzik, ne rakı, ne meze sofrası! Yıllardan beri, bunların hiçbirine hayatında yer yoktu.

Karaköy limanına vardıklarında, Samsun'dan telgrafla geleceklelerini bildirdiği şoförü yok ortada.

Halk çocuğu, babacan Mazhar hoca gitti artık; onun yerine, şoförsüz ve özel arabasız bırakılmış Ordinaryüs Profesör Mazhar Osman Uzman geldi. Kükreyip duruyor... Saadet, Lala, şoför, hepsi saygısız, hepsi aptal, hepsi ahmak oğlu ahmak!... Nasıl olur da karşılanmaz! Onca taksi parası vermek zorunda bırakılıyor! Eve varıp da,

şoförün ve arabanın hâlâ ortada olmadığını görünce kıyameti koparıyor. Ne şoförden ne de arabadan haberi olan karısı önce ağlıyor, sonra bağırıyor, sonra da migren krizine yakalanıp odasına kaçıyor.

Akşamüstü gelen telefon, durumu aydınlatıyor:

“Efendim, Haydarpaşa garındayım! Bir sürü tren geldi, sizler içinden çıkmayınca, evi arayayım dedim.”

“Ahmak! Haydarpaşa’dan gittim diye, oradan döneceğimi nereden çıkardın?”

Peki ya kendisi Samsun’dan gemiyle döneceğini söylemeyi düşündü mü şoföre? Lahut dahil hiç kimse, bunu sormaya cesaret edemiyor.

Hoca, Şiirlere İlham Kaynağı

*“Mazhar Osman ayıcı, maymunu Ahmet Şükrü
Olacaktı, fakat işler bunu tekzip etti,
Dolabı tersine çevirdi şu’un-ı hikmet
Bu sefer maymun çingeneyi te’deb etti”⁽¹⁾*

Neyzen Tevfik’in bu zehir zemberek dörtlüğü Mazhar Osman’ın kulağında tatsız bir uğultu gibi... Tıpkı, bir eşekarısının vızıltısı!

Eski asistanı Ahmet Şükrü Emet Bakırköy Akıl Hastanesi’nin başhekim koltuğuna Rüştü Recep’ten sonra yerleştiğinden beri, dertler, sıkıntılar, aşağılanmalar bitmek bilmiyor.

Hocanın derslerini verdiği amfinin tahta sıraları bir bir söküldü, amfi yok artık. “Gitsinler, kendilerine ayrılan bölümde ders versinler,” demişti Ahmet. Kendisine ise:

“Hocam, hastaneye yeni bölümler eklemeyi düşünüyorum da, amfi fazlalık oluyordu!” diye bir bahane uydurmuştu.

Otomobilini garaja sokmamıştı bir gün, “Müessesenin benzinini kullanıyor,” diye.

Mazhar Osman’ın hayatı hep mücadelelerle geçmişti. Tıbbiye’de, Gülhane’de Raşit Tahsin’le, Toptaşı’nda Avni Mahmut ve Arifi Pa-

⁽¹⁾ Mazhar Osman ayıcı, maymunu Ahmet Şükrü /olacaktı fakat işler bunu yalanladı/Dolabı tersine çevirdi bilinmez bir neden/Bu sefer maymun çingeneyi terbiye etti.

şayla... Şimdi de sırada dünün çocuğu, çömezi Ahmet Şükrü vardı. Olsun! O da kendine ayrılan bölümde derslerini verir, başarısını yine sürdürürdü.

Kahrolası Neyzen Tevfik de şu mısraları yazmayaydı! Hatırladıkça, öfkeden başı çatlayacakmış gibi oluyor!

Neyzen, bir girip bir çıkıyor Bakırköyü'ne. Genellikle kendi isteği üzerine, koltuğunun altında neyi ve birkaç parça eşyasıyla, 'kalafatlanmaya' geliyor buraya; bu kendi deyişi.

Son gelişinde köpeğini de getirmiş, "Onu da odama alacağım," diye tutturmuş. İsterse at alsın, fil alsın yanına da, şu manzumeleri yazmaktan vazgeçsin!

Mazhar Osman, bazı kişilerin neden ısrarla hayatıyla, şahsıyla ilgili şiirler yazıp sonra da onları, kendisine bir ayna tutar gibi uzatmayı huy edindiklerini merak ediyor bazen! Önemli bir ilham kaynağı teşkil ediyor olmalı bu adamlara.

Çörçöp Sami de yıllardan beri bunu âdet edinmişti. Mazhar Osman, onun bazı 'eser'lerine biraz sinirlense, bazılarından rahatsız olsa da, çoğuna güler geçerdi.

Ama, Çörçöp Sami'nin son manzumesi, hocanın özel hayatıyla, mahremiyetiyle doğrudan ilgili olanı, çocukları ve asistanlarıyla ilişkilerine acımasızca değineni, tüyler ürpertici imalarda bulunanı!... İşte o, yazılmamalıydı!

Salonda, Çörçöp kahvesini yudumlarken, hoca dudağını hırsıla ısırarak, sessizce okumuştı onu. Sonra, aynı sessizlik içinde Çörçöp'e geri vermiş ve ayağa kalkmıştı.

"İşim var, çalışma odama çıkacağım. Müsaadenle!"

Arkadaşının elini sıkmadan ona sırtını çevirmiş, yukarı, ikinci kata çıkmıştı.

Bu hareketi, Çörçöp'ün kibarca kovulduğu anlamına geliyordu.

Mustafa Sami Mortan gittikten sonra, evdekilere, buz gibi bir sesle: "Bu adam bir daha, asla evime girmeyecek. Telefon ederse de, sakın beni çağırmayınız! Evde yok deyiniz!" demişti.

Kapısını, kırk yıllık arkadaşına, bir daha açmamak üzere kapamıştı.

Şimdi de bu Neyzen Tevfik:

"Mazhar Osman ayıcı, maymunu Ahmet Şükrü..."

Terbiyesiz adam! Çoktandır onunla yakından ilgilenmeyi bırak-

tı. Genç doktorlar ise etrafında pervane, alkolizmini, uyuşturucu bağımlılığını, melekler gibi ney üfleyişini, şiirlerini, mistik düşüncelerini, hayat felsefesini, sanki bunlarda tartışacak bir şey varmış gibi, saatlerce tartışıp duruyorlar... Neyzen Tevfik, bu psikiyatri öğrencilerine son derece ilginç bir araştırma malzemesi gibi görünüyor. Hocanın gözünde ise eşcinsel bir ayyaştan başka bir şey değil artık! Onu ne kadar az görürse, o kadar mutlu!

“Kadınlar Pisuar Gibidir...”

Tuba ve İrem’e göre, Nasut ve Cülmüt daha az sorun çıkarıyorlar başına. Ama onların da kadınlar ve cinsellik konusunda eğitilmeleri lazım, diye düşünüyor. Lahut’la, böyle bir endişeye hiçbir zaman kapılmamıştı. Lahut’un her şeyi önceden öğrenmiş, hayatta takip edeceği yolu çoktan belirlemiş gibi bir hali olmuştu hep; ama bu ikisiyle durum farklı!

Nasut sevecen, iyi niyetli ama aşırı hassas görünüyor. Sanki, her an, her şey onu yaralayabilir! Bazen, geçmişin derinliklerinde kaybolup gitmiş bir çocuğu hatırlatıyor Mazhar Osman’a. Aylar boyunca, her gece kafasını yastığına gömüp göz yaşları içinde, ölmüş annesinin adını fısıldayan; Askeri Tıbbiye’ye girdiği gün, çenesi heyecandan titreyerek, yumruklarını sıkarak, avluda tek başına, kayıp bir ruh gibi dolanan bir çocuğu... O çocuğun bitmeyen korkularını gidermek, öfkelerini, isyanlarını bastırmak, utangaçlığını maskeleyerek kolay olmamıştı; belki de Hoca, bunu hiçbir zaman tam olarak başaramamıştı. Nasut’un hayata kendisinden daha güvenli bakmasını, aynı dikenli yollardan geçmemesini istiyor.

Cülmüt’un da yükü ağır: Ailenin en küçüğü. Kendini bildi bileli, ‘Ordinaryüs Profesör Doktor’ babası, ‘şehzâde’ ağabeyi, annesi, ablaları emirler yağdırmışlardı ona hep. O da sonunda, isyankâr mı isyankâr biri olup çıkmıştı.

Mazhar Osman, Lahut ile Tuba doğduklarında daha genç, daha coşkulu olduğu için, onların üzerine bambaşka bir hevesle eğilmiş, sırasında derslerine yardımcı olmuştu. İrem’i ise, bilerek, isteyerek yok saymıştı hep. Ama bu ikisiyle ilgilenmeye, hiçbir zaman vakit bulamamıştı.

Onlara mutlaka hayat hakkında, kadınlar hakkında nasihat vermesi lazım.

Hoca, Hüseyin Kenan’a, İhsan Şükrü’ye bu endişesinden bahsettiğinde, asistanları kahkahalarla gülüyorlar:

“Canım, kütüphanenizin bütünü kitaplarını çoktan karıştırmıştır onlar. *Seririyat*’ın yazarlarını daktiloda yazan, tercümeleri, tashihleri yapan onlar değil mi? Zamane çocukları bunlar! Her şeyi biliyorlardır! Bu mevzularda bizleri de sizi de çoktan geçmişlerdir!”

Yine de, Mazhar Osman kendi yorumunu katmakta ısrarlı oğullarının muhtemel ‘hayat bilgisi’ne:

“Bu lafımı unutmayın çocuklar, kadın dediğiniz pisuar gibidir, bir-iki işersin, rahatlırsın, o kadar!” Gerçekten hepsi bu mu? Buna, bu yaşında kendi de hâlâ karar verebilmiş değil.

Ama çocukları ayaklarını denk alsınlar!

Belki, onların yaşlarına has yaramazlıklarına daha müsamahalı olmalı. Acaba çok mu dövdü, çok sık mı dövüyor?

Cülmüt’ün yatağının üstünde, duvarda birkaç Atatürk fotoğrafı asılı.

Mazhar hoca bu fotoğrafları gördüğünde ilk tepkisi:

“Benim fotoğrafımı asmak aklına gelmez mi hiç? Seni namussuz herif!” olmuştu. Çocuk susmuştu; ama fotoğrafların yeri değişmediği gibi, hocanın resmine duvarda hiçbir zaman yer bulunamamıştı.

Bir cumartesi günü... Cülmüt, yatılı okuduğu Robert Kolej’den izne gelmiş. Öğleden sonra sinemaya gidecek, ama babası önce ona, Sıhhat Vekâleti’ne, daktiloda bir mektup yazdırıyor. Bir hastayla ilgili... Oğlu bu işlerde çok başarılı. Yazıyor, babasına okuyor: Gayet güzel yazmış. Heyhat! Mektubu, “*‘Gereken’ evrakı ekli olarak sunuyorum.*” diye bitirmiş. Mazhar Hoca sinirleniyor:

“*‘Gereken’* lafını kullandığımı hiç duydun mu ahmak? Bu yeni kelimelerle ne işim var benim? Şu mektubu bir daha doğru dürüst yaz bakalım!”

Hızını alamıyor:

“Yirmi kere yazacaksın, yirmi!”

Cülmüt’un, “Peki efendim, yazarım!” demesiyle, yumruğunu camlı kitaplığa indirmesi bir oluyor!. Cam tuzla buz, çocuğun eli kan içinde, yüzü kireç gibi...

“Tamam tamam! Mektuptan vazgeçtik, hadi sinemaya git.”

Babası, oğlunun bu şiddetli tepkisi karşısında sinmiş gibi...

Belki de bundan cesaret alan Cülmüt, ertesi cumartesi çalışma odasının kapısını tıklattı, yüzünde kaygılı bir ifadeyle içeri girdi:

“Ne var, ne istiyorsun?”

“Babacığım, sıkıntılıyım, nasıl anlatsam... Ter basıyor, başım dönüyor... Kafam karışık, acaba...”

“Aşağıda muayenehanemde, ecza dolabında, üstünde, ‘Genator-tin’ yazılı bir ilaç şişesi var. Ondan her akşam bir çorba kaşığı aliver bir müddet. Bir şeyin kalmaz.”

“Ama babacığım, ben sizinle konuşmak da istiyordum...”

“Neyi konuşacaksın, çabuk söyle, işim var!”

“Yok bir şey babacığım...”

Yoktur elbette, buluş çağı meseleleri! Ne var o kadar büyütecek! Dertsiz başına dert arıyor!

Gelip de hastaların dertlerini görsün o.

Yeni Tedaviler

1945’ten itibaren, Bakırköy’de elektroşok uygulamalarına başlanmıştır.

Elektroşokların yapıldığı odaya, hep içinde hafif bir sıkıntıyla girerdi Mazhar Osman.

Aslında o manzaraya alışkın olmalıydı; büyük nöbet krizi yaşayan nice saralı hasta geçmişti elinden. Elektroşokun belirtileri de ondan farksızdı. Yine de şok’un verildiği an, pek çok şeye alışkın olsa da, esrarlı, duygu yüklü bir andı kendisi için.

İlk şahit olduğu seansı hiç unutmamıştı:

Oda alacakaranlıktı.

Yatağın arkasında duran 40 cm’ye 25 cm’lik metal kutu, elektrik akımına bağlıydı. Kapağı kapalı olan kutunun arkasında, siyah kulp-lara kordonlarla tutturulmuş iki tampon elektrot, akımı almaya hazır-
dı. Masanın üstüne enli bir lastik bant, tuzlu suyla dolu bir kava-
noz, temiz bir havlu, bir şırınga ve kalbi güçlendirecek ilaç içeren
birkaç ampul yerleştirilmişti.

Kapı açılıyor. İlk hasta, yanında hastabakıcıyla içeri giriyor. Ce-
ketini ve ayakkabılarını çıkarıp yatağa uzanıyor. Üstünde hastane
gömleği ve pantolonu var. Sakin görünüyor. Hastabakıcı, adamın

yakasını iyice açtıktan sonra yatağın arkasına geçiyor. Uçlarını tuzlu suya batırdığı elektrotları sessizce kavırıyor. Hocanın karşısında duran bir başka hastabakıcı da ağız tıkacını hazırlamakla meşgul; lastiği havluya sarıp bunu armut şeklinde büktü. Bu arada asistanlardan biri -galiba Rahmi Duman'dı- kutuyu açmış, akımın geçiş zamanını ve voltaı ayarlamıştı. İlk hastabakıcı, elektrotları hastanın şakaklarına bastırıyor, asistan düğmeye basıyor. Hasta yatağa uzandığından bu yana bir dakika bile geçmedi daha. Akımın geçişi, kendini anında belli ediyor.

Hastanın yüzünü buruşturan bir mimik beliriyor: Alın iyice kırmış, gözler sımsıkı yumulu, ağız ise ağır ağır açılıyor; tam bir tetanoz nöbeti sayılabilecek kasılma, baştan ayaklara doğru ilerliyor; alt çeneyi aşağıya doğru çeken boyun kasları, ağzın iyice açılmasına neden oluyor. Hastabakıcı, elindeki elektrotları bıraktı; şimdi muhtemel bir çıkığı önlemek için, sıkıca hastanın çenesini tutuyor. Hocanın karşısında duran hastabakıcı ise, hâlâ açık duran ağza, dişlerin arasına lastik tıkaçı yerleştiriyor.

Hastanın kolları, elleri, gövdesi ve bacakları yay gibi gergin, tahta gibi kaskatı; kimi zaman bir haykırış, bir yakarış duyuluyor bu ilk aşamada; diyafram kasılıp hastanın göğüs kafesini sabitleştirmiş; akciğerler sıkıştığı için, hasta bir süre soluk alamayacak. Bu dakikadan sonra, kaskatı, kıpırtısız, solgun bedende birdenbire, uzun, upuzun bir ürperti, ardından da bir sıçrama belirecek; ağız açıldığı gibi ağır ağır, tıkaçın üstüne kapanacak; tıkaçın işlevi dili geriye itip dişleri korumak olacak, çünkü çene çok güçlü bir şekilde kasılacak. İlk uzun titremeden sonra, önce kısa, sonra çok daha uzun sıçrayışlar beliriyor, vücudun tüm kasları korkunç bir güçle büzülüyor. Bazen, birbirine çarpan kemiklerin sesi duyuluyor. İki hastabakıcı hastanın üzerine uzanmışlar neredeyse; sarsıntıların şiddetini azaltmak, kırık-çıkıkları önlemek için özellikle bacakların ve omuzların üzerine abanmışlar. Solunum durduğundan dolayı karbondioksitle yüklü kan, yüz derisine önce kıpkırmızı, sonra da morumsu bir renk veriyor. Sonunda sarsıntılar azar azar kayboluyor ve nihayet tamamen duruyor.

Hasta şimdi kırık bir kukla gibi kıpırtısız, gevşek. Tıkaç, açılan ağzından düşüyor; ama solunum daha başlamadı, yüz mavi-siyah bir renge bürünüyor. Bu aşama daha beş, on, bazen on beş saniye sürebilir.

İlk defasında, bu on beş saniye Mazhar Osman'a on beş dakika gibi gelmiş, o da nefesini tutmuştu. Asistanlarıyla birlikte, geçmek bilmeyen saniyeleri saymış, solunumun mutlaka başlayacağını bildiği halde, büyük bir endişeyle beklemişti..

Nihayet o ilk nefes anı: Hızlı, derinden, korkunç bir hırıltı; sonra, ağızdan gelen köpüklerle birlikte ani bir nefes veriş.

Şimdi, 'koma' denilen üçüncü aşamaya geçildi. Kaslar gevşiyor, nefes hızlı ve sesli. Asistanlar, hoca, hastabakıcılar birbirlerine bakıyorlar, rahatladılar, endişe uçup gitti. Her şey yolunda. Hasta birazdan uyanacak, az sonra, odasına ya da koğuşa geri götürecekler onu, kendini biraz yorgun hissedecek, ama olup biteni asla hatırlamayacak.

Mazhar Osman, elektroşokun tanıtıldığı ilk psikiyatri kongresinde duyduklarını aklından geçiriyor:

"Eğer hasta yardımcı olmazsa, iş çok zorlaşır. Zorlu bir mücadele vermek lazım; elektrotlar kayar, akım dağılır, şok başarısız geçer; yeniden başlamak lazım gelebilir. Ama bu durumda da, akımı ve geçiş süresini çoğaltmak gerekir. Solunumun yeniden başlaması daha uzun sürer..."

İlk elektroşoklar, böyle, neredeyse bir tören havasında uygulanmıştı. Sonra bu işi gençlere bırakmıştı. Genç doktorlar on kişiyi sıraya diziıyor, peşpeşe şok uyguluyorlardı. Bir seferinde, bir asistanın, hastanın ağzına tıkaç koyarken, aynı anda ayağıyla da kutunun düşmesine bastığını görüp hayretler içinde kalmıştı hoca.

Kardiyazol şoku ise, hastanede değil de, daha ziyade amfilerde kullanılırdı. Elektroşok gibi kırık-çıkığa yol açmaması, basit bir enjeksiyondan ibaret oluşu, ders sırasında gösteriyi kolaylaştırıyordu.

Şizofreniye, 'Sakel kürü' diye de adlandırılan 'insülin şoku' terapisi başlatılıyor. Hoca bu tedaviye çok inanıyor. O sabah eski günlerini aratmayacak bir heyecanla, "Şükür ne durumda?" diye sorarak girdi koğuşa. Şükür, ağır şizofreni hastası; gökyüzünü seyredebilsin, okuyabilsin, çalışabilsin, sevebilsin, kentin seslerine kulak verebilsin, seyahat edebilsin, hatta acı çekebilsin diye, Bakırköy'ündeki ilk Sakel kürü uygulamasına tabi tutulan hasta...

Şükür'ye, bir saat önce son insülin şırıngası yapıldı, kıpırtısız yatıyor, uyuyor gibi. Başında bir hastabakıcı var. Yatağının başucun-

daki küçük masanın üstünde glikoz şişeleri, ampuller, şiringalar... Bir köşede oksijen cihazı... Az önce nabızı kontrol edilmiş, tansiyonunu ölçülmüş; sabah cilt altına, 10 üniteden başlayıp onar onar artırılarak insülin verilmiş, ta ki hastayı hipoglisemi komasına sokan doz bulununcaya kadar. Bu yeterli doz olmalı. Dün Şükrü'yü uyardırmak çok zor olmuştu; glikozu damardan zerk etmek zorunda kalmışlardı; oysa genelde, zorluk çıkarmadan içerdi.

Adamın yüzü terle sırlıklam, gözlerini kocaman açmış; etraftakilere bakıyor gibi, ama kimseyi görmüyor, tanımıyor aslında. Bu vaziyette iki-üç saat kalması şart.

Tehlikeleri az değil insülin şokunun... Asistan Vasil Yağcıoğlu'nun, hocanın teşvikiyle yabancı tıp dergilerinde yayınlanan yeni zerk yöntemine rağmen kullanımı uzun sürmeyecek.

Bütün bu yeni tedavi denemelerinin sağladığı manevi tatminin yanı sıra, maddi tatmin her zamanki kadar önemli.

Varlık Vergisi...

Bol para kazanmaya devam ediyor Mazhar Osman.

1942'de, doktorlar arasında, operatör Mim Kemal Öke'yle birlikte 'varlık vergisi rekortmeni' olmuştu:

"Milli bir borç olan varlık vergisini doktorlarımız seve seve ödemişlerdir. Bir kısmına ait öğrendiklerimizi yazıyoruz:

Prof. Mazhar Osman Uzman ve Prof. Mim Kemal Öke beşer bin lira..." ⁽¹⁾

Neyse ki, bu kadarıyla kurtulmuştu. Gayri menkullerini ipotek altına almayı akıl etmeseydi, kimbilir nasıl korkunç bir vergi istenecekti ondan! Belki de bütün hayatının birikimi!

Yaşlanıyor.

Belki yaşlandığını hissettiği için, gençliğinde mandolin çalıp şarkı söylediği Küçük Çamlıca tepesinde, büyük bir bahçe içinde, eski bir köşk satın aldı.

⁽¹⁾ *Tıp Dünyası*, Aralık 1942.

IV. BÖLÜM

‘Gurub’ Vakti

“Hiçbir vakit güneş olamadık, sadece gelip geçici bir fecri kazıp (aldatıcı şafak)! Rahat bırakınız ki, sessizce gurub edelim”

MAZHAR OSMAN UZMAN

Küçük Çamlıca’da Gençliği Yâd Etme

Saadet Hanım, Küçük Çamlıca’daki bu bakımsız ve oldukça büyük köşkün alınmasına karşı çıkmaya çalışmıştı:

“Mazhar’ım! Lahut Amerika’da, kızlar evlenip gittiler! Nasut’la Cülmüt leyli okuyorlar, gelenimiz gidenimiz de yok fazla. Bu kocaman evi ne yapacağız?”

“Sen o kadar anlarsın! Yılda bir-iki defa, meslektaşları, asistanları çağırırım, kuzu çevrilir, sohbet edilir, fena mı olur? Hemşirelerim kocalarıyla gelirler, kızlar damatlarla, ilerde inşallah, oğlanlar gelinlerle, torunlarla... Bahçede briç, satranç, tavlâ oynanır! Hem ben artık biraz bahçeyle uğraşmak istiyorum. İncir ağaçları, dut ağaçları diktireceğim ...”

Sofulu’yu mu hatırlıyordu acaba?

Saadet, huzursuzluğun bu kadar hâkim olduğu bir ailenin fertlerinin, üstelik, damatlar, gelinler, torunlar bir arada, Çamlıca’da yaşayabileceklerine hiç ihtimal vermiyordu; ama artık susmayı alışkanlık edinmişti yılların tecrübesiyle, boyun eğdi.

Yüksek tavanlı, hemen her odası tadilat isteyen, büyük ve bakımsız bir bahçeyle çevrili köşkte, baş başa buldular kendilerini.

Yalnızlıklarını gidermek için, mümkün olduğu kadar çok misafir ağırlamaya çalışıyorlardı.

Salih Keramet’le eşi, ziyaretlerine sık sık gelenler arasındaydı.

Köşkün bahçesinde, çardağın altına oturup limonatalarını yu-

dumlarken, yakında bir kongreye gideceklerini anlattı Mazhar Osman. Savaş sonrası ilk kongre, ilk seyahat olacaktı bu! Oradan da, Lahut'u görmek için uçağa binmeyi, uçakla Atlas Okyanusu'nu geçmeyi düşünüyorlardı.

'Hirondelle', Saadet Hanım'a baktı, sonra alaycı bir kahkaha attı; sevimli şivesiyle:

"Saadet hanımcığım, aman birkaç kilo veriniz oralara gitmeden! Yoksa ne derler, biliyor musunuz? Aaah, buraya bir çuvaal geldi."

Saadet Hanım kızardı, surat astı, Mazhar Osman güldü.

"Bir kadının kırkıdan sonra kilosunun ne önemi var?" derdi, karısının zaman zaman zayıflama uğruna gösterdiği çabalar karşısında. "Gülbüz çocuklar doğurdun ya! Güzide'ye istediğin kadar elbise diktiriyorsun, takip takıştırıyorsun, daha ne istiyorsun?"

Oysa Saadet sinirliydi, huysuzdu, hizmetçilerin canına okuyordu; çocuklarının da, özellikle Tuba'nın! Migren bahanesiyle odasına çıkıp likör içip duruyordu. Önemli bir mazereti vardı ama, o da büyük oğlu Lahut'u çok özlüyordu.

Lahut gideli iki sene olmuştu; 1943 yılından itibaren Harvard'a gitme çarelerini araştırmaya koyulmuştu. Birinci ve ikinci müracaatları reddedilince, ilgililerle şahsen konuşmanın en uygun yol olduğuna karar vermiş ve aynı yıl, savaşa rağmen, Boston'a giden bir gemide yerini ayırtmıştı.

Daha dün gibiydi: Bavullar hazırlanırken, Mazhar hoca, hizmetçinin ve Saadet Hanım'ın başında dikiliyor, her şeyi kontrol ediyordu; Lahut'u uzaklarda bir şeyden mahrum olmasın, hiçbir sıkıntı çekmesin diye.

Bir çift yeni ayakkabı yerleştiriliyordu bavula. Mazhar Hoca hemen atılmış, odadaki saksıdan toprak almış, eliyle ayakkabıların altına sürmüştü.

"Çocuktur daha, aklına gelmez, altlarına toprak sürmeden giyer, kayar düşer, bir yerlerini incitir," diye bir açıklama yapma ihtiyacı duymuştu, odadakilerin şaşkın bakışları karşısında. Dudaklarından âdeta kan çekilmişti, titremelerini önlemek için ısırılmıştı... Saadet Hanım söylenip duruyordu:

"Mazhar'ım neler yapıyorsunuz! Topraklı ayakkabı mı koyacağız bavula?" Mazhar.Hoca ona dönmüş: "Kes sesini Saadet, çocuğun ayağı kaymasın dedim ya!" diye susturmuştu, ama sesi de fena halde titriyordu...

Oğlu gittiğinden bu yana, ona uzun mektuplar yazıyordu; her zamanki gibi ayrıntılı, her zamanki gibi parasal endişelerle dolu ve hep, “Selamlar ve yürekten dualar evladım,” diye son bulan...

Bir an önce gidip onu görmeli. Hem yaşılanıyor, hem de gittikçe sağlığı bozuluyor.

Daha geçen gün, hastaneden arabayla Çağaloğlu’na dönerken şekerinin aniden düştüğünü hissetti, arabayı aceleyle durdurdu, inip Taksim Meydanı’ndaki manavın tezgâhına koşar adım yürüdü, etraftakilerin şaşkın bakışları altında bir portakal alıp kabuğuyla yemeye koyuldu.

Tevfik Lala Müsaade İstiyor...

“Müsaade buyurursanız efendim!”

Tevfik Lala saygılı temennalarla evdekilere veda etmiş, elinde küçük bavuluyla, ayaklarının ucuna basa basa uzaklaşarak, kendisini hastaneye götürecek olan arabaya binmişti... Ağır derecede rahatsızdı.

Lala’ya hastanede tifo teşhisi konmuştu.

“Ben dememiş miydim ona, pis çaycının kaynatılmamış suyla yaptığı çayları içme diye! Olacağı buydu!”

Mazhar Hoca ihanete uğramış gibi kızıyor, kusuru Lala’da arıyordu.

Ama Lala’nın vazifesi bitmişti.

Çocuklar büyümüşlerdi. Artık her yere tek başlarına gidebiliyorlardı.

Saadet Hanım yaşılanmıştı, kimse ona bakmıyordu.

Efendisinin hastalarını artık bir sekreter hanım ve ya genç asistanlarından biri kabul ediyordu. Böylesi daha ‘asri’ydi.

“Müsaade ederseniz efendim... Ben artık gideyim!”

Bunca yıldır paylaşılan bunca sırra rağmen, hiçbir zaman ona ‘Doktor Bey’ diyecek kadar ‘laubalileşmemiştir’. Hep, ‘efendim, velinimetim’!...

Lala’nın zaten nazik olan vücudu, tifodan bitap düşmüştü. Hastaneden dönemedi.

Altmış yıldır özlediği, hep hayalinde yaşattığı o kayıp cennetinde, anasına, ‘kardaş’larına, hemşirelerine, hoyratça koparıldığı gerçek ailesine nihayet kavuşabilmişti artık belki de...

Bunca konuşulan, harpten sonra ilk seyahatini nihayet gerçekleştiretiyor.

Nyon’da bir kongre var. Önce Cenevre’ye varılıyor, Cornavin oteline yerleşiliyor. Sonra Mazhar Hoca taksiyle Nyon’a gidiyor... Yolda söylenip duruyor.

Daha önce, bu yol şimendiferle veya sanatoryumun otomobiliyle kat ediliyordu; şimdi cebinden taksi parası ödemek zorunda. Türk lirası da, artık İsviçre frangı ile hemen hemen eşit değerde...

Nyon’a son olarak on yıl önce, yine bir kongre için gelmişti. Aradan geçen zaman, kendisini epey etkilemiş. Aynı hava, aynı güzel manzara, her şey aynı gibi... Lakin, o artık aynı Mazhar Osman değil. Galiba, kongreye katılanların hepsi de aynı ruh hali içinde. Akşamın hüznü müdür acaba, her şeyin üstüne çöken, yoksa o korkunç savaşın ağır hatıraları herkesin sinirlerine bir durgunluk mu getirmiş; yoksa on sene ihtiyarlamak mı bu değişikliğe sebep olmuş? Belki de bunların hepsi birden!

Hocada yaş 61, vücut iyice yıpranmış, şeker yüksek, tansiyon her an fırlamaya hazır, kalp yorgun atıyor...

“Dünya insanın duygularının aynası mı? O zamanlar ne kadar şendik!” diye geçiriyor aklından... Şimdi karşılaşanlar, sağ kaldıklarına sanki hayret ederek, garip bir sevinçle tokalaşıyorlar.

“İlk gün sizi aradık, yoktunuz, merak ettik; bu zor şartlar altında geleceğinizi pek ummuyorduk...” Yine seviliyor, sayılıyor, aranıyor-muş. Sohbetler koyulaşıyor, konuşulan konular, tabii ki harp, pahalılık, son siyasi olaylar... Mazhar Osman’ın eskiden ‘şık birer centilmen’ diye takdirle seyrettiği birçok doktor, şimdi kılık kıyafet perişan halde dolaşıyorlar. Yüzler değişmiş, eskilerin bir kısmı hayata veda etmiş, yerlerine gelenler hocanın gözüne âdeta birer ‘figüran’ gibi görünüyor. Paris’in Ruh Sağlığı Kliniği şefi, ünlü Henri Claude ölmüş mesela, yerine Jean Delay adında kırk yaşlarında bir genç getirilmiş; adam ‘kimyasal deli gömleği’ diye adlandırdığı ilaç hakkında bildiri sunuyor. Saadet’e bir zamanlar iltifatlar yağdıran ve genç kadının otel odasında kilitli kalmasına sebep olan Leviy-Valensi de yok artık; Cezayir Üniversitesi’nden Profesör Porot’nun gözleri görmez olmuş, Neuchatel Sanatoryumu başhekimi Bersol âdeta küçülmüş, ufak tefek bir şey olmuş...

Eskiden görkemli ziyafetler verilirdi, şimdi akşamüstü bir çayla geçiştiriliyor... Yine de milli havalarla coşan genç kızlar, kongreye şarkılarıyla neşe katmaya çalışıyorlar. Porot güzel sesiyle, İsviçre köy şarkıları söyleyip koroya eşlik etmeye başlıyor. Sonunda, yaşlı başlı, yorgun profesörlerin hemen hepsi, hep bir ağızdan şarkılar söylüyorlar.

Geriye kalan beş günlük toplantılar Lozan'da yapılacağı için, akşam oraya gidilecekmış. Sonra da misafirler grup grup ayrılarak, İsviçre'yi gezeceklermiş. Mazhar Osman yorgun. Cenevre'ye dönmeyi tercih ediyor. Bu akşam Saadet'le lokantaya gider, arkasından da tabii, vazgeçilmez tutkusu olan sinemaya...

Ertesi sabah, saat tam sekiz buçukta Lozan'da. Hava sıcak mı sıcak. Herkes ceketinin düğmelerini önce hafiften çözüyor, sonra dayanamayıp çıkarıyor. Protokolün canı cehennem! Mazhar Hoca'nın keyfi yerine gelmiş, merakı uyanıyor; her kongre gibi bu da tam bir ilim pazarı. Herkesin satacağı bir irfan metaı, satın alacağı bir fen cevheri var...

Kendisi bugün burada, daha çok 'alıcı' durumunda.

İtalya'dan, Yugoslavya'dan, Portekiz'den, İngiltere'den, Lüksemburg'dan, Belçika'dan, İran'dan doktorlar gelmiş.

Fransa, altı sene içinde, bunca savaşa, acıya sahne oldu. Herkes haklı olarak can derdine düşmüşken, fenle uğraşıp araştırma yapmaması doğal karşılanabilirdi! Oysa öyle değilmiş; Fransızlar savaş boyunca bütün dünyayla boy ölçüşmüşler, kimseden geri kalmamışlar; hükümetin verdiği aylık metro biletine yetmezken, laboratuvarlarda araştırmalar ihmal edilmemiş, yeni yeni sahalarda çalışılmış, tıbbi mecmualar düzenli olarak çıkmış.

İsviçre'de de, kongreye davetli olanların gelebilmeleri için hükümet büyük kolaylık göstermiş. İsviçrelilerin bir kaygısı yok tabii, dünya âlem birbirini boğazlarken, onlar bankalarını, kasalarını altınla doldurdular.

Bir konu, Mazhar Hoca'nın müthiş ilgisini çekiyor: İsviçre'de kâğıt parayla altın başa baş gibi. Hatta İsviçre'den seyahate çıkanlara, İsviçre bankaları kâğıt yerine altın para veriyormuş; bu yüzden Fransa'ya gidenler epey kâr ediyormuş. Bunu deneyenlerin hepsi, çok basit bir operasyondan söz eder gibi konuşuyorlar.

"Tabii bu durumu suiistimal edenler az değil. Bir vesile bulup iki ülke arasında mekik dokuyanlar, İsviçre'den Fransa'ya altın, Fran-

sa'dan İsviçre'ye kâğıt para götürerek çok büyük kazançlar temin ediyorlarmış. Âdeta karun oluyorlarmış,” diye anlatıyor akşam Saadet'e. Bir yandan da hesap yapıyor; İsviçre otelleri artık pahalı geliyor.

Sokağa çıkıyorlar, dükkânlar yine aynı zenginlikte, insanlar sakin, belli ki savaştan çekmemişler...

Kongre toplantıları, gündüzleri dokuzdan altıya kadar sürüyor. Bir sabah celsesinde, kürsü Mazhar Hoca'ya veriliyor.

Alkışlanıyor, davetler alıyor.

Hepsini reddediyor.

Amerika'ya gidip Lahut'u görmeyi kafaya koymuş bir kere. Seyahat acentelerine müracaat ediyor. Meğerse, bir ay içinde iki uçak kazası olduğundan, hükümetler yolculukları şimdilik askıya almışlar.

Lozan'da oteldeyken, Amerika ile konuşmak ihtimali olup olmadığını sormuştu. Biraz beklerse, konuşabileceğini söylemişlerdi. Saadet Hanım günlerce telefon başında beklemeye razıydı. Hoca kongreye gitmiş, perhizini bozmamak için öğle yemeğine otele dönmüştü. Saadet hâlâ bekliyordu. Akşamüstü geldiğinde, tam sekiz saat bekledikten sonra çocuğuyla konuşabildiğini, sevinç gözyaşları içinde anlatmıştı karısı...

“Artık memlekete az çok teselli olmuş halde döneriz Saadet,” dedi Mazhar Osman. O da sevinmişti. Seyahatlerde yanından ayırmadığı not defterine, *“Medeniyeti yaratan Âdem'le Havva'nın hayırlı evlatlarından Allah razı olsun, savaşı icat eden, hâlâ birbirini boğazlamaktan vazgeçmeyen canavar evlatlarına da lanetler olsun!”* diye yazıyor, bu mucizevi telefon konuşmasından sonra.

Lozan'dan Zürih'e geçiyorlar ve 'Baur au Lac' oteline yerleşiyorlar.

Üsküdar'ın en yoksul mahallesinde büyümüş Mazhar Osman için, kuşkusuz dünyanın en güzel beldeleri, temizlikleri, düzenleri, zengin dükkânları, havadaki süt ve tereyağı kokularıyla, İsviçre şehirleri olmuştur her zaman... Hele de Zürih!

Mazhar Hoca teleferikle dağa çıkıyor. Amerika'ya uçmayı tasarladığına göre, tansiyonunun yükseklikten etkilenip etkilenmediğini görmeli. Daha önce, İstanbul-Ankara yolculuğu yapmıştı uçakla. Vezüv yanardağına çıkmıştı. İsviçre'de Zermad'a gidip, geceleyin orada kalmış, kâbuslarla dolu bir geceden sonra, kendini ertesi gün-

kü ilk trene atmıştı, bu kâbusları yükseklığe yorarak. O zaman çok daha gençti. Şimdi ihtiyarlık yolunda epey ilerlemiş. Böyle bir seyahate dayanabilecek mi?

“Adam sen de!... Şarklıyız, kaderciyiz. Kaza ve kadere on beş asırdır iman etmişiz... Hem de yatakta kalıp uzaklaşan sağlığı dilenmekten!...” diye düşünüyor.

Bir tecrübe daha yapsa fena olmaz. Rocher d’Aulais’ye çıkıyor... Kulaklarına pamuk tıkıyor. Tepede bahçeli bir gazino var, yaz olduğu halde çok serin. Bahçeli gazonoda oturuyorlar. Hiçbir rahatsızlık hissetmiyor... Sonra şehre, Montrö’ye iniyor.

Yıllar önce, yine Montrö’de bir kongredeyken, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmıştı; Saadet ve birkaç meslektaşıyla birlikte bir dondurmacı dükkânına girmeye mecbur olmuştu. Bir masada, genç bir karı-koca oturuyordu. Bunlar Sultan Hamit’in kızı Refia Sultan’la eşi, Ahmet Eyüp Paşa’nın oğlu Fuat Paşa’ydı. Çift, sürgün edilmeden önce, Feneryolu’nda ‘Tuba’ köşküne komşu konakta otururlardı. Mazhar Osman o gün, o dondurmacı dükkânında, masaları yan yana olmasına rağmen, onları görmezlikten gelmişti. Daha sonra nedense, bu davranışını incelemek ihtiyacını duymuştu bir yazısında: Çekindiğinden mi, korktuğundan mı, yoksa münasebetsizliğinden mi öyle davranmıştı? Sonunda, “Belki de sadece, bedbaht asilzâdelere bir hürmet ve nezaket biçimiydi bu...” diye karar vermişti.

Zihnini geçmişten kurtarıp, Amerika’ya gitme ihtimallerini araştırıyor yine. Paris Elçisi Numan Menemencioglu’yla, otuz beş seneyle dayalı bir dostluğu ve bütün ailesiyle sıkı bir hasta-doktor ilişkisi var.

Bu dostluğa güvenip Paris’i arıyor, Amerika’ya gidebilme konusunda yardım istiyor. Anvers’ten, yedi-sekiz gün sonra kalkacak bir Amerikan vapurunda, kendilerine birinci mevki bir kamara ayrılacakmış. Karı-koca müthiş bir sevinç içindeler: Lahut!... Hayatlarından yaklaşık üç yıl önce çıkan Lahut’larına nihayet kavuşacaklar!

Heyhat! Akşamüstü bir telgraf geliyor: Şimdilik Amerika’ya seyahat mümkün değilmiş. Londra Büyükelçisi Cevat Açıkalın’dan da benzer bir cevap alınıyor: 1947’nin Ağustos ayına kadar, Yeni Dünya’ya gitmeye imkân yokmuş, zira sırada yirmi bin kişi beklemekteymiş. Ama Mazhar Osman gitmeyi aklına koymuş bir kere. Gidecek! Zürih’ten sağa-sola telefonlar ediyor, telgraflar yağıdırıyor. Nafile! Hep, “İmkânsız!” cevabıyla karşılaşılıyor.

Bu arada Zürih'te, otelde, "Ben de evladım ile görüşebilir miyim?" diye âdeta yalvarıyor otel müdüriyetine. Bir buçuk saat sonra, onu telefona çağırıyorlar. Oğlunun sesini duyunca, heyecandan nefesi tıkanacak hale geliyor. Toparlanıp konuşabilmesi epey zaman alıyor. Genç adam, "Gelmeyin," diyor, "yolculuk zor, belki ben gelirim!" diyor... Şivesi, tarzı değişmiş gibi. Yo, hayır gidecek! Şimdi gitmezse, Amerika'yı da oğlunu da kimbilir ne zaman görebilir?

"Seyahatin tehlikeleri bertaraftır evladım! İşinden olacaksın. Sonra oralara dönüşün imkânsız olabilir. Biz artık seneye geliriz. Başka çare yok," diyerek konuşmaya mecburen son verdiğinde, sanki etinden et koparılıyor.

Ama sonra, Lahut'uyla konuştuğu, o sevgili sesi duyduğu için çok daha huzurlu.

'Baur au Lac'ın bahçesinde, göle karşı oturuyor, suda kuğular gibi süzülen yekencilileri seyrediyor.

Orada bulunduğunu öğrenen Türk öğrencilerinin çoğu onu ziyarete geliyorlar, el öpmeye, dertleşmeye... Bir kısmı Almanya'dan gelmiş bu gençlerin başlarında bir müfettiş, olmayışına hayıflanıyor hoca. Kültür Bakanlığı'nı bu konuda mutlaka uyaracak. Gelenlerden bazılarıyla gerçekten dost oluyor, kendini onların amcaları, babaları gibi hissediyor.

Bir süre sonra nihayet amacına ulaşıyor:

Doktor Sadi Konuk'un oğlu, Esat adlı genç bir elektrik mühendisi, eski öğrencilerinden, Türk Talebe Cemiyeti Başkanı Doktor Necdet ve vapurda tanıştığı Pulhan matbaası sahibi Nusret... Bu üç genç, hocanın oğluna kavuşması için ellerinden geleni yapıyorlar ve sonunda başarıyorlar.

Bir hafta sonra Paris'ten kalkacak TWA şirketinin bir uçağına, iki kişilik bilet alınıyor.

Heyecan içinde, eşyalarının büyük bir kısmını İstanbul'a yolluyorlar ve ver elini Fransa!...

Yeni Dünya'ya Yolculuk

Paris'ten uçağına bindikleri gün, Mazhar Osman galiba kendini bir idam mahkûmu gibi hissediyor. Önce Lahut'a, sonra İstanbul'daki evlatlarına uzun uzun mektup yazıyor. Filmlerde görmüş oldukları

gibi, merdivenle uçağa çıkıyorlar. Güzel bir hostes onları yan yana oturtuyor, yine filmlerde gördüğü uçak kazalarının aklına gelmemesi imkânsız! Yüzünü buruşturuyor, karısına dönüyor:

“Bari, sen İstanbul’a çocukların yanına dönseydin!”

“Lahut’u görmeyecek miydim yani Mazhar’ım!”

Gülüyor, karısının elini tutuyor:

“Haydi hayırlısı! Mukadderatımız müşterekmiş!”

Heyecanını bastırmak için hostesleri seyre dalıyor. Ne şeker şeylermiş bunlar! Amerikan ordusunun piyadelerini andıran gri renkli üniformaları içinde, başlarında küçücük kepleriyle gülücükler dağıtıp, yolcuların etrafında pervane oluyorlar.

İrlanda’da geceyarısı bir mola ve hafif bir yemekten sonra, yeniden uçağa biniliyor...

Lahut’unun doğduğu ay olan Ağustos ayının mehtaplı ve sakin bir gecesinde, okyanusu geçiyorlar. Mazhar Osman, beşikteki çocuk gibi uyuyor, ara sıra uyanıyor, uyandığında sanki dolunay yüzüne gülüyor. Uzun süreden beri kendini bu kadar huzurlu ve mutlu hissetmiş miydi?

İnişe yakın, cebinden defterini çıkarıyor, eski Türkçe harflerle şu satırları yazıyor:

“11-8-1946. Atlantik’i geçiyoruz, bulutlar arasında veya üstünde uçuyoruz. Bin korku ve tereddütle giriştiğimiz bu seyahat, şimdiye kadar mükemmel geçiyor. Yakında oğlumuza kavuşacağız.”

Amerika’nın Keşfi

Yeni Dünya’dalar! Gümrükten geçerken yanlarında parfüm olup olmadığını sordular; anlaşılan, Paris’in parfümleri burada pek makbul... Parfüm değilse de, yasak bir madde taşıyorlar bagajlarında: Yiyecek maddesi. Baklava! Evet, Amerika’ya gidebileceklerini öğrendikleri zaman, Zürih’e bir Türk vatandaşıyla getirttikleri, iki büyük kutu dolusu baklava. Lahut, baklavayı çok seviyor!

Oğulları trene binip onları karşılamaya gelmiş. Önce, ona kavuşmanın sonsuz sevinci her şeyi bastırıyor, sonra merakla etrafına bakmaya başlıyor Mazhar Osman:

İşte, Manhattan adasına sığamayıp göklere yükselen New York şehri... Kat adedince birbiriyle yarışan gökdelenler. Caddeler ne ka-

dar da uzun! Sokaklar da numaralı... Açıkta kahve ya da gazino olmayışı dikkat çekiyor, hem de bu güzelim yaz günlerinde... Ne Fransa ve İtalya'daki gibi sokağa atılmış sandalyeler, ne Türkiye'deki gibi simitçi tablaları... Açıkta hiçbir şey yok. Başdöndürücü büyük-lükte ve kalabalık bir şehir.

Ama sonra, bu şehrin ne kadar kolay ve pratik yönleri olduğunun farkına varıyor.

Halkın, her durumda kuyrukta beklemekteki disiplini.

Sinemalarda birinci, ikinci mevki olmayışı.

Lokantadaki dirlik ve düzen, sofraya konan buzlu su sürahile-ri...

Alışveriş yerlerindeki güven, karşılıklı saygı...

Not defterine yazmaktan, eli yoruluyor:

"Burada her milletten binlerce halk var. Lakin hepsinin saydığı Amerikan âdetleri, hepsinin taptığı kırk sekiz yıldızlı Amerika bayrağı, hepsinin tarihleri Washington'la başlıyor. Burada ecnebi düşmanlığı yok, herkes bu vatanın uluvcenabından kana kana istifade eder. Buraya herkes fakir gelir, zengin olur; işsiz gelir, iş bulur."

İlerde bunları *İstanbul Seririyatı*'na yazacak. Okurları bu seyahat yazılarına bayılıyorlar. Türkiye'de, seyahat edenlerin sayısı henüz pek az. Hele Yeni Dünya'ya! Bu tür yazılarla Türk halkına dışarıya pencereler açıyor, belki asla tadamayacakları mutlulukları, seyredemeyecekleri güzellikleri, kapı aralığından gösteriyor.

Washington'da üç gün kalıyorlar. New York'a tezatla geniş, ferah, ormanlık şehirde, kaldıkları istasyona yakın otelin on birinci katından bir tarasaya çıkılıyor. Etrafta konuşulan lisan tabii İngilizce, ama garsonların çoğu Rum asıllı.

Tabakları yıkayan, Maraşlı bir Ermeni genci... Buraya, anasız babasız, on beş yaşlarında gelmiş! Yalnızca kendi kudretiyle yaşıyor, adam olmaya çalışıyor.

Mazhar Osman, yemekten sonra kahve ya da 'kokakola' dedikleri, koyu renk, köpüklü 'limonata'dan istiyor; kendisine nezaketle masasını gösteren elli yaşlarındaki adam, Makedonya'nın Keserye kasabasından.

Biraz sohbet ediyorlar, adam adını soruyor, öğrenince ellerine sarılıyor.

“Siz de bizim oralıymışsınız Doktor Bey! Ne kadar yeşildi, ne kadar güzeldi oraları, hatırlar mısınız? Çok ünlüsünüz doktorcuğum! Bizde adınızla alakalı Rumca bir tekerleme vardır, hiç duydunuz mu? *“Trava vre mangaki to alani/ Trava ton Mazhar Osmani...”* ⁽¹⁾

Karşılıklı gülüşüyorlar.

“Hayır, hiç duymamışım! Ben zaten ünlü olduğumu bilmiyorum, kırk yıl deli doktorluğu yapacağıma, kırk yıl bir sokağın başında, bir tezgâhta limon satsaydım, beni herkes ‘limoncu Mazhar Osman’ diye tanırıdı,” diyor mütevazı bir edayla hoca. İnaniyor mu, gerçekten bu söylediğine?

Mazhar Osman, Washington’daki yemyeşil parkta oğluyla fotoğraf çektirirken, çocukluk yıllarının verdiği alışkanlıkla, yere gayet rahat bağdaş kurarak oturuyor. Lahut, aynı şekilde oturmayı deniyorsa da beceremiyor. Artık, giyimi, kuşamı, beyaz çorapları, bıyığı ile tam Amerikalı bir genç, o!

Evet, Lahut mükemmel yetişiyor, ama Mazhar Hoca’ya göre, burada işe yaramayacak bir meslek varsa o da hekimlik. Yüzden fazla üniversitesi olan bir memleket, dışarıdan hekimi ne yapsın?

Hele hele, ordudan yeni dönmüş yüz binlerce Amerikalı genç hekim boştayken...

Oysa laboratuvar adamları, çok daha kolay iş bulabiliyor. Mesela kimyagerler... Üniversetelerde, hastanelerde, belediyelerde iş bulamazsa, fabrikalar hazır bekliyor...

Doktorluk icra etmek için, kolokyumdan geçmek usuldenmiş. Hatta, kırk sekiz fakültenin birinden diplomalı olsa bile, diğer vilayetlerde çalışabilmek için, yine imtihana girmek zorunda.

Mazhar Osman’ın İstanbul’dan tanıdığı Ordinaryüs Nissen de bu imtihanı geçirmiş. Şimdi oranın meşhur cerrahlarından biri.

Karşılaştıklarında, doya doya İstanbul’u konuşuyorlar. Nissen İstanbul’u özlemiş gözüküyor.

Eski talebelerinden Dr. Ethem Vassaf ve Bekir’le buluşuyor.

Ethem, psikolog eşi Belkis’le evlenirken, Mazhar Hoca onu uyarıyordu: “Sakın ha! Darülfünun mezunu bir kadınla evleneyim deme!”

Bu dediğinde, ne kadar ciddi olduğunu göstermek için olsa gerek, nikâh şahitliğini yapmayı da kesin bir şekilde reddetmişti. Oysa,

(1) Bre Efe, ya alana çıkarsın ya da Mazhar Osman’a gidersin!

genç adam onun uyarısına kulak asmamış olmasına rağmen, mutlu görünüyor.

Hoca, Dr. Ethem Vassaf sayesinde, Boston mıntıkasının bütün doktorlarıyla tanıştı. Ruh Hastalıkları Teşkilatı'nın başkanıyla yemek yedi, Ethem ve Lahut'la birlikte, Boston'un Harvard Üniversitesi'nin hemen hemen tüm sinir hastanelerini ve kliniklerini gezdi, yeni tedavi yöntemlerini izledi.

Oradan Philadelphia'ya geçtiler.

Doktorlar arasında, çok meşhur bir cerrahtan söz ediliyor. Bu gencin şöhreti o kadar yayılmış ki, pek çok ünlü profesör, onun yanında asistan olmayı şeref biliyormuş. Mazhar Osman'a da, onun bir ameliyatı, bir gösteri gibi seyrettirilmek isteniyor... Bir fıtık ameliyatı bu; doktorlar soyunma odasına giriyorlar. Operatör de muavinleri de çoktan soyunmuşlar, steril elbiselerini giyene kadar, oda da anadan doğma çıplak bir halde gidip gelmekte hiçbir sakınca görmüyorlar. Hoca şaşkın ve mahcup, önce kafasını başka tarafa çevirmeye yelteniyor, sonra vazgeçiyor, ister istemez bakıyor. Hristiyan olmalarına rağmen hepsinin sünnetli olduklarını tespit etmiş oluyor böylece.

Hocaya da, bir steril gömlek ve pantolon uzatıyorlar.

"Buyrun, elbiselerinizi bu dolaba asabilirsiniz."

"Kim, ben mi? Hayır, ben soyunmam!"

Daha neler!

Kendi pantolonu üzerine, temiz, beyaz bir pantolon giymekle yetinip ameliyathaneye giriyor.

Bundan sonra, bir başka eski öğrencisi, Mustafa Necip Bekir'le birlikte, tam Amerikalı bir ortama girme fırsatını buluyor; Atlantik City'de unutulmaz bir deniz keyfi yapıyor.

Her şey iyi güzel de, Amerikalı kadınlarla evli o genç Türk erkeklerinin beşik sallayıp çocuklarına mama vermelerine ne demeli? On-
dan fazla hizmetkârla büyüyen Lahut'u buralarda evlense, o da öyle mi yapacak?

Az önce, Bekir'in Amerikalı eşi sofrayı kaldırırken, ayakta duran Mazhar Osman'a, üst üste yığılı kirli tabakları uzattı.

"Şunları mutfağa bırakabilir misiniz lütfen?"

Bekir'in gözü kaşı oynuyorsa da kadının umurunda değil. Mazhar hoca şaşkınlıktan küçük dilini yutmuş mutfağın yolunu tutar-

ken, içinden, tabakları devirmemek için dualar ediyor. Mutfaktaki, bir çanak dolusu ayıklanmamış bezelyeye endişe dolu bir bakış atıyor. İnşallah, bu işi de ona yüklemesler! Bu kadarı da fazla olur! Ama şu Amerikalı hatunlardan bu da beklenir.

Medeniyet, her zaman olduğu gibi, içinde yanıp tutuşan bir özlem, bir anka kuşu! Ama ona kavuşunca da, ayak uydurmak, alışmak, onu kabullenmek o kadar güç Mazhar Osman için...

Unutulmaz bir seyahat! Oğluna kavuşmanın sonsuz mutluluğunun yanı sıra, yeni, yepyeni bir dünyayı keşfetmenin keyfi.

Her şey farklı burada: Yaşam, giyim, beslenme, kadın erkek ilişkisi...

Merak duyma, hayran kalabilme, öğrenebilme özelliğini hâlâ kaybetmemiş. Tıpkı asrın başında gerçekleştirdiği o ilk Almanya gezisinde olduğu gibi, bir çocuk kadar meraklı ve bazen saf... Harikalar diyarında bir halk çocuğu!

Rüzgâr gibi, rüya gibi geçen kırk gün sonra, ayrılık vakti gelip çatıyor! Meraklı, neşe dolu, nüktedan, konuşkan Mazhar Osman gitti; yerine, gözyaşlarını zapt etmede her zamanki gibi zorlanan, oğluna sarılmaya doyamayan, ondan bir türlü kopamayan, yaşlı, yorgun bir adam geldi.

“Allaha emanet ol evladım! Şu boynundaki şişliği de, sakın ha ihmal etme... Önemli bir şey değil, ama yine de dikkat!...”

“Sorabilir miyim efendim, ayrıldığınız kişi bir ‘lady’ mi?”

Hostes, uçağa bindikten sonra koltuğuna oturmaktan ziyade çökuveren yaşlı adamın yüz ifadesini görünce, işi şakaya vurmaya çalışıyor!

“Hayır küçük hanım, oğlum!”

“Bir daha görmek istemez misiniz? Benimle gelin.”

Hostesle birlikte uçağın kanadına çıkıyorlar. Lahut’a bir kere daha mendil sallıyor Mazhar Osman. Son kere.

Bedra...

Dönüşlerinde, Mazhar hoca anlata anlata bitiremiyor: “Şu uçak denen vasıtaya bir alıştınız mı, bir daha vazgeçemiyorsunuz. Rahat koltuğunuzdasınız, huri gibi kızlar size hizmet ediyor.”

Saadet Hanım sinirleniyor: “Aman Mazhar’ım, hurilerden bize ne! Hem bunların hepsi hafifmeşrepmiş! Öyle diyorlar!”

Mazhar Hoca sanki inadına, ‘huri’lerden söz etmeyi sürdürüyor, Saadet’in bu kıskançlığına için için seviniyor gibi...

Kısa bir süre içinde patlak veren ailevi problemler, Amerika seyahatini unutturuyor.

İrem’in kocasının tayini Nevşehir’e çıktı... Kızcağız, kucağında bir yaşındaki çocuğuyla, evini nasıl çekip çevirebilirdi?

Mazhar Osman’ın aklına, mükemmel bir fikir geldi: İkincisi kocasından boşandığından beri onlarla birlikte yaşayan Bedra, İrem’le beraber Nevşehir’e gidecekti. Zaten o da buna talipti. Kendini bir şeye, birilerine faydalı hissetmeye ihtiyacı vardı.

İrem, eşi İlhan Duru, küçük Hilal Taliğ ve fedakâr Bedra Hala, kısa zamanda toparlanıp gittiler.

“Mazhar Bey, Nevşehir’den mektup geldi, Bedra...”

Saadet Hanım, üstünde pembe sabahlığı, elinde bir mektupla, kocasının çalışma odasına giriyor; dudakları titriyor, gözleri yaşlarla dolu.

“Ne olmuş Bedra’ya?”

Bir an cevap veremiyor Saadet Hanım, sonra yaşlar, yanaklarından süzölmeye başlıyor:

“Zavallı Bedra’yı kaybettik,” diye fısıldıyor.

“Öyle şey olamaz!”

Mazhar Osman’ın sesi boğuklaştı, kendini koltuğuna bırakıverdi, mendilini cebinden çıkardı:

“Öyle şey olamaz, olamaz! O en küçüğümüzdü!...”

“Ağabey siz endişe etmeyiniz, ben İrem’le Nevşehir’e giderim, evini çekip çevirmesine de yardımcı olurum, çocuğuna bakmasına da...”

Birkaç ay önce... İriden öte, şişman bir kadın, kollarında, hiç çıkarmadığı, yeğenlerinin alay konusu altın bilezikleri, üstünde bahar renklerinde çiçekli pazen bir elbise... “Ah Mazhar’ım, Bedra sağolsun köy gelini gibi dolaşmaya bayılır, bir türlü öğrenemedi doğru dürüst giyinmeyi!” Ayağında kaba erkek ayakkabıları... “Bizim Bedra Hala, vallahi 45 numara ayakkabı giyiyor, o inkâr ediyor ama ayakkabılarını denedim, baktım ki, benim ayaklarımdan büyük.” Yüzünde tatlı, saf bir gülümseme... Bebeğin de, İrem’in de eşyalarını bavullara yerleştiriyor.

“Cahit’te belsoğukluğu diye bir hastalık varmış ağabey, bana da bulaşmış, nasıl bir şey o hastalık, üşütmeyle mi gelir? Siz doktorsunuz, bilirsiniz mutlaka!...”

Yıl 1926. Mazhar’ın karşısında oturan genç kadın, iri bedenini bir o yana, bir bu yana mahcup bir edayla hareket ettiriyor, ellerini sinirlice ovuşturuyor, ayaklarını birbirine sürtüyor. Belsoğukluğu ha! Ne olacak şimdi bu zavallı, talihsiz kardeşinin hali? Bir an önce tedavi ettirmek lazım, sonra da boşanmasını sağlamak!

“Devlet dairesinde çalışan ilk Müslüman kız olacağım ağabey, bir de Bedia adında bir refikam... Ama onun gönlü tiyatrodadır.”

1915’te, Fransızcası sayesinde telefon memureliğine kabul edildiği için, haklı olarak sevinçli ve gururlu Bedra... Besbelli o, ‘tiyatroculuk’ gibi hafif şeylere ilgi duymuyor. Tek isteği işinde muvaffak olmak, sonra da bir koca bulup yuva kurmak.

“Ağabey gitmeyin! Siz olmadan, ne yaparım ben?”

Kırk yıl önce, Mazhar Almanya yolucusuyken... Sirkeci garında uzun boylu, iri yapılı bir genç kız, çiçekbozuğu suratında gözyaşlarıyla parıldayan yeşil gözler, boynuna dolanan taze kollar! Ağabeyi teselli ediyor, ders çalışmasını, uslu ve iyi bir kız olmasını söylüyor ve trene binip gidiyor. Peronda, upuzun boyuyla, bir hüznün anıtı gibi kalakalıyor Bedra.

“Ne talihsiz evlat! Daha doğru dürüst söylemesini beceremeden, annesiz kaldı yavrucak!”

Uzun, beyaz, fırfırlı elbisesiyle, yalpalayan, tombul yanaklı bir kız bebek ve etrafında ağlaşan kadınlar.

“Şu bebek çok mu lüzumluymuştu şimdi bize, Osman Efendi!... Düşürmek için çok uğraştım, ama inatçı kerata, pek sıkı asılmış bir kerem!”

Çıkık karnını öfkeyle ovuşturan, solgun benizli Atiye Hanım.

Daha ana karnında talihsiz Bedra, dört çocuktan çiçek hastalığını tek kapan, hem de üç aylıkken... Düğün armağanı olarak ona belsoğukluğu bulaştıran biriyle evlenen Bedra... İkinci kocasına kendini beğendirmek için saçlarına bigudiler sarıp çiçekli elbiselerle salına salına dolaşan ve yine de yaranamayan saf Bedra...

Elli iki senelik cefa dolu hayatı, damarını tıkayan minnacık bir kan pıhtısıyla birkaç saniyede son bulan bedbaht Bedra...

Mazhar Osman sessizce ağlıyor.

"Hepimiz Bir Kalp Olarak Kaldık, Hepimiz Bir İdeal İçin Çalıştık!"

Bedra'nın ölümünden sonra, belki de oyalanmak için, *İstanbul Seririyatı* yazılarına bir başka şevkle sarılmıştı Mazhar Osman.

İstanbul Seririyatı'nın Şubat 1948 tarihli sayısında, Lahut'tan bahsetti; fakat yazılarında kendisine ve özel hayatına ait her türlü ayrıntıyı rahatlıkla veren, 'ben' diye yazmakta hiç tereddüt etmeyen hoca, oğlu söz konusu olunca, onun başarılarının haberini, sanki çekine çekine, ondan bir yabancıymış gibi söz ederek veriyordu. Belki de sonsuz mutluluğunu ve gururunu kimselerle paylaşmak istemeyişinden...

"Haurowitz'in yetiştirdiği Dr. Lahut Uzman, Harvard Tıp Mektebi'nden doktorluk diploması aldıktan sonra, iki senedir Boston'da Nöroloji kliniğinde, geceli gündüzlü çalışıyordu. Mac Lean Hospital'de dimağ şimibiyojoloji laboratuvarına ilmi tahariyat için ayrılmıştı. Amerika'da, Jurnal Medikal'de okuduğumuza göre, bu sene ilmi araştırmalarıyla, dördü Amerikalı, biri Kanadalı, biri Türk olmak üzere altı doktorun Fellowsheep seçildiğini gördük. Bu altı doktorun her birine 2400-3200 dolar mükâfat verildiği yazılı... Lahut'un çalıştığı mevzu, beyindeki proteinler ve tabii ve marazi hallerde bundaki değişiklikler."

Hepsi bu kadar: 10 satır.

Aynı sayı için, bir de ölüm yazısı yazmak zorunda kaldı:

1948 yılının başında, kız kardeşinin kocası Nevzad Eşref'i kaybetti. Üç ay önce habisi beyin uru teşhisiyle yatağa düşen Dr. Nevzad Eşref Bengin, urun metastas yapmasıyla, Ocak ayının ilk günlerinde, dayanılmaz sancılar içinde vefat etmişti. Mazhar Osman, hemen her gün, son günlerini yaşamakta olan Nevzad'ı ziyarete gidiyordu; her defasında da, biraz daha yıkılıyordu.

Kendisinin de, yıllardan beri zaten yüksek olan şekeri iyice artmıştı, hastanede sık sık uyku nöbetleri geçiriyordu; etrafındakiler bunu ona fark ettirmemeye çalışsa da, kendisi bunun bilincindeydi. Hastanın karşısında ya da asistanlarıyla konuşurken, birdenbire, çok uzun dalıp gidiyor ve şiddetli bir kalp çarpıntısıyla sıçrayarak kendine geliyordu.

Biraz sıkıntılı gülüşler, lafı değiştirmeler, "Maaşallah hocam! Çok iyi görünüyorsunuz!" gibi teselli sözleri... Bunlar acı gerçeği değişt-

tirmiyordu. Gittikçe çaptan düşüyordu. Hem de pek yaşlı sayılmasına rağmen.

Nevzad Eşref'in cenazesi, bütün sevdiklerinin gibi soğuk, karlı bir günde, Teşvikiye Camii'nden kaldırıldı. Mazhar Osman çok ağladı. Nevzad'ın gençliğini mi hatırlıyordu? Müsabakadaki bir hatası yüzünden muallim muavini seçilmesini engellemiştir, yüzde yüz haklı olduğuna inanarak; Nevzad'ın bütün yaşamı güçlükler içinde geçmişti; buna rağmen, yaşamı boyunca kendisine sevgi ve saygıda hiç kusur etmemiştir...

Seririyat'taki yazısı çok içten ve hüznüldü:

"Gazetemiz basılmak üzere iken, Nevzad Eşref'in vefatıyla derin bir acıya uğradık... Talih sade bize değil, insanlığa bile, bu insanlık numunesi meslektaşımı, pek samimi talebemi, otuz sekiz senelik en iyi dostumu, bedbaht hemşiremin kocasını çok gördü. Onun ölümü, bizim kalbimize unutulması kabil olmayan bir yara açtı. Onu, biz de, dostları da, samimi gözyaşlarıyla, kıyamaya kıyamaya toprağa bıraktık... Ben, kan kardeşliğiyle ona bağlı idim, onu sevmekliğim pek tabii idi."

Yazarken, Nevzad Eşref'in sıkıntı dolu yaşamı gözlerinin önünden geçiyordu, kahrolmaması mümkün müydü?

"Gülhane'de asabiye ve akliye kliniğine devam etti, mütehassıs oldu. Erzurum'a gitti. Balkan harbine iştirak etti, arkası sıra, Harbi Umumi çıktı, Edirne'de, Çanakkale'de bulundu, ağır hastalıklar geçirdi, oradan Gazze'ye gönderildi, Gazze'de esir düştü, Mısır'da uzun bir esaret hayatı geçirdi..."

"Mazhar'ım."

Omzunda bir el, bildik bir parfüm kokusu.

"Mazhar'ım, çok geç oldu, haydi artık yatın; gidenle gidilmez! Kendinizi hasta etmenin ne âlemi var?"

"Yaşlı insanların fazla uykuya ihtiyacı olmaz Saadet. Hadi sen git yat! Allah rahatlık versin, ben biraz okuyacağım."

Şu son zamanlarda, nedense eli hep çalışma masasının üstünde duran, babasından kalma Kuran-ı Kerim'e uzanıyor, sayfaları bazen dalgın dalgın, bazen dikkatle çeviriyordu.

Nevzad Eşref'in ölümünününden sonra, şiddetli bir grip onu haftalarca yatağa serdi; genç asistanları, dönüşümlü olarak başında bekle-

diler. Solunum güçlüğü çektiği için, ilk defa, eve oksijen tüpü taşıyıp oksijen verdiler.

Nekahat dönemine girdi, ama öylesine bitkindi ki, tek başına adım atmakta güçlük çekiyordu.

Yakınlarını sürekli yanında istiyordu. Nasut'u, Cülmüt'u... Delikanlılar da durumu ister istemez kabulleniyor, başucunda ona kitap okuyorlardı; özellikle Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirisinden *Cyrano de Bergerac*'ı dinlemek istiyordu Mazhar hoca.

Bazı bölümleri dinlerken, Cülmüt'un ya da Nasut'un şaşkın bakışları altında, gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Bir gün Cülmüt'un, odada bulunan bir gazeteyi kendisinden saklamaya çalıştığını fark etti: "Ne o? Sakın benden bir şey saklama, daha fena olurum!" diye yalvardığında, titrek ses tonundan oğlu çok tedirgin oldu. Sadece bedenlen değil ruhen de çökmüştü babası artık!

Sonunda gazete haberini çekine çekine gösterdi Cülmüt: Bu defa sıra Hulusi Behçet'e gelmişti... Ünlü cildiye mütehasssısı, hocanın çok yakını değildi, ama o da gençliğinin bir parçasıydı. *İstanbul Seririyatı*'nın Mart sayısında uzun uzun yazdı onu.

Haziran sayısında ise, sıra Neşet Ömer'e geldi:

"Gazi merhum, Neşet Ömer'i hususi tabibi yapmıştı."

Kendi mesleki hayatının aksine, Ankara'yla iç içe bir kariyerin, yine kendi hayatının aksine, 'derişmeşrep' bir özel hayatın hikâyesini ve zaman tünelinin gerilerinde, 'Rektör Bey'le arasında yaşanan küçük bir sürtüşmenin hatırasını şöyle anlattı:

"Üniversite açıldığı ilk günlerde, bana akliye dersini Bayezit'teki binada verdirirlerdi. Dersten ziyade (teşhir ettiğim) hastalar tecessüs uyandırdığı için, dersaneler çok kalabalık olurdu, koridorlara, kürsüye kadar talebe dolardı, muhtelif fakültelerden gelenler çoktu. Rektör dersaneleri dolaşırken, bu izdihamı görmüş, tabii ki canı sıkılmıştı. Nedir bu hal, burası ne kadar kalabalık, sinema mı oynanıyor, diye söyleniyordu. Ben de, kalabalığı yararak dershaneye girmeye çalışıyordum. Rektör'ün bu sözü herkesi güldürdü, ben tuhaf vaziyete düştüm. Kendimi tutamadım: 'Ne yapayım efendim! Yeni nesil Cerrahpaşa'da hokkabazlık seyretmekten bıkmış, Bayezit'te sinemalara hücum ediyor,' dedim. Gülmeye başladı. 'Beni mat ettin, taş gediğine koydun Mazhar,' diye şakalaştık. Allah gani gani rahmet eylesin."

Ne uğursuz yıld, şu 1948 yılı! Bitmesine bir ay kala, soğuk ve kasvetli bir Kasım günü, yeni asistanlarından Dr. Kâzım Dağyolu'ndan bir telgraf geldi: "Kenan öldü, emriniz?"

Şişli La Paix'nin başhekimini Hüseyin Kenan Tunakan, yurtdışına Paris'e bir hastayı götürdüğünde, aniden rahatsızlanmış ve hastaneye kaldırılmıştı. Yardımına koşan Dr. Kâzım Dağyolu, Türkiye'ye ancak cenazesini getirebilecekti.

Nevzad'ı gömdükleri Zincirlikuyu'ya bıraktılar onu. Sonra merhumun arkadaşları, Tabipler Odası'nda onu anmak için toplandılar.

Mazhar Osman o gün oradaydı, ama konuşmadı, konuşamadı; etrafındakiler onu hiç bu kadar yıkık görmemişlerdi...

İstanbul Seririyatı'nın o yılki son sayısında şunları yazdı:

"...karmakarışık olsun bir iki satır yazmak kudretini kendimde bulmaya çalışıyorum... Büyük harbin son senelerindeydik, Romanya ile harbediyorduk, Şişli Fransız Hastanesi'ni hükümet işgal etmiş ve beni başhekim yapmıştı... Hüseyin Kenan'ın benle arkadaşlığı da o zaman başlar. Arkadaşları, bana son sınıftan bir Romanyalı gencin, harp sebebiyle memleketinden yardım görmediğini hikâye ederek, vereceğim kararı bekliyordu, hepimiz bu gence kucak açtık..."

Yazdıkça, Hüseyin Kenan'ın ince hatlı yüzü, buğulu gözlerinin önünde, başka yüzlerle çevrilmiş olarak belirliyordu; bunlar eski asistanları, dostları, 'çocuk'lardı:

"Ömrümüz bugüne kadar beraber geçti. Hepimiz bir ideal için çalıştık. Hiçbir şey dostluğumuzu sarsmadı. İçimizde başı dönenler belki oldu, lakin kendimizi çabuk topladık. Hele Kenan'la olan dostluğumuz bir baba-evlat bağları idi."

Nevzad Eşref ve Hüseyin Kenan, Mazhar Osman hocanın maziye karışan geçmişinin son yadigârlarıydı; giderken beraberlerinde götürdükleri de, 'hepsinin bir kalp olarak kaldıkları' günlerdi; bir daha geri dönmeyecek günler...

Yüz Liranın Hesabı

İyi ki hâlâ çalışabiliyordu: Sabahleyin Bakırköy'de klinik, (Akliye şubesinin Çapa'ya taşınması artık elzem bir hal almıştı, Mazhar Osman'a, ders vermek için Bakırköy'e gitme mecburiyeti günden güne

daha ağır geliyordu) öğrenciler, hastalar, genç asistanların buluşları, heyecanları, kaygıları...

Sonra, La Paix ve Ortaköy Şifa Yurdu'ndaki özel hastalar, Mazhar Osman'a tedavi olmak için hâlâ dünyaları vermeye hazır bıçareler... Muayenehane ve sinema... Artık kızlarının ikisi de evli olduğuna, Cülmüt ve Nasut'un hafta arası Robert Kolej'de yatılı kaldıklarına göre, Saadet Hanım'la gidiyordu sinemaya. Oğullarından ne kadar da uzak kalmıştı! Onlarla ne zaman bir şeyler konuşmaya çalışsa, "Evet efendim, peki babacığım," türünden ruhsuz cevaplar alıyordu. Ama bunu kendi istememiş miydi? Babaya saygı, sonsuz itaat, mesafe, disiplin...

Cülmüt koleji bitirdiğini söylüyor...

"Oğlum, imtihanların ne zaman?"

"Bitti efendim, imtihanlar bitti, mezun oldum."

"İyi ya, al bakalım şu yüz lirayı."

Ama ertesi gün, o yüz liranın hesabını sormadan edemiyor.

O böyle kolaylıklarla mı büyümüştü? Ona kim, mezun oldu diye cebinden çıkarıp yüz lira vermişti. O, babasına ve kardeşlerine etmek almak için beş kuruşa ölü beklemişti.

"Söyle bakayım, ne yaptın o yüz lirayı?"

"Efendim, yüz liranın hesabını soruyorsunuz ama, hiç ne okuduğumu sordunuz, merak ettiniz mi?"

Tokat, delikanlının yanağında, her zamankinden kuvvetli patladı.

Öfkelenidikçe öfkeleniyor! Belki de, çok eski bir haksızlığa isyan ediyor. Küçük Yusuf Mazhar'ın ne okuduğuyla kim ilgilenmişti? Mülkiye koridorlarında boynu bükük dolaştığında, Askeri İdadi'ye alınmadığında, Tıbbiye'nin son sınıfında Besim Ömer Paşa'nın kliniğine kabul edilmediğinde, kim paylaşmıştı sıkıntılarını, dertlerini, kim yatıştırmıştı o bitmeyecek öfkesini? Osman Efendi Zeliç Bira-derler'de muhasebe defterlerini tutup akşamları rakısını yudumlamakla meşguldu o zamanlar. Annesi Bülbül Deresi'nin çınarlarının gölgesinde yatıyordu. Kardeşleri, "Ağabey, ağabey," diye sızlanıp ondan medet umuyordu.

"Terbiyesiz! Hem babanı suçluyor, hem de hesap kitap bilmeden gezip tozuyorsun! Kimbilir ne orospulara yedirmişsindir o paraları, kimbilir ne içki masalarında harcamışsındır! Seni görünce, aklıma babam geliyor!"

Cülmut, o yaz kolejin kütüphanesinde çalıştı ve yaz boyu orada kaldı. Sonra İsviçre'ye hukuk okumaya gitmek istediğini söyledi. O zaman, Mazhar Osman, bu isyankâr oğlanı çok zleyeceğini düşündü.

Kendisinden çok uzun boyluydu, isyankâr olduğu kadar da duygusaldı ve sevgiye susamıştı. Bazen, babasına doğru eğilip kolunu omuzlarının etrafına doluyordu:

“Aman babacığım! Bakın, sizi nasıl da geçmişim!”

Bu ani, bu beklenmedik şefkat gösterisi karşısında hoca yine, gözyaşlarına engel olamıyor. Gençliğinden bu yana bir türlü dzeltemediği, nefret ettiği bir zaaf!

Başka bir zaafıa karşı karşıyaydı şimdi; idrarını tutamıyordu. Gece defalarca kalkıyordu. rolog arkadaşının teşhisi ve eklediği yorum, kafasına balyoz gibi inmişti:

“Prostat büyümesi. Yaşlanıyoruz Mazhar! Yakında ameliyat lazım gelecek. İstersen burada, istersen yurtdışında. Sana Londra'da Millen'i tavsiye ederim. Artık bu gibi ameliyatlara bir kerede hallediyor.”

Eski Bir Hayal Gerçek Oluyor

Yaz sonuydu. Ameliyatı düşünmeden önce, Çamlıca'daki evinin bahçesinde bir davet vermek istedi. Bütün ğrenciler, asistanları, stajyerleri, meslektaşları... ağırmadığı insan kalmamıştı. Bir ocukluk, bir ilkgençlik hayalini nihayet gerçekleştirecekti: amlıca'da bir köşk ve köşkün bahçesinde, 'kuzu çevirmeli', garsonlu, büyük bir davet!

Heyhat! Bütün hayaller gibi, bu da hakikate dönüştüğünde, hiçbir şey beklendiği gibi olmamıştı.

Kimse kimseyi tanı mıyordu. Saadet Hanım'ın migreni tutmuş, odasına çekilmişti.

Garsonlar ortalıkta dolaşıyorlardı. Hocalar aralarında gruplaşmış sohbet ediyorlardı. Gençler ekingen ve suskundu. Ne tuhaftır ki, o gün Mazhar Osman çok eski bir sahneyi hatırladı. Geniş bir avlu, gruplaşmalar ve ortalıkta dolanan utangaç bir ocuk...

“Hocam bir grup resmi ektirelim, şöyle ortaya buyrun!”

Yeni asistanlar etrafını sardılar: Meyyet, Vedia, Kemal, Mişel, Rafael! Herkes, bu tür fotoğraflarda âdet olduğu üzere, gzkebil-

mek için kafasını iyice öne doğru uzatıyor, ayak parmaklarının ucuna kalkıyor ya da öne geçip yere çömeliyordu. Hoca elbette ortadaydı, zayıflamış, benzi solmuş, başı öne eğik, ellerini kavuşturmuş: Bu haliyle, o çok eskilerde kalan Sofululu çocuğu andırıyordu...

‘O Kadın’

Bu davetten birkaç ay sonra, Cülmut’u İsviçre’ye uğurlamak istedi. 1949 yılının Eylül ayında, vapurla Marsilya üzerinden Paris’e gittiler. Delikanlıyı oradan trenle Zürih’e yolcu ettiler. O da, Saadet Hanım’la Cenevre yakınlarındaki Prangins Sanatoryumu’nda bir süre dinlendi. Türkiye’ye dönmeden önce, Cülmut’la son bir kere Cenevre’de buluştular.

Birkaç güzel lokanta, göl kenarında gezintiler ve tabii sinema...

Öğleden sonra, üçünün birlikte gittikleri sinemada, sürükleyici ve duygulu yüklü bir film var: *O Kadın*.

Kocasını terk etmiş olan bir kadının başına gelmedik iş kalmıyor, sokaklara düşüp sürünüyor, sonunda suç işliyor, mahkemede de yıllarca görmediği ve avukat olmuş oğlu tarafından savunuluyor.

Işıklar yandığında, Saadet Hanım da, Mazhar Osman da, gözlelerini gizliden gizliye siliyorlardı.

Saadet Hanım, “Vah zavallı kadın!” diyor.

“Zavallı kadın!” Aynı sözü, bundan kırk yıl evvel Zambaoğlu’ndaki ahşap evlerinde, saçları beline dökülen, elinde sigarası ve hafif kısık sesiyle Nedime söylemişti, Raşit Tahsin hocanın zevcesi Eliza için; Eliza, çocuğunu bırakıp Almanya’ya dönmüş, yıllar sonra da, ana-oğul tam birbirlerine kavuştuklarında, Dr. Esat Tuksavul, zaatüreedenden ölmüştü. Kadın bir zamanlar terk ettiği oğlunu ebediyyen kaybetmişti. Nedime, Eliza, Mitzi ... Hepsi hafifmeşrep, güvenilirmez kadınlardı Mazhar hocanın gözünde, hepsi!...

“Nesine acıyorsun bu karının, başına ne geldiyse hak etmiş!”

Oğluyla karısı, şaşkın şaşkın birbirlerine bakıyorlar; onların bu hali, Mazhar Osman’ı daha çok çileden çıkarıyor:

“Bu filmdeki kadın orospu diyorum, anladın mı? Hem, sen neden koruyorsun onu? Yoksa haklı mı buluyorsun, beğeniyor musun yaptıklarını?”

Mazhar hoca köpürdükçe köpürüyor... Saadet’i kolundan sımsıkı tutarak sarsıyor... Oğlu, buz gibi bir sesle araya giriyor:

“Sokaktakiler bize bakıyorlar efendim, burada böyle şeylere pek alışkın değiller... Hem, belki sizi tanıyan biri çıkabilir, Türkiye’den! Şaşırsın bu halinize!”

Bu sözler onu sakinleştirmişti. Ama bu defa da, Cülmüt akşama kadar hiç yumuşamadan surat astı, bütün söylediklerini, soğuk, ruhsuz, “Peki efendim, olabilir, siz bilirsiniz efendim...” gibi sözlerle cevapladı. En küçük oğlu böyle davranınca, babası son derece huzursuz oluyor, gönlünü almaya çalışıyordu. Bu defa da denedi, para verdi, lokantaya götürdü, ama Saadet Hanım’ın ona bir kemer aldığını görünce, kendini tutamayıp gene parladı:

“Parayı sokakta mu buluyorum ben? Bu paraya kemer alınır mı? Daha hayatını kazanmak nedir, haberi yok! Oysa ben onun yaşında...”

Ameliyat

Artık ameliyattan kaçmak imkânsızlaşmıştı. Saadet Hanım, Tuba’nın kocası Dr. İlhan Ulagay ve asistanlarından Dr. Kâzım Dağyolu’yla birlikte Londra’ya gitti.

Gitmeden önce, İstanbul’da kalan Tuba, İrem ve Nasut’la veda-laştı. Sonra İsviçre’de öğrenimine başlamış olan Cülmüt’a uzun ve duygulu bir mektup yazarak, Londra’da bir ameliyat geçireceğini, ameliyat masasından kalkıp kalkamayacağını bilmediğini söyledi ve onu, her zaman yaptığı gibi Allah’a emanet etti; ama nedense, kaldığı otelin, ameliyat olacağı hastanenin adreslerini yazmaya lüzum görmedi.

Sonra Lahut’a yazdı. Ondandır, mümkünse Londra’ya gelmesini, ameliyat sırasında yanında bulunmasını istedi; ama Lahut, yoğun çalışma programını ileri sürerek, bunun, maalesef mümkün olmadığını bildirdi.

Zor bir ameliyat geçirdi. Ameliyattan sonra uzunca bir süre, son-da torbasıyla dolaşması gerekti. Kendinden, herkesten nefret ediyor gibi bir hali vardı. Vapurla yaptığı dönüş yolculuğunda, kamarasından çıkmadı. Sürekli birilerinin yardımına muhtaçtı ve bu onu kah-rediyordu. Bir an önce İstanbul’a dönüp diğer asistanlarına kavuşa-cağı günü dört gözle bekliyor gibiydi: Ayhan’a, Mişel’e...

“Onlar bakar bana, seve seve hizmet ederler...”

Döndüğü gün, bir an önce evinde gözlerden uzak kalmak istedi-

ğinden olsa gerek, ilk defa karşılamaya gelenleri selamlamadan kendini otomobiline attı. Sadece Faruk Bayülkem’le konuşmayı kabul etti, ona da, birden âdetâ çocuklaşıp: “Biliyor musun? Artık şekerim mekerim kalmadı, perhiz yapmak mecburiyeti de yok, prostat ameliyatıyla hepsi geçti gitti,” dedi; Faruk’un şaşkınlığını gizlemeye çalışması, görülecek şeydi.

Allah’tan, bu zor günlerde Lahut’tan gelen haberler öyle yüz güldürücüydü ki, Mazhar hocanın her mektup alışında göğsü kabarıyor, içi içine sığmıyordu. Delikanlı, başarıdan başarıya koşuyordu, kendisini fersah fersah geçeceği benziyordu.

Kendisi ise rutine hapsolmamaya gayret ediyordu.

Narkoanaliz

Harpten hemen sonra, gençler ‘narkoanaliz’e⁽¹⁾ merak sarmışlardı. Bu yöntem, Nuran adında bir kızcağız üzerinde denenmişti ilk olarak:

Kız La Paix’ye yatırılmıştı. Anlattıkları sıradan şeylerdi: Zorla evlendirilmişti. Evliliği yürümemiş olmalıydı ki, birkaç ay içinde yemeden içmeden kesilmiş, saçlarını taramaz, üstüne başına özen göstermez olmuştu. Bir gün de, evde bulduğu bütün içki şişelerini boşaltıp ardından bromür tozu içerek intihara teşebbüs etmiş, zor kurtarmışlardı. Midesini yıkadıktan sonra, Şişli’ye yatırmışlardı. Mazhar hoca kızla ilgilenirken, karşısında Çerkes asıllı bir anne, bir teyze, bir amcaoğlu bulmuştu.

Aile, kızın boşanmasına razı değildi:

“Evlendirdik bir kere, dul kızı n’eyleriz, Allah korusun bir dedi’ kodu çıktı mı mahvolduk! Kızı da vurmamız icap eder, kendimizi del!”

“Aman durun hele, elinizi kana bulamayınız, ben kızınızla konuşurum, meseleyi kimseleri vurmadan çözebiliriz.”

Fakat kız konuşmayı reddetmişti. Hocanın tüm şefkatli yaklaşımlarına rağmen, ağzından tek kelime almak mümkün olmamıştı. Hoca da Nuran’ı asistanlarından Mişel Tavdioğlu ve Yani Anastasyadis’e devretmiş, ilk seansı ilgiyle izlemişti...

(1) Hastayı pentotal denen ilaçla uyutarak, bilinçaltına ittiği sorunları yarı narcozlu bir halde anlatmasını sağlamak.

Nuran bir divana sırtüstü yatırılmıştı; oda sakin ve loştu, kızın yanbaşındaki sehpanın üzerine ‘pentotal’ın komplikasyonlarına karşı birkaç ilaç, hatta bir oksijen tüpü konmuştu...

Yani ile Mişel, narkoanalizin uygulanması konusunda uzun uzun tartışmışlardı: Mişel Tavdioğlu, hekimin sözlü müdahalesinden yandı; Yani ise, mümkün olduğu kadar sessiz kalmayı tercih ediyordu.

İlk seansta, Nuran’dan yine bilgi alınamadı. Bunun üzerine, ona uyanıkken, ‘tepki yaratan kelimeler’ testi yapıldı. Hastanın hikâyesiyle ilgili, yaklaşık yüz kelimelik bir liste hazırlandı, bunlar kendisine okundu; hasta bazı kelimelerde durakladı. Bu tepki yaratan, direnç gösterilen kelimeler toplandı ve narkoz esnasında söylenince, direnç nihayet kırıldı...

Ortaya çıkan acıklı bir hikâyeydi: Nuran’ın kocası iktidarsızmış, zıfaz gecesinde bekâretini eliyle, hoyratça bozmuş, ondan sonra her akşam eve geldiğinde, içki içip, aynı hareketi tekrar etmiş; onu sokağa çıkarmamış, kimselerle görüştürmemiş, tâ ki genç kadın dayanamayıp intihara teşebbüs edene kadar...

Mazhar Osman omuz silkmiş, kaşlarını biraz çatmıştı:

“Adamı da dinlemek lazım! Bu izdivaç, belki biraz gayretle yürüyebilir! Boşanmak kolay!”

Boşanmaya hâlâ bazen, ‘talak’ diyor. Kızın annesi-babası gibi “Dul haliyle ne yapar,” dememek için kendini zor tutuyor! Gençlere ayak uydurmalı... En azından kendi ailesinin fertleri değilse!

Pentotal’le tedavi yöntemini uzaktan, ama büyük ilgiyle izliyor... Yeniliği hep sevmişti, hâlâ seviyor.

Üniversite psikiyatri kliniğine, ilk kez psikoloji testi yaptıran olmuştu; mesleğiyle uzaktan yakından ilgili, yeni olan ne varsa, onun hâlâ ilgisini çekiyor.

Abse yaratma, malarya terapi ya da sıtma ateş tedavisi, tifo ateş tedavisi, elektroşok, kardiyazol şok terapi, insülin koması, narkoanaliz, testler, hep merakla izlediği yenilikler olmuştu. Bütün bu yeni yöntemler onun yöntemleri değil, gelecekte tartışılacak, belki kabul görecektir yöntemlerdi; o, sadece kapının aralanmasına önayak oluyordu...

Hoca, psikoanaliz hakkında da epey okumuş, dinlemiş, düşünmüş, sonunda, *Seririya*'ta, o konuda, 'son sözü' yerine geçebilecek şu satırları yazmıştı:

"Freud'un, Yung'un, Adler'in tatbik ettiği ettiği usullerle söylenilen sözleri, duraklamaları, rüyaları inceliyoruz ve en sonunda libido dediğimiz sevgi arzusunun buluyoruz ve ona yüklettiriyoruz. Bizce bu bulunan şeyler hastaya ait değildir. Psikanalizi yapan ne duyuyor, ne düşünüyorsa hastasında onu buluyor..."

Bu fikrini, psikoanaliz meraklısı genç asistanlarına hep tekrar edip duruyordu:

"Efendiler, hastayı analiz edeyim derken, hep kendinizi ortaya koyuyorsunuz farkına varmadan!"

"Felç Ne Kadar Hafifse, Teşhisi O Kadar Zordur..."

Mazhar Osman'ın, alnının her iki tarafında beliren kalın ve sertleşmiş damarlara sabahleyin uzun uzun baktığı ve içini çektiği oluyordu.

Hoca Bakırköy'de, vizitede. O gün etraf çalkalanıyor. Bir genç asistan, geceleyin bir hemşireyle basılmış. Kovalamışlar. Adam üstünde sadece donuyla, soluğu Bakırköy tren istasyonunda almış. Oradakiler, onu tımarhaneden firar etmiş bir hasta sanıp kaçışmışlar. Geceyi karakolda geçirmiş. Bu hikâyeye, herkesi kahkahalarla güldürüyor. Mazhar Hoca'yı ise hiç neşelendirmiyor! Zaten buraya gelmekten nefret ettiğini herkes biliyor. Kendisinin hiçten, yoktan oluşturduğu bu hastanede, kendisine tahsis edilen kısıtlı bölümlere, neredeyse sığıntı gibi, sade klinik dersi vermeye gelmenin, onun için ne kadar zor olduğu ortada.

Artık hiçbir şey onun kontrolünde değil. Sürekli idari ya da tıbbi sürtüşmeler yaşanıyor başhekimlerle. Bir de bu saçma sapan olay eksikti şimdi!

Şiddetli bir baş dönmesi, kulaklarında bir uğultu! Neden hiç bitmiyor bu uğultu? Sol eli uyuşuyor. Yüzünün bir tarafı da. Konuşmak istiyor, konuşamıyor. Hava almaya ihtiyacı var. Camı açsınlar! Çabuk!

“Hocam...”

Endişeli sesleri duyuyor, hem kendinde, hem değil... Burada ve başka yerde. Sofulu'da bahçede koşuyor. Üsküdar'da, annesinin baş-ucunda nöbet bekliyor. Gülhane'de Raşit Tahsin'le atışıyor, Münih'te Kraepelin'i dinliyor. Üstat, hafif alaycı gülüyor:

“Herr Mazhar, kitaplara bakın: Spazm geçiriyorsunuz. Bunun adı spazm! Başınıza geleceği belliydi. Yüksek tansiyon. Şeker. Oburluk. Sıkıntı. Spor da yaptığınız yok!...” Bisikletin üstünde, dimdik uzaklaşıyor Emil Kraepelin! Bu, iki tekerlekli tuhaf araçla, o uzun gezilerinden birine çıkacak herhalde, kendisine artık yardım edemez.

Nedir bu uyuşma? Şekeri çok yükselip kanı mı koyulaştı acaba? Yoksa. Yoksa... “Ben hiperdandu bir aileden geliyorum,” diyordu hep. Yoksa şimdi sıra ona mı geldi?

Asistanlar etrafında, fakat müdahale eden yok. Hocaya dokunmaktan çekiniyor olmalılar.

Sonunda kollarına giriliyor, otomobiline bindiriliyor, evinin merdivenleri usul usul çıkarılıyor... Şimdi çalışma odasının koltuğunda; etrafında İhsan Şükrü, Saadet, kızları... Kızlarının ikisi de ağlıyorlar.

İhsan onu sevgiyle, dikkatle, özenle muayene ediyor. Hoca, ne tür bir muayene olduğunun, ne türden bir rahatsızlık geçirdiğinin bilincinde. Aklına, kendi kitabı *Sinir Hastalıkları*'na, bizzat yazdığı o satır geliyor mu acaba?

“Felç ne kadar hafifse, teşhisi o kadar zordur.”

Felç ne kadar hafifse... Felç...

Pes etmedi. Pes etmeyecek! Geçirdiği rahatsızlık düzelebilir. Sıkı bir talime başlıyor. Eskisi gibi konuşacak. Çalışacak da... Hasta da bakacak.

Hocanın rahatsızlığı gizli tutuluyor. Hem, ünü o kadar büyük ki, hastalar yine geliyor yurdun dört köşesinden, Mazhar Osman'dan medet ummaya. Bir süre için kendisi bakmıyor. Dönüşümlü olarak muayenehanede çalışan iki genç var: Mehmet Kebeci ile Mişel Tavdioğlu. Hastaya psikolojik ve nörolojik muayene yapıyorlar, sonra orta kata hocaya çıkıp vaka hakkında danışıyorlar: Hoca dinliyor, teşhisini koyuyor. Reçeteyi kendi yazıyor. Her zamanki gibi, yüksek ücret isteniyor, bu ücret üzerinden gençlere onar lira veriliyor...

Mişel Tavdioğlu'nun sırası bugün! Soluk soluğa hocanın yanına çıkıyor:

“Hocam, eskiden tedavi etmiş olduğunuz, şu bizim depresyonlu

Madam Sara geldi! Bize yüz verdiği yok! İlle de Mazhar Osman Bey' le görüşmek istiyorum, diyor. Görüşmezse, depresyonu nüksedecekmış."

"Peki gelsin!"

Madam Sara ile güzel kızı İda, bundan bir-iki yıl önce ona gelmişlerdi. Musevi kadın ağır bir depresyon geçiriyordu, intihardan söz ediyordu. Ailesi ise, "Kapris yapıyor, gayret göstermiyor!" diye kadıncağızı pek ciddiye almıyordu. Mazhar Osman, onu çok ciddi ve dikkatli bir şekilde dinlemiş, kızını bir kenara çekmişti:

"Depresyondur, yani ruhi bunalım, iyileşmesi uzun sürebilir, intihardan bahsetmesi muhtemelen ilgi ve sevgi çağrısıdır. Yine de, çok dikkat etmeniz lazım. Dediğini yapabilir!" Sonra yaşlı kadının yanına dönmüş, ona şefkatle gülümsemişti.

"İyileşmen bir-iki yıl sürebilir, ama söylediklerimi aynen uygularsan, ilaçlarını muntazam alırsan, sonunda için ferahlayacak, iyi olacaksın. Güven bana, güven."

Sara ona sonsuz güvenmiş, her dediğini uygulamış ve iyileşmişti. Ara sıra İda ile tekrar uğruyordu. Doktorunun, "Maşallah ay gibisin," demesi yetiyordu ona. "Benim uğurum o, gördüğüm zaman bişeyciğim kalmıyor!" diyordu kızına.

Sara yukarı çıkıyor, sevgili doktorunu koltuğuna yığılmış, ağzı hafifçe yamulmuş halde görünce bir ara irkiliyor, sonra gözleri yaşıyor, kalbinden taştan bütün sevgisi ve minnetiyle, onun elini sımsıkı tutuyor:

"Geçmiş olsun Doktor Bey, siz de benim gibi iyi olacaksınız!"

"Olacağım tabii! Dişlerin ne güzel olmuş Sara, inci gibi... Dişçinin adını söyle, ben de ona yaptırayım dişlerimi..."

Hastalığından bu yana, hiç bu kadar uzun konuşmamıştı Mazhar Osman. Kelimeler ağzından güçlkle çıkıyordu, ama çıkıyordu işte. Sara'ya gülümsüyor.

"Ne zaman istersen, aşağıdakilere adını verirsin... Yanıma çıkar-sın!"

Vasiyet

Zaman içinde eski çalışma temposuna elinden geldiğince dönmeye çabaladı. *İstanbul Seririyatı*'na da, düzenli şekilde yazı yazmayı sürdürüyordu. Geleceğe umutla bakıyordu. 1950'de, *İstanbul Seririyatı*'nda çıkan şu satırlar bu umudun bir örneği:

“Beşinci Uluslararası ‘Nöroloji’ Kongresi, 1953 senesinde Lizbon’da toplanacaktır. (...) Hazırlık bürosu, 12 ve 13 Temmuz’da Lizbon’da toplanacak, memleketimizden de, iki murahhas isteniyor. Lakin, bu iki murahhasa ilave olarak, ‘neurochirurgien’ (beyin cerrahı) olmak şartıyla, üçüncü bir delegenin de katılmasında, ısrar edilmektedir. Bu uluslararası kongrenin, her memleket için bir ulusal komitesi vardır. Türkiye Komitesi’nin reisi ve kongrenin reis vekillerinden olan Mazhar Osman Uzman’a, iştirak etmek isteyenlerin isimlerinin bildirilmesi reca edilmektedir.”

Aynı sayıda, “Hastanelerimiz” başlıklı yazısında, Hoca, genel olarak Türkiye’deki hastanelerin geçmiş ve şimdiki durumlarından söz ederken, yeni adıyla, Bakırköy Akıl Hastanesi’ne hizmetlerini, “Reşadiye kışlalarının eski askeri koğuşlarını tamir ettirerek, tertemiz, rahat bir hastane haline koymuştum...” gibi birkaç cümleyle kısaca hatırlatmaktan geri kalmıyor, dönemin başhekimi, Fahri Celal Göktulga’nın, binalardaki bazı düzenlemelerini eleştiriyordu.

Ertesi sayıda, Fahri Celal’den, “Zaruri Bir Cevap” başlığı altında, uzun ve sert, hem kendini savunan, hem de Mazhar Osman dönemini acımasızca eleştiren bir yazı geldi. Özünde, hem kendisinin eskiye nazaran daha çok hasta kabul ettiğini, hem de yatan hastalarda ölüm oranının yüzde otuz yediden, yüzde ona düştüğünü resmen ispat etmeye hazır olduğunu söylüyordu.

Mazhar Osman, bu yazının *Seririyat*’ta yayınlanmasına izin verdikten sonra, tam ‘Mazhar Osmanca’ bir tavırla, boğa gibi saldırdı halefine. Hem de, mazideki saldırılarını aratmayacak bir güç ve acımasızlıkla!

İlk saldırı, tokat gibiydi:

“Ayıp, ama itiraf edeyim ki, birkaç defa sizi son senelerde değiştirmek isteyen vekillere, ‘Bu yük ağırdır, seve seve çalışıyor, ilişmeyiniz, kırmayınız,’ diye rica ediyordum.”

Sonra:

“Bütün dünya hastanelerinde, beş-altı senedir, antibiyotik ilaçlar, amellerin, menenjitlerin, ansefalitlerin, zatürreelerin önünü aldı. Bunları siz mi icat ettiniz ki, kendinize hisse çıkarıyorsunuz?” diye halefiyle hafiften alay ederek, uzun bir tarihçe halinde, ‘savunma’ sını yazıyordu:

“Eğer Bakırköy yapılmıyaydı, üç bin mecnun sokakta kalacaktı

(...) Ben, Bakırköy Hastanesi'ni, ne hükümetin arzusuyla, ne de bir şöhrat kastiyle meydana getirdim. Bilakis, yirmi beş senelik mücadeleyle, hep menfi kuvvetlerle savaşıarak, güç bela bir şeyler becerdim. (...) Bakırköy taş yığınının bir harabeydi. (...) Burada gençliğim yıprandı, hastalandım, birçok maddi ve manevi üzüntülere maruz kaldım (...) Bugün de, benim en büyük tesellim, yetişmesine yardım ettiğim, hiç olmazsa engel olmadığım hocalar, mütehassıslar, sertabipler, binlerce talebedir. (...) Ben, bu fedakârlığı yapmasaydım, bu şube bizde sönük kalırdı..."

Saldırıyla başlayan, savunmayla devam eden yazı, ardından sanki bir vasiyet halini alıyordu: Mazhar Osman Uzman'ın vasiyeti.

Hoca maziye dönüp bakıyor, hayatının değerlendirmesini yapıyordu.

"Vakıa ben bir şey değilim, lakin çok şey yapmaya çalışmış çabalamış, yorulmuş, üzüntülere katlanmış idealist bir büyüğünüzüm küçük kardeş! (...)

"Tarihi iyi bilirsiniz, Pompée'nin Sylla'ya verdiği cevabı: Tulu eden güneş, gurub edenden parlak olur! Biz guruba yaklaştık. Siz en parlak zamanınızdasmız, Allah ikbal ve muvaffakiyetlerinizi artırsın.

"Bize gelince, hiçbir zaman güneş olamadık, gelip geçici bir fecri kazip (aldatıcı şafak)! Rahat bırakınız ki, sessizce gurub edelim."

Son Günler

Günlerden 1 Mayıs'tı, altmış yedinci doğum gününe dört gün kala. Vali Fahrettin Kerim, Mazhar Osman'ın eski asistanı küçük Fahri, İstanbul'u ziyaret eden Yunanlı hekimlerin şerefine, Malta Köşkü'nde bir çay ziyafeti veriyordu.

Mayıs ayını hep çok sevmişti Mazhar Osman. Bir Mayıs çocuğu değil miydi? O gün, bütün rahatsızlıklarını unutmak istedi.

En şık kostümünü giymiş, beyaz gömleğinin üstüne de bir papyon bağlamıştı; ama o kadar zayıflamıştı ki, giysileri âdeta üstünden dökülüyordu. Tıraş olurken aynaya yansıyan, iyice incelmış, artık bıyıksız yüzüne baktı uzunca bir süre... Ne kadar da değişmişti! Hâlâ gür saçların çevrelediği o yorgun siması, Sofululu küçük Yusuf Mazhar'ın narin çehresini hatırlatıyordu tuhaf şekilde. Saçlarına ak düşmesine, henüz fırsat olmadan ölecekti belki de! Önce ürperdi,

sonra silkindi ve arkasında duran Saadet Hanım'ın koluna girip sokak kapısına kadar ağır ağır yürüdü. Şoförünün yardımıyla, otomobiline bindi. En basit hareket, artık önceden düşünülmesi, âdeta planlanması gereken zor bir serüven haline gelmişti onun için.

Hava çok güzeldi. Davette, her zamanki gibi ilgi odağı olduğunun farkına varmak onu biraz olsun neşelendirdi. Etrafındaki saygı çemberi, yıllardan beri eksilmemişti.

Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay, Hoca gelir gelmez, ona derhal, herkesten önce ikramda bulunulmasını tembih etmişti... Fakat garsonlar ve asistanlar davranıncaya kadar, bizzat Gökay, yanında bir garsonla hocasının yanına gelip limonata takdim etti. Ancak hatırını sorup kısaca sohbet ettikten sonra, yanından ayrılıp diğer misafirleriyle ilgilendi.

Mazhar hoca, yanında âdeta hazırolda durup, emirlerini bekleyen genç bir asistanına, Fransızca:

“Yarın hastanede misin? Atinalı asabiye mütehasşısını hastaneye getireceğim. Fahri Celal'e haber verir misin?” dedi.

“Emriniz olur hocam!”

Bir gün önce de Hoca aynı Yunanlı profesör ve eşiyle bizzat ilgilenmiş, onlara, Abdullah Efendi Lokantası'nda Türk yemekleri tattırmış, Dolmabahçe Sarayı'nı gezdirip İstanbul'un güzelliklerini gururla göstermişti. Sadece çalışma gücünden değil, misafirperverliğinden de hiçbir şey kaybetmediğini, kendine ve etrafına böylece ispatlamıştı. Ama şimdi şikâyet ediyordu:

“Artık bu işler benim için çok yorucu oluyor. Dün kendimi çok yıpratmışım!”

Sonra sohbet etmeye gayret etti. Öğrencilerinden, asistanlarından, özellikle de sevgili İhsan Şükrü'sünden söz edildi...

Hoca, gerçek, içten bir şefkatle gülümsedi:

“Âlemde ben onun yanında yetişecektim, o bana yaşamasını öğretecekti!” dedi...

Mesela gezmeyi, eğlenmeyi, güzel kadınları okşamayı öğrenebilirdi ondan, hayatı, vazifesinden şaşmayan bir ağır işçinin hırslı öfkesi, endişe dolu ciddiyeti ve çabalarıyla değil, bir 'gentlemen'e has, mizah, keyif ve hafiflikle yaşamayı... Ama artık çok geçti. Eğlenmek için, keyfince yaşamak için, her şey için çok geç...

Seririya'ta yazdığı, eski takıntısı, hekimlerin vizite ücretlerine, 'şerefiye'lerine ve hastaların bu konudaki isyan verici tutumlarına

dair, maziyi kucaklayan “Cereme Ortaklığı” başlıklı yazısından, etrafta sitayişle bahsedildi. Gözleri birden parladı Mazhar Hoca’nın; yine gülümsedi; hâlâ okunduğunu bilmek, onu besbelli mutlu ediyordu. Gelecek sayıda, Cemil Topuzlu Paşa’nın *80 Yıllık Hatıralarım* kitabı üzerine yazacağını söyledi:

Birileri, “Hafızanız ve hatıralarınız çok kuvvetli hocam! Size gıpta ediyoruz,” dedi.

“Hafıza genellikle debillerde⁽¹⁾ çok kuvvetli olur! Kimbilir, belki ben de debilimdir de, şimdiye kadar, bunun kimse farkına varmamıştır!” dedi hoca.

Olabildiğince şakaya sığınmalı; şaka sevimli de olabilirdi, sevimsiz de. Önemi yoktu. Şaka zaafını, öfkesini, korkularını, utangaçlığını maskeleyemeye yaramamış mıydı bunca yıl?

Dr. Faruk Bayülkem hemen atıldı: “Keşke, biz de sizin yarınız kadar debil olabilseydik!” dedi.

Hoca’nın yüzü tekrar aydınlandı, gözlerinde nerdeyse muzip bir pırıltı belirdi... Tam Faruk’un söyleyeceği laftı bu!

“Güzel bir gün, iyi ki gelmişim!” dedi.

Yabancı konuklar, hasta Profesör’ü, hep o günkü haliyle hatırlayacaklardı: Rahat, sakin, kendinden emin, doğanın yeşillikleri arasında Boğaz’ın mavi sularına karşı oturmuş, dudaklarında bir tebesüm...

Hastanede bir vizite günü. Kendini yataktan kalkmaya, buraya gelmeye, hastalarını bir bir görmeye zorladı. Şimdi bitkin. Otomobiline binmeden önce, giderayak bahçede bir teşhis konması lazım. Hastanın rahatsızlığına bir ad! Mani mi, şizofreni mi?

Adamı konuşturuyor, etrafında asistanlar pür dikkat dinliyorlar, sonunda onlara doğru dönüyor:

“Evet beyler! Hastalığın adı...”

Bazıları ortaya ‘mani’, bazılarıysa ‘şizofreni’ kelimesini atıyor; ama çekimserce, âdeta fısıldayarak. İşin ucunda, yanılıp rezil olmak da var!

Mazhar Hoca hafifçe gülümsüyor, hastaya dönüyor:

“Bana bir şarkı söyleyiver oğlum!”

Adam bir Elazığ türküsü tutturuyor.

⁽¹⁾ Gerizekâlı.

“İşte beyler, size tipik bir mani vakası...” diyor ve devam ediyor:

“Mani teşhisi koyarken, tereddüde düştünüz mü, size iki türlü çare tavsiye ederim; birincisi, hastadan şarkı söylemesini istemektir, hemen söyler... İkincisi, önüne bir büyük leğen dolusu su koymaktır, dayanamaz içine girer. Bunu seneler önce, üstat Kraepelin söyledirdi bize.”

Asistanların hayranlık dolu bakışları altında, ‘gösteri’den memnun arabasına doğru yürüyor.

“Daha ölmedik çok şükür; daha öğretecek şeylerimiz elbette var,” dermiş gibi, muzaffer bir edayla biniyor...

O ay *Seririyat’a* yazmak zorunda kaldığı yazı, Yüksekaldırımı Servet’in ölümü vesilesiyle oldu. Son kere Samsun’da görüştüğü Servet! Belki bunun üzüntüsüyle sağlık durumu yeniden bozuldu. Nefes darlığı gecelerini kâbusa çeviriyordu. Cağaloğlu’ndaki evine, her an oksijen alabilmesi için tüp getirilmişti. Saadet Hanım, Nasut ve kısa bir tatil için İstanbul’a gelmiş Cülmut’tan başka, genç asistanları, dönüşümlü olarak başında nöbet tutuyorlardı... Başlangıçta epey zorlanmıştı bu alete alışmak için... Daha çok tıkanacağı hissine kapılıyordu. Ciddi bir hastalığa yakalanan her doktor gibi, ömründe ilk defa, yıllar yılı hastalarının içinde kıvranmış oldukları kaygıları, korkuları nihayet daha iyi anlayabiliyordu ...

Bir gün Ayhan Songar başındayken, şiddetli bir solunum güçlüğü geçirdi. Tam o sırada oksijen tüpü anlaşılmaz bir sebepten dolayı tıkanmaz mı! Ayhan telaş içinde makineyi düzeltmeye çalışıyor, o da dehşetini yenmeye çalışarak, kesik kesik soluk alıyordu.

“Vasil nerde, Vasil’i çağırın da, buna bir şey keşfetsin bakalım!” diye fısıldadı. Birden aklına, Vasil Yağcıoğlu gelmişti herhalde! Pratik buluşlarını her zaman desteklediği Vasil! O düzeltebilirdi belki, şu Allahın belası aleti... Ama Ayhan Songar, sempatik Rum’u çağırmak için davranmadı. Hafif bir gülümsemeyle, “Tam bizim hocaya yaraşır bir espri,” anlamında başını salladı. Hoca’nın, gerçekten Vasil’i istediğini anlamamıştı. Hasta bütün gücünü toplayıp hafifçe doğruldu ve ona dik dik baktı, tıpkı klinikte bir şeylerin ters gittiğini ve bunu fazla azarlamadan bildirmek istediği zamanlardaki gibi... Neyse ki, hemen arkasından tüp, oksijenini yeniden verir hale geldi.

Gündüz idare ediyordu, da en korkuncu gecelerdi. Karanlık bastırıldığında, yüreğine kocaman, ağır bir yumrunun yerleştiğini anla-

tiyordu yanındakilere; korkuyor muydu acaba? Lahut çok uzaklardaydı, neden gelmiyordu? Tuba ile İrem, evlerinde, kocalarıyla, yeni hayatlarına ayak uydurmaya çalışıyorlardı; Saadet Hanım ise, artık uykusundan fedakârlık etmeyi reddediyordu.

“Uyumadım mı, migrenim tutuyor Mazhar’ım, lütfen beni anla-yın! Hem size oksijen vermeyi nasıl beceririm ben! Bu işi doktorları-nız yapsın. Olmazsa oğlanlar nöbetleşe size baksınlar; onlar genç!”

Oysa Saadet de gençti. Sadece kırk dört yaşındaydı...

Yirmi sekiz yıllık bir beraberlik. Mutlu edemediği, kendisiyle mut-lu olamadığı bir kadını bırakıp gidiyordu. Suçu nerede, kimde ara-mak lazımdı? Herhalde kendisinde. Seçim, onun seçimi olmuştu.

Ağustosun başında, Cülmut, hukuk öğrenimini sürdürmek üze-re İsviçre’ye döndü. Nasut, Amerika’ya hem inşaat mühendisliği okumaya, hem de onaylamadığı bir evliliği gerçekleştirmek için git-ti...

Vedalaştıklarında yataktaydı, pijamaya bir türlü değişmek iste-mediği gecelik entarisi içinde iyice zayıflamış, ufalmıştı.

Her ikisine de, o zaman, ilk defa gerçekten sarıldı; ölüm döşe-ğindeyken ilk ve son defa... Fakat, fazla üzülecek takatı kalmamıştı. Çok yakında yenik düşeceğini bildiği, son savaşını vermekteydi koca Mazhar Osman...

Oğlanların gidişinin ardından, Saadet Hanım’la, Temmuz ve Ağustos aylarını geçirecek ev aradılar. Cağaloğlu’ndaki evde sıcak-tan bunalıyorlardı, Feneryolu’nda Saadet Hanım bitmek bilmez bir tadilat işine girmiş sonra orayı kiraya vermişti; Çamlıca’daki köş-kün bakımını üstlenmeyi de artık pek istemiyordu. Yeşilköy’de, bir aylığına, kiralık ferah bir daire bulundu onlara. Büyük kızına yakın olacaktı. Bakırköy Hastanesi’nde çalışan asistanların, kendisine bak-mak için gidip gelmeleri daha kolaylaşıyordu. Gece gündüz, sırayla nöbet tutuyorlardı artık hemen hemen sürekli yatan hocanın başın-da. Bazıları tanıdıktı, bazıları değildi.

Bir gece yanında, yine Ayhan Songar vardı. Bunalıyordu. Pence-reyi açtırdı, üşüdü.

“Oğlum kapa bari, soğuk oldu,” diye mırıldandı. Ama olmuyor-du. Kapayınca da boğulacağını zannediyor, dehşete düşüyordu. Za-vallı Ayhan, şaşkın ve telaşlı, pencerenin yanında mekân tutmuştu. Bütün sıkıntısına rağmen, genç adamın haline biraz acımış olmalı-ydı ki, onu neşelendirmek istedi:

“Bir yaz günü Bektaşî dervişine hocanın biri, ‘A efendi, sana da yaranılmaz, yazın sıcak dersin, kışın da soğuktan şikâyet edersin,’ diye çıkmış, Bektaşî de şu cevabı vermiş: ‘Hocam, ilkbaharla sonbahara bir şey diyen var mı?’ ” hikâyesini anlattı olanca gücünü sarf ederek.

Sonra bitkin bir halde başını geriye atıverdi. Baharlar artık bitmişti onun için, baharlar artık hiç olmayacaktı.

Yeşilköy’deki evin kira süresi bitince, nereye gideceklerini yine düşündüler; zira, Feneryolu hâlâ kiradaydı. Sonunda, Rektör Kâzım İsmail Gürkan, kendisine bir süre için Ortaköy Şifa Yurdu’na gitmeyi teklif etti.

Bir süre... Ne süresiydi bu? Ne zamana kadar? Cevabını tahmin etmeye cesaret edemeden, kabul ettiler. Hoca, tam teşekküllü değilse bile, bir hastanede kendini daha emniyette hissedecekti. Saadet Hanım’a da bir oda verilecekti, tedavisi daha kolay olacaktı, iyileşecekti... Etrafındakiler konuşuyorlardı, o da kafa sallıyor, inanıyor gözü-küyordu; inanıyordu...

Hiç yalnız kalmıyordu. Kâzım Dağyolu, Ayhan Songar, Nüzhet Parlar, Mişel Tavdioğlu ve daha nice asistanı sürekli yanındaydılar. İhsan Şükrü Aksel de sık sık uğramaya gayret ediyordu.

Fahri Celal Bey de, birkaç kere ziyaretine gelmek istemiş, ama Mazhar Osman, bir türlü yazdıklarını affetmemiş, Bakırköy’ün yeni başhekimiyile görüşmeyi kabul etmemişti.

Fahri Celal’in Çağaloğlu’ndaki evinin kapısının önünden geçerken, şapkasını çıkarıp selam verdiğini görenler olmuştu; anlattılar. O an demir pençeli bir el, sanki Mazhar Hoca’nın boynuna yapıştı.

“Demek insanlar, ne yapıp edip, benimle helalleşmek istiyorlar, ha?” dedi endişeyle.

On yıllık dargınlıktan sonra, Çörçöp Sami de çıkıp geldi.

Tıbbiye yıllarının çılgın Çörçöp’ü, ele avuca sığmaz öğrencisi, eli yıllık arkadaşı... Şimdi, beyaz saçlı, hafif kambur, elleri biraz titreyen yaşlı bir adama dönüşmüştü, ama her zamanki gibi şık ve bakımlıydı...

Fazla konuşmadılar, konuşamadılar. Aralarında, Sami’nin son yazdığı o hiciv şiiri, hiç dağılmayacak ağır kara bir bulut gibi duruyordu. Bu şiirle çok ileri, geriye dönülmesi imkânsız bir noktaya kadar gittiğini kestirememiş miydi Dr. Mustafa Sami Mortan? Yoksa, kendini tuhaf bir şekilde cezalandırma isteğiyle, bütün sevdikleri gi-

bi, en yakın, en sevdiği arkadaşı Mazhar'ı da sonunda kendinden uzaklaştırmak mı istemişti? Hayatındaki nice soru gibi bu da cevap-sız kalmaya mahkûmdu.

“Nasılsın?”

“Gördüğün gibi işte, bir-iki yıl daha dayanarım herhalde, ama daha fazla değil!”

Çörçöp, Fransızca, “*Nul ne sait, le jour ni l'heure!*”⁽¹⁾ diye cevap verdi, sonra, “Pek fena görünmüyorsun!” diye ekledi.

“Sağol! Sen nasılsın?”

“İdare etmeye çalışıyoruz.”

Nihayet derin, ama rahatsız edici olmayan bir sessizlik yerleşti. Bu, zorlama bir diyalogdan daha iyiydi.

Sonunda Çörçöp kalktı, elini Mazhar Osman'ın omzuna koydu, yılların çok ötesinden gelen bir cümle çıktı dudaklarının arasından:

“Haydi, Allaha emanet ol birader!”

Ortaköy Şifa Yurdu'na yerleştiği günün ertesi sabahı, ziyaretine Prof. Kâzım İsmail Gürkan geldi. Birkaç gün önce Hoca, “Ben artık çalışmam, boşuna yer işgal etmeyeyim,” diyerek emeklilik dilekçesi rektörlüğe yollamıştı. İsmail Gürkan, Hoca'nın odasına alındığında, elinde bu dilekçe vardı. Girer girmez, dilekçeyi Mazhar Osman'a iade etmek üzere davrandı:

“Bunu biz almamış olalım hocam. İnşallah, yeni psikiyatri kliniğinin açış dersini verirsiniz, ondan sonra böyle şeyleri düşünürüz,” dedi. Mazhar Hoca cevap vermek istediye de, yapamadı. Yanaklarından süzülüp sabahlığının yakasını ıslatan gözyaşlarını eliyle sildi... Karşısındaki bir ara ne diyeceğini şaşırır gibi oldu, sonra işi şakaya vurdu:

“İnşaata ilk harç, sizin uğurlu elinizle konacak,” diye konuştu.

Pek uzun sürmeyen bu ziyaretten sonra, Mazhar Osman yan odada duran Saadet Hanım'ı çağırdı.

“Söylenenleri işittin mi? İlk dersi ben verecekmişim, ilk harç benim elimle konacakmış. Bu memlekette hâlâ değer biliniyormuş demek.”

Saadet Hanım cevap vermedi; ne cevap versindi ki? ‘Mazhar Bey’ ona mesleğinden ne zaman bahsetmiş, mesleğiyle ilgili sevinç ve dertlerini ne zaman onunla paylaşmıştı?

⁽¹⁾ Hiç kimse gününü ve saatini bilemez.

Şifa Yurdu'na döndüğünde hâlâ yorgun değildi. Asistanlarını, "Gidin artık lütfen, yoruluyorsunuz, ben de buna üzülüyorum," diyerek gönderdi. Balkondaki şezlonguna uzandı ve ezan sesinin eşliğinde Boğaz'ı; ufuk, minarelerin ardında önce kıvı, sonra pembe tonlara bürünürken, bir bir yanan Üsküdar'ın ışıklarını seyretti. Zihni, uzun süreden beri olmadığı kadar berrak, yüreği ferah olmalıydı ki:

"Buna Basü badel mevt, denir,"⁽¹⁾ diye mırıldandı.

Acaba Bülbül Deresi'ndeki bülbüller, çocukluğundaki yaşlı bekçinin anlattığı gibi, bir kurtarıcının gelmesi, ölümlerin dirilmesi için hâlâ ötüyorlar mıydı? Fakat o orada yatmayacaktı. Zincirlikuyu'daki asri mezarlığa gömülecekti. Vasiyetini yazdığı zaman, buna karar vermişti. Kendisi gibi ünlü meslektaşlarının, ebedi ikametgâhları oradaydı, tıpkı muayenehanelerinin, önce eczanelerin üst katlarında, sonra da Taksim ve Cağaloğlu'nda olduğu gibi.

Bu zindeliği birkaç gün devam etti. Bir akşam, nöbeti alan Ayhan'la, genç asistanın bütün caydırma çabalarına rağmen, sinemaya gitmeye karar verdi. Atlas'ta Rita Hayworth'un bir filmi vardı. Locasından filmi izlemekten çok, kıvı saçlı şuh dilberi seyretti doyasıya...

Döndüğünde baktı ki, büyük kıvı ziyaretine gelmiş, kendisini bulamayınca koltuğuna, makasla 'Tuba' şeklini verdiği bir kâğıt iştirilmiş... Gözleri doldu. Lahut, Nasut, Cülmüt, Tuba, İrem... Onları artık göremeyecekti. Bu dünyadaki zamanının tamamlanmasına çok az kalmıştı. Bunu hissediyordu. Şimdi çok uzun zamandır özlediği anasının dünyasına gitme zamanı yaklaşıyordu.

Zindeliği uçup gitti birden. Yattı.

"Yorgunsunuz Mazhar'ım, biraz dinlenseniz! Şimdilik yatın, sonra yeniden kalkarsınız..."

Tabii, tabii... Şimdilik.

Zafer Bayramı'ydı. Havai fişeklerin sesini duymamak için kulaklarına pamuklu birer tıkaç koydurdu ve deliksiz uyudu.

1951'in 31 Ağustos günü sabahı, rahatsızlıkları iyice azmıştı. Nefes darlığı çekiyor, tıkanıyor, konuşması peltekleşiyor, kafası karışıyor. Sabahleyin Kâzım Dağyolu ziyaretine geldi. Adam kan ter içindeydi. Haleflerinden biri... Ders esnasında onun gibi konuştuğu, giyindiği, onu taklit ettiği kulağına gelmişti. Şimdi gidiyordu işte, Kâzım da, 'babayı öldürüp' ondan boşalan yeri alabilecekti. Sadece o mu? Profesör-

(1) Ölümünden sonra dirilme.

lük, ordinaryüslük payesi için sırada bekleyen niceleri! En yakınları, en çok sevdikleri! Acı acı gülümsedi, elini öpmesi için Kâzım'a uzatırken: "Soluk soluğa kalmışsın, nerde kaldı senin Dağyolu'luğun... Artık sen de ihtiyarladsın Kâzım, şimdi adını Ovayolu yap..." diye takıldı. Kâzım'ın onu çok daha iyi gördüğüne dair sözlerine karşı, yüzünü buruşturarak, bitkin bir sesle şikâyetlerini tekrarladı:

"Hepiniz öyle diyorsunuz, ama ben kendimi iyi hissetmiyorum. Hele geceleri!... Geceler en büyük düşmanın..."

Dağyolu, yatıştırıcı olmaya çalışan birkaç söz mırıldanıp izin istedi.

"İhsan Şükrü'yü Almanya'ya yolladım, İhsan gitti, vallahi âlim döndü. Kâzım'ı da yolladım ammaa... Kâzım gitti, Kâzım geldi."

Mazhar Osman'ın aklına, birkaç yakınına söylediği bu esprili söz gelmiş olmalıydı ki, arkasından hafifçe gülümsüyordu.

Akşamüstü, ziyaretine Fahrettin geldi. Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay. Bir başka halef! Neden geliyorlardı böyle, arka arkaya? Vedalaşmaya mı? Ürperdi, evet vedalaşmaya, helalleşmeye geliyorlardı ölüm döşegindeki hocalarıyla. Hepsi. Hepsi. Sevenleri de, sevmeyenleri de.

Akşamleyin, nöbet sırası Mişel Tavdioğlu'ndaydı. Mazhar Osman'ın ağzından kelimeler artık güçlkle çıkmaktaydı. Yorgundu, çok, çok yorgundu. Yattığı yerden, Mişel'e Pitigrilli'nin bir kitabını işaret etti. Oyalayacı bir şey... Genç adam okumaya başladı.

Bir süre sonra Hoca sıkıldı, zorlukla kalktı, Mişel kitabını bırakarak atıldı, kolunu saygı ve şefkatle hocasının gövdesine doladı:

"Hocam, tek başınıza kalkmayın rica ederim, bakın ben buradayım, bırakın da yardım edeyim..."

"Koltuğa kadar gidecektim, o kadarını tek başıma da yaparım..."

"Tabii, ilerde olacak inşallah!"

Mazhar Osman koltuğa yığıldı, Mişel aynı şefkatle sabahlığını iyice zayıflamış bacaklarının üzerinde düzeltti, ayaklarına terliklerini giydirdi.

Hasta, Mişel'in biraz da, İbnülemin'in *Son Sadrazamlar*'ını okumasını istedi; Ayhan Songar, daha önce de bölümler okumuştı bu kitaptan, sıkıntısını dağıtırdı belki; sonra daldı. Uyandığında, Mişel konuyu değiştirmişti, okuduğu Ömer Hayyam'ın hayatıydı, daha doğrusu Ömer Hayyam'ın ölümü...

“Şair, bir gün İbn-i Sina’nın *Şifa* adlı eserinin ‘İlahiyat’ faslını okuyormuş. ‘Bir ve Çok’ bahsine geldiği zaman, yapraklar arasına bir işaret koyarak kitabı kapamış, kalkıp namaz kılmış, sonra da etrafındakilere dönerek, vasiyette bulunmuş: ‘Bu hikâye bitti,’ demiş ve ruhunu teslim etmiş...”

Mazhar Osman, ellerini koltuğun kolçaklarına dayayarak yerinden kalktı, küçük ve dikkatli adımlarla dolaşmaya başladı; Mişel’e yüzünü döndü, eliyle, “Dur, yanıma gelme,” işareti yaptı; son sözünü sadece Mişel Tavdioğlu duydu; belki de duyamadı.

Geceyarısına çeyrek vardı.

Ölümünden iki gün sonra, Bakırköy Akıl Hastanesi’nin bahçesinde ‘kıdemli’ hastalardan meşhur ‘De Gaulle’, servisin penceresinden bahçedeki doktorlara sesleniyordu:

“Doktor beyler, Mazhar Osman öldü diye uydurmuşlar. Hiç Mazhar Osman ölür mü? Ne saçma şey! Bir zamanlar Atatürk için de öldü diye çıkarmışlardı.”

Sonrası...

Mazhar Osman'ın eşi Saadet Uzman dul kaldığında kırk dört yaşındaydı. 1987 yılına kadar yaşadı.

Büyük oğlu Lahut Uzman, 1943 yılında girdiği Harvard Tıp Fakültesi'ni 1946'da bitirdikten sonra, Boston Şehir Hastanesi'ne 'intern' olarak girdi. Ardından iki yıl boyunca, Mc Ladin Hastanesi'nin nörokimya bölümünde lipid, kan ve beyin kimyası üzerine araştırmalar yaptı. 26 yaşındayken, çocuk kanserleri araştırma patolojik kimya laboratuvarının ilk şefi olarak seçildi ve Harvard Üniversitesi'nde, patoloji dersleri vermekle görevlendirildi. 4 yıllık bir araştırma devresinden sonra, Evalheit Walter Hastanesi'nin araştırma bölümüne geçti, iki yıl orada çalıştıktan sonra, Boston şehir hastanesi Nöroloji servisine döndü. Aynı zamanda, Harvard üniversitesinde asistan profesör olarak ders vermeye başladı. Prof. Dr. Lahut Uzman, Wilson hastalığı hakkındaki monografisini tamamlayamadan, 1962 yılında, Hodkins hastalığından vefat etti. Kendi de patolog olan Dr. Betty Ben Geren ile evliliğinden, Amerika'da yaşayan bir kızı var.

Mazhar Osman Uzman'ın büyük kızı Tuba, çok kısa süren bir ilk evlilikten sonra, Prof. Dr. İlhan Ulagay ile evlendi. 1970 yılında dul kaldı. Biri İspanya'da yaşamakta olan, iki oğlu var. Yaşamını İstanbul'da sürdürmekte.

Hoca'nın ikinci kızı İrem, savcı İlhan Duru ile evlendi. Kocasını genç yaşta kaybetti. 1996 tarihinde vefat etti. İki oğlu, bir torunu var.

Ortanca oğlu, Zeyn Nasut Uzman, ABD'nin Detroit şehrinde yaşıyor. İnşaat mühendisliği okudu. Ayten Göktulga ile evlendi. ABD'de yaşayan iki oğlu, iki de torunu var.

En küçük oğlu Azmi Cülmüt Uzman, Migros Personel müdürlüğünden emekli oldu. İsviçre'de yaşayan Türk göçmenleri için radyo programları yaptı. Hiç evlenmedi. Hayatı, Zürih ile Florida arasında geçmekte.

Mazhar Osman'ın kız kardeşlerinden Pakize Hanım'ın ve Bedra Hanım'ın çocukları olmadı.

422

Doktor Nevzad Eşref Bengi ile evlenen kız kardeşi Cazibe Hasna Hanım'ın iki çocuğu oldu; oğlu Selçuk genç yaşta öldü, kızı Mefkure, Muammer Özsoy ile evli. İstanbul'da yaşıyorlar. Bir kızları var.

En yakın arkadaşı Dr. Mustafa Sami Mortam (Çörçöp Sami) Hoca'nın ölümünden bir ay sonra, yalnız yaşadığı Setüstü'ndeki evinde hayata veda etti.

Kronoloji

1884: Yusuf Mazhar, Sofulu'da (Trakya'da, Meriç kenarında bir kasaba), 5 Mayıs'ta dünyaya geldi. Annesi Çerkes Süleyman Bey'in kızı Atiye Hamide Hanım, babası Ferecikli Hurşit Ağa'nın oğlu Osman Zühtü Efendi'dir.

1887: Kız kardeşi Fatma Pakize doğdu.

1888: Babası Osman Zühtü Efendi, bir şubesi Sofulu'da açılan Ziraat Bankası'nda çalışmaya başladı. Bir süre sonra Kırkkilise'ye tayin oldu. Ailenin Kırkkilise'de bulunduğu yıllarda, Mazhar'ın ikinci kardeşi Cazibe Hasna doğdu. Yusuf Mazhar İptidai ve Rüştîye eğitimini burada tamamladı.

1894: Aile, büyük depremten birkaç ay önce İstanbul'a (Üsküdar'a) göç etti.

1895 (Rumi 1311): Yusuf Mazhar 11 Eylül'de, sınıf atlamak suretiyle, Üsküdar İdadisi'nin (Paşakapısı'nda, şimdiki Üsküdar Lisesi olan kâgir bina) ikinci sınıfına kayıt oldu. Çok yoksul olan ailesine destek sağlamak için, ufak tefek işler yapmaya başladı. Okulda, Cevdet Ferit (Basman), Ahmet Refik (Gorbon), Kenan Ömer (Öner) ve mezun olur olmaz veremden ölen Necati ile yakın arkadaşlık kurdu.

1896: En küçük kardeşi Ayşe Bedra doğdu.

1897: Yaşamı boşunca unutamayacağı acı bir olay yaşadı: Annesini kaybetti.

1898: Üsküdar Mülki İdadisi'ni sınıf birincisi olarak bitirdi. Meslek arayışları içine girdi. Mekteb-i Mülkiye'yi düşündü; fakat yaşı küçük olduğundan müsabaka imtihanına alınmadı; mühendis olmak istedi, ama ülkedeki fabrikalar yabancı imtiyazların elindeydi ve Mazhar'ın mühendis olarak iş bulma şansı yok gibiydi. Ailesine daha fazla yük olmamak için, isteksizce, Askeri Tıbbiye'ye başvurdu. Giriş imtihanına 340 kişi katıldı, katılanlar ara-

sında Mülki İdadi mezunu sadece iki kişi seçildi: Yusuf Mazhar ve Hasan Tahsin. Mazhar böylece Sarayburnu'ndaki Demirkapı Askeri Tıbbiyesi'ne girdi.

- 1903: Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane, Haydarpaşa'da bulunan iki binaya (şimdiki Marmara Üniversitesi ve Numune Hastanesi) taşındı. Mazhar, son sınıf talebesiyken nisaiyeci olmak istedi. Besim Ömer Paşa onu doğumhanesine kabul etmediği için, Zoeros Paşa'nın yanında dahiliyeci olarak yetiştirdi.
- 1904: Haydarpaşa'daki Askeri Tıbbiye'yi "Doktor Yüzbaşı" sıfatıyla, okul dördüncüsü olarak bitirdi. Hicaz'a tayini çıktı, fakat gidişi bir sene sonraya ertelendi. Kaiser Wilhelm'in teşvikiyle İstanbul'da kurulmuş olan (1898) Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat (Klinik) Hastanesi'nin, Akliye ve Asabiye şubesine stajyer olarak girdi. Arkadaşları bu ihtisas alanını seçmesini "zekâ intiharı" diye nitelediler, çünkü o dönemde, akıl hastalıklarında ne teşhis ne de tedavi uygulanıyordu.
- 1905: Hicaz'a yollanması tekrar gündeme gelmişken, Akliye ve Asabiye kürsüsünün kurucusu, hocası Raşit Tahsin, devlet büyükelilerinden birini İsviçre'ye götürdü ve bir süre orada kaldı; Mazhar Osman da onun yerine, muallim muavini (asistan) vekili sıfatıyla, hem Tıbbiye-i Askeriye'de, hem de Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi'nde ruh ve sinir hastalıkları dersi vermeye başladı. Fahri hocalığı uzun sürmedi. Manastır'a gönderildi (Balkanlar'da çetecilik faaliyetleri yoğundu ve çetecilerin çoğunun akıl hastalığı belirtileri gösterdiği biliniyordu).
- 1906: Yılın sonlarına doğru İstanbul'a dönerek muallim muavini müsabakasına katıldı, müsabakayı birincilikle kazandı. Bu sıralarda kitap yazmaya başladı. Gülhane'deki Alman hocaların desteği sayesinde, İstanbul'un ünlü Toptaşı Bimarhanesi'ni ilk kez gezdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda akıl hastalarının içinde bulunduğu şartlar karşısında dehşete kapıldı. Bu konuda bir şeyler yapmayı, bu hastaların kaderini değiştirmeyi kafasına koydu.
- 1908: 23 Temmuz'da Meşrutiyet ilan edildikten sonra, *Tababet-i Ruhiye* başlıklı eserinin ilk cildini matbaaya verip karşılığında bir avans aldı. Eline geçen parayla ve kadrosunda bulunduğu Fakülte'nin de maddi desteğiyle, bilgi ve görgüsünü artırmak için Almanya'ya gitti. Berlin'den geçip Charitée Kliniği'nde Prof.

Ziehen ile tanıştıktan sonra, Münih'te, organistik psikiyatrinin öncülerinden Prof. Kraepelin'in yanında çalıştı. Eylül 1908'den Mart 1909'a kadar Almanya'da kaldı. Mazhar Osman Almanya'dayken, bazı hocaların girişimi sonucunda, Askeri Tıbbiye ile Mülki Tıbbiye tek bir Tıp Mektebi çatısı altında birleştirildi, öğretim üyesi kadrosu 185'ten 27'ye düşürüldü. Mazhar kadro dışı bırakıldı, maaşı kesildi ve Yemen'e tayini kararlaştırıldı. Gülhane Tatbikat Mektebi'nin idarecilerinden Julius Wieting kendisini Almanya'da ziyaret etti ve ona özel sözleşmeyle Gülhane'de asistanlık teklifinde bulundu.

1909 (31 Mart vakasından birkaç hafta önce): Mazhar Osman yurda döner dönmez Gülhane'de Wieting ile çalışmaya başladı. Önce Emrazı Dahiliye fahri asistanı, sonra da Akliye ve Elektroterapi asistanı olarak görev aldı. Aynı dönemde Tevfik Fikret'in isteğiyle Dr. Adnan'ın (Adıvar) yerine Galatasaray Sultanisi'nde okul hekimliği görevini üstlendi.

1910: Nedime adında bir genç hanımla Kadıköy Zambaoğlu Mahallesi Halit Ağa Camii Sokak'ta yaşamaya başladı. Divanyolu'nda, Nüzhet Eczanesi'nin üstünde bir muayenehane açtı.

1911-1912: Trablus Harbi'nden önce tekrar Almanya'ya gitti ve Berlin'de Charitée Kliniği'nde, Prof. Ziehen ve Oppenheim'in yanında bir süre daha çalıştı.

1912: Askeri hekim olarak Balkan Harbi'ne katıldı. Önce sıhhiye bölümünde, sonra da seyyar hastane başhekimisi olarak Lüleburgaz ve Çatalca savaş alanlarında bulundu, kolera salgını mücadelesinde görev aldı. Dönüşünde, Gülhane'de asistan olan Dr. Nevzad Eşref ile ortanca kız kardeşi Cazibe'yi evlendirdi. Akliye ve Asabiye şubesi askeri hastanelerde gereksiz görülerek Gülhane Tatbikat Mektebi'nden kaldırılınca, bu şubede çalışmaya devam edebilmek için, Gülhane'den ve askerlikten istifa etti.

1914: Haziran ayında Haseki Hastanesi'ne başhekim oldu. Ekim ayında, ilk Emraz-ı Akliye ve Asabiye kongresine katıldı. Aynı yıl Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Bunun üzerine tekrar askere alınıp, Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nin Akliye ve Asabiye müte-hassıslığına tayin edildi. Başlıca görevi, savaştan kaçmak için hasta numarası yapanları cepheye yollamaktı. Ayrıca hükümet tarafından Akliye ve Asabiye'yi tanıtabilecek konferanslar vermeye

memur edildi. Bu amaçla düzenlediği ve ‘Şişli Müsamereleri’ diye adlandırılan gece toplantıları, dönemin en ünlü aydınlarının (Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hamit, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet gibi) yanı sıra, geniş halk kitlelerine de hitap ediyordu. Bu konferanslar sayesinde, hem adını ilk defa duyurdu, hem de halka akıl hastalığının ne olduğunu anlatıp akıl sağlığını koruma yollarını öğretmeye başladı. Haseki’nin hastalarını, hükümet tarafından el konulan ve Şişli Şehremaneti Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi adını alan, Fransız La Paix Hastanesi’ne nakletti.

- 1915: Sıhhiye Umumi Müfettişi Tevfik Rüştü Bey’in emriyle, Edirne’de, Tunca Nehri kenarında kurulmuş olan ilk Osmanlı بیمارhanesini, Edirne Darüşşifası’nı ziyaret etti. Buradaki hastaların zincirlerini çözerek, onları Kıyık’taki Fransız Hastanesi’ne nakletti.
- 1916: Tıp Fakültesi Nöroloji bölümünde akşamları fahri hocalık yapmaya başladı.
- 1917: La Paix’nin başhekimliğine atandı. ‘Académie impériale de Médecine de Constantinople’a üye oldu. Aynı dönemde babasını kaybetti.
- 1918: Mondros Mütarekesi imzalanınca La Paix Fransızlara geri verildi. Haydarpaşa Askeri Hastanesi boşaldı. Savaş sırasında rahibelerin Fransa’ya gönderilmesini engellediği için Fransızlar tarafından bir madalya ile ödüllendirildi. La Paix’deki başhekimlik görevini sürdürdü. Özel hastalarına da daha çok zaman ayırmaya başladı. Türk Tıp Cemiyeti’ne başkan seçildi. Ayrıca, Raşit Tahsin’in yerine Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti’nin başkanlığına getirildi.
- 1919: 1 Mayıs’ta, otuz iki yıl boyunca yayınlanacak olan *İstanbul Seririyatı Dergisi*’ni çıkarmaya başladı, derginin başyazarlığını da kendisi üstlendi.
- 1920: 5 Mart’ta Yeşilay Cemiyeti’ni kurdu. O günlerde Sıhhiye Müdürlüğü’ne getirilen Doktor Abdullah Cevdet, hayranı olduğu Mazhar Osman’ı, Avni Mahmut Bey’in yerine, Toptaşı’nın başhekimliğine atadı. Mazhar Osman on dört ay sürecek olan ilk Toptaşı başhekimliği sırasında, بیمارhaneyi çağdaş

bir psikiyatri kliniği yapmak için hızla çalışmalarına başladı. Aynı tarihlerde cüzamlıların barınağı olan Karacaahmet Mis-kinler Tekkesi'ni kapattırıp hastalara Toptaşı'nda yer ayırdı. Kendisini Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nden ve Şişli Konferans-ları'ndan tanıyan tıp öğrencileri ile yeni mezun hekimlerden (İhsan Şükrü Aksel, Fahrettin Kerim Gökay, Ahmet Şükrü Emet vs...), Toptaşı'nda canla başla çalışan coşkulu bir ekip oluş-turdu.

1921: Eylül ayında ünlü Torlakyan davasında şahitlik yaptı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra "Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti" (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) kuruldu. Toptaşı ile Zeynep Kâmi-l'in (özel hastane) yönetimleri birleştirildi ve Mazhar Osman'a verildi. Bir süre sonra Sıhhiye Müdürlüğü'ne tekrar Arifi Paşa gelince Toptaşı başhekimiyi yeniden Avni Mahmut Paşa oldu, Mazhar Osman'a sadece Zeynep Kâmil'in yönetimi verildi. Mazhar Osman buna kızıp istifa etti. Avni Mahmut Bey bir süre sonra vefat edince, her iki hastanenin başına Hayrullah Hayrettin Bey getirildi. Mazhar Osman, Hayrullah Bey'le çatışan genç asis-tanlarına maddi ve manevi destek vererek, onları, bilgi ve görgü-lerini artırmaları için Almanya'ya yolladı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni bir hükümet kuruldu ve Mazhar Osman, Dr. Tevfik Rüştü tarafından, yeniden ve kalıcı olarak Toptaşı ve Zeynep Kâmil'in başına geçirildi. Mazhar Osman artık, devlete bağlı tek akıl hastanesinin başındaydı.

1922: 23 Eylül'de (birlikte yaşamaya başladıktan bir süre sonra nikâhlanmış olduğu) Nedime Hanım'ı boşayıp Saadet Hüsnü adında genç bir kızla evlendi. Hem evini hem de muayenehane-sini Cağaloğlu, Babiâli Caddesi, No. 23'e taşıdı.

1923: 5 Ağustos'ta ilk çocuğu, büyük oğlu Lütfü Lahut Uzman dün-yaya geldi.

1924: Ağustos'un 7'sinde kızı Huri Tuba doğdu. Aynı dönemde Feneryolu'ndaki 'Tuba' köşkünü inşa ettirdi. Yine bu tarihlerde, eskiden beri en büyük amacı olan, hastalarını Toptaşı Bimarha-nesi'nden daha uygun bir mekâna taşıma planını uygulamaya koymak üzere harekete geçti. Toptaşı'nın sefilliği hakkında hükümete yazdığı raporlar, istidalar, yayınladığı makaleler uzun seneler cevapsız kalmıştı. Nihayet Kasım 1924'te, o dönemin

başbakanı Refik Saydam, Mazhar Osman'a, daha geniş ve ferah bir akıl hastanesi kurması için Bakırköy'deki Reşadiye kışlalasını tahsis etti. Yaklaşık iki buçuk yıl sürecek onarım ve taşınma işlemlerine derhal başlandı.

1926: Mart ayında kızı Meral İrem doğdu.

1927: Haziran ayında, Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi resmen açıldı. 16 Temmuz'da da oğlu Zeyn Nasut doğdu.

1930: 6 Şubat'ta, küçük oğlu Azmi Cülmüt doğdu.

1933: İstanbul Üniversitesi lağvedildi ve yeni İstanbul Üniversitesi kuruldu. Üniversite reformunda Mazhar Osman, Psikiyatri Kliniği Ordinaryüs Profesörlüğüne atandı. Aynı yıl Uzman soyadını aldı.

1941: Bakırköy Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi başhekimliğinden istifası istendi. Aynı dönemde, uzun yıllardır sarf ettiği gayretler sayesinde, Elazığ'da bir cüzam hastanesi açıldı.

1943: Büyük oğlu Lahut, Harvard'a tıp okumaya gitti. Mazhar Osman, aynı tarihlerde iki kızını evlendirdi.

1945: Amerika'ya Lahut'u görmeye gitti.

1947: İlk ciddi rahatsızlığını geçirdi. Evliliğinin 25. yıldönümü şerefine bir plak doldurup otobiyografisini okudu.

1948: Hafif bir felç geçirdi.

1949: Prostat ameliyatı için Londra'ya gitti.

1950: Bu tarihten itibaren, şeker, yüksek tansiyon, kalp yetmezliği gibi çeşitli rahatsızlıklarla yatağa düştü.

1951: Tedavi gördüğü hastanede, 31 Ağustos tarihinde vefat etti.

Eserleri:

Tababet-i Ruhiye; Akıl Hastalıkları; Sinir Hastalıkları; Keyif Veren Zehirler; Sıcak Çarpması ve Donma; Sıhhi Hitabeler; Spiritizma Aleyhinde; Sıhhi Sahifeler; İstanbul Seririyatı (32 yıl boyunca çıkan aylık dergi); *Sıhhi Almanak; Bakırköy'de On Yıl* (Meslektaşlarıyla ortak çalışma); *Şişli Müsamereleeri; Konferanslarım.*

Kaynakça

- İstanbul Seririyatı dergileri*, Mazhar Osman Uzman, 1919-1951, Kader Basımevi, İstanbul.
- Sihhi Sahifeler*, İdarehane, Cağaloğlu'nda Mazhar Osman Bey Muayenehanesinde, Kanunusani, 1930, 12. sayı.
- Sıhhat Almanakı*, Mazhar Osman, İstanbul 1933, Kader Matbaası.
- Keyif Veren Zehirler*, Mazhar Osman, 2. Baskı, İstanbul 1934, Kader Matbaası.
- Sinir Hastalıkları-Asap Hastalıkları: Muayene Usulleri*, Mazhar Osman, 1. Cilt, 1934.
- Tababeti Ruhiye*, Mazhar Osman Uzman, Psikiyatri Kliniği Ordinaryüs Profesörü ve Direktörü, 3. Baskı, Fasikül 2, İstanbul 1947, Kader Basımevi.
- Tababeti Ruhiye*, Mazhar Osman Uzman, Psikiyatri Kliniği Ordinaryüs Profesörü ve Direktörü, 3. Baskı, Fasikül 1, İstanbul 1941, Kader Basımevi.
- Konferanslarım (Medikal, Paramedikal)*, Mazhar Osman Uzman, İstanbul, Kader Basımevi, 1941.
- Lepra ile Mücadele*, Mazhar Osman, İstanbul, Kader Basımevi, 1941.
- Tevfik Fikret'le Çalıştığım Zamana Ait Hatıralar*, Ord. Prof. Mazhar Osman Uzman, *Yeşilay Dergisi*, Mart sayısı, 1941.
- Bir Ruh Hekiminin Başından Geçenler*, Dr. Faruk Bayülkem, Acı Yayıncılık, 2. Baskı.
- Mazhar Osman, Doç. Dr. Sefa Saygılı, Türdav AŞ., Ekim 1998.
- İstanbul Klinik Dersleri*, Aylık Tıp Dergisi, Ağustos-Eylül 1951, Cilt 5, Sayı 25.
- İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Operatör Dr. Cemil (Topuzlu) Paşa, Arma Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Kasım 1994.

Ermeni Entrikalarının Perde Arkası (Torlakyan Davası), Murat Çulcu, Kastaş A.Ş., 1. Baskı, Ocak 1990.

Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik, Hayatı-Kişiliği-Şiirleri, Alpay Kabacalı, Özgür Yayınları, 4. Basım, Ocak 1990.

Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye), Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, eklerle yayınlayan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Cilt 1-2, Özel Yayınlar, İstanbul 1991.

Dirim Aylık Tıp Gazetesi, Yıl 70, Ocak-Şubat-Mart, sayılar 1-2-3, 1995.

Tarihsel Gelişim İçinde Türkiye'de Gülhane'de Psikiyatri, 1898-1980, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Basımevi, 1980.

Mazhar Osman Uzman, 1884-1951, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü.

Türkiye'de Nöroloji-Nöroşirürji ve Psikiyatrinin Tarihi Gelişmesi, Dr. Faruk Bayülkem, Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Eski Başhekimi, Ruh Hastalarını Readaptasyon Derneği Yay., İstanbul 1998.

Köle Pazarından Saraya Cariyeler (Mediha Hanım'ın Facia Dolu Hayatı), Sema Ok, Ergün Hiçyılmaz'ın önsözüyle, Kamer Yayınları, İstanbul 1996.

Fahri Celal Göktulga (F. Celaleddin), Dr. Muhtar Tevfikoğlu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 140, Seri 4, Ankara 1993.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Bilim, "Bilanço 1923-1998" Ulusal Toplantısı (8-9 Ekim 1999 - İstanbul), *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında 1933 Üniversite Reformu*, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Yrd. Doç. Dr. Hamit Er, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, Eylül 1999.

Atatürk Üniversitesi Reformu, Prof. Dr. Horst Widmann, Çeviri: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Dr. Serpil Bozkurt, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı Kutlama Yayınları, Özel Seri 3, İstanbul 1981, İstanbul Matbaası.

Dr. Emil Kraepelin'in Anıları (İstanbul İzlenimleri Bölümü), Almancadan çeviren: S. Aslı Özek.

Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi, Nuran Yıldırım, *İstanbul Ansiklopedisi*, No: 2.

- Cüzamhaneler*, Nuran Yıldırım, *İstanbul Ansiklopedisi*, No: 2.
- Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi*, Nuran Yıldırım, *İ. A.*, No: 2.
- Balkan Savaşı'nda İstanbul*, M. Tanju Akat, *İ. A.*, No: 2.
- Fransız Lape (La Paix) Hastanesi*, Nuran Yıldırım, *İ. A.*, No: 3.
- İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi*, Nuran Yıldırım, *İ. A.*, No: 4.
- Haydarpaşa Askeri Hastanesi*, Nuran Yıldırım, *İ. A.*, No: 4.
- Haseki Hastanesi*, Nuran Yıldırım, *İ. A.*, No: 4.
- Cemil Topuzlu*, Zafer Toprak, *İ. A.*, No: 7.
- Sağlık Kurumları ve Meslekleri*, Nuran Yıldırım, *İstanbul* dergisi, Sayı 24.
- Bakırköy'de 40 Yıl*, İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Matbaası, İstanbul 1968.
- Bakırköy'de 50 Yıl*, İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.
- Nasıl Okudum*, Ord. Prof. Dr. Tefik Sağlam, 3. Baskıyı Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Hüsrev Hatemi, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Nehir Yayınları, İstanbul 1991.
- La Folie, Histoire et Dictionnaire*, Dr. Jean Thuillier-Robert Laffont, Paris 1996.
- Şair Tabipler*, Dr. Behçet Kurdoğlu, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- Sosyopolitik Devinimler Karşısında Psikiyatri*, Prof. Dr. Günsel Kop-tagel-İlal, Tıp Tarihi Araştırmaları, İstanbul, 6 Ocak 1997.
- Tıp Fakültesinde "Şefler Hadisesi"*, Nil Sarı, *Tarih ve Toplum*, Aralık 1998, Cilt 30, Sayı 180.
- Anılarım, Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi*, Ernst E. Hirsch, Çeviri: Fatma Suphi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 2. Basım, Mayıs 1997.
- The Road to EN-DOR*, E.H. Jones. Pan-Books Ltd: London, kısaltılmış 2. Basım, 1995.
- İstanbul Geceleri ve Kantolar*, Ergun Hiçyılmaz, Sabah Kitapları, 1. Baskı, İstanbul, Kasım 1999.
- Fikret Mualla*, Taha Toros, Sabancı Yayınları.
- Abidin Dino*, Gören Göz İçin, Fikret Mualla, Cem Yayınları.

Ayrıca, Tuba Ulagay, Zeyn Nasut Uzman, Azmi Cülmut Uzman, Muammer ve Mefkure zsoy, Dr. Faruk Bayülkem, Dr. Kemal Elbirlik, Dr. Mehmet Kebeci, Dr. Meyyet Boratav, Dr. Adil çok, Dr. Niyazi Uygur, Dr. İsmail Ersevim, Yr. Doçent Dr. Ratip Kazancıgil, Dr. Yani Anastasiadis, Dr. Vasil Yağcıoğlu, Dr. Ferda Gök, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Dr. Reyhan Songar, Dr. Müfit Ekdal, Dr. Erdoğan Noyan, Cemal Kutay, Taha Toros, Güzide Kılıç ve Aytek Kurmel ile, *1999 ile 2001 yılları arasında yapılan söyleşiler.*

- ▲ Kırkkilise Rüştîyesi'nin en çalışkan öğrencisi (ikinci sırada, ortada).
- ▼ Frenk boyunbağı alacak parası yoktu... Elini, Kenan Ömer'in omzuna, delikanlıyı korumak ister gibi koymuş, çok uzaktaki bir noktaya, geleceğine bakıyor gibiydi.

◀ Üsküdar İdadisi'nden mezuniyet diploması. Bütün dersleri 'aliyülââ'.

▶ Askeri Tıbbiye talebesiyken.

- Dünyayı değiştirmek isteyen genç ve ateşli bir yüzbaşı... (Prof. Dr. Metin Özek Koleksiyonundan).

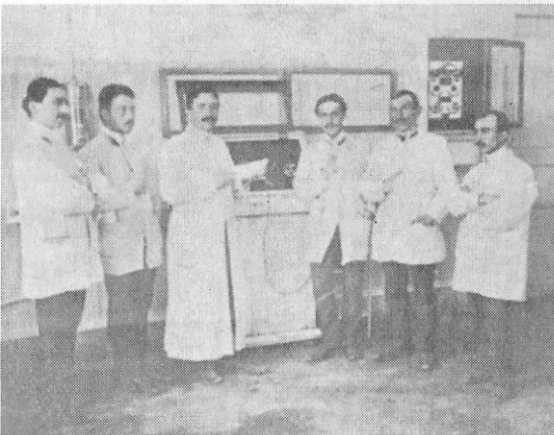
- ▼ İlk Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi.

◀ İlk psikiyatri
hocası, Prof. Dr.
Raşit Tahsin

▲ Gülhane'de vizite
sırasında (Prof. Dr.
Metin Özek Koleksi-
yonundan).

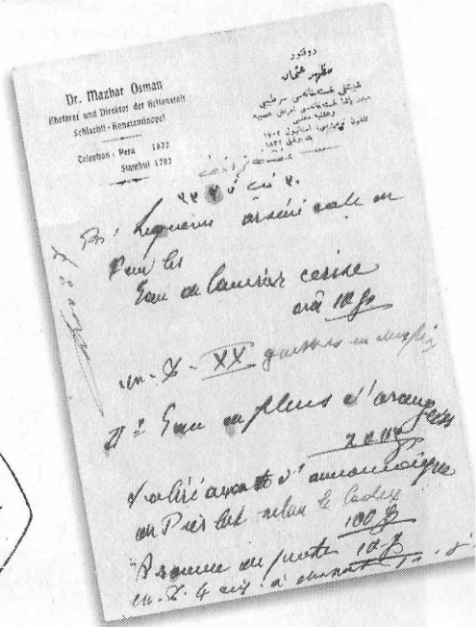

◀ Gülhane'de:
Gencecik 'Mazhar
Osman Hoca',
hep ortada,
merkezdeydi
ve 'asistanlarını'
etrafına
topluyordu...

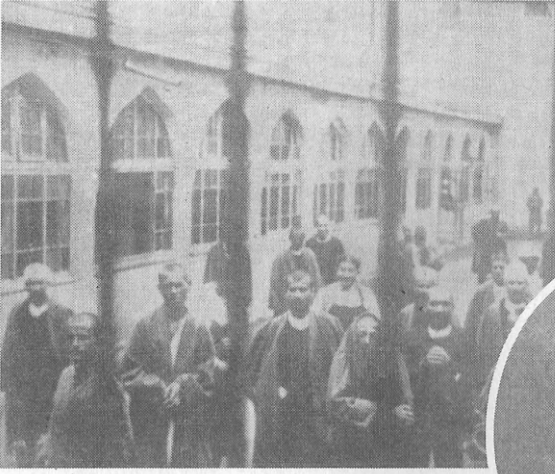

▲ Edirne’de hastaların zincirlerini çözerken.

▼ Mazhar Osman artık iyice ünleniyor ve karikatürleri çiziliyor...

▲ Mazhar Osman’ın bir reçetesi.

◀ Toptaşı
Bimarhanesi'nde:
Daracık bir avluya
tıkılmış hastalar,
bir gökyüzü
parçasından
başka bir şey
görmüyorlar.

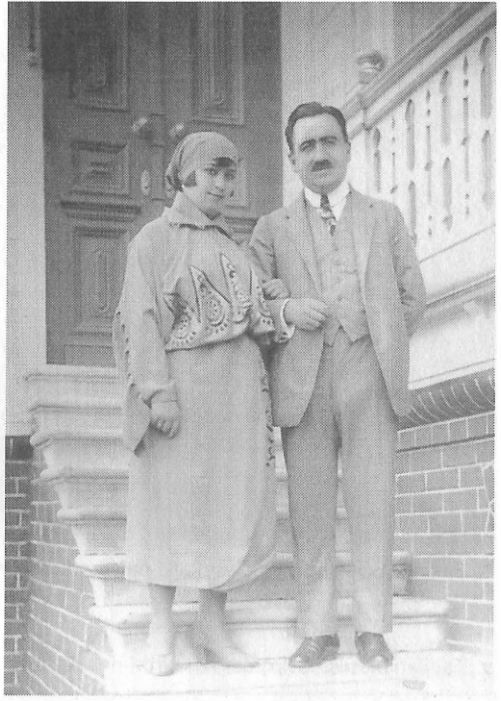
▼ Toptaşı'nda
bir muayene
sırasında.

► Çörçöp Sami: Her
şeyle, herkesle, en başta
da kendisiyle alay eder
gibi bir hali vardı...

▲ Mazhar Osman'ın babası Osman Efendi, yaşamının son yıllarında.

▲ Mazhar, ciddi ve vakurdu. Saadet ise yepyeni giysileri içinde ürkek ve çocuksu, "Mazhar Beyciğim," diye hitap ettiği kocasının koluna sımsıkı yapışmıştı.

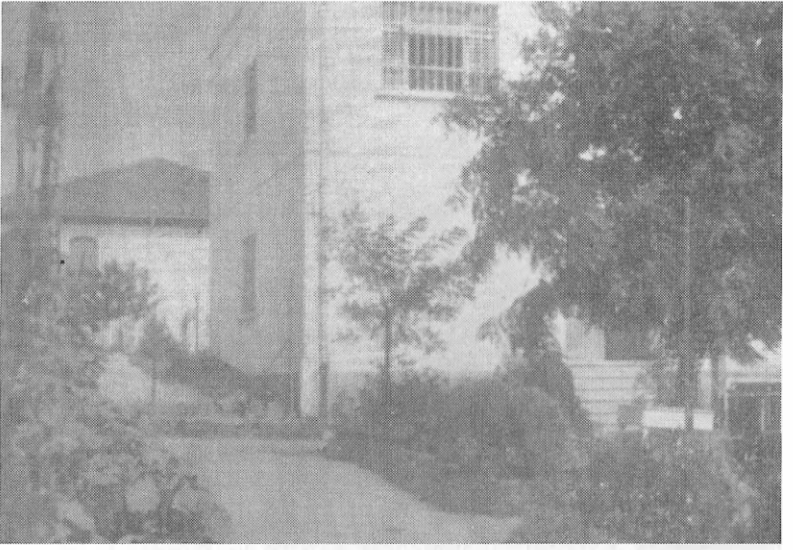
◀ "Oğlumuzun adı Lütfü Lahut olacak; tanrılar âleminin hediyesi. Tam ona yakışacak bir ad!"

▲ Bakırköyü Reşadiye kışlasındaki pavyonlardan biri, yeni hastane için tadilat geçiriyor.

▼ Tadilatı bitmiş pavyonlardan biri.

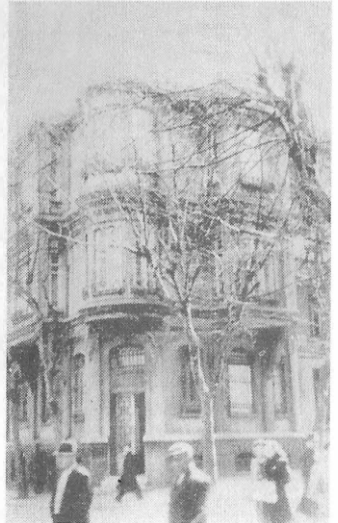
▲ Hastanede, bir servis ve bahçesi.

▼ Bakırköyü'ne taşındıktan sonra yapılan bir 'dimağ' ameliyatı.

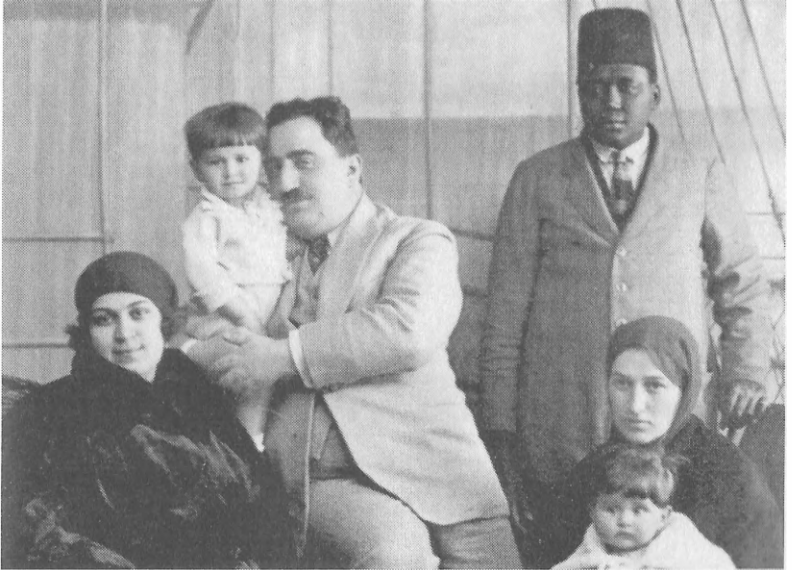
- ▲ Bakırköy Hastanesi'nde Mazhar Osman asistanları ve arkadaşlarıyla.
- ◀ Müdür, muallim, başhekim Mazhar Osman...
- ▼ Ünlü hekimlerin semti Cağaloğlu'nda, evi ve muayenehanesi.

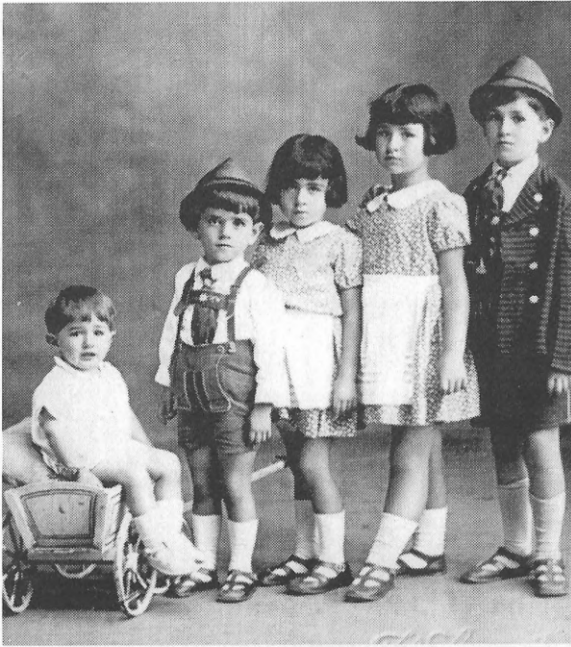

- Mazhar Osman ve Saadet Hanım, kucağında Cülmüt, Lahut, İrem, Tuba, solda önde Nasut.

- ▼ Soldan sağa: Lahut, Mazhar Osman ve Lala. Oturanlar: Saadet Hanım, dadı ve Tuba.

◀ Çocuklar
Tirolyen
kıyafetlerle.
Sağdan sola:
Lahut, Tuba,
İrem, Nasut,
Cülmüt.

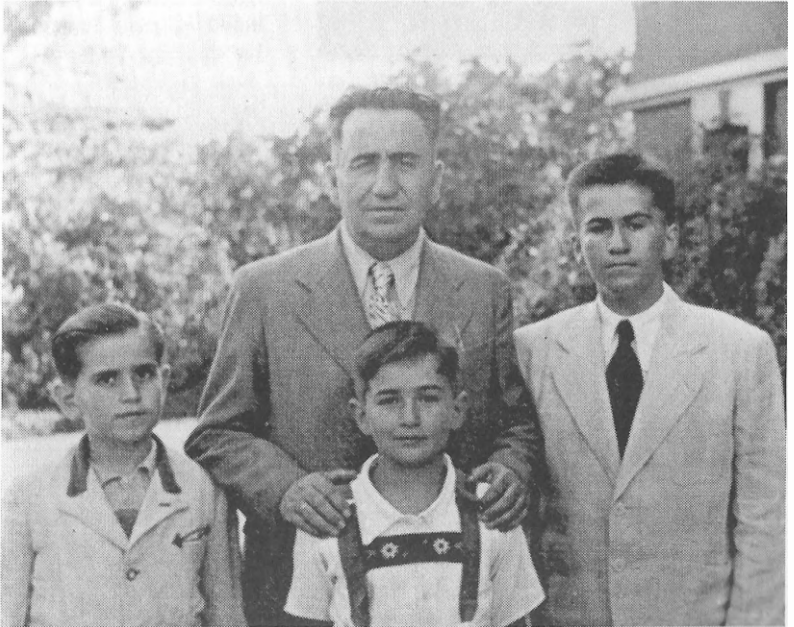
▼ Mazhar Osman,
Saadet Hanım,
çocukları,
Saadet'in
babası Hüsnü
Bey (ortada
solda) ve annesi
İhsan Hanım
(ortada sağda).

◀ Tuba, Nasut, İrem ve bisikletiyle Cülmüt, Lala Tevfik ile birlikte.

▼ Mazhar Osman, oğulları Nasut, Cülmüt ve Lahut'la.

- ▲ 1947'de Ordinaryüs Profesör cübbesiyle.
- ◀ Yurtdışından La Paix'ye gönderilmiş bir aile fotoğrafı.
- ▼ Mazhar Osman, İsmet İnönü ve Tevfik Sağlam ile birlikte.

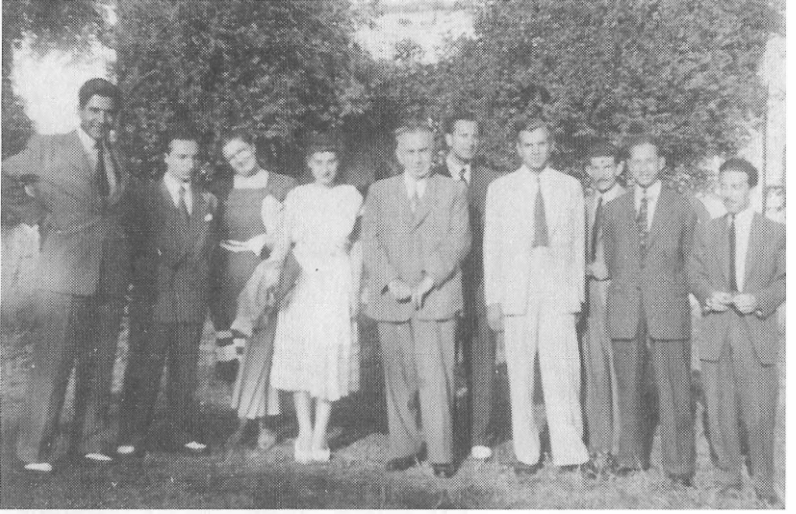

▲ Mazhar Osman, büyük kızı Tuba'yla

► Üç kız kardeş: Pakize, Cazibe, Bedra.

▼ Oğlu Lahut ile Amerika'da.

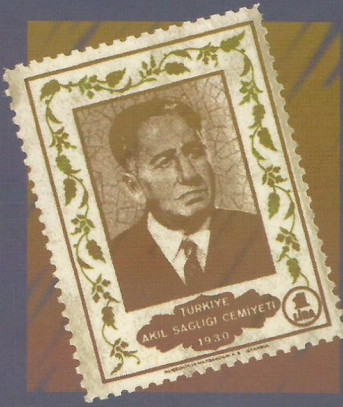

▲ Çamlıca köşkünde verdiği davette, asistanlarıyla birlikte: Yıllar önceki utangaç çocuğu hatırlamış gibi...

▲ Tavla partisi. İhsan Şükrü seyrediyor.

► Son günler...

“Bu adam tam Mazhar Osman’lık.”, “Gidip bir Mazhar Osman’a görünsene!”, “En iyisi bunu Mazhar Osman’a yatırmalı!” gibi sözler, yirmi, hatta on yıl öncesine kadar sık sık duyulurdu.

Oysa Mazhar Osman’ın vefat tarihi 1951’dir.

Mazhar Osman ismi, nasıl ve niçin hikâyelere konu olmuş, deyimlere, fıkralara, hatta hakaretlere girmiştir?

Halkın dilinde âdeta Marko Paşa ya da Nasrettin Hoca gibi efsaneleşen Doktor Mazhar Osman Uzman kimdir? Osmanlı’dan Cumhuriyet yıllarına uzanan yaşamı boyunca neler yapmıştır?

İşte bu sorular yazarı, iki yıllık bir araştırma sonucunda, Mazhar Osman’ı biraz olsun tanımaya ve ölümünün 50. yılında çıkan bu kitapla okurlara tanıtmaya yöneltti.

ISBN 975-14-0808-3

9 789751 408082